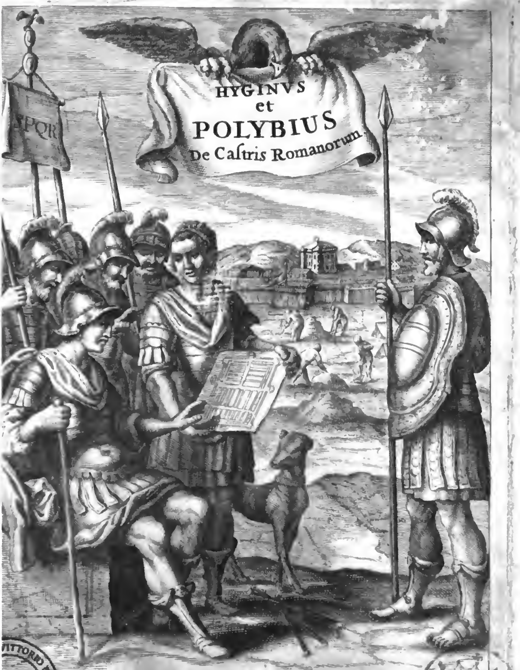
Hyginus etc.
cum notis etc. R. H. S. (Rhabodi Hermanni Schelii)

AMSTELODAMI,
Apud IUDOCUM PLUYMER Bibliopolam
M DC LX.

HYGINI GROMATICI,

ET

POLYBII MEGALOPOLITANI,

DE

CASTRIS ROMANIS,

Quæ exſtant.

Cum notis & animadverſionibus, quibus accedunt diſſertationes aliquot de re eadem militari populi Romani,

R. H. S.

AMSTELODAMI,

Apud JUDOCUM PLUYMER Bibliopolam, propter Curiam, ſub ſigno Senecæ.

M DC LX.

PROLEGOMENA
DE
CASTRIS
HYGINI & POLYBII.

POpulum Romanum illum veterem, liberum & gentium domitorem, armorum peritiâ multùm populis præstitiſſe omnibus & bellandi quadam arte, non tantùm bello nationes viciſſe, neque dubium & apud omnes pridem in confeſſo eſt paulò modò humaniores: tot enim, tam egregia, tam præclara & pœnè divina militiæ inſtituta utramque in hiſtoria Romana paginam faciunt, & & à veteribus noviſque celebrantur ingeniis, ut in omnium gentium Annalibus nihil inveniatur, quod cum his poſſit ulla parte componi: Sed cum tam multa paſſim occurrant omni laude digna, ac aliud alii ad cœlum tollant, qua parte maximè valuerit Romanus, quaque ſe ipſum vicerit ac ſupergreſſus ſit, difficilè id quidem dictu eſt.

Huic morosus ille virorum delectus unicum libertatis publicæ & disciplinæ militaris fundamentum videtur: ille legionem & ordinem ejus rationemque promotionis non humano, sed divino consilio institutam exclamat: miratur alius assiduam & indefessam meditationem armorum & ludum militarem nihil à vero prælio diversum, nisi quod incruentus: alius armorum genus in omnem belli usum unicè aptum & adeò habile, ut membrorum instar corpori putes innatum. Quid dicam modum agminis ducendi, aciei instruendæ, castra metandi, illa quæ & in toto genere tot habent laudabilia & in singulis partibus? quid præmia neque gravia reipublicæ & ad virtutem excitandam potentissima? quid pœnarum inexorabiles leges? Quæ omnia (longum enim sit singula enumerare) quò minus absunt à perfectione, eò magis dubium faciunt & incertum, quid maximè sit perfectum, cui primas, cui secundas oporteat deferre. Sunt tamen ex veteribus illustres quidam viri ac magni nominis homines, qui præ cæteris Romanorum militaribus institutis, castra eorumque rationem & disciplinam summis ferant laudibus. Polybius ille tanti & tam prudentis scriptor judicii, ille & Græcæ militiæ intelligentissimus & Romanæ, artes omnes in contubernio Scipionis sui edoctus, cum delectum, arma, præmia, pœnas, cæteraque populi Romani instituta militaria mandaverit literis: tamen castrorum descriptioni sese accingens,

gens,

gens, rem pulchram, præclaram & omnium cognitione digniſſimam ſeſe traditurum præfatur: ac hanc partem haud paulò diligentius, pleniuſque quàm reliquas exſequitur. Non aliud fuit acerrimorum hoſtium judicium. Philippus rex Macedoniæ, is qui cum Romanis bellum geſſit, *ſubjecta cernens caſtra & univerſam ſpeciem & deſcripta ſuis quæque partibus, tum tendentium ordine, tum intervallis*, adeò admiratus fertur, ut extorta ei vox ſit, qua ab homine Græco, id eſt, ſuperbo & omnium nationum mores legeſque præ ſuis contemnenti nulla nec verior nec præclarior in laudem potuerit expectari: *Barbarorum illum ordinem minimè barbarum eſſe.* Hoc enim eſt pulcherrimum eſſe dignum Græcorum elegantiâ & pœnè invidiâ. Idem dictum Pyrrho Epirotarum Regi adſcribit Plutarchus. Ille itaque (ſi huic fides) tantus Imperator, qui hac ipsâ ſolertiâ caſtrorum ponendorum ſingularem commeritus eſt gloriam, qui ipſos Romanos exemplo ordinationis ſuæ inſtruxit, invenit tamen jam tum in caſtris eorum, quod ipſe quoque ſuſpiceret & admiraretur. Ac erant profecto cum in universâ diſciplinâ, tum in compoſitione caſtrorum ſingularia non pauca, remota ab communi uſu & more nationum, & ut ita dixerim παράδοξα Romana, quæ etiam veteres bellandi & longo uſu callidos Duces in ſtuporem dabant. Nam inter populos bellica laude nobiles, quidam animorum ferociâ quàm arte bellari, aut ſi quid hic

 eſſet

esset scientiæ à veris, non ab commentitiis periculis, è medio hoste, non è ludo censebant peti debere. Alii arti plusculum tribuentes, hanc tamen omnem solâ armorum meditatione & ludicrâ pugnæ quadam imagine finiebant: Laborem autem & opera illa gravia & aspera, adeo in pace non præmeditabantur, ut eo iniqua bellorum conditio videretur, quod urgente necessitate & hoste instante interdum subeunda essent & concoquenda: aliam rationem sequebatur Romanus. Non solum assiduâ campi meditatione, sed etiam operum, munerumque labore in pace militiam docebat, discebatque: incedere composito agmine juxta ac si hostis adesset, militem super arma ferramentis & copiis onerare, capere idoneum castris locum, eumque subinde mutare, describere partes singulas & dimetiri, suum cuique locum adsignare, fossam percutere, figere vallum, stationibus, vigiliis, omni militari custodiâ firmare cæterisque muneribus, quæ in ipso rerum actu usui sunt, ut justis militaribus in castris militem erudire. In bello enim ubi peccato locus non est, non bene in ipsis periculis tirocinium poni, & sicuti novus & intractatus equus insidenti inutilis sæpe & periculosus: ita & militem rudem & inexercitatum suis quam hostibus formidolosiorem. Non sufficere belli laboribus, nisi qui quotidianâ meditatione sibi eos emollivisset, non munera militaria nisi assiduo usu

fami-

familiaria quenquam rectè obire, cum accessisset ex hoste timor, qui etiam peritos sæpe turbat & exercitos. Ad hoc non tam metu hostili quam lege & disciplina dura illa & ardua volebant suscipi. Quid? quod ne arma quidem credebant manibus, nisi opere castrorum ad virtutem duratis? quod nihil in acie boni sperabant de milite, nisi quem invicta laboris tolerantia approbavisset? Erat enim hæc illorum sententia, cùm ad disciplinam & universum bellum conficiendum multum, tum etiam ad virtutem non parum conferre laboris patientiam: imò hanc pœnè pluris fecerunt, quam illam ipsam, quâ solâ alii bella geri credebant, ferociam: hac enim in omni actu belli usum esse, cum illa in solis prœliis valeat, ab hac facilè ad contentionem periculorum milites traduci: at illos feroculos laborem sæpe parum fortiter sustinere. Hinc magni quidam Imperatores in delectu, non genus, non mores, non fortunam, argumenta magnitudinis animi spectasse leguntur; sed robur, vires, lacertos, ut operis instrumenta, quasi animos ipsi adjecturi. *Da mihi grandes, ego eos fortes reddam*: dixit delectori suo rex ille, cujus paulò antè mentionem feci, Romanorum aliquando hostis, sed Romanâ indole animi & ingenii. Ex his alia & hæc quoq; peculiaris laus Romanorum; divina in prœliis ineundis providentia. Quamvis enim hoc genere inprimis excellerent & ut martii ingenii homines pugnandi ferè arderent

 cupi-

cupiditate: illam tamen cupiditatem, illum animorum armorumque ardorem suorum non minori prudentia temperaverunt, rarò admodum nec nisi inviti in hostem ducentes, nisi castris communitis justoque præsidio firmatis. Possem memorare, ubi egregii Duces & celebres Imperatores deesse occasionibus suis & præbentem se fortunam ex manibus dimittere maluerunt, quàm opere nondum perfecto suos & exercitus fortunas paululum in dubium devocare. Equidem, si superveniens necopinatò hostis aut belli quædam necessitas protinus de via in pugnam traheret, non illi erant Romani qui campo turpiter cederent, aut fuga salutem quærerent: instruebant agmen, non detrectabant certamen, sed ne tum quidem castrorum immemores: primâ, vel & primâ & secundâ acie contra hostem stante, tertiam opus facere jubebant: imò in ipso interdum pugnæ fervore manus aliquot subsidiis detractas applicabant munitioni: non enim virtuti quantumvis probatæ & exercitæ tantum arrogandum putabant, ut casuum humanorum oblivisscerentur. Quicquid possint usus & experientia armorum, quicquid fama multis victoriis parta, quicquid providentia ducis & ars instruendi, (posse quidem haud dubiè multum) fortunam tamen de acie, hoc est, de regno suo, nunquam totam dejici: in illa permixtione & rerum confusione suam semper partem sibi vindicare, sæpe & omnia quasi suo jure.

jure. Castra censebant esse, quæ in illo martio campo, communi marti intercederent, quæ circumscriberent quantum humanitus liceret, hanc vim & potestatem, quæ nisi integram & solidam victoriam darent, hoc certè quod in bello proximum est præstarent ne vincerentur. Lubet de hac Romanorum prudentia audire Imperatorem Romanum ingentem virum & antiquæ disciplinæ unum servantissimum, Paulum Æmilium intelligo, qui cum bello Macedonico, oblata rei bene gerendæ, ut videbatur, opportunitate, cum Perseo manum inire distulisset, eâ de causâ præcipuè, quòd castra nondum essent posita, ac ideò apud plebem castrorum & ferocissimos primorum malè audiret prudentiæque quasi criminis istorum vocibus reus ageretur; sevocatos principes juventutis rationem consilii sui docuit, ac ibi inter cætera ita legitur locutus: *Majores vestri castra munita, portum ad omnes casus exercitus ducebant, unde ad pugnam exirent, quo jacta tempestate pugnæ receptum haberent, ideò quum munimentis ea sepsissent, præsidio quoque valido firmabant, quod qui castris exutus erat, etiamsi pugnando acie vicisset, pro victo haberetur. Castra sunt victori receptaculum, victo perfugium: quam multi exercitus, quibus minus prospera pugnæ fortuna fuit, intra vallum compulsi, tempore suo interdum momento post eruptione factâ, victorem hostem pepulerunt? Patria altera est militaris hæc sedes, vallum pro mœnibus & tentorium suum cuique militi domus ac penates sunt.*

Ergo

Ergo nullo loco, nullo tempore, in nullum belli casum, castra exercitui deesse volebant. Erant hæc in pacato disciplinæ sedes & schola omnium rerum in usu militari positarum: in hostico salus & tutela, si rem ad manus deducere placeret: hinc tamen instare, urgere, capere tempora & loca idonea & bellum quodam genere ad pedem deducere. At si trahere ratio rerum postularet, tunc omnia in castris posita ducebant. Hic securi agitabant inter media pericula, hic omnis tumultus & insultus hostiles velut ex sanctiore arce despicabantur: cujus rei cùm alii Imperatores populi Romani, tum ille imprimis & re & nomine maximus illustre dedit documentum, qui prolapsam ac pœnè perditam Ducum temeritate rempublicam cunctando restituit, & illum omnium ad id locorum hostium suorum triumphatorem castris in ordinem cogendo, *fortunam bono Imperatori non tanti momenti esse*, *mentem rationemque ostendit dominari.* Cum enim unum ad victoriam iter per casus præliorum incertos tritum esset, tutius certiusque munivit aliud, docuitque (quod deinde de Romanis proverbio increbuit, adeo eorum proprium habebatur) *sedendo vincere.* Jam hoc quoque peculiare Romanæ disciplinæ: eadem semper & ubique formâ castrorum, eadem metatione utebantur: quippe Græci cæteræque nationes simul securitati consulentes & fugientes duritiam operum, sectabantur lo-

ca

ca munita, horum ingenio castra accomodabant sua, non admodum de forma exteriori aut compositione interiori solliciti, dum in tuto metarentur: longa an lata, rotunda an semirotunda, rectis an obliquis angulis constituerentur, quo quisque loco, quibus ordinibus consideret parùm referre rati, dummodò omne ab hoste periculum loci natura averteret. At Romani quamvis in locis solerter capiendis nihil intermitterent, non tantùm idonea, sed talia quibus alia non darentur meliora eligentes: attamen in situ inaccesso tantum non posuerunt, quantum in certa ratione & compositione castrorum. Quare si montium colliumque natura non essent accommoda, insolentia & iniqua loca devitare satis habentes castra in plano sola arte muniebant: idque non levibus de causis. Cum enim alius alibi terrarum situs, nec ubique locorum beneficium occurreret, victoriæ autem studenti, non juga montium, sed hostis esset sequendus, ita instituerunt militem, ut securitatem suam non tam in loci natura, quàm in manibus & arte reponeret. Loca magis subjecerunt sibi, quàm se locis: dabat & hoc solemnis & perpetua hæc compositionis ratio, ut nullo negotio castra ponerent, ut facilè posita tuerentur, ut semper apta, composita & ordinata essent. Ingressus enim in castra miles non secus ac si patrias ad sedes, suamque in urbem pervenisset, omnia cognita habebat statim & perspecta. Non illum fugiebat quâ par-

te, quâ strigâ, quo tabernaculo tenderet, non quem locum in tumultu tueretur, quo auxilio accurreret, quo in hostem educeretur: nullum erat periculum, ut in alium alius incurreret, aut ut aliarum partium propugnatione aliæ omitterentur, quod solet evenire in castris, quorum forma subinde mutatur, nullus turbæ locus, nullus confusioni: Sed uti in cœlo sidera & ille exercitus, ut ita appellem, cœlestis, sic hic omnia certo, ordinatoque cursu incedebant & movebantur, nihil turbata totorum castrorum ratione. Quamobrem hæc castrorum facies non tantùm locorum naturæ non cessit, sed velut lex quædam perpetua & immutabilis per multa sæcula apud Romanos custodita fuit & sanctè observata. Quamvis ut in cæteris artibus, sic in hac quoque haud dubiè usus & meditatio prudentium quædam docuerit quibus paulatim ad perfectionem est perventum: quamvis alius legionum numerus alia castra ex parte fecerit & inprimis rei militaris mutatio aliquid quoque mutationis invexerit: ratio tamen & modus mansit idem, mansit voluntatis & generis quædam similitudo, & ita à more majorum recessum est, ut tamen in his novis castris, illa prisca facilè agnosceres. Eadem castrorum utrorumque forma, eadem viarum directio, idem locus Prætorii, Quæstorii, Tribunorum, Legatorum, cæterorumque principum, eædem portæ, eadem munitio, adeo ut hæc omnia prisca etiam

etiam tunc vocabula retinuerint, cum causæ vocabulorum jam pridem desiissent. Tantò in disciplinâ militiæ, quàm domi conservandæ constitutiones fuerunt. Hac enim non semel transfigurata illa sui similis mansit: Ac sanctitas hæc & constantia eò laudabilior est in Romanis, quòd qui aliarum gentium instituta promptissimè adsumerent & avidè persequerentur, iidem diversa virtute semel adsumta constantissimè tuerentur & pænè consecrarent disciplinæ quadam perpetuitate & religione. Hoc autem isto consequebantur tenore, ut omnia militaria munera militibus nota essent, ut durissima quæque mitius acciperentur & tanquam non ab importuna ducum severitate, sed ab antiquæ disciplinæ rigore profecta, minus invidiæ, plus autoritatis haberent. Imperabantur gravia militi & pænè injusta, sed minus gravia erant, quia consueta: hac lege scribebatur, hac in bella ibat miles, hæc animo jam ante omnia præceperat priusquam subiret. Ita dum pulchra omnia & præclara, tanquam sua arripiunt, nec quicquam alienum putant quod usu salubre, dum non minorem in tuendâ quàm comparandâ disciplina ponunt virtutem, militiam ad summum perduxerunt, eaque effecerunt rei militaris facinora, quæ omnes deinceps stupuerunt nationes, nullæ adsecutæ sunt. Putet fortassis aliquis, certam compositionem insidiis patere & non immeritò putet, siquidem parum or-

dinatæ vescæ aut temerariæ partes quædam fuissent, sed quum omnia munimentis, vigiliis, stationibus, præsidiis firmata cum aptissimo ordine disposita, quid tandem habent quod insidias timeat? quid quod non bene cognitum suum inferat terrorem aggressuris? quid enim pulchrius, quid perfectius, quid omnibus numeris absolutius? nimium dico: quid simile aut secundum ulla unquam in militia fuit? si qua enim pars alia, hæc peculiaris certè & propria Romanorum est; non hic subtilitatis tamen aut reconditæ artis tantum, quantum prudentiæ militaris agrimensoriæ inest, quantum quotidianus & facilis usus recipit, perticâ militari ita metationem dispensante, ut pateat area in usum describentis, ut nihil pereat loci, omnesque partes aptæ sint & ordinatæ. Aspice speciem castrorum universam, quadrata vel quadra oblonga est, simplici & haud longa munitione, quæ tot hominum distributa manibus haud adeò multum operis præbeat & opinione celerius perficiatur: nam sinus & circuitiones urbium munitarum firmamenta nec celeritas munitionis admittat: nec propter multitudinem copiæ militaris & propugnatorum admodum requiras. Portas & angulos tantum propugnaculis præmuniunt turribusque & tormentis crebris instruunt vallum. Fossa & vallum, quæ neque incursu transiliri possint & impetum quemvis facilè eludant quotidianam metationem satis tutantur. Adsidet.

det enim ab omni parte miles ad vallum ſpectans propugnandis, ſi qua vis ingruat tuendiſque munimentis: nec deeſt ſpacium, quo ſubmitti ſubſidium ac inſtrui major copia poſſit. Jam quatuor portæ & ad eas ducentes grandiores viæ media ſecant caſtra, quo neque multitudine portarum infirmetur munitio & ab omni parte educi & eruptione pugnare commodè queant. Sedet inter has medias Imperator à nullâ parte remotus & undique proſpiciens, tutiſſimo, aptiſſimo & quodammodo nato imperiis loco. Sedet inter aras, altaria, cultus & imagines divinas, velut in templo auguſtiſſimæ religionis, ubi & ſanctitas loci & circumſtantia undique numina majeſtate eum & horrore circumdent ſuo; ſimul in omni cæpto aurem ei vellant & admoneant non prius hominum quam deorum meminiſſe. Proxime hæc habentur judicia caſtrenſia, hic dantur imperia, hic indicuntur munera, hic pleraque magni momenti geruntur in oculis & deorum & Imperatoris. Hic principes caſtrorum, legati, tribuni, primorum ordinum centuriones, concilium Duci & autoritas, & ad danda per exercitum imperia miniſterium: hic copiarum digniſſimæ & honeſtiſſimæ, primæ equitum turmæ, cohortes primæ legionum, ſociorumque, & poſteriori ævo cohortes Prætoriæ & equites Prætoriani: Præterea comites Imperatoris, Primipilares evocati, velut altera quædam cohors Prætoria ex centurionibus,

 vete-

veteranis & emeritis composita, selecta quædam manus duci, quæ nisi jussa à latere ejus non abscedat in castris decus, in acie præsidium. Eques tam novâ quàm veteri militiâ medium tenet locum, pedite utrimque latera tegente contra quam in acie fit; nullus enim aut exiguus admodum in castris usus ejus, non ad tuendam aptus munitionem, non ad propugnandum, non ad concurrendum, nisi è carcere illo in suum & liberiorem campum emittatur. Nolo te hic per longa exordia tenere aut per singulas ducere partes. Intuere tantùm universam metationis rationem, illum pulchrum compositionis modum, illum aptum ordinem, illa dimensa itinerum intervalla, illam strigarum compositam directionem, illam tot millium in tantulo pede laxam tensionem, illam providam cautamque adversus omnes belli casus dispositionem, nihil non præclarum, nihil non egregi è admirabile invenies, quo enim oculos cunque convertes, ordo, ratio, disciplina, sanctitas, religio obversabuntur, ut Romani castra toties ponentes moventesque sua: non alia, sed eadem castra: imò non castra, sed urbem bene moratam & compositam & munitam secum portasse, inque eâ prudentiam & sapientiam suam & invictæ & æternæ urbis majestatem descriptam, vivisque depictam coloribus, omnibus populis & nationibus, cum quibus bella gesserunt, ostentasse videantur. Noli enim putare,

solam

ſolam hanc exteriorem formam & ordinationem mirabilem: Pulchra illa quidem & laudabilis: pulcherrima tamen ejus pars in tabula non depingitur, nec aliis quàm mentis oculis ſpectatur. Hæc in ſanctitate diſciplinæ, in ſeveritate inſtitutorum (Fabii verba ſunt) in amore quodam laboris & quotidianâ exercitatione & aſſidua belli meditatione conſiſtit. Hæc principes terrarum fecit Romanos & ſupra omnia mortalia evexit ad ſummum illud rerum culmen. Hæc vera caſtrorum forma, vera facies eſt; nam ſpeciem quidem externam monſtrata ſemel vera ratione fingere atque adeò inventis priorum de ſuo aliquid addere haud adeò magnum eſt. Illa interna & viva ſpecies velut anima huic corpori adjugata mirabilia demum effecit caſtra: hanc ea ſecuta eſt fortuna (ſi eſt ea fortuna) ut inter tot ſecuta, quæ continentibus bellis dicam, an uno contra omnes nationes bello contriverunt ab tam variis hoſtium generibus, quorum hi miſſili telo pugnaces, alii manuario, alii equite pollebant, alii pedite, alii impetu, alii perſeverantiâ, alii propiori pugna, alii eminus metuendi: contra omnium gentium arma & virtutem caſtra Romana invicta ſteterint,& tanquam rupes adverſus fluctus maritimos inconcuſſa: vix enim ac ne vix quidem legas Romanas legiones acie abſtinentes ſedibuſque ſe continentes & munimentis per vim exutas fuiſſe, parvæ quinimo & disjectæ manus

con-

contra immanem vim hostium satis plerunque in iis habuerunt præsidii : validissimos impetus refutaverunt & dum non superabantur, sæpius superaverunt. Hæc est illa pars militiæ Romanæ, quæ si qua alia (sunt autem quam plurimæ) omnibus nationibus veluti perfectissimum exemplar, ab imitandum proposita ac omnium confessione, qui aliquid hic intelligunt, his armis & hoc ævo etiam salutaris. Delectus ille acerbus, illa lex militandi inexorabilis paucarum gentium sunt nec horum utique temporum. Machinas & tormenta Romanorum horrenda novi martis fulmina difflaverunt pridem & disjecerunt. Cesserunt castris nec credere sese audent, ubi tam malè fuerunt accepta. Arma veterum an hodie sint resumenda non absque causa aut specie addubitant multi, propter vim bombardarum & igneorum glandium vehementiam. At quotidianam munitionem illam, ordinatam compositionis rationem & reliquam castrorum disciplinam antiquorum, quid tandem est quod rejiciat præter imperitiam, dicam, an communem omnium velut ex composito ignaviam ? Etenim cum telis nostris, non thorax ullus, non scutum resistat, cum & ligna & ferrum, quæ quidem tractari manibus & portari possunt musquettorum impetu transverberentur, quo recurrendum est, nisi ad dolabram & priscum hoc militare sepimentum, fossam cum terreo aggere, quo etiam majora illa &

quas-

quaſſatiora tormenta tam facile eluduntur? nemo hoc hodie ignorat: rejecta pridem ſunt lapidea, pleraque & lignea munimenta & omne munitionis ingenium intra hos terræ aggeriſque faciendi velut cancellos coarctatum eſt & concluſum. Conſtat de utilitate & neceſſitate, & tamen (quid hoc dicam mali?) in quotidiano caſtrorum opere ceſſamus & omittimus laborem, quo uno poſſumus ſervari. Equidem negari nec debet nec poteſt, patrum noſtrorum memoriâ quibuſdam in locis, præſertim in Belgio egregios quoſdam viros & proximos antiquis longo quidem intervallo, ſed tamen proximos Duces extitiſſe, qui edocti priſca quædam inſtituta ex comparatione tam ordinatæ militiæ, quàm multæ res ſibi deeſſent animum advertentes, non pauca jam pridem deſita & inaudita revocarunt. Ac primum quidem, quod nunquam ſatis laudabitur, ſanctitatem aliquam caſtris reddiderunt: raptus, latrocinia, ſtupra, cæteramque infamiam demendo, quæ adeò invaluerant, ut pænè inter militaria cenſerentur facinora, certè abſque his non magis quàm abſque armis & telis bella tractari poſſe crederentur. Jam labore, qui pridem ſervilis habebatur, reducto egregia & poſteritati quoque ſtupenda perfecerunt opera: tam cunctando & ſedendo, tam ratione & diſciplina bellum gerere, nec ut anteà ſolebat, caſibus cæcis omnia permittere. Quam rem ea

comitata est gloria, ut Belgium Sedes disciplinæ & Schola rei Militaris & quicqnid illic in usu esset, norma & lex quædam militandi haberetur; In universum tamen æstimanti satis liquet, quantum decessores suos superaverint bellandi arte: tantum infra priscam Romanorum virtutem substitisse: sive enim genus belli, sive natura locorum hoc fecit, omnis hæc scientia in obsidiis & oppugnationibus oppidorum, tanquam in unâ Trojâ hæsit & consenuit. In cæteris nulla contentio est. Non illi conlatis comminus castris hostili vestigio insistebant, non premebant, non urgebant Romanum in morem, non tam facilè, nec quotidie castra muniebant sua, nec adeo formam & rationem metationis ad hoc aptam habebant: quippe miles longè latéque per corpora cohortium collocabatur, eques verò extra castra, ut plurimum vicinis in pagis. Quid? quod illa ipsa quæ perfecerunt opera partim servilibus manibus, partim milite suo, sed voluntario & mercede ad id conducto perfecerunt & ferè felicius, quàm si juberent, argumentum avaritiæ potentioris quàm disciplinæ: nolo cætera persequi, quia de opere castrorum præcipuè agimus. Et viri magni fuerunt & qualicunque hac ratione pulchra & celebria opera effecerunt expugnaruntque oppida, quæ ad eam diem invicta habebantur, & digni sunt vel ipso proposito ut credamus eos, quæ voluerunt perfecisse atque a-

deò Romanos æquasse: quorum si disciplinam non per omnia reduxerunt; at multum tamen præstiterunt, manifestis probarunt documentis reduci posse. Quo magis miror esse hodieque homines in his rebus exercitatos, qui quamvis salubrem utilemque fateantur, negent tamen posse antiquam disciplinam restitui. Romanos illos priscos *Durum à stirpe genus*, invictis ab labore corporibus, mirari magis homines nostros, quàm imitari posse: nam ne cæteras quidem nationes, quibus olim cum Romano hoste res fuit, operum labore pares fuisse: quasdam etiam munitione tentatâ sucubuisse, statim adeò animo consternatos (quod de Gallis tradit Cæsar) ut omnia, quæ imperarentur sibi perferenda & patienda existimarint. Quin ipsos Romanos illam traditam per manus & usu tot seculorum firmatam disciplinam vitiorum illecebris & dulcedine captos tandem excusisse, ne nunc ignotam recipiant homines in otio nati, tot seculorum socordia & educatione prava in aliam quasi naturam transformati, præsertim, cum ductores ordinum nostrorum plerique laboris insueti, vulgus militum vaga fortuitò ac temerè conglobata turba tædio operis & laborum odio ad militiam plerumque tanquam diverticulum desidiæ confugiant. Qua in disputatione sicut nonnihil est veri, cum omnino statuendum sit priscam disciplinam reducere conanti, non pauca ad priscum morem recidenda, ita

non video, cur ideo pondus rei tantoperè perhorrescere & ante experimentum desperare debeamus. Militiæ nostræ vitium esse desidiam & laboris intolerantiam, nemo negat. Omne genus hominum atque adeò seculum inertiæ condemnare iniquum putamus: Vide juventutem rusticanam, fossores, agricolas; fabros, aurigas, venatores cæteros virilibus ministeriis vitam sustentantes, assiduo illi labore & vitæ duritiâ nihilo priscis inferiores sunt: non gravem illis, non laboriosum, sed suavem & jucundum putes laborem, cum festis diebus, quibus opus vetitum, nec cessare soleant: comminisci in fraudem legum aliquid iter facere, venari, jaculari, in conviviis etiam & commessationibus tripudiare, per lusum & lasciviam sese cum paribus exercere & ne animum quidem suum laxare & levare posse, nisi quodam corporis labore. Ac ita profectò est: nihil citius, si adsueveris in naturam vertit; nihil usu levius fit: desidentibus sæpe inertia sua gravior est, quàm exercitatis opus. Ac ne ab alio genere ad aliud argumentari necesse habeamus, viderunt hæc sæcula, videntque etiam nunc multis in locis magna belli pacisque opera à mercenariis hominibus redemta brevissimo tempore perfici & absolvi, ut planè iniqui sint, qui laboris studium ævo nostro abjudicando militari ignaviæ patrocinantur. Nam cum isti parando victui aut parva spe lucri objecta, impigrè

pigrè

pigrè paratiſque ac lubentibus animis operentur, an arduum ſit in Republicâ bene conſtitutâ eoſdem impellere ad munera militaria, nihilo ſi res ex vero æſtimetur graviora, tanto verò honeſtiora & digniora? An cæteris rebus valemus, hic ſolum torpent artus? hic hebent dolabræ? hic effæta eſt virorum natura? Aut quid tam demiſsè ſentimus, ut fieri poſſe deſperemus, quæ & olim facta ſunt & fieri poſſe quotidie videmus. Proponantur modo labori juſta ad vitam ſuſtentandam ſtipendia, proponantur more antiquo honos, laus, decus, eaque præmia, quibus omnes ducuntur, qui ingenui ſanguinis aliquid habent. Quid? quod ne nunc quidem minus dura miles ſuſtinet, minus ne tu operis putas, quod in hoſtico ſine munitione confidentibus neceſſe eſt, totas noctes ſub armis morari? minus ne ſolicitum & exercitum toties ad arma conclamare? omnibus pænè auris, omni ſono terreri? ſemper in ſtatione eſſe quam brevi opere defungi? non tantum magis operoſum, ſed etiam ſummæ ſtultitiæ eſt, cum cauſà deſidiæ laborem fugias, deſidiâ plus quàm labore fatigari & fatigari non quo ſecurior tutiorque ſis, ſed quo laſſatus confectuſque hoſti fias opportunus. Duri fateor Romani: parcè tamen credere aliuſmodi atque cæteros homines eos naturam finxiſſe: ſunt & nobis lacerti & in illis ignaviæ fuit materia. Duri, ſed olim. Poſterioribus

 ſeculis

ſeculis per bella præſertim civilia & ſub Cæſaribus in tantam ſæpe ſocordiam licentiamque effuſi fuerunt, ut Romanæ diſciplinæ Romano in exercitu nullum veſtigium apparuerit. Non hic liberæ reipublicæ tibi oſtendam corruptum militem, qualem Scipio ad Numantiam aut Metellus in Numidia invenit, quando quidam illos noſtro militi etiam malè præferunt: ſed ſub Nerone aliquo omnium juſtorum militarium ignaros veteranos, *qui non ſtationem, non vigilias iniſſent, vallum foſſamque quaſi nova & mira viſerent ſine galeis, ſine loricis nitidi & quæſtuoſi, militiâ per oppida expletâ*, hos tamen Corbulo Dux ad duriſſima vocare & ad cunctam veterum diſciplinam à tanta imperitia licentiaque formare potuit. Quid igitur nova jam hæc & inviſitata objiciunt? Tanquam non & res novæ habeat gratiam ſuam & inviſitata miraculo quodam homines rapere ſoleant: etiam pernitioſæ & in publicum exitioſæ novitates inveniunt plerunque populum ſuum aut nullis aut incertis præmiis adductum, nedum hæç tam ſalubris uſu & experimentis, conſtitutâ mercede. Rempublicam ad novas leges traducere periculo ſæpe haud vacat. Rem & diſciplinam militarem de integro condere, milites quos mercede conducas (non enim aliis hodie utimur) melioribus legibus alligare, quod eſt periculum? Adde quod non omnia noſtris moribus nova ſunt & inter ea quæ nova ſunt, quædam quæ ſecundo

milite

milite possint institui armorum exercitia & assidua campi meditatio habent, quo capiant erectioris indolis juventutem, lusu & æmulatione honestâ si quid in eo grave est facilè levatur: castrorum in hostico munitione tot incommoda redimuntur, ut ne militem quidem ejus pœnitere possit: Paucitas stationum quibus castra munimentis septa tuta præstantur cætero milite quiete & in utramque, quod ajunt, aurem dormiente: Tabernacula, æstus, frigusque & omnem aëris inclementiam defendentia & similia priscorum castrorum talia sunt, ut semel recepta resides quoque animos excitatura & nostris hominibus arbitrer lenocinatura, ut ne adeo ad mores suos & inertem hanc, duram interim & laboriosam socordiam relabantur. Ac ipsum quidem opus castrorum, ad cujus nomen maximè contremiscunt modo & disciplina levius evadit: ratione & arte describentis parva area in usum totius exercitus patet, angustiorem pedem dispositio facit capacē multitudinis. Continuantur ordines tentoriis, plures unum tabernaculum tegit, interjiciuntur dimensa itinerum intervalla, suus cuique locus adsignatur, ut densis castris omnia compleantur, intraque parvum spacium conclusus exercitus non constipetur & ad concurrendum inutilis evadat, contrahuntur autem castra, quo munitio celeriter & parvo negotio absolvi & absoluta non multo magnoque præsidio defendi queat. Quid ergo est? non deest

nobis

nobis hodie laboris tolerantia, desunt ratio & disciplina: non desunt milites, desunt Duces antiquis pares aut certè ideo desunt milites, quia Duces; occulta enim lege & fatali quadam socordiâ si qua interdum priscæ virtutis aura afflat, non illa est diuturna: redit cito ad ingenium suum seculum & pleraque in libris tantum renascuntur, quasi in opprobrium nostrum, ut sciamus quondam viros fuisse. Hos animus, illos scientia, alios autoritas deficit & in tanta bellandi libidine nemo à socordia sua impetrare potest, ut huc omnes nervos afferat, ut discat bellare. Da mihi aliquem illis priscis imperatoribus parem, hoc ex professo agentem, ut lapsam castrorum disciplinam refoveat, qui militari ludo quotidie præsit & intersit, qui in agmine, in opere, in se ipsum exerceat imperium, nec plus militi quàm sibi imponat oneris, qui studium militum tanquam exactor intendat & tanquam particeps sociusque relevet, qui labore & virtute omnia vendat, næ ego tibi brevi exercitum laboris studio & tolerantia aut parem aut proximum illis antiquis præstabo: non tantum quotidiana illa priscorum opera, sed novas urbes, nova mœnia inter militares, si necesse fit manus, derepentè surgentia, circummunitas hostiles munitiones, obsessos, obsidentes quæque alia in veterum monumentis resides & segnes stupemus. Sed hæc cum fatis visum fuerit dare reges principesque antiquos, nunc cum

res

res proxime latrocinium multis in partibus venit, eoque quorumdam processit furor, ut nec causam in suscipiendo, nec disciplinam in gerendo bello ad rem putent pertinere, amentis sit sperare. Ne ab his quidem expectaveris boni quicquam, qui quamvis sine raptu & injuriis contineant militem; nihil tamen aliud nec docent nec discunt, quàm militiam quæstui habere & quasi pacti ordinum ductores, stipendiorum fraudationem, milites desidiam & vacationem munerum, disciplinam resolvunt omnem: postquam enim deest hostis abiit, si quid fuit prisci moris, torpent otio & segnitie, nisi cum sua eos vitia habent exercitos. Nos tamen adeo non pœnitet versatos paulisper esse in illis olim invictis, nunc etiam doctis castris, quorum disciplinæ ferè omne debetur, quicquid in re militari magnificum est, ut etiam quæ ibi observaverimus publici juris facere non simus veriti, si quid fortè interea illorum studio prodesse possemus, qui cognitione antiquitatis delectantur & eorum exemplis ad præclara facinora incitantur, qui fama nominis sui orbem terrarum impleverunt. Aliam autem in hac parte atque in cæteris viam & rationem amplexi sumus. Cum enim duo veterum fragmenta de re castrensi ex professo agentia ad nos pervenerint, illa hic ipsa dare consilium fuit, quo harum rerum studiosi ex fontibus haurire possent, rivulos necesse ne haberent consectari. Accessit quod

 bene

bene ab aliis hac in re dicta & eruta describere aut aliis verbis repetita obtrudere non placuit. Nam Polybii castra viri in Republica aut literis insignes meditationibus curisque suis jam pridem revocarunt in lucem. Ex professo quidem Franciscus Patritius & Justus Lipsius inter cætera militiæ Polybianæ hanc partem etiam libris commentariis illustraverunt: sed formam castrorum descripserant jam ante eos non multo diversam Franciscus Maria Dux Urbini, Franciscus Robortellus & Conlius, uti opinor. Hi prima illa senticeta amovere, primi hanc partem antiquitatis explicuerunt, postea concursus ad hanc palmam factus est. Quis enim de re militari, de munitionibus oppidorum aut aliqua parte belli meditatus aliquid est (prodiit autem turba voluminum aliorum super alia) qui non intelligens disciplinæ veteris haberi vellet? qui non sibi videretur? qui non à nomine Romano bellis nobili scriptis suis famam & autoritatem mutuaretur. Quamvis enim nihil à prioribus ferè dissentirent, nihil adferrent novi: peritia verò rerum Romanarum & dicendi arte ab illis multis partibus vincerentur; placuit tamen eadem usquequaque cantilena. Nobis quum summoperè displiceat istorum arrogantia, qui sine gravi causa magnis nominibus quorum meritis boni omnes adsurgunt caput suum inserunt, atque adeo bene ab illis & sapienter scripta, corrupta paululum aut malè intel-

lecta

lecta pro ſuis venditant ne eorum ſimiles videremur; Polybianam quidem metationem autoribus ſuis totam relinquere conſtitutum erat, niſi in quibuſdam rebus nequaquam omittendis ſententiam Polybii parum adſecutos eſſe vidiſſemus. Eſt autem inter iſta inſigne quod illam formam & diſpoſitionem quam Polybius duarum & quatuor legionum metationi aptam propoſuit de ſola duarum compoſitione intellexerint, eoq; errore ablati Prætorium, Forum & Quæſtorium in exercitu conſulari collocarint, eo in loco, quo in conjunctis quatuor legionum caſtris collocantur. Ac ut Polybii verba quibus docet quomodo hac in compoſitione ſimplicium caſtrorum ponantur, aliorſum traherent, formam neſcio quam nobis protruſerunt, qua Prætorium, Quæſtorium, Forum, ut in medio utriuſque exercitus conſtituerent, pænè extra utraque caſtra ejecerunt. Sunt & alia quædam obſervatu non indigna, quæ hanc materiam tractantibus ſilentio præterire non licuit, hic autem præfari non eſt neceſſe. Dedimus tamen hoc tantorum virorum reverentiæ, ut hæc omnia paucis tantum tranſiremus: illa autem quæ iſti rectè & ex ſententia veterum dixerunt, ne attingeremus quidem. Quemadmodum enim nullius gloriæ tantum ſtudendum eſſe arbitramur, ut ſtudio veritatis ac ſolidæ rerum cognitioni derogetur, ita parum ingenui parumque grati animi eſſe arbitramur per cauſam paucorum erratorum

quod hodie in morem vertit viris de Republicâ literariâ benemeritis insultare, derivare omnem in se laudem & scripta eorum manibus legentium excutere. Utinam hic ejusdem ætatis Latinum scriptorem Polybio dare possemus comitem, neque in tanto literarum naufragio eò deventum esset, ut omnis illa vetus populi Romani militia uno hoc scripto veluti divulsæ discerptæque à lacero navigii corpore tabulæ innataret. Est quidem hoc quantivis pretii, pretiosius tamen quod unum superest: quantivis pretii, sed tamen fragmentum vel digressio ex historiâ, in quâ multa (ut semper in ejusmodi diverticulis) omittuntur, multa obscurè, multa perfunctoriè admodum docentur & neglegenter: Scriptum ab viro absq; controversiâ magno & omnium rerum bellicarum & civilium sanè quam prudentissimo, sed scriptum Græcè, quod ut in aliis rebus optandum esset propter prærogativam elegantiæ & singularem ejus linguæ felicitatem: ita hic tamen hoc mali habet, ut castra Romana non in nativa & domestica illa compositione, in qua pleræque res habent venerem nescio quam, & perfectius intelliguntur, sed externo cultu habituque deformata conspiciamus: vocabula certè militaria & illum castrensem sermonem non audientes; illa nomina portarum, viarum, cæterarum partium propria desiderantes, non tanquam Romani in nostra, sed tanquam hospites & externi in aliena castra ducamur. Non hoc nobis acci-

cideret, si Cincius Alimentus, si Cato imprimis ille priscus hodie superesset: haberemus haud dubiè castra illa vetera Latino stilo ad vivum expressa & quod non minus optabile esset, illum genium tanti viri verè Romanum & in magno scriptore magnum Imperatorem agnosceremus. Sed quum nullus hic votis locus sit, nec quicquam querelis proficiatur; arripiamus potius utraq; manu quicquid in hoc naufragio fluctuum decumanorum sævitiæ ereptum sua quædam fortuna servavit aut provida majorum cura ad nos transmisit. Hygino itaque tantorum virorum vicario inter Latinos utantur, qui non optima quidem ætate nec eandem per omnia quam Polybius & Cato, sed suæ ætatis metationem literis consignatam reliquit: Vixit autem circa imperium Trajani & Hadriani, is quidem certè qui librum de limitibus constituendis scripsit & in quibusdam libris dicitur *Hyginus Augusti libertus*, ut ex eo libro constat in quo ita scribit: *Nuper ecce quidam Evocatus Augusti, vir militaris disciplinæ, professionis quoque nostræ capacissimus, cum in Pannoniâ agros veteranis ex voluntate & liberalitate Imperatoris Trajani adsignaret in ære, id est, in formis non tantum modum quem adsignabat adscripsit aut notavit, sed extremam lineam uniuscujusque modi comprehendit, uti acta est mensura adsignationis, ita scripsit longitudinis.* Vivo Trajano nec ita diu post adsignationem agrorum hæc scripta apparet. Adscribitur autem & uterque liber in membranis his eidem Hygino & argumentum utriusq;

eidem professioni conveniens est. Agrimensores enim illa ætate castra metabantur, iidem in coloniis limites constituebant, & in utraque re non pauca similia: nec mirum, militarium virorum utraque sedes. Coloniæ quasi emeritorum castra: castra quasi militantium quædam Coloniæ. Ac illum de limitibus librum autorem castrorum metationis non rudem habuisse, loca aliquot testantur & hic plenus est vocabulis mensorum, qualia sunt, *groma*, *striga*, *scamnum*, *stella*, *novercæ*, *coxæ*, *&c.* Adhoc in castris non pauca exigit ad mensuram communem agrimensorum, ut pedaturam papilionis, latitudines viarum & similia. In eo quoque gemini quod subjectis formis omnia explanant. Nec genus militum quibus in hisce castris pedatura adsignatur aliud ævum sapit: Alas milliarias & quingenarias, cohortes item milliarias & quingenarias, peditatas & equitatas, vexillarios, classicos Mesinenses & Ravennates, auxilia nationum, quorum hic meminit cæteramque copiam jam in gentis Flaviæ imperio militia Romana habet, ut ex Tacito, Suetonio, Plinio, Josepho, reliquis ejus ætatis scriptoribus satis constat & nos in notis breviter ostendimus. Si qua interim in hoc libello occurrunt vocabula, quæ apud istos aut non inveniuntur aut in alia significatione inveniuntur, ut *papilio*, *prætentura*, *retentura*, *striga*, *semistrigium*, *supplementum*, *principales*, *Officiales*, *Schola cohortium*, *cohortes equitatæ &*

pedi-

peditatæ, &c. Non eſt quod ſtatim abjiciamus & ad inferiora ſecula cum autore ſuo relegemus: partim τεχνολόγικα ſunt, partim plebeja, quæ apud bonos ſcriptores aut fruſtra quæras aut non ſine culpa invenias. Nam poſtquam terrarum orbis Romam confluxit, & tot exteri in civitatem recepti, corruptus paulatim nativus ille ſermonis color, & quam plurima exotica & ſemibarbara in vulgari uſu eſſe ceperunt, quæ politiores aures reſpuerunt. Scriptorum quidem præſtantiſſimi non ad ſuum ſe ſeculum ea tempeſtate componentes, timebant Latio & civitate donare, quæ à probatis autoribus recepta non eſſent; nedum ut caſtrenſibus vocibus, rudi caligatæ turbæ & incondito ſono aut fictis in uſum menſorum vocabulis locum darent in monumentis hiſtoriarum, quæ quamvis ad rerum imprimis veritatem, tamen non minus ad memoriam poſteritatis & famam ingenii compoſita, tanquàm ſolutæ quoddam poëſeos genus effugere ſolent ab omni rerum & verborum vilitate & ad minima hæc infra majeſtatem ſuam vix ſeſe demittere; nam quod in ſequioris ævi ſcriptoribus partem horum vocabulorum reperias, mirum non eſt. Non enim tum ſupererat antiquus ille delectus verborum, ſed nova priſcis, barbara Latinis, ruſtica urbanis inſolentia conſuetis miſcere & abſque ulla neceſſitate verba procudere artiumque vocabulis ſcripta inquinare, ſcientiæ & doctrinæ oſten-

oſtentatio erat, morbi genus quo hodieque laborat magna pars eorum, qui vernaculo ſermone ſcribunt, nec pauci qui Latinè conantur. Alia in hoc libello eſt Hygini ratio, qui caſtra metandi modum ex profeſſo docens & in media militari verſans turba, caſtrenſi quoque lingua, uti nec ab ullo vocabulo abhorrere debuit, quod aut menſorum aut militum uſu tritum eſſet: non enim homo otioſus bellum & copias & caſtra, quæ in uſu non ſint poſita, ſolo animo & cogitatione fingit, *rerumque ignarus imagine gaudet*. Sed agrimenſor & metator Imperatoris verarum copiarum, quæ tunc Romanum imperium tuebantur, diſpoſitionem & ut ipſius verbis utar, *quotidianam metationem* docet. Eſt certè hoc frequens ac tritum imprimis vitium eorum, qui rei militaris præcepta poſteritati tradiderunt, fictas nulliſque probatas experimentis meditationes adducere aut rurſus ex Tacticis antiquis & rerum Scriptoribus quicquid ſpeciem aliquam prudentiæ habet aut diſciplinæ. ſine diſcrimine & judicio arripere, non ponderatis penſitatiſque cauſis, non temporibus, non locis, non armorum genere, quæ niſi eadem ſint aut ſimilia, etiam prudenter excogitata ad nihil recidunt & ſapientiſſima quæque, ſi velis imitari, fiunt ſtultiſſima. Neminem eorum qui labente re Romana Tactica nobis reliquerunt, immunem ab hoc vitio pronunciaverim. Laborant imprimis Græculi ſua alienis, Romana externis,

nis,

nis, vetera novis miſcentes, peditum inſtituta ad equites in quibus tunc omne robur transferentes paſſim turbanteſque, ut ad eos legendos cognitione non parva antiquitatis ac terſo opus ſit judicio. Scatet non minus Flavius Vegetius, qui homines ſuos ad priſca inſtituta & exempla paſſim vocat. Rectè quidem iſtuc: Sed non armorum genus, non militum, non legionis ordinationem, non aciei diſpoſitionem, non ullam veteris militiæ partem rectè eos docet, in ſententiis quidem & generalibus militaris prudentiæ præceptis (hæc enim facilè intellexit) pulcher eſt & probabilis. Cæterùm in propriis illis veterum inſtitutis tantam ubique prodit ignorantiam & infantiam, ut non tam ratione & judicio quàm fama & opinione communi & quadam nominis Romani ſuperſtitione captus antiqua admirari videatur & extollere. Cautius & majori longè prudentia viri docti, qui his proximis ſeculis intermortuas pridem literas ſuſcitando ſeculum ab illo horrore & ſquallore ad cultum traduxerunt, non putant ſeſe defunctos ſolis ſententiis aliquot veterum compilatis: diſtinguunt tempora, loca, mores, & id ſeriò operam dant, ut vera nos inſtruant rerum cognitione. Eſt tamen ubi cepiſſe eos etiam videatur majeſtas illa, & ut ſic dixerim religio antiquitatis, ubi præferunt etiam melioribus poſtea inventis minus lau-

dabilia priorum, ubi instituta quæ Romanorum non sunt, nec si essent, digna prudentiâ eorum essent, ad cœlum tamen ferunt miris laudibus, quasi divinitus excogitata, hac unâ de causâ quod Romanorum esse putant. Sic in hac ipsa castrorum ordinatione, cum ex malè intellecto Polybio, Prætorium in prætentura non longè à portâ prætoriâ ponant, laudant tamen hanc positionem, quamvis temeritatis & periculi plenam, quasi bene & sapienter ordinatam. Sed rarius hoc istis accidit. Nos tamen inde discamus, quanto tutius eorum insistamus vestigiis, qui de rebus suæ ætatis, quæ & usus comprobavit & ipsi per omnes penitus numeros cognoverunt, monumenta nobis reliquerunt. Tale est Hygini hoc in usum exercituum illius ætatis conscriptum & sigillatim ad illarum copiarum quas in hoc libello recenset, quarum compositio & ordinatio illi, ad quem liber hic scriptus est, ab Imperatore imposita videtur fuisse, nisi toti potius præfectus fuerit exercitui. Hoc autem scriptum à librariis pessimè acceptum mirumque in modum ad nos pervenit depravatum. Mutilum primum & ἀκέφαλον incipiens his verbis: *Nunc papilionum tensionem cohortium suprascriptarum ostendimus*, palam clamantibus illa quæ de cohortibus, de exercitu, de legione & si quæ alia præcesserant, deesse. Nam priora illa de lateribus poligoniorum huc non faciunt: alterius libri & argumenti sunt: adeóque & nobis non

hoc

hoc agentibus, ut omnia Hygini explanemus, ſed ut caſtra & rem militarem illuſtremus meritò hinc amolienda fuerunt. Præterea cum alias caſtrorum partes diligenter & accuratè deſcribat: alias ne verbo quidem tangat, in cæteris quoque deſcriptorum vitio quàm neglegentia ipſius omiſſa quædam potius crediderim. Jam illud non parvas offundit tenebras, quod formis quibus & tota caſtra & ſingulæ deſcriptæ fuerant partes neglegentia librariorum ſpoliatus & velut lumine ſuo eſt orbatus. Quid dicam imperitiam reliquam & malam manum, quæ immane quantum errorum congeſſit? ut omittam defectus, tranſpoſita & luxata verba, corruptos ſenſus, confuſos & vitiatos numeros: vix una periodus, periodum dico? imò vix tria aut quatuor vocabula, quæ non aliquâ ſaltem correctiunculâ juvanda ſint: inter quæ uti quædam quæ emendare haud ita difficile (non enim ingenio ſed ſtupiditate plerunque peccatur, quo facilior medicina) ſic alia non pauca depoſita omnino & deſperata, ut in his caſtris æquè ac in veris barbarorum violentiæ Roma ſuccubuerit. Neſcio enim quomodo res ordinatiſſima & pulcherrima, confuſa & deformata nobis præ cæteris relicta eſt. Non jam illam ſpeciem verorum caſtrorum, ſed captorum potius & direptorum quædam videmus rudera, vulſum ſciſſumque vallum, inciſa & disjecta tabernacula, direptas ſarcinas, ſparſa paſſim arma, omnia loco ſuo

 deje-

dejecta, tumultus fugæ & confusionis plena. Hinc illa Hygini malis accessit infelicitas, ut jam pridem viris doctis inspectus, diu tamen ipse publicum non viderit; nunc etiam quinquaginta & quod excurrit annos publicatus, pædore tamen & squallore suo obsitus omnibusque modis jaceat deformatus. Viderant jam pridem in Bibliothecis inter doctas antiquorum reliquias tam rarum vetustatis monumentum Volaterranus, Pithæus, Lipsius, alii: nemo protraxit, nemo velut conclamato & tantum non elato medicam manum admovit. Fatetur Volaterranus plenum esse verborum obscurorum, partim etiam vetustate corruptorum, ex quibus parvus admodum sensus elici possit. Lipsius non semel citat in libris de Militiâ, sed inspectum sibi, non ultra ad manum, paucula tantum excerpta esse, alios ad edendum cohortatur. At Petrus Scriverius anno hujus seculi sexto primus ei lucem dedit: rursus vigesimo primo aliâ editione omnia ad fidem codicis scripti illius quo & Lipsius fuerat usus, expressit, quibus editionibus etiamsi notas non adjecerit manumque adeo abstinuerit etiam illis quæ restituere nullo negotio potuisset. Debet tamen ei me judice etiam sic multum Respublica literaria, ac nescio an non eo plus debeat, quod non illa quâ plerique ducuntur gloriolâ, sed uno publici juvandi studio hanc sibi sumens provinciam & priusquam ipse virium suarum

peri-

periculum faceret, liberum aliorum induſtriæ & ingenio campum non dubitaverit aperire. Quod ſi idem feciſſent illi quibus antea contigerat videre libros manu exaratos, multa haud dubiè veræ lectiones pridem erutæ & in cæteris vel errorum ſimilitudine vel varietate via ad probabiles conjecturas ſtrata eſſet. Promiſere deinde Commentaria in hunc Gromaticum principes harum literarum, Iſaacus Caſaubonus & Claudius Salmaſius. Ille epiſtolâ ad Scriverium: hic verò in ſcriptis paſſim ſuis, in quibus etiam loca aliquot emendat aut emendare conatur. Sed vel ſpe codicum meliorum vel interventu aliarum curarum, illi quidem promiſſorum fidem non impleverunt. Cum autem hodie nemo, quod equidem ſciam, eadem ſit pollicitus, quid ſupereſt, niſi ut ad ſuam pro ſe quiſque induſtriam & qualemcunque opem confugientes, harum rerum ſtudioſi conentur, ſi qua malè habitum libellum induſtria & ingenio juvare poſſint? Nos quidem conati ſumus: an adfuerit cœptis fortuna, aliorum judicium eſto. Voluimus quidem certè pleraque explanare, multa probabilibus conjecturis reſtituere & caſtris illis disjectis & miſerè fædatis aliquam Romanor. caſtrorum ſpeciem reddere. Si fallimur aliquando nec ariolos nos, nec divinos eſſe ſcias: non tantum proclive, ſed omnino homini neceſſe eſt; nemo alia lege in hoc ludo verſatur nec cuiquam vitio fuit quædam non vidiſſe, dum multa tamen primus eruerit: Barbaros autem

 noſtros,

nostros, qui totum hoc scriptionis genus quia plebeji saporis non est, leve ac nugatorium arbitrantur, rogatos velimus, ne nobis hic saltem, ubi tam necessarium est, vitio vertant, quod in verbis interpretandis emendandisque multi simus, cum enim conjecturæ hic totiens indulgendum, cum in alieno libro qualicunque ingenio nostro utendum, cum à viris longè doctissimis quorum merito suo magna apud literatos omnes opinio & autoritas est, non raro dissentiendum multaque aliter atque illi fecerunt explicanda essent, postulare profectò non decuit, ut nobis fides haberetur, in nostrámque iretur sententiam, nisi adjectis causis, testimoniis & autoritatibus, quibus sectam rationemque nostram aliis approbaremus. Speciosius, fateor, illa velut ante pedes posita transilias: sed utilius excutiuntur. Nos quidem in ea sumus hæresi, ut veram hanc & pænè unicam viam & rationem putemus ad solidam & non fucatam rerum præsertim priscarum cognitionem, quam viri omni ævo maximi sunt secuti: qui quamvis verborum non agerent curam, nisi rerum causa tamen ancillantes has literas ad id necessarias ducentes, non raro descendunt ad verborum interpretationem atque adeo Grammaticas quisquilias & parva illa, sed quæ si negligas majoribus non sit locus. Doceant alia si sciunt isti. Nos adeo circa verba deinde non hærebimus, ut etiam in Barbaram, si dis placet, eruditionem eorum

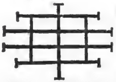
rum

rum conceptis verbis jurare parati ſimus. At ſi verbo critica, reapſe omne hiſtoriæ & antiquitatis ſtudium petitur, ſi ignorare nos omnia quæ ante nos acta ſunt, hoc eſt ſemper pueros eſſe volunt, cum hæc ad pueros rejiciunt magiſtri noſtri. Habeant ſibi & ament ſine rivali ſuas illas ſapientias: ſed nos cum illis inepti ſumus. Ad caſtra potius ipſa tranſeamus. Caſtra dividuntur primo in partem exteriorem & interiorem; Exteriorem apello πρὸς τὴν ἐκτὸς ἐπιφάνειαν, ad vallum & circa vallum. Interiorem, quæ intra viam ſagulariam ab Hygino eſſe dicitur. Hujus diviſionis reſpectu omnem copiam in duo tribuit genera, legiones & ſupplementa. Legiones ad vallum collocat præter cohortes primas. Reliquum exercitum, intra viam ſagulariam. Deinde & aliter diſtinguuntur caſtra, tum in longitudine, tum in latitudine: longitudinem in tres partes diſtribuit, (fallitur qui putat in duas) Latera Prætorii, Prætenturam & Retenturam. Latera Prætorii dicuntur pars media dextra ſiniſtrâque Prætorii à via principali ad Quintanam. Prætentura pars prima à principiis ad frontem pertinet. Retentura à Quintana ad tergum caſtrorum. Latitudo tota in duo dividitur dextram & ſiniſtram. Harum partem alteram tantum ordinat, quia eadem utriuſque ratio & diſciplina, eædem ut plurimum copiæ: quæ forma & partium & totorum caſtrorum quomodo efficiatur, craſſiori hic mi-

ner-

nerva & breviter, sed unde & absque involucro in gratiam tyronum exponamus, adjectis imprimis illis, quæ in Hygini hoc fragmento non satis clarè & expressè dicuntur. In mediis principiis ante Prætorium in castrorum latitudine, in longitudine verò fronti paulo propius Gromam statuimus, id est, ut clarè rem dicam locum medium in quo quatuor concurrunt & conveniunt lineæ, per hoc itaque punctum medium duas lineas rectas transversas ducimus, ita ut stella vel crux efficiatur ✠: hæ ducunt ad quatuor castrorum portas: & castra dividunt illa quidem, quæ per longitudinem ad Prætoriam & Decumanam portas, dextram partem à sinistrâ distinguit, & fit partim via Prætoria, partim medium Prætorium & Quæstorium. Ita quæ per latitudinem ad portas principales dextram & sinistram currens latera Prætorii à Prætentura dividit, dicitur via principalis. Ut nunc alteram divisionem castrorum & Retenturæ principium inveniamus ab puncto illo medio Decumanam versus procedemus, tot pedes, quot copiarum latere Prætorii tendentium tensio postulat, septingentos viginti ut plurimum pedes; ibi aliam lineam facimus transversam per eam quam à Prætoria ad Decumanam parallelam illi quam à principali altera ad alteram duximus & habemus viam Quintanam & in eâ totam hanc divisionem interiorem longitudinis & latitudinis. Divisionem autem, quam dixi-

diximus, interioris partis ab exteriori facit via ſagularis quatuor lineis ſeſe contingentibus, quarum duæ parallelæ, huic quæ ad frontem & tergum excurrit ab utroque latere. Duæ item aliæ à fronte & tergo caſtrorum eodem currentes, quo illæ duæ

priores, tres caſtrorum partes facientes: Ac ita habemus quadratum recti angulum, non tamen æquilaterum ſemper, ſed altera parte ferè longius & in ea ſex areas minores item quadratas, tres utroque latere. Harum arearum quamvis pedatura interim variat prout plus vel minus legionum aut ſupplementorum fuerit, tamen lateribus caſtrorum unam omnibus latitudinem eſſe, via ſagularis vel linea hæc quam lateribus duximus rectà percurrens oſtendit. Longitudo lateris Prætorii ſeptingentos viginti pedes non excedit, quo cohortes primæ Prætoriæ & alæ equitum integris ſtrigis commodè tendant: at Prætenturæ & Retenturæ longitudini aut demi poteſt aut adjici. Circum hoc quadratum interjecto aliquanto ſpacio aliud paulò grandius ducimus quadratum, locum legionariarum cohortium, in quarum poſitione in univerſum hoc obſervatur, ut quæ dextro & ſiniſtro latere, tendant paribus areis: ſimiliter etiam quæ in fronte & tergo caſtrorum. Nam uti à tergo viam ſagularem rectà percurrere, ita & ſpacium quod eſt inter vallum &

legiones ejuſdem latitudinis eſſe debet: his ſi adjicias ab omni parte ſpacium ſexaginta pedum, vallum & totorum caſtrorum formam habebis: Hæc forma partium, hic rigor viarum in omni metatione cuſtoditur: ſed partium figura interdum longior, interdum latior eſt, interdum major, interdum minor, prout plus aut minus copiæ fuerit acceptum. Præcipua autem ars hujus compoſitionis in eo conſiſtit, ut ita formentur pedaturæ & legionum circa vallum & ſupplementorum intra viam ſagularem, ut illæ per totum ambitum, hæ interioribus in caſtris commodè tendentes omnem expleant pedaturam & in ea capiantur ſervatâ tamen hac, quam diximus, ratione & rigore viarum. Tendant per ſemiſtrigia, hoc eſt, triginta pedum latitudinem, ita ut pedem adjectâ quintâ in longitudine ſtrigarum, triginta autem pedes in latitudine accipiant pedites, quibus ſimplex pedatura adſignatur: equites autem duos pedes ſemis adjectâ quintâ in eadem latitudine. Hac computatione centuria accipit pedaturam pedum triginta per centum viginti. Tantundem turma quadraginta equitum: Centuriam autem & turmam quoad ejus fieri poteſt integram eodem ordine tendere. Cohortem & alam aream rectis angulis quadratam, ſed non æquilateram ad pedem complere oportet. Inde cohortes legionariæ, quia habent centurias, ſex quatuor tantum formis rectè tendunt vel ea

quæ

quæ habet ſex ordines papilionum ſive *ſemiſtrigia*, quorum ſingula capiunt unam centuriam, vel ea quæ tres ordines ſingulos duarum centuriarum vel ea quæ duos trium ſingulos centuriarum vel denique quæ unum: nam ſi vel pluria quam ſex vel quatuor aut quinque hemiſtrigia dederis, centurias diſtrahere & dividere vel partem areæ nudam & inanem relinquere neceſſe ſit: Hic illud maximè obſervari debet, ut ita ordinentur, ut ne viæ illæ grandiores & percurrentes prætoria, principalis, quintana in medias cohortes incurrant aut inanis ſoli multum relinquatur. Ordines autem quibus diſpoſitæ legiones lateribus quidem caſtrorum per longitudinem, in fronte & tergo per latitudinem excurrunt, ſpectant enim ad vallum primi papilionis. At intra viam ſagularem in prætentura & retentura à via principali ad tergum caſtrorum hemiſtrigia ducunt, unde fit, ut latitudo prætenturæ intra viam ſagularem: longitudo verò retenturæ non ferè augeatur aut minuatur, niſi adjectis aut detractis centum viginti pedibus ſemel aut pluries. Ut enim latitudo ſtrigarum non niſi per triginta: ſic longitudo plerumque per centum viginti commutatur, quo centuria, ut diximus, uno eodemque ſemiſtrigio tendere poſſit. His itaque rationibus in copiarum præcipuis obſervatis augeri aut minui longitudines & latitudines arearum debent, ea lege, ut legionariæ cohortes omnem caſtro-

rum ambitum, supplementa verò interiorum castrorum pedaturam repleant. Quod quâ ratione fiat in majori aut minori exercitu quæque proportio observetur, non tam accuratè quàm oportebat ostendit. Hæc tantum fundamenta ex eo colligi possunt, super quibus tamen alia struere non admodum arduum sit & difficile. Copiarum dispositionem quod attinet, legiones, ut diximus, ad vallum, cohortes tantum primæ cum vexillariis intra viam sagularem tendunt: Equitum plurimum in Prætenturâ, minus lateribus Prætorii; minimum in Retenturâ. Prætentura alarum milliarium, latera prætorii Prætorianorum: Retentura cohortium equestrium & pedestrium sedes: nationes exteræ, partim in Prætentura, partim in Retentura locantur, utrobique in medio. Sed quæ quoque loco copiæ tendant, quamvis non admodum distinctè, satis fusè tamen docet Hyginus. Methodum autem hanc observat: Priori libelli parte universam metationis rationem & quo quæque loco in qualicunque exercitu disponantur docet: Posteriori exercitum suum tres legiones cum supplementis componit. Ac primo quidem capite eorum, quæ supersunt, rationem strigæ & semistrigii exponit: item metationem legionum cum vexillariis. Secundo, cohortes Prætorias, equites Prætorianos & singulares collocat Prætorii lateribus ipsiusque Prætorii & quæ circa illud constitutionem osten-

oſtendit. Tranſit tertio capite ad Prætenturam, ibi viæ principalis & prætoria, ſcamna Legatorum & Tribunorum, alæ nationes, Valetudinarium, Veterinarium & Fabrica, item cohortes primæ. Quarto deſcribit Retenturam, in qua via Quintana, Quæſtorium, Centuriæ ſtatorum, cohortes equitatæ & peditatæ, nationes. Adjicitur deinde aliquid de viâ ſagulari Scholis cohortium & univerſa caſtrorum forma cum brevi repetitione, quo quiſque loco tendat. Inde capite quinto tranſiens ad ſecundam partem, copiam ſuam exponit tres legiones cum ſupplementis & his diviſis eodem quo antea ordine primùm latus Prætorii componit alterum: huic dat longitudinem pedum ſeptingentorum viginti, latitudinem pedum ſexcentorum, (ut & cæteris partibus) intra viam ſagularem cum viâ verò ſagulari & pedaturâ legionum ſeptingentos ſimiliter viginti pedum. Prætenturæ tribuit (ſextum hoc caput) intra viam ſagularem longitudinem hanc ipſam cum viâ verò & legionum pedaturâ octingentos, opinor, pedes. Latitudo ut ſuprà. Capite ſeptimo docet, quomodo contrahi aut ampliari debeat pedatura, cum major vel minor exercitus. Octavo Retenturam ordinat. Longitudo hujus quadringenti octoginta pedes, cum legionum & viæ pedatura quingenti ſeptuaginta. Latitudo eadem quæ reliquis. Adjicit his pauca de legionum pedatura ultra viam ſagularem, adſignans

 cohor-

cohortibus quæ lateribus tendunt singulis nonaginta per ducentos quadraginta, iis verò quæ fronte & tergo, sexaginta per trecentos sexaginta. Quorum omnium pedaturæ si adjicias ab omni parte sexaginta pedes, aream intervalli, totorum castrorum longitudo erunt duo millia trecenti viginti, latitudo mille sexcenti. Addit his duo capita: nonum quo castra munit & postremum quo idoneum capit locum: Ac universa quidem ratio, ut diximus, propius inspecta non tantum abit à Polybianâ, quantum primâ facie videtur & in tanta exercitus diversitate; ambitus tamen & magnitudo castrorum utrorumque pænè eadem sunt: Nam Polybianorum perimetrum octo millia pedum parum admodum excedit. Hyginiano non multum abest. Latiora illa, hæc longiora, sed quantum latitudine vincunt, longitudine superantur. Habent illa septendecim paulo minus millia peditum, duo equitum Romanorum sociorumque, nationes enim exteras nullas: At hæc duo circiter & triginta millia peditum novem equitum complectuntur. Legionarii tamen inter hos septendecim millia quadringenti quadraginta tantum sunt & si numerum gravis armaturæ militum utriusque exercitus computâveris tres hæ legiones, illas quatuor (duas Romanas cum duabus socialibus) vincunt, nisi si quinum millium singulæ fuerint: Sed de justo exercitu alibi dicimus: octo (paulo plus minusve) pedum

pedum millia justum ambitum, justam magnitudinem castrorum fuisse, non vanè ex utrisque his castris colligi videtur posse. Nam quamvis castra pro numero militum majora fuerint aut minora, tamen justa quædam castra æquè ac justum exercitum fuisse indubium. Discrepat autem horum ratio eo inprimis à Polybianâ, quod in illis legiones lateribus Prætorii & Quæstorii, eo in loco tensionem accipiant, quo in his partim cohortes Prætoriæ, partim cohortes equestres & pedestres cum nationibus: in his verò legiones ad vallum tendant, ubi illic socii Latini nominis & extraordinarii & delecti, unde & cohortes & turmæ decimæ Romanorum sociorumque, cohortes autem primæ hastatorum & principum teneant locum. Hoc quoque dissident, quod cum illic legiones manipulatim, hic per cohortes collocentur. Prætèrea equites in medio quidem, sed non cum legionibus suis tendunt, ut olim: denique in prætenturâ etiam nationes. Ac omnis hæc mutatio non tam libidine novandi, quam necessitate facta mihi esse videtur propter commutatam rem militarem, aliam ordinationem legionis & aliud genus copiarum, quarum rerum partem maximam, jam à Caji Marii temporibus in usu fuisse probabile est, ab illis inquam temporibus quibus maxima apud Romanos rei militaris & simul Reipublicæ facta est mutatio, quibus corruptis militaribus institutis cor-

rumpi

rumpi cæpit quicquid erat prisci & integri moris & cum vera militiæ disciplina, vera libertas prolapsa est. Ea res veterem & illum quæ deinde apud Romanos conscribebatur exercitum seriò recensenti & utriusque rationes consideranti minimè dubia esse potest. Scipionum ætate & ante C. Marium quatuor militum genera in legione erant, Velites, Hastati, principes Triarii, adhoc equites Romani trecenti, hi armis, censu & ætate diversi & distincti: Velites pauperrimi & maximè adolescentes parmulâ & septenis hastis instruebantur: Hastati flos juvenum, pubes centum gravis armaturæ: mediæ ætatis principes: horum arma (omittimus hærentia corpori in quibus parum discriminis) scutum & duo pila: Triarii veterani & spectatæ virtutis sexcenti tantum numero erant, hasta pro pilo armabantur. Hi manipulatim in acie, ut plurimum collocabantur, prima acies erant hastati, secunda principes, tertia triarii, velites nulla acie ordinati sparsim ante signa procurrebant & eminus, suo vocabulo, velitabantur: si instaret hostes referentes pedem in intervallis manipulorum vel post signa recipiebantur. At Cajus Marius neglecto more majorum & discrimine ordinum confuso, pauperes & divites atque adeo omnes quos in legionariam militiam adlegit, iisdem armis instruxit & telis, manipulisque omnibus & centuriis eundem numerum dedit, nisi fortè cohorti primæ majorem

jorem

jorem quam reliquis: haſtatorum principum & triariorum nomina quidem reliquit & ordinem quendam, ut primus manipulus triariorum, alter principum, tertius haſtatorum diceretur, ſed ut iiſdem armis ornatos omnes in eadem acie non manipulatim, ut antea, ſed per cohortes inſtruxit: velitum verò non arma tantum, ſed etiam nomen ſuſtulit, adauctis eorum loco gravis armaturæ manipulis. Nam ſuppetente copia in tanto imperio velocitate corporum inſignium & omni miſſili telo exercitatiſſimarum nationum, placuit hanc partem belli jam olim communicatam cum auxiliis totam ad ea transferre, Romanumque & civile genus ſoli gravi armaturæ & honeſtiori militiæ reſervare. Præterea priſcus Romanorum exercitus, quantum legionarii militis, alterum tantum ſociorum Latini nominis habuit. Hæc quoque ratio commutata eſt. Sociis enim civitate donatis interiit ſocialis exercitus & ex ſociis & Romanis ſine diſcrimine (Romani erant facti) legiones conſcriptæ fuerunt. Ergo jam & Italia dabat legiones & plerique gravius armati legionarii erant. Eodem tempore vetus ille equitum Romanorum equitatus rarior eſſe cepit: Alæ ex Italicis ſociis & exteris nationibus & quidem grandiores plerumque quadringentariæ, quingenariæ & ſexcenariæ fortaſſis & milliariæ legionibus jungebantur. Quæ tanta novatio in equite, in pedite, in omni genere militum, in ordina-

tione legionis, in cohortium & manipulorum divisione fecit, ut Romana militia jam multis in rebus sui dissimilis, aliam compositionem castrorum postularet. Veteri militia socii Latini nominis quibus in externis bellis satis fidebant, sicuti in acie in alas dividebantur, sic & in castris latera sed & frontem tenebant. Velites ab omni parte pro vallo excubabant; qui quamvis pauperes & viles, legionarii tamen & cives & eo opinor aptiores ad propugnationem & custodiam, quod & expediti & missilibus ad eminus pugnandum instructi. Posteaquam & velites & socii Latini nominis esse desierunt nec jam ulla manus socialis aut levis armaturæ cujus fidei & dextris munimenta castrorum rectè committerentur, necessariò legiones ad vallum traductæ: receptis intra viam sagulariam auxiliis, ut eorum fides non munimentis solum, sed & alio virorum ab omni parte circumsidentium vallo contineretur: cum autem omne id quicquid erat in exercitu externæ opis nec viribus nec vitiis multum misceri utile censentes disjungere ferè & spargere amarent: & in prætentura sola id facere haud quaquam possent, nonne probabile est jam tum partem eorum in retenturam rejectum, ut in locum & à prætentura & ab hoste paulò remotiorem? Quo facto nonne palam loco suo dejecti legionarii inferiorum ordinum, qui veteri metatione eam tenebant partem? nonne à Polybianâ metatio-

ne

ne discessum? Sed hoc probabile: illud certum est legiones ex eo non manipulatim ut antea, sed per integra corpora cohortium metatas. Sublata enim tunc causa præcipua quare in manipulos dividebantur diversitate nimirum generis, dignitatis & armorum, res ipsa manere non potuit: sed & in acie & plerisque muniis commutata est: dum manipulatim in acie instruebantur, manipulatim quoque in castris collocabantur: At postquam in acie totæ cohortes conjunctæ disciplinæ ratio postulavit, ut & in castris eandem acciperent pedaturam, quo una exire & in hostem possent educi. Cum autem equitatus illâ tempestate major & alæ plures plerunque turmas haberent quàm cohortes legio, ne hi quidem prisco more cum peditibus collocari nec singulis cohortibus singulæ turmæ jungi potuerunt. Quæ cum sint præcipua quibus distant à Polybianis Hyginiana castra, sequitur hanc mutationem metationis eo tempore factam, quo illa totius militiæ & proinde non novitia nec sub Imperatoribus demum nata hæc esse castra, sed aut illa ipsa aut certè proxima illis, quæ postremis libertatis temporibus in usu fuerunt & magnorum illorum Imperatorum Marii, Pompeji, Cæsaris & reliquorum ejus ætatis ducum victoriis illustria sunt. Cohortium prætoriarum & equitum Prætorianorum hic fateor aliquanto plus. Sed leve hoc discrimen est præ illis quæ diximus. Polybiana

autem metatio laxior, hæc contractior: illa ſimplicior & facilior: hæc in tota diſpoſitione & compoſitione recta partium intricatior: illæ non niſi uſum militiæ, hæc inſuper artem Gromatici videtur poſtulare. Habet illa multa, ſed & hæc quædam præter priora laudabilia. Imitari quidem hoc ævo & in uſum vertere aliquid ex priſcorum more conanti operæ pretium fuerit & hæc & illa caſtra prudentibus & peritis oculis ſpectaſſe. Poſſunt utrimque exercere judicium & hoc imprimis docere, quomodo mutato genere militum & legionis ordinatione Romani Romanos fuerint imitati. Neque enim velut Sacramento rogati aut ſuperſtitione conſtricti nefas duxere, abire paulùm à more majorum ratione rei militaris ita poſtulante. Rurſus neque temerè, neque ſine gravi causâ rejecerunt à veteribus ſapienter excogitata & tantis experimentis comprobata: univerſam certè compoſitionis rationem & præcipua caſtrorum quoad ejus fieri potuit, ſemper cuſtodiverunt. Et fortaſſis etiam ideò non inutile fuerit deſcendere ad hæc inferiora labantis diſciplinæ tempora, quod ordinatio legionis per corpora cohortium, quod uſus cohortium prætoriarum, quod ipſum genus moreſque militum uſui noſtro propiora. Non tunc ſolo Romano & civili ſanguine, ſed etiam provinciali bella geſſerunt ac nomen & imperium ſuum commodantes ſervienti orbi, ſuaque

que diſciplina, alieno milite vincentes manifeſtis oſtenderunt documentis, non unius populi, (quod quidem opinantur) ſed generis humani illarum utique nationum, quæ hodie in Europa bella tractant, commune bonum eſſe Romanam virtutem. Adde quod nec priſca illa erat morum ſanctitas, venales animæ, ſed tamen fortes: impiæ ſæpe in patriam, ſed tamen magnæ virtutes: ne fraudatio quidem ſtipendiorum, redemtio munerum, odium centurionum quæque alia flagitia militiam infamant noſtram, ignota erant, ut planè turpiter hodie deſperetur de iis, quæ iſti homines potuerunt adſequi. Quicquid autem deſideremus in Hyginianis his caſtris: hoc certè iis debemus, quod rationem & methodum priſcorum Gromaticorum, quod ſtrigarum veram ordinationem, quod papilionum conſtitutionem, partium, viarum nomina & cætera vocabula caſtrenſia hodie intelligimus. Mihi quidem non indignum cura videtur turbis illius armatæ, in qua maximi quique viri immortalitati conſecrati, faciem & illa ſacra heroum veſtigia propius contemplari, nec injucundum fuit addiſcere etiam parva hæc, abſque quibus nihil rectè intelligas, percipere quodammodo auribus ſonum illum Romanorum militarem & veluti priſcæ metationi intereſſe.

HYGINI GROMATICI DE CASTRAMETATIONE LIBER.

†Nuncpapilionumtensionemcohortiumsuprascriptarumostendimuspapiliouhusoccupat·p·x accepitincrementumtensuraeped·II·tegit·homines·VIII·plenacenturiahabetmilites·LXXX·*erintpapiliones·x·quioccurruntinlatitudineped·cxx·namquodadlatitudinemesthemestricipd·xxx·attinentpapilionidanturped·x·armisped.v·iumentisped·VIIII·fiuntped xxIIII·hocbisXLVIII·quoniamcum

* erant

conpraetenderetetficiturstrigaped·LX·reliquiped·XII·quiconuersantib·spatiosufficienthaecpedaturaadplenamlegionemestcomputataexquib·inuigiliissinguliseuntetnonplusquā·octonospapilionessingulaetenduntitasicsicutcenturiocorumineadempedaturaeorumpapilionū·pensionemaccipiatalioquinplusdarioportuisset.

Legionesquoniamsuntmilitiaeprouincialesfidelissimaadballū·

*

ten

tenderedebentutopusballitucanturetexercitumgentib· ·meatumsuonumerocorporaliinmurosenequandoautemsupplimentaaplurafuerintubineccesseestchorspedaturam*extendereseruataltitudinememistricietidpedemanentiiammutauimusutquisfuit·cxx·percLxxx·sicsit·xc·perccxL·inmodumformaestsubiectumuel·ex.per·ccclx·similiterutformaostenditurxxx·enimped·*perdiae·xx·cohorsunū·occupatnuncquotienslatitudodupplicaturlongitudopartisminuetQuodlegionespluresacceperimusetsupplimentapaucorautnecessarium*cohortiscircaballumerebriusponereconuertimus*perdaturamquodfueritsig

*extendere seruat

*pe

*sig cohor

*pedatu

nistabulinumnū·senestramutabimusrationetensuraesuaccuiusq·generissubieciemusAliquacohors·cL·percL·soletadsignarisedinquantumfieripotestdebitaridebetdeeoquodcenturiaesuoordinetenderenonpoterintetpedaturacohortisunopariternudabitursicutformasubiectaestcohorsprimacausasignorū·etaquileintrabesagulariametquoniamduplumnumerumhabesduplampedaturamaccipietutputasignisped·cxx·tabulinoped·ccclx·uelsignis cLxxx·tabulinoped·ccxL·formæratioutreliquiigitursilegionesinpareshocesttresacceptæfuerintduaeprimaelaterib·*peractoriperrigoremuiaesagula

*praetori

ris

ristenderedebebuntaliiinpraetenturasimiliterperrigorē·uiaesagularisintrantib·portampraetoriamparte*leuaextracohortemcontrariotendatutpossitexercituscumuinatuseduci

Quotiensautemquinq·uelsexlegionesacceptaefuerintuiaccohortesprimaelaterib·praetoriitenderedebebuntduaeinpraetenturasupraquib·ualetutinariadeindeuexillariuecohorssedunde*etresexigetcohorspeditataquingenarialocauexellariorumsoletsuperponietsistrictiorfueritpedaturacohrslegionariaedaredebetsednumerosuout·LXX·ped·ualletudinariū·etreliquaquaesupratendensaccipianthocestueterinariū·etfabricaquaeideolongiuspositaestutbaletudinariumquietumesseconualescentib·possetquorumpedaturaminsingulasspeciesadhominesetsoletcomputariuexillarilegionum*eadempedaturamacceperedebentquodcohorslegionariaquaeadsescentenoshominesconputanturcausainpedimentorumtenderedebentinpraetenturauellaterepraetoriiutdixeramsupercohortesutprimasadballumsifieripotestideotenderenondebentquodlegatuseorumpariternonsit*etcasū·abhosteballuminter*ruptorfueritlegioetlegatuseorumperuexillariosfactumessecontendet

Cohorspraetorialaterib·praetoriistendere

*leuauit

*et si res

*eandem

*et si casum

*ruptum

debentutduplampe daturamreciperequod temporib·maioris utanturprimipila rib·etiameteumcati ineadempedatura locumaccipiuntae quitespraeteriani lateredextroprae toriisingularesim peratoreslatere suoquorumsimaior numerusfueritut putasingulares D.C.praetoriani·CCC· poterint·CL·singu laresinstrigaprae torianorumtende reitasicutetpari numerodispositi decurionesetreli quiprincipalescorū uinosaequospossi dentespropensius tendantetsiminor numerusuirorum quaefueritutcente nisaequitib·aemitri cissuislaxiustendant noneritaesitandū quoniamofficialib· lateriuestropro

ximisibipedatura adsignareturquod sicohorspraetoriae inparesacceptofue ritquoniamnume rusetdispositio dextraleuaq praе toriicenturiones aparib essedebent lococohortisaequi tespraetorianipo nentursingularis autem·c·si·DCCC·aut DCCCC·fuerintpari numerosintegris strigislaterib·ten deredebebuntsiad nosfuerintutstri gaestsufficiat Illummaximeobser uaredebebimusut latus·p·L·aetorinon plusquam·DCCXX·ped· longitudinisaccipiat itafietutcohortes primipilariumaeto riaeetreliquusnu merusquilatere praeteriitenditin tegrisstrigissuape daturaoptimeten dant Namquantū·

ad

adlatitudinempraе
toriitotiusadtinet
a·clx·at ccxx·potest
obseruariinlongi
tudinemutsupra
dixiped·dccxx·sta
tionidarioportetse
cundumpraetorium
ped·xx·etsiresexi
gitped·x·sufficent
Itemcomitib·inpera
torib·nostris·ap·l·
utad lxx·potestob
seruariinquapeda
turapro·pr·primolo
coautaprincipalia
adsignaridebetinter
positadeindeuiaco
hortispraebetoriae
etreliquusnume
rusproutdisponide
*libelloextendimus
debetaerisinstitu
tisinformampartis
imaeauguratorium
partedextraprae
toriaturaprincipa
lemagnouimusut
dixieetauguriū·
recteeaperepotest
parteleua*tribuna
*statuituutaugurio

*libellosten dimus
*tribunal
*statuitur

acceptoinsuperas
cendatetexercitū·
feliciahospicioadlo
quatur
Inintroitumpraetorii
partismediaeautui
amprincipalemgro
maelocusappellatur
quodturbabicongru
atsiueindictationē·
etadpositioineodē·
locoferramentogro
masuperponaturut
portaecastrorum
inconspectumrigo
risstelamefficiant
Et*professiorescius
artiscausasupra
scriptigromaticisunt
cognominati
Viaeuicinariaeideo
danturpercurrentes
proximae*ragularis
utaberuptionem
exercitusexpediti
progredipossunt
Nuncpraeteriturae
rationemexponam
uiamprincipalisqua
estinterportasdex
terioremetsinistrio
remquaeaprincipes

*professores
*sagularis

nomenoptiessede
betalatitudineean
dęmquaopus·p·ɪx·
quodestinterbalū·
*ideoq. etlegionesct*ideo
quib·daminterballū·
estcognominatus
Itemuiamquaeducit
adportampraeturiā·
inpraetoriosinedu
biouiapraetoriadu
citurlatitudinem
utsuprapedɋ·ɪx·prop
terquodrigoremcen
suressuaesuperio
risstrigisinpraeto
riiuranonpercur
runtquoniamaduiā·
praetoriamsigna
spectaredebebunt
dabimusitaq·intra
uiamprincipalemle
gatispedaturamquod
scamnumestappel
latumneccommunis
strigarumindicatio
nemmoetationes
haberepropter 77
numeruminecrtum
quodnonsemperla
titudinemapedib·lat·
ʟxxx·obseruaridebe

bitproutnumerus
lectionumeffecerit
inquotribunocohor
tiumpraetoriarum
tenderesolentsimi
litertribunilegionū·
inferiusadsignaride
betquodaeq·scamnū·
diciturąquouiainter
positaaliaemiliariae
*uelgenariaeetdein *uelquigenariae
cepsproutquisten
deredebebitinforma
subiecimusnuncut
suorefcramlocoad
aliammiliariamtor
mashabet xxɪɪɪɪ.ineis·
decmcurionesduplica
riisexplicariidemqui
etnumerusturmarū·
stabuntetquossin
gulidecurionester
nosduplicariietses
quinplicarriinostsi tsic
supernumerumac
quorummillededuc
tissingulisquiinnu
merumcomputantur
xcvɪ·a·ʟ·adturmasha
bet xvɪ·decuriones
etreliquaproutnu
merumturmarum

am

ampliusquosutsupra LXIIII·etideoinsingulisaequitib·terni pd·computanturmilledeficiturincopedepraefectusalaepeduturamaccipiatetprincipalescorū·aliquolaxiustendantalioquinsinguliuinospedesetsemissesacciperentquantumautemetrepentinapertinetuiaequaestsuperpraetoriapercuiusrigorē·utraq;partecummaioreexercitusesthocestquinq·legionesetsupraportameaquartaedarisolentacciperedebentlatitudinemped·XL·siportaeibidataefuerint L·ped·accipietetcognominatoreetiamquintanamcausamcopiarū·

Quaestorumdiciturquodaliquandoquaestoresibipedaturamacceperintquodestsuprapraetoriuminrigoraeportaequacohortib·decimisibitendentib·decima·naestappellataquaestoriumminoressedebetlatitudinemquampraetoriumutstrigaestadposticiumpraetoriiproximisintinquomaximélegatihostiumetobsidesetsiquapraedafactafueritinquaestioneponiturlaterib·eiusdem*denderedebetaduiamquintanā·centuriaestatorū·utposticiumpraetoriueanturetproximisinpraetoresquib·duplampedaturā.adsignauimusquodeisdemtensorisutanturquib·cohortespraetoriaesuperquoscohorspeditataquingenariauelaequitataproutstrigemag.nitudofueritponidebebitetperreliquasstrigascohortipeditateuelaequitate

*tendere

aduiam

aduiamquintanam
spectaredebebunt
utsupersumactares
etreliquinationes
tenderedebebuntet
itafietutomnipar
tenationesetsupra
scribtascontinean
turquae angulariae
xxx·pedesſufficiet
quinq·legionesfue
rint·xl·pedeslatitu
dinesacciperedebe
buntscholaecohor
tisprimisubimune
*ralegio nam dic *radicunturiniscan
niumlegato
rumcontraaquilā·
daridebetcastrain
*quamfieri *quantumfieripotue
rittertiataessede
bebuntutflatusau
raestusexercitus
*hocdixi laenia*hcdixitertia
utputalongump̄·
ī cccc·latumped· ∞D C·
silongiorafuerit.
classicadicenturne
bucinumintumul
tumadportamdeci
mamdamfacilepotue
ritexaudirisilatior

fuerintproximae
quadraturaesequens
estdictatioquantū·
attinetadeaquaesunt
necessariasatispu
todiligenterrettu
limusetsiqueratio
nesathucfuerint
necessariaesuore
feramlocopraete
reamunitionemcas
trorumetsolilec
tionemstatuendā·
etationemetitem
iniquitateslocoui
tiandinepraeteris
seuidearbreuiter
inparteimaexponā·
interimhostendā·
inceptationemme
tationesetnume
roconpositaformæ
recognoſcamus
*admonemusitaque *admonebimus
quisubitenderedebeat
laterib·praetorico
hortespraetoriae
adaequitespraeto
rianiaequitessingu
laresinperatores
*altaemiliariaeuel *alae
quingenariaesipe
daturam

daturampermisc
rintuexillarietco
hortessecundae
uelquinquaginta
peditataequingena
riaesupercohortes
*praetendunt primae*prachendunt
alaemiliariaeuelquin
*mauriaequi genariae*maunaequi
tespannoniuerari
classiciomnesideo
praetenduntquod
aduiasmuniendas
primiexeuntetquo
sinttutioresamau
risaequitib·etpan
nonesberidarisope
rantesproteguntur
quiacohortib·primi
proximitendere
debentuexillarile
gionumitemex
ordi pluratoresinstriga
cohortesprimae·
Praetenduntcohor
tesaequitataemilia
riaeuelquingenariæ
quarumrationessubiec
ti Omnesmilespro
uincialisaccipitpe
daturampedem
adiectaquintaper

totamlatitudinem
aemistriciaeq·siau
temduasemisadiec
ti*quiitanuncquoti *quinta
ensnumerosaece
perimusutreteni
turamcomputemus
cohors*aequitatadnu *aequitataad
merumpeditumre
digimusutaequitib·
cumcohortib·suis
pedaturamfacilius
adsignimushiihabet
itaq·cohorsaequita
tamiliariaaequites
ccxl·quodredigoad
peditemutpedem
quodaccipitmilexre
digoadduosemisquod
accipitaequesfitdi
midiasumptaductū·
quinquiessictracta
uimusnumerum
aequitumfit·cxx·du
cemusquinquiesfit
dc·acciditexeocohor
temmiliariamdetri
tisaequitib·reliquid
pedes·dcclx·fitcū·
superioremille·ccclx·
meminerimusitaq·
adcomputationeco
** hortis

hortisaequitatemi
liariaepedaturam
ad ∞ cccLx·daridebeat
cohorsaequitataad
indimidioeandemra
tionemcontinetquod
cohors.*habeatitaque
cohorsaequitatami
liaria 7 7 x·aequites
ped·ccxL·turmasde
curionestendunt
papilionib·cxxxvi:
exeo 7 7 etdecurio
nessingulispapilio
nib·utunturcohors
aequitataquingena
riahabet 7 7 vi·reli
quapropartedimidia
cohorspeditatami
liariahabet 7 7 x
tendipapilionibus
c·exeis 7 7 singulis
itempeditataquin
genariahabet 7 7 vi·
reliquaitsuprana
tionescantabrige
tatiparmyrentdaci
brittones 7 7 sta
torumetsiquidaliud
datumfueritinexer
citosummam†clari
ficumretentaturā·

*habet

† clariorum retent

ponimuscamillos
cumsuisebimmatis
singulisped·v·adsig
nauimustenderede
bebuntsiinhostem
exiturieruntinprae
tenturamiuxtaclas
siquossiadpraedā·
†partantumpraesto
erunt†indumquaes
toriumtenderede
bebuntdatusitaq·
numerusquiinfra
scriptisuntsiccom
putauimus
Legiones III uexilla
ri ∞ DC·cohorsprae
toria·IIII·aequites
praetores·cccc·ae
quitatuminsinguli
inped·ccccL·alaemi
liariae·IIII·quingena
riae·v·*mariaequites
D c.pannoniberidari
DCCC·classicimesinaci
D·rauennatis DCCC·explo
ratores·cc·coaequitat·
mil·*III·quingenariae·IIII·
cohorspeditatemil·III·
miliariaequingena
riae III parmyrent
D.getati·DCCCC·daci

†portandum

† induam

*mauriaequites

*II.

DCC·

dcc·brittones·d·cau
tabri·dcc 7 7 statorū·
ĪĪ·sempernumeros
acceptispraetentu
racomputaredebe
musutsciamusquod
emistria†indemes
triainretenturā·
nascanturnunc
fitnumerusquire
tendit·XIII·dcxl·su
mopartemdimidiam
†dequodapatrib.ten
datnascanturfit
VI dcccxx·nunclatus
praetoriicompuna
mussiretenturā·
similitercompute
mussiutretenturā.
fecimusutsciamus
cohortib·legionariis
quidtabulinouelsig
nodaredebeamus
obseruareitaq·de
bebimusutquotiens
treslegionescum
supplimentisaccep
taefueruntdimidia
parscastrorum·
dcccxx·ped·latitudi
nishabeatetlaterib·
castrorumcohor

†Tò indemestriis, deletur.

†ideoquod

tib·tabulino·xc·sig
nis·ccxl·pd·adsigne
musutdeductota
bulinocohortium
etlatitudinemuiae
sagularisreliqui·d c·
*centumped·super
sintutalaemilia
riaeinpedituramad
pedemtendantut
nuncstatuamusre
liquosped·*statua
musd c·explimus
latusunumpraeto
risutsciamusquod
alaeinpraetenturā·
tensuraesunt·
Occupanturnumero
militumlatereprae
toripd·cccxx·prae
toriiped·lx.statio
niped·xx·communi
ped·lx·inuiaspd·l·
quod*fercihaclatitu
dinemitafueritdis
positiofiunt d c 77
Nuncpraetenturam
idcomponamusnu
merumaeq·alariū·
quisuntreliquicom
putemusfiunt·IIII
partesdimidia II·ac

*Tò centum deletur.

*Et illud, statuamus, deletur.

*fereinhac latitu

ciperedebentala miliariasignisped· CL·tabulinopd·D C· acrationeped CL· efficiunt emistricioaccepit aequites I̅I̅I̅ sedin longitudinispd·D C· sumopartemtertiā· uthabeantaequites numerumquiincolon gitudinemtendetfit cc eritmitrici*unus etnuncemistricia dicimus·v·quinquies cc·fit ∞ · aliaemille pedaturamreliquū· autemnumerumsi cutretentaturam computemusutscia mussimiliterquod aemistricianascun turfitnumeruscum pedaturaualetudina rium*ueteranarium etfabricaequaeinunū· addohominescompu tantur·VIIII·sumimus dimidiāfit·I̅I̅I̅I̅ D·hoc eritpartisdimidiae est D C·ped· perlongitudinem quodhominescapet sitq.diximuspeditē· adiectamquintamad pedemacciperenihil itaq·intersitanad numerumconputa tum†quitampartem adiciamusanueroex longitudinemutnunc D C·pedumdeducamus partem·VI·relique quingentostotho minescapietaemis triciumsedhabemus numerum·I̅I̅I̅I̅·uide musquotiensha beoquodest·VIII·tot idemaestrigianas cunturfit CCXL.et superiorescompu tatialariumped·CCC fitinunum·DXL·pote ritessetenturae cohortes III·faciunt ped·DCCXX·exquibus deceditquodnume rusoccupatpd·CCXL· reliquiped·CLXXX·quod uirestrigasnascun turutnuncuicina riaiuuassupercohortē. primam. Itemnume

* unius

*ueterinarium

† quintam

roquattuorpedum
denumfitinuiaped·
LX·reliquiped·CXX·
*quosimanestribuno
rumetlegatorum
singuli·LX·ped·adsig
nauimus·nuncsidic
tatormillehomines
supernumerumcon
positumineandem
pedaturamlocusad
signetursifaciemus
quoniampartesdimi
diac D·esseconstat
quoscapiteemistri
ciodeducamusscam
nisped·x·etuiamde
interbalistollamus
quaetunedatursipe
daturapermittetfi
untped·XXX·eritac
mistriciumquod·D·
hominesposteaac
ceptosrecipietnunc
econtrariosimiliter
numeriscompositis
deducamushomines ∞
quorumestpedatura
strigeapedum·LX·da
bimus Scamnumle
gatorumped·LXXX·
tribunorumped·LXX·

*quodsi

etuiainteraliasre
ponimus Itemlate
ripraetoriietreten
turaesimilitersiquo
plusuelminusfuerit
idemobseruabimus
utpraetoriumetco
mitumpedaturam
Itemquaestoriminua
musuelampliusser
uatisportionib·la
titudinissuaeautē·
*abiessepoterintsi
pedaturainscriptior
fueritintercohortē·
praetoriasedalias
aequitumideoquod
disciplinammilitarē·
adsumquisq·numerū·
coniuncticonuenient
siobseruentitadico
etin*retenturam
quisolentetquem
quamgenushominib·
perstrigasstrictius
seulaxiustendequo
niamsaepenumerus
eueniteonputare
tenturaampliusef
ficiantquamstrige
ineandempedaturā·
incurrentnecplus

*abeue

*retentatu ram

excisdeducidebetquā peditatequingena riaesupercohortes primasetsiamplius supersuntutnec strigamexpleant necesseeritperre liquasstrigasutdi xiartiustendant similiterutlaxius tendantefficitur quotiensreliquus numerusconuertit nectotiusmetatio nisordoturbetur etretenturasper strigasaequalinu merolaxiustendunt Retenturenumerū· conputatumutin praetenturaconue nirentquodsiadhuc ampliusseuminus quamostendimus supplimentandafu issent*omniinmu tabunturetcohor tescircaballumali tertenderenunc retenturaedixinius partisdimidiaenu merum DC DCCCCXX·

*omniainmu

quoniamestlatitu do DC· uideoquod aemistrigiaesse possinturnuncerit decemseptiesset quaestoriopedatu rasufficiesdariposset summoitaq·numeri partem·XVI·quodae mistrigiaessedixi musfit CCCC·erit numerusmilitum tenderedebebunt peraemistrigium unumadiectaquia tamped·LXXX·fiunt ped·CCCCXX·undeef ficiturduaecohortes latereretenturae tendantsumma·C· teriasetreliquasna tionesquotiensper strigasdistribuimus nonplusquamtriper titiessedebebunt nelongeabalteru trumutuinamtesse rasuouocabulocita tiones†habeant Obseruabimusprimae strigaesignisidem adsignariquodcohors

† audeant

primae

*uiaeuicenariæ primacut*uiuicenariæ
percurranterint.
itaq·laterib·cohors
xvi·praetendenset
retendentquattuor
miliaetsingulaesexa
gintaper cccLx·re
liquiquattuormilia
intrauiamsagula
reminquantumpo
tui· Dominefrater
protyrociniomeo
inbrebiomnesauc
toressumpersecu
tussedquidquidcir
caconpositionem
castrorumaestiua
liuminstituerunt
inhoclibelloprius
quamnumeroinsti
tueresubrationē
omniadeclaraui
*Prin *Praecipitiainomniin
ceptationemmeta
tionib·scribendenul
lusauctorumhunc
diemostenditpropter
quodsperosollicitu
dinemnostramdig
netibiplaciturām
exposuimusitaque
suaspeciaeetuniuer
sumexercitumsuis
locisconstituimus
osostendimusetiā·
sinecessumfuerit
quisnumerostam
mutaridebeatquod
sialaeinretenturā.
positaefuerintetpe
ditespraetentura
siuecohortesaequi
tatenullanecessi
tatecogentessine
dubiometatoresin
peritiaesignumest
Illudplanepoterit
obseruariutsicohor
tesaequitateineo
exercitumomnino
fuerintouimusalas
quingenariaslate
rib·quaestoriut
retenturaaequita
tumhabeatnamquod
alegionesastaset
diuisiduosnumeros
pertinetquodexpe
ritisconpositionē
difficultatesosten
detmaetodummoe
tationesameexqui
situmadnumerum·77·
†Pertinetintentato †pertinentem

ingenioelaborabiut
sidignatusfuerisin
iungerenouitatem
metationisadmag
nitudinemtuampri
mosadferamquae
tibisperoplacebit
siprimumcottidia
nammetationem
tractabis Nuncmu
nitionemcastrorū.
etreliq·quaeplurib·
auctorib·scribse
runtbrebiterper
feramus
Munitionemextinua
liumobseruaturge
* quinq· nerib·*quiq·fossabal
loagmineagremmis
fossalocosecurio
riscausaedisciplinę
† species en fastiga cuius†speciesfastiga
tauelpunicafastiga
tadiciturquaeasum
mamlatitudinemla
terib·debexisinangus
tiamadtedolumcon
iunctaperueniunt
Punicadiciturquae
laterīexterioriad
perpendiculumdi
rigiturcontrariū·

deuexumsitquod
infatigataquib·lati
tudodaridebeatadmi
nimumpedemquinq·
altumped·tresre
gressispedib·exte
riussexagintaper
latitudinemporta
rumsimiliterfossa
fietquodpraeterbre
bitatemtitulumcog
nominatumestbal
lumlocosuspectio
ri*exruidebeteespi * extrui
teautlapide†asxosi † saxosi
uecimentosufficit
latusped·viii·altū·
ped·vi·etloricaper
besissimiliterante
*portauttitulusad * portasue
fossasadballumcau
saeinstructionis
sanctamessecogno
minatum· †Ceruoeruo † ceruo litrunci
litrunciramossiad
hosdecurritursiso
linaturanimiateno
ritateeespesfrago
riturneq·lapidem ·
mobilemnisicopio
sumballumextrui
potestneefossafie

riut

riutnonripedecidant
quotiensceeruolide
suntetestlocus
suspectiorarmorū·
ordinib·castrorum
IIII·castramuniunt
utpersingulosordi
nesuigiliaecrebrius
ponanturetaequites
alternauicecastra
circuiredebentsiin
pacatosolummodo
tuendedisciplinae
causaunusordoar
morumsufficitet
*uigiliae rariuscons *uigiliaerariuscons
titunturaggeribus
autemitasitballo
ursilocuspetrosus
autarenosusfuerit
quodsinedubioagge
rifactomunitionē·
castrispraebet
Anguluscastrorum
circinarioportetquia
coxasefficiuntin
stabiliuntquaeopus
propugnationem
tutantcircinari
debebuntexangu
loscohortiumquaeq·
efficiuntlatitudi
nesoperisped·LX
usq·quolineaexte
riorescompraehen
deritquaeefficiunt
pars quarta simi
literclauiculacirci
naturexlineainte
rioreballiiuncto
mediae†poteadaper † porte
tocircinoadcardinē·
porteeamediaprae
teruiaecircinabis
ineandemlineam
quaecentroseruiet
Itempunitomanen
tiadicieslatitudinē·
ad*balietiterumcir * balli
cinabisineandem
lineamutintran
tessemperdetecti
sintetadbenientē
inrectocursuex
cludantnomenque
abeffectuclabicula
trahet
Namquodadtinet
adsollicitudinem
instatuendi moe
tationis Primū·
locumhabentquae
excampumaeminen
tiamlentiperadtol
*** luntur

lunturinquaposi
tioneportedecima
†naeminentissimo
lococonstituitur
Vtregionescastris
subiaceantporta
praetoriasemper
hostemsectarede
betsecundumlo
cumhabentquae
inplanoconstitu
enturtertiumquae
incollequartum
quaeinmonte quin
tumquaeinlocum
necessariumunde
et*cessariacastra
dicunturpraecipuae
obseruaridebebit
uiaquaelaterib·cas
trorumsupersit
ceteraquocumque
latereflumensi
uefontemhabere
debebitinqualicumq·
positionecastrorū·
iniqualocaquaeaprio
rib·nobiriaeappel

†naeaemi nentissimo

*necessaria

lanturomnimodo
uitaridebent
Nemonscastrisinmi
neatperquemsu
peruenirehostes
autprospicerepos
sitquidincastrisagatur
Nesiluaeelaturahos
tesadiaceatneuefos
saualleSperquos
obruticastrisob
cultepossint
Neuicinifluministor
rentissubitatempestate
†castraminundantin
*tereamemenisseopor
tetinhosticoascen
susballiduplicesset
frequentisfaceréet
tormentistribuna
liaextruerecircum
portasincoxisinloco
tyriummaximeins
truendumeritballi
tormentisabeolate
requonobercasiuita
rinonpotuerunt

†castram inundain *tereantme minisse opor

LIBER· GROMATICUS HYGINI. de diui sionib·agrorū· explicit

INC. LIB·HYGINI·GRO maticus

INTER *omnes Mensurarum ritus*, &c. quæ in Editione nupera Rigaltii pag. 160. ſub titulo HYGENI AVGVSTI LIBERTI DE LIMITIBVS CONSTITVENDIS. Apud Turnebum p. 91. & p. 256.

RAPHAEL VOLATERRANVS LIB. XVI.

HIGYNVS, *prænomine* IVLIVS, *nonnullis* Y *præponitur* HYGINVS, *ſcripſit (inter alia) librum* GROMATICON *appellatum, nuper inventū. eſt enim* Groma, *ut ipſe teſtatur*, ars loca ſtationesq; in caſtris opportunè capiendi, ornandíve.

ET LIB. XXX.

Loco eminenti *iubet* fieri caſtra, ut regioni dominentur; neu paludibus interluantur, præſertim porta Decumana: Secundum locum habent, quæ in plano conſtituuntur: Tertium, quæ in colle: Quartum, quæ in monte: Quintum, quæ in loco neceſſario; unde & Neceſſaria caſtra dicuntur. Præcipuè obſervari debet via quæ lateribus caſtrorum ſuperſit. Caſtra quocunque latere flumen ſeu fontem habere debebunt in qualicunque poſitione. Iniqua loca, quæ à prioribus * Nobiria appellantur, omni modo vitari debent. Ne mons caſtris immineat, per quem ſupervenire hoſtes, aut perſpicere poſſint quid in caſtris agitur: Ne ſylva celatura hoſtes adiaceat, neve foſſæ ſeu valles, per quas obruti caſtris occumbere poſſint: Ne vicini fluminis torrens ſubitâ tempeſtate caſtra inundatione obruat. Meminiſſe oportet in hoſtico aſcenſus valli duplices & frequentes facere, & tormentis tribunalia extruere circum portas in coxis: In loco contra-

riũ maximè instruendum erit vallum tormentis ab eo latere quà * Nobiria, si vitari non poterunt. *Hæc ex Hygino.* HACTENVS VOLATERRANVS.

P. S.

** *Iniqua loca quæ* Nobiria *appellat Volaterranus ex fide codicis Bobiani corruptissimi(ut omnia illius libelli exemplaria)revera sunt* Novercæ. *In membranis nostris priore loco* NOBIRIAE, *posteriore* NOBERCA *legitur. In Apographo Eyndiano* Nobirce, *&* Noberce. *In Wouwereno* Nobircę,Nobiriæ,*&* Nobercæ. *In codice, quo viri docti in Galliis antè annos* LXVI *usi*, Nobirca, *&* Noberca. *Scribendum omnino,* Novercæ. *Vide Iulium Frontinum, & reliquos Agrimensores veteres; vel, si placet, nos in Notis ad hunc libellum de metatione Castrorum.*

H Y-

HYGINI GROMATICI DE CASTRAMETATIONE LIBER.

NUnc papilionum tenſionem cohortium ſupraſcriptarum oſtendemus. Papilio unus occupat pedes decem, accipit incrementum tenſuræ pedes duos, tegit homines octo; plena centuria habet milites octoginta, erunt papiliones decem, qui occupant in latitudine pedes centum viginti. Nam quod ad latitudinem hemiſtrigii pedum triginta attinet, papilioni dantur pedes decem, armis pedes quinque, jumentis pedes novem, fiunt pedes viginti quatuor, hoc bis, quadraginta octo; quoniam conjuncti tendunt, efficitur ſtriga pedum ſexaginta, reliqui pedes duodecim, qui converſantibus ſpatio ſufficient. Hæc pedatura ad plenam legionem eſt com-

putata: Ex quibus in vigiliis ſingulis eunt, & non plus quàm octonos papiliones ſingulæ tendunt, ita fit ut Centurio eorum in eadem pedatura eorum papilionum tenſionem accipiat; alioquin plus dari oportuiſſet. Legiones quoniam ſunt militiæ provincialis fideliſſimæ ad vallum tendere debent, ut opus valli tueantur & exercitum gentium exterarum ſuo numero corpora legionum contineant. Quando autem ſupplimenta plura fuerint, ut neceſſe ſit cohortis pedaturam extendere, ſervatâ latitudine hemiſtrigii & ad pedem manente, aream mutabimus, ut quæ fuit centum viginti, per centum octoginta, ſic ſit nonaginta per ducentos quadraginta in modum formæ ſubjectum (N. 1. & 2.) vel ſexaginta per trecentos ſexaginta, ſimiliter ut forma oſtenditur (N. 3.) Triginta etiam pedes per ſeptingentos viginti cohors una occupat: nunc quoties latitudo duplicatur, longitudo partis minuet. Quod ſi legiones plures acceperimus & ſupplimenta pauciora, ut neceſſarium ſit cohortes circa vallum crebrius ponere, convertemus pedaturam, quod fuerat ſignis tabulino dabimus, & hemiſtrigia mutabimus ratione tenſuræ ſuæ, cujuſque generis ſubjecimus. Aliquando cohorti centum quinquaginta per centũ quinquaginta ſolent adſignari, ſed in quantum fieri poteſt, evitari debet, ideo quod centuriæ ſuo ordine tendere non poterunt, & pedatura cohortis unâ parte nudabitur, ſic ut forma ſubjecta eſt (N. 5.) Cohors prima causâ ſigno-

ſignorum & aquilæ intra viam ſagulariam, & quoniam duplum numerum habet, duplam pedaturam accipiet, ut puta, ſignis pedes centum viginti, tabulino pedes trecentos ſexaginta, vel ſignis centum octoginta, tabulino pedes ducentos quadraginta, formæ ratio, ut reliqua. Igitur ſi legiones impares, hoc eſt tres acceptæ fuerint, duæ cohortes primæ lateribus prætorii per rigorem viæ ſagularis, tendere debebunt: Alia in prætentura, ſimiliter per rigorem viæ ſagularis intrantibus portam prætoriam parte lævâ: dextrâ cohortes contrario tendant, ut poſſit exercitus combinatus educi. Quoties autem quinque vel ſex legiones acceptæ fuerint, duæ cohortes primæ lateribus prætorii tendere debebunt, duæ in prætenturâ, ſupra quas valetudinarium, deinde vexillarii, vel cohors ſecunda, & ſi res exigat, cohors peditata quingenaria, loco vexillariorum ſolet ſuper poni, & ſi ſtrictior fuerit pedatura, cohorti legionariæ dari debet, ſed numero ſuo, ut ſeptuaginta pedes valetudinarium, & reliqua, quæ ſupra tendunt, accipiant, hoc eſt veterinarium & fabrica, quæ ideo longius poſita eſt, ut valetudinarium quietum eſſe convaleſcentibus poſſit, quorum pedatura in ſingulas ſpecies ad ducentes homines ſolet computari. Vexillarii legionum eandem pedaturam accipere debent, quam cohors legionaria, quia ad ſexcentenos homines computantur: causâ impedimentorum tendere debent in

prætentura vel latere prætorii, ut dixeram, super cohortes primas: ad vallum, si fieri potest, ideo tendere non debent, quod legatus eorum pariter non sit, & si casu ab hoste vallum interruptum fuerit, legio & legatus eorum per vexillarios factum esse contendet. Cohortes prætoriæ lateribus prætorii tendere debent & duplam pedaturam recipere, quod tentoriis majoribus utantur, primipilares etiam & evocati in eâdem pedaturâ locum accipiant. Equites prætoriani latere dextro prætorii: Singulares Imperatoris latere sinistro; quorum si major numerus fuerit, ut puta, singulares sexcenti, prætoriani trecenti, poterunt centum quinquaginta singulares in striga prætorianorum tendere: ita fiet, ut pari numero dispositi decuriones & reliqui principales eorum, binos equos possidentes, propensius tendant. Et si minor numerus prætorianorum fuerit, ut centenis equitibus hemistrigiis suis laxius tendant, non erit hæsitandum, quoniam officialibus lateri dextro proximis ibi pedatura assignabitur. Quod si cohortes prætoriæ impares acceptæ fuerint, quoniam numerus & dispositio dextrâ lævaque prætorii centuriis paribus esse debet, loco cohortis equites prætoriani ponentur. Singulares autem, si octingenti aut nongenti fuerint, pari numero, integris strigis lateribus tendere debent, si spatium fuerit & strigæ sufficiat. Illud maximè observare debemus, ut latus prætorii non plus, quàm septingentos viginti

pe-

pedes longitudinis accipat, ita fiet, ut cohortes primæ prætoriæ & reliquus numerus,qui latere prætorii tendit, integris strigis sua pedatura optimè tendat. Nam quantum ad latitudinem prætorii totius attinet, à centum sexaginta ad ducentos viginti potest observari in longitudine, ut supra dixi, pedum septingentorum viginti: Stationi dari oportet, secundum prætorium pedes viginti, & si res exigat, pedes decem sufficient. Item comitibus Imperatoris nostri, à pedibus quinquaginta ad septuaginta potest observari, in qua pedatura,præfecto prætorio, primus locus ad viam principalem adsignari debet: interpositâ deinde viâ cohortes prætoriæ & reliquus numerus, pro ut disponi debere ostendimus. Aris institutis in formam partis imæ: auguratorium parte dextrâ prætorii ad viam principalem adponemus, ut dux in eo augurium rectè capere possit: parte lævâ tribunal statuitur, ut augurio accepto insuper ascendat & exercitum felici auspicio alloquatur. Introitu prætorii parte mediâ ante viam principalem, *Groma*, locus appellatur, quod turba ibi congruat sive in dictatione metarum, posito in eodem loco ferramento, Groma superponatur, ut portæ castrorum in conspectu rigoris stellam efficiant, & professores ejus artis, causa suprascripta, Gromatici sunt appellati. Viæ vicinariæ ideo dantur, percurrentes proximam sagularem, ut ad eruptionem exercitus expediti progredi possint. Nunc prætenturæ

rationem exponam: Via principalis, quæ est inter portas dexteriorem & sinistriorem, quæ à principiis nominatæ, esse debet latitudine eâdem, qua opus pedum sexaginta, quod est inter vallum & legiones, & ideo à quibusdam intervallum est cognominatum. Item via quæ ducit ad portam prætoriam (à prætorio sine dubio via prætoria dicitur) latitudine ut supra, pedum sexaginta, propter quod rigore tensuræ suæ superiores strigæ in prætorii ora non percurrunt, quoniam ad viam prætoriam signa spectare debent. Dabimus itaque intra viam principalem legatis pedaturam, quod *Scamnum* est appellatum, nec communem strigarum indicationem metationis habet, propter numerum legatorum incertum quod non semper latitudine à pedibus quinquaginta ad octoginta, observari debet, pro ut numerus legatorum exegerit,. in quo Tribuni cohortium prætoriarum tendere solent, similiter Tribunis legionum inferius adsignari debet quod æquè scamnum dicitur: à quo via interposita ala milliaria vel quingenaria & deinceps pro ut quis tendere debet in formâ subjecimus. Nunc ut suo referam loco ad alam milliariam: turmas habet viginti quatuor, in iis decuriones duplicarii & sesquiplarii, idem qui & numerus turmarum. Habent equos singuli decuriones ternos, duplicarii & sesquiplarii binos, fiunt super numerum equorum mille, deductis singulis qui in numerum computantur

nona-

nonaginta sex. Ala quingenaria turmas habet sedecim, decuriones & reliqua pro ut numerum turmarum, amplius equos ut supra sexaginta quatuor. Et ideo in singulis equitibus terni pedes computantur, nihil deducitur, in eo pede præfectus alæ pedaturam accipiet & principales eorum aliquanto laxius tondent, alioquin singuli binos pedes & semisses acciperent. Quantum autem ad retenturam pertinet: via quæ est super prætorium, per cujus rigorem utraque parte cum major exercitus est, hoc est, quinque legiones & supra pedatura cohorti primæ dari solet, accipere debet latitudinem pedum quadraginta: si portæ ibidem datæ fuerint, quinquaginta pedes accipient, & cognominantur etiam quintanæ causa copiarum. Quæstorium dicitur quod aliquando ibi quæstores pedaturam acceperint, quod est supra prætorium in rigore portæ, quæ à cohortibus decimis ibi tendentibus *Decumana* est appellata. Quæstorium minori esse debet latitudine quam prætorium, ut strigæ ad posticium prætorii proximæ sint, in quo maximè legati hostium & obsides, & si qua præda facta fuerit, in quæstione ponitur: lateribus ejusdem tendere debent ad viam quintanam Centuriæ Statorum, ut posticium prætorii tueantur & proximi sint prætorio, quibus duplam pedaturam adsignavimus, quod iisdem tentoriis utantur, quibus cohortes prætoriæ: super quas cohors peditata quingenaria vel equitata pro ut

strigæ

ſtrigæ magnitudo fuerit, poni debet. Et per reliquas ſtrigas cohortes peditatæ vel equitatæ ad viam quintanam ſpectare debent, & ſuper hos ſumactares & reliquæ nationes tendere debent: ita fiet, ut omni parte nationes ſupraſcriptæ contineantur. Viæ ſagulari triginta pedes ſufficient: ſi quinque legiones fuerint, quadraginta pedum latitudinem accipere debet. Scholæ cohortibus primis ubi munera legionum dicuntur intra ſcamnum legatorum contra aquilam dari debent. Caſtra in quantum fieri poteſt, tertiata eſſe debebunt, ut lata duas, tres partes ſint longa hoc dixi tertiata: ut puta, in longum pedes duo millia quadringenti, in latum mille ſexcenti. Si longiora fuerint, claſſica dicentur, ne buccinum in tumultu ad portam Decumanam non facile potuerit, exaudiri: Si latiora fuerint, proxima quadraturæ ſequens eſt dictatio. Quantum attinet ad ea, quæ ſunt neceſſaria ſatis, puto diligenter retulimus, & ſi quæ rationes adhuc fuerint neceſſariæ, ſuo referam loco: prætereà munitionem caſtrorum & ſoli electionem, in ſtatuenda metatione & item iniquitates locorum vitandas, ne prætériiſſe videar, breviter in parte ima exponam. Interim hic oſtendam inceptam rationem metationis & numeros compoſitæ formæ recognoſcemus. Admonebimus itaque, quis ubi tendere debeat. Lateribus prætorii, cohortes prætoriæ: ad hoc equites prætoriani, equites ſingulares Imperatoris, alæ milliariæ

vel

vel quingenariæ, & si pedatura permiserit, vexillarii & cohortes secundæ vel quingenariæ peditatæ, super cohortes primas. Prætendunt alæ quingenariæ vel milliariæ, Mauri equites, Pannonii Veredarii, classici omnes, ideo prætendunt, quod ad vias muniendas primi exeunt & quo sint tutiores, à Mauris equitibus & Pannoniis Veredariis, operantes proteguntur. Cohortibus primis proximi tendere debent, vexillarii legionum, item exploratores in strigâ cohortis primæ. Retendunt cohortes equitatæ milliariæ vel quingenariæ, quarum rationes subjectæ. Omnis miles provincialis accipit pedaturam, pedem, adjectâ quintâ, per totam latitudinem hemistrigii: eques autem duos semis adjectâ quintâ. Nunc quoties numerum acceperimus ut pedaturam computemus, cohortes equitatas, ad numerum peditum redigemus, ut equitibus cum cohortibus suis facilius pedaturam assignemus. Habebit itaque cohors equitata milliaria, equites ducentos quadraginta, quos redigo ad peditem, ut pedem, quod accipit miles, ad duos semis, quod accipit eques: fit dimidiâ sumptâ ductum quinquies; sic tractabimus numerum equitum, fit centum viginti: ducemus quinquies, fiunt sexcenti: accedunt ex eadem cohorte milliaria, detractis equitibus reliqui pedites septingenti sexaginta: fit cum superiori mille trecenti sexaginta: Meminerimus itaque, ad computationem cohortis equitatæ milliaræ. pedatu-

ram ad mille trecentos ſexaginta dari debere. Cohors equitata quingenaria in dimidio eandem rationem continet, quàm cohors milliaria. Habet itaque cohors equitata milliaria pedites ſeptingentos ſexaginta, centurias decem, equites ducentos quadraginta, turmas decem, tendunt papilionibus centum triginta ſex; ex iis centuriones & decuriones ſingulis papilionibus utuntur. Cohors equitata quingenaria habet centurias ſex, reliqua prò parte dimidiâ. Cohors peditata milliaria habet centurias decem, tendit papilionibus centum, ex iis centuriones ſingulis. Item peditata quingenaria habet centurias ſex, reliqua ut ſupra. Nationes, Cantalii, Getæ, Daci, Britones, Pàlmyreni, centuriæ ſtatorum, & ſi quid aliud datum fuerit in exercitu ſummam clariorum retentura ponimus. Camelis cum ſuis epibatis ſingulis, pedes quinque adſignabimus: tendere debebunt ſi in hoſtem exituri erunt, in prætenturâ juxta claſſicos: ſi ad prædam portandam præſto erunt, ſecundum quæſtorium tendere debebunt: datos itaque numeros, qui infra ſcripti ſunt, ſic computabimus; legiones tres, vexillarii mille quingenti, cohortes prætoriæ quatuor, equites prætoriani quadringenti, equites ſingulares Imperatoris quadringenti quinquaginta, alæ milliariæ quatuor, quingenariæ quinque. Mauri equites ſexcenti, Pannonii Veredanii octingenti, exploratores ducenti, cohòrtes equitatæ milliariæ duæ, quinge-

na-

nariæ quatuor, cohortes peditatæ milliariæ tres, quingenariæ tres, Palmyreni quingenti, Gætæ nongenti, Daci septingenti, Britones quingenti, Cantabii septingenti, centuriæ statorum duo. Semper numeris acceptis prætenturam computare debemus, ut sciamus, quot hemistrigia in retentura nascantur. Nunc fit numerus qui retendit tredecim millia, sexcenti quadraginta, sumo partem dimidiam, ideo quod à partibus tensuras nanciscuntur, fiunt sex millia octingenti viginti. Nunc latus prætorii componamus & retenturam similiter computemus, sicut prætenturam fecimus, ut sciamus in cohortibus legionariis quid tabulino vel signo dare debeamus. Observare itaque debemus, ut quoties tres legiones, cum supplimentis acceptæ fuerint, dimidia pars castrorum septingentos viginti pedes latitudinis habeat, & lateribus castrorum, cohortium tabulino nonaginta, signis ducentos quadraginta pedes adsignamus, ut deducto tabubulino cohortium & latitudine viæ sagularis, reliqui sexcenti pedes supersint, ut alæ milliariæ in pedatura ad pedem tendant. Ut nunc statuamus reliquos pedes sexcentos, computemus latus unum prætorii, ut sciamus, quot alæ in prætentura tensuræ sint. Occupantur numero militum latere prætorii pedes quadringenti viginti, prætorio pedes sexaginta, statione viginti, comitibus Imperatoris nostri pedes sexaginta, viis pedes quadraginta, fiunt sexcenti. Nunc prætenturam

ut componamus numerum equitum alarium, qui ſunt reliqui computemus: fiunt quatuor millia: accipere debet ala milliaria, ſignis pedes centum quinquaginta; tabulino pedes ſexcentos: hac ratione pedes centum quinquaginta efficiunt hemiſtrigia quinque: accipit eques tres pedes in longitudine pedum ſexcentorum: Sumo partem tertiam,ut habeam equitum numerum, qui in ea longitudine tendit: fiunt ducenti, erit hemiſtrigii numerus, & nunc hemiſtrigia diximus, quinque, quinquies ducenti, fiet mille, alæ milliariæ pedatura: Reliquum autem numerum ſicut retenturam computemus,ut ſciamus ſimiliter quot hemiſtrigia naſcuntur,fit numerus,cum pedatura valetudinarii, veterinarii & fabricæ, quæ in unum ad mille homines computantur octò millia,ſumimus dimidiam partem,fiunt quatuor millia. Nunc erit partis dimidiæ hemiſtrigium ſexcentorum pedum,per longitudinem, quod quingentos homines capiet,ſicut diximus, peditem adjectam quintam ad pedem accipere. Nihil itaque interſit, an ad numerum computatum quintam partem adjiciamus, an verò ex longitudine, ut nunc ſexcentorum pedum deducamus partem ſextam,relinquemus quingentos,tot homines capiet hemiſtrigium. Sed habemus numerum quatuor;ducemus quod habemus; erunt octo; totidem hemiſtrigia naſcuntur, fiunt ducenti quadraginta, & ſuperiores computati alarium pedes trecenti, fiunt in unum quingenti quadraginta;

po-

poterit esse tensura cohortium trium: faciet pedes septingentos viginti:ex quibus decedit,quod numerus occupat pedes quingenti quadraginta: reliqui pedes centum octoginta, quo sex hemistrigia nascuntur: ut nunc vicinaria via super cohortem primam: Item numero quatuor pedum denum, fit in vias pedes sexaginta; reliqui pedes centum viginti, quos scamnis tribunorum & legatorum singulis sexaginta pedes assignabimus. Nunc si dentur mille homines,super numerum compositum, quibus in eandem pedaturam locus adsignetur,sic faciemus: quoniam partis dimidiæ quingentos esse constat, quos capit hemistrigium, deducemus scamnis pedes decem & viam inter alas tollemus, quæ tunc datur, si pedatura permittit; fiunt pedes triginta; erit hemistrigium, quod quingentos homines postea acceptos, recipiet. Nunc è contrario similiter numeris compositis, deducamus homines mille. Quoniam est pedatura strigæ pedum sexaginta, dabimus scamno legatorum pedes octoginta; tribunorum pedes septuaginta & viam inter alas reponemus. Item latere prætorii & in retentura similiter, si quo plus vel minus fuerit, idem observabimus, ut prætorium & comitum pedaturam, item quæstorium minuamus vel ampliemus servatis portionibus latitudinis: via autem abesse poterit, si pedatura strictior fuerit, inter cohortes prætorias & alas equitum, ideo quod disciplinâ militari ad suum quique nu-

numerum conjuncti convenient. Idem obſervetur, ut dixi in retentura, quia ſolent etiam quadragenis hominibus per ſtrigas ſtrictius ſeu laxius tendere. Quoniam ſæpe numeros evenit commutari, ut tenſuræ amplius efficientes, quàm ſtrigæ in eandem pedaturam incurrant: Nec plus ex iis deduci debet, quàm peditata quingenaria ſuper cohortes primas, & ſi amplius ſuperſunt, ut nec ſtrigam expleant, neceſſe eſt, per reliquas ſtrigas, ut dixi, artius tendant. Similiter ut laxius tendant, efficitur quoties reliquus numerus convenit: ne totius metationis ordo turbetur & retenturæ æquali numero laxius tendent, retenturæ numerum computatum, ut in prætentura conveniant. Quod ſi adhuc amplius vel minus quam oſtendimus ſupplimentis dandum ſit, omnia immutabuntur, & cohortes circa vallum aliter tendent. Nunc retenturæ partis dimidiæ diximus numerum, ſex millia ſexcentos quadraginta; quoniam latitudo ſexcenti, video, quot hemiſtrigia eſſe poſſint, ut nunc, erunt decem & ſeptem, ut quæſtorio pedatura ſufficiens dari poſſit: ſumo itaque partem decimam ſeptimam, quot hemiſtrigia eſſe diximus, fit quadringenti, erit numerus militum; tendere debebunt per hemiſtrigium unum, adjectâ quintâ pedum octoginta; inde efficitur, ut duæ cohortes latere retenturæ tendant. Sumadares & reliquas nationes, quoties per ſtrigas diſtribuimus, non plus quam tripertitæ eſſe debent,

nec

nec longe ab alterutrum, ut unam tesseram suo vocabulo citationis habeant. Observabimus primæ strigæ signis idem adsignari, quod cohortis primæ, ut viæ vicinariæ percurrant. Erunt itaque lateribus cohortes sedecim: prætendent & retendent, quatuor millia & singulæ sexaginta per trecentos sexaginta; reliqua quatuor millia intra viam sagularem. In quantum potui, Domine frater, pro tirocinio meo in brevi, omnes auctores sum persecutus; sed quidquid circa compositionem castrorum æstivalium instituerunt in hoc libello, priusquam numeros constituerem, sub ratione omne declaravi. Præcipuas in omni incepto rationes in metationibus scribendis, nullus auctorum ad hunc diem ostendit: propter quod spero sollicitudinem nostram dignè tibi placituram. Exposuimus itaque singulas species, & universum exercitum suis locis constituimus: ostendimus etiam si necessum fuerit, qui numerus commutari debeat. Quod si alæ in retenturâ positæ fuerint, & pedites in prætenturâ sive cohortes equitatæ nullâ necessitate cogente, sine dubio metatoris imperitiæ signum est. Illud planè poterit observari, si cohortes equitatæ in exercitu nullæ omnino fuerint, ponamus alas quingenarias lateribus quæstorii, ut retentura equitatum habeat. Nam quod ad legiones sparsas & divisos in duo numeros pertinet, quod & peritis compositionum difficultates ostendit, methodum à me exquisitum ad nu-

merum

merum centuriarum pertinentem, intento ingenio elaborari, ut si dignatus fueris injungere, novitatem metationis ad magnitudinem tuam primus adferam, quæ tibi, spero, placebit, si primum cattidianam metationem tractabis. Nunc munitionem castrorum & reliqua, quæ pluribus authores scripserunt, breviter perferamus. Munitio æstivalium observatur generibus quinque. *Fossa*, *vallo*, *cervolis*, *armis*, *aggere*. Fossa loco securiore causâ disciplinæ, cujus species est fastigata vel punica. Fastigáta dicitur, quæ à summâ latitudine lateribus devexis, in angustiam ad solum conjunctam pervenit. Punica dicitur, quæ latere exteriori ad perpendiculum dirigitur, contrario devexo fit, quemadmodum fastigata: quibus latitudo dari debet ad minimum pedum quinque, altitudo pedum trium. Egressu pedibus exterius sexaginta per latitudinem portarum, similiter fossa fiet, quæ propter brevitatem, *Titulus*, cognominata est. Vallum loco suspectiori extrui debet cespite aut lapide saxo sive cæmento; sufficient latitudini octo, altitudini pedes sex. Et lorica parva fiet similiter ante portas ad titulum, ut ad fossam vallum. Causa instructionis sancta est cognominata. Cervoli trunci ramosi: ad hos decurritur, si soli naturæ nimiâ teneritate cespes frangitur, neque lapide mobili nisi copioso vallum extrui potest, nec fossa fieri ut non ripæ decidant. Quoties cervoli desunt, & est locus suspectior, armo-

morum ordinibus quatuor, castra muniuntur & per singulos ordines vigiliæ crebrius ponuntur, & equites alterna vice castra circuire debent. Si in pacato, solummodò tuendæ disciplinæ causa: unus ordo armorum sufficit, & vigiliæ rarius constituuntur. Aggeribus autem ita fit vallum, ut si locus petrosus vel arenosus fuerit, qui sine dubio aggere facto munitionem castris præbet. Angulos castrorum circinare oportet, & quia coxas efficiunt instabiliuntque opus propugnatione tutari. Circinari debent ex angulis cohortium vallique: efficiunt latitudinem operis pedum sexaginta, usque quo lineas exteriores comprehenderint; quo deficit pars quarta. Similiter clavicula circinatur ex lineâ interiore valli & puncto mediæ portæ, adaperto circino ad cardinem portæ, eâ mediâ præter viam circinabis in eandem lineam quæ centro serviet. Eodem puncto manenti adjicies latitudinem ad vallum & iterum circinabis in eandem lineam, ut intrantes semper detecti sint, ut advenientes in recto cursu excludantur, nomenque ab effectu, clavicula trahit. Nunc quod attinet ad soli electionem in statuendâ metatione. Primum locum habent, quæ ex campo in eminentiam leniter attolluntur, in qua positione porta Decumana eminentissimo loco constituitur, ut regiones castris subjaceant. Porta prætoria semper hostem spectare debet: secundum locum habent, quæ in plano constituuntur: tertium quæ in

 colle:

colle: quartum quæ in monte: quintum quæ in loco necessario, unde & necessaria castra dicuntur. Præcipuè observari debet via quæ lateribus castrorum superfit cæterum quocunque latere. Flumen sive fontem habere debent in qualicunque positione: castrorum iniqua loca, quæ à prioribus *Novercæ* appellantur, omni modo vitari debent: ne mons castris immineat, per quem supervenire hostes aut prospicere possint quid in castris agatur: ne silva celatura hostes adjaceat, neve fossæ vel valles per quos obrepi castris occultè possit: ne vicini fluminis torrente subitâ tempestate, castra inundata intereant. Meminisse oportet in hostico adscensus valli duplices & frequentes facere & tormentis tribunalia extruere circum portas. In coxis, in loco tyronum, maximè instruendum erit vallum tormentis, ab eo latere, quo Novercæ evitari non potuerunt.

POLY-

POLYBII MEGALOPOLITANI
DE
CASTRIS
Scriptum ex Historiarum Lib. VI.

Τούτων δ' εὐτρεπῶν γενομένων, παραλαβόντες οἱ χιλίαρχοι τοὺς Ῥωμαίους ἐμοῦ καὶ τοὺς συμμάχους, κατεστρατοπέδευσαν· ἑνὸς ὑπάρχοντος παρ' αὐτοῖς θεωρήματος ἁπλοῦ περὶ τὰς παρεμβολάς, ᾧ χρῶνται πρὸς πάντα καιρὸν καὶ τόπον. Διὸ καὶ δοκεῖ μοι πρέπειν τῷ καιρῷ, τὸ πειραθῆναι καθόσον οἷόν τε τῷ λόγῳ τοὺς ἀκούοντας εἰς ἔννοιαν ἀγαγεῖν τοῦ κατὰ τὰς πορείας καὶ στρατοπεδείας καὶ παρατάξεις χειρισμοῦ τῶν δυνάμεων. Τίς γὰρ οὕτως ἐστὶν ἀπεοικῶς πρὸς τὰ καλὰ καὶ σπουδαῖα τῶν ἔργων, ὃς οὐκ ἂν βουληθείη μικρὸν ἐπιμελέστερον ἐπιστῆσαι περὶ τῶν τοιούτων, ὑπὲρ ὧν ἅπαξ ἀκούσας, ἐπιστήμων ἔσται πράγματος ἑνὸς τῶν ἀξίων λόγου καὶ γνώσεως.

Ἔστι δὲ τὸ γένος αὐτῶν τῆς στρατοπεδείας τοιόνδε. Τοῦ κριθέντος αἰεὶ τόπου πρὸς στρατοπεδείαν, τούτου τὴν

His rite paratis, Tribuni militum legiones unà cum auxiliis accipiunt, & mètari castra incipiunt. Est autem apud illos una & simplex circa castrametationes observatio; qua omni tempore ac loco utuntur. propterea visum mihi opportunum jam esse, ut quantum ejus fieri verbis poterit, efficiam, quò audientes modum rationemque illorum cognoscant, disponendi copias in agmine ducendo, metandis castris & acie instruenda. Nam quis adeo alienus sit ab iis quæ pulchra sunt & honesta, ut paulò accuratius animum istis nolis intendere? quæ si semel perceperit, rei inter alias memorabilis ac dignæ notitia evadet peritus?

Est autem castrametatio Romanorum hujusmodi. Quoties locus castris est captus, partem illius quæ

ἐπιτηδειότατον εἰς σύνοψιν ἅμα καὶ παραγγελίαν, ᾗ τοῦ στρατηγοῦ σκηνὴ καταλαμβάνει. Τεθείσης δὲ τῆς σημαίας, οὗ μέλλουσι πηγνύναι ταύτην, ἀπομετρεῖται πέριξ τῆς σημαίας τετράγωνος τόπος· ὥστε πάσας τὰς πλευρὰς ἑκατὸν ἀπέχειν πόδας τῆς σημαίας, τὸ δ' ἐμβαδὸν γίνεσθαι τετράπλεθρον. τούτου δὲ τοῦ σχήματος ἀεὶ παρὰ μίαν ἐπιφάνειαν καὶ πλευράν, ἥτις ἂν ἐπιτηδειοτάτη φαίνηται πρός τε τὰς ὑδρείας καὶ προνομὰς παραβάλλεται τὰ Ῥωμαϊκὰ στρατόπεδα τὸν τρόπον τοῦτον. Ἐξ ὑπαρχόντων χιλιάρχων ἐν ἑκάστῳ στρατοπέδῳ κατὰ τὸν ἄρτι λόγον· δυεῖν δὲ στρατοπέδων ὄντων τῶν Ῥωμαϊκῶν ἀεὶ μεθ' ἑκατέρου τῶν ὑπάτων· φανερὸν ὅτι δώδεκα χιλιάρχους ἀνάγκη συστρατεύειν ἑκατέρῳ τῶν ὑπάτων. Τιθέασι δὴ τὰς τούτων σκηνὰς ἐπὶ μίαν εὐθεῖαν ἁπάσας, ἥτις ἐστὶ παράλληλος τῇ τοῦ τετραγώνου προκριθείσῃ πλευρᾷ, πεντήκοντα δ' ἀπέχει πόδας ἀπ' αὐτῆς· ἵπποις ἅμα δ' ὑποζυγίοις καὶ τῇ λοιπῇ τῶν χιλιάρχων ἀποσκευῇ τόπος. αἱ δὲ σκηναὶ τοῦ προειρημένου σχήματος εἰς τοὔμπαλιν ἀπεστραμμέναι, πήγνυνται πρὸς τὴν ἐκτὸς ἐπιφάνειαν· ἣν νοείσθω καὶ καλείσθω δὲ καθάπαξ ἡμῖν ἀεὶ τοῦ παντὸς σχήματος κατὰ πρόσωπον. ἀφεστᾶσι δ' ἀλλήλων μὲν ἴσον αἱ τῶν χιλιάρχων σκηναί. τοσοῦτον δὲ τόπον, ὥστε παρ' ὅλον τὸ πλάτος ἀεὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατοπέ-

ad proſpiciendum & dandum mandata fuerit commodiſſima, Prætorium occupat. Vexillo autem eo loci poſito ubi Prætorium ſunt fixuri, ſpacium quadratum circa ipſum vexillum ſic metiuntur, ut ab eo latera omnia centum diſtent pedes: ac jugerum quatuor fiat area. Ad unum ſemper figuræ hujus aſpectum ac latus, quod aquationibus pabulationibuſque opportuniſſimum viſum fuerit, Romanæ legiones iſto modo collocantur. Sunt in quaque legione Tribuni ſex, ut modò dicebamus: & quum binas uterque Conſulum legiones ſecum habeat: palam eſt, duodecim in utriuſque exercitu Tribunos neceſſariò verſari. Statuunt igitur horum omnia tentoria ad lineam unam rectam; cujus omnes partes à quadrati illius latere quod electum fuerit, pari intervallo diſtant. Abeſt autem ab eo pedes L̅ eſt ibi capiendis equis, jumentis & reliquis Tribunorum impedimentis locus. Porrò tentoria locantur deſcriptæ jam figuræ averſa, extrorſum ſpectantia. Eam intelligat lector univerſæ figuræ frontem eſſe; planéque ita ſemper à nobis vocabitur. Sejuncta ſunt invicem Tribunorum tabernacula pari intervallo: eóque tanto, ut per totam latitudinem Romanarum le-

δων παρήκειν. Ἀπομετρηθέντων δὲ πάλιν ἑκατὸν ποδῶν εἰς τὸ πρόσθεν κατὰ πάσας τὰς σκηνάς, λοιπὸν ἀπὸ τῆς τοῦτο τὸ πλάτος ὁριζούσης εὐθείας, ἥτις γίνεται παράλληλος ταῖς τῶν χιλιάρχων σκηναῖς, ἀπὸ ταύτης ἄρχονται ποιεῖσθαι τὰς τῶν στρατοπέδων παρεμβολάς, χειρίζοντες τὸν τρόπον τοῦτον. Διχοτομήσαντες τὴν προειρημένην εὐθεῖαν, ἀπὸ τούτου τοῦ σημείου πρὸς ὀρθὰς τῇ γραμμῇ, τοὺς ἱππεῖς ἀντίους ἑαυτοῖς ἑκατέρου τοῦ στρατοπέδου παρεμβάλλουσι, πεντήκοντα διέχοντας πόδας ἀλλήλων, μέσην ποιοῦντες τὴν τομὴν τοῦ διαστήματος. ἔστι δ' ἥ τε τῶν ἱππέων καὶ τῶν πεζῶν σκηνοποιΐα παραπλήσιος. γίνεται γὰρ τὸ ὅλον σχῆμα καὶ τῆς σημαίας καὶ τῶν οὐλαμῶν τετράγωνον. τοῦτο δὲ βλέπει μὲν εἰς τὰς διόδους, ἔχει δὲ τὸ μὲν μῆκος ὡρισμένον, τὸ παρὰ τὴν δίοδον· ἔστι γὰρ ἑκατὸν ποδῶν· ὡς δ' ἐπὶ τὸ πολύ, καὶ τὸ βάθος ἴσον πειρῶνται ποιεῖν, πλὴν τῶν συμμάχων. ὅταν δὲ τοῖς μείζοσι στρατοπέδοις χρῶνται, τὸ κατὰ λόγον καὶ τῷ μήκει καὶ τῷ βάθει προστιθέασι. γινομένης δὲ τῆς τῶν ἱππέων παρεμβολῆς κατὰ μέσας τὰς τῶν χιλιάρχων σκηνάς, οἱονεὶ ῥύμης τινὸς ἐπικαρσίου πρὸς τὴν ἄρτι ῥηθεῖσαν εὐθεῖαν, καὶ τὸν πρὸ τῶν χιλιάρχων τόπον· τῷ γὰρ ὄντι ῥύμαις παραπλήσιον ἀποτελεῖται τὸ τῶν διόδων σχῆμα πασῶν, ὡς ἂν ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέρους, αἷς μὲν ταγμάτων, αἷς

gionum porrigantur. Rursus initâ mensurâ pedum centum frontem versus è regione omnium istorum tabernaculorum, ab ea linea quæ latitudinem hanc definit, & à dictis tentoriis æqualiter omni parte distat; inde, inquam, legiones locare incipiunt: quo in negotio ita se gerunt. Dictam lineam in duo secantes, lineæ ab eo puncto ad rectos angulos ductæ, equites legionis utriusque adversos inter se applicant: invicem disjunctos pedum quinquaginta intervallo: cujus medium sectio illa obtinet. Est autem tabernaculorum in equite & pedite par ac similis ratio. Efficitur namque universa & manipuli & turmarum figura sive pedatura quadrata: eáque ad interjectas vias spectans, longitudinis quidem modum habet definitum juxta ipsam viam; est enim centum pedum: ut plurimum verò etiam ut profunditas sive latitudo eandem mensuram habeat efficere conantur, præterquam in Sociis. Quoties autem plenioribus legionibus utuntur, & longitudinis & latitudinis modum æqua proportione adaugent. Fit autem metatio hæc equitum opposita mediis Tribunorum tentoriis, similis vico transversa regione ducto ad modò dictam lineam rectam, & eum locum qui est ante tabernacula Tribunorum. Et est revera vicorum similis hæc omnis species intercurrentium varium:

δ' οὐλαμῶν ἐπὶ τὸ μῆκος παρεμβεβληκότων· πλὴν τοῖς προειρημένοις ἱππεῦσιν κατὰ τὴν τοὺς ἐξ ἀμφοτέρων τῶν στρατοπέδων τριαρίους καθ' οὐλαμὸν ἑκάστην σημαίαν ἐν ὁμοίῳ σχήματι τιθέασι. συμψαυόντων μὲν τῶν σχημάτων ἀλλήλοις, βλεπόντων δ' ἔμπαλιν πρὸς τὰς ἐναντίας τοῖς ἱππεῦσιν ἐπιφανείας, ἥμισυ ποιοῦντες τὸ βάθος τοῦ μήκους ἑκάστης σημαίας· τῷ καὶ κατὰ τὸ πλῆθος ἡμίσεις ὡς ἐπίπαν εἶναι τούτους τῶν ἄλλων μερῶν. διόπερ ἀνίσων ὄντων πολλάκις τῶν ἀνδρῶν, ἰσάζειν ἀεὶ συμβαίνει πάντα τὰ μέρη κατὰ τὸ μῆκος, διὰ τὴν τοῦ βάθους διαφοράν. αὖθις δὲ πεντήκοντα πόδας ἀφ' ἑκατέρων τούτων ἀποστήσαντες, ἀντίους παρεμβάλλουσι τοῖς τριαρίοις τοὺς πρίγκιπας. νευόντων δὲ καὶ τούτων εἰς τὰ προειρημένα διαστήματα, δύο αὗται πάλιν ἀποτελοῦνται ῥῦμαι, τὰς μὲν ἀρχὰς ἀπὸ τῆς αὐτῆς εὐθείας λαμβάνουσαι, καὶ τὰς εἰσβολὰς ὁμοίως τοῖς ἱππεῦσιν, ἐκ τοῦ πρὸ τῶν χιλιάρχων ἑκατομπέδου διαστήματος· λήγουσαι δὲ πρὸς τὴν κατάντικρυ τῶν χιλιάρχων πλευρὰν τοῦ χάρακος, ἣν ἐξ ἀρχῆς ὑπεθέμεθα κατὰ πρόσωπον εἶναι τοῦ παντὸς σχήματος. μετὰ δὲ τοὺς πρίγκιπας ὄπισθεν τούτων ὁμοίως ἔμπαλιν βλέποντας, συμψαύοντα δὲ τὰ σχήματα τιθέντες, τοὺς ἀστάτους παρεμβάλλουσι. δέκα δὲ σημαίας ἐχόντων ἁπάντων τῶν μερῶν κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς διαίρεσιν, πάσας ἴσας συμβαίνει γίνεσθαι

utpote secundum quas ab utroque latere partim manipuli partim turmæ porrectas in longum suas metationes habeant. Cæterùm à tergo dictorum equitum, Triarios legionis utriusque iis applicant; singulos nempe manipulos singulis turmis, figura simili. Ita ut tangentibus se mutuò pedaturis eò respiciant Triarii, unde equites sunt aversi. latitudinem etiam cujusque manipuli dimidiam longitudinis faciunt. quia & ipsi dimidio fere superantur à cæteris partibus. qua ratione quum impar sæpe sit numerus virorum, semper tamen metationum longitudo est æqualis; propter latitudinis variationem. Rursus autem intervallo pedum quinquaginta ab horum utrisque adversos Triariis Principes interjiciunt. quibus ad illud quod commemoravimus intervallum vergentibus, duæ ecce rursus fiunt strigæ, principia atque aditus ab eadem rectâ lineâ sumentes cum equitibus: area nempe illa centum pedum, quæ ante Tribunorum est sedem, desinentes verò in latus ambientis castra valli, Tribunis adversum, quod initio posuimus universæ figuræ frontem esse. Proximè Principes, ac pone eos, interserunt Hastatos, retrorsus iterum spectantes, & pedaturis se invicem contingentibus. Quum autem in quaque legionis parte sint manipuli decem, prout princi-

τὰς

τὰς ῥύμας καὶ κατὰ τὸ μῆκος, καὶ τὰς ἀποτομὰς ἰσάζειν αὐτῶν τὰς πρὸς τῇ κατὰ τὸ πρόσωπον πλευρᾷ τοῦ χάρακος· πρὸς ἣν καὶ τὰς πλευταίας σημαίας ἐπιστρέφοντες στρατοπεδεύουσιν. Ἀπὸ τῶν Ἀστάτων πεντήκοντα πάλιν διαλείποντες πόδας, τοὺς τῶν συμμάχων, ἱππεῖς ἀντίους παρεμβάλλουσι τούτοις, ποιούμενοι τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς αὐτῆς εὐθείας, καὶ λήγοντες ἐπὶ τὴν αὐτήν. ἔστι δὲ τὸ πλῆθος τῶν συμμάχων, ὡς ἐπάνω προεῖπα, τὸ μὲν τῶν πεζῶν πάρισον τοῖς Ῥωμαϊκοῖς στρατοπέδοις, λεῖπον τοῖς ἐπιλέκτοις· τὸ δὲ τῶν ἱππέων διπλάσιον· ἀφῃρημένου καὶ τούτων τοῦ τρίτου μέρους εἰς τοὺς ἐπιλέκτους. διὸ καὶ τὸ βάθος αὔξοντες τούτοις πρὸς λόγον ἐν τοῖς στρατοπεδευτικοῖς σχήμασι, πειρῶνται κατὰ τὸ μῆκος ἐξισοῦν τοῖς τῶν Ῥωμαίων στρατοπέδοις. Ἀποπλεωθεισῶν δὲ τῶν ἁπασῶν πέντε διόδων, αὖθις εἰς τοὔμπαλιν ἀπεστραμμένας ὁμοίως τοῖς ἱππεῦσι τιθέασι τὰς τῶν συμμαχικῶν πεζῶν σημαίας, αὔξοντες τὸ βάθος πρὸς λόγον, βλεπούσας δὲ πρὸς τὸν χάρακα, καὶ πρὸς τὰς ἐκ τῶν πλαγίων ἐπιφανείας ἑκατέρας. καθ' ἑκάστην δὲ σημαίαν τὰς πρώτας ἀφ' ἑκατέρου τοῦ μέρους σκηνὰς οἱ ταξίαρχοι λαμβάνουσιν. ἅμα δὲ τὸν προειρημένον τρόπον παρεμβάλλοντες καθ' ἕκαστον μέρος τὸν ἕκτον οὐλαμὸν, ἀπὸ τοῦ πέμπτου πεντήκοντα πόδας ἀφιστᾶσι. παραπλησίως δὲ καὶ τὰς τῶν πεζῶν τάξεις·

pio eam divisimus, strigæ omnes pari sunt longitudine, & earum quoque extrema æqualiter pertinent ad latus quod est frons castrorum. quò etiam conversi postremi manipuli tendunt. Ab Hastatis relicto iterum quinquaginta pedum intervallo, Sociorum equites locant adversos: ab eadem cum superioribus linea incipientes, in eadem recta desinentes. Multitudo Sociorum, ut jam suprà dixi, peditum quidem par admodum est Romanis legionibus; detractis Extraordinariis jam facta minor: equitum dupla: quo etiam ex numero pars tertia in Extraordinarios est detracta. iccirco in castrametationum pedaturis instituendis, pro rata ad horum latitudinem adjiciendo, ut longitudine pares sint Romanis legionibus efficere conantur. Ubi jam sunt absolutæ intercurrentes viæ (quinque omnino hæ sunt) manipulos auxiliorum equitibus apponunt ab illis aversos, itidem ut antea: & latitudinem his ad portionem augent. spectant autem hi manipuli vallum versus, & versus latera ab utraque parte. In singulis autem manipulis prima hinc & inde tabernacula Centuriones occupant. Simul dum eo quem indicavi modo, equites utrinq; disponunt, sextam turmam à quinta spatio pedum quinquaginta separant. idemq; in peditum quoque manipulis observant;

ὥστε γίγνεσθαι καὶ ταύτην ἄλλην διὰ μέσων τῶν στρατοπέδων δίοδον, ἐπικάρσιον μὲν πρὸς τὰς ῥύμας, παράλληλον δὲ ταῖς τῶν χιλιάρχων σκηναῖς, ἣν καλοῦσι πέμπτην, διὰ τὸ παρὰ τὰ πέμπτα τάγματα παρήκειν. ὁ δ' ὑπὸ τὰς τῶν χιλιάρχων σκηνὰς ὄπισθεν τόπος ὑποπεπτωκώς, ἐξ ἑκατέρου δὲ τοῦ μέρους τοῦ τῆς στρατηγοῦ παραστάσεως παρακείμενος, ὁ μὲν εἰς ἀγορὰν γίνεται τόπος, ὁ δ' ἕτερος τῷ ταμίᾳ, καὶ ταῖς ἅμα τούτῳ χορηγίαις. ἀπὸ δὲ τῆς ἐφ' ἑκάτερα τελευταίας τῶν χιλιάρχων σκηνῆς, κατόπιν οἷον ἐπικάμπιον ἔχοντες τάξιν πρὸς τὰς σκηνάς, οἱ τῶν ἐπιλέκτων ἱππέων ἀπόλεκτοι, καί τινες τῶν ἐθελοντηδὸν στρατευομένων τῇ τῶν ὑπάτων χάριτι. πάντες οὗτοι στρατοπεδεύουσι παρὰ τὰς ἐκ τῶν πλαγίων τοῦ χάρακος ἐπιφανείας· βλέποντες οἱ μὲν ἐπὶ τὰς τοῦ ταμιείου παρασκευάς, οἱ δ' ἐκ θατέρου μέρους εἰς τὴν ἀγοράν. ὡς δ' ἐπὶ τὸ πολὺ συμβαίνει τούτοις, μὴ μόνον στρατοπεδεύειν συνεγγὺς τῶν ὑπάτων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς πορείας, καὶ κατὰ τὰς ἄλλας χρείας περὶ τὸν ὕπατον, καὶ τὸν ταμίαν ποιεῖσθαι τὴν ἐπιμέλειαν, καὶ τὴν ὅλην διατριβήν. ἀντίκεινται δὲ τούτοις ἐπὶ τὸν χάρακα βλέποντες οἱ τὴν παραπλήσιον χρείαν παρεχόμενοι πεζοὶ τοῖς προειρημένοις ἱππεῦσιν. Ἑξῆς δὲ τούτοις δίοδος ἀπολείπεται πλάτος ποδῶν ἑκατόν, παράλληλος μὲν ταῖς τῶν χιλιάρχων σκηναῖς· ἐπὶ

ita ut fiat hæc quoq; transitio pervia per medias legiones: quæ ratione quidem strigarum transversa regione ducitur: ratione verò tabernaculorũ ubi tendunt Tribuni, lineam rectam facit æqualiter ab iis distantem. Hanc Romani quia secundum quintos ordines pergit, Quintanam nominant. Qui autem posticæ parti tabernaculorum ubi tendunt Tribuni subjacet locus, & vacuo circa prætorium spacio utrinque adjacet, ejus unam partem occupat Forum; alteram Quæstor & res exercitui necessariæ quæ illum sequuntur. Ab extremo verò in utraque parte Tribunitio tentorio, à tergo quasi inflexam efficientes cum ipsis tabernaculis figuram, metantur Selecti ex equitibus Extraordinariis, & eorum nonnulli qui ultro in gratiam Consulis militant. Omnes hi secundum latera castrorum locati, spectant partim Quæstorii apparatus, partim qui his sunt oppositi, Forum. Ac fere solent isti non metari tantùm prope Consulem: verùm etiam quoties agmen ducitur, aut aliud quod eorum fit quæ usus postulat, Consulem & Quæstorem observare, & circa eos continenter agere. Opponuntur his spectantes vallum versus pedites, qui similia modò dictis equitibus ministeria obeunt. Secundum istos via relinquitur pedes centum lata: quæ è regione taber-

θάτερα δὲ τῆς ἀγορᾶς, καὶ τοῦ στρατηγίου, καὶ τοῦ ταμιείου παρατείνουσα, παρὰ πάντα τὰ προειρημένα μέρη τοῦ χάρακος. παρὰ δὲ τὴν ἀνωτέρω πλευρὰν ταύτης, οἱ τῶν συμμάχων ἱππεῖς ἐπίλεκτοι στρατοπεδεύουσι, βλέποντες ἐπί τε τὴν ἀγορὰν ἅμα καὶ τὸ στρατήγιον, καὶ τὸ ταμιεῖον. κατὰ μέσην δὲ τὴν τούτων τῶν ἱππέων παρεμβολήν, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν τοῦ στρατηγίου περίστασιν, δίοδος ἀπολείπεται πεντήκοντα ποδῶν. φέρουσα μὲν ἐπὶ τὴν ὄπισθεν πλευρὰν τῆς στρατοπεδείας, τῇ δὲ θέσει πρὸς ὀρθὰς κειμένη τῇ προειρημένῃ πλατείᾳ. τοῖς δ' ἱππεῦσι τούτοις ἀντίστομοι τίθενται πάλιν οἱ τῶν συμμάχων ἐπίλεκτοι πεζοί. βλέποντες πρὸς τὸν χάρακα, καὶ τὴν ὄπισθεν ἐπιφάνειαν τῆς ὅλης στρατοπεδείας. Τὸ δ' ἀπολειπόμενον ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέρους τούτων κένωμα παρὰ τὰς ἐκ τῶν πλαγίων πλευρὰς δίδοται τοῖς ἀλλοφύλοις, καὶ τοῖς ἐκ τοῦ καιροῦ προσγινομένοις συμμάχοις, τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, τὸ μὲν σύμπαν σχῆμα γίνεται τῆς στρατοπεδείας τετράγωνον ἰσόπλευρον· τὰ δὲ κατὰ μέρος ἤδη τῆς τε ῥυμοτομίας ἐν αὐτῇ, καὶ τῆς ἄλλης οἰκονομίας, πόλει παραπλησίαν ἔχει τὴν διάθεσιν. Τὸν δὲ χάρακα τῶν σκηνῶν ἀφιστᾶσι κατὰ πάσας τὰς ἐπιφανείας διακοσίους πόδας. τοῦτο δὲ τὸ κένωμα πολλὰς καὶ δοκίμους αὐτοῖς παρέχεται χρείας. πρός τε γὰρ τὰς εἰσαγωγὰς καὶ τὰς ἐξαγωγὰς τῶν στρατοπέδων εὐφυῶς ἔχει, καὶ δεόντως· ἕκαστοι γὰρ κατ'

naculorum tribunitiorum directa, & à parte altera Fori, Prætorii ac Quæstorii, omnibus his locis prætenta ad vallum usque porrigitur. Ad superius viæ hujusce latus extraordinarii Sociorum equites castrametantur; Forum simul & Prætorium ac Quæstorium è regione habentes. horum Prætenturæ circa medium, & ex adverso ejus loci quem occupat Prætorium via relinquitur pedum L. quæ ad posticum latus castrorum ferens situs sui ratione latæ quam diximus viæ ad angulos rectos incumbit. Rursus pone equites istos locantur auxiliorum pedites Extraordinarii, vallum & universorum castrorum aversa respicientes. Quod restat vacui spacii ad latera hinc & inde extraneis attribuitur, & sociis si qui forte propter aliquam occasionem advenerint. Hæc quum ita se habeant, universa quidem castrorum forma est quadrata æquilatera: at strigarum in iis directiones & reliqua partium dispositio speciem urbi similem præbet. Porrò vallum inter ac tabernacula spacium quaquaversum pedum ducentorum interjiciunt. & est illis hic inanis locus ad res multas easque eximias magno usui. Nam & ut induci educique ritu ac commode legiones queant præstat id spacium: quippe omnes ex adverso

τὰς

τὰς ἑαυτῶν ῥύμας εἰς τοῦτο τὸ κένωμα ποιοῦνται τὴν ἔξοδον, ἀλλ' οὐκ εἰς μίαν συμπίπτοντες ἀνατρέπουσι καὶ συμπατοῦσιν ἀλλήλους· τάς τε τῶν περισαγομένων θρεμμάτων, καὶ τὰς ἐκ τῶν πολεμίων λείας εἰς τοῦτο παράγοντες ἀσφαλῶς τηροῦσι τὰς νύκτας. τὸ δὲ μέγιστον, ἐν ταῖς ἐπιθέσεσι ταῖς νυκτεριναῖς, οὔτε πῦρ οὔτε βέλος ἐξικνεῖται πρὸς αὐτοὺς, πλὴν τελείως ὀλίγων. γίνεται δὲ καὶ ταῦτα σχεδὸν ἀβλαβῆ, διά τε τὸ μέγεθος τῆς ἀποστάσεως, καὶ διὰ τὴν τῶν σκηνῶν περίστασιν. Δεδομένου δὲ τοῦ πλήθους, καὶ τῶν πεζῶν καὶ τῶν ἱππέων, καθ' ἑκατέραν τὴν πρόθεσιν, ἄν τε τετρακισχιλίους; ἄν τε πεντακισχιλίους εἰς ἕκαστον στρατόπεδον ποιῶσι· παραπλησίως δὲ καὶ τῶν σημείων τοῦ τε βάθους καὶ τοῦ μήκους καὶ τοῦ πλάτους δεδομένου· πρὸς δὲ τούτοις τῶν κατὰ τὰς διόδους καὶ πλατίας διαστημάτων· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων δεδομένων. συμβαίνει τοῖς βουλομένοις συνεφιστάνειν καὶ τοῦ χωρίου τὸ μέγεθος, καὶ τὴν ὅλην περίμετρον τῆς παρεμβολῆς. Ἐὰν δέ ποτε πλεονάζῃ τὸ τῶν συμμάχων πλῆθος, ἢ τῶν ἐξ ἀρχῆς συστρατευομένων, ἢ τῶν ἐκ τοῦ καιροῦ προσγινομένων· τοῖς μὲν ἐκ τοῦ καιροῦ, πρὸς τοῖς προειρημένοις καὶ τοὺς παρὰ τὸ στρατήγιον ἀναπληροῦσι τόπους· τὴν ἀγορὰν καὶ τὸ ταμιεῖον, συναγαγόντες εἰς αὐτὸν

suæ quisque strigæ in locum hunc inanem se effundunt: neque in eandem viam concursu facto omnium, sese invicem evertunt ac conculcant. ad hæc, prædam, sive pecudum quæ è vicinis locis subinde abiguntur, sive illam quæ hostibus adimitur, horsum cogunt & per noctes tuentur. Maximum verò est quod in nocturnis invasionibus neque ignis neque telum ad eos pertingit, nisi per quam rarissimè: & id quoque fere sine ullo damno; cum propter intervalli longitudinem, tum propter circumposita tentoria. Quum igitur data explorataque sit quà peditum quà equitum multitudo in singulis legionibus, sive quatuor millium, sive quinque eas facere voluerint: posita etiam profunditatis, longitudinis & latitudinis indicia: hoc amplius intervalla arctiorum & latiorum viarum, pariterque alia hoc genus omnia quum data sint; facile erit cupientibus magnitudinem spatii totius, atque adeo castrorum universum ambitum, simul intelligere. Quod si major aliquando Sociorum adsit copia, qui vel ab initio expeditionis comites fuerint, vel pro tempore postea advenerint: istis quidem quos occasio adduxit, præter jam dicta, etiam vacua circa Prætorium loca complent: Forum & Quæstorium in eundem, quem potissimum præsens utilitas sug-

τὸν κατεπείγοντα πρὸς τὴν χρείαν τόπον. τοῖς δ' ἐξ ἀρχῆς συνεκπορευομένοις, ἐὰν ᾖ τὸ πλῆθος ἱκανώτερον, ῥύμην μίαν ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέρους τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατοπέδων πρὸς τοῖς ὑπαρχούσαις παρὰ τὰς ἐκ τῶν πλαγίων ἐπιφανείας παρατιθέασι. Πάντων δὲ τῶν τεττάρων στρατοπέδων, καὶ τῶν ὑπάτων ἀμφοτέρων εἰς ἕνα χάρακα συναθροισθέντων· οὐδὲν ἕτερον δεῖ νοεῖν, πλὴν δύο στρατιὰς κατὰ τὸν ἄρτι λόγον παρεμβεβληκυίας ἀντεστραμμένας αὐταῖς συνηρμόσθαι, συναπτούσας κατὰ τὰς τῶν ἐπιλέκτων ἑκατέρου τοῦ στρατοπέδου παρεμβολάς. οὓς ἐποιοῦμεν εἰς τὴν ὀπίσω βλέποντας ἐπιφάνειαν τῆς ὅλης παρεμβολῆς. ὅτε δὴ συμβαίνει γίνεσθαι τὸ μὲν σχῆμα παραμηκές, τὸ δὲ χωρίον διπλάσιον τοῦ πρόσθεν, τὴν δὲ περίμετρον ἡμιόλιον. ὅταν μὲν οὖν συμβαίνῃ τοὺς ὑπάτους ἀμφοτέρους ὁμοῦ στρατοπεδεύειν, οὕτως ἀεὶ χρῶνται ταῖς στρατοπεδείαις. ὅταν δὲ χωρίς, τὰ ἄλλα μὲν ὡσαύτως, τὴν δ' ἀγορὰν, καὶ τὸ ταμιεῖον, καὶ τὸ στρατήγιον, μέσον τιθέασι τῶν δυεῖν στρατοπέδων. Μετὰ δὲ τὴν στρατοπεδείαν συναθροισθέντες οἱ χιλίαρχοι, τοὺς ἐκ τοῦ στρατοπέδου πάντας ἐλευθέρους ὁμοῦ καὶ δούλους ὁρκίζουσι, καθ' ἕνα ποιούμενοι τὸν ὁρκισμόν. ὁ δ' ὅρκος ἐστίν· ΜΗΔΕΝ ΕΚ ΤΗΣ ΠΑΡΕΜΒΟΛΗΣ ΚΛΕΨΕΙΝ· ΑΛΛΑ ΚΑΝ ΕΥΡΗ ΤΙΣ, ΤΟΥΤ' ΑΝΟΙΣΕΙΝ ΕΠΙ ΤΟΥΣ ΧΙΛΙΑΡΧΟΥΣ.

geſſerit, conferentes locum. Iis verò qui ab initio comitantur, locandis, ſi major eorum ſit numerus, ſtrigam unam ab utraque parte Romanarum legionum, ad ſuperiorem metaturam, in lateribus caſtrorum apponunt. At ſi quatuor legiones & Conſules ambo intra unum vallum fuerint congregati; aliud nihil fingere animo debes, niſi duos exercitus expoſito jam modo locatos, cohærere inter ſe, invicem ſibi obverſos, contingentes ſeſe qua parte utriuſque exercitus Extraordinarii, quos ſtatuebamus tergum univerſorum caſtrorum ſpectare, metantur. cum quidem uſuvenit, ut figura ſit oblonga, ſpatium prioris duplum, circuitus ſeſquialter. Ac quoties quidem Coſſ. ambo juncta habent caſtra, ſemper hoc modo illa diſponuntur: quoties verò ſeparata; cætera quidem ut dictum eſt antea locant; Forum verò, Quæſtorium & Prætorium in medio conſtituunt utriuſque exercitus. Peracta metatione caſtrorum, conveniunt in unum Tribuni, & ab omnibus qui in legione quaque ſunt liberi aut ſervi, jusjurandum exigunt, viritim ſingulis jurantibus. Eſt illud ejuſmodi: NIHIL E CASTRIS SE FURATURUM: VERUM ETSI QUID FORTE ALIQUIS INVENERIT, AD TRIBUNOS RELATURUM.

Ἑξῆς δὲ τούτοις διέταξαν τὰς σημαίας ἐξ ἑκάστου στρατοπέδου τῶν Πριγκίπων, καὶ τῶν Ἀστάτων· δύο μὲν εἰς τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ τόπου τοῦ πρὸ τῆς τῶν χιλιάρχων. τὴν γὰρ διατριβὴν ἐν ταῖς καθημερίαις οἱ πλεῖστοι τῶν Ῥωμαίων ἐν ταύτῃ ποιοῦνται τῇ πλατείᾳ· διόπερ ἀεὶ σπουδάζουσι περὶ ταύτης, ὡς ῥαίνηται καὶ καλλιώνηται σφίσιν ἐπιμελῶς. τῶν δὲ λοιπῶν ὀκτωκαίδεκα, τρεῖς ἕκαστος τῶν χιλιάρχων διαλαγχάνει. τοσαῦται γάρ εἰσι τῶν Ἀστάτων καὶ Πριγκίπων ἐν ἑκάστῳ στρατοπέδῳ σημαῖαι, κατὰ τὴν ἄρτι ῥηθεῖσαν διαίρεσιν· χιλίαρχοι δὲ ἕξ. τῶν δὲ τριῶν σημαιῶν ἀνὰ μέρος ἑκάστη ἑκάστῳ τῶν χιλιάρχων λειτουργεῖ λειτουργίαν τοιαύτην. ἐπειδὰν καταστρατοπεδεύσωσι, τὴν σκηνὴν ἱστᾶσιν οὗτοι, καὶ τὸν περὶ τὴν σκηνὴν τόπον ἠδάφισαν. κἄν τι περιφράξαι δέῃ τῶν σκευῶν ἀσφαλείας χάριν, οὗτοι φροντίζουσιν. διδόασι δὲ καὶ φυλάκεια δύο. τὸ δὲ φυλάκειόν ἐστι ἐκ τεττάρων ἀνδρῶν, ὧν οἱ μὲν πρὸ τῆς σκηνῆς, οἱ δὲ κατόπιν παρὰ τοὺς ἵππους ποιοῦνται τὴν φυλακήν. οὐσῶν δὲ σημαιῶν ἑκάστῳ χιλιάρχῳ τριῶν, ἐν ἑκάστῃ δὲ τούτων ἀνδρῶν ὑπαρχόντων ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν, χωρὶς τῶν Τριαρίων καὶ γροσφομάχων (οὗτοι γὰρ οὐ λειτουργοῦσι) τὸ μὲν ἔργον γίνεται κοῦφον, διὰ τὸ παρὰ τετάρτην ἡμέραν ἑκάστῃ σημαίᾳ καθήκειν τὴν λειτουργίαν. τοῖς δὲ χιλιάρχοις ἅμα μὲν τὸ τῆς εὐχρηστίας ἀναγκαῖον, ἅμα δὲ τὸ

Secundum hæc manipulos Principum & Haſtatorum cujuſque legionis ordinant: duos ad curam loci ante Tribunorum tentoria. in hac namque lata via plerique Romanorum dies totos verſantur, propterea ut aſpergatur ac ſcopis mundetur diligenter, curam ſemper adhibent. è reliquis octodecim manipulis ternos ſinguli Tribuni ſortiuntur: tot enim ſunt in unaquaque legione ex ſuperiore noſtra tributione, Haſtatorum ac Principum manipuli: Tribuni autem militum ſex. Trium autem horum manipulorum quiſque ſuam vicem Tribuno hujuſmodi præſtant miniſterium. Ubi caſtris locus eſt captus, hi ſunt qui tentorium ſtatuere, & locum circa pavire ac complanare ſolent. & ſi quid ad utenſilium cuſtodiam fuerit ſepto claudendum, id quoque iſtis curæ. præſtant & binas excubias. Harum ſingulas quaterni viri obeunt: quorum pars ante tabernacula, pars à tergo juxta equos ponitur in cuſtodia. Quum autem quiſque Tribunorum tres habeat manipulos, & in quoque eorum milites ſupra centum, præter Triarios & Velites, qui non miniſtrant, haud grave illis hoc munus eſt; quarto demum die vice ſua ad ſingulos manipulos redeunte: at Tribunorum tum commoditati ad ea quæ ſunt neceſſaria hac ra-

τῆς τιμῆς, διὰ τῶν προειρημένων ἀποτελεῖται σεμνὸν καὶ προστατικόν. αἱ δὲ τῶν Τριαρίων σημαῖαι, τῆς μὲν τῶν χιλιάρχων παραλύονται λειτουργίας· εἰς δὲ τοὺς τῶν ἱππέων οὐλαμοὺς ἑκάστη σημαία καθ' ἡμέραν δίδωσι φυλακεῖον, ἀεὶ τῷ γειτνιώσῃ κατόπιν τῶν οὐλαμῶν, οἵτινες τηροῦσι μὲν καὶ τἄλλα, μάλιστα δὲ τοὺς ἵππους· ἵνα μήτ' ἐμπλεκόμενοι τοῖς δέμασι, βλάπτωνται πρὸς τὰς χρείας· μήτε λυόμενοι καὶ προσπίπτοντες ἄλλοις ἵπποις ταραχὰς καὶ θορύβους ἐμποιῶσι τῷ στρατοπέδῳ. μία δ' ἐξ ἁπασῶν καθ' ἡμέραν σημαία ἀνὰ μέρος τῷ στρατηγῷ παρακοιτεῖ· ἥτις ἅμα μὲν ἀσφάλειαν παρασκευάζει τῷ στρατηγῷ πρὸς τὰς ἐπιβουλάς, ἅμα δὲ κοσμεῖ τὸ πρόσχημα τῆς ἀρχῆς. Τῆς δὲ ταφρείας καὶ χαρακοποιίας, δύο μὲν ἐπιβάλλουσι πλευραὶ τοῖς συμμάχοις, παρ' ἃς καὶ στρατοπεδεύει τὸ κέρας αὐτῶν ἑκάτερον· δύο δὲ τοῖς Ῥωμαίοις, ἑκατέρῳ τῷ στρατοπέδῳ μία. Διαιρεθείσης δὲ τῆς πλευρᾶς ἑκάστης κατὰ σημαίαν, τὴν μὲν κατὰ μέρος ἐπιμέλειαν οἱ ταξίαρχοι ποιοῦνται παρεστῶτες· τὴν δὲ καθόλου δοκιμασίαν τῆς πλευρᾶς, δύο τῶν χιλιάρχων. ὁμοίως δὲ καὶ τὴν λοιπὴν τὴν κατὰ τὸ στρατόπεδον ἐπιμέλειαν οὗτοι ποιοῦνται· κατὰ δύο γὰρ σφᾶς αὐτοὺς διελόντες ἀνὰ μέρος τοῦ ἑκμήνου τὸ δίμηνον ἄρχουσι, καὶ πάσης οἱ λαχόντες τῆς ἐν τοῖς ὑπαίθροις προΐστανται χρείας. ὁ δ' αὐτὸς τρόπος τῆς ἀρχῆς ἐστὶ καὶ τῶν Πραιφέκτων περὶ τοὺς συμ-

tione consulitur; tum etiam honori, ad dignitatem & auctoritatem eis conciliandam. Triariorum verò manipuli à ministrando Tribunis sunt liberi: sed eorum singuli turmis equitum quotidie quaternos milites præbent, ad excubandum ei turmæ, quæ à tergo proxime assidet. Hi cum alia custodiunt, tum equos maxime: ne aut vinculis impliciti fiant inutiles, aut soluti in alios equos incidant & trepidationem ac tumultum in exercitu faciant. Unus porro è cunctis manipulis, suam quisque vicem Imperatori excubat; qui & tutum ab insidiis eum præstat & imperii majestatem simul ornat. Porro in præducenda fossa & struendo vallo, duo Sociis latera incumbunt, ad quæ ipsorum utraque ala metatur: duo reliqua Romanis; utrique legioni unum. Diviso autem per manipulos unoquoque latere, quum per partes curent Centuriones, ipsi instantes operi: lateris universi probatio ad duos e Tribunis pertinet. Similiter & cæteram castrorum curam hi sustinent. in binos enim dividentes sese, mutua vice semestris spacii menses duos imperant: ac quibus sors evenit, ii omnibus quæ in castris geruntur, præsunt. Eadem est ratio imperandi & Præfectorum inter Socios.

μάχους. Οἱ δ' ἱππεῖς καὶ ταξίαρχοι, πάντες ἅμα τῷ φωτὶ παραγίνονται πρὸς τὰς τῶν χιλιάρχων σκηνάς· οἱ δὲ χιλίαρχοι πρὸς τὸν ὕπατον. κἀκεῖνος μὲν τὸ κατεπεῖγον ἀεὶ παραγγέλλει τοῖς χιλιάρχοις, οἱ δὲ χιλίαρχοι τοῖς ἱππεῦσι καὶ ταξιάρχοις· οὗτοι δὲ τοῖς πολλοῖς, ὅταν ἑκάστων ὁ καιρὸς ᾖ. Τὴν δὲ τοῦ νυκτερινοῦ συνθήματος παράδοσιν ἀσφαλίζονται τὸν τρόπον τοῦτον. καθ' ἕκαστον γένος καὶ τῶν ἱππέων καὶ τῶν πεζῶν, οἱ ἐκ τῆς δεκάτης σημαίας ἐν τοῖς τελευταίοις μέρεσι στρατοπεδεύουσιν κατὰ τὰς ῥύμας. ἐκ τούτων εἷς ἑκάστης ἀνὴρ λαμβάνεται κατ' ἐκλογήν, ὃς τῆς μὲν κατὰ τὰς φυλακὰς λειτουργιῶν ἀπολύεται· παραγίνεται δὲ καθ' ἡμέραν δύνοντος ἡλίου πρὸς τὴν τοῦ χιλιάρχου σκηνήν, καὶ λαβὼν τὸ σύνθημα (τοῦτο δ' ἐστὶ πλατεῖον ἐπιγεγραμμένον) ἀπαλλάττεται πάλιν. ἀναχωρήσας δ' ἐπὶ τὴν αὐτοῦ σημαίαν, τό τε ξυλήφιον παρέδωκε, καὶ τὸ σύνθημα μετὰ μαρτύρων τῷ τῆς ἐχομένης σημαίας ἡγεμόνι· παραπλησίως δὲ πάλιν οὗτος τῷ τῆς ἐχομένης· τὸ δ' ὅμοιον ἑξῆς ποιοῦσι πάντες, ἕως ἂν ἐπὶ τὰς πρώτας καὶ συνεγγὺς τοῖς χιλιάρχοις στρατοπεδευούσας σημαίας ἐξικνῆται. τούτοις δὲ δεῖ τὸ πλατεῖον ἔτι φωτὸς ὄντος ἀναφέρειν πρὸς τοὺς χιλιάρχους. κἂν μὲν ἀνενεχθῇ πάντα τὰ δοθέντα, γιγνώσκει, διότι δέδοται τὸ σύνθημα πᾶσι, καὶ διὰ πάντων εἰς

Ad Tribunorum tabernacula lùce orta equites præſto ſunt, & ductores ordinum: Tribuni ſtatim ad Conſulem. hic quæ uſus poſtulat Tribunis mandat; Tribuni equitibus & Centurionibus: iſti militibus, ubi ſuum quæque res tempus eſt nacta. In nocturnæ teſſeræ traditione ne quid peccetur, hoc cavent modo. In unoquoque genere equitum peditumque, milites decimi ſigni in extremis partibus ſtrigarum metantur. è ſingulis iſtis decimis ordinibus unum inter omnes eligunt, quem ab excubandi munere liberant. Hic quotidie circa ſolis occaſum ad Tribuni tentorium venit, & teſſera accepta (ea eſt, latior tabella inſcripta) revertitur: qui ut ad ſignum ſuum eſt reverſus, parvulum id lignum ac ſimul teſſeram adhibitis teſtibus proximi ordinis ductori tradit: ille ſimiliter, ſequentis Centurioni: atque idem omnes deinceps faciunt: donec ad primos ordines qui prope Tribunos tendunt, ſignum perveniat. Hos oportet tabellam ad Tribunos referre dum adhuc lucet. Tribunus ſi omnes fuerint relatæ quas dederat; cognoſcit teſſeram ad omnes, & per omnes ad ſe veniſſe. ſin deſit aliqua, è veſtigio quî factum ſit hoc, inquirit: notum habens ex inſcriptione, cujus partis tabella non ſit allata. atque is per quem ſtetiſ-

αὐτὸν

αὐτὸν ἥκει. ἐὰν δὲ ἐλλείπῃ τι, παρὰ πόδας ζητεῖ τὸ γεγονός, εἰδὼς ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ἐκ ποίου μέρους οὐχ ἥκει τὸ πλατεῖον. οὗ δ' ἂν εὑρεθῇ τὸ κώλυμα, τυγχάνει τῆς καθηκούσης ζημίας. Τὰ δὲ περὶ τὰς νυκτερινὰς φυλακὰς οὕτως οἰκονομεῖται παρ' αὐτοῖς. τὸν μὲν στρατηγόν, καὶ τὴν τούτου σκηνὴν ἡ παρακοιτοῦσα σημαία φυλάττει. τὰς δὲ τῶν χιλιάρχων καὶ τὰς τῶν ἱππέων οὐλαμούς, οἱ διατεταγμένοι, κατὰ τὸν ἄρτι λόγον, ἐξ ἑκάστης σημαίας. Ὁμοίως δὲ καὶ παρ' ἕκαστον τάγμα πάντες ἐξ ἑαυτῶν τιθέασι φυλακήν· τὰς δὲ λοιπὰς ὁ στρατηγὸς ἀποτάττει. γίνονται δὲ ὡς ἐπίπαν τρεῖς φυλακαὶ παρὰ τὸν ταμίαν, καὶ παρ' ἕκαστον τῶν πρεσβευτῶν, καὶ συμβούλων δύο. τὴν δὲ ἐκτὸς ἐπιφάνειαν οἱ γροσφομάχοι πληροῦσι, παρ' ὅλον καθ' ἡμέραν τὸν χάρακα παρακοιτοῦντες. Αὕτη γὰρ ἐπιτέτακται τούτοις ἡ λειτουργία. ἐπὶ τῶν εἰσόδων ἀνὰ δέκα ποιοῦνται τούτων αὐτῶν τὰς προκοιτίας. τῶν δὲ εἰς τὰς φυλακὰς ἀποταχθέντων ἀφ' ἑκάστου φυλακείου, τὴν πρώτην μέλλοντα τηρεῖν, εἷς ἐξ ἑκάστης σημαίας οὐραγὸς ἄγει πρὸς τὸν χιλίαρχον ἑσπέρας. ὁ δὲ δίδωσι τούτοις πᾶσι ξυλήφια κατὰ φυλακήν, βραχέα τελέως ἔχοντα χαρακτῆρα. λαβόντες δὲ οὗτοι μὲν ἐπὶ τοὺς ἀποδεδειγμένους ἀπαλλάττονται τόπους. Ἡ δὲ τῆς ἐφοδείας πίστις, εἰς τοὺς ἱππεῖς ἀνατίθεται. Δεῖ γὰρ τὸν πρῶτον ἰλάρχην καθ' ἕκαστον

se invenitur, multa condigna afficitur. Quod ad vigilias nocturnas, eæ administrantur à Romanis hoc modo. Imperatorem & Prætorium ejus custodit manipulus ante fores solitus excubare. Tribunorum tabernacula & equitum turmas, qui ad id sunt designati è singulis manipulis, ut ante diximus. Similiter etiam ad quemque ordinem excubias è suo numero omnes locant. reliquas Imperator ipse disponit. ferè autem ad Quæstoris tutelam ternæ excubiæ constituuntur: ad Legatorum, qui concilium participant, binæ. at laterum exteriorum custodiam velites agunt, qui propter vallum totum de die in excubiis manent. Hoc enim muneris est illis impositum. Hi ad uniuscujusque portæ ac lateris custodiam de suo numero denas collocant excubias. E singulis autem quaternionibus eorum qui ad custodias agendas sunt destinati, ille qui primus in statione est futurus, ad Tribunum vespere deducitur ab agminis coactore cujusque signi. Tribunus omnibus his pro singulis excubiis parvulas è ligno tessellas tradit oppidò exiguas, quæ nota quadam sunt insignitæ. illi his acceptis ad designatas quisque stationes concedunt. At circuitionis fides curæ equitum demandatur. Oportet enim ut qui primi sunt

στρατόπεδον ἑνὶ τῶν οὐραγῶν τῆς αὐτοῦ παραγγεῖλαι πρωῒ παράγγελμα τοιοῦτον· ἵνα τέτταρσιν οὗτος ἐμφανίσῃ νεανίσκοις τῆς ἐκ τῆς ἰδίας ἴλης πρὸ ἀρίστου τοῖς μέλλουσιν ἐφοδεύειν. μετὰ δὲ ταῦτα τῷ τῆς ἐχομένης ἴλης ἡγεμόνι δεῖ τὸ αὐτὸν ἀφ' ἑσπέρας παραγγεῖλαι, διότι τούτῳ καθήκει τὸ περὶ τῆς ἐφοδείας φροντίζειν εἰς τὴν αὔριον. τοῦτον δ' ἀκούσαντα, παραπλησίως ταὐτὰ δεῖ ποιεῖν τοῖς προειρημένοις εἰς τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν. ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ἑξῆς. οἱ δὲ προχειρισθέντες ὑπὸ τῶν οὐραγῶν, ἐκ τῆς πρώτης ἴλης τέτταρες, ἐπειδὰν διαλάχωσι τὰς φυλακάς, πορεύονται πρὸς τὸν χιλίαρχον, καὶ γραφὴν λαμβάνουσι, * πόσους καὶ πόσας ἐφοδεῦσαι δεῖ φυλακάς· μετὰ δὲ ταῦτα παρακοιτοῦσιν οἱ τέτταρες, παρὰ τὴν πρώτην σημαίαν τῶν τριαρίων· ὁ γὰρ ταύτης ταξίαρχος τὴν ἐπιμέλειαν ποιεῖται τοῦ κατὰ φυλακὴν βυκανᾶν. συνάψαντος δὲ τοῦ καιροῦ τὴν πρώτην ἐφοδεύει φυλακὴν ὁ ταύτην λαχών, ἔχων μετ' αὐτοῦ μάρτυρας τῶν φίλων. ἐπιπορεύεται δὲ τοὺς ῥηθέντας τόπους, οὐ μόνον τοὺς περὶ τὸν χάρακα καὶ τὰς εἰσόδους, ἀλλὰ καὶ τοὺς κατὰ σημαίαν ἅπαντας, καὶ τοὺς καθ' οὐλαμόν. κἂν μὲν εὕρῃ τοὺς φυλάττοντας τὴν πρώτην ἐγρηγορότας, λαμβάνει παρὰ τούτων τὸ κάρφος. ἐὰν δ' εὕρῃ κοιμώμενον, ἢ λελοιπότα τινὰ τὸν τόπον, ἐπιμαρτυράμενος τοὺς σύνεγγυς, ἀπαλλάττεται. τὸ δὲ παραπλήσιον γί-

in quaque legione Turmarum præfecti, uni è suis coactoribus agminis mane hujusmodi dent præceptum: ac juvenibus quatuor suæ turmæ ante prandium edicat, ipsos esse qui circuire debeant. deinde præfecto turmæ secundæ significare idem tenetur sub vesperam, pertinere ad ipsum circuitionis munus in diem sequentem. Hunc quoque similiter, ubi præceptum accepit, eadem facere cum jam dictis in proximum diem oportet; & ita alios quoque deinceps. Quatuor autem illi quos è prima turma agminis coactores elegerunt, vigilias inter se sortiti, Tribunum adeunt, & scriptum ab eo accipiunt, quæ loca & quot vigilias obire oporteat: deinde ad primum manipulum Triariorum excubias agunt illi quatuor: quoniam ejus Centurioni cura incumbit ad quamque vigiliam buccina signum dandi. Ubi tempus venit, primam vigiliam circuit qui eam fuerit sortitus, testes secum habens, ex amicis nonnullos. obit autem hic dictas stationes non circa vallum dumtaxat & portas, verum etiam circa manipulos omnes ac turmas. qui si primæ vigiliæ custodes offenderit vigilantes, tenue illud lignum ab iis accipit. at si aliquis dormiens fuerit inventus, aut qui stationem deseruerit, attestatus eos qui adsunt, abit. Consimile

νεται

νεται καὶ ὑπὸ τῶν τὰς ἑξῆς φυλακὰς ἐφοδευόντων. τὴν δ' ἐπιμέλειαν τοῦ κατὰ φυλακὴν βυκανᾶν, ὡς δέον εἰπεῖν, ἵνα σύμφωνον ᾖ τοῖς ἐφοδεύουσι πρὸς τοὺς φυλάττοντας, οἱ τῆς πρώτης σημαίας τῶν τριαρίων ἐξ ἑκατέρου τοῦ στρατοπέδου ταξίαρχοι, καθ' ἡμέραν ποιοῦνται. τῶν δ' ἐφόδων ἕκαστος ἅμα τῷ φωτὶ πρὸς τὸν χιλίαρχον ἀναφέρει τὸ σύνθημα· κἂν μὲν ᾖ πάντα τὰ δεδομένα χωρὶς ἐγκλήματος, ἀπαλλάττονται πάλιν. ἂν δέ τις ἐλάττω φέρῃ τοῦ πλήθους τῶν φυλακείων, ζητοῦσιν ἐκ τοῦ χαρακτῆρος, ποῖον ἐκ τῶν φυλακείων λείπει. τούτου δὲ γνωσθέντος, καλεῖ τὸν ταξίαρχον. οὗτος δ' ἄγει τοὺς ἀποταχθέντας εἰς τὴν φυλακήν· οἱ δὲ συγκρίνονται πρὸς τὸν ἔφοδον. ἐὰν μὲν οὖν ἐν τοῖς φύλαξιν ᾖ τὸ κακόν, εὐθέως δῆλός ἐστιν ὁ τὴν ἐφοδείαν ἔχων, ἐπιμαρτυράμενος τοὺς σύνεγγυς. ὀφείλει γὰρ τοῦτο ποιεῖν. ἐὰν δὲ μηδὲν ᾖ τοιοῦτο γεγονός, εἰς τὸν ἔφοδον ἀναχωρεῖ τοὔγκλημα.

fit & ab iis qui ſequentes vigilias luſtrant. Dandi autem ſigni buccina vigiliis ſingulis, quò circuitoribus cum vigilibus conveniat, curam gerunt ſuo quiſque die Centuriones primi manipuli Triariorum, ex utraque legione. Prima dein luce ſinguli qui perluſtraverunt vigilias ad Tribunum teſſeras deferunt : quæ ſi tot inveniantur quot fuerant datæ, inculpati diſcedunt : ſin pauciores aliquis referat quàm pro numero excubiarum, ex impreſſa nota de eo excubitorum quaternione cujus ratio non conſtat, inquirunt. qua re cognita Centurionem vocat : hic deſignatos ad vigilias adducit : qui cum circuitore diſceptat. Quod ſi penes vigiles culpa hæreat ; confeſtim qui luſtravit, teſtificatum ſe eſſe proximos declarat. hoc enim faciat oportet. atque id ſi non fuerit factum, ad circuitorem redit culpa.

NOTÆ

NOTÆ
IN
HYGINUM.

IN principio ſcriptum eſt. *Incipit liber Hygini Gromatici.* in fine. *Liber Gromaticus Hygini de diviſionibus agrorum explicit. Inc. lib. Hygini Gromaticus.* Unde alii librum hunc, alii ſcriptorem Gromaticum appellari cenſent: quorum utrum recipiatur, non equidem in magno ponam diſcrimine. Plures enim libros gromaticos, ut de metatione caſtrorum, de diviſionibus agrorum eſt, ſcripſiſſe videtur: nec tamen ipſe malè Gromaticus dicitur, cùm profeſſores artis agrimenſoriæ, ita vocatos teſtetur.

Nunc papilionum tenſionem.) Docet hoc capite Hyginus rationem compoſitionis ſtrigæ & hemiſtrigii, quæ papilioni, armis, jumentis, quæ uni, quæque duabus centuriis adſignetur pedatura. Inde legionibus locum ſuum dat, & oſtendit qua forma, pro ut plus minuſve legionum vel auxiliorum fuerit, cohortes legionariæ tendant. *Papiliones vocantur, à ſimilitudine*, ut inquit Iſidorus, *parvi animalis volantis, quòd maxim è abundat florentibus malvis: hæ ſunt aviculæ, quæ lumine accenſo conveniunt, & circumvolantes ab igne proximo interire coguntur.* Vidi, qui vellet tabernacula Principum, gregarii militis papiliones, eſſe non tam veterum autoritate perſuaſus, quàm conſuetudine hujus ævi, quo centuriones & præpoſiti tentoriis utuntur, manipulares ex ſtramento, arundinibus aut obvia materia tuguriola faciunt, quibus bini ſingulis contegantur. Sed Romani neque tot flammæ alimenta in caſtris eſſe, neque primores

molliter, cæteros omnes negligenter haberi ex usu & disciplinæ castrorum existimantes, tam his quàm illis tentoria ex pellibus attribuebant, quæ castrensi vocabulo papiliones vocabantur. Ita enim & Imperatorum tabernacula appellant. Lampridius de Alexandro Imperatore. *Apertis papilionibus prandit atque cœnavit.* Trebellius de Herode. *Homo orientalis & Græcæ luxuriæ, cui erant sagillata tentoria & aurati papiliones.* Forma papilionis & pedaturæ quæ ei adsignatur eadem, id est quadrata: hæc enim ad extendam aream & continuandos papilionibus papiliones inprimis apta, cùm rotunda quæque aliæ obliquis lateribus nudam & inanem pedaturæ partem relinquant. Sunt tamen & in Trajani columnâ tabernacula rotundis propiora: utrimque apertos fuisse, ratio compositionis Hyginianæ ostendit; cùm enim inter papilionem & papilionem nihil spacii relinquatur, præter duos pedes, incrementum tensuræ; hinc autem via, inde arma & jumenta ponantur, ne aut ab armis suis aut à viâ intercurrente objectu pellium excluderetur miles, papilionem pervium fuisse & hinc inde exitum habuisse necesse est. Ac inde, opinor, castrense hoc nomen tentoria traxerunt, quod binis à fronte & à tergo pellibus in medio ad exitum apertis & divisis in modum quatuor alarum tegerentur, quibus hinc paulum allevatis inde papilionum volantium similitudinem quandam exhiberent. Q. Curtius de Alexandro Magno. *Pellibus sæpe tabernaculi allevatis ut conspiceret hostium ignes.* Et de Imperatore Alexandro jam diximus, apertis papilionibus solitum prandere & cœnare.

Cohortium supraſcriptarum.) Cohortes legionarias intellige. Sequitur enim paulò post. *Hæc pedatura ad plenam legionem est computata.* Et quamvis ea hic jaciat fundamenta, quibus omnis hæc metatio incumbat & innitatur: de legionum tamen tensione ex professo agit.

Papilio unus occupat pedes decem.) in longitudine hemistrigii, tantundem ut mox dicet, in latitudine: scrupulum itaque terræ occupat.

Accepit incrementum tensuræ.)Scribe, accipit: Tensuram hic vocat, quam paulò ante tensionem: ut mensionem & mensuram dicebant veteres.

Tegit homines VIII.) Octo homines vel quaterni binis ordinibus sibi oppositi in quadrato hoc denum pedum commodè cubabant. Accipient pedes duos cum semisse in latitudinem, quinque in longitudinem, nisi si ex incremento tensuræ adjiciendum aliquantum. Justa enim militaris statura sex vel utique quinque pedum & undecim unciarum habebatur, & longitudini lectorum sex vulgò pedes, tres latitudini dabantur. Sed nihil fortasse necesse est tantum adsignari, in terrâ vel lectis ex stra-

mento vel gramine requiefcentibus & oppofitis. Apud Xenephontem ipfe defcribitur Cyrus, ἐπὶ στιβάδος κατακλιθεὶς cui Gobria κλίναι δ᾽ ὑμῖν εἰσιν ὁπόσαι γένοιντ᾽ ἂν εὐναὶ ἐπὶ γῆς στρώματα δ᾽ νομίζετε οὐχ ὁπόσα πρόβατα φύει ἔρια, ἀλλ᾽ ὁπόσα φρύγανα ὄρη τε καὶ πεδία ἀνίησι. Quodnam genus lectorum in caftris Romanis fuerit, docet nos Varro, cum lecticam inde & fegeftria nomen accepiffe ait. *Lectica quod legebant unde eam facerent ftramenta atque herbas ut etiamnunc fit in caftris.* Et mox. *Lecticam quo involvebant quod fere ftramenta erant è fegete fegeftria appellant ut etiamnunc in caftris.* Communis itaque in terrâ lectus facit, ut tegendis octo hominibus papilio denum pedum fufficiat: Et fi cui mirum videtur, quod in latitudine pedum triginta hemiftrigii fatis amplâ, tam anguftis papilionibus utantur? is fciat magnitudine papilionum numerum impedimentorum, quem recidi inprimis utile eft, multum adaugeri, imminui ftrigæ partes, in quibus arma, jumenta, currus, cætera belli inftrumenta collocantur: non ignibus, non liberiori auræ quæ inprimis valetudini conducit, locum relinqui, fiquidem tentoria nimis extendantur. *Tegit* inquit, *homines octo.* Octo igitur homines contubernium. Sed infra contubernia cohortis peditatæ majora facit, ut & Vegetius, qui undecim in eodem contubernio homines ponit. Quid ergo dicemus? an legionibus minora contubernia quàm auxiliis, quia minores centuriæ? eundemque femper numerum in qualicunque centuriâ contuberniorum, non eundem in contubernio majoris & minoris centuriæ contubernalium fuiffe? Sunt fanè quæ hoc perfuadeant. Hyginus tam centuriæ legionariæ, quàm auxiliari decem papiliones dat, quamvis hæc centum, illa octoginta homines habeat. Totidem contubernia Vegetius centuriæ centum undecim hominum attribuit, undecim enim homines ei contubernium funt. Tradit & Jofephus agmen Vefpafiani iter facientis, denos è fingulis centuriis cum menfuris ad metanda caftra præceffiffe, quid ita denos? nifi ut numerùm papilionum adæquarent è fingulis contuberniis finguli. Adde quod contubernia minima quidem exercitus, fed tamen corpora; unde contubernales, concorporales vocat Ammianus: & erant his corporibus præpofiti Decani. *Erant*, inquit Vegetius, *Decani decem militibus præpofiti, qui nunc caput contubernii vocantur.* Erant inquit, tanquam de re antiqua, ne quis novitium putet. Gente certa Flaviâ rerum potiente jam Decanos in militia pedeftri fuiffe Jofephus teftatur, καὶ στρατιώτης μὲν δεκαδάρχην, δεκαδάρχης δ᾽ ἑκατοντάρχην, τοῦτο δ᾽ ἐσπούδαζεν αἱρέσθαι χιλιάρχον. Quare ficut in legione quaternum millium idem numerus tribunorum, centurionum optionum qui in legione quinum vel

 fenum

ſenum millium, ita & in centuriâ minori & majori, idem ſemper numerus minorum corporum & præpoſitorum decem ſemper contubernia, totidem Decani erant. Centuria igitur hominum centum & decem contubernia undecim hominum: centum decem, octoginta octo hominum hac ratione habebat. Sed nobis ſequentia Hygini & inprimis examinantibus, quòd paulò poſt dicit, centuriam octo tantum papiliones tendere, dubitatio ſuboritur: anne hæc quoque legionaria contubernia decem homines habeant? non enim aliter octo papilionibus rectè diſtribuentur homines octoginta, ut infra dicemus. Dicit hic quidem tegere papilionem homines octo, demtis nimirum binis vigilibus; ſed non dicit tot homines contubernium eſſe. Confirmat hunc numerum in Peſcennino Ælius Spartianus, cum ſcribit: *Peſcenninum ob unius galli gallinacei direptionem, decem commanipulones, qui raptum ab uno comederant, ſecuri percuti juſſiſſe.* Commanipulones ſunt contubernales, contubernium enim ea ætate manipulus vocabatur, ut teſtatur Vegetius, in lapidibus priſcis, manipuli, commanipuli, commanipulares paſſim hoc ſenſu. Vir magni in literis nominis, libro poſthumo de re militari Romanorum apud Cornelium Tacitum, manipulum etiam pro contubernio accipit; ſed malè. Annalium enim I. manipulis centuriones & vexilla non ſemel attribuit. *Interea*, inquit, *manipuli ante captam ſeditionem Nauportum miſſi, ob itinera & pontes, & alios uſus, poſtquam turbatum in caſtris accepere, vexilla convellunt, direptisque proximis vicis, ipſoque Nauporto, quod municipii inſtar erat, retinentes centuriones in riſu & contumeliis, poſtremò verberibus inſectantur.* Eodem libro. *Concionem diſcedere in manipulos jubet, ſic melius audituros reſponſum, vexilla præferri, ut id ſaltem diſcerneret cohortes.* Locus qui in hanc eum ſententiam traduxit, eodem libro eſt. *Non tentoria manipulis, non fomenta ſauciis.* Ubi videtur ſingulis manipulis ſuum tentorium adſignare: ſed videtur; non enim liquet, an propriè loquatur quid? ſi dixiſſet non tentoria cohortibus, an ideò ſingulis cohortibus unum tantum tentorium fuiſſe diceremus? Manipulos quidem aliquoties pro militibus aut manipularibus poſuit, nuſquam pro contubernio. Locis autem jam citatis palam eſt, vel duas centurias more antiquo, vel utique unam manipulum vocare. Ipſe Vegetius inter veteres & recentiores velut fluctuans, nunc contubernium, nunc centuriam, & tantum non eodem loco vocabulo hoc deſignat: nam cum dixiſſet libro ſecundo in fine, cap. XIII. *Contubernium manipulus vocabatur*: ſtatim ſubjicit initio capitis ſequentis. *Quemadmodum inter pedites centuria vel manipulus appellatur; ita inter equites turma dicitur.* Habuerunt quidem aliæ nationes contubernia, manipulis haud multò minora,

nora, Cyri apud Persas instituto, ut autor est Xenophon, πέζις vel centuria unum contubernium faciebat, qui & causas adducit, propter quas convictum militum eodem in contubernio è republicâ censeat. Existimasse enim Cyrum se hoc inde consecuturum commodi, ut qui se eodem omnes modo haberi cernerent, eadem alacritate in hostem irent, nemo remissius aut ignavius sese gereret, tanquam arctius cæteris habitus: utile præterea esse, ut militi miles innotescerit, crescere pudorem notitiâ, homines inter se ignotos, ut qui in tenebris versantur, sine metu infamiæ peccare & ad turpia facilius prolabi: Non facile sese deserere, qui unà viverent, bruta quoque animantia unà pasci adsueta, ægrè divelli & miro sui desiderio teneri. Jam ordinem ipsum contubernii ad aciei instructionem non parum conferre: non secus enim ac si in acie instructi essent sub suo quemque præposito contineri.

Plena centuria habet homines LXXX.) Centuria cohortis legionariæ. nam auxiliarium cohortium grandiores. Est qui putet, centuriam legionariam demtis demum viginti vigilibus, octoginta, alioquin revera centum homines habere. Sed Hyginus de plenâ centuriâ loquitur: mox autem ubi de vigilibus agit, eos ex hoc numero detrahit: cum enim centuriæ octo tantum propter vigiles papiliones adsignet, & papilio homines octo tegat, quatuor tantum & sexaginta efficientur.

Qui occurrunt.) Scribe, occupant.

In Latitudine.) Imo in longitudine hemistrigii: nam de latitudine mox dicet; sed turbat hic aliquoties Hyginus latitudinem appellans, quæ est propriè longitudo.

Ped. CXX.) Pedes centum viginti, mensoribus longitudo actus sunt: item strigæ cujus latitudo pedes sexaginta: jubent enim mensuræ quadraturam dimidio longiorem quam latiorem facere. Hyginus. *Omnem mensuræ hujus quadraturam dimidio longiorem quam latiorem facere debemus, & quod in latitudinem longius fuerit, scamnum appellare, quod in longitudinem, strigam.* Hyginus noster latitudinem quidem strigæ castrensis pedibus sexaginta, longitudinem verò non tam arcto spacio definit; sed omnes qui eodem ordine & rigore tendunt, sub ejusdem strigæ vocabulo complectitur, plures centurias, turmas, cohortes in eadem striga collocat, C. 3. *Poterunt centum quinquaginta singulares in striga prætorianorum tendere.* In prætentura intra viam sagularem quingentos milites: in retentura quadringentos: lateribus prætorii sexcentos pedem adjectâ quintâ accipientes, unum hemistrigium capit. Interdum tamen strigam pro pedaturâ cohortis sumit, ut C. 6. *Observabimus primæ strigæ signis,*

 idem

idem adſignari quod cohorti primæ, ut viæ vicinariæ percurrant.

Nam quod ad latitudinem eſt hemetrici ped. XXX. *attinent.)* lege, quod ad latitudinem hemiſtrigii pedum triginta attinet. Vox hæc in Hygino ferè ubique, ſed alibi aliter corrupta eſt, alibi enim ſcribitur emiſtrici, alibi eneſtra, alibi æmitricis, item æmiſtrici, emiſtria, emiſtricio, mitrici, emiſtricia, æmſtricium, æmiſtrimi, æmiſtrigium. Haud dubiè autem ſcribendum eſt, ut monuerunt viri docti, hemiſtrigium vel ſemiſtrigium, quia dimidia ſtrigæ pars eſt, ut hæmiſphærium dimidiam ſphæram dicimus. Definitâ areâ quâ una centuria tendit longitudine, nunc latitudinem triginta pedum ordinat & ex ea primum papilioni, deinde armis, tertiò jumentis locum adſignat.

Armis pedes quinque.) Scutum, pila galeam deponebant in contubernio, vel ut hic locus docet proximè tentoria, ſaguloque tecti per caſtra ibant. Hinc in repentinis tumultibus, milites ſine ſcutis & juſtis armis deprehenſos non rarò legimus. Tacitus Hiſtoriarum V. *Romani vulneribus exciti quærunt arma, ruunt per vias, pauci ornati militariter plerique circum brachia torta veſte & ſtrictis mucronibus.* Livius in vigeſimo quinto de Graccho. *Inter hæc dicta paludamento circa lævum brachium intorto: (nam ne ſcuta quidem ſecum extulerant) in hoſtes impetum fecit.* Tradit & Cæſar milites ſuos, qui colloquii causâ ad Afranii caſtra tranſierant, quod ſcuta non portaſſent, dextras in repentino periculo ſagis involviſſe, atque ita gladiis diſtrictis ſe à cetratis & equitibus Afranii defendiſſe: nam veteres, ubi caſu aut neceſſitate in pugnam vocatis ſcutum deeſſet, ſago pallio vel toga circa brachium in modum ſcuti intorta, ſeſe defendebant. Eucolpius apud Petronium. *Idem & ego ex altera parte feci & intorto circa brachium pallio, compoſui ad præliandum gradum.* Depoſita autem in contubernio arma, ex antiqua diſciplina ne capere quidem injuſſu Ducum fas erat; adeò omnia lege & ordine gerebantur. Inde Vejentium & Hetruſcorum illud apud Livium, M. Fabio & Cn. Manlio Coſſ. militem intra caſtra continentibus. *Impune ſe inſultaturos non credi militi arma.* Et mox dato juratis pugnæ ſigno. Livius. *Arma capiunt, eunt in pugnam irarum ſpéique pleni nunc jubent Hetruſcos probra jacere nunc armatus ſibi quiſque lingua promtum hoſtem offerri. Nunc*, inquit, *armatis ſibi*, quia antequam datum pugnæ ſignum, armati ſcuto, galeâ, pilis non fuerant. In caſtris prætoriis aliiſque in pacato arma armamentario etiam clauſa legimus. Cæterùm gladium & hærentia corpori tegmina, non niſi de nocte deponebant.

Jumentis pedes novem.) Jumentis ſarcinariis, calonibus, lixis & impe-

impedimentis hæc adsignatur pedatura, eâ latitudine quæ jumentis sufficere possit. Columella bubilia pedes decem vel minimè novem lata fieri vult, quæ mensura ad procumbendum pecori & jugario ad circumeundum laxa ministeria præbeat. Virgilius in castris Latinorum famulos Rhamnetis temerè inter tela & aurigam sub ipsis equis cubantem describit. Æneid. IX.

Tres juxta famulos temerè inter tela jacentes
Armigerumque Rhemi premit aurigamque sub ipsis
Nactus equis.

Sed totam hanc hemistrigii ordinationem in Magone nisi fallor Amilcaris in contubernio cum contubernalibus suis jacente, depingit Silius Italicus, ita canens.

——— Nec degener ille
Belligeri ritus, taurino membra jacebat
Effultus tergo, & mulcebat tristia somno.
Haud procul hasta viri terræ defixa propinquæ,
Et dira è summa pendebat cuspide cassis,
Et clypeus circa, loricaque, & ensis, & arcus,
Et telum Baleare: simul tellure quiescunt,
Juxta lecta manus, Juvenes in Marte probati.
Et sonipes strato carpebat gramina dorso.

Præterea ignes in hac pedatura jumentorum, quæ jumentis, (neque enim tot numero erant) non explebatur, fieri solitos. Virgilius imminuere videtur. Æneid. IX.

——— Ubi ignem
Deficere extremum, & religatos ritè videbat
Carpere gramen equos.

Juxta equos in hemistrigio ritè religatos, ignes fuisse non quidem qui a vigilibus totam noctem servabantur, sed qui caleficiendo corpori aut cibis coquendis fiebant, & ubi cubitum discederent, extinguebantur aut paulatim deficiebant.

Quoniam cùm compretenderet.) profligatissima scriptura: an scripserat; quoniam conjuncti tendunt. Causam enim afferre videtur, quare papilionis armorum & jumentorum pedaturam bis computet hemistrigio nondum absoluto, videlicet quia jumentis jumenta continuantur. Hyginus infra, *quoniam disciplina militari ad suum quisque numerum conjuncti conveniunt.* Festus. *Striges sunt ordines rerum inter se conjunctè copulatarum.* aut ut alii Codices habent, *continuatè copulatarum.* Vocabulo huic rei

pro-

proprio. Sic Cicero libro de natura Deorum primo, de atomis ex Theologia Epicuri. *In hac igitur immensitate longitudinum, latitudinum, altitudinum, infinita vis innumerabilium volitat atomorum, quæ interjecto inani cohærescunt; tamen inter se & aliæ alias apprehendentes continuantur, ex quo efficiuntur hæ rerum formæ atque figuræ.* Varro tauros, ut lupos propulsent, frontibus diversos clunibus continuatos adsistere dixit. Polybius manipulos triariorum & turmas equitum hastatorum, item & principum manipulos, tergis continuatos frontibus diversos collocat: μετὰ δὲ τοὺς πρίγκιπας ὄπισθεν τούτων ὁμοίως ἔμπαλιν βλέποντας συμφανοῦντα δὲ τὰ σχήματα, τιθέντες τοὺς ἀστάτους παρεμβάλλουσι.

Et efficitur striga pedum L X.) Refer hæc ad sequentia & scribe: efficiunt strigam pedum sexaginta reliqui pedes duodecim, vel efficitur striga pedum sexaginta reliquis pedibus duodecim. Hos enim duodecim pedes reliquos, efficere pedes sexaginta perspicuum est. Festus. *Striges sunt ordines rerum inter se continuatè copulatarum à stringendo*: imò potius à strigando antiquo verbo ejusdem significationis. Charisius Sospiter. *Striga, castrense vocabulum, intervallum turmarum significans, in quo equi strigantur, unde etiam strigosi dicuntur equi corpore macilento.* Vocabulum hoc in castris antiquum, (strigosi enim jam Livio dicuntur equi) in urbe vix unquam receptum videtur. Optimi enim Latinitatis autores, cum de strigis & hemistrigiis loquuntur, non strigas; sed quod erant, ordines appellant. Livius de castris Romanis. *Descripta suis quæque partibus, tum tendentium ordine, tum itinerum intervallis.* Lucilius. *Hic ubi consessum pellesque ut in ordine tentæ.* Cæsar de castris Numidarum incompositis & inordinatis. *Numidæ barbarâ quadam consuetudine nullis ordinibus passim consederant.* Græci ῥύμας appellant vicos, à similitudine, quemadmodum enim in vicis, domus: sic in castris tentoria ab utraque parte viarum vicinalium in longum exporriguntur. Polybius. Τῷ γὰρ ὄντι ῥύμαις παραπλήσιον ἀποτελεῖται τὸ τῶν διόδων σχῆμα πασῶν ὡς ἂν ἐξ ἑκατέρου τοῦ μέρους αἷς μὲν ταγμάτων αἷς δ' ἰλαμῶν ἐπὶ τὸ μῆκος δὲ παρεμβεβλημένων. Josephus vicos Romanis in castris compositè dirigi ait & ordinari, ῥυμοτομοῦσι δὲ ἐνδιαθέτως εἴσω τὸ στρατόπεδον. Julius Africanus utroque verbo & Græcorum & Latinorum: ῥυμοειδῶς κατ' ὄρδινον, constitui tentoria modico inter se intervallo distantia: Capite περὶ ἀπλήκτων. Τὸ δὲ πλάτος τῆς τοιαύτης ὁδοῦ ἄχρι τεσσαράκοντα εἶναι ἢ πεντήκοντα ποδῶν ἑκατέρωθεν δ' αὐτῆς παρακεῖσθαι ῥυμοειδῶς τὰς τένδας τῶν ἱππέων κατ' ὄρδινον ἐχούσας ὀλίγον ἀπ' ἀλλήλων διάστημα. Quem uno atque altero verbo immutato, ut scilicet suum aliquid agnosceret, descripsit Leo Imperator, Constit. καὶ ἔνθεν κακεῖθεν παρα-

παρακεῖσθαι αὐτῇ τὰς πάσας ῥυμοειδῶς κατ' ὄρθινον ἐχούσας αὐτὰς ὀλίγον ἀπ' ἀλλήλων διάστημα. Similis ῥυμοτομία hæc vicorum in urbe, ut teſtatur Polybius directionis: nam urbes cum cura ædificatæ pariter ac caſtra, dimenſa viarum ſpacia & directos vicorum ordines habebant. In Roma quidem veteri illa, quæ cæſis Gallis inſtaurata, feſtinatio curam exemerat vicos dirigendi, dum amiſſo, ut ait Livius ſui alicuique diſcrimine, in vacuo ædificaverant. At in nova & neronianâ Româ, dimenſis vicorum ordinibus ac latis viarum ſpaciis ac patefactis areis, ædificatio peracta erat.

Ped. LX.) Triginta & ſexaginta pedes in caſtris Hyginianis perpetua hemiſtrigii & ſtrigæ latitudo. Hanc pedaturam tam equites quàm pedites, tam legionarii quàm auxiliares accipiunt. Hac pleræque caſtrorum partes definiuntur. Ampliata quidem interdum aut contracta: nam in caſtris polybianis areæ & viæ non triginta & ſexaginta; ſed quinquaginta & centum pedum: ea juſta latitudo eſt. Rurſus apud Cæſarem lego tota caſtra hoc anguſtiora fuiſſe, (haud dubiè itaque & ſtrigæ & viæ) quod Cæſar ſine impedimentis legiones tranſportaſſet. Hoc tamen maximè obſervatum, ut iiſdem in caſtris eadem omnium ſtrigarum in quantum fieri poſſet, latitudo eſſet, quo rigor viarum, ordo metationis & tota compoſitionis ratio rectè cuſtodiretur. Ideoque ut in caſtris Hyginianis per ſexaginta & triginta pleraque diſponuntur, ſic in polybianis per centum & quinquaginta.

Reliqui pedes XII.) Duodecim pedes actuarii limitis latitudo. Octo pedes viæ minimæ vel duorum actium, quatuor pedes actus latitudo. Hyginus. *Actuarii autem extra maximos decimanum & cardinem latitudinem habent pedum duodecim, per hos iter populo ſicut per viam publicam debetur.*

Qui converſantibus ſpatio ſufficient.) Frontinus de coloniis. *Sed ſi converſationis cauſâ eas partes inter ſe cuſtodiendas cenſuerunt, non rectura imputandum eſt, ſed concurrenti definitioni fides adhibenda.* Dubitabam tamen anne hic verius, *qui concurſantibus &c.* Hoc certè in pedaturâ hac viarum arbitror obſervari: ut eos qui ad viam quamque tendunt, via capiat, ne cum educitur exercitus aut ad arma concurritur, alii aliis impedimento ſint. Duo papiliones tegunt homines ſedecim, occupant pedes duodecim in longitudine hemiſtrigii. Erit in via duodenum pedum quadrata totidem pedum area, in quâ ſedecim milites, ſinguli tres pedes quadratos accipient. In caſtris polybianis area centum per centum capit homines centum viginti, hoc bis, erunt ducenti quadraginta. Hi in via intercurrente pedum quinquaginta, ſinguli in longitudine pedes ſex, in latitudine

tres accipient, reliqui ſex pedes qui centurionibus & ſigniferis antecedentibus agmen ſpatio ſufficiunt. Atque ita Hyginus abſolvit ſtrigæ latitudinem, ſed non ſatis clarè oſtendit, quo quæque ordine diſponantur. Verborum quidem ordinem conſideranti apparet, primo loco papiliones collocari, ſecundo arma, tertio jumenta. *Papilioni*, inquit, *dantur pedes decem, armis pedes quinque, jumentis pedes novem.* Sed deinde *hoc*, ait, *bis:* an igitur ſecundum jumenta, alius ordo papilionum, armorum, jumentorum, nullâ interjectâ ſemitâ aut viâ ad exitum? verba id quidem præ ſe ferunt: res ipſa minimè probabilis eſt. Quis enim credat milites inter jumenta & arma, medios tanquam in carcere cluſos fuiſſe, nullâ ad exitum & introitum relictâ pedaturâ. Spatium verò hoc pedum duodecim in duo dividere & inter jumenta & papiliones pedes ſex in quoque hemiſtrigio interjicere quis audeat, cùm Hyginus conjungat, abſolutis duobus papilionum, armorum & jumentorum ordinibus, demum mentionem ejus faciat, & ſic integram ſtrigam abſolvat? Accedit quod non cauſæ ſatis eſſe videtur, cur unus ordo papilionum, armorum & jumentorum, hemiſtrigium appelletur, & duorum ordinum compoſitio ſimul doceatur, niſi ſi bini ordines continuentur? Neque enim ſolius formæ causâ dimidio longioris quam latioris ſtrigæ latitudinem ſexaginta pedibus definiri crediderim: cùm laxius ab Hygino ſumatur ſtrigæ longitudo, quam de pedatura centum viginti pedum. Et ſi tantum in forma eſſet, ea non minus inveniretur in latitudine triginta pedum hemiſtrigii & in longitudine ſexaginta pedum, quam in latitudine ſexaginta & in longitudine centum viginti pedum. Probabilius itaque eſt Hyginum cum duplicari hanc pedaturam jubet, jumenta jumentis continuari, deinde arma, poſtremò papilionum ordinem adponi velle. Ita papiliones à fronte viam, à tergo arma & jumenta ſua habebunt, & quamvis averſi, eodem tamen ordine tendent. In caſtris Polybii ea perpetuò ratio obſervatur, ut duæ areæ, ſed grandiores aliquanto his (centum enim pedum pleræque ſunt) ſeſe contingant & in his tendentes manipuli omnes averſi, vias intercurrentes reſpiciant. Hæc ratio in caſtris Hyginianis non aliter procedit, quam ſi ita ſingulæ centuriæ tendant converſæ, ut antea in polybianis manipuli: nam cum non manipulatim ut illi; ſed per cohortes & centurias tendant: vel in totarum cohortium vel in centuriarum collocatione hæc ratio obſervetur, neceſſe eſt: atqui in cohortium ordinatione non obſervatur. Cohortes enim legionariæ à tergo viam ſagularem habent, non turmas aut cohortes alias: alis quoque milliariis in prætentura ſingulis via ſua objicitur: lateribus prætorii & in retentura poſſit fortaſſis ſimile aliquid

aliquid fingi in tensione cohortium & alarum, quæ illic nullâ interjectâ grandiori viâ conjuncti tendunt: sed pedaturæ eorum inæquales cum polybiana ratione non faciunt. Sequitur itaque, ut in compositione singularum centuriarum custodiatur. Nam non tantum Polybius, sed etiam posteriorum sæculorum scriptores, Josephus, Africanus, alii, ut antea ostendimus, strigarum ordinem & directionem vicis in urbe adsimulant. In urbibus autem ea vicorum compositio est, ut ad quamque viam bini ædium ordines in viam respicientes: inter viam & viam bini similiter ordines, sed aversi & tergis sese contingentes. Eadem igitur strigarum quoque in castris ratio. Quibus de causis in formis quibus cohortium metationem expressimus, hunc ordinem & dispotionem strigæ secuti sumus: ut post papiliones arma, post hæc jumenta, deinde alia iterum sequentis centuriæ jumenta rursus arma & papiliones, interjectâ denique viâ pedum duodecim, papiliones, arma & sic deinceps: vide formas N. 1.2.3. & 5. Quia tamen non satis perspicuus hic est Hyginus, nec desunt causæ propter quas aliter aliis videri possit: illam compositionis rationem, qua eodem respiciunt ejusdem cohortis centuriæ & inter unumquodque hemistrigium via senum pedum collocatur, adjecimus formâ quartâ.

Hæc pedatura ad plenam legionem est computata.) Propriè ad plenam centuriam: de unius enim & duarum centuriarum pedaturâ, in hemistrigio & strigâ hactenus tantum egit: non autem de cohortis aut legionis pedaturâ. Et fortasse an illa quæ sæpe in hoc libello occurrit, nota hic quoque fuerat, quâ cum modò centuria, modò legio designetur, imperitus librarius de legione accepit, quod debuit de centuriâ. Illa certè quæ sequuntur ad unam tantum centuriam referenda sunt. Nos tamen scripturam non mutavimus, quod vulgata lectio tolerari possit, ut plenam legionem dixerit, pro centuriâ plenæ legionis: quamvis enim plenæ centuriæ esse possint, ut non sit plena legio propter defectum cohortium vel centuriarum integrarum: legio tamen plena esse non potest, nisi plenæ sint centuriæ.

Ex quibus.) Amat Hyginus post nomina collectiva, quæ vocant, relativum plurale. *Ita fit ut centurio eorum &c. legio & legatus eorum per vexillarios factum esse contendet. In eo pede præfectus alæ pedaturam accipiet & principales eorum aliquanto laxius tendent.* Ita Salustius. *Familia nostra cum populo Romano bello Carthaginensi amicitiam instituit, quo tempore magis fides ejus, quàm fortuna pendenda erat. Quorum progeniem.* Sed hæc nota sunt: tangenda erant ne quis in scripturâ vitium suspicaret:

Ex quibus in vigiliis singulis eunt.) Puto in vigilias singulas: ut *in stationes &*

& vigilias ordine ibant. Non expressit quot homines ex quaque centuriâ in vigilias eunt. Sed cum duo papiliones propter absentiam vigilum de numero quam prius adsignaverat tollat: probabile est, sedecim homines esse, hoc est quatuor excubias. Excubia enim una quatuor homines erant, unde & πετράδιον appellatur, ut apud Lucam in Actis Apostolorum, ubi Petrus ab Herode in custodiam conjectus, τέσσαρσι τετραδίοις στρατιωτῶν servandus datur, hoc est quatuor excubiis sive sedecim militibus, quot Hyginus ex singulis centuriis quotidie vult excubare. Sed anne duo integra contubernia quotidie in excubiis? Hygini quidem verba id innuere videntur: decem enim papiliones dedit in centuriam, qui octonos homines singuli tegant, demit nunc duos de numero papilionum, in numero contubernalium nihil mutat. Sed mihi tamen rem propius consideranti, minimè id fit probabile: cùm enim octo papiliones centuria tantum tendat, neque adeo spacium sit, quo plures capiantur adsignatâ centurioni cæterâ pedaturâ, quibus tandem papilionibus vigiles ex vigiliis redeuntes recipientur? ubi tendent? deest enim locus, nisi si in locum succedentium in vigilias succedant, & alii in aliorum tentoria quotidie transmigrent. Quod non est verisimile. Tentoria enim militi domus & penates sunt; non mutant hæc nisi castris motis: in his sive in vigilias & stationes eant, sive alio expediti ducantur, relinquunt vasa, sarcinas, & quicquid est peculii castrensis aut instrumentorum belli. Quare probabilius est, binos ex quoque contubernio vigilias obire: ac inde fieri, ut contubernium cum ex decem hominibus constet, octo tamen tantùm habeat. Sed de vigiliis pluribus suo loco.

Ita sicut centurio eorum.) scribe. *Ita fiet ut centurio eorum.* Hyginus infra. *Ita fiet ut cohortes prætoriæ & reliquus numerus, qui latere prætorii tendit, integris strigis suâ pedaturâ optimè tendant.* Idem error librarii in istis. *Ita sicut & pari numero dispositi decuriones & reliqui principales eorum propensius tendant.* Fuerat enim. *Ita fiet ut, &c.*

Centurio eorum in eadem pedatura eorum papilionum.) In pedatura duorum papilionum quos demsit, locum centurioni adsignat: non addit quantum loci. Non equidem arbitror tam laxè tetendisse, ut totam hanc pedaturam quatuor & viginti pedum occuparet, sed potius relictum aliquantum viæ transversariæ, (fortasse an duodecim pedes ut in latitudine strigæ) quo posteriores centuriæ ejusdem cohortis ad priores & contra priores ad posteriores transire, jumenta aquatum, pabulatum aut ad alios usus educi & cætera rectè administrari possint. Absurdum enim sit nihil hic viæ aut semitæ fuisse, præsertim in hemistrigiis longioribus trecentorum

rum ſexaginta, ſexcentorum & ſeptingentorum viginti pedum: quod non debuit omiſiſſe Hyginus.

Penſionem accipiat.) ſcribo tenſionem accipiat, ut paulò ante. *Accipit incrementum tenſuræ.*

Legiones quoniam ſunt militiæ provincialis fideliſſimæ.) Salmaſius legit, *militis provincialis fideliſſimi.* Nec addit cauſam propter quam mutet, τὸ *militiæ.* Fuit fortaſſe an illa, quod ei ut Bezæ & Scioppio militia pro exercitu inſolens videretur. At in ſcriptoribus medii ævi ita ſæpe accipitur. Tacitus Hiſtoriarum primo, *urbanam militiam & prætorias cohortes legionibus & Germanico exercitui opponit.* Ambroſius de vocatione gentium. *Cæleſtium armorum præſidio à dextris & à ſiniſtris inſtruitur Chriſtiana militia.* In Euangelio Lucæ. πλῆθος στρατιᾶς οὐρανίου: quod vertit vulgatus Interpres: *Multitudo militiæ cæleſtis.* Beza poſt Ambroſium: *exercituum cæleſtium*: quod militiam pro exercitu nuſquam legerit: Quid? quod apud Livium cogere militiam. In quarto. *Lege ſacrata, quæ maxima apud eos vis cogendæ militiæ erat, delectus habitus.* Quare retinebimus ſcripturam libri. Provinciales autem legiones appellantur, non ſine cauſâ. Veteri republica ut notum eſt ex ſolis Romanis: Sed obortis civilibus bellis vulgatâque civitate Romanâ primum ex Latio & Italiâ, deinde & è provinciis ſcripſerunt legiones. Auguſtus autem adeptus terrarum imperium. Italis, ut autor eſt Herodianus, munera militiæ omnino remiſit. prætoriæ quidem & urbanæ cohortes ex Etruria, Umbria, Latio & coloniis in Italia ſub Imperatoribus primis deligebantur. Ideò Italiæ alumnos & verè Romanam juventutem apud Tacitum appellat Otho. Sed legiones pene omnes ex provinciis, unde & provincialibus militibus adnumerantur. Præterea Auguſtus ex copiis militaribus legiones & auxilia omnia provinciatim diſtribuit. Prætoriis tantum urbaniſque cohortibus urbem & Italiam confinuit: hinc opponunt legionibus urbanum militem. Tacitus Hiſtoriarum I. *Varios motus non ſolum apud urbanum militem, ſed omnes legiones duceſque conciverat.* In ſecundo prælio inter Othonianos & Vitellianos. *Hinc legionum & Germanici exercitus robur, inde urbanæ militiæ & prætoriarum cohortium decus attollentium illi ut ſegnem & deſidem & circo ac theatris corruptum militem hi peregrinum & externum increpabant.* Et quemadmodum veteri republicâ legiones, quæ ad cuſtodiam urbis aut ſubita belli conſcriptæ interim ex urbe non educebantur, & ſub Cæſaribus cohortes quæ in urbe continebantur, urbanæ dicebantur: Sic legiones etiam quod in provinciis tendebant, provinciales rectè appellari potuerunt. Quantum autem ad rationem legionis Hyginianæ

 attinet,

attinet, tributa in decem, ut ſemper apud Romanos, cohortes, habet quinque millia ducentos octoginta homines: cohors prima nongentos ſexaginta, cæteræ quadringentos octoginta. Junguntur his vexillarii, cohors vel vexillum unum. In cohorte centuriæ ſex, ſingulæ hominum, ut diximus, octoginta. Omnem hanc turbam fuiſſe gravis armaturæ, Hyginus quidem non dicit, nos tamen non falſò ſuſpicamur, quod eodem vocabulo appellantur, iiſdem ordinibus tendunt & eandem omnes accipiunt pedaturam. Nam levis armatura, ut vilior contemtiorque, nec tantum impedimentorum trahens ſi non loco & nomine diſtingueretur; at ſtrictius certè tenderet. Sed ſuſpicionibus & conjecturis ex pedaturâ hic opus non eſt, quum ætate Hygini, id eſt ſub Imperatoribus, imo ab illo tempore quo C. Marius militiam immutavit, nullam in legione levem armaturam fuiſſe liqueat. Neque enim ullo modo aſſentiri poſſum viro celeberrimo & eruditiſſimo, quo nemo hac ætate latius ſe per omnem diffudit antiquitatem cenſenti, nomen quidem velitum, ſed non levem armaturam de legione ſublatam: mutationem autem in eo conſiſtere, quod cum antea omnes manipuli partem ſcutatorum, partem velitum haberent, poſtea quædam cohortes totæ ex gravi armaturâ, aliæ totæ ex levi in legione fuerint. Ita enim ſcribit in libro inchoato de re militari. *Ex velitum corpore, qui mille ac ducentos pedites conſtituebant, duæ compoſitæ cohortes ſingulæ ſexcentorum peditum. Ita ſeptenæ cohortes exierunt ex quaternis ac ducentis illis millibus, quibus conſtabat antiqua legio in velites haſtatos, principes ac triarios diſpertita: ſed quia tunc legio ſena millia militum accepit, nova illa quæ à Mario introducta eſt inſtitutione, tres adjectæ ſunt cohortes, ut decem fierent partim ex gravi, partim ex levi, ut veriſimile videtur, armatura. Fingamus unam levium fuiſſe additam, duas gravium armatorum. Sic decem cohortes legionis plenæ extiterunt ex ſenis millibus conſtantis ex quibus tres fuerant levis armaturæ. Si velimus duas tantum ex levibus fuiſſe concinnatas, quot olim velites in legione fuerunt, id etiam licet. Conjectare tamen poſſimus etiam leves antiquos de novo additos. Quod ſi eſt, non minus addi potuit, quam ex quo una cohors fieret. Ita ergo nomen velitum in hac novâ legionis inſtitutione abolitum eſt.* Hæc ille. Quæ non tantum incerta (ipſa id fluctuatio oſtendit) ſed etiam omnino à vero aliena eſſe, certus ſum. Decem in legione cohortes erant, ex quibus unaquæque, Cæſaris etiam ætate, tres manipulos vel certè ſex centurias, duas haſtatorum, duas principum, totidem pilanorum habebat. Nam apud Cæſarem non tantum de primipilo, ſed etiam de principe & quidem priori cohortis primæ legitur. Meminit & Cicero Octavi principis eadem ætate. Aliorum alii, ne putes intra cohortem primam

primam nomina hæc ſtetiſſe viginti, inquam, haſtatorum totidem principum & triariorum centuriæ etiam tunc erant: Non dico cenſu & ætate iſta genera tunc diſtincta fuiſſe, non aliis armis haſtatos & principes inſtructos, aliis triarios; ſed ſervaſſe vetus nomen & omnes gravis fuiſſe armaturæ: nuſquam enim illo ævo invenias, nomina hæc ad levem armaturam tranſlata: nulla itaque in legione cohors, nulla centuria levium armatorum. Anteſignanos quidem & anteſignanorum ſigna & cohortes habent, ſed anteſignani neque velites fuerunt, neque velitum ſucceſſores, ut infra probabimus. Habent & leves cohortes, ut Tacitus Annalium. *Hoſtes totâ vi in noviſſimos incurrerunt, turbabanturque denſis Germanorum cæteris leves cohortes.* Sed iſtæ non legionariæ, ſed auxiliares ſunt. Jam olim enim levibus militibus a ſociis miſſis aut ab externis mercede conductis, uſi leguntur: bello Punico ſecundo Hiero epiſtola ad Senatum ſcribit. *Milite atque equite ſcire niſi Romano latinique nominis uti: levium armatorum auxilia etiam externa vidiſſe in caſtris Romanis, itaque miſiſſe mille ſagittariorum ac funditorum aptam manum adverſus Baleares ac Mauros pugnaceſque alias miſſili telo gentes.* Hic miles & præfectos & cohortes habuit ſuas: de hoc, non de legionario accipi debent, quæ de levibus cohortibus in hiſtoria Romana dicuntur, hic tunc levem armatura omnem faciebat. Hinc diſtinguunt ferè & opponunt eum legionariis. Scriptor belli Hiſpanienſis. *Ceciderunt ex levi armaturâ*, CCCXXIV. *ex legionariis*, CXXXVIII. Tacitus. *Legionarius frequens ordinibus levi cum armaturâ conglobatus.* Græci illâ ætate ideo legiones ὁπλιτῶν: ſolas cohortes auxiliares levis armaturæ appellant ψιλῶν vocabulo, quo antea velites etiam deſignabantur. Non autem dubito Cajum Marium, qui corrupto antiquo ordine & more, majorum pleraque mutavit in legione Romana, etiam velites ſuſtuliſſe & cum velitibus omnem levem armaturam. Suſtulit enim cenſum in delectu, à quo diſcrimen claſſium honorat æque & minus honoratæ militiæ: neque probabile eſt hominem popularem ſcribentem milites, prout cujuſque libido erat, nullâ habitâ cenſus ratione, quoſdam in levem armaturam rejeciſſe; ſed potius leves ad honeſtiorem gravioremque traduxiſſe militiam. Accedit quod ex eo tempore omnia per cohortes geri cœperunt, cum antea manipulatim, quo triarii haſtati & principes etiam inter ſe æquabantur quodammodo. Præterea arma levis armaturæ: parmulæ cum ſeptenis haſtis, tum ademtæ: de parmulis Feſtus. *Parmulis pugnare milites ſoliti ſunt, quarum uſum ſuſtulit C. Marius, datis in earum vicem Bruttianis.* Ergo non nomen tantum, ſed etiam arma mutata & in graves armatos omnes legio-

narii

narii delecti fuerunt. Vegetius more ſuo turbat & confundit tempora, Libro 2. *Legionibus ſemper auxilia, tanquam levis armatura in acie jungebatur, ut in his prœliandi magis adminiculum eſſet, quàm principale ſubſidium.* Poſt iterum inſerit legioni leves, & quidem abolitum jam pridem nomen, *ferentarios*, item *funditores & ſagittarios*, qui neque priſcâ republicâ, neque ſub primis Imperatoribus pars legionis fuerunt & baliſtarios. Eodem libro. Poſt has, *erant ferentarii & levis armatura, quos nunc auxiliatores & armaturas dicimus.* Auxiliatores ait dictos, haud dubiè inde, quod nulla ſub Imperatoribus levis armatura, præter auxiliares & mercenarios.

Ad vallum tendere debent.) Proprius hic locus in caſtris Hyginianis legionum, aut ut verius dicam cohortium legionariarum præter primas. Inferius. *Quod ſi legiones plures fuerint, & ſupplimenta pauciora, ut neceſſarium ſit cohortes circa vallum crebrius ponere.* Item. *Quod ſi plus vel minus ſupplimentis dandum fuerit, omnia immutabuntur & cohortes circa vallum aliter tendent.* Africanus etiam ſcutatos & gravem armaturam, vallum & latera caſtrorum tueri ab omni parte jubet. Τὰ συντάγματα τῶν ὁπλιτῶν γυρόθεν τῆς περιμέτρου τοῦ ὅλου φοσσάτου συντεταγμένα κατὰ τάξιν &c. Nec nova hæc ratio metationis. Ex illo certè, ut diximus, tempore, apud Romanos in uſu fuit, quo ceperunt ex ſociis legiones conſcribere, quoque velites de legionibus ſublati. Virgilius caſtra Æneæ more poëtarum ad modum ſuæ ætatis revocans, totas legiones ad vallum in excubiis ponit, iiſque curam dat valli tuendi.

Omnis per muros legio ſortita periclum.
Excubat exercetque vices, quod cuique tuendum.

Tacitus ſimiliter in caſtris Quintilii Vari ambitu caſtrorum locat cohortes legionarias. *Prima Vari caſtra lato ambitu & dimenſis principiis trium legionum manus oſtentabant.* Quem locum ignorantia caſtrametationis, ævi illius viri doctiſſimi non benè intellexerunt. Vir celebris in commentariis ad Tacitum. *Quo argumento inquit ex principiis colligebatur manus trium legionum? quia quoties plures legiones unis caſtris, principia ſuæ cuique legioni deſcripta in quibus Aquila & ſigna item principia majora.* In analectis ad militiam Romanam, *ſi tres ſub uno Conſule legiones, tunc metatio latior & principia per vias ſuas magis diviſa. Sic interpretor.* II. *Annalium de Germanico, qui cum copiis ad infelicem locum venit ubi Varus cæſus. Prima Vari &c. id eſt cum principia dimenſi eſſent, repererunt tribus legionibus locum.* Nec aliter Henricus Savilius: quæ talia ſunt, ut toto cœlo & mente Taciti & à more Romanorum diſtent. Quis enim legit unquam, quot legiones, tot in caſtris Romanis principia fuiſſe, aut cum tres ſub uno Conſule legiones,

tunc

tunc metationem latiorem & divisa per vias principia? Inaudita hæc & absurda sunt. Jam hoc quoque parum probabile est, dimensum principia Germanicum: quid enim dimetiretur? an ut sciret cum quot legionibus Varus concidisset? at nemo hoc illa ætate ignorabat, an ut locum ubi tetendissent, inveniret? at illum ipsa adhuc castra ostentabant. Hæc enim Taciti mens est. Ostentasse etiam tunc expugnata ante sex annos & disjecta Vari castra Romanæ compositionis modum & rationem & præcipuè lato castrorum ambitu, id est circa vallum undique & in principiis ex disciplina Romana dimensis, sedem legionum. Per omnem enim castrorum ambitum cohortes legionariæ & ad principia duæ cohortes primæ tendebant, tertia in prætentura cum tres legiones essent, ut infra docet Hyginus.

Ut opus valli tueantur.) Opus valli, opus castrorum & absolutè opus, ut præcipua inter opera militaria, castrorum munitio passim appellatur. Hyginus infra totum hoc spacium, quod est inter vallum & legiones, opus pedum sexaginta vocat. Causa propter quam hic legiones collocat perspicua est & satis clarè docetur. Nec alia de causâ Æneas in urbe obsessa ea parte qua facillimè adiri potest & hostium insidiis maximè oportuna est, honoratissimos civium & participes reipublicæ, vigiles collocat.

Et exercitum gentibus meatum suo numero corporali inmurosene.) Intricatissima lectio: cujus tamen sensum opinor, quam verba facilius divinaveris. Salmasius notis ad Vopiscum legit: & exercitum gentium suo numero corporali ceu muro teneant. Nos conabamur: & exercitum gentium exterarum suo numero corpora legionum contineant. Vel: exterarum gentium motum suo numero corpora legionum contineant. Tale enim aliquid latere videtur. Corpora legionum sunt legiones vel cohortes. Frontinus. *Castra antiquitus Romani passim per corpora cohortium, veluti mapalia constituere soliti erant.* Veteri militia manipuli: quo sensu Ovidius.

Et totidem princeps totidem pilanus habebat
Corpora.

Hyginus capite 4. *Ita fiet ut nationes supraſcriptas ab omni parte contineant.*

Quando autem supplimenta plura fuerint.) Supplimenta non sunt Hygino, quæ vulgò Latinis; sed auxilia: immò quicquid præter legiones militum in exercitu. Universum enim exercitum in legiones & supplimenta tribuit. *Quod si legiones plures fuerint & supplimenta pauciora. Quotiens tres legiones cum supplementis acceptæ fuerint.* Auxilia equidem sub impe-

imperatoribus non ſolebant tantùm vicem legionum ſupplere, ſed etiam ipſas interdum legiones. Tacitus Hiſtoriarum. III. *Claſſicis Ravennatibus legionariam militiam poſcentibus optimus quiſque adſciti, claſſem Dalmatæ ſupplevere.* Idem de ordine militiæ ſub Vitellio principe turbato & confuſo. *Sibi quiſque militiam ſumſere quamvis indignus ſi ita maluerat urbanæ militiæ adſcribebatur: rurſus bonis remanere inter legionarios vel alares volentibus permiſſum.* Sed cum laxius vocabulum hoc accipiat Hyginus, dubito anne Gromatici copiam, quæ intra viam ſagularem tendit, ſupplementa appellaverint, quod inferiora caſtra velut locum ab legionibus nudum relictum ſupplerent.

Ubi neceſſe eſt chors pedaturam extendere.) Malim: ut neceſſe ſit cohortis pedaturam extendere: paulò poſt. *Quod ſi legiones plures acceperimus & ſupplimenta pauciora, ut neceſſarium ſit cohortes circa vallum crebrius ponere.*

Cohortis pedaturam.) Hyginus cum cohortium ἁπλῶς meminit, legionarias ferè intelligit, contra morem ſcriptorum ejus ætatis, quorum plerique cohortes auxiliares, quas hic cohortes equitatas & peditatas, ſine alio additamento cohortes nominant, ut in Tacito, Suetonio, aliis paſſim videre eſt. At in Cæſare Ciceroniſque & Pompeji epiſtolis obſerves, non tantum cohortes legionarias cohortes ſimpliciter dici, ſed etiam eum cohortium numerum, qui plenas legiones facit, ut puta, decem, viginti, triginta, quadraginta, non minus ſæpe per cohortes quam per legiones exprimi, ſive quod ea tum placuerit ratio, qua omnes copiæ comprehendi poſſent, ſive quod ex diverſis legionibus, ſive quod recens conſcriptæ & nondum in legiones hæ cohortes diſtributæ eſſent.

Pedaturam extendere.) Cum pauciores legiones & ſupplimenta plura fuerint, non quidem laxius tendent aut plus pedaturæ cohortes occupabunt: ſed ita in longum exporrigetur earum pedatura, ut pauciores cohortes univerſum caſtrorum ambitum expleant: auxiliis verò cæteriſque copiis intra viam ſagularem tendentibus, plus ſpacii relinquatur.

Servat altitudinem emiſtrici & id pede manenti jam mutavimus.) Lego: ſervatâ latitudine hemiſtrigii & ad pedem manente aream mutabimus vel eam mutabimus, ut referatur ad τὸ pedaturam. Mutabimus quidem aream & latitudinem ejus imminuemus. Sed ea tamen lege, ut latitudo hemiſtrigii triginta pedum obſervetur, hoc eſt, ut triginta & inde multiplicatis pedibus, puta, nonaginta vel centum viginti imminuatur, ita latitudo hemiſtrigii ſervabitur. Longitudo autem hemiſtrigii plerunque centum viginti pedibus augetur vel minuitur, ut integræ centuriæ eodem ordine tendant. Sed plerunque non ſemper: in forma enim centum quin-

quinquaginta per centum quinquaginta id non observatur; quam tamen Hyginus ideo in quantum fieri potuerit evitare jubet. Hoc quoque in mutatione hac pedaturæ cohortis observatur, ut hemistrigia ejusdem longitudinis sint, quo ne aut partem nudam relinquere, aut cohortes miscere necesse sit.

Ad pedem manente.) Hyginus infra. *Ut alæ milliariæ in pedaturâ ad pedem tendant.*....

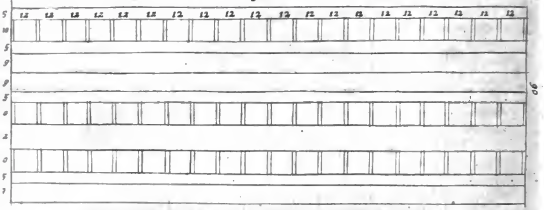
Ut quis fuit CXX *per* CLXXX.) Scribe: ut queîs fuit, vel ut quæ fuit: videlicet, area vel pedatura cujus latitudo centum viginti, longitudo centum octoginta pedes. *Centum viginti*, inquit, *per centum octoginta*, quia area, lineis rectis sed transversis finitur, & ut magnitudinem ejus inveniamus, latitudinem per longitudinem metimur. Frontinus. *Pes constratus sic observatur: longitudinem per latitudinem metiemur. &c.* Constat hæc area sex hemistrigiis: hemistrigium centuriam accipit, ut in forma subjectum est, N. 1. Non enim quinque centurias, ut vult Vegetius, sed sex, antiquo Romanorum instituto, cohors Hyginiana habet. Probant id omnes hæ quæ cohorti adsignantur pedaturæ: tum quod ampliores, quam quinque centuriæ requirant, tum quod alius formæ, quam in qua quinque centuriæ rectè tendant ex præscripto Hygini, qui vult centuriam eodem quamque hemistrigio accipi. Quinque centuriæ isto modo quinque hemistrigia postulant: at hæ pedaturæ, alia sex, alia tribus, alia duobus hemistrigiis constant. Nulla itaque harum ejusmodi cohorti apta est. Quare fallitur Salmasius in libro de re militari Romanorum, qui putat, ex quo cohortes primæ milliariæ factæ sunt, cæteras cohortes, (atque adeo hanc ipsam ob causam quod cohortes primæ milliariæ) quinque tantum centurias habuisse: in legione enim Hyginianâ, quamvis cohortes primæ duplum numerum, cæteræ tamen omnes sex centurias habent.

Sic sit XC *per* CCXL.) Hac formâ in castris Hyginianis trium legionum cum supplimentis, sedecim cohortes legionariæ lateribus castrorum tendunt. Accipiunt ex longitudine castrorum ducentos quadraginta, ex latitudine nonaginta pedes & tendunt tribus hemistrigiis, quorum unumquodque duas centurias accipit.

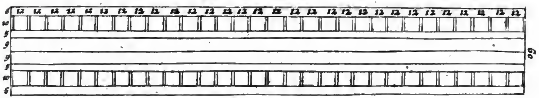
In modum forma & subjectum) I. in modum forma subjectum. Formam vide, N. 2.

Vel LX *per* CCCLX.) Hac forma quatuor cohortes in iisdem castris ad vallum juxta portam prætoriam, totidem juxta decumanam duobus singulæ hemistrigiis tendunt. Subjecimus formam, Num. 3.

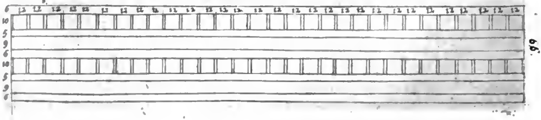
N. 2.
240.

N. 3.
560.

N. 4.
360.

XXX. *enim ped. perdiæ* XX. *cohors unum occupat*:) Corruptissima lectio. Vir amplissimus legendum putat: *Triginta enim pedes perticæ cohors una occupat*. Unam enim adsignationem perticam mensores appellant. Sed scribimus: *Triginta etiam pedes per septingentos viginti cohors una occupat*. Nam ex corrosis & vitiatis notis numeralibus DCCXX, facilè nasci potuit scriptura libri DIÆXX, & descriptis jam pedaturis quibus sex tribus & duobus hemistrigiis cohors tenderet, supererat, ut hanc adjiceret, qua uno eodemque hemistrigio. Nam quinque & quatuor hemistrigiorum consultò hic omisit, quia in his centuriæ suo ordine tendere non possunt.

Longitudo partis minuetur.) Quantum alteri parti adjicitur, alteri demetur, sive longitudo sive latitudo fuerit: eadem enim ratio est. *Partem* hic vocat aream vel pedaturam quà cohors tendit. Hæc non semel Polybio μέρ© dicitur. Livius. *Admiratus esse dicitur & universam castrorum speciem & descripta suis quæque partibus.* Sed vide, anne rectius hæc periodus legatur: *Nam quoties latitudo duplicatur, longitudò partis minuetur*: ut latitudinem & longitudinem vocet, quæ in prima illa forma centum viginti per centum octoginta longitudo & latitudo fuerunt, & causam adjiciat, quare has pedaturas ita mutaverit, quia alteri parti demendum sit, quod adjicitur alteri: nam illa quæ sequuntur, opposita sunt his, quæ jam dixit. Dedit enim principio, cum hemistrigii rationem docuit, formam, quæ accepit latitudinem centum viginti pedum: Adjecit deinde, quomodo hæc extendenda sit, cum pauciores legiones acceperimus, quam quæ hac formâ omnem castrorum ambitum complecti possint. Nunc sequitur, quomodo imminuenda hæc latitudo, cum plures legiones fuerint, quam quæ hac pedatura ad vallum tendere possint.

Quot legiones plures.) Fortè: quod si legiones, &c.

Ut necessarium sit cohortes circa vallum crebrius ponere.) Quare necessarium? quia cohortes legionarias ad vallum vult tendere, aut omnes aut certè plurimas. Cum igitur plures fuerint minus unaquæque spacii ex ambitu castrorum accipere poterit. *Crebrius ponere.* Hyginus. *Per singulos ordines vigiliæ crebrius ponuntur, sed anne crebriores?* Salustius. *Vigilias crebras ponere & eas ipse cum legatis circuire.* Tacitus. *Postquam crebras pro munimentis cohortes & nihil remissum sensere.*

Convertimus pedaturam quod fuerit signis tabulinum num fenestra mutabimus.) Forte: convertemus pedaturam, quod fuerat signis tabulino dabimus & hemistrigia mutabimus ratione tensuræ suæ. Cum plures, inquit, legiones fuerint, quam quæ dictis jam modis ad vallum tendere omnes pos-

 sint,

ſint, formas quidem non mutabimus, ſed convertemus; ita ut brevius earum latus vallum contingat: exempli gratia: areæ nonaginta pedum per ducentos quadraginta latus pedum ducentorum quadraginta ad vallum erat: nunc converſâ pedaturâ latus pedum nonaginta ad vallum ponemus. Fuerant antea tabulino nonaginta, ſignis ducenti quadraginta: nunc contra tabulino ducentos quadraginta, ſignis nonaginta pedes dabimus. Similiter aream pedum ſexcentorum per trecentos ſexaginta, ſi res exigat, convertemus ut cohors in ambitu caſtrorum ſexaginta tantum pedes occupet. Ita fiet, ut cohortes iiſdem formis & pedaturis, ſed converſis, crebriores circa caſtrorum munimenta ponantur: quia autem pars hæc areæ ad vallum ſpectans minorem centum viginti pedibus latitudinem habet & proinde centuriam integram non capit, hemiſtrigia quidem ut antea ratione areæ ordinabimus: ſed cum areâ converſâ etiam hæc convertentur & ratione tenſuræ ſuæ mutabuntur: antea enim ordines papilionum quibus legiones tendunt ab angulo caſtrorum ad alium angulum per longitudinem valli excurrebant: nunc contra à vallo ad viam ſagularem & inferiora caſtra exporrigitur: hic uti arbitror vitiati hujus & obſcuri loci ſenſus eſt. Signa autem & tabulinum Gromaticorum vocabula ſunt, quibus duæ areæ partes latitudo & longitudo deſignantur. Nam Hyginus cum paulò ante cohorti nonaginta per ducentos quadraginta dederit: infra eandem rem, aliis verbis dixit. *Tabulino nonaginta, ſignis ducentos quadraginta pedes*. Item de cohorte primâ. *Quoniam duplum numerum habet, duplam pedaturam accipiet, ut puta, ſignis pedes centum viginti, tabulino pedes trecentos ſexaginta, vel ſignis centum octoginta, tabulino pedes ducentos quadraginta*. Ubi manifeſtum eſt, duo latera padaturæ quæ cohorti primæ datur, deſcribi. Cum enim antea cohorti dederat ſexaginta per trecentos ſexaginta & nonaginta per ducentos quadraginta, nunc cohorti primæ quia duplum numerum habet, duplicato minori numero pedum, quem ſignorum nomine appellat, alterum tantum adſignat. Sed quamvis appareat duas pedaturæ partes hiſce vocabulis indigitari, non tamen causâ latitudinis aut longitudinis vel minoris aut majoris pedaturæ altera pars ſignorum altera tabulini nomen accipit: in cohortium enim lateribus caſtrorum tendentium pedatura nonaginta per ducentos quadraginta minor pedatura tabulinum, major ſigna dicitur: at in pedatura cohortis primæ. Item alæ milliariæ contra major pedatura tabulinum, minor ſigna. Non ratione hemiſtrigiorum: nam in pedatura cohortium ſignorum latus eſt, longitudo hemiſtrigiorum: tabulinum latitudo. In pedaturâ alæ milliariæ contra. Nec etiam ratione totorum caſtro-

castrorum: signa enim cohortis primæ ad principia tendentis latus sunt pedum centum viginti iuxta viam principalem per latitudinem castrorum sese extendens. In cohorte verò legionariâ & alâ milliariâ latus quod ad vallum & viam prætoriam exporrigitur. Nihil itaque probabilius succurrit, quam signorum latus esse quo signa constituuntur, constitui autem eo latere, quo quæque cohors aut ala viam aut intervallum grandius habet, in quod se cum ad arma conclamatur, effundit: ut puta, signa cohortis primæ latere prætorii tendentis ad principia: cohortium cæterarum ad vallum: alæ milliariæ ad viam prætoriam & sic deinceps. Non quidem ignoro in dictatione metarum mensores ad omnes angulos signa posuisse. Frontinus. *Cujuscunque loci mensura agenda fuerit, eum circumire ante omnia oportet & ad omnes angulos signa ponere.* Autor incertus. *Ad omnes angulos signa ponenda, quæ normaliter ex rigore aguntur.* Testatur etiam Polybius in metatione castrorum ad angulos cujusque areæ hastas vel vexilla figi, unde adsignare locum pedaturam in metatione occurrit: Sed cum ad omnes angulos signa hæc ponantur, unum vel duo latera opposita nomen inde non videntur traxisse. Probabilius itaque ut diximus, signa dici illam partem quâ signa militaria constituuntur aut certè ad quam spectant: Hoc enim verbo utitur Hyginus in copiis in prætenturâ tendentibus: *Quoniam ad viam prætoriam signa spectare debebunt.* Quod nec mediocriter confirmatur hoc ipso loco: conversâ enim pedaturâ, non signa etiam & tabulinum convertuntur. Sed datur signis quæ fuerat tabulino pedatura manentibus eo quo antea fuerant loco signis & tabulino. At unde pars altera pedaturæ tabulinum dicatur, obscurius est: an à tabulis interstantibus? Tabulinum enim etiam vocatur, quod tabulis fabricatum est. Varro. *Ad focum hyeme ac frigoribus cœnitabant: æstivo tempore in propatulo, rure in corte, in urbe in tabulino, quod Mænianum possumus intelligere tabulis fabricatum.* An verò quod revera tabulinum cohortium in qua matriculæ & quicquid scripti erat servaretur ab illa parte esse?

Cujusque generis subjecimus.) Columella. *Sed quoniam diversæ agrorum formæ veniunt in disputationem cujusque generis species subjiciemus, quibus quasi formulis utemur.* Nisi malis: hemistrigia mutabimus, rationem tensuræ sui cujusque generis subjecimus. Cæsar. *Primam aciem quaternæ cohortes ex quintâ legione tenebant, has subsidiariæ ternæ & rursus aliæ totidem suæ cujusque legionis subsequebantur.* Suetonius. *Ter in annum quaternum mensium tesseras dare destinavit, sed desideranti consuetudinem veterem concessit ut sui cujusque mensis acciperet.* Quod frustra mutat Torrentius in Nonas cujusque mensis. Intelligendum enim concessisse, ut tesseras sui cujus-

cujuſque menſis acciperet ſolito & veteri more.

Aliqua cohors C L. *per* C L. *ſolet adſignari.*) Scribe: aliquando cohorti centum quinquaginta per centum quinquaginta ſolet adſignari. Quadratum æquilaterum centum per centum Polybio juſta manipuli vel turmæ pedatura eſt. At Hyginus cohortibus, (per cohortes omnia more à Mario inſtituto ordinat) non quadratum æquilaterum, ſed aliquot σχήματα alterâ parte longiora tanquam juſtas cohortium pedaturas adſignavit: Nunc oſtendit quadratum centum quinquaginta per centum quinquaginta aliquando etiam cohorti dari: ſed in bonis formis non habet & duabus præcipuè de cauſis evitari jubet.

Sed in quantum fieri poteſt debitari debet, de eo quod centuriæ ſuo ordine tendere non poterint.) Corrige: evitari debet, ideo quod centuriæ ſuo ordine tendere non poterunt. Cap. ultimo. *Ab eo latere quo novercæ evitari non potuerunt.* & 2. *ad vallum ſi fieri poteſt, ideo tendere non debent quod, &c.* Prima cauſa propter quam pedaturam hanc rejicit, quod centuriæ quas integras eodem hemiſtrigio collocari vult & in ſuperioribus pedaturis collocavit, in hac diſtrahantur, pars earum uno hemiſtrigio tendat, pars in aliud traducatur. Cum enim in hemiſtrigio centum quinquaginta pedum triginta pedes ſuperent pedaturam juſtam centuriæ: duo ſecundæ centuriæ papiliones in primo hemiſtrigio: cæteri in ſecundo tendent. Quatuor verò tertiæ centuriæ papiliones eodem ſecundo hemiſtrigio: reliqui in tertium transferentur & ſic deinceps. Accedit ad hanc, opinor, ἀταξίαν, quod ſecundum papiliones centurionum nihil viæ relinqui poſſet rectà percurrentis.

Et pedatura cohortis uno pariter nudabitur.) Lege: unâ parte nudabitur. Hæc eſt ſecunda cauſa: nam cum duodecim papiliones non niſi quatuor & quadraginta pedes poſtulent, & ſex pedes reliqui in quoque hemiſtrigio centum quinquaginta pedum, papilionem non capiant: ſequitur, ut undi relinquantur & pereant; quod Hyginus pedaturæ minimè prodigus evitari vult. Lucanus.

Nudatos Cæſar colles deſertaque caſtra
Conſpiciens, capere arma jubet.

Vide formam num. 5.

Cohors

N. 5
150

6												
10	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10.	1	2
5												
9												
9												
5												
10	3	4	5	6	7	8	9	10.	1	2	3	4
12												
10	5	6	7	8	9	10.	1	2	3	4	5	6
5												
9												
9												
5												
10	7	8	9	10.	1	2	3	4	5	6	7	8
12												
10	9	10.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
5												
9												

Cohors prima causa signorum & aquilæ.) Marianâ militiæ mutatione aquilam à triariis ad cohortem primam translatam fuisse, dubium non est. Vegetius de hac. *Hæc suscipit aquilam quod præcipuum signum in Romano semper exercitu & totius legionis insigne.* Quare sedes quoque aquilæ in castris, ut hic ostendit Hyginus apud cohortem primam, & ut infra docet, contra scamnum legatorum ad viam principalem erat. *Scholæ cohortibus primis in scamno legatorum contra aquilam dari debent.* Illud verò quærendum, anne præter aquilas eodem loco cætera signa? Nam velle id Hyginum, non immeritò aliquis suspicetur. *Causa signorum*, inquit, *& aquilæ intra viam sagularem pedaturam accipiet.* Quare causa signorum nisi omnia, aut plura utique quam apud cæteras cohortes, signa apud cohortem primam constituantur? Confirmat rem eandem Tacitus, Annalium primo. Ubi ait, Planco, quem occidere parabant seditiosæ legiones, *periclitanti, non aliud subsidium fuisse, quam castra primæ legionis* (id est ea pars castrorum, qua prima legio tendebant: quod moneo, nequis existimet cum Viro doctissimo mutandam interpunctionem.) *Illic signa & aquilam amplexus, religione sese tutabatur, ac ni Aquilifer Calpurnius vim extremam arcuisset, rarum etiam inter hostes, legatus populi Romani, Romanis in castris, sanguine suo altaria deûm commaculavisset.* Ubi & hoc notandum, quod ad signa, altaria quippe quæ ut propria legionum numina, ut præsentes & testes sacramenti, dii religiosè colebantur & adorabantur & in stativis & hibernis (ut Dio & Herodianus testantur) collocabantur templo vel sacello. Accedit, quod quæ eâ viæ principalis parte, ad quam aquilæ constitutæ, gerebantur: *ad* vel *apud signa* geri dicuntur. Lucanus. *Convocat armatos ex templo ad signa maniplos.* Tacitus. *Jurejurando Pæti cautum apud signa, neminem Romanum Armeniam ingressurum.* Vulcatius Gallicanus de Avidio Cassio. *Ad signa edici jussit, ut si quis cinctus inveniretur apud Daphen, discinctus rediret.* Sic Antoninus epistola ad Cornelium Balbum scribit, *se literas ad signa recitandas misisse.* Prætereà, Tacitus Annalium primo tradit, seditone Pannonica milites seditiosos, *tres legiones in unam miscere agitantes, unà tres aquilas & signa cohortium collocasse.* Quid? nisi ut trium legionum signa ita constituerent, ut vulgò unius legionis constituebantur. Quæ quamvis signa unum in locum videantur contrahere, non desunt tamen argumenta, quæ ad quamque centuriam & cohortem, signa sua disposita fuisse, probent. Primo enim centuriæ non alio quam quo mansuræ essent loco, signa leguntur constituisse: unde illud jam olim illius in foro Romano. *Signifer statue signum hic manebimus optimè.* Eundem morem ne quis antiquioris tantum ævi putet. Vegetius in positione castrorum suorum

ſuorum tradit & addit primum omnium fuiſſe quod agerent caſtra collocaturi. *Prima*, inquit, *ſigna ſuis locis intra caſtra ponuntur, quia nihil eſt venerabilius majeſtate eorum militibus.* Loca verò quibus figerentur palam etiam deſignat pedaturam quam quæque centuriæ acciperent. *Singulæ centuriæ dividentibus campi doctoribus & principiis, accipiunt pedaturas & ſcutis ac ſarcinis ſuis in orbem circa propria ſigna diſpoſitis cincti gladio foſſam aperiunt.* Ut neſciam quî exciderit Lipſio, quod dicit Vegetii ævo ſigna uno in loco circa principia conſtitiſſe. Idem enim adfirmat lib. I. c. 23. *Intra portam prætoriam primas centurias, hoc eſt cohortes papiliones tendere dracones & ſigna conſtituere.* Si intra portam prætoriam, non utique intra viam principalem. Videtur & Flaccus per tota caſtra ſigna ſpargere, cum caſtra in univerſum *ſignis fulgentia*, ut alibi, *agmina pilis horrentia*, appellat. Accedit & hoc, quod Hyginus latus alterum pedaturæ quam cohors accipit, ſignorum nomine donat: non alia probabiliter, ut ſupra diximus, de cauſa, quam quod ad illud latus ſigna ſpectent. Quod autem Hyginus hoc loco ſigna cohorti primæ in caſtris apponit, de potioribus & totius legionis & ejuſdem cohortis ſignis & fortaſſe etiam de imaginibus deorum & imperatorum intelligi poteſt. Ut & inde locus ad principia, *ad ſigna*, ſit appellatus. Quanquam cum milites ad ſigna convocari aut aliquid ad ſigna geri dicitur, dubito, an intelligantur ſedes aquilarum, quæ apud cujuſque legionis cohortem, ut hic Hyginus oſtendit, primam: non eodem omnes loco, quædam earum à prætorio aliquanto remotæ. Principia potius ipſa & eam principiorum inprimis partem, qua tribunal poſitum intelligo: eò enim advocatâ concione, miles ſub ſuis quiſque ſignis conveniebat & aquilas & ſigna ſua circa tribunal conſtituebat, ut numiſmata vetera oſtendunt & nos infra dicemus. Hinc ad ſigna convocari miles, ad ſigna aliquid edici aut geri dicitur. Quod autem de ſignis cohortium unum in locum contractis Tacitus ſcribit, quia ſeditionis & confuſionis eſt, neſcio an in argumentum trahi debeat. Quod ſi rem ipſam conſideremus, ne veri quidem ſimile ſigna cohortium & centuriarum, illa tam neceſſaria ad excitandam continendamque militarem fidem, illa tam utilia in ſubitis belli & nec opinatis tumultibus ad danda & accipienda imperia, illos bellorum deos quos deſerere nefas & à quibus illi demum abeſſe dicebantur, qui à caſtris aberant à cohortibus & centuriis ſuis remota & aliorum tutelæ quam ſuorum commendata fuiſſe.

Intra be ſagulariam.) Scribo: Intra viam ſagularem, ut infra. *Per rigorem viæ ſagularis.* Item. *Reliqua quatuor millia intra viam ſagularem:* eadem via alibi errore, ut opinor, librarii, *Angularia*, dicitur. *Viæ angulariæ*

gulariæ triginta pedes sufficient. Salmasius ad Flavium Vopiscum legit hoc loco, *intra viam sagulariam.* Sanè eo nos scriptura ducit & ratio linguæ latinæ, ut sagularem & sagulariam credamus dictam, ut alaris & alarius, auxiliaris & auxiliarius, singularis & singularius, gregalis & gregarius & sexcenta alia. Sed unde hoc nomen sortita est? unde via prætoria, principalis, quintana nominatæ sint, quamvis obscurum non sit, in hac brevitate Hyginus non omisit. De hac sola nihil dixit, cum tamen origo nominis minus obvia id inprimis postulet. Neque habeo certi quicquam, quod adferam, nisi à sagulo sagularis dicta, quod terga cohortium legionariarum istar saguli circumdet. Nam hæc viæ hujus ratio & situs. Hyginus infra. *Duæ primæ lateribus prætorii per rigorem viæ sagularis, aliæ in prætentura similiter per rigorem viæ sagularis intrantibus portam prætoriam parte læva.* Ergo & lateribus prætorii & in prætentura non procul à portâ prætoriâ via sagularis: & tam hac quam illa castrorum parte, cohortes primæ per rigorem ejusdem viæ tendunt: de retentura ad portam decumanam, hic quidem non loquitur, neque id locus postulat, cùm nullæ ibi cohortes primæ: eadem tamen ratio, quâ cohortes legionariæ à fronte & à tergo castrorum tendunt, requirit, ut illic eadem quoque via sit. Quod & inde fit verisimile, quod metationem supplementorum illic æquè ac cæteris castrorum partibus separatim, tanquam divisorum à legionibus describit. Sed verò viam sagularem per totam castrorum longitudinem exporrigi manifestum. In computatione enim latitudinis castrorum triginta pedes dat latitudini viæ sagularis & sexcentos pedes dimidiæ castrorum parti intra viam sagularem. Via hæc itaque supplementa velut coronâ circumdat & à cohortibus ad vallum tendentibus dividit. Huic lateribus castrorum in polybianâ metatione respondet, via quinquaginta pedum inter socios latini nominis & hastatos media.

Et quoniam duplum numerum habet.) Lipsius & Salmasius sub imperatoribus medii ævi collabente jam re Romana, cohortes primas duplum numerum demum accepisse & milliarias factas putant. At Vegetius de cohortibus primis milliariis, tanquam antiquo instituto, loquitur libro II. c. 12. *Decem cohortes habere legionem diximus, sed prima erat milliaria, in qua censu, genere, literis, formâ, virtute pollentes, mittebantur.* Erant inquit & mittebantur. Non quidem optimus autor antiquitatis. Vegetius ut cui antiqua interdum non quæ liberâ republica aut sub primis imperatoribus, sed etiam quæ sub Trajano, Hadriano, Antoninis in usu fuerunt: miscet tamen non raro etiam antiquiora & inter ætatis suæ sordes, flores quosdam ex priscis scriptoribus decerptas spargit. Idem hic ei fortasse con-

contingit. Nam cohortibus primis legionum jam Cæſar & Cicero peculiare aliquid tribuunt. Ille de bello Gallico. V. *Duabus miſſis ſubſidio cohortibus atque his primis legionum duarum.* Hic libro V. epiſtolarum ad Atticum. *At ille cohortem primam totam perdidit centurionemque primipuli nobilem ſui generis.* In acie Pharſalicâ Craſtinus evocatus, qui priori anno primum pilum duxerat, (ἀνδρῶν ἑκατὸν εἴκοσι λοχαγὸν vocat Plutarchus Pompejo) centum viginti homines ejuſdem centuriæ ſecum in hoſtem rapuiſſe traditur. *Primus ex dextro cornu procurrit atque cum milites electi circiter centum viginti voluntarii ejuſdem centuriæ ſunt proſecuti.* Fuiſſe autem centuriam cohortis primæ, vero non abſimile eſt, tum quia cohortes primæ, primæ ferè in prælio concurrebant, tum quia Craſtinus primipilus prioris anni eos manipulares ſuos fuiſſe ait. Nec obſtat quod voluntarios appellat Cæſar. Nam inde cohortes primæ principio cæteris grandiores factæ fortaſſe ſunt, quod voluntarii & electi milites in iis centuriarentur. Quod ſi centuria cohortis primæ jam tum centum viginti homines, totam cohortem etiam duplum numerum habuiſſe, non dubitamus. Inter cauſas quare cohortes primæ olim cæteris nihilo majores poſtea adauctæ fuerint, primum locum hæc tenere videtur, quod ex quo acies per corpora integra cohortium inſtrui cæpit, aquila legionis quæ antea in tertia acie apud triarios erat, in primum traducta fuerit, ubi niſi & majori manu & ipſo virorum robore ſepta; hoſtili impetui expoſita fuiſſet & objecta. Atque ætate Julii Cæſaris, jam vulgò acies per cohortes ordinabatur & in prima acie aquila erat. Conſiderent itaque antiquitatis periti, anne jam tum cohortes primæ majores fuerint.

Si legiones impares hoc eſt tres acceptæ fuerint.) Quamvis poſtremis libertatis temporibus & ſub imperatoribus numerus legionum, alius in hac, alius aliâ provincia & nunc unâ, nunc duabus, tribus, quatuor, quinque & pluribus legionibus iiſdem in caſtris reſpublica gereretur. Hyginus tamen infra tres legiones cum ſupplementis tanquam juſtum ætatis ſuæ exercitum in exemplum proponit, ut Polybius exercitum conſularem duas legiones Romanas, cum ſociis latini nominis. Ac ſanè numerus militum gravis armaturæ in utroque exercitu, ſi legiones illæ veteres quinque millium, ut erant aliquando, fuerint, non multum diſcrepaverit. Hæ enim tres legiones totæ ex gravius armatis militibus. Illæ quatuor (ſocios ad duas legiones computamus) velites ſuos inſertos habuerunt. Africanus πεντακοσιαρχίας duas & triginta habere vult juſtum exercitum, ex quibus triginta tantum inſtruit & in totidem partes dividit aciem.

Duæ primæ.) Intellige cohortes, neque enim de metatione duarum legionum hic agit, quas ad vallum; non verò intra viam ſagularem locat: neque duæ primæ legiones poſſunt. intelligi. Hyginus. *Quoties autem quinque vel ſex legiones acceptæ fuerint, duæ cohortes primæ lateribus prætorii tendere debebunt.*

Lateribus prætorii.) Latera prætorii ſunt pars media caſtrorum, ut diximus, à via principali ad quintanam dextra lævaque prætorii. Sic mediam aciem ad exemplum, opinor, caſtrorum. *Caſtra prætoria* dicta fuiſſe Ammianus Marcellinus ſcribit Hiſtoriarum XVI. *Iter ſibi aperiendo aduſque primanorum legionem pervenit locatam in medio, (quæ confirmatio caſtra prætoria dictitatur) ubi denſior & ordinibus frequens miles inſtar turrium fixa firmitate conſiſtens, prælium majore ſpiritu repetivit.*

Per rigorem viæ ſagularis.) Rigor eſt, ut ait Frontinus de agrorum qualitate, *quicquid inter duo ſigna vel in medio lineæ rectum perſpicitur.* εὐθυωρίαν Græci dicunt.

Alii in prætentura.) Forte: Alia: ſed ſolet mutare numerum. Ac hic quidem locus cohortium primarum lateribus prætorii & in prætenturâ intra viam ſagularem, ſed non procul à portis tribus præcipuis, duabus principalibus & prætoriâ; ſive illa defendendæ, ſive in hoſtem educendus exercitus: ſingularis enim non immeritò portarum cura erat & ſtationibus antiquitus ſemper firmabantur. Africanus τὰ κρατιστεύοντα τῶν ὁπλιτικῶν ταγμάτων ad portas collocat. Leo de nocte τοὺς χρησιμωτέρους τῶν κομήτων cum cohortibus ſuis. Sed hæc alterius loci ſunt. Illud hic quæri non immeritò poſſit, an legati & tribuni omnes ab aquilâ & cohorte primâ legionis in prætenturâ tendentis remoti ad viam principalem tenderent? videtur ſanè. Nullam enim aliam iis Polybius & Hyginus pedaturam adſignant. Legio itaque, quæ in prætenturâ primipilum & omnium ordinum centuriones tantum juxta ſuam quoſque centuriam habebat ſed nullos tribunos.

In prætentura.) Vir doctiſſimus in commentariis ad Ammianum Marcellinum ſcribit: prætenturam in caſtris dictum olim locum ad vallum, ubi cohortes primæ exploratores & claſſici cum auxiliaribus equitibus tenderent, ejuſque rei teſtem citat Hyginum. Ac fateor quidem Hyginum in compoſitione trium legionum cum ſupplementis, uni cohortium primarum necnon exploratoribus & claſſicis item equitibus alariis in prætentura pedaturam adſignare. Sed prætenturam, eam utique prætenturæ partem, quâ his pedatura adſignatur, ad vallum fuiſſe nego: cohortes enim legionariæ, quamvis & ipſæ in prætenturâ, ad vallum frontem & latera

horum

horum tegebant. Prætendebant & vexillarii unius legionis, sed non ideo ad vallum tendebant. De his Hyginus. *Tendere debent in prætentura vel latere prætorii, ut dixeram super cohortes primas: ad vallum si fieri potest, ideo tendere non debent, quod legatus eorum pariter non sit.* Apparet autem totam illam castrorum partem, quæ est inter viam principalem & portam prætoriam, Hygino prætenturam esse. Ostensurus enim rationem compositionis prætenturæ, à via principali orditur. *Nunc*, inquit, *prætenturæ rationem exponam. Via principales est.* Ad hoc alas milliarias, quas secundum scamnum legatorum (quod est ad principia) interposita tantum viâ collocat, easdem in prætentura tendere ait. *Ut sciamus quot alæ in prætentura tensuræ sint.* Item. *Quod si alæ in retentura positæ fuerint & pedites in prætentura sive cohortes equitatæ nulla necessitate cogente, sine dubio metatoris imperitiæ signum est.* Exporrigitur sanè pars hæc castrorum hinc inde lateribus castrorum necnon ad portam prætoriam ad vallum usque. Sed ideo non magis locus ad vallum est, quam cæteræ castrorum partes vallum ab aliqua parte contingentes. Quanquam non negaverim sonum vocabulorum respicienti illos propriè & prætendere & retendere videri, qui à fronte & tergo castrorum positi ad vallum spectant. Ac hoc sensu accipit noster cum ait: *Prætendant & retendent quatuor millia & singulæ sexaginta per trecentos sexaginta.* Cohortes enim legionarias intelligit. Sed ferè alibi laxius sumit prætenturam. Apud Vegetium, Ammianum, aliosque ejusdem ævi scriptores, prætenturæ & agrariæ & stationes agrariæ passim pro præsidiis militum, quæ castellis & aliis locis extra castra, tuendæ regionis causâ imponebantur: ipsa etiam loca in quibus hæ stationes prætenturæ dicuntur; ut & præsidium locus, in quo præsidium est; ut verò præsidium & subsidium opposita. *Præsidium enim est*, ut ait Festus, vel ex eo Paulus Diaconus, *quod pro utilitate & salute alicujus auxilii gratiâ præponitur: subsidium quod postpositum est ad subveniendum laborantibus.* Sic in castris prætentura & retentura partes adversæ, altera prima altera postrema sunt.

Intrantibus portam prætoriam parte levavit extra cohortes contrario tendat.) i. intrantibus portam prætoriam parte læva, ut dextra cohortes contrario tendant. Nisi velis & numerum harum quoque cohortium expressum: tres enim cohortes legionariæ cohorti primæ cum vexillariis dextra viæ prætoriæ in compositione trium legionum opponi videntur.

Ut possit exercitus eum vinatus educi.) sc. & possit exercitus combinatus educi; Glossæ. combinat, ζευγνύει συνάπτει. Diomedes. *Pedes poëtici duplices, qui vel compositi vel combinati sedecim.* Sensus est. Opponendum

cohorti

cohorti primæ cohortes legionarias, ut cùm educendus est exercitus cum cohorte primâ vel statim post eam, tanquam combinatæ possint educi. Cum enim ex sua quique striga in majorem viam se effundant, sequitur ut dextrâ lævâque ejusdem viæ tendentes in eâ conjungantur; quare ejusdem generis milites ab utraque parte collocari & legionarios legionariis, alarios alariis, nationes nationibus vult opponi. Nam aliter collocati distraherentur in concursatione qui ejusdem generis: combinarentur qui diversi, quod confusioni proximum.

Viæ cohortes primæ.) Scribe: duæ cohortes primæ. Non enim de via, sed tensione cohortium primarum hic agit. Cum quinque vel sex legiones acceptæ fuerint, duas cohortes primas lateribus prætorii, duas in prætentura ponit: de una vel duabus reliquis hic silet, sed infra in retenturâ per rigorem viæ quintanæ collocat.

Valetudinariam.) Valetudinarium autore Vegetio pertinebat ad curam præfecti castrorum, Lib. I. c. 10. Macer Jurisconsultus inter munia tribuni recenset, *inspicere valetudinarios*: Vegetius alibi principum, tribunorumque & comitis etiam diligentiæ commendat; Libro tertio. *Ut ægri contubernales oportunis cibis reficiantur ac medicorum arte curentur, principum tribunorumque & ipsius comitis qui majorem sustinet potestatem jugis quæritur diligentia.* Magni quinimo imperatores non habebant satis delegare hanc provinciam quantumvis principibus viris, nisi & ipsi susciperent. Invisere ægros & saucios non primores tantum, sed manipulares sustentare alloquio, cura, ope, sibique & bello firmare. Occurrit passim apud veteres inter laudes imperatorias. Unum atque alterum nunc adducemus: de Tiberio Cæsare Vellejus. O! *rem dictu non eminentem, sed solidâ verâque virtute atque utilitate maximam, experientiâ suavissimam, humanitate singularem, per omne belli Germanici Pannonicique tempus, nemo è nobis gradumve nostrum aut præcedentibus aut sequentibus imbecillus fuit, cujus salus ac valetudo non ita sustentaretur Cæsaris curâ tanquam distractissimus ille tantorum onerum mole huic uni negotio vacaret animus. Erat desiderantibus paratum junctum vehiculum lectica ejus publicata, cujus beneficium cùm alii tum ego sensi. Jam medici, jam apparatus cibi, jam in hoc solum importatum instrumentum balinei nullius non succurrit valetudini. Domus tantum ac domestici deerant: cæterum nihil quod ab illis aut præstari aut desiderari posset.* Plinius Paneginico Trajani. *Quid? quum solatium fessis ægris opem adferres? Non tibi moris tua inire tentoria nisi commilitonum ante lustrasses nec requiem corpori nisi post omnes dare.* Tacitus de Germanico. *Ut cladis memoriam etiam concitatè leniret, circumire saucios, facta singulorum extollere, vulnera intuens, alium spe,*

alium

alium gloria, cunctos alloquio & curâ ſibique & prælio firmabat: Et magnâ profectò ratione: nulla enim juſtior cura, nulla in publicum utilior, neque in vulgus gratior humanitas, quam quæ in imbecillos & ſaucios exercetur. Quis in ima caſtrorum plebe, tam plebejo & abjecto animo, qui ſe curæ eſſe principibus, ſuos labores ab Imperatore noſci, ſua vulnera conſpici, non ponat in parte felicitatis? Habent vultus adfatuſque magnorum virorum, neſcio quid quod medicæ opi adjunctum, ſæpe ſupra illam ipſam animi & per animum corporis valetudini conducat.

Deinde vexillariæ cohors ſedundæ.) Lege: deinde vexillarii, cohors ſecunda.

Cohors legionariæ dare debet.) Lege: cohorti legionariæ dari debet.

Ut LXX pedes valetudinarium.) Numerus corruptus. Valetudinarium, veterinarium & fabrica, tum ſingula tum univerſa ad certum hominum numerum computantur. At nullus numerus ſeptuaginta pedes accipit; non in latitudine ſtrigæ: triginta enim & ſexaginta pedibus omnia definiuntur: non in longitudine, quia ſexaginta homines, duo & ſeptuaginta pedes occupant. Sed dictu non tam facile, qui numerus fuerit, cum non ſatis conſtet de latitudine hemiſtrigii, an de longitudine: de tribus his ſpeciebus, an de una loquatur? & numeri inſuper, quibus notaverat Hyginus ad quot homines hæ ſpecies vel ſingulæ vel in unum computentur, depravati ſint: ad quos dabimus qualemcunque conjecturam noſtram.

Et reliqua quæ ſupra tendens.) Scribe: quæ ſupra tendent: id eſt ſupra cohortem legionariam vel vexillarios: nam veterinarium & fabrica non ſupra valetudinarium, ſed eâdem, ut opinor, ſtrigâ. Superior pars caſtrorum retentura, inferior prætentura: ſupra alios tendunt qui portæ decumanæ propiores.

Veterinarium.) Nota curam Romanorum, & ut ita loquar, humanitatem etiam erga jumenta imbecilla: ſuum iis valetudinarium in caſtris, ſui medici: non enim fabris ferrariis & indoctiſſimis quibuſque, uti hodie moris, ſed medicorum filiis res veterinaria olim demandabatur: & erat illo ferreo & duro ævo in illa ſede laboris, major ægrorum jumentorum cura, quam hodie quibuſdam in caſtris luxu diffluentibus militum gregariorum. Illi cum antiquâ diſciplinâ haberent militem, nihil quod utile aut neceſſarium negligebant, nos in ſupervacanea laboramus, quæ illi procul à caſtris removebant.

Et Fabrica.) Erat hæc in caſtris ἐργαστήριον πολέμου. Vegetius Lib. II. c. 11. poſtquam dixiſſet, legionem habere fabros tignarios, inſtructio-

res carpentarios, ferrarios, pistores & reliquos artifices. *Habebat etiam fabricas scutarias, loricarias, armarias &c. Hæc enim erat cura præcipua, ut quicquid exercitui necessarium esset, nunquam deesset castris*: & mox addit horum judicem proprium præfectum fabrorum fuisse: meminit & Cæsar præfecti fabrorum Pompeji.

Quorum pedaturam in singulas species ad homines & solent computari.) Salmasius legit, *quorum pedatura in singulos pedes ad homines solet computari.* Fuisse enim in membranis putat, pecies pro pedibus, ut & alibi: ex eo natum, τὸ species. Ingeniosa correctio, si quidem sensus inesset idoneus, quem nullum video. Quid enim illud est, pedaturam in singulos pedes ad homines computare? aut quis ita loquitur? an pedem in singulos homines computari vult? ne hoc quidem hic recipi potest. Neque enim certus & definitus hominum numerus in valetudinario, aut jumentorum in veterinario semper erat, quo in singulos pes dari possit: sed universa pedatura ad certum aliquem hominum numerum pro incerto computanda erat. Quem numerum haud dubiè notaverat Hyginus, ubi nunc scriptum est, *ad homines &.* Sic postea de his ipsis, valetudinario, veterinario & fabrica non minus corruptè. *Fit numerus cum pedatura valetudinarii, veterinarii & fabricæ, quæ in unum ad do homines computantur*: ubi in *do* depravatæ notæ numerorum, ut supra in *Et*, neque eædem fuerant. Hic enim tres hasce species in unum, illic singulas seorsum computat. In eo conveniunt quod nihil in utrisque sani: quantum autem ex pedatura, quæ infra numero prætenturæ cum hisce speciebus datur, conjicere licet. Valetudinario, veterinario & fabricæ unum hemistrigium infra viam sagularem adsignatur, hemistrigium integrum per castrorum latitudinem à via sagulari dextra partis ad sinistram capit homines mille: hic itaque numerus fuerit: at eo de quo nunc agimus loco, tertia hujus pars homines trecenti triginta tres. Atque hac ratione superius ubi liber habet: *Ut septuaginta pedes valetudinarium, ut reliqua quæ supra tendunt accipiat*: fortè fuerit, *Ut* XXX *pedes*: quæ est hemistrigii latitudo. Sed hæc nescio an nimis audacia. Volebamus initio quo ne omnino à libro recederemus: *quorum pedatura in singulas species* CC. *&c. quæ in unum ad homines* DC. Sed neque sexcenti hemistrigii dimidiæ partis numerus, sed quingenti. Quo recepto non minus quam antea à vestigiis scripturæ abeundum: erit enim pars tertia, CLXVI. Sed Hyginus hisce locis, illo certè quo hæc in unum computat, de pedatura in totis castris ab utraque parte viæ prætoriæ loquitur. Mille itaque ut diximus homines, ne minus fuisse videntur. Quicquid sit τὸ species loco hoc sanum, omne vitium in notis nume-

numeralibus. Hyginus. *Exposuimus itaque singulas species & universum exercitum suis locis constituimus.* Sic enim legendum, ubi in codice est, suas peciæ.

Vexillarii legionum eandem pedaturam accipere debent, quod cohors legionaria.) accipere debent quam cohors legionaria. Vexillariorum duo genera Lipsius observat, veteranos & cohortes à legionibus suis disjunctas. Dissentit Salmasius in libro de re militari Romanorum, & vexillarios sub Imperatoribus levis armaturæ milites fuisse contendit: sed frustrà, si quid ego judico. Loco enim Taciti, quo id probare conatur, minimè id probat. Is est in secundo Historiarum: *Præcipua quartadecimanorum ferocia, qui se victos abnuebant: quippe Bedriacensi acie, vexillariis tantum pulsis, vires legionis non adfuisse.* Non ajunt vexillarios vilem & levem manum, ut inde confici possit levis armaturæ, sed negant vires legionis esse, quamvis enim veterani, ex alia tamen legione & tam pauci numero erant, ut nihil ad totam legionem. Mirum autem, quod etiam Hygini hunc locum adducit, qui Lipsianam sententiam maximè confirmat. Multum enim impedimentorum iis tribuit, cum ait: *Qui ad sexcentenos homines computantur causa impedimentorum, tendere debent in prætenturâ, vel latere prætorii super cohortes primas.* At levis armaturæ milites, parum aut nihil impedimentorum habebant. Ad hoc legatum vexillariorum negat in castris fuisse. *Ad vallum si fieri potest, ideo tendere non debent, quod legatus eorum pariter non sit.* Quis verò unquam legit levis armaturæ milites, qui pars legionis essent, alium quam cæteros legionarios legatum habuisse? quem si habuissent, absurdum profectò foret, eum plerumque abesse ab illis, quorum legatus erat. Quid ergo ait legatum eorum pariter non esse? Quia vexillarii à legionibus in quibus merebant aut meruerant abstracti, aliis legionibus jungebantur. Erant autem plerumque veterani & emeriti, qui sive invidiæ vitandæ causâ, quod exauctorati munerum vacationem haberent, sive quod tutius in publicum crederetur illos veteranos & emeritos quibus respublica præmia & agros debebant, adjungi aliis legionibus, quam in quibus propter diuturnitatem stipendiorum autoritate pollerent, ad alias certè legiones plerumque traducebantur. Tacitus. *Quatuor legionum aquilæ per frontem & totidem è legionibus aliis vexilla.* Dicti vexillarii, quia sub vexillo habebantur. Quemadmodum supplementa apud Livium sub uno vexillo passim ad exercitus legimus missa, quæ in castris in corpus legionum insererentur: sic hi divisi à corpore legionum suarum & plerumque exauctorati, id est, tantum non dimissi, quasi jam jamque agros & justa emeritorum stipendiorum præmia accepturi,

cepturi, ſub uno vexillo interim habebantur. Nam vexillum quamvis equeſtre & pedeſtre, centuriæ & cohortis ſignum: peculiariter tamen cohortis eſt. Nihilo felicius vir idem illuſtris autumat, Cæſaris ætate anteſignanos fuiſſe, qui deinde vexillarii, & anteà velites. Ac operosè conatur probare apud Cæſarem & Livium, anteſignanos ſic accipi; ſed Livium deſultoriæ levitatis & inconſtantiæ arguit, quod cum multis locis anteſignanos vocaverit eos, qui ante ſigna & primam aciem haſtatorum pugnent: alibi ipſos haſtatos ita nominet. Ac nos quidem libenter fatemur, clariuſque eſt quam ut negari poſſit, primos manipulos ſeu primam gravis armaturæ aciem, Livio anteſignanos eſſe. *Vias*, inquit, *patentes inter manipulos anteſignanorum velitibus complet*: non igitur velites manipuli anteſignanorum: præſertim cum velites manipulatim non collocarentur, neque inter velites, ut inter gravis armaturæ manipulos viæ relinquerentur. *τὰ διαστήματα τῶν πρώτων σημαιῶν* dixerat Polybius, intervalla primorum ſignorum, quod vertit Livius: *Vias patentes inter manipulos anteſignanorum*. At velitibus nulla ſigna erant, & Polybius, manus velitum hic quidem *σπείρας*; at nuſquam *σημαίας* appellavit. Alibi Livius pila anteſignanis tribuit non velitum ſed gravis armaturæ telum: Libro XXX. *Velites in eos ancipites ad ictum ad utrimque conjiciebant haſtas, nec pila ab anteſignanis ceſſabant*. & Lib. XXXVIII. *in eos qui portas ſtationibus ſuis clauſerant, legionum anteſignani pila conjecerunt*. Libro quoque XXVIII palam eos diſtinguit à velitibus. *Velites anteſignanique & qui primi agminis*: ubi Salmaſius ut opinionem confirmet ſuam, legere velit, *Velites anteſignani*: et malè & fruſtrà: malè, quia contra mentem Livii: fruſtrà, quia ne ſic quidem perſuaderet velites eoſdem & anteſignanos eſſe Livio toties reclamante: *Anteſignanique*, inquit, *& qui primi agminis*: id eſt cæteri qui primi agminis, nam anteſignani profectò primi agminis erant. Sic ſæpe veteres & inter eos Livius, Libro XXXV. *Quinctius legatique Corinthum redierunt*. Item. *Ut Popilius & ea legatio quæ ad Antiochum miſſa erat Romam rediit*, id eſt, Quinctius & cæteri legati, Popilius & cætera legatio. Nam Popilius & Quinctius legationis capita erant. Sed nos exempla è re militari potius adducamus, ut ne ſic quidem à ſuſcepto opere abeamus. Idem Livius XXVIII. *Tumultuoſo genere pugnæ equitum velitumque & levis armaturæ*. Sic quoque Frontinus velites & levem armaturam dixit, quaſi velites levis armaturæ non eſſent: Ita apud Cæſarem Numidæ & levis armaturæ equites, quamvis Numidæ haud dubiè levius armati equites. Sed hæc fortaſſe ita accipi poſſunt, ut velites qui parmulis & ſeptenis jaculis inſtructi, comparatione aliorum levium, qui

qui funda vel in arcu solo armati, gravis quodammodò armaturæ viderentur, sed sæpe apud eundem, *Frumentum commeatusque*: alibi propriè. *Frumentum & reliquus commeatus*: quibus in locis, ut subauditur & omissum est, τὸ reliqui aut alii, sic alibi etiam posuisse memini Livium, ubi si propriè loquutus esset omisisset. Libro XXXVIII. *receptis inter ordines velitibus & alia turba auxiliorum*: quasi velites ex auxiliaribus, non ex legionariis fuissent: propriè dixisset, & alia turba levis armaturæ, quæ erant auxilia: quod Livio eo fortassis facilius in mentem venit, quod sua ætate omnis levis armatura ex auxiliis erat. Sed ut ad cœptum revertamur. Livio alibi palam prima acies, antesignani, Lib. IX. *Cadunt antesignani & ne nudentur propugnatoribus signa fit ex secunda prima acies*: Idem XXII. *Post nova de integro pugna exorta est, non illa ordinata per hastatos principes & triarios, nec ut pro signis antesignanis post signa alia dimicaret acies.* At velitibus quamvis ante ipsos hastatos pugnam inirent, tamen nomen aciei propriè non tribuebatur, ut rectè dixit Salmasius: non itaque velites, antesignani. Videamus nunc an à se ipso dissideat Livius. Libro XXXVIII. *Ante signa*, inquit, *modico intervallo velites eunt*. Ergo velites sunt antesignani. Sed nondum concessimus, antesignanos appellari eos, qui ante aciem primam & signa legionum pugnam ineunt: alioquin & equites & evocati & omnis levis armatura, (sæpe enim ante omnes acies pugnabant) sub hoc nomen venirent. Livio quidem eos sub hoc nomen non venire, apparet ex eo; quod hac ipsâ in pugnâ cum Gallis, pila antesignanis, non hastas velitares tribuit. *In eos*, inquit, *qui portas stationibus suis clauserant, legionum antesignani pila conjecerunt*. At enim libro XXIII. *Triplex stetit Romana acies peditum pars inter antesignanos locata pars post signa accepta*. Ubi pedites κατ' ἐξοχὴν, milites justæ armaturæ; antesignani velites esse videntur. Sed corruptus hic locus, (quamvis sic quoque valde obscurè & dubiè quod iste vult probet) & omnino recipiendum est, quod in membranis esse testatur magnus Livii vindex. *Velitum pars inter antesignanos &c. Triplex*, inquit, *stetit Romana acies*. Hic descripsit ordinationem gravis armaturæ per hastatos, principes & triarios: sequitur nunc ut addat, quo loco velites, qui aciem non faciebant nec triplicis aciei pars erant: *Velitum*, ait, *pars inter antesignanos locata*: proprius velitum locus. *Vias patentes inter manipulos antesignanorum velitibus complevit*. Item. *receptis inter ordines velitibus*. Neque usquam legas gravem armaturam inter velites dici collocatam, quod diceret Livius, si quidem vulgata lectio retenta isto modo acciperetur, sed semper velites inter manipulos, inter ordines gravis armaturæ, in intervallis manipulorum. *Pars post signa accepta*:

cepta:hic quoque velitum locus. Ubi enim velitatione pugnam irritassent, recedebant & post signa recipiebantur. Livio itaque prima acies, prima signa, antesignani. Ad Cæsarem transeamus. Hic non semel in commentariis antesignanorum meminit. Adolescentes atque expeditos, electos milites ad pernicitatem appellat & inter equites jubet præliari. Quæ omnia non nisi velitibus convenire videntur: nam maximè adolescentes olim in velites legebantur. Velites non tantùm expediti erant: sed etiam bonis autoribus sine alio additamento expediti appellantur: adeo ut Festus non aliter definiat, quam expeditos milites: qui verò eligi potuerunt ad pernicitatem, nisi adolescentes & ætate veloces & armis leves, hoc est velites? Jam inter equites præliari quorum jam inde ab prima institutione nisi velitum? Ac libro de bello Africano disertè dicitur: levis armaturæ milites ante legiones missos turmis equitum interpositos fuisse. Quare non sine causa vir doctissimus in eam opinionem traductus videtur, quod Cæsari sint antesignani qui prioribus velites. Mihi tamen Cæsaris verba ponderanti alia sedet sententia. Luculentus de hac re locus est, libro de Bello Civili primo, ubi pugnam suorum cum Petreji atque Afranii copiis describit: *Legiones tres*, inquit, *ex castris educit, acieque in locis idoneis instructâ, unius legionis antesignanos procurrere* (ita enim rectius legitur, quam præcurrere) *atque occupare eum tumulum jubet: qua re cognita, celeriter, quæ in statione pro castris erant Afranii cohortes, breviore itinere ad eundem occupandum locum mittuntur: contenditur prælio, & quod prius in tumulum Afraniani venerant, nostri repelluntur, atque aliis summissis præsidiis terga vertere, seque ad signa legionũ recipere coguntur. Genus erat pugnæ militum illorum, ut magno impetu primò procurrerent, audacter locum caperent, ordines suos non magnoperè servarent, rari dispersique pugnarent; si premerentur, pedem referre, & loco excedere non turpe existimarent: cum Lusitanis reliquisque barbaris genere quodam pugnæ assuefacti; quod ferè fit quibus quisque in locis miles inveteraverit, uti multum earum regionum consuetudine moveatur. Hæc tamen ratio nostros perturbat, insuetos hujus generis pugnæ: circumiri enim sese ab aperto latere procurrentibus singulis, arbitrabantur: ipsi autem suos ordines servare, neque ab signis discedere, neque sine gravi causa eum locum, quem ceperant, dimitti censuerant oportere. Itaque perturbatis antesignanis, legio, quæ in eo cornu constiterat, locum non tenuit, atque in proximũ collem sese recepit. Cæsar omni pænè acie perterrita, &c.* Vide quam hæc omnia quæ hic tribuit antesignanis velitum non sint. Velites sine signis, sine ordinibus rari & dispersi pugnam inibant: antesignani hi Cæsaris ordines servabant neque ab signis discedebant. Velites si premerentur non tantum non turpe ducebant recedere, sed ferè recede-

cedebant & recedentes post ordines recipiebantur. Antesignani non sine gravi causa locum quem ceperant deserere oportere censebant: perturbatis velitibus nihil novi accidebat: pellebantur enim ferè, quoties cum gravi hoste comminus congrederentur. Antesignanis pulsis legio tota locum deseruit & omnis pænè acies perturbata est. Velites non alii generi pugnæ assueti erant, quam huic quod cum Afranianis cohortibus. At antesignani ejus insueti. Afranianas fortasse cohortes levis armaturæ fuisse suspicetur aliquis, pleraque enim velitum illis adscribuntur. Sed neque istæ fuerunt. Nihil enim novum in eo genere pugnæ si levium: at novum & insolens, quod cohortes legionariæ isto modo pugnarent. Præterea velites viles & contemti. At antesignanos Cæsar delectos & fortissimos viros appellat, inter quos etiam centuriones, qui velitibus antiquitus omnino nulli. Libro I. *Delectos ex omnibus legionibus fortissimos viros, antesignanos, centuriones, Cæsar ei classi attribuit.* Quod si intelligas antesignanos pro centurionibus classi datos, manet tamen hoc ipsum quod diximus, viros egregios & exercitos fuisse. Jam quod antesignani expediti, quod inter equites præliantur, ne hoc quidem vincit levis armaturæ esse. Proprium enim Cæsaris institutum, qui ex antesignanis quosdam expeditos habuit & quos inter equites pugnam conserere jussit: Libro tertio de Bello Civili: *Superius tamen institutum in equitibus, quod demonstravimus, servabat, ut quoniam numero multis partibus esset inferior, adolescentes atque expeditos ex antesignanis electos milites ad pernicitatem, armis inter equites præliari juberet, qui quotidiana consuetudine usum quoque ejus generis præliorum perciperent.* Hirtius bello Africano. *Trecentos quos ex legionibus habere expeditos consueverat ex proxima legione, quæ in eo prælio in acie constiterat, jubet equitatu succurrere.* Ibidem. *Expeditos ex singulis legionibus vicenos milites esse jusserat.* Quod si antesignani velites essent, non utique narraret Cæsar tanquam institutum suum, quod eos expeditos habere consueverit: non, quosdam ex antesignanis expeditos se habuisse: cum omnes velites prisco instituto expediti: at non vice versâ omnes qui expediti velites: totæ enim legiones sæpe expeditæ habebantur. Similiter cum novum institutum Cæsaris dicitur, quod ex antesignanis quidam inter equites præliarentur. Sequitur antesignanos velites non fuisse, qui jam olim inter equites manus conserere docti, ejus generis pugnæ ignari esse non poterant, ut hi antesignani qui hac in re tyrones erant, ac inter equites præliari jubebantur, quo sicut levis armaturæ milites, quotidiana consuetudine usum quoque ejus generis præliorum perciperent. At Cæsarem levem armaturam interposuisse equitibus, Hirtius tradit.

tradit. Fecit id sanè, sed non erat illa levis legionum armatura, sed externa, ut de Bello Gallico VII. *Cæsar trans Rhenum in Germaniam mittit ad eas civitates, quas superioribus annis pacaverat equitesque ab his accersit levis armaturæ pedites, qui inter eos præliari consueverant.* Quod Germanorum institutum, quia usu cumprimis salubre; adeò ut pauci equites intermixtis peditibus immanem vim equitum sustinerent, adsumsit Cæsar & ne necesse haberet immiscere externum semper peditem ex antesignanis legionum adolescentes perniciſſimos expeditos habuit & huic generi pugnæ adsuefecit. Quapropter manifestum est, neque Livio, neque Cæsari, antesignanos esse velites vel levem armaturam. Justus Lipsius antesignanos putat primam esse aciem eosque qui positi ante signa iisque propugnandis: non enim nuda statim signa objecta hosti; sed munita & vallum aliquod virorum objectum fuisse: dubitat tamen idem, anne interdum hastati omnes imò & principes in hoc nomen venerint. Ubi partim falsus est, partim verum dixit. Falsus est, quod putat antesignanos qui in prima acie ante signa collocentur: non enim pars militum ante, pars post; sed omnes post signa sua, tam in acie, quam in agmine constituebantur: in ipsa pugna ante ea procedebant. Prætereà si antesignani qui ante signa, (nisi à tergo omnium signa) non tota acies, sed pars ejus: non prima magis quam secunda & tertia acies in hoc nomen veniret. Eodem enim modo in suo corpore ponebant signa. Adhoc nulli essent in agmine, ubi etiam Lipsio assentiente, prima ferebantur signa: sed antesignanorum mentio fit, tam in agmine quam prœlio. Antesignani itaque, ne te diutius morer, Cæsari & Livio prima signa, prima acies, primum agmen militum gravis armaturæ. Græcis προμαχοι & πρόμαχοι τῶν σημαίων. Dividunt enim aciem εἰς δύο τάξεις προμάχους καὶ βοηθούς: Antesignanos & postsignanos: aciem & subsidium. Dionysius censu Serviano, primam classem præ omnibus aliis gravibus instructam armis, προμάχους appellat. Ac si quis nominis poscit rationem: antesignani dicuntur primi subsignanorum, ut antecursores, primicursores, tamen à cursoribus alii: anteambulones, primi ambulantium, propugnatores etiam interdum, primi pugnantium.

Eandem pedaturam accipere debent.) Vegetius. *Singulæ centuriæ dividentibus campi doctoribus & principiis accipiunt pedaturas.*

Quæ ad sexcentenos homines computantur.) Scribe: quia ad sexcentenos homines computantur, vel qui ad sexcentenos homines computantur: ut referatur tam ad cohortem legionariam, quam ad vexillarios. Eadem enim pedatura est & ad eundem utraque numerum computatur ea ratione, qua mi-

miles accipit pedem adjectâ quintâ. Salmasius propter hujus loci autoritatem, sexcentos vexillarios dat cuique legioni: at Hyginus non dicit esse sexcentos, sed ad sexcentos computari: & quidem *causa impedimentorum*, non quod tot numero sint, sed quod plus impedimentorum habeant, quàm cæteri milites. Computantur enim genera quædem ad majorem verò numerum. Ala milliaria ad ducentos supra numerum hominum propter majorem equorum numerum præfectum alæ & principales: cohortes equitatæ ad homines mille trecentos sexaginta propter equites. Apud Tacitum vexillum veteranorum quingentos homines habet, in III. Annalium: *Tantumque severitate profectum, ut vexillum veteranorum non amplius quingenti numero, easdem Tacfarinatis copias, præsidium, cui Thala nomen, adgressas fuderint*. Idem Hygino nostro adsentitur, in eo quod singulis legionibus una vexillariorum plerunque cohors. Historiarum. II. *Quatuor legionum aquilæ per frontem totidemque circa è legionibus aliis vexilla.* Interdum tamen & plures. Othoni bello civili cum tribus prætoriis cohortibus mille vexillarii: Muciano in modicis viribus tredecim millia vexillariorum.

Super cohortes ut primas.) Expungendum τὸ ut, quilibet videt. Cohortibus primis proximos locat vexillarios in castris: Tacitus & in agmine: *Quatuor legionum aquilæ per frontem totidemque circa è legionibus aliis vexilla.*

Quod legatus eorum pariter non sit.) Scribit Salmasius in notis ad Capitolinum, legati vexillariorum apud Hyginum fieri mentionem, quasi præter legatos consulares, qui toti exercitui præerant & prætorios qui uni legioni, aliud genus legatorum, legati vexillariorum. Non dicit Hyginus vexillariorum legatum: sed legatum eorum, id est, legionis eorum, ut qui apud legionem à qua divulsi, ipsi absfuisse vel pariter non fuisse. Vegetius. *Non possunt æqualiter jussa complere, qui ante pariter non fuerunt.*

Et si casum ab hoste vallum interruptum fuerit.) Ita corrigitur ad marginem, cum esset interruptor. Interruptum, scissum aut divulsum, quod erat primum quod faciebant, qui castra oppugnabant vel irruptione pugnabant, ut utar verbis Cæsaris apud scriptorem belli Africani. *Dubitante Cæsare & sibi irruptione pugnare non placere, clamitante & etiam atque etiam aciem sustentante, subito dextro cornu injussu Cæsaris tubicen à militibus coactus, canere cœpit.* Ita enim legendum ubi vulgò eruptione pugnare. Cæsar enim jam eductis è castris copiis & instructa acie, eruptione non poterat pugnare. Sed Scipione militem suum sub vallo, partim in castris continente, timebat, ne dato pugnæ signo, hostes sese intra castra reciperent, quo sui in

iniquum temerè delati locum, aut in hostilem munitionem vi irrumpere, aut cum pudore pedem referre cogerentur, de Bello Gallico. VII. *Castra opportunis locis erant posita, ibique castella viginti tria facta, in quibus castellis interdiu stationes disponebantur, ne qua subitò irruptio fieret.*

Legio legatus eorum per vexillarios factum esse contendet.) Legati legionum & primores castrorum, quoties ab hoste esset metus, circuire ipsi vigilias, curare in eâ castrorum parte quâ maximè laboraretur, providere, nequid à quoquam peccaretur, & si peccatum esset, in reos animadvertere solebant: prætereà si quid inter diversarum legionum milites controversiæ obortum, (quod hic præcipuè ad rem pertinet) aderant suis apud Imperatorem eorumque causam ut patroni agebant. Exemplum hujusce rei habes apud Livium post expugnationem Carthaginis novæ, ubi duobus, Quinto Trebellio centurione legionis quartæ, & Sexto Digitio socio navali professis, se primos murum adscendisse & de corona murali apud Imperatorem contendentibus, sociis C. Lælius præfectus classis, legionariis M. Sempronius Tuditanus traditur adfuisse. Cum itaque legionarii legatum suum habeant in castris, vexillarii nec legatum nec ullam, alium pari autoritate patronum, custodiam iis munimentorum cum legionariis demandare, iniquum censet Hyginus & inconsultum, ne hi cum legato suo, etiamsi quid ipsi peccaverint, in tuendo vallo, conferant tamen culpam omnem in vexillarios, justo patrocinio destitutos & injuriæ opportunos.

Cohors prætoria.) De instituto, origine & augmento cohortium prætoriarum, rectè ab aliis dicta, repetere supersedebimus: illud tantum addam, non omnes milliarias fuisse. Milliariæ fuere, quas instituit Augustus, si qua fides Dioni. Eundem numerum habuerunt, ut urbanæ quatuor & prætoriæ sedecim cohortes a Vitellio scriptæ, teste Tacito. At Hyginianas has minores esse, quamvis non dicat Hyginus, satis manifestò tamen ostendit. Nam cum duplam his pedaturam æquè ac cohortibus primis adsignet, non eandem tamen utriusque rei adfert causam: illis enim quod duplum numerum habeant: his quod tentoriis majoribus utantur: primipilares præterea & evocati in eadem pedatura accipiant locum, duplam pedaturam adsignari dicit. Ac ne quis putet duplum ejus quod cohorti primæ dari, cohortem prætoriam unâ strigâ pedum septingentorum viginti collocari, ut & primam legionis ex verbis Hygini manifestum est: quingenariæ itaque aut certè milliariis minores.

Lateribus prætorii tendere debent.) Cohortes prætoriæ cum equitibus eum ferè locum tenent, quem in castris polybianis triariorum quinque priores

priores manipuli inter quintanam & principalem vias, nisi quod hic comites Imperatoris prætorio proximi.

Ut duplam pedaturam recipere.) Scribe: & dupl. &c.

Quod temporibus majoris utantur.) Transpositæ postremæ duarum vocum syllabæ, refinge: quod tentoriis majoribus utantur. Infra. *Decuriones singulis papilionibus utuntur.* Et de centuria statorum. *Quibus duplam pedaturam adsignavimus quod iisdem tensoris:* (scribe & hic tentoriis vel tensuris) *utantur, quibus cohortes prætoriæ.* Prætoriani itaque accipiunt duplam pedaturam, quia laxius tendunt & majoribus tensuris utuntur, quàm cæteri milites. Debuit hic addere, quot pedes papilio, quot arma, jumenta, via occupat, aut saltem, quem numerum hominum duplex hæc capiat pedatura: ut inde de papilionis cæterarumque partium areâ conjicere possemus. Sed utrumque per incuriam omisit. Ne hoc quidem dixit in longitudinem, an in latitudinem hemistrigii, an verò utrimque partium pedatura extendatur. Sed utrimque quidem extendi non potest, nisi si quædam partes augeantur, quædam minuantur, aut minor dimidio numerus, tendat in dupla pedatura. Quorum veri neutrum simile est: ab altera igitur parte tantum excrescunt. Sed ne facile quidem dictu est à qua parte, quia non docet, an in hac pedatura striga binos ordines papilionum, jumentorum & armorum habeat, ut vulgò? an verò unum tantum? Si illud necesse est singulas partes per longitudinem hemistrigii crescere: si hoc per latitudinem.

Primipilaribus etiam & eumcatis.) Restituimus: Primipilares etiam & evocati. Primipilares etiamsi omnia stipendia nondum confecissent, quia tamen primum pilum gesserant, habebantur pro emeritis & equitibus dignitate æquabantur: itaque quoties in gratiam Imperatorum & spe præmiorum militiam iterum sumerent, non jam merebant in legionibus, sed separata quædam cum cæteris evocatis manus erant, quæ ferè circa Imperatorem versabatur, donec ad eundem primipili aut majorem alium honorem promoverentur. Itaque & in castris in pedaturâ cohortium prætoriarum collocantur proximâ Imperatori. Evocati similiter emeriti maximam partem, & ut autor est Dio, vites instar centurionum gerebant. Galba etiam equestris ordinis juvenes delegit, (verba sunt Suetonii) qui manente aureorum annulorum usu, evocati appellarentur, excubiasque circa cubiculum suum vice militum agerent. Hi sunt illi, opinor, qui evocati Augusti dicti. Hyginus de limitibus. *Nuper ecce quidam evocatus Augusti, vir militaris disciplinæ, professionis quoque nostræ capacissimus.*

Equites Prætoriani.) Prætorianos equites instituit habuitque circa se Augustus cum prætoriis cohortibus firmamentum dominationis: nam sub initio Tyberii, jam mentio eorum in Tacito. Numerum eorum in tanto silentio veterum non facile definiverim. Illud tamen certum falli, qui ex Suetonio colligit non plures turmâ unâ fuisse. Nam quamvis dicat Claudium Cæsarem exhibuisse *Trojæ lusum & Africanas conficiente turmâ equitum prætorianorum ducibus, tribunis, ipsoque præfecto*: tamen inde efficere, unam tantum turmam fuisse, non minus ineptum sit, quam si quis dicat, C. Julio Cæsare rerum potiente, duplicem tantum turmam puerorum in urbe fuisse, quia Suetonius tradit: *Trojam lusisse duplicem turmam majorum minorumque puerorum*. Tradit Tacitus cum Dinso ad Pannonicas legiones *magnam partem equitis prætoriani missam*, & Suetonius Cajum Caligulam cum jussu ejus quam tumultuosissimè nuntiatum esset, adesse hostem cum amicis & *parte equitum prætorianorum*, proripuisse se in proximam sylvam: argumentum non unam turmam neque tam paucos numero, quorum pars etiam magna ad exercitum mitteretur & cum quorum parte Imperator castris egrederetur. Hyginus in castris suis computat quadringentos, alæ non turmæ numerum. Ac alæ & præfecti alæ prætorianorum in priscis lapidibus memoria est. DIANÆ SAC. C ÆLIUS BROCCIUS. PRÆFECT. ALÆ PRÆ. Item alio. V. CONT. PRÆF. ALÆ PR. PRÆTO. IN. LEG. PR. MINERV. Sunt etiam inter inscriptiones priscas, quæ equitis prætoriani certæ cohortis, ut tertiæ, sextæ, meminerunt: Ut. D. M. T. ÆL. MALCO. LICTORI. EC. PRÆTORIAN. COH. III. PR. alio eques Romanus prætoriæ cohortis: ex quibus apparet, fuisse etiam cohortes quasdam prætorias equitatas, id est, habentes insertum equitem prætorianum, quemadmodum cohortes auxiliares, quæ equitatæ dicebantur, de quibus postea. Sed eques prætorianus sub Augusto & Hygini ætate, cohortibus non fuerunt inserti: nam Tacitus duabus prætoriis cohortibus, non suum equitem addit, nec eos sub vocabulo cohortium complectitur. *Missus*, inquit, *Dinsus cum prætoriis cohortibus duabus, delecto milite supra solitum firmatis: Additur pars magna prætoriani equitis & robora Germanorum*. Hyginus etiam hic ostendit, non certum cuique cohorti numerum: sed alias plus in exercitu fuisse, alias minus: neque equitatas appellat cohortes prætorias, neque ut cohortis equitatæ equitem, prætorianos equites collocat cum peditibus suis; sed separatim ab uno prætorii latere, prætoriis cohortibus ab utroque tendentibus.

Singulares.) Et hos instituit Octavianus, si qua fides inscriptionibus: in

in quibus frequentissimè occurrunt. In quibusdam appellantur, ut hic equites singulares. In aliis equites singulares Imperatoris, equites singulares Imperatoris nostri, equites singulares Cæsaris, Augusti, Augusti nostri, Domini nostri. Vide de his Gruterum. Meminit & Tacitus in IIII. Historia alæ singularium. *Accessit ala singularium excita olim à Vitellio, deinde in partes Vespasiani transgressa.* Fuit hæc singularis quædam, ut ipsum nomen satis ostendit, equitum manus, cujus ut evocatorum & primipilarium, alias major, alias minor numerus: quare Hyginus distinctè trecentis, quadringentis quinquaginta, sexcentis, octingentis & nongentis suum in castris adsignat locum.

Latere suo.) Restitue: latere sinistro. Nam dextro prætorianos opposuit. Idem error inferius. *Exposuimus itaque suas pecies & universum exercitum suis locis constituimus.* Lege, ut monuimus, singulas species.

Ita sicut & pari numero disposit.) Ita fiet ut. Si singulares sexcenti prætoriani trecenti fuerint: quartam illorum partem transferemus in latus dextrum prætorii, quo tendunt prætoriani, reliquos in sinistro collocabimus, ita fiet primum, ut par numerus quadringenti quinquaginta equites utrimque, deinde ut hi ipsi laxius aliquanto, & principales eorum singulis tendant papilionibus: nam duo hemistrigia septingentorum viginti pedum, quæ est longitudo lateris prætorii, accipient, cum mille trecenti quinquaginta pedes sufficerent.

Decuriones & reliqui principales.) Id est, duplicarii & sesquiplarii. Principalis enim præcipuus & princeps: Plinio Pici Martii principales in augurio, hinc & ad principes refertur reipublicæ, ut *principalia arma*, apud Vellejum: Ad solos deinde Cæsares, ut *principalis domus*, *principales opes*, *&c.* In re militari qui scriptoribus prioris ævi principes castrorum, legionis, alæ, centuriæ, turmæ. Item. Primores juvenum & duplicarii. Hi sub Cæsaribus principales, ut jam olim in castris porta & via appellabantur. Vegetius. *Principalium militum, & ut proprio vocabulo utar, principum nomina & dignitates secundum præsentes matriculas judicabo.* Opponuntur gregalibus ut immunibus munifices. Idem. *Principales qui privilegiis muniuntur, munifices qui munus facere coguntur.* Tacitus in II. Historiarum. *Nec principes modo coloniarum aut castrorum, quibus præsentia ex affluenti & partâ victoriâ magna spes, sed manipuli quoque & gregarius miles viatica sua & baltheos phalerasque insigni armorum argento decora, loco pecuniæ tradebant.*

Propensius tendant.) Retinet Salmasius vocem, *propensius*, & interpretatur laxius, quo sensu in Solino dicatur: *Propensior laus*; *propensior*

 claritas,

claritas, *notæ propensiores*, *venæ propensius vino irrigatæ*. Infra quidem Hyginus de alâ: *Principales eorum aliquanto laxius tendent*. Nos putabamus, papilionibus singulis vel papiliones singulas tendant. Sic idem postea. *Decuriones singulis papilionibus utuntur*.

Et si minora numerus virorum quæ fuerit.) Fortè: Si minor numerus utrorumque fuerit. Dixit quid agendum sit, si minor numerus prætorianorum, major singularium: nunc docet, quo genere pedatura explenda, si tam hi, quàm illi pauci numero.

Centenis equitibus æmitricis suis laxius tendant.) Lege: centenis equitibus hemistrigiis suis laxius tendent: id est, minor numerus quam centum. Infra. *Quadragenis hominibus per strigas strictius seu laxius tendent.*

Non erit æsitandum quoniam Officialib. lateri vestro proximis ibi pedatura adsignaretur.) Fortè: non erit hæsitandum, quoniam officialibus lateri dextro proximis ibi pedatura adsignabitur. Sed quinam isti officiales lateri dextro proximi? Officium pro honore & dignitate sive administratione dignitatis, apud scriptores optimi ævi rarò quidem, invenias tamen frequentius apud L. Senecam, Tacitum, Suetonium & istos. Sed neque apud illos, sed neque apud hos memini officiales appellari, qui in gradu aut dignitate constituti. Nec arbitror Hyginum designare hoc vocabulo, eosdem quos paulò ante principales vocavit, quando neque ratio, neque disciplina militaris permittat, ut hi à numero cui præsunt, divulsi tendant cum equitibus prætorianis aut singularibus. Officiales postremo Latinitatis ævo apparitores eorum qui in dignitatibus in Notitiâ imperii passim. *Officium viri spectabilis, Ducis Thebaidos, Ducis Arabiæ, Ducis Phœnices, habet ita Principem de schola Agentum in rebus anumeranos & adjutores eorum.* Deinde ferè subjicitur. *Exceptores & cæteros Officiales.* Non alio plerumque sensu in Codice Justiniani usurpatur. Eusebio quoque officiales & beneficiarii iidem, apparitores magistratuum, quorum opera utebantur in conquirendis reis, exigendis vectigalibus & similibus ministeriis. Sed quinam hi officiales, qui nusquam præterea in hisce castris; adfirmare non ausim, nisi sint officiales quidam domus Augustæ, qui per errorem Gromatici nostri vel incuriam librarii omissi sint. An potius: officialibus hisce barbaris, quos imperitia librarii principibus castrorum permiscuit, hinc facessere jussis alares ab altera parte tendentes hic in suum restituimus locum? Sed retinemus manum, qua hic toties nobis in alieno libro ac nescio an nimis temerè interdum utendum est.

Quod si cohors prætoriæ impares accepto fuerint.) Lege: Cohortes prætoriæ impares acceptæ fuerint.

Quo-

Quoniam numerus & dispositio dextra lævaque prætorii centuriis paribus esse debent.) Forte: quoniam numeri dispositio dextrâ lævâque prætorii centuriis paribus esse debet: vel numeri dispositi, &c. debent. *Ita fiet ut pari numero dispositi Decuriones & reliqui principales eorum propensius tendant.* & postea. *Pari numero integris strigis lateribus tendere debent.* Mens certè est, parem utrimque numerum collocari, utcunque concinnentur verba.

Loco cohortis equites prætoriani ponentur.) Quadringenti equites prætoriani duobus hemistrigiis pedum septingentorum viginti, quæ est cohortis prætoriæ pedatura, laxè satis tendent.

Singularis autem C *si* DCCC *aut* DCCCC *fuerint.*) Puto: Singulares autem si octingenti aut nongenti fuerint, expunctâ priori notâ numerali.

Pari numero integris strigis tendere debebunt. Id est, duobus hemistrigiis integris: non enim duplam pedaturam & tensiones majores accipiunt, quemadmodum cohortes prætoriæ. Liquet id ex eo, quod alæ prætorianorum eâdem quâ quadringenti vel quadringenti quinquaginta singulares pedaturâ tendenti, non nisi unius cohortis pedatura adsignatur, quæ si iisdem tensuris uteretur, duas strigas integras postularet.

Si ad nos fuerint ut ut striga est sufficiat.) Corruptissima lectio, an scripserat? Si spatium fuerit, ut strigæ sufficiant. Hyginus cap. 1. *Reliqui duodecim pedes qui conversantibus spatio sufficient.* & infra. *Alæ milliariæ vel quingenariæ si pedatura permiserit.*

Illum maximè observare debemus.) Scribe: illud. Ut *Illud planè poterit observari, si cohortes equitatæ in exercitu nullæ omnino fuerint.*

Ut latus ped. L. *actori.*) Malè acceptus locus: non enim de prætorio, sed de latere prætorii loquitur, cui Hyginum non plus quam quinquaginta pedes adsignare, sanus nemo dixerit: nam in compositione trium legionum, latus prætorii sexcentos pedes latitudinis intra viam sagularem accipit, vel septingentos viginti cum pedaturâ cohortium & latitudine viæ sagularis: longitudinis verò quadringentos octoginta vel septingentos viginti pedes, ut respondeat pedaturæ duarum vel trium cohortium legionum lateribus ad vallum tendentium: imò haud dubiè septingentos viginti pedes, ut suo loco probamus. At ex his numeris nullus vitiatæ libri scripturæ affinit. Præterea si quis hic numerus fuit, numerus latitudinis videtur fuisse: at ille neque proprius lateris prætorii, (idem enim omnium partium lateris prætorii, prætenturæ & retenturæ) neque semper idem, ut in universum definiri possit: nam Hyginus in metatione trium legionum, sexcentos

ſexcentos tantum pedes latitudini harum partium dat, non in omni metatione. *Obſervare itaque debemus*, inquit, *ut quoties tres legiones cum ſupplementis acceptæ fuerint, dimidia pars caſtrorum ſeptingentos viginti pedes latitudinis habeat & lateribus caſtrorum cohortium tabulino nonaginta, ſignis ducentos quadraginta pedes adſignemus, ut deducto tabulino cohortium & latitudine viæ ſagularis reliqui ſexcenti pedes ſuperſint.* At hæc verba: *Ut latus pedum quinquaginta, &c.* non tantum certum & in omni genere perpetuum, ſed etiam numerum jam antea definitum præſupponunt: cum tamen de pedatura lateris prætorii univerſa, antea ne verbum fecerit. Nullus itaque dubitet ſcripſiſſe Hyginum ſine numero ſimpliciter, ut latus PRÆTORII, quæ ſcriptura duabus tantum literis corroſis aut leviter mutatis, facile præferre potuit; PLACTORI, inde librarius imperitus, qui ſciret τὸ P pedes toties deſignare, & τὸ L notam numeralem eſſe, effecerit ped. L. actori. Alioquin legendum ſit: latus pedum ſexcentorum.

Non plus quam ſeptingentos viginti pedes longitudinis accipiat.) Dubitabam initio, anne latitudinem lateris prætorii, id eſt, eam pedaturam quæ à via prætoria ad vallum exporrigitur, longitudinem Hyginus hic appellaret, primum quod loco jam citato, dimidiæ caſtrorum parti in latitudinem ſeptingentos viginti pedes eundem, quem hic numerum adſignat. Deinde propter eum qui ſequitur locum. *Nam quantum ad latitudinem prætorii totius attinet à centum ſexaginta ad ducentos viginti poteſt obſervari in longitudine, ut ſupra dixi pedum ſeptingentorum viginti: ſtationi dari oportet ſecundum prætorium, &c.* Ubi ſi illa, *in longitudine, ut ſupra dixi &c.* ad proximè ſequentia referenda ſunt, de latitudine dimidiæ partis haud dubiè accipienda ſunt; nam ſtationem, comites, cohortes prætorias & reliquum numerum infra palàm in hac latitudine computat: quod ſi ad præcedentia reſpiciunt hæc verba; tamen idem illud latus prætorii, quod in his ſequentibus computare poſſit, videri: quia ille tam deſultorius de latere in latus tranſitus, non eſt probabilis. Nobis tamen Hygini verba & diſpoſitionem propius intuentibus, de vera longitudine loqui dubium non eſt. Longitudinem enim lateris prætorii nuſquam niſi hic definit, quam non probabile eſt omiſiſſe: cum & prætenturæ & retenturæ longitudinem deſcripſerit & omnino ut deſcribatur res exigat. Præterea quoties de dimidia parte totorum caſtrorum ſermo eſt, vel de latitudine partium, latitudinem ſemper nunquam longitudinem appellat: & ipſe numerus hic longitudini convenit: Cum enim alis quingenariis lateribus collocandis pedatura quadringentorum octoginta pedum non ſufficiat, ſupereſt, ut ſeptingenti viginti pedes aſſignentur: Cui pedaturæ optimè con-

convenit illa causa, propter quam non plus quam septingentos viginti pedes vult attribui, ut cohortes prætoriæ integris strigis sua pedatura optimè tendant: una enim cohors prætoria quingentorum hominum duplam pedaturam recipiens, strigam septingentorum viginti pedum ad pedem occupabit: nec minus rectè reliquus numerus hanc pedaturam explebit.

Ita fiet ut cohortes primipilarium &c.) Primipilaribus & evocatis in pedatura cohortium prætoriarum adsignavit locum. Sed primipilares tot numero in exercitu fuisse, ut totam cohortem efficerent, neque usquam memini legere, & ipse Hyginus negat, & cum in pedatura cohortis prætoriæ iis partem attribuit, & cum in recensione insuper copiarum suarum nullius usquam cohortis mentionem facit, quæ vel sit vel appelletur primipilarium cohors. An fuerat: cohortes primæ, prætoriæ &c, &c. nisi si quis velit cohortes primas, primipilorum cohortes dici, quia primi earum centuriones & primæ centuriæ, primi pili.

Integris strigis suâ pedaturâ optimè tendent.) Cohors prima, cohors prætoria, ala quingenaria, equites prætoriani, equites singulares: quæ sunt copiæ latere prætorii intra viam sagularem tendentes, unâ strigâ septingentorum viginti pedum optimè singulæ collocabuntur.

Nam quantum ad latitudinem prætorii totius attinet à CLX *ad* CCXX *potest observari in longitudinem, ut supra dixi ped.* DCCXX.) A centum sexaginta ad ducentos viginti potest observari in longitudinem, ut suprà dixi pedum sexcentorum. Dubitabam initio, anne hæc latitudo prætorio ex longitudine lateris pedum septingentorum viginti adsignaretur, cum eandem partem prætorii, quæstorii & comitum pedaturæ latitudinem infrà vocitare videatur. *Si quo plus vel minus fuerit idem observabimus, ut prætorium vel comitum pedaturam item quæstorium minuamus, servatis portionibus latitudinis.* Sed tamen exactius consideranti satis constat, utramque hic definiri partem & sicuti comitibus, cohortibus & alis latere tendentibus, sic etiam prætorio universum hoc spacium pedum septingentorum viginti, quod est inter vias principalem & quintanam, adsignari. Frons enim prætorii ad principia spectat & portam prætoriam. *Introitu*, inquit, *Prætorii partis mediæ ad viam principalem.* Item. *Via quæ ducit ad portam prætoriam, propter quam rigore tensuræ suæ superiores strigæ in prætorii ora non percurrunt.* Postica verò pars ad quintanam. *Lateribus quæstorii tendere debent ad viam quintanam centuriæ statorum, ut posticium prætorii tueantur.* Præterea cum parcus pedaturæ Hyginus nihil temerè in castris suis relinquat nudum: inter prætorium tamen & quin-

quintanam locum adſignat nemini : à centum ſexaginta igitur ad ducentos viginti pedes per ſeptingentos viginti relinquuntur prætorio : ingens profectò ſpacium, quod octo, ſeptem vel minimum ſex capere cohortes & Imperatoris tenſioni etiam nimis grande videri poſſit. Sed cogitare debemus, non hic prætorium conſtitui uni alicui ex priſcis illis conſulibus ab aratro ad imperium vocato, & mox ab imperio ad aratrum redituro, quo tempore virtus ſuis tantùm fulgebat honoribus, ne ſemeſtri quidem aut annuo potentiſſimæ jam reipublicæ duci, ſed terrarum gentiumque domino, turbâ amicorum & ſervorum, cæteroque fortunæ ſuæ apparatu aliquantum onerato ; quibus rebus illa ætate tanti imperii majeſtas adornata, externis gentibus oſtentabatur. Ac dubitare non immeritò poſſis, anne & pars aliqua hujus pedaturæ nuda & inanis relicta, tum ad liberiorem ab omni parte proſpectum, tum ad alarum & cohortium aliquot extraordinariam re exigente ſtationem, anne etiam pars aliqua foro ceſſerit ? In caſtris quidem polybianis, jam tum Imperatori circa prætorium multum ſpacii datur, quod niſi exigente neceſſitate, milite non expletur. Adde quod tribunal quod auguratorium & fortaſſis quædam aræ in eadem, ut mox dicemus area.

Item comitibus Imperatoribus noſtris.) Scribe : *Comitibus Imperatoris noſtri.* Inſcriptio vetus apud Gruterum. AMICO ET COM. AUG. N. In lapidibus quibuſdam comites Imperatoris in multis addito nomine Imperatoris cujus comites fuerunt Tiberii Claudii, &c. erant autem amici & familiares Imperatoris, pro cujuſque ingenio adſciti ad concilium aut delicias. Eorum alii primi, alii ſecundi, alii tertii ordinis vel loci, ut viri docti pridem obſervarunt.

A ped. L. *ad* LXX. *poteſt obſervari.*) Salmaſius in notis ad Ælium Spartianum. *Comitibus Imperatoris noſtri à pedibus ſexaginta ad ſeptuaginta poteſt obſervari.* Cauſam mutati prioris numeri non addit : ego illam ſuſpicor eſſe, quod poſtea in metatione caſtrorum ſuorum, ſexaginta comitibus adſignet pedes. Sed nihil vetat Hyginum illic mediam pedaturam adſignaſſe : non enim vult quinquaginta vel ſeptuaginta ſtrictè, ſed à quinquaginta ad ſeptuaginta obſervari, id eſt, minimum quinquaginta, plurimum ſeptuaginta pedes.

In qua pedaturam pro P R. primo loco anta principaliam adſignari debet.) Vir idem clariſſimus. *Iiſque pedatura pro prætorio primo loco ad viam principalem adſignari debet.* Sed comites Imperatoris, non pro prætorio, ſed lateribus & quidem poſt ſtationem accipiunt locum, neque etiam in univerſum ad viam principalem, nedum primo loco poterant tendere, cum

ſtriga

ſtriga comitum, non per longitudinem viæ principalis, ſed ut cæteræ omnes lateris ſtrigæ à via principali ad quintanam percurrat. Adde quod ipſa quodammodò ſcriptio oſtendit aliud ſubeſſe. Scribo: *In qua pedatura præfecto prætorio primus locus ad viam principalem adſignari debet.* Nam vox præfecto prætorio, abbreviatè ſcribebatur: PR. PR. vel PRF. PRT. à quo facilis ad ſcripturam codicis error. Et Hyginus qui legatis & tribunis, tam legionum quàm cohortium prætoriarum ſcamnum attribuerit ſuum, qui nec præfectos cæteros, ne centuriones, decuriones & principales quidem omnino reliquerit intactos, quo piaculo potuit omittere præfectum prætorio tanto in faſtigio collocatum? Adde quod hic locus perſonæ ejus convenit. Nam cum in loco ducum & præfectorum vel hoc ſpectetur, ut juxta ſuas quique copias tendant, vel ut ad principia & prope Imperatorem, in quâ poſitione, ferè quo quiſque eſt dignior, eo honore quoque loci Imperatori propior ſit: utrumque hic obſervatur, ubi datur præfecto prætorio primus locus in comitum pedatura ad principia, medius inter cohortes prætorias & prætorium & proximus Imperatori. Præerat enim cohortibus prætoriis & erat pænè Imperatori, quod antiqua republica dictatori magiſter equitum. Auguſtus quidem ſolos equeſtris ordinis homines hac dignitate voluit ornari, neque ſenator quiſquam ad eam fuit promotus, præter Arretinum Clementem & Titum Veſpaſianum ante imperium Severi Alexandri, qui tandem ſenatoriam fecit: ſed vel inde colligi magnitudo poteſtatis poteſt, quod princeps terrarum ſibi & imperio tutum non cenſuit, credi eam multarum imaginum & ſummi ordinis hominibus. Erat ſecunda dignitas in imperio, *βασιλείαν ἀπόρφυρον* vocat Eunapius: quâ qui donabatur, accipiebat ab Imperatore pugionem & vice ſacra judicabat: Scribimus autem, *primus locus adſignari debet*, quod res & ratio poſtulet, & ſic alibi Hyginus. C. 2. *Primipilares etiam & evocati in eadem pedatura locum accipiunt.* & 5. *in eandem pedaturam locus adſignetur.*

Interpoſitâ deinde viâ cohortis præbetoriæ & reliquus numerus.) Putat vir doctiſſimus hoc loco, viæ cujuſdam ex caſtrenſibus fieri mentionem, quæ appelletur via cohortis prætoriæ. Sed priora cum ſequentibus examinanti, viæ hic nomen non inſertum ſatis liquet. Primum enim ſtationi dari pedaturam, deinde comitibus Imperatoris, poſt hos interjectâ viâ, cohortes prætorias & reliquum numerum collocat. De via hac & cæteris vicinariis erit infrà dicendi locus. Scribe: Interpoſitâ deinde viâ cohortes prætoriæ & reliquus numerus.

Pro ut diſponi de libello extendimus debet.) Finge: prout diſponi debere oſtendemus.

 Æris

Æris institutis in formam partis imæ.) Finge: aris institutis vel si malis vocem debet huc referre. Debent aræ institui in formam partis imæ. Aras hic constitui velle Hyginum minimè dubito & quidem plures: nam aliorum deorum aliæ erant, apud Tacitum invenias auguralem aram vel utique structam ante auguralem aram, ut mavult Lipsius. *Structa ante auguralem aram subdita face cremari.* Invenias & altaria ad signa & aquilas. *Illic aquilam & signa amplexus, religione sese tutabatur, ac ni Aquilifer Calpurnius vim extremam arcuisset, rarum etiam inter hostes, legatus populi Romani, Romanis in castris, sanguine suo altaria deûm commaculavisset.* Sed quid sibi volunt ista *in formam partis imæ?* an vult constitui aras eâ formâ, quâ pars ima prætorii? an in formæ parte ima scripserat, designans locum, partem imam formæ id est pedaturæ prætorii? an fuerat infra viam parte ima? Ante tabernaculum certè Imperatoris & ad principia aras fuisse extructas dubitare non licet. Sacra enim in nulla re, nedum in militari à summo imperio disjungi patiebantur, nec magis Imperatori arma & tela & consultorum copiam, quam sacra & religionum instrumenta consultissimi & quantum licebat sapientissimi mortales semper ad manum esse volebant. Considebat inter medias aras & altaria non aliter quam in templo, sapientissimo consilio, quo neque ipse publicæ quicquam rei gereret, nisi consulto placatoque prius deorum numine & deorum cultus & religionum sanctitates ab omni parte conspicuæ, sua quadam reverentia, sua majestate eum circumdarent, & parentibus facerent augustiorem. Accedit quod non alius in castris locus aris aptior, tum propter spacium amplum & multitudinis capax, tum propter situm legibus sacrificantium convenientem. Aræ enim deorum ita constituebantur, ut ipsæ & sacrificantes immolantesque ad ipsas orientem aut si natura loci interpellaret flumen vel viam adsitam respicerent. Rectè itaque extruebantur ad viam principalem, quæ erat præcipua castrorum, respicientes ad hanc & portam prætoriam, quæ vel hostem vel orientem spectare solebat.

Auguratorium parte dextra prætoriatura principalem.) Scribe: Auguratorium parte dextra prætorii ad viam principalem. Romæ ad D. Joannis Lateranensis. TRAJANUS HADRIANUS AUG. PONTIF. MAX. TRIB. POT. XX. IMP. II. COS. III. PP. AUGURATORIUM DILAPS.... Augurale vocat Tacitus. *Nocte*, inquit, *coeptâ egressus augurali per occulta & vigilibus ignara.* Ubi ostendit, ita tabernaculo Imperatoris adjunctum & continuatum fuisse, ut ignaris vigilibus è prætorio ingredi potuerit, nisi verius est à parte hac

san-

ſanctiore & auſpiciis quæ unius Imperatoris erant, totum prætorium augurale appellatum, ac ita hic à Tacito appellari, verba quidem id facilè perſuadeant. Cum enim dicit egreſſum augurali Germanicum per occulta & vigilibus ignara, non per augurale, innuit jam ante fuiſſe & tenſionem habuiſſe in loco, quæ augurale dicebatur. Et ſolitum veteribus auguſtis ejuſmodi locis, quo major ineſſet religio à parte ſanctiore nomina indere: ſic Capitolium quondam auguraculum dictum fuiſſe, Feſtus ſcribit. *Auguraculum appellabant antiqui quam nos arcem dicimus, quòd ubi augures publicè auſpicarentur.* Neſcio anne & Quintilianus confirmet hanc ſententiam loco ſæpius à viris doctis citato, ſed non ſatis explicato: *Carmen funebre propriè Nænia & tabernaculum ducis auguſtale.* an fuerat: augurale? Joſephus conſtitutum inter media principum tabernacula prætorium, *ναῷ ὦ παραπλήσιον*, ait fuiſſe.

Agnovimus.) Fortè, adponemus, ſcilicet aris parte ima inſtitutis. Ante auguratorium enim aram jam diximus fuiſſe. Eſt & alibi in hiſce membranis, *ovimus*, ubi ſcribi debuit, *ponemus. Si cohortes equitatæ in eo exercitum omnino fuerint, ovimus alas quingenarias lateribus quæſtorii.*

Ut dixi ne & augurium rectè capere poteſt.) Recepimus conjecturam ampl. viri Jani Rutgerſii, quòd minimum à ſcriptura recedat. Ut dux in eo augurium rectè capere poſſit. Sed cum ipſi Imperatori, non ducum cuilibet prætorium hiſce in caſtris paret, dubito, anne aliud quid lateat. Non tamen prætulerim huic conjecturæ quod in mentem veniebat nobis. *Ut rem divinam facere & augurium rectè capere poſſit*, ut illud ad aram, hoc ad auguratorium, de quibus nunc agit conjunctè, referatur. Rem quidem ipſam quod attinet, Imperatores priuſquam concilium advocarent, in concionem adſcenderent, in hoſtem ducerent aut quidquam publicæ rei agerent, rem divinam feciſſe & aves conſuluiſſe: re bene geſtâ & peractâ pugna, ſimiliter ſacrificaſſe & meritos dîs honores perſolviſſe, ignorare nemo poteſt, niſi qui in omni hiſtoria fuerit hoſpes: erat enim hoc adeò receptum & tralatitium adeoque juſtum omnium opinione & neceſſarium, ut contemtores cæteroquin talium & minimè ſuperſtitioſi duces: vulgi tamen cauſa religiosè obſervarint, neque facile quiſquam contemſerit, niſi magno ſuo exercituſque malo. Livius: *Sacrificio ritè perpetrato concilium advocat.* Cæſar. *Poſtero die, re divina facta, concione advocatâ, in conſpectu oppidanorum milites collaudat*: & paſſim.

Parte lævâ tribunal ſtatuitor.) Scribe: ſtatuitur. In Græcorum etiam caſtris tribunal prætorio fuiſſe junctum, oſtendit Plutarchus, cum ſcribit Periclem milites, ſi bene memini, ſuos convocaſſe, *ἐπὶ τὸ βῆμα καὶ στρατήγιον.*

 Ho-

Homerus ſimiliter jam olim unà collocat forum, judicium & deorum altaria, ut hanc diſpoſitionem tam antiquiſſimam eſſe appareat, quam eſt prudentiſſima, qua loca illa, in quibus ſummum imperium ſummumque judicium exercetur, iis adponantur in quibus Deus colitur. στρατηγικὸν βῆμα appellat Dionyſius Halicarnaſſeus, ad differentiam aliorum tribunalium. Ac ſolet tribunal, etiamſi abſit Imperator, tamen Imperatoris nomine appellari, quia quicquid à minoribus ducibus pro tribunali geritur, non geritur, niſi autoritate & nomine illius. Scipio apud Livium. *In prætorio tetenderunt Albius & Atrius, claſſicum apud eos cecinit, ſignum ab iis petitum eſt: ſederunt in tribunali P. Scipionis: ſubmoto inceſſerunt: faſces cum ſecuribus prælatæ ſunt.* D. Paulus in Actis Apoſtolorum cum adſtaret ad tribunal Feſti: ἐπὶ τοῦ βήματος Καίσαρος, dicebat, ἑστώς εἰμι.

Ut augurio accepto inſuper adſcendat & exercitum felici auſpicio alloquatur.) Tacitus de Germanico. *Auctus omine addicentibus auſpiciis, vocat concionem & quæ ſapientia prævisa aptaque imminenti pugnæ diſſerit.* In auſpicato nihil feriæ rei agere fas erat, augurio accepto & addicentibus auſpiciis, tum demum exercitum ad concionem vocabant: fiebat id claſſico, convocati ſub ſuis quiſque ducibus & ſignis, manipulatim aut centuriatim conveniebant & tribunal circumfuſi, ibi potiſſima ſigna & aquilas conſtituebant. Livius in XXII. *Ut conſtituta ſunt ante tribunal ſigna, progreſſus ante alios magiſter equitum.* Quem habitum faciemque circumſtantium & ſigna & vexilla præferentium, numiſmata & monumenta vetera, jam ab aliis exhibita, etiamnunc oſtentant. In tribunali concionaturo Imperatori ponebatur caſtrenſis ſella, ut apparet ex Suetonio, recenſente inter infauſta omnia, quæ Galbæ in adoptione Piſonis evenerant, quod miniſtri caſtrenſem ſellam de more ponere, obliti fuerint. *Obſervatum eſt*, inquit, *etiam Kal. Januariis ſacrificanti coronam de capite excidiſſe: auſpicanti pullos evolaſſe, adoptionis die neque milites allocuturo caſtrenſem ſellam de more poſitam pro tribunali, oblitis miniſtris & in ſenatu curulem perverſè collocatam.* Livius VIII. *Ne tribunal quidem ſatis quietū legati circumſtantes ſellam orbant, ut rem in poſterum diem differrent.* Legati enim cum Imperatore aſcendentes, tribunal ipſum aut ſellam ejus circumſtabant, dubito an & tribuni. Nam Livius hic ſolorum legatorum meminit & paulò poſt. Iterum de eodem Papirio dictatore. *Juſſit de tribunali deſcendere legatos.* Apud Joſephum in ſeptimo ἁλώσεως: Titus expugnatis Hieroſolymis devictaque & pacata omni Judeâ, benemeritos milites pro concione laudans & donis militaribus donans, μετὰ τῶν ἡγεμόνων in tribunali conſtitiſſe dicitur, quæ vox ſæpius de ſolis legatis accipitur: interdum com-

complectitur & tribunos & præfectos. Illud autem observo, Imperatores concionantes, cum milites suos alloquerentur, aut pro concione laudarent, ferè stetisse: at cum judicis partibus fungerentur, sellâ sedisse. Prioris moris exempla habes in Galba & Tito Vespasiano. Posterioris in Papirio, Scipione & aliis. Tractûm à more urbano, quo judices sedebant, Oratores ad populum verba facientes stabant, satis congruente cum naturâ rerum, habitu utroque, quia alteros quieto sedatoque animo, alteros commotiori munus suum explere oportet.

Introitum prætorii partis mediæ aut viam principalem.) Scribe: introitu prætorii partis mediæ ad viam principalem, vel ante viam principalem: quomodo & supra, ubi de auguratorio & tribunali loquitur, non malè scripseris. Ante principia enim judicia habita, Fabius & Suetonius scribunt. Ille milite Mariano. *Sed neque hoc Mars parens, neque signa militaria aquilæque victrices sinant, ut tuâ quoque sententiâ quisquam vir & Romanus & miles nimium pudicus sit, apud quem ante principia agendum est.* Hic Caligulâ. *Capite punivit & quidem ante principia castrorum.*

Groma locus appellatur.) Salmasius legit, grumæ: secutus Nonium, qui ait: *Grumæ sunt loca media, in quæ directæ quatuor congregantur & conveniunt viæ.* Suidæ γνώμα vocatur. Ὀλίγον ἐρωτέρω τῆς στρατηγικῆς σκηνῆς χωρίον ἦν ὥσπερ ἀγορὰ ἀπεδέδεικτο ὃ δὴ γνώμα προσηγορεύετο ἐκεῖσε δ' αἱ πρεσβεῖαι καὶ αἱ ἀγγελίαι καὶ ὅλα ἐγίνοντο. Ubi malè vir doctissimus vocem, ὅλα, in ἄλλα, velit mutatam, & quasi Hyginum non inspexisset, inauditum sibi dicit, quis sit ille locus, quem gromam appellat Suidas. Circa gromam autem, hoc est, in principiis & ad principia, dabantur per exercitum jura & imperia; indicebantur munera, habebantur castrensia judicia, fiebat res divina, huc convocabatur ad concionem exercitus, huc turba castrensis, ut ad forum conveniebat, hic totos dies versabatur, donec principia dimitterentur: ideo ait Suidas, hic legationes & nuncios & omnia administrari.

Quod turbabi congruat.) Rectè Salmasius. Quod turba ibi congruat. Congruere enim est convenire, à gruibus ductum; de quibus Solinus c. 10: *Concors omnium cura pro fatigatis, adeo ut si quæ defecerit, congruant universæ lassatasque sustollat.* Hyginus: *In castris groma ponitur in tetrantem quo velut ad forum convenitur.* Sed inepta & haud dubiè falsa hæc derivatio gromæ à congruendo: nec melior si legas: *Quod turba ibi congrumet* eodem sensu, (quamvis fortasse ut degrumare sic & congrumare inter castrensia vocabula fuerit) Non enim groma à congrumando, sed contra, congrumare à gromâ deduci deberet. Sed melior hæc quæ sequitur causa hujus nominis.

Sive

Sive in dictationem & adposito.) Assentior viro eidem clarissimo legenti: Sive quod indictatione metarum. Hyginus. *Prolato exiguum per rigorem ferramento, normaliter paucas dictabimus metas.* Frontinus. *Metis ad ferramentum positis per ipsum erit dictandum.* Idem. *Dictabimus metas non minus tres.* Nisi hic metationem castrorum docens scripserit potius. *In dictatione metationis:* ut infrà. *Nec communem indicationem* (fortè dictationem) *metationis habet propter numerum incertum.*

Adpositio in eodem loco ferramento.) Lege: posito. Frontinus. *Metis ad ferramentum positis.* Hyginus de limitibus constituendis. *Multi ignorantes mundi rationem, solem sunt secuti, hoc est, ortum & occasum, quod simul ferramento comprehendi non potest: quid ergo? positâ auspicialiter gromâ, ipso fortè conditore præsente, proximum verò ortum comprehenderunt.* Ferramentum cui groma imponebatur, tetranis geometrarum erat. Hyginus. *In castris groma ponitur in tetrantem, quo velut ad forum convenitur.*

Groma superponatur.) Hæc sine dubio vera causa est, propter quam locus hic in castris groma vel grumæ appellatus: quod groma in eo super tetrantem poneretur ad dirigendas castrorum vias & portas. *Est autem groma*, ut ait Festus, *genus machinæ cujusdam, quo regiones agri cujusque cognosci possint.* Nonius. *Mensuram quandam esse notat qua fixa viæ ad lineam dirigantur.* Ac hic quidem locus satis nos docet, quamobrem in tetrante figeretur groma, ut scilicet viæ & portæ quatuor ad hanc machinam directæ stellam efficerent: primum enim in castrametatione posita gromâ, statuendum erat, quibus partibus quatuor portas locari placeret, easque ita dirigere, ut stellam vel crucem efficerent, quibus directis cætera omnia in proclivi erant: nam omnes metæ his respondebant & omnes areæ & viæ ab altera parte viæ principali, ab altera parte prætoriæ & lineæ illi, quæ à prætorio ad decumanam portam excurrebant, parallelæ erant. Primum itaque in castrametatione posita gromâ, linea, ut opinor, mensurabant vias, deinde perticâ cujusque generis pedaturam. Vide de his Salmasium in exercitationibus Plinianis de γνώμονα & groma, multa doctè, fusè, sed nonnihil etiam confusè differentem. Cui ut in cæteris assentiar, in eo quidem assentiri non possum, quod gromam & perticam eandem esse opinatur. Erat sanè πχνικὸν utrumque instrumentum: sed aliud hæc, aliud illa pertica vel decempeda mensurabant singulas partes. Groma in tetrante figebatur, & quatuor castrorum portas ostendebat. Groma signum erat, pertica mensura: groma dirigebat perticam, pertica à groma dirigebatur: & quanquam confundi hæc interdum, ut pleraque à scriptoribus & signa quoque quæ in angulis constituebantur, perti-

cas

cas appellari non equidem negaverim; propriè tamen aliud gromam, aliud perticam esse, multis probare possemus.

Ut portæ castrorum in conspectum rigoris.) Conspectus est, quod ex eodem loco rectâ lineâ normaliter conspici potest, sive una sive plures signorum conspectorum lineæ fuerint. Vide Hyginum de limitibus.

Stellam efficiant.) Est & hoc mensorum vocabulum. Cajus & Theodosius. *Et signatim ut inveniantur pali ipsi stellam consecraremus & ipsa stella junior nomine vocatur.* Forma stellæ hæc est + unde Africanus & Leo, vias hasce ex eodem puncto ad quatuor castrorum portas dirigere jubentes, non plures, sed unam viam transversam in modum crucis jubent fieri, ἐν τῷ μέσῳ ἢ φοσσάτῳ σταυροειδῆ πλατεῖαν. &c.

Et professores ejus artis causâ supra scripti.) Salmasius: ejus artis causâ ut supra scripsi. Sed nihil supra in his quidem, quæ super sunt hac de re scripsit: potest servari scriptura libri. *Professores ejus artis:* intellige, figendi in tetrante gromam & ad eas vias portasque castrorum dirigendi, hoc est mensoriæ artis: *causa supra scripti*, id est, causa ejus quod supra scriptum est, quod scilicet groma ferramento superponatur: ut enim inde locus ipse castrorum groma, sic etiam metatores Gromatici appellati: aut si quid mutandum, scriberem causâ suprascriptâ: suprascriptum autem & infrascriptum, etiam ad proximè præcedentia & sequentia refert. *Nunc papilionum tensionem cohortium suprascriptarum ostendemus. Datos itaque numeros qui infra scripti sunt, sic computabimus. Legiones tres vexillarii, &c.* Ætate Polybii tribunus cum centurionibus ad eam rem delecti, præcedentes capiebant castris locum, totamque metationem peragebant. In Cæsare leguntur & exploratores & centuriones eâ de causâ præmissi. Josephus in primo agmine exercitus Flaviani cum stratoribus viarum ponit Ἀφ' ἑκάστης ἑκατονταρχίας δέκα τῶν τε αὐτῶν σκευῶν καὶ τὰ μέτρα τῆς παρεμβολῆς φέροντες. Illud certum est, veteri disciplinâ quemadmodum omnia pænè militaria, ita hanc quoque partem centurionibus & exercitus militibus demandatam fuisse: nihil enim in re militari necessarium volebant à suis ignorari, neque legiones omnibus numeris absolutas alieno subsidio indigere. At posterioribus seculis, deficiente paulatim illa antiquâ disciplinâ & peritiâ armorum, quæsiti extra numeros & tantum non extra castra magistri earum rerum, quas veteranam neminem ignorare oportebat & quo plus magistrorum eo minus scientiæ fuit. Hinc tot nova dignitatum munerumque militarium nomina, veteribus ignorata, ut numerum eorum inire non sit facile. His quoque adcenseo metatores & mensores, quorum crebra apud Latinos, qui sub primis Imperatoribus scripsere, nec

non apud Græcos ſequioris ævi mentio, & Hygini Gromaticos, & Vegetii campidoctores vel campiductores, campigenos & anteſignanos, item anteceſſores Mauritii Imperatoris: quæ vocabula cum denotent eos, qui caſtris metandis præerant, ſimul oſtendunt peculiare munus aut pluria etiam munera fuiſſe, quæ à cæteris non obirentur: Agrimenſores fuiſſe autor eſt Vegetius, Lib. III. *Ita autem ab agrimenſoribus podii ſinum colligi oportet, ut ad quantitatem concludatur exercitus.*

Viæ vicinariæ.) Ulpianus Lege II. ne quid in loco publico vel itinere, poſtquam vias vicinarias vel vicinales à publicis & privatis, ut tertium genus diſtinxit, eas ita definit: *Vicinales ſunt viæ, quæ in vicis ſunt vel in vicos ducunt.* Livius etiam earum meminit in urbe. Agrimenſoribus autore Seculo Flacco, *viæ vicinales ſunt, quæ de publicis divertuntur in agros.* Ad harum exemplum viæ vicinales in caſtris dicuntur minores illæ & intercurrentes, quæ ex majoribus prætoriâ, principali, quintanâ & ſagulari in ſtrigas vel vicos ducunt. Eſt enim omnis hæc metatio vicorum admodum ſimilis propter intercurrentes vias, ut jam diximus ex Polybio. Ac omnes vias quarum meminit ſine nomine intra viam ſagularem in pedaturâ ſupplementorum, vicinarias arbitror fuiſſe, lateribus prætorii duarum mentio, unius inter comitum pedaturam & cohortes prætorias: alius inter cohortes & alas equitum. In prætenturâ primam ponit inter ſcamnum tribunorum & alam milliariam: ſecundam inter duas alas: tertiam & quartam inter cæterum numerum: quintam ſuper cohortem primam. In retentura viarum quidem diſertè non meminit; fortaſſe quod eædem, quæ latera prætorii, percurrant etiam hanc partem, ut fit in metatione polybianâ: nam pedatura ſatis ampla eſt. Sed omnia hæc ſatis obſcurè in corruptiſſimo hoc libello definiuntur. Illud apparet eas quas in prætenturâ collocat, per transverſa caſtra excurrere & deſinere in via ſagulari. At quæ lateribus caſtrorum per longitudinem caſtrorum à via principali ad viam, opinor, quæ illic eſt ad tergum. Nam in computatione longitudinis prætenturæ & latitudinis lateris prætorii, viarum quoque latitudo computatur. At in computatione latitudinis prætenturæ & longitudinis laterum de viis verbum non facit. Imò ſexcentos pedes latitudinis prætenturæ & ſeptingentos viginti longitudinis lateris & quadringentos octoginta retenturæ milite explet, ut ne viis quidem ſpacium ſuperſit. Cauſæ diverſitatis diverſitas ſtrigarum, quæ in prætenturâ per latitudinem caſtrorum, in duabus aliis partibus per longitudinem exporriguntur. An præter has intermorientes, aut ut verius dicam, in viâ ſagulari deſinentes, aliæ ad intervallum uſque per

tranſ-

transversas strigas excurrant, difficilius dictu est. Non desunt enim utrimque causæ. Nam dari ideò possunt videri, quod Hyginus viarum vicinalium percurrentium mentionem facit, quasi distinguens eas ab intermorientibus, & addit causam, ut exercitus ad eruptionem expeditus progredi possit, quæ causa videtur postulare, ut ad spacium hoc, quod est inter vallum & legiones percurrant. Accedit quod longitudinem castrorum definit duobus millibus quadringentis pedibus, quod spacium octo legionibus solis & viis majoribus non expletur: ad pedem autem expletur, si quidem inter cohortem & cohortem, viam viginti pedum interjeceris. At contra quis credat, Hyginum, qui cæterarum viarum locum & pedaturam descripsit, has uno tantum verbo & tam obscurè tetigisse, id est pænè præteriisse? præsertim cum commodè dari non possint, nisi aut per medias cohortes alasque intra viam sagularem tendentes, aut per medias cohortes legionarias, non tantum per strigas transversas percurrant? quod neque utile neque decorum est. Et si longitudo castrorum justo minor est, nisi inter cohortes legionarias interposueris vias: at latitudo castrorum mille sexcentorum pedum interjectis viis sexaginta pedibus pedaturam suam excedet: nam eadem ratio postulat, ut tam ad portam decumanam & prætoriam, quam lateribus castrorum transcurrant. Jam illa quæ de percurrentibus viis dicuntur, obscura sanè sunt, nec satis ostendunt quonam percurrant. Verius itaque fortasse erit, longitudinem illam quam exempli quidem gratiâ, non autem disertè castris suis attribuit, non tam exactè observari, & illa de viis percurrentibus aliter (possunt autem commodè) explicari, quàm tot vias absque autoritate Hygini in castris muniri.

Ideo dantur percurrentes proximè sagularis.) Finge: proximè sagularem vel sagulares. Puto loqui de viis, quæ à principiis ad tergum castrorum interiorum per latera perque retenturam ducunt: nam de latere prætorii hic agit: percurrentes vocat, ideo quod à viâ ad viam perque duas castrorum partes percurrant, aut si de omnibus velis intelligere, possis: *ad proximas sagulares.* Nam ad intervallum usque non percurrere, ex eo efficitur, quod eæ quæ in prætentura in pedatura septingentorum viginti pedum longitudinis computantur, quæ à tribus legionibus latere castrorum tendentibus tota occupatur, quodque illæ quæ lateribus prætorii, pars sint sexcentorum pedum, quos duæ cohortes legionariæ ad tergum tendentes explent.

Nunc præteritura rationem exponam viam principalis.) Scribe: nunc **prætenturæ rationem exponam. Via Principalis, &c. Exposita ratione**

prætorii & laterum prætorii, tranſit nunc ad deſcriptionem prætenturæ: ſed priuſquam ad cætera tranſeat, viam principalem, quæ prætenturam à lateribus prætorii diſtinguit, nobis exhibet.

Via principalis.) Meminit hujuſce in caſtris viæ, Livius libro X. *Manipulos legionum viâ principali inducit.* Alioquin viarum in caſtris nomina apud veteres non facilè invenias.

Qua eſt inter portas dexteriorem & ſiviſteriorem, quæ à principes nomen opti.) Quæ eſt inter portas dexteriorem & ſiniſteriorem, quæ à principiis nominatæ: vel à principibus nomen aptæ, id eſt, adeptæ. Feſtus. *Principalis caſtrorum porta nominatur, quod in eo loco eſt quo principes ordines tendunt.* Ad hanc enim viam Imperator, præfectus prætorio, legati, tribuni, cohortes prætoriæ & primæ, principes denique exercitus tam antiqua, quam recentiori ratione metationis tendebant. Illa autem, *quæ à principiis*, &c. tam ad portas, quam ad viam, cum idem utriuſque nomen, referri poſſunt.

Eſſe debet latitudine eadem, qua opus pedum ſexaginta.) Videntur hæc verba tranſpoſita paulum: ſed amat noſter, alioquin ſcripſiſſet: eſſe debet pedum ſexaginta latitudine eadem. Viarum publicarum apud Romanos diverſa genera, quarum alia aliis latitudo. Viis regiis, conſularibus vel prætoriis quidam ſexaginta, alii quadraginta, tringinta pedum latitudinem alii attribuunt. Erant & viæ viginti pedum, item duodecim: minimè verò octo pedum. Eædem hæ latitudines in his caſtrenſibus Hygini viis obſervantur & ſunt omnium latitudinum quædam præter minimam. Viæ prætoria & principalis, nec non intervallum ſexaginta pedes accipiunt: quintana quadraginta: ſagularis triginta: viæ vicinariæ viginti: denique ſpacium illud, quod eſt inter ſingulas ſtrigas duodecim pedes. In pedatura autem ſpacii ejus quod eſt intervallum & legiones, nimium quantum à Polybio diverſus abit: Ille enim huic ſpacio ducentos pedes adſignat, adjecta cauſa, cur tantum adſignet: præſtare enim locum hunc inanem, ut introduci & educi legiones commodè poſſint; ex ſua quemque ſtriga eo effundi; eo cogi & de nocte adſervari, ſi qua præda fuerit facta: id verò imprimis efficere, ut ne ignis, neve quod telum ad legiones adigi poſſit. At Hyginus huic ſpacio ſexaginta tantum pedes, quantum viis principali & prætoriæ tribuit, neglectis & poſt habitis tam gravibus cauſis, planè non proportione cæterarum partium. Ac videntur hoc inprimis egiſſe poſterioris ætatis Gromatici, (deſidiæ hoc an arti tribuemus) ut contractis copiis, pedaturam quam denſiſſimis caſtris complerent, quo minori labore munitio perficeretur & per-

perfecta paucioribus defensoribus egeret. Lucanus.

Agminaque interius muro breviore recepit,
Densius ut parvâ disponeret arma coronâ.

Coronam appellabant, quicquid interius vel exterius circumdabat. Sic corona valli apud poëtam, vallum. Corona passim populus, qui consessum judicum vel verba facientem cingebat. Autor Dialogi de claris oratoribus vel causis corruptæ eloquentiæ. *Quod gaudium, consurgendi assistendique inter tacentes & in unum conversos! coire populum & circumfundi coronam & accipere affectum quemcunque orator induerit.* Sic enim legendum est, ubi legitur, *circumfundi coram*, nullo idoneo sensu. Plinius epistolarum lib. VII. *Nonne quum surgis ad agendum, tum maximè tibi ipsi diffidis, tum commutata, non plurima sed omnia cupis; utique si scena latior & corona diffusior.* Silius Italicus lib. VII.

Cernis ut armatâ circumfundare coronâ,
Et vallet clausos collectus miles in orbe.

Sed ut revertamur eò unde digredimur. Considerandum etiam atque etiam, anne abreptus secuti sui desidiâ Gromaticus partem hanc nimis contrahat. Est tamen tanta, ut cohortes ut in acie instructæ, in eâ subsistere facilè possint: quam in urbe munitâ latitudinem aggeri dari jubet, Vitruvius lib. I. c. 5. *Interiore parte substructionis fundamentum distans ab exteriore, introrsus amplo spacio constituendum est, ita ut cohortes possint quemadmodum in acie instructæ, ad defendendum supra latitudinem aggeris consistere.*

Et ideo à quibusdam interballum est cognominatus.) Et ideo à quibusdam intervallum est cognominatum. Intervallum propriè esse spacium quod est intervallum vel cervulum & alium cervulum testatur Varro. Hygino usu castrensi spacium hoc quod est intervallum & legiones etiam intervallum.

Item viam quæ ducit ad portam prætoriam in prætorio sine dubio via prætoria ducitur.) Corrige: Via quæ ducit ad portam prætoriam, (à prætorio sine dubio, via prætoria dicitur) vel, via quæ ducit à porta prætoria in prætorium, unde sine dubio via prætoria dicitur. Via enim hæc ab via principali vel introitu prætorii ducit ad portam prætoriam, vel quod eodem recidit, à porta ad prætorium. Polybius viæ huic, cui Hyginus sexaginta, quinquaginta tantum attribuit: fortassis, quod in prætenturâ illa multum nudi, soli, vel quod ad conjuncta castra respexit, in quibus via hæc, non ad portam prætoriam, sed ad media & alterius consulis castra ducens, minori spacio indigeat. Extraordinaria, opinor, æquè ac

prætoria dicebatur, ſicut & porta utrumque habuit nomen.

Propter quod rigorem cenſuræ ſuæ ſuperioris ſtrigis in prætori jura non percurrunt.) Vir ingenioſus. Propter quod rigorem cenſuræ ſuæ ſuperioris ſtrigis in prætoria via non percurrunt. Fortaſſe an fuerat. Propter quod rigore tenſuræ ſuæ ſuperiores ſtrigæ in prætorii ora non percurrunt. Facit, inquit, ſpacium hoc pedum ſexaginta, quod datur viæ prætoriæ, mediam prætenturam ſecanti, ut frons prætorii ne claudatur & libera ſit à ſtrigis, quæ à lateribus caſtrorum ad viam prætoriam rigore tenſuræ ſuæ excurrunt. *Superiores* enim *ſtrigas* hic appellare videtur, ſtrigas prætenturæ, quamvis alioquin prætenturam partem inferiorem dicat. *Ora prætorii.* Introitus & frons, ut *ora phalangis*, frons phalangis, ϛόμα Græcis. Frontinus. *Equites à ſiniſtro cornu præter ora phalangis juſſit tranſcurrere.* Cicero. *In aditu atque ore portus.*

Quoniam ad viam prætoriam ſigna ſpectare debebunt.) An quarum ad &c. Refero enim ad ſuperiores ſtrigas, id eſt, cohortes primas, alas milliarias, cæterumque prætenturæ numerum. Non quidem ipſæ ſpectant, id eſt, reſpiciunt viam prætoriam, ſed vel frontem caſtrorum vel viam principalem, quia ſtrigarum rigor per latitudinem caſtrorum exporrigitur, ſed ſigna eorum eò ſpectant. Intra enim latus hoc alæ milliariæ, quod eſt ad viam prætoriam, ſignorum nomine appellat. *Accipere debet ala milliaria ſignis pedes & tabulino pedes ſexcentos.*

Dabimus itaque intra viam principalem legatis pedaturam.) Intra viam principalem, hoc eſt, ut arbitror, ad viam principalem, eâ parte, cui via hæc adcenſetur, quæ eſt prætenturâ. *Intra viam ſagularem* aliquoties dixit; meliori tamen niſi fallor jure, quod via ſagularis ſupplementa ambiens interiora quædam caſtra faciat. Tendunt certè in prætenturâ ad viam principalem contra comites, cohortes primas & prætorias planè eodem loco, quo polybiani tribuni.

Quod ſcamnum eſt appellatum.) Hyginus de limitibus. *Omnem menſuræ hujus quadraturam dimidio longiorem quam latiorem facere debemus, & quod in latitudinem longius fuerit, ſcamnum appellare, quod in longitudinem, ſtriga.* Frontinus. *Quicquid ſecundum hanc conditionem in longitudinem eſt delimatum per ſtrigas appellatur, quicquid per latitudinem per ſcamna.* Vides cauſam, quare legatorum hæc & tribunorum pedatura, ſcamnum dicatur. Quanquam ſi ideò ſcamnum quod per latitudinem caſtrorum delimata quodque in latitudinem caſtrorum longior, cæteræ quoque prætenturæ pedaturæ eodem excurrentes, ſcamna dici debeant: at hæ ſtrigæ dicuntur & hemiſtrigia. Uſus igitur caſtrenſis feciſſe hoc videtur, ut primæ hæ

ad

ad viam principalem areæ, quia & transversa per castra currunt & non servant communem strigarum latitudinem, scamna appellentur: at illæ sequentes quamvis eodem excurrant, quia tamen strigarum rationem servant, strigarum quoque servent vocabulum.

Nec communis strigarum indicationem metationis habere.) An? Nec communem strigarum dictationem metationis habet. Sensum esse apparet: non observari perpetuam alioquin hemistrigii triginta & strigæ sexaginta pedum latitudinem.

Propter 7. numerum incertum.) Nota hæc duplex aliquoties in hoc libro reperitur. Simplex frequentissimè in inscriptionibus priscis. Lipsius vitem cum flagello esse putat. Centurionem certè vel centuriam plerumque significat, ut MIL. COH. I. P. 7. JULIANI. id est, miles cohortis primæ prætoriæ centuriæ Juliani. MIL. COH. V. PRÆTORIÆ STIP. XIIII. EX. 7. MONNI. miles cohortis quintæ prætoriæ stipendiorum quatuordecim ex centuriâ Monni. M. POMPEJO MF. ANI. ASPRO. 7. LEG. XV. centurioni legionis decimæ quintæ. Interdum tamen & legionem designat. Utrumque jam observarunt docti. Duplex hæc nota in hoc libro plerumque etiam numero plurium centurias vel centuriones, ut 77. *statorum duo*, centurias statorum duas. *Ex iis 77. singulis*, id est, centuriones singulis. 77. *& decuriones singulis papilionibus utuntur*, centuriones & decuriones sing. &c. Hoc tamen loco vix est, ut de centuriis possit accipi, cum de legatorum scamno agatur, quod non probabile est pro numero centuriarum mutari; sed potius pro numero legionum, cum enim plures legiones vel pauciores fuerint: plures quoque aut pauciores legati legionum & proinde latitudo hujus scamni augetur aut minuitur. Scripsit itaque. Propter legionum numerum incertum.

Quod non semper latitudinem à pedibus lat. LXXX *observari debebit.)* Quod non semper latitudine à pedibus quinquaginta ad octoginta. Ex notâ enim L. & voce. ad: corrupta lectio nata. paulò ante. *Quod ad latitudinem prætorii totius attinet à centum sexaginta ad ducentos viginti potest observari.* Item. *Comitibus Imperatoris nostri à pedibus quinquaginta, vel septuaginta potest observari.* Et inferius scamnis legatorum octoginta: tribunorum septuaginta attribuens cum pedatura suffecerit, & decem de his detrahens pedes cum strictior fuerit, ostendit scamnorum pedaturam interim variare, quanquam offendit nos sanè repetitio hæc *& quod*, cum melius cum superioribus aliter connecteretur. Sed satis bene nobiscum agitur, si verum ex hisce ruderibus eruimus sensum: nitorem &

con-

concinnitatem si qua fuit, redderet scriptori, qui meliores codices nacti fuerint.

Observari debebit pro ut numerus lectionum effecerit.) Ita hæc distingue: nisi velis abesse, vocem *Sed*, & scribe: Observari debebit pro ut numerus legionum effecerit, aut potius exegerit. Hyginus. *Stationi viginti pedes, & si res exigit decem sufficient.* Vide tamen, anne hæc sic melius concinnentur. Quod scamnum est appellatum, nec communem strigarum dictationem metationis habet, propter legionum numerum incertum nec semper latitudinem eandem: à pedibus quinquaginta ad octoginta observari debebit, pro ut numerus legionum exegerit.

In quo tribuni cohortium prætoriarum.) Tribunos cohortium prætoriarum, tum quod digniores cæteris, tum quod numero pauciores & quo cohortibus suis propiores sint, eodem quo legatos scamno collocat, in eodem scholæ cohortium primarum.

Similiter tribunis legionum.) Alios in militia Imperatorum Romanorum tribunos legionum, alios tribunos cohortium fuisse, monuerunt pridem viri docti in hac parte antiquitatis versati. Ac indubium quidem est, præfectos cohortium auxiliarium & externarum, qui tribuni cohortium vocabantur, ut tribuni Maurorum, Vocontiorum, nec non tot alia tribunorum genera, quales sunt tribuni equitum, & in aula tribuni stabuli fabricæ voluptatum, &c. diversos esse à tribunis legionum. Sed quæri potest, an in legione duo quoque tribunorum genera, quorum hi prisco more toti legioni præessent, illi singulis cohortibus. Nam video virum illustrem, tribunatum legionis apud Suetonium interpretari, præfecturam unius cohortis in legione, ex quo colligitur, statuere vel duo tribunorum genera, quorum alteri cohortium præfecturam gererent, alteri totius legionis haberent curam, vel omnes tribunos legionis, non nisi cohortis legionariæ tribunos fuisse. Agnosco quidem tribunos lati clavios & angusti clavios: sed non hoc illud discrimen est: tam angusticlavii quam laticlavii, tribuni legionis dicuntur, ut locuples testis est Suetonius, qui scribit, patrem suum Suetonium Lenem tribunum angusticlavium tertiæ decimæ legionis, interfuisse bello civili inter Othonem & Vitelliū. Agnosco & majores & minores tribunos, sed inter quos non aliam differentiam observet Vegetius, quam quod illi per epistolam sacram Imperatoris judicio distinentur: hi proveniant ex labore. Sic & liberâ republica tribunorum militarium duo genera, ut scribit Asconius. Primum eorum, qui Rufuli dicebantur; hi in exercitu creari solebant. Alii erant Comitiati, qui Romæ comitiis designabantur: nihilo minus totius legionis

nis utrique tribuni. Ac præter hasce differentias nullas observo alias. Hyginus non nisi unorum meminit, collocatque omnes eodem scamno. Scribit Suetonius Claudium Cæsarem equestres militias ita ordinasse, *ut post cohortem alam, post alam tribunatum legionis daret*. Ubi cohors non accipienda de tribunatu cohortis legionariæ, sed externæ; ascenditur enim inde non statim ad tribunatum legionis, (quod sine dubio fieret, si quidem hic in legione tribunatus) sed primum ad alam, hinc ad tribunatum legionis. Tria hæc in exercitibus ejus ævi passim recensentur genera. Legiones, alæ, cohortes, per omnium horum præfecturas ordine ire voluit equites; primo toti cohorti præfici, deinde alæ, tertio legioni. Neque interim in legione distinguit inter tribunatum cohortis & legionis; ad tribunatum verò pertinuisse etiam sub Augusto curam totius legionis, non unius cohortis, ostendit Horatius, quando de se dicit.

Quod mihi paruerit legio Romana tribuno.

Ostendit & Hyginus, qui ad principia eos in eodem scamno collocat: non in pedaturâ singularum cohortium ubi locari deberent, si singulis cohortibus præessent. Adde quod primi centuriones & præcipuè primopilus, quorum illi in sua quique cohorte imperium tenebant, hic & primam cohortem & totam legionem regebat, secundus à tribunis legionum, deturbati quodammodò de potestate sua si singulis cohortibus tribuni sui fuissent præpositi. Præterea isti tribuni non legionis, sed cohortis legionariæ tribuni dici deberent: quemadmodum præfecti, qui in universum præerant sociis Latini nominis præfecti dicebantur sociorum: at qui cohortibus singulis præfecti cohortium: ut apud Livium. *Præfectus cohortis Pelignæ*. Sed verò cohortis legionariæ tribunus, quantum nunc memini, apud scriptores rerum Romanarum nullus est. Vegetius quidem cohorti primæ præfuisse vult, tribunum armorum scientiâ, virtute corporis, morum honestate præcipuum: reliquas cohortes prout principi placuisset à tribunis vel præpositis regi solitas. Sed vel hoc ipso ostendit, etiam sequiori seculo tribunos cohortibus extra ordinem principis rescripto datos cum alioquin à præpositis regerentur: non vulgò singulis cohortibus singulos fuisse tribunos: sed quicquid fuerit illo infimo seculo, quo priscæ militiæ nihil superfuit, præter nomina quædam. Sub prioribus Imperatoribus non arbitror alios, quam tribunos legionis totius in integrâ legione fuisse: in integrâ, inquam: nam in sparsa & divisa, si quis pertendit cohortibus præfectos interdum datos, qui tribuni cohortium dicerentur, non pugnabo. Video enim Cæsarem, qui alioquin præfectos solet distinguere à tribunis, tribunorum cohor-

tium mentionem facere, Libro II. de Bello Civili. *Simul atque cognitum sit de edicto Cæsaris consensisse Gaditanos cum tribunis cohortium, quæ essent ibi in præsidio.* Numerum tribunorum quod attinet, decem ea ætate, quot sunt cohortes, fuisse putat vir doctissimus Henricus Savilius. Ego uti nihil certi habeo quod adfirmem, ita plures quam olim fuisse vel propter ambitionem & corruptelas ævi, facilè concesserim. Video enim labante jam libertate, ambitiosè petitos datosque tribunatus solius interdum honoris & commodi causâ, absque labore militiæ, ut apparet ex epistola Ciceronis ad Trebatium nî fallor octavâ: video deinde & semestres factos, quo in plures distribui posset beneficium non magis principum quam principalium mancipiorum: video & uni alæ ab Augusto duos laticlavios præpositos: atque adeò plerosque honores per ambitionem multiplicatos.

Inferius adsignari debet quod æquè scamnum dicitur.) Scamnum tribunorum post scamnum legatorum in longitudine castrorum collocatur: liquet id, tum ex hoc loco, tum infra ex computatione longitudinis prætenturæ, in qua duobus scamnis adsignantur pedes centum viginti, singulis sexaginta.

In forma subjecimus, nunc ut suo referam loco ad alam milliariam.) Verius videtur. In formâ subjecimus & suo referam loco. Nunc ad alam milliariam. pagina sequenti. *Quantum attinet ad ea, quæ sunt necessaria satis, puto diligenter retulimus & si quæ rationes adhuc fuerint necessariæ, suo referam loco.*

Nunc ad alam milliariam.) Quinque equitum genera in castris Hygini inveniuntur. Prætoriani, Singulares, Alæ, Equitatus cohortium & ex nationibus Mauri equites. Nunc alarum exponit rationem. Alæ in re militari propriè sunt aciei partes dextræ & sinistræ, quæ mediæ aciei corpus instar alarum utrimque tegunt. Transiit hoc vocabulum usu ad eas copias, quæ in antiquâ aciei ordinatione, quæ semper eadem erat, id locorum obtinebant: solitum enim veteribus Romanis à loco quem in prælio tenebant, dare nomen copiis, sic socii *cornua*, κέρατα dicti, quod dextrum lævumque cornu facerent: pilani, triarii, quia instruebantur in tertia acie: Principes, qui prima gravis armaturæ (hastati enim initio videntur leves fuisse) antiquitus acies. In castris contra loca pleraque à ducibus aut copiis acceperunt nomen, ut prætorium, quæstorium, portæ & viæ principales prætoria, extraordinaria, quæstoria, decumana, &c. Alæ igitur veteri republica socii Latini nominis tam pedites quam equites: qua significatione alæ, pedites equitesque alarii, item cohortes ala-

riæ,

riæ, distinguuntur à legionariis. Deinde ubi socii civitate donati, dedere æquè ac Romani legiones, alariorum quidem peditum nomen ab illis ad auxiliares & externos transiit: at equitum alariorum illos mansit, sed cum externis, opinor, commune: mansit certè; legionibus enim in Italia aut provinciis scriptis alæ equitum adjungebantur Italici provincialis aut etiam externi sanguinis, non verò Romani aut equestris: neque enim equestris ordo cum civitate Romana vulgatus erat, neque equites Romani sufficere potuissent tot legionibus, quot tum gerebatur respublica. Inde jam rarior legioni, si tamen ullus equitatus Romanus præsertim posteaquam numerus equitum bellis civilibus attenuatus & attritus admodum. C. quidem Cæsarem in Galliis bellantem, paucos admodum in exercitu equites Romanos habuisse, apparet ex ejus commentariis. Plurimus ejus equitatus ex Provincialibus Gallis, Hispanis & Germanis. Cum enim ad Ariovistum colloquii causâ profecturus esset, equitibus Gallis quibus non satis fidebat, legitur equos detraxisse, iisque imposuisse milites legionis decimæ, quod non credibile est facturum, si quidem tot alas equitum Romanorum, quot legiones habuisset. Ac in Cæsare equites Romani ferè distincti ab equitatu, solent evocatis & tribunis jungi aut quibusdam administrationibus præfici. In septimo scribit: Labienum naves quas à Metrosedo deduxerat, (erant quinquaginta numero) singulas equitibus Romanis attribuisse, quibus administrantibus exercitus equitatusque (verba sunt Cæsaris) celeriter transmissus fuerit. Ubi vides & paucos numero & diversos ab equitatu. Eodem libro dicitur: *Cæsar à tribunis militum reliquisque, sed & equitibus Romanis & evocatis equos sumsisse*, quos distribueret Germanis equitibus: indicans ut puto, illos ut evocatos circa Imperatorem in exercitu fuisse & vel detractis equis munere suo potuisse fungi, alioquin non absque ignominiâ sumti ab iis fuissent. Alarii pedites occurrunt non semel in Cæsare: equites vix unquam: non ideò certè, quod alarii non essent: sed ideò credo, quod nihil præter alas equitum nec ullus equitatus legionarius in exercitu esset, à quibus hac appellatione discernebantur. Sub primis deinde Imperatoribus, alæ iterum & alarii equites distinguebantur à prætorianis singularibus & cohortibus equestribus. Alariorum peditum aliqua tum sed rarior memoria, cohortes appellabantur. Alarum autem vocabulum, ut proprium & suum eques tum vindicavit, non quidem legionarius aut Romanus, sed tamen honestissimus provincialium & qui in vicem legionarii addebatur ferè legionibus. Quam mutationem tam insignem tamque necessariam ad rectè intelligendam Cæsarianam militiam, miror tot viros longè eruditissimos, qui

in hac pulvere ante nos versati & inprimis virum nobilissimum, qui hanc sibi ex professo delegit provinciam, ut ostenderet differentiam antiquæ & novæ militiæ, adeò non observasse, ut de ea ne dubitaverit quidem. Dubitaverit autem? immò verò disertè attribuit singulis legionibus equitatum Romanum etiam sub Augusto & sequentibus Imperatoribus, Cap. 9. libri de re militari. *Postea alæ tantum equitum dictæ & alarii equites pro auxiliariis & hi alarii equites sive auxiliares distinguebantur à legionariis, qui legionum corpori velut adnexi erant: apud Tacitum & alios ejusdem ævi scriptores, quoties meminerunt alariorum equitum, de auxiliariis ii sunt intelligendi.* Rursus C. 20. *Viginti & quinque legiones sub Augusto fuerunt, quibus singulis cum trecenti equites sui, id est legionarii, septem inde millia equitum legionariorum cum quingentis extitisse oportet.* Quasi tunc & singulis legionibus equites Romani & quidem trecenti numero, ut veteri republicâ. Quorum neutrum fuit: apparet id, tum ex omni historia, tum ex locis, quibus exercitus illa ætate recensentur. Unum atque alterum inspicere operæpretium fuerit. Tacitus Annaliũ I. ubi compressa seditione in hostem ducit Germanicus. *Sequitur*, inquit, *ardorem militum Cæsar, junctoque ponte tramittit duodecim millia ex legionibus sex, & viginti socias cohortes, octo equitum alas, quarum ea seditione intemerata modestia fuit.* Ubi miserè hallucinatur Hugo, qui alas interpretatur turmas nullo exemplo: sed Tacitus neque ibi, neque postea instruens hunc numerum, alius equitatus meminit, quam alarum. Annalium IV. ubi recensentur omnes copiæ, quas tum in armis habebat Romanum imperium de legionario equite altum iterum silentium. *At* inquit, *apud idonea provinciarum sociæ triremes alæque & auxilia cohortium.* Historiarum. II. ubi describitur exercitus Vitellii urbem ingrediens. *Quatuor legionum aquilæ per frontem totidemque circa è legionibus aliis vexilla: mox duodecim alarum signa & post peditum ordines eques.* Non alius equitis, meminit Mucianus oratione ad Vespasianum. *Tibi è Syria Judæaque novem legiones integræ, nulla acie exhaustæ, non discordiâ corruptæ, sed firmatus usu miles & belli domitor externi: classium, alarum cohortium robora & fidissimi reges & tuâ ante omnes experientiâ.* Ejusdem generis equitatum tribuit Vellejus Quintilio Varo, cum scribit: *Cæsum Varum trucidatasque tres legiones, totidemque alas & sex cohortes.* Idem. *Vala Numonius, legatus Vari, diri auctor exempli, spoliatum equite peditem relinquens, fugâ cum alis Rhenum petere ingressus est, quod factum ejus fortuna ulta est, non enim desertis superfuit, sed desertor occidit.* Lege scriptores illius ævi: (piget enim nunc plura loca compilare) lustra cum illis exercitus Romanos & instructas passim acies, nusquam trecentos equites Romanos in illis

illis invenies, nusquam iustum legionis equitatum. Neque verò credibile, adeo nullo in numero fuisse florem Romanæ juventutis, ut ubique delituerint sub legionum aut communi alarum vocabulo, tanquam vulgus sine nomine,ut eos neque locus suus, neque imperia, ne virtus quidem aut ignavia secreverit usquam ab equitum turba; cum in antiquiori historiâ tam frequens inter Romanos & socios equites distinctio occurrat. Hyginus quidem in castris suis omisisse eos non dicam absque supinâ negligentiâ, sed absque stupore non potuerit. Nam uti præfecti alicujus per incuriam aut errorem non meminisse veniam habeat: ita equiti legionario non adsignare locum, id sit castrorum in castris describendis oblivisci. Neque frustra Livius in rebus priscæ reipublicæ de numero legionum equitumque ut de veteri ac jam obsoleto instituto loquitur, Libro VIII. *Scribebantur autem quatuor ferè legiones quaternis millibus peditum, equitibus in singulas tricenis.* Neutrum enim sua ætate observatum. At enim Augustus equitum turmas frequenter recognovit post longam intercapedinem reducto more transvectionis, & in historia etiam sequentium Imperatorum sunt equites Romani equo publico. Sed aliud census & recognitio equitum Romanorum; aliud dilectus. Ne veteri quidem republica illæ equitum Romanorum turmæ,quæ donabantur à censoribus equo publico, cum lustrum conderetur & ab iisdem in transvectione recognoscebantur, eodem actu scribebantur: consulum hoc, illud censorum erat. Non negamus sub Imperatoribus equites Romanos equo publico fuisse, sed eos in equitatum legionarium vulgò dilectos. Immò fuere inter hos,qui castra in vita nunquam viderunt: exemplum habes in Ovidio poëtâ, qui cum equum publicum haberet, testatur tamen de se ipso.

Aspera militiæ juvenis certamina fugi,
Nec nisi lusura movimus arma manu.

Rapiebant enim multos statim civilia officia antiquatâ pridem lege, quæ jubebat militare priusquam honores peterent. Illi autem qui è digniori illa stirpe militabant in singularibus aut prætorianis equitibus (video enim hos à Tacito opponi gregariis equitibus) pars si forte & in alis, (non enim præfractè negamus equites Romanos ullos in alis militasse, sed tum vulgò fuisse legionibus alas ex equitibus Romanis) sed digniores statim ad præfecturas admovebantur. Suetonius Claudio. *Equestres militias ita ordinavit, ut post cohortem alam, post alam tribunatum legionis daret.* Ubi Lipsius. *Quid? Præfecturæ cohortis & tribunatus equestres militiæ sunt? Ego serio repono: semestres.* At nihil sincerius vulgatâ lectione, equites enim Romani merebant præfecti cohortium extera-

terarum & alarum & tribuni legionum: inde equeſtres militiæ vocantur: argumentum & ipſum alas equitum Romanorum legionibus tum vulgò nullas fuiſſe, præſertim quum neque decurionatus, neque præfecturas harum inter equeſtres militias recenſeat. Auguſtus Senatoribus Romanis militiam auſpicantibus, teſte Suetonio, non tribunatum modò legionum, ſed & præfecturas dedit alarum, ac ne quis expers caſtrorum eſſet, binos plerumque laticlavios præpoſuit ſingulis alis. Ac erat in tanto imperio major jam dignitas equitum Romanorum, quam ut gregarios inter equites mererent, minor verò numerus, quam ut tot legionum equitatum explerent. Imminuta per bella civilia & admodum reciſa equeſtris ordinis ſtirpe, adeò ut Cajus, quo paucitati eorum ſubveniret, primores ex omni imperio, etiam extra Italiam, qui genere & opibus excellebant, in eum ordinem adlegerit, quibuſdam eorum in ſpem dignitatis ſenatoriâ veſte ubi dederit, prius quam ullum magiſtratum geſſiſſent, ut tradit Suetonius. Sed hæc alibi. Nunc ſatis eſt probaſſe, equites Romanos in Cæſarum militia, non fuiſſe equitatum legionum. At Vegetius, *Equitum*, inquit, *alii alares dicuntur, quod ad ſimilitudinem alarum ab utraque parte protegant acies, quæ nunc vexillationes vocantur ab eo quod velis ſeu flammulis utuntur. Eſt & aliud genus equitum, qui legionarii vocantur, propterea quod connexi ſunt legioni ad quorum exemplum ocreati milites inſtituti.* Sed cum ex ſcriptoribus partim antiquioribus, partim recentioribus compilaverit opus ſuum, non illâ, quam res poſtulat, judicii maturitate, hæc ex illis hauſiſſe credibile eſt: nam illâ ætate neutrum genus ſupererat qui olim alarii, tunc vexillationes: equites legionarii verò & re & nomine interierant, tantum quod ad eorum exemplum milites ocreati inſtituti: nam in monumentis ejus ætatis, præſertim in notitiâ imperii inter tot vexillationes, cuneos, alas, nullus eques legionarius. Alæ legionariæ jam à C. Mario leguntur adauctæ. Apud Cæſarem varium earum numerum invenio & inæqualem, ſive conſuetudini ejus ætatis, ſive caſibus belli hoc adſcribendum eſt. Succeſſoribus hujus rerum potientibus pleræque milliariæ vel quingenariæ; quædam & ſexcenariæ videntur fuiſſe. Legioni quidem raro minus alâ quingenariâ tum datum legas: ſæpe milliaria: interdum & plures milliariæ vel quingenariæ: nimirum uti dignitate illis priſcis impares & nequaquam comparandi: ita quod dignitati & virtuti defuit, multitudo ſupplevit. Crevit certè magis magisque numerus equitum prolabente jam antiqua diſciplinâ & honore legionum, donec ſeculis ſequentibus omne robur exercitus ad equitem recidit. Alæ milliariæ & quingenariæ in militia Macedonum jam olim fuerunt,

ſed

ſed illæ, ut ſcribit Curtius à Magno Alexandro inſtitutæ. Talis ala quam Agema vocabant. Apud Ælianum magiſterium equitum habet equites quingentos duodecim. Ephipparchia ſive duo magiſteria equites mille viginti quatuor. Ad horum exemplum alæ milliariæ & quingenariæ apud Romanos poſſunt videri inſtitutæ, cum illa ætate patrii moris negligentiores ad Græca deflexerint; niſi potius à priſco Romanorum inſtituto, quo ſocii duplicem numerum equitum dabant: ut adaucto equitatu alæ quingenariæ numerum quaſi & imaginem quandam equitis legionarii, milliariæ ſocialis alæ habuerint. Illud obſerva Tacticos unius generis militi eundem in quantum poſſunt dare numerum, ſi exceſſerint, duplum potius quam ſeſquiplum aut minorem alium, quod duplex numerus commodius quam hi, tum in caſtris cum cæteris collocetur, tum in acie.

Turmas habet XXIV.) Cum ala quingenaria ſedecim turmas habeat, milliariæ alterum tantum adjici initio ſuſpicabamur. Augebat hanc ſuſpicionem noſtram numerus turmæ triginta antiquitus, & Vegetii etiam ætate non plusquam duo & triginta homines à quo non multum abeant hæ turmæ, ſi quidem alam milliariam in duas & triginta diviſeris turmas, nongenti nonaginta duo erunt, in turmam unus & triginta. Hac verò ratione retento numero quem habet liber, turma fuerit unius & quadraginta equitum: reliqui ſedecim, ut juſtiſſimè numerus millenarius expleatur. Vidi deinde & Scriverium ad Vegetium habuiſſe ſuſpectum numerum hunc, & Salmaſium ad Trebellium Pollionem emendaſſe eodem, quo nos volueramus modo. Sed nos conſiderantes cohortes equitatas & peditatas milliarias duplum etiam quam quingenariæ numerum hominum habere: at non centuriarum nec turmarum, (quingenariæ enim ſex centurias, milliariæ decem, ſed illis aliquanto grandiores habent) duplicare turmarum numerum propter duplum equitum, auſi non ſumus. Præthereà obſervantes turmas viginti quatuor, numero equorum nonaginta ſex, quos decurionibus, duplicariis & ſeſquiplariis ſupra numerum attribuit, admodum confirmari, ut mox oſtendemus, de ſinceritate hujus lectionis non jam ambigimus. Turma quantum conjectura aſſequor, habet equites quadraginta, ſed prima octoginta. Quæ opinio non tam Vegetii autoritate mihi nata eſt, qui primæ cohortis turmis dat centum triginta duo, cæteris ſexaginta ſex, qua quod iſta ratione millenarius juſtiſſimè efficitur. Quod viginti quatuor paribus turmis aſſequi non poſſis, aliqui enim aut deficient ſemper aut ſuperabunt. Et quod caput eſt, pedatura alæ milliariæ me in hac ſententiâ confirmat. Tendit enim hemi-

hemiſtrigiis quinque, quorum unumquodque ducentos equites capit: ducenti equites erunt hac ratione quinque centuriæ, aut (quod eodem recidit) una duplex cum ſimplicibus tribus. In primo hemiſtrigio quatuor, in reliquis quinque centuriæ, in ſingulis ducenti homines tenſionem accipient. Quod ſi aliam ineas rationem, pares omnes ſed grandiores faciendo centurias effugere non poteris, quin aut alium numerum in ſingulis hemiſtrigiis loces, aut turmas unas in duo hemiſtrigia diſtrahas, aut denique à numero viginti quatuor turmarum aut millenario equitum recedas. Quæ cum Hygino minimè faciunt. Vegetius in ſua legione in quamque cohortem duas turmas, duplum in cohortem primam tribuit. Idem in ala milliaria re ita exigente (etiamſi non inſerantur tamen fuit fortaſſis proportio) facere poſſis: ſupererunt duæ turmæ vexillariis legionis.

In iiſdem curiones duplicariis explicari idem qui & numerus turmarum ſtabunt & quos ſinguli decuriones ternos duplicari & ſeſquinplicariinos.) Scriverius in notis ad Vegetium hæc ita citat. *Ala milliaria turmas habet viginti quatuor* (error in calculo) *in iiſdem decuriones duplicarii, ſeſquiplarii itemque numeri turmarum ſtabunt, equos ſinguli decuriones ternos, duplicarii & ſeſquiplarii binos habent.* Salmaſius ad Trebellium Pollionem. *Nunc ut ſuo referam loco.* *Ala milliaria turmas habet* XXXII, *in ea decuriones, duplicarii, ſeſquiplarii, totidem qui & numerus turmarum ſtabunt. Equos &c.* Mirum nî addat, quot in turma decuriones ſedeant vel jaceant: dicuntur quidem rectè ſtare in acie milites, ſtare in ſtriga vel adſiſtere equi, ſed ſtare in turma equites aut decuriones hoc ſenſu, Latinum non eſt. Docet enim quot ſint cuique turmæ decuriones, duplicarii, ſeſquiplarii. Scribe. Nunc ad alam milliariam: turmas habet XXIV, in iis decuriones, duplicarii & ſeſquiplarii, idem qui & (vel eſt) numerus turmarum. Habent equos &c. Senſus eſt, eſſe cuique turmæ decurionem, duplicarium & ſeſquiplarium, eſſe eundem horum & turmarum numerum. *In iis*, id eſt, in ala vel omnibus his turmis, non enim in ſingulis viginti quatuor decuriones.

Duplicarii & ſeſquiplarii.) Duplicarii & ſeſquiplarii hic ſunt principales equitum à modo quem accipiebant ſtipendii, ita dicti: antiquitus tam hi, quam decurio decuriones appellabantur. Feſtus. *Decuriones appellantur, qui denis equitibus præſunt.* Varro. *Primi ſingularium turmarum decuriones dicti, qui ab eo in ſingulis turmis ſunt etiamnum terni.* ἰλάρχας non ſemel eodem nomine appellat Polybius. Quæ ideò dicimus, ut oſtendamus, tres in quaque turmâ gradus, tam veteri quam nova militia fuiſſe: non in hac confuſos turbatoſque hos gradus, ut putat Lipſius. In centuria quo-

quoque peditum duplicarios & ſeſquiplarios fuiſſe, ex Feſto & Vegetio liquet, nec non ex Siculo Flacco, qui in adſignationibus agrorum hanc etiam differentiam obſervat. Siculus Flaccus. *Manipulus ergo ſingulas acceptas accipient, aliqui gradus ſingulas & dimidias, aliqui binas.* acceptæ ſunt portiones agri viritim adſignatæ, manipulus gregarii milites, duo hi gradus ſeſquiplarii & duplicarii. Duplicariorum horum jam primis libertatis temporibus mentio apud Livium II. *Ubi ſigna? ubi arma eſſent? ſingulos rogitans inermes milites, ſigno amiſſo, ſigniferos adhoc centuriones, duplicariosque qui reliquerant ordines, virgis cæſos, ſecuri percuſſit.* Vides jungi centurionibus duplicarios, ut hic decurionibus, nec alii, opinor, intelliguntur, quam optiones & ſuccenturiones, aut ſi qui præterea virtutis cauſa duplicia cibaria accipiebant. Signiferi autem videntur ex hoc numero eximi, an quod ſeſquiplarii? Non facilè dixerim, cum apud antiquiores nihil de his, quod nunc quidem ſuccurrat, legerim. Equitum autem duplarium, dupIariorum aut duplicariorum memoria crebra eſt in ſaxis antiquis.

Habent equos ſinguli decuriones ternos, duplicarii & ſeſquiplarii binos.) Equites alares gregarios. Oſtendit hic locus unum tantum equum habuiſſe, duplicarios & ſeſquiplarios binos, decuriones ternos. Priſco illo & verè equitum equitatu, gregarii quaque non plures uno equo habuerunt: unus enim publicus dabatur & in hunc è publico ſtipendium, qui tamen ſic quaque (adeò plerique ſuis ſumtibus non aluerunt) dubites honos an onus fuerit, cum inter præmia virtutis cauſa donata. *Ne cenſor equum publicum adſignaret.* Numidæ, Sarmatæque equites olim binos equos ſecum trahebant in modum deſultorum. Sed Romanis is mos non fuit. Deſultores, μεταβάται, qui ſæpe binos, interdum quaternos ſenoſque equos tranſiliebant in circo tantum ſpectaculi & palmæ cauſâ apud eos noti erant: in aciem non ducebantur. Valerianus epiſtola ad Roſinum Claudio tribuno ternos equos dari jubet, quot hic decurioni.

Sic ſuper numerum equorum mille deductis ſingulis qui in numerum computantur XCVII.) Scribendum: ſit vel ſiunt ſuper. &c. Cum in ſingulis turmis ſit decurio, duplicarius & ſeſquiplarius quorum ille ternos, hi binos equos habent & unus tantum equus decurionis, unus duplicarii, nec non ſeſquiplarii unus, in numerum mille equorum computetur: ſequitur ut quatuor equi, duo decurionis, ſinguli duplicarii & ſeſquiplarii, ſint in quaque turma ſupra numerum & proinde in ala nonaginta ſex, quos viginti quatuor quater ducti efficiunt. Hic itaque numerus confirmat numerum priorem turmarum quatuor & viginti: nam illo

K muta-

mutato, hic quoque mutandus erit: fac, in ala duas & triginta turmas esse, equi supra numerum erunt centum viginti octo.

A. l. ad turmas habet XVI.) Lipsius libro de militia secundo legit: *Ala habet turmas sedecim.* Sed scripserat dubio procul Hyginus. Ala quingenaria turmas habet sedecim: quod & præcedentia probant & sequentia & ipsum quodammodò erratum librarii: nam ex ala quingenaria proclive est, factum primò, Ala D. & ex hoc A. C. ad. Alarum harum jam apud Livium mentio. *Numidarum ala equites quingenti.* Propriè tamen habuisse equites quadringentos octoginta omnino mihi persuadent, cum pedatura quam iis adsignat Hyginus, striga videlicet integra pedum septingentorum viginti: tum etiam numerus veteris turmæ triginta equites, qui decies sexies multiplicatus hunc efficit: quem cum tam in veteribus, quam recentioribus justum numerum turmæ videam, non tantum in tricenaria ala, sed etiam in quadringenaria, quingenaria & sexcenaria observatum arbitror: ita ut quadringenaria trecentos nonaginta, vel quadringentos viginti homines tredecim vel quatuordecim turmas: sexcenariæ viginti turmas habuerint, quemadmodum quingenariæ sedecim.

Amplius quos ut supra LXIIII.) Corrige: Amplius equos ut supra sexaginta quatuor: nam sedecim quater ducti, efficiunt hunc numerum.

Mille deficitur.) Fortassis nihil deducitur. Terni, inquit, pedes dantur in equitem alarium, nec quicquam de iis deducitur, propter equos supra numerum præfectum alæ & principales eorum: cum alioquin eques non accipiat, nisi duos pedes semis adjectâ quintâ. Datur itaque his duplum ejus, quod pediti legionario & plus quam equitatui cohortium & nationum, argumentum & dignitate potiores fuisse, ut equitatus qui legionibus attribuebatur.

In eo pede.) Id est, in eâ pedaturâ: quod dixit, ne bis eandem vocem repeteret. Frontinus. *Memoriæ tradit Seaurus, pomiferam arborem, quam in pede castrorum complexa fuerat metatio, postero die abeunte exercitu intactis frugibus relictam.*

Præfectus alæ.) Præfecti olim apud Romanos sociis erant, quod civibus tribuni militum totidemque numero, nec alæ socialis parti præerant singuli, sed ut tribuni, toti legioni: sic & hi toti alæ: tam equiti, uti opinor, quam pediti. Nam præfecti alarum & cohortium illa ætate, non in sociali exercitu, sed in separatis & externis cohortibus & alis. Posterioribus temporibus introductum est, ut singulæ alæ præfectum suum haberent, quippe quæ non connexæ legioni, ab alia ad aliam interdum traducebantur. Invenias & turmæ præfectos in Floro. *Frentanæ turmæ præfectus*

fectus Obsidius. In scriptore belli Hispaniensis. *Cæsar ob virtutem turmæ Cassianæ donavit millia* XIII, *& præfecto torques aureos* II, *& levi armaturæ millia* X. Sed hæ turmæ grandiores & edecumatæ, in alis non videntur fuisse, alioquin vulgo turmæ decuriones habebant: alæ præfectos: equitum præfectos & præfectos absolutè appellat aliquoties C. Julius. Dignitas horum tanta illa ætate, ut vel tribunis legionum præferrentur. Suetonius Augusto. *Militiam auspicantibus non tribunatum modo legionis, sed & præfecturas dedit alarum. Ostendit ordo ipse gradum hunc potiorem.* Præponit & Cæsar tribunis, cum ait: *Præfectos tribunosque ad se missos.* Mutavit locum horum Claudius Cæsar, quando equestres militias ita ordinavit, ut post cohortem alam, post alam tribunatum legionis daret. Universo equitatui præficiebantur ferè legati, neque erat singularis hæc dignitas, nisi sub dictatore, qui magistrum equitum dicebat. Sed hoc hujus loci non est.

Aliquo laxius.) In scriptis Flori, aliisque codicibus aliquoties, *aliquo*, pro aliquatenus inveniri testantur, qui inspexerunt. Quod an hic scriptum fuerit, an errore librarii, aliquo, pro aliquanto, ut supra, *aliqua*, pro aliquando, non disputabimus. Viderint quibus otium est.

Quantum autem & repentina pertinet viæ quæ est.) Emenda: quantum autem ad rententuram pertinet. Via quæ est. Sic aliquoties noster. *Nam quantum ad latitudinem prætorii totius attinet, à centum sexaginta ad ducentos viginti potest observari.* Item. *Nunc quod attinet ad solicitudinem instituendæ metationis.* Retentura pars castrorum tertia & postrema à via quintana ad tergum castrorum. Hujus descriptionem orditur à via quintana, ut supra, prætenturæ à via principali. *Nunc prætenturæ rationem exponam. Via principalis, &c.*

Via quæ est super prætoria.) Scribe: Via quæ est super prætorium. Ita enim malim, quam supra prætoriam, scilicet, viam; quia via prætoria per longitudinem, hæc per latitudinem currit.

Cum major est exercitus hoc est quinque legiones & supra porta mea quartæ dari solent.) Locus miserè adfectus. An fuerit. Cum major est exercitus, hoc est, quinque legiones & supra, pedatura cohorti primæ dari solet. Ex scriptura enim PEDATURA COHORTI. I. portentum hoc PORTA MEA QUARTÆ fortasse nasci potuit. Hanc mentem Hygini censeo, cum enim cohortes primæ intra viam sagularem tendant omnes, duæ in prætenturâ, duæ lateribus prætorii, sequitur ut duæ vel una reliqua cum sex vel quinque legiones acceptæ fuerint, in retenturâ collocentur per rigorem viæ quintanæ.

Si portæ ibi datæ fuerint L. *ped. accipiet.*) In justis & vulgatis veterum castris, tam novâ, quam antiquâ militiâ, quatuor tantum portas fuisse notum est. Hyginus. *Quibusdam coloniis postea constitutis, sicut in Africa ad Medera decumanus & cardo à civitate oritur & per quatuor portas in morem castrorum, viæ amplissimis limitibus diriguntur.* Liquet tamen ex hoc loco, majori exercitu & longioribus castris dari interdum sex portas præter principales duas, prætoriam & decumanam, duas quintanas. Adstipulatur huic Festus Pompejus. *Quintana appellabatur porta in castris post prætorium, ubi rerum utensilium forum fuit.* Ad quæ Lipsius. *Portæ profectò vox delenda, (palam enim falsa) aut in partem commutanda, unde enim in porforum?* Sed parum Festi mentem (quod parcè tanti viri dixerim) adsequutus est. Neque enim his verbis innuere voluit forum in portâ aut portam in foro: sed forum inter duas portas medium esse, tamque has dici quintanas, quam illud. Sic idem de portâ principali. *Principalis castrorum porta nominatur, quod in eo loco est, quo principes ordines tendunt.* At non eo in loco, quo principes metantur, propriè portæ principales, sed dextra sinistraque ejus: quemadmodum & portæ quintanæ dextra & sinistra viæ quintanæ. Eadem igitur utrobique Festi mens est. Africanus & Leo quatuor magnas & δημοσίας portas in castris fieri jubent, sed minores complures παραπόρτια quæ vocant.

Et cognominatur etiam quintanam causam copiarum.) Quintana causa copiarum. Διὰ τὸ παρὰ τὰ πεμπτὰ (sic rectè emendavit Casaubonus, cum antea legeretur πέντε) τάγματα παρήκειν: sed prisca illa & polybiana compositione castrorum: Hyginiana enim non semper eædem cohortes, sed prout plus aut minus legionum erat, aliæ atque aliæ ad viam quintanam tendebant. In castris trium legionum, quæ exempli causâ subjicit, quintana non dividit quinctos ordines à sextis aut quartis, sed sextos à septimis: ad vetera igitur castra respexit, non ad sua, cum ait: *Quintanam causâ copiarum cognominari*, & est ipsum nomen novis hic castris antiquius.

Quæstorium dicitur quod aliquando quæstores ibi pedaturam acceperint.) Ostendit quæstores sub Imperatoribus non ivisse ad bella, aut utique veterem illum & suum locum in castris non obtinuisse.

Quod est supra prætorium in rigore portæ.) Quæstorium jam olim in consulari exercitu in rigore portæ decumanæ fuisse, ad Polybium diximus. Addimus: in retenturâ inter quintanam & portam decumanam. Expositâ enim quintanæ ratione, à quâ incipit retentura, de quæstorio demum agit, & postea disertè ostendit copiam, quæ lateribus quæstorii

collo-

collocatur, in retentura collocari. *Si cohortes equitatæ in exercitu nullæ omnino fuerint, ponemus alas quingenarias lateribus quæstorii, ut retentura equitatum habeat.* Præterea cum retenturæ pars dimidia accipiat pedaturam hemistrigiorum viginti, septendecim tamen hemistrigia tantum occupat miles, ut quæstorio pedatura sufficiens dari possit: jubet & ampliari vel minui quæstorium, si quo plus vel minus copiæ in retentura collocandum sit. *Item latere prætorii & in retentura similiter, si quo vel minus fuerit, idem observabimus, ut prætorium & comitum pedaturam. Item quæstorium ampliemus vel minuamus servatis portionibus latitudinis.*

Quæ à cohortibus decimis ibi tendentibus decumana est appellata.) In castris unius consulis ex Polybii præscripto, cohortes decimæ legionum & sociorum, nec non turmæ decimæ equitum tergum castrorum, quod est ad portam decumanam, contingebant & respiciebant. Hyginianâ ratione non omnes cohortes decimæ, sed duarum legionum considebant proximè portam decumanam. Sed notio nominis antiqua ab prisco instituto est. Dicebatur hæc alio vocabulo quæstoria & erat aversa ab hoste: per hanc delinquentes milites ad supplicium ducebantur, ut ab aliis jam notatum & proinde notum est.

Quæstorium minor esse debet latitudinem.) Scribe: minori esse debet latitudine. Non addit quanto minori. Nos in castris Hyginianis dedimus pedes centum quinquaginta, quum enim sex hemistrigia relinquat in retenturâ, prætorio & viis, ita commodè pedatura ordinari & centuriæ statorum secundum prætorium tendere videbantur posse: non tamen pugno, si cui aliter placet, in his quibus non præivit Hyginus.

Ut striga est ad posticium prætorii proximi sint.) An? ut strigæ ad posticium prætorii proximæ sint: ideò enim angustius fieri jubet prætorium, ut centuriæ statorum posticam prætorii portam commodius tueri queant.

In quo maximè legati hostium obsides.) Benè hic legatos hostium & obsides locat proximè portam decumanam aversam ab hoste & inter medias centurias statorum, quibus cura tuendi eos. An & hic carcer castrorum, cujus apud veteres mentio? non absurdum sit milites delinquentes hac quaque parte castrorum servatos, non procul à porta, quâ educi ad supplicium scribit Vegetius.

Et si qua præda facta fuerit in quæstione ponitur.) Lipsius. In quæstorio. Verum quoad sensum nî illa re petitio offenderet: & potest fortasse servari vulgatum, ut præda in quæstione dicatur, quæ iri publicum & ad quæstores reducta servabatur. Quo sensu apud Plautum legitur. In quæstorio præter hæc, frumentum, cæterumque commeatum & pecuniam

 arbi-

arbitror custoditam. Hæc enim omnia ad quæstores anteà pertinuerant & pedatura his omnibus sufficit.

Centuriæ statorum.) Tradit Polybius, manipulum militum quotidie excubasse ad prætorium, ut & tutum ab insidiis præstarent Imperatorem & summi imperii majestatem adamarent. Sed de his Hyginus accipiendus non est, sed de statoribus, peculiari genere militum ad Cæsarum custodiam. Meminerunt eorum saxa prisca: ut apud Gruterum. M. AUR. CÆSARI &c. PETRONIUS MAMERTINUS ET CAVIUS MAXIMUS PR. PR. TRIBUNI COHORTIUM PRÆTORIARUM DECEM ET ET URBANARUM TRIUM CENTURIONES COHORTIUM PRÆTORIARUM ET URBANARUM ET STATORVM EVOCATI. COHORTES PRÆTORIÆ DECEM ET VRBANA X. XII. XIII. CENTVRIÆ STATORVM OPTIMO AC PIISSIMO. In quibusdam & mentio statorum prætorianorum: & hi in castris laxiori tensione prætorianis æquantur. Stationem imperatoriam & regiam appellat Spartianus, ὁ παραμένων στρατιώτης Græcis dicitur, qui Latinis stator: munus ejus tueri prætorium & quæstorium, neque abscedere à principis latere. Centuriarum tantum meminit Hyginus, in lapidibus & cohortes.

Ut posticum prætori veantur & proximis in prætores.) Scribo: Vt posticium prætorii tueantur & proximi sint imperatorii.

Quod eisdem tensoris utantur quibus cohortes prætoriæ.) Corrigo: Iisdem tentoriis vel tensuris. Ut supra monuimus. Salmasius. *Iisdem censuris*: quod vellem explicasset.

Super quos cohors peditata quingenaria.) Eadem quidem strigâ qua statores, sed parte proximâ portæ decumanæ, quam vocat superiorem, cohortem peditatam vel equitatam quingenariam ponit.

Pro ut strigæ magnitudo fuerit.) An? prout strigæ magnitudo feret. Sed potest servari: nihil muto.

Et per reliquas strigas coborti peditate vel equitate ad viam quintanam spectare debebunt.) Cohortes peditatæ vel equitatæ: cætera sana. Sed quomodò hæ cohortes ad viam quintanam spectabunt, cum strigis à tergo castrorum ad quintanam currentibus tendentes vel ad quæstorium vel ad latus castrorum necessariò spectent? nullæ enim copiæ respiciunt longitudinem hemistrigiorum quâ papiliones papilionibus connectuntur & cohærent, omnes latitudinem, ubi viæ interjiciuntur. Sed spectare ad

viam

viam quintanam, non eſt reſpicere & converſos tendere ad viam hanc: quo ſenſu accepit doctiſſimus Polybii interpres, cum illud βλέπει εἰς τὰς διόδους convertit: *ſpectat ad vias intercurrentes*, ſed tantum, eas tendere ea ſtrigæ parte, quæ eſt proxima quintanæ. Quod non ſine cauſa monet, cum in proximâ quæſtorio ſtrigâ centurias ſtatorum poſuerit eâ in parte; cohortes verò contrariâ: hic contra, cohortes ad quintanam ponit, nationes verò ſuper eas: legionarias cohortes & tergum verſus. Sic dicimus regiones ſpectare ad orientem vel ſeptentrionem, non quod eo reverâ ſpectent, ſed quod ſeptentrionali vel orientali parte ſitæ ſint; neque aliter ſupra Hyginus. *Quoniam ad viam prætoriam ſigna ſpectare debebunt.*

Ut ſuper ſumactares.) Vocabulum aliquod nationum latere videtur, ſed inter nationes, in retentura tendentes. Palmyrenos, Getas, Dacos, Britones, Cantabros, nulla eſt huic ſcripturæ affinis: & vetant nos conjecturæ licentioſius indulgere duo alia Hygini loca, nihilo quidem plus lucis adferentia, ſed tamen ab hac lectione non multum recedentia. *Sumacterias & reliquas nationes quoties per ſtrigas diſtribuimus.* Rurſus. *Centuriæ ſtatorum & ſi quid aliud datum in exercitu fuerit ſummam clarificum* (in margine ſcribitur clariorum) *retenturam ponimus.* Alioquin non abſurdum ſit ſcribi. Et ſuper has Palmyreni & reliquæ nationes. Palmyreni enim primi ſunt inter nationes, quas hic recenſet.

Ita fiet ut omni parte nationes & ſupra ſcriptas contineantur.) Lege: Ita fiet, ut omni parte nationes ſupra ſcriptas contineant, vel ſupra ſcriptæ contineantur. Illa parte retenturæ, quæ ad quintanam ſpectat, poſuit cohortes equitatas & peditatas: illâ, quæ ad quæſtorium centuriam ſtatorum cum cohorte. Duabus reliquis partibus, videlicet, lateribus & tergo caſtrorum cohortes legionariæ tendunt; ita fiet, ut nationes externæ, quarum fidei ita innitebantur, ut à perfidiâ bene tuti eſſent, ab omni parte circumdatæ, neque quicquam movere poſſint & facile in officio contineantur.

Quæ angulariæ XXX *pedes ſufficiet*) Emenda: Viæ ſagulariæ triginta pedes ſufficient. Tantum enim dari latitudini ſagularis infra diſertè oſtendit. *Obſervare itaque debemus, ut quoties tres legiones cum ſupplementis acceptæ fuerint, dimidia pars caſtrorum ſeptingentos viginti pedes latitudinis habeat & lateribus caſtrorum cohortium tabulino nonaginta, ſi quis ducentos quadraginta pedes adſignemus, ut deducto tabulino cohortium & latitudine viæ ſagularis, reliqui ſexcenti pedes ſuperſint.* Deductis nonaginta & triginta pedibus, ſupererunt ſexcenti: præterea hujus viæ latitudinem de qua tanquam jam definita loquitur, (non enim exprimit numerum) nuſquam

nuſquam alibi deſcripſit, & ipſa nos libri maculata ſcriptura quodammodò ad verum ducit.

Quinque legiones fuerint XL *latitudinis accipere debebunt.*) Adjiciendum vel utique intelligendum, τὸ·ſi, quinque legiones fuerint quadraginta latitudinis accipere debebunt.

Scholæ cohortis primæ.) Schola cohortis primæ. Scholarum in ſcriptoribus & inſcriptionibus medii ævi, nec non codicibus Imperatorum diverſa genera eſſe, nemo jam ignorat paulò humanior: tales ſcholæ domeſticorum, ſcutariorum, gentilium exceptorum, chartulariorum, protectorum, ſagulariorum, fabrorum, vexillariorum, ſpeculatorum, legionum & aliæ. Et ſcholas Palatinas, Ammiano abſolutè ſcholas, & in iis militantes, ſcholares appellari, rectè obſervat vir doctiſſimus in notis ad hunc ſcriptorem. Putat idem ſcholam in caſtris eſſe contubernium, quia Vegetius ſcholis dat capita ſua. Cum enim legio in cohortes; cohors in centurias; centuria in contubernia dividatur & in hac diviſione ſoli contuberniorum præpoſiti capita appellentur, capita ſcholarum quos appellat Vegetius, eoſdem quos alibi capita contuberniorum & proinde ſcholam & contubernium idem eſſe. Quæ conjectura etiamſi abſurda non ſit; non tamen liquido probat nullos præter contubernii principes capita rectè appellari. Hyginus verò non ſinit nos eam recipere, quando ſcholam cohortis primæ, non in pedaturâ cohortis primæ, ubi contubernia & papiliones eorum, ſed in ſcamno legatorum contra aquilam dari jubet: & addit, qui locus ſit, videlicet, *ubi munera legionum*, puta, opera, ſtationes, vigiliæ, cætera juſta militaria, *indicuntur*, danturque & accipiuntur imperia. Tradit Polybius equites & centuriones primâ luce ad tabernacula tribunorum; tribunos ad prætorium convenire accipiendis imperiis. Imperatorem enim tribunis, tribunos centurionibus edicere quicquid agendum ſit. Idem ſcribit teſſerarios inclinante jam die ad tentoria tribunorum veniſſe teſſerarum cauſâ. Hic itaque locus ubi tribuni per legionem imperia dabant, ſchola cohortis primæ. Ponitur ab Hygino in ſcamno legatorum contra aquilam, hoc eſt, ante tentoria tribunorum. Plures autem in legione atque adeo ſingulis cohortibus ſcholas ſuas fuiſſe, & Hyginus hic innuit & Vegetius non obſcurè teſtatur, libro II. Cap. XIX. *Sed quoniam in legionibus plures ſunt ſcholæ, quæ literatos milites quærunt.* & Cap. XXI. *Quaſi in orbem quendam per diverſas cohortes & diverſas ſcholas milites promoventur; ita ut à primâ coborte ad gradum quempiam promotus, vadat ad decimam cohortem, & rurſus ab eâ excreſcentibus ſtipendiis cum majore gradu per alias recurrat ad primam: ideo*

pri-

primipili centurio, postquam in orbem omnes cohortes per diversas administraverit scholas. &c. Cæterarum cohortium scholas similiter probabile loca fuisse, ubi singularum cohortium munera indicebantur: an & ubi instituebantur singuli in armis, ut vocabulum scholæ, ne sic quidem recesserit à significatu suo? Cum enim illi, qui instruebant militem, armorum doctores & magistri, cum ipsa scientia, disciplina, quidnî ludus quoque in quo erudiebantur, schola sit appellata? De loco tamen scholarum reliquarum cohortium nihil Hyginus. Juxta papiliones primarum centuriarum, si quidem in æstivis fuerunt, Hygini ævo fuisse non dubito: an ad latus illud quod tabulini nomine appellatur, an ad intervallum, non dixerim. Possis suspicari esse has ipsas tabulinum, à quo pars altera pedaturæ nomen habet: sed vetat Hyginus, cum in scamno legatorum contra aquilam, scholam cohortis primæ locat, hoc est, non tantum non in pedatura cohortis primæ, sed & contra eam partem, quæ signorum vocabulo denotatur. In stativis & hibernis, scholas cum cura & impensa extructas, refectas & ornatas, inscriptiones antiquæ testantur, quæ & dant eis curatores suos.

Ubi munera legionum dicuntur.) Non temerè mutârim. Valet enim sæpe idem quod edico, interdum & quod indico. Varro. *Dico originem habet Græcam, quod Græcè δικάζω.* paulo post. *Hinc in manipulis castrensibus dicta à ducibus; hinc dictata in ludo, hinc dictator magister populi.* Suetonius. *Cæsarem à senatoribus & equitibus petiisse, ut ipsi disciplinam tyronum susciperent & exercentibus dictata darent.* Indictionem munerum inter pœnas recenset Jurisconsultus, sed plurium & graviorum: alioquin non pœna erat, sed officium.

In iscamnium legatorum.) Scribe: in scamno vel intra scamnum legatorum.

Castra in quantum fieri potuerit tertiata esse debebunt.) De forma castrorum non satis convenit Græcis & Romanis. Spartani disciplinæ militaris inter Græcos facile principes, locorum quidem naturæ multum dabant; sed ea non interpellante, rotunda castra cæteris præferebant, eamque formam, quæ suapte naturâ omnium perfectissima habetur, in castrorum quoque compositione amplectebantur: nec illis suæ defuerunt rationes: nam coxæ angulique quos efficiunt formæ quadratæ, infirmant opus & hostibus quam militi oportunius faciunt. Eamque ob caussam in urbium munitione, quarum eadem ratio est, rotundæ habebantur potiores. Orbis quoque non ad impugnandos impetendosque alios: sed ad resistendum rebus extremis una ex bonis aciei formis existimabatur,

quod neque uſquam tergum latuſque apertum præberet hoſti & ab omni parte una fronte defenderetur. At Romani veteres quadrata tantum & quadra oblonga probaverunt : illa cum duabus ; hæc cum quatuor legionibus res gereretur. Neque ab hac ratione defecerunt poſteriores, quamvis varium ad modum acciperent numerum legionum. Cauſa, quod nulla expeditiora & faciliora ; nulla ad interiorem metationem aptiora. Nam angulos caſtrorum turribus & propugnaculis facile tutabantur, neque ab illo vitio munitionis unquam ſumma res in periculo fuiſſe legitur. Africanus caſtra rotunda ideo poſtponit quadratis, quod illa coronâ circumdata ab omni parte, velut unâ acie pariter oppugnari queant : hæc non niſi diductis & diſtractis in quatuor partes copiis, quo vis oppugnationis infringitur. Τὸ δὲ σχῆμα τοῦ φοσσάτου οὐ δεῖ εἶναι στρογγύλον διὰ τὸ εὐχερῶς ὑπὸ τῶν πολεμίων κυκλόθεν καταπολεμεῖσθαι ἀλλὰ μᾶλλον εἶναι δεῖ τετράγωνον. οὕτως γὰρ ὄντος ἢ κατὰ μίαν πλευρὰν ἐπιθήσονται αὐτῷ οἱ πολέμιοι ἢ ἀνάγκη διαιρεθέντας αὐτοὺς εἰς τὰς δύο τοῦ φοσσάτου πλευρὰς καὶ εἰς τὰς τρεῖς ἢ καὶ εἰς τὰς τέσσαρας ἀσθενεστέραν αὐτῶν τὴν ἐπίθεσιν γινέσθαι. εἰ δὲ τύχοι παρακεῖσθαι αὐτὸ ὡς εἴρηται ἢ εἰς ποταμὸν ἢ εἰς ἄλλον ἀσφαλῆ τόπον χρὴ εἶναι αὐτὸ τετράγωνον μὲν ἀλλ' ἑτερόμηκες ὡς πρὸς τὸν ποταμὸν ἐπὶ μῆκος παρακείμενον. &c. Ubi oblonga caſtra fieri jubet, ſed ſuper amnem vel tuto loco. At Hyginus hæc in univerſum optima cenſet, cum ait : *In quantum fieri potuerit tertiata eſſe debere.* Tertiata appellat caſtra tertia parte longiora, quam latiora. Quod vocabulum, quia hoc ſenſu novum, opinor, repetit mox & exemplo explanat : *dixi tertiata, ut puto in longum duo millia quadringenti, in latum mille ſexcenti pedes.* Probat & hanc formam Leo Imperator, conſtitutione IX. Οἴδαμεν ὅτι διαφόρους θέσεις καὶ σχήματα φοσσάτων οἱ ἀρχαῖοι παραδεδώκασιν ἐν τῇ στρατοπεδίᾳ, ἐπαινετὴ δὲ ἡ παραμήκης τετράγωνος ὡς εὔτακτος καὶ ἀναγκαία. Laudat ut bene ordinatam & neceſſariam : bene ordinatam, quia hac ratione caſtra commodè dividuntur in longum in tres partes, tanquam in tres acies conſidentes : in latum in duas tanquam in dextrum & ſiniſtrum cornu : prætereà ſtrigarum & viarum directiones, cæteraque pulchro & apto ordine diſponuntur : ut neceſſaria autem videtur hæc caſtra commendare ; quod neceſſariò intus copiæ quadratas pedaturas accipiant, (niſi multum ſoli perire velis,) unde exit tota caſtrorum forma quadrata vel quadra oblonga. Vegetius Græcos hac in parte aut ad Græcorum mores deflectentes Romanos ſecutus, formam caſtrorum in parvo diſcrimine ponit. Sed quadra oblonga cæteris pulchriora eſſe fatetur. Vegetius. *Vel quadrata vel rotunda vel oblonga caſtra conſtitues :*

nec

nec utilitati præjudicat forma: tamen pulchriora creduntur, quibus ultra latitudinis ſpacium tertia pars longitudinis accedit.

Ut flatus auræ æſtus exercitus leviat.) Finge: ut flatus auræ æſtu exercitum leniat: eò enim nos verba ducunt: & certum eſt, inter cauſas quare viarum ſpacia & ſtrigarum ordines ad normam directi cæteraque aptè collocata hanc quaque eſſe, ut liberior aura caſtra perflare, æſtum lenire & corruptelas aëris purgare poſſit, ſed inter cauſas quæ hujus ſolius formæ propriæ non ſint, niſi fortè ideò, quod hæc maximè omnium ordinata & compoſita. Putabam. *Ut ſi lata duas tres partes ſint longa.* Sed cum hæc à librario non videantur ſuppoſita & pauca illa quæ ſequuntur de univerſa caſtrorum formâ tam abrupta ſint & unam tantum aliquam ex cauſis leviter tangant, quod eſt in membranis ſervare, fuerit conſultius.

Hoc dixi tertia.) Finge: hoc dixi tertiata.

Ut puta longum ped. II. CCCC. *latum p.* DC.) Lege in longum pedum duorum millium quadringentorum, in latum mille ſexcentorum, vel ſi mavis, longa pedes duo millia quadringentos, lata mille ſexcentos. Inferius dimidiæ parti caſtrorum, quoties tres legiones cum ſupplimentis acceptæ fuerint, adſignat ſeptingentos viginti pedes, & proinde toti caſtrorum latitudini, mille quadringentos quadraginta. Sed ibi neque ſpacium pedum ſexaginta, quod eſt ad vallum utrimque neque viam prætoriam: ſed duntaxat eam quam copiæ occupant pedaturam cum viâ ſagulari computat. Cui ſi adjeceris centum octoginta, habebis mille ſexcentos viginti: longitudinem verò duorum millium quadringentorum, iſtis copiis, quæ illic collocantur, vix expleas; niſi vias intercurrentes aut aliud quid interjeceris, ut formâ oſtenditur: ac neſcio, an neceſſe ſit, cum hanc caſtrorum magnitudinem proponat, tantum in univerſum neque exactè, ſed in quantum fieri potuerit jubeat obſervari. Ac hæc quidem caſtra, quamvis altera parte longiora, à polybianis quoad circuitum non multum abeunt: illâ enim duorum millium pedum circiter ab omni parte: quem numerum hæc altera parte quadringentis pedibus ſuperant: alterâ ſuperantur.

Si longiora fuerit, claſſica dicentur.) Vigiliarum initia, cæteraque quæ vulgò buccinâ initiabantur claſſico, ut magis ſonoro nuntiari jubet in longioribus hiſce caſtris: de his ſignis eorumque differentiâ, multa rectè Lipſius dixit, in libris de militia: quibus nos loco ſuo quædam obſervata adjicimus.

Ad portam decumanam.) Buccinum vel claſſicum dicebatur apud

L 2 Impe-

Imperatorem propè principia, à quo loco in castris tertiatis nulla pars longius abest, quam porta decumana & latus illud. In longioribus præterea castris huic parti plusquam cæteris videtur adjici, cum portæ quintanæ non sine causa ibi constituantur & retentura, utpote brevior cæteris merito crescat: quare timet, ut buccinum in tumultu ad portam decumanam exaudiri possit.

Si latior fuerint proximæ quadraturæ sequens est dictatio.) An? si latiora fuerint proxima quadraturæ frequens est dictatio: ut dicat quadrata castra in frequenti usu esse. An sequebatur aliquid de hac compositione: non enim corrupta tantum hæc & alia hujus libelli, sed etiam abrupta, & excerptis abbreviatorum, quam legitimo scripto similiora videntur.

Et soli lectionem statuendam & ationem.) Finge: Soli electionem in statuenda metatione. Quo & infra ducere arbitror illa. *Quod attinet ad sollicitudinem in statuendi metationis.*

Et item iniquitates loco vitiandi.) Fortassis. Artem iniquitates locorum vitandi, nisi malis hic quoque: solicitudinem statuendæ metationis, & item iniquitates locorum vitandi.

Interim hostendam inceptationem metationis & numero composita formæ recognoscamus.) Scribo: Interim hic ostendam inceptam rationem metationis & numeros compositæ formæ recognoscemus. Τὸ inceptationem retinere non sumus ausi; quamvis nos non fugiat idem infra vocabulum in libro repeti. *Præcipitia in omni inceptationem metationibus.*

Cohortes prætoriæ ad equites prætoriani.) Finge: ad hoc equites.

Alæ milliariæ vel quingenariæ si pedaturam permiserint.) Alarum quasdam in prætenturâ, alias lateribus prætorii collocat. In compositione trium legionum cum supplimentis quatuor milliarias, in prætentura quingenarias quinque lateribus prætorii, ut ibi ostendimus.

Vexillari & cohortes secundæ.) Scribe: Vexillarii, cohortes secundæ.

Vel quinquaginta peditatæ quingenariæ.) Dele meo periculo τὸ quinquaginta, quod ex ultima litera & VEL prognatum est. Quanquam & in aliis scriptoribus occurrit hoc mendum, ut cohortes quingenariæ, quinquagintariæ appellentur. Sic in Vegetii scriptis quibusdam, libro II. c. 6. scribitur: *cohors quinquagentaria*, pro quingenaria. Idem mendum est apud Curtium libro V. *Novem qui fortissimi judicati essent singulis militum millibus præfuturi erant, C. Chiliarchas vocabant tum primum in hunc numerum distributis copiis, namque ante quingenariæ cohortes erant.* In libris est, *quinquagenariæ.* Ælius Spartianus Adriano. *Multis ingentia dedit munera, sed nulli majora quam Hitso, cui & elephantem & quinquagenariam*

nariam (scribe quingenariam) *cohortem post magnifica dona dedit.* Sic in notitiâ imperii sub dispositione viri spectabilis Ducis Mesopotamiæ recensetur, *cohors quinquagenaria*, pro quingenariâ, *Arabum Bethalladæ.*

Super cohortes primæ prætendunt.) Distingue & scribe: super cohortes primas.

Mauri equites.) Notum genus equitum apud Romanos levis armaturæ, quod jam tempore Julii Cæsaris & ante in exercitu Romano, nec minus sub sequentibus Imperatoribus: sub Trajano Maurorum præfectus Lusius Quietus ad consulatum evectus legitur. Tribuni Maurorum (sic præfecti appellabantur) Trebellius meminit. Item in notitia imperii non semel equitum Maurorum mentio fit.

Pannoni verari.) Pannonii tum equites, tum pedites meruerunt sub Imperatoribus in exercitu Romano. Tacitus. *Adjuncta Ligurum cohors, vetus loci auxilium & quingenti Pannonii nondum sub signis.* Idem Annal. XV. *Alares quoque Pannonios, robur equitatus in parte campi locat*: hic tamen rectè tegunt viri docti Pannonii veredarii; quod hi Pannonii levis armaturæ veredarii essent: de veredis & cursu publico, alii ad codicem Justiniani dixerunt.

Quod ad vias muniendas primi exeunt & quo sint tutiores à Mauris equitibus & Pannones beridaris operantes proteguntur.) Scr. & Pannoniis veredariis. Josephus in agmine Flaviano primum locum attribuit auxiliis, sagittariis & id genus levis armaturæ militibus: Sequitur pars equitatus & peditatus Romani; deinde è singulis centuriis metandis castris: post quos ὁδοιποιοὶ muniendis viis. Καὶ μετ᾽ αὐτοὺς ὁδοιποιοὶ τὰ σκολιὰ τῆς λεωφόρου κατευθύνειν καὶ χθαμαλοῦν τὰ δύσβατα καὶ τὰς ἐμποδίους ὕλας προανακόπτειν ὡς μὴ ταλαιπωροῖτο δυσπορῶν τὸ στράτευμα. Vegetius. *Primi equites iter arripiant, deinde pedites.*

Quia cohortibus primis proximi tendere debent.) Τὸ quia, redundare videtur.

Item exploratores in striga cohortis. Primæ prætendunt cohortes equitatæ.) Scribo: itèm exploratores in striga cohortis primæ. Retendunt cohortes equitatæ. Mutavimus distinctionem quia nullum aliud verbum sequitur, quod cohortibus jungatur. Scripsimus retendunt, quia cohortes hæ in retenturâ ponuntur. Hyginus. *Quod si alæ in retenturâ positæ fuerint, & pedites in prætenturâ, sive cohortes equitatæ nulla necessitate cogente, sine dubio metatoris imperitiæ signum est.* Et hinc jam incipit retenturam computare. *Nunc*, inquit, *quoties numeros acceperimus, ut retenturam computemus.*

Cohortes equitatæ milliariæ vel quingenariæ.) Quænam sint hæ equitum cohor-

cohortes, quas Hyginus equitatas appellat, inter tot viros doctissimos, qui hoc & priori seculo antiquitatem illustrarunt & non uno nomine bene de re Romanâ meriti sunt, nemo adhuc quod sciam rectè intellexit, nemo utique nos docuit. Ac nomen quidem quod attinet, cohortes quas equestres vel equitum vel equitatus (si quidem cohors ad equites transferenda) appellare oportebat, (ut dicimus copias equitum & equitatus) cohortes equitatas appellari, insolens certè, neque ullius boni auctoris autoritate confirmatum esse fateor. Hic tamen liber in tantis & tam variis lubricæ scripturæ mendis, in isto constans ac planè dissimilis sui est: nusquam meminit cohortium harum, ubi non equitatas vocet: à cujus tamen autoritate recedere, religio mihi non feret, nisi veteribus aliquot inscriptionibus confirmaretur. Apud Gruterum in lapide prisco. L. FL. T. F. Q. VIR. SECULARI. PRÆFECTO COHORTIS PRIMÆ EQUITATE. CIV. ROM. IN. GERM. INFERIORE. item alio. P. LICINIO P F. GAL. MAXIMO PRÆFECTO COHORTIS II. GALLORUM EQUITATE IN DACIA TRIBVN. MIL. LEG. VII. similiter. P. LICINIO P. F. GAL. LICINIANO PRÆFECTO COHORTIS VII. PRÆFECTORUM EQUITATE IN GERMANIA. Est & in aliis lapidibus. COHORS EQUIT. vel. EQ. unde non elicias equitatæ, an equitatus nominentur. Sed ex illis satis liquet, hanc appellationem, si à politioribus Latinitatis autoribus etiam medio ævo repudiata, at in castris usu communi receptam fuisse, unde noster in castrorum suæ ætatis metatione versans, assumere non dubitaverit. Plinius quidem & Trajanus non equitatas, sed equestres appellant, sive ita etiam vulgò nominatæ, sive insolentiam vulgaris appellationis divitantes, quod erant, Latinè appellare maluerunt. Epistolâ CVIII. libri X. *Rogatus Domine à Publio Accio Aquilâ centurione cohortis sextæ equestris, ut mitterem tibi libellum.* Eodem planè vocabulo Trajanus Imperator epistolâ sequenti Plinio respondet: ubi quibusdam suspecta est cohors equestris; alii cohortem equestrem, cujus & Imperator & Plinius meminerunt, movere quidem non audent, nihil tamen nos certiores faciunt, neque docent, quodnam illud genus cohortium aut unde nomen traxerint. Lipsius cum in Ammiano cohortem palam ad equites transferri videret, soli confusioni illius secuti tribuit: *Adeo*, inquit, *non res solum, sed & verba in militiâ jam confusa.* Quod quidem in multis verum esse non imus infitias; plerasque tamen has confusiones à mutatis militiaribus institutis;

tutis, originem ſuam traxiſſe certum eſt, ut & accidit in hac cohortis uſurpatione. Cohortes enim quas equeſtres vel equitatas vocant: non erant turmæ equitum, non alæ; ſed cohortes, quæ partim ex pedite, partim equite conſtabant. Cohortes, inquam, peditum, quæ habebant proprios & *inſitos*, ut cum Vegetio loquar, *equites ſuos*. Liquet hoc non tantum ex citato Plinii loco, quo cohortem equeſtrem appellat & tamen Accium Aquilam centurionem ejus, hoc eſt, peditum ductorem; ſed etiam ex epiſtola libri ejuſdem XXXII. qua ſcribit: Trajanum juſſiſſe, ut Gabius Baſſus contentus eſſet beneficiariis decem, equitibus duobus, centurione uno ex cohortibus, quibus ipſe Plinius præerat, innuens iiſdem in cohortibus & equites & centuriones & beneficiarios fuiſſe. Confirmat idem vetus inſcriptio vel edictum Domitiani Cæſaris, quod extat Salonæ in tabula ænea: qua Imperator emeritos cohortium duarum equeſtrium, qui peregrinæ conditionis erant civitate donat. PEDITIBUS ET EQUITIBUS QUI MILITANT IN COHORTE IV. ALPINORUM ET IN VIII. VOLUNTARIORUM. CIVIUM ROMANORUM QUI PEREGRINÆ CONDITIONIS PROBATI ERUNT ET SUNT IN DALMATIA SUB Q. POMPONIO RUFO QUI QUINA ET VICENA STIPENDIA AUT PLURA MERUERUNT. item. DIMISSIS HONESTA MISSIONE EMERITIS STIPENDIIS POSTERISQUE EORUM &c. Vides & pedites & equites in Alpinorum & Voluntariorum cohortibus. Tradit & Flavius Joſephus in exercitu Flaviano, decem σπεῖρας fuiſſe, quæ pedites mille, decem alias, quæ pedites ſexcentenos, equites centum viginti haberent. Atque hæ ſunt cohortes quas equitatas quingenarias appellat Hyginus, illæ quas peditatas milliarias, in quibus non tantum externas, ſed cives etiam Romanos militaſſe, inſcriptiones quas adduximus, evincunt. Jam enim illa ætate extra legiones etiam cives Romani merebant & legionaria militia faſtidiri incipiebat, unde legiones magis magiſque exinanitæ, tandem eo reciderint, ut nihil earum apud Romanos præter nomen ſuperfuerit. *Magnus eſt*, inquit Vegetius, *in illis labor militandi, graviora arma, plura munera, ſeverior diſciplina, quod vitantes plerique in auxiliis feſtinant militiæ ſacramenta percipere, ubi & minor ſudor & maturiora ſunt præmia.* Hujus generis fuerunt cohortes Batavorum & Canninefatium, qui relicto ſpretoque Hordeonio Flacco cum Claudio Civili ſe conjunxerunt. Tacitus in IV. Hiſtoriarum. *Iiſdem diebus Batavorum & Canninefatium cohortes, cum*

juſſu

jussu Vitellii in urbem pergerent, missus à Civile nuntius, assequitur. Intumuère statim superbiâ ferociâque, & pretium itineris donativum, duplex stipendium, augeri equitum numerum, promissa sanè à Vitellio, postulabant, non ut assequerentur, sed causam seditioni. Cum augeri equitum numerum postulent: apparet jam fuisse illis equites: plures ad equum rescribi & ad honoratiorem militiam voluisse traduci. Ex harum cohortium instituto ortum duxit, quod etiam in legione singulis cohortibus equites sui attribuerentur, ut apud Vegetium cohorti primæ, quæ habet pedites mille centum quinque, equites loricati centum triginta duo: cæteris cohortibus, quæ habent pedites quingentos undecim, equites sexaginta sex: nam etsi ab antiquo, idem in legione numerus turmarum & cohortium esset; turmæ tamen illæ per cohortes non distribuebantur, sed erant totius legionis equitatus.

Omnes miles provincialis accipit pedaturam pedem adjectâ quintâ per totam latitudinem emistriciæ.) Id est, pedem adjecta quinta in longitudinem, triginta pedes in latitudine strigæ, sive ut cum Hygino loquar, pedem adjectâ quintâ per triginta, quæ est tota hemistrigii latitudo. In longitudine igitur hemistrigii, inquit, *omnis miles provincialis accipit pedem adjectâ quintâ.* Itane verò Hygine? omnis miles provincialis? At supra legionariis illis provincialis militiæ fidelissimis pedem & semissem dedisti, octoginta hominibus pedes centum viginti? An librariorum culpa est, quod legionarii militiæ provinciali adcensetur, cum scripserat? *Legiones quoniam sunt militia provinciali fideliores?* Non puto: legionarios enim rectè provinciali militi adnumerari, ibi dixi. Verius videtur Hyginum, quo facilius omni copiæ pedaturam adsignet, omnes centurias, tam legionarias, quam auxiliares ad eundem numerum centum hominum computare; quamvis legionariæ re ipsa non nisi octoginta haberent; hac ratione omni militi provinciali pedem adjectâ quintâ adsignare. Vtitur enim Hyginus ad faciliorem adsignationem pedaturæ ejusmodi fictionibus, ut supra diximus.

Æq. si autem.) Scribe: Eques autem. Solent Latini opponere militem equiti. Cæsar. *Tripartito milites equitesque in expeditionem misit.* Frontinus. *Equitatu post terga militum collocato.* Pedes enim in quo præcipuum robur, disciplina Romanorum prisca, κατ᾽ ἐξοχὴν, miles appellabatur: at posterioribus seculis sub Constantino & illis Imperatoribus, quum omnis vis exercitus in equitatu, eques vulgò miles dicebatur, (ut & Græcis στρατιώτης, quod nomen anteà quaque ut apud Romanos militis gravis armaturæ) quæ appellatio ad hunc usque diem manet, milites enim & militaris

taris ordinis dicuntur, qui sunt equestris. Sed veteres aliter: iidem & exercitum simili ratione opponunt equiti, quasi nec pars exercitus esset. Vide utriusque rei exempla in notis Livianis, viri cui uni plus debet princeps Historicorum, quam cæteris bene de eo meritis omnibus, qui nunc intelligitur, apud posteros nominabitur. Similiter velites à peditibus distinguit: quasi peditum nomine non sint digni, qui justæ plenæque armaturæ non sunt. Frontinus. *Appii Claudii sententiâ senatus eos, qui à Pyrrho rege Epirotarum capti & postea remissi erant, equites ad peditem redegit, pedites ad levem armaturam.* Valerius de re eadem. *Decreverunt, ut ex iis qui equo meruerant, peditum numero militarent, qui pedites fuerant, in funditorum auxilia transcriberentur.* Sic quoque Dionysius libro VIII. καὶ ἱππέων καὶ πεζῶν καὶ ψιλῶν, distinctè meminit.

Duæ semis adjecta quinta.) Corrige: Duos semis adjectâ quintâ. Hoc quoque in universum verum non est, nisi equites alarios, quibus singulis tres pedes dedit, ad majorem numerum computaveris. Quod velle Hyginum apparet, quando iis, propter equos super numerarios præfectos alæ & principales tantum adsignans, *alioquin*, adjicit, *binos pedes cum semisse acciperent.*

Ut retenituram computemur.) Ut retenturam computemus.

Cohortes cum equitibus suis.) Vegetius. *Legionarii equites cohortes suas contubernii affectione venerantur, cum naturaliter equites à peditibus soleant discrepare.* Peditum igitur etiam tunc propriè cohortes, sed quia inserti innexique equites cohortibus, quæ equitatæ dicebantur, inde cohortis vocabulum, pro tota illa manu equitum peditumque cœpit usurpari.

Habet itaque cohors equitata milliaria equites CCXL.) In cohorte equitatâ, ea observatur proportio, ut tribus peditibus unus eques adjungatur. Septingentos viginti pedites, ducentos quadraginta equites habet milliaria, dimidium utrorumque quingenaria propriè quidem ducenti quinquaginta equites forent, sed fortassis ut vitaretur impar in decuriis numerus, qui in æquas partes tribui non potest, (centuria enim ista ratione pedites LXXV, equites XXV haberet) decem homines equitum numero detractos, pediti adjecerunt. Confirmat hunc numerum Josephus, cum ait, in Flaviano exercitu tredecim cohortes fuisse, quibus singulis sexcenti pedites, centum viginti equites: ubi si dixisset sex centurias pro sexcentenis peditibus, (& voluit, opinor, aut debuit ita dicere; facilis enim in eo scriptorum lapsus, ut pro centuria quamvis minori centum homines computent) per omnia cum Hygino faceret: præter numerum enim centuriarum, omnia quæ in cohorte milliaria, pro parte

dimidia in quingenaria ponit. Meminit & hujus numeri equitum iterum, sed obscurius in descriptione agminis exercitus Vespasiani Lib. III. Cap. 8. *εἵπετο δὲ αὐτῷ τὸ ἴδιον τοῦ τάγματος ἱππικὸν ἴδιοι γὰρ ἑκάστου τάγματος εἴκοσι πρὸς τοὺς ἑκατὸν ἱππεῖς.* Ubi mirè hallucinatur interpres. Sic enim vertit. *Equitum præterea suorum agmine comitatus, de singulis enim turmis proprios centum & viginti equites deputatos habebat.* Quasi *τὸ τάγμα* primum agmen, mox turmam equitum significet, & turmæ apud Romanos plus quam centum viginti homines habeant. Quæ absurda & inaudita sunt. At Savilius Latinè sic reddidit. *Secuti ipsum equites legioni adscripti: singulis enim legionibus adjuncti erant equites centum viginti.* Addit, errare Josephum qui singulis legionibus attribuat equites centum viginti. Rursus in agmine Titi hunc equitatum ponit statim post ipsum. *Καὶ μετὰ τούς τούτων ὁπλίτας αὐτὸς τοῖς τε ἄλλοις ἐπιλέκτοις καὶ τοῖς λογχοφόροις ἔχων κατόπιν αὐτοῦ τοῦ τάγματος ἱππικόν.* Videtur autem equites *τάγματος* distinguere ab equitibus *σπείρης* & *ἴλης*. Sic enim equitatum cohortium & alarum vocat. In VII. *καὶ τῶν ἀπὸ σπείρης, τις ἱππέων πεδάνιος.* Quod malè reddidit interpres. *Quidam ex ala equitum pedanius*: vertendum erat: Ex cohorte equestri. Eodem. *Πούδης τις ὄνομα τῶν ἐκ ἴλης ἱππέων.* Pudens quidem eques alarius. An igitur legionarios equites intelligit? Sanè Josephus & reliqui ejus ætatis Græci scriptores legionem plerumque *τάγμα* appellant; sed plerumque, non semper: confundunt enim vocabula militaria & pauca admodum uni rei tam propria dicant, ut non interdum transferant ad aliam. Ipse Josephus in eadem descriptione agminis Vespasiani vocem hanc latius sumit. Alibi etiam pro agmine. Polybio spira & tagma & signum ejusdem significationis sunt, Libro. 6. *καὶ τὸ μὲν μέρος ἕκαστον ἐκάλεσαν καὶ τάγμα καὶ σπεῖραν καὶ σημαίαν*: manipulum significare dubium non est. Cohortem enim ex tribus spiris compositam *σύνταγμα* peditum appellat, Libro XI. *καὶ τρεῖς σπείρας (τοῦτο δὲ καλεῖται τὸ σύνταγμα τῶν πεζῶν παρὰ Ῥωμαίοις κοόρτις)* & libro X. *τῶν χιλίων σύνταγμα.* Mutata autem apud Romanos ratione militiæ, cum non manipulatim, sed per cohortes in acie & castris collocarentur, transiit spiræ vocabulum à manipulo ad cohortem. Ac ita tum plerumque usurpant Græci. Minus mirum, *τάγμα*, quod ordinem significat, de cohorte quoque accipi. Præterea Josephus nusquam alibi tribuit legioni equites centum viginti, aut ex hoc multiplicatum numerum, puta ducentos quadraginta, trecentos sexaginta, sed alas ferè, aut quoties numerum eorum init, quingentos, sexcentos, mille, bis mille. At cohortibus quingenariis aut sexcenariis disertè dedit hunc numerum.

Quare

Quare non dubitem, πάγμα hic cohortem equitatam interpretari: sed quia cohortis hic equitatus proxime Imperatorem in utroque Vespasiani & Titi agmine ponitur, cohortem potius prætoriam (nam & has equitatas fuisse supra ostendimus) quàm auxiliarem. Equitatus verò cohortium quingenariarum, quamvis vulgò centum viginti equites, aliquando tamen major aut minor numerus fuit. Nam apud Tacitum lego, cohortes Batavorum & Canninefatium seditiosè postulasse, ut numerus equitum adaugeretur. In Actis Apostolorum, tribunus duobus centurionibus mandat, ut parent ducentos milites & septuaginta equites, qui Paulum Apostolum ducant Cæsaream: ubi & peditum centuriæ & equitum decuriæ Hyginianis majores, sed proportione eadem, quia tribus peditibus eques unus respondet. Tradit & Josephus Capitonem centurionem à Floro præmissum cum equitibus quinquaginta: quibus in locis observes centuriones cohortis equitatæ decurionibus (non enim credibile tantum equitum sine decurione) in imperio prælatos & digniores habitos.

Quod redigo ad peditem ut pedem quod accipit miles, redigo ad duos semis.) Duos equites redigit ad quinque pedites, quatuor ad decem, quadraginta ad centum.

Fit dimidia sumta ductu quinquies sic tractavimus.) Scribe: Fit dimidiâ sumtâ ductum quinquies: sic tractabimus &c.

Accidit ex eo cohortem miliariam detritis æquitibus reliquid pedes DCCLX.) Depravatissima lectio: quam sic restituendam putamus. Accedunt ex eadem cohorte milliaria detractis equitibus, reliqui pedites septingenti sexaginta. Sensus est, adjiciendis ducentis quadraginta equitibus ad sexcentenos pedites redactis, peditatum ejusdem cohortis equitatæ, qui detractis paulò ante equitibus, reliquos videlicet homines septingentos sexaginta, ut sciamus numerum ad quem cohors equitata debeat computari. Hunc autem verum peditum cohortis equitatæ milliariæ numerum esse, sequentia indicant, ubi dicitur, ad quot homines computari, quotque papilionibus tendere debeat: ad hoc ille ipse numerus equitum, qui huic adjectus milliarium efficit, à quo cohors milliaria dicta.

Fit cum superiore mille CCCLX.) Sexcenti & septingenti sexaginta faciunt mille trecentos sexaginta, ad quem numerum cohorti equitatæ milliariæ pedatura dari debet.

Ad ∞ CCCLX *dari debeat.*) Scribe: dari debere.

Cohors æquitata ad in dimidio eandem rationem continet quod cohors.) Fortassis: Cohors equitata quingenaria in dimidio eandem rationem continet, quam cohors milliaria. Ex vocibus, *equitata ad*, fecimus equitatam

M 2 quin-

quingenariam, ut ſupra ex *ala ad*, alam quingenariam. De milliaria adjiciendum putavimus: debuit enim hic ſubjicere, quem numerum efficeret cohors equitata quingenaria, redacto, ut ſupra, equite ad peditem, & dimidium efficere dubium non eſt.

Habet itaque cohors equitata miliaria 77. X.) Lege: Habet itaque cohors equitata milliaria centurias decem. Nam notis his centurias deſignari, ſupra diximus: & nota numeralis nos de numero earum non ſinit dubitare. Centuria itaque cohortis equitatæ milliariæ, habet homines ſex & ſeptuaginta, qui numerus ad centenarium ſe habet, ut ſeptingenti ſexaginta, numerus peditatus totius cohortis, ad millenarium.

Æquites ped. CCXL.) Hæc ſunt valde contaminata. Veſtigia quæ ſuperſunt nos eò ducunt, ut credamus equitum peditumque numerum repetiiſſe. Equites CCXL. pedites DCCLX.

Turmas decuriones.) Fortaſſis. Turmas decem. Quamvis enim equites ducenti quadraginta octo, turmas equitum triginta vel ſex equitum quadraginta efficere poſſint: à vero tamen alienum non videtur, in cohorte milliaria, quot centurias, totidem turmas fuiſſe. Turma igitur habuerit equites quatuor & viginti, qui adjecti ſeptuaginta ſex peditibus, efficiunt numerum centenarium. Dimidias has turmas habes apud Virgilium.

Tres equitum numero turmæ ternique vagantur
Ductores: pueri biſſeni quemque ſecuti,
Agmine partito fulgent paribusque magiſtris.

Tendunt papilionibus CXXXVI.)Cum dederit in peditem pedem adjectâ quintâ, ſequitur ut in decem pedites, duodecim pedes pedaturam papilionis. Tendunt hac ratione decem papilionibus centum homines, centum papilionibus mille, & proinde centum triginta ſex papilionibus mille trecenti ſexaginta. Numerus ad quem cohortem equitatam milliariam redegit.

Ex eo 77. *& decuriones ſingulis papilionibus utuntur.*) Scribe: Ex iis centuriones & decuriones ſingulis papilionibus utuntur. Paulò poſt. *Ex iis* 77. *ſingulis*. Deinde de numero CXXXVI, tot papiliones quot ſunt in cohorte centuriones & decuriones. Fac eos, quibus hi papiliones adſignabantur quotidie in vigilias ire; ita centuriones & decuriones in his papilionibus tenſionem accipient.

Cohors equitata quingenaria habet 77. VI.) Habet centurias ſex: paulò poſt, de cohorte peditatâ quingenariâ. *Habet* 77. VI. Totidem igitur centurias habet, quot cohors legionaria.

Reliqua

Reliqua pro parte dimidiâ.) Præter numerum centurionum fortaſſis & decurionum: habet itaque pedites trecentos octoginta, equites centum viginti: centuria homines tres & ſexaginta: quod ſi centurias hominum ſexaginta velis, cohors trecentos ſexaginta efficiet. Turmæ ſiquidem numerum centuriarum adæquent, erunt viginti hominum: alioquin tres turmas quadraginta, quatuor triginta hominum ex eodem numero commodè efficere poſſis.

Cohors peditata miliaria habet 77. X.) Centurias decem. Cohors peditata eſt, quæ more antiquo ex ſolo pedite conſtat & ad differentiam equitatæ, peditata appellatur. Tacitus peditatum cohortium vocat Annalium XIII. *Adjectaque ex Germaniâ legio cum equitibus alariis & peditatu cohortium.* Hæ cohortes ut equitatæ, magnam partem, auxilia ejus ætatis erant; hinc ſæpe cohortes auxiliares, auxilia cohortium, item ſocias & ſociorum cohortes idem Tacitus appellat. Singulæ autem à nationum ex quibus conſcriptæ vocabulo, item auctorum qui ſcripſiſſent & ſi plures erant, ut cohortes legionariæ etiam numero diſtinguebantur. Tacitus Annalium I. *Septimam decimam cohortem coloniâ Hoſtrenſi in urbem acciri Otho juſſerat.* Sed hæc exempla in hiſtoria paſſim obvia, adducere operæpretium non eſt.

Tendi papilionibus centum ex eis 77. *ſingulis.*) Centuriones ſingulis. Cohors peditata milliaria habet homines centum. Contubernium tegit homines decem: reliqui centum, ut videtur, vigilias quotidie obeunt.

Item peditata quingenaria habet 77. VI. *reliqua ut ſupra.*) Centuria ſi quidem juſtiſſimè dimidiam partem habebit homines tres & octoginta, reliqui duo: ſin octoginta dederis quadringentos octoginta cohors habebit, ac erit legionariæ par.

Cantabri.) Pridem ante hæc tempora inter auxilia Romana: Cæſar de Bello Civili. I. *Equites, auxiliaque totius Luſitaniæ à Petrejo Celtiberis Cantabris, barbariſque omnibus, qui ad Oceanum pertinent ab Afranio imperantur.* Lucanus.

Cantaber exiguis & longus Teutonus armis.

Parmyrent.) Palmyreni. In notitia imperii ſub diſpoſitione Ducis Thebaidas, ponitur ala octava Palmyrenorum.

Daci.) Horum & alæ & cohortes in lapidibus priſcis. C. JULIUS ERUCIANUS CRISIPPUS PRÆF. ALÆ PRIMÆ ULPIÆ DACORUM. Alio. COH. ÆLIÆ. DAC. TETRICIANORUM ET GORDIANÆ. Habet & imperii notitia.

Brittones.) Inſcriptio vetus apud Gruterum. L. TERENTIO M. F. QV. RVF. PRÆF. COH. VI. BRITTON. CL. EG. I. M. P. F. DON. DON. AB. IMP. TRAJANO BEL. DAC. Alia. TRIB. COH. I. ÆLIÆ. BRITTON.

Et ſi quid alíud datum fuerit in exercitu ſummam clariorum retenturam ponimus.) An fuerat? Et ſi quid aliud datum fuerit in exercitu nationum (vel auxiliarium) in retentura ponemus.

Camillos cum ſuis ebimmatis ſingulis ped. V. *aſſignavimus.*) Scribimus: Camelis cum ſuis epibatis ſingulis pedes quinque adſignabimus. Epibatæ quidem vulgò tam Græcis quam Latinis claſſiarii milites: in univerſum tamen vectores & inſcenſores, ἀπὸ τοῦ ἐπιβαίνειν, & quod inde ἐπιβατεύειν. Poſſis & legere: cum ſuis epiſtatis. Indos, id eſt rectores & magiſtros elephanti, ſic Græci appellant. Arabes ſagittarios de camelo pugnantes apud Livium invenias. *Camelis*, inquit, *inſidebant Arabes ſagittarii, gladios habentes longas quaterna cubita, ut ex tanta altitudine contingere hoſtem poſſent.* Duos ſagittarios ſingulis imponit Xenophon παιδείας VI. καὶ ἐπὶ τὰς καμήλους δ' ἐκτεταγμένοι ἦσαν ἄνδρες δύο εἰς ἑκάστην τοξόται: quarum alter, quoties fugerent in tergum cameli converſus in hoſtem jaculabatur. Apud Herodianum cataphractos camelis inſidentes, Artabanus habet. Clibanarii Perſis dicebantur. Quod vocabulum quamvis & in hiſtoricis Latinis & in notitia imperii; hoc loco tamen vix puto fuiſſe.

Tendere debebunt ſi in hoſtem exituri erunt in prætenturam juxta claſſi quos ſi ad prædam portandum præſto erunt induam quæſtorium tendere debebunt.) Corrige: tendere debebunt, ſi in hoſtem exituri erunt in prætenturâ juxta claſſicos, ſi ad prædam portandum præſto erunt ſecundum quæſtorium. Supra. *Stationi dari oportet ſecundum prætorium pedes viginti.* Uterque in Romano etiam exercitu uſus camelorum fuit. Tacitus Annalium XV. *Comitabantur exercitum præter alia aſſueta bello magna vis camelorum onuſta frumento, ut ſimul hoſtem famemque depellerent.* Sed de camelorum elephantumque uſu alius erit dicendi locus.

Datus itaque numerus.) Datos itaque numeros.

Cohors prætoria IV. *æquites prætores* CCCC. Cohortes prætoriæ quatuor. Equites prætoriani quadringenti.

Equitatum in ſinguli in ped. CCCCL.) Emenda: equites ſingulares Imperatoris quadringenti quinquaginta.

Claſſici Meſinaci D. *Ravennatis* DCCC.) Scribe: Claſſici Meſinates quingenti, Ravennates DCCC. Notum eſt Auguſtum Cæſarem claſſes

classes duas, alteram Miseni, alteram Ravennæ collocasse ad tutelam superi & inferi maris. Vegetius. Lib. V. Cap. 1. *Apud Misenum & Ravennam singulæ legiones cum classibus stabant, ne longius à tutelâ urbis abscederent, & cum ratio postulasset, sine mora, sine circuitu ad omnes mundi partes navigio pervenirent. Stabant*, inquit, ut de re jam desita. Nam illa ætate, quamvis nomen præfecturæ classis fortassis superfuerit, (præfecti enim hujus in notitia imperii mentio) classes tamen ipsæ non erant; adeò ut scribente Jornande, ille olim portus illustris Ravennæ sua ætate arboribus consitus fuerit. Hæ classes in lapidibus passim prætoriæ appellantur, vel dignitatis causâ, ut opinatur Lipsius, quod inter minores alias, ut prætoria aliqua navis eminerent, vel exemplo prætoriarum cohortium, qui ad Italiæ & principis tutelam. Nisi fortè jam ab antiquo classis justa prætoria appellata, ut exercitus prætorius & consularis, quod ut huic consul, sic illi prætor præfici soleret. Ex his classibus classiarii sub Imperatoribus ad terrestrem quoque militiam traducebantur. Ac primus Nero (si fides Suetonio) classiarios ex remigibus justos milites fecit. Tacitus Historiarum III. classicos in legionariam militiam poscentes, adscitos fuisse memorat. Idem historiarum II. in exercitu Othonis, classicos quoque recenset. *Ipsum Othonem comitabantur, speculatorum lecta corpora cum cæteris prætoriis cohortibus, Veterani è prætorio classicorum ingens numerus.* Legiones tamen classicas jam olim nummi habent, ut citat Lipsius ex nummo antiquo, cujus ab una parte. ANT. AUG. III. VIR. R. P. C. ab alterâ. LEG. XVII. CLASSICÆ.

Coæquitat. mil. II. *quingenariæ* IIII.) Scribe: Cohortes equitatæ milliariæ duo, quingenariæ quatuor.

Cohors peditate mil. III. *milliariæ quingenariæ* III.) Cohortes peditatæ milliariæ tres, quingenariæ tres.

Parmyrent D. *Getati* DCCCC. *Daci* DCC. *Brittones* D. *Cantabri* DCC. 77. *Statorum* II.) Hæc corrigenda, ut suprà. Palmyreni, Getæ, Daci, Brittones, Cantabri, Centuriæ statorum, adjectis suis cuique numeris.

Semper numeros acceptis prætentura computare debemus, ut sciamus quod emistria in retenturam nascantur.) F. Semper numeris acceptis prætenturam computare debemus, ut sciamus quot hemistrigia in retenturâ nascantur. At quomodo ex computatione prætenturæ de numero hemistrigiorum in retentura constabit. An quia latitudo castrorum ubique eadem & numerus hemistrigiorum in retentura ex castrorum latitudine (per longitudinem enim ducunt) dependet? Noster inferius de reten-

N tura.

tura. *Quoniam est latitudo* DC. *video quot hemistrigia esse possint, ut nunc erunt decem & septem, ut quæstorio pedatura sufficiens dari possit.*

Nunc sit numerus qui retendit XIII. D. CXL.) Tredecim millia sexcenti quadraginta. Ex numeris suprascriptis in retentura ponuntur cohortes equitatæ milliariæ duo, quingenariæ quatuor, quæ computantur in unum ad quinque millia quadringentos quadraginta homines. Adde cohortes peditatas milliarias tres, tria hominum millia, totidem quingenarias mille quingentos homines, adhoc Palmyrenos quingentos, Getas nongentos, Dacos septingentos, Britones quingentos, Cantabros septingentos, centurias statorum duas, quæ quia duplam pedaturam recipiunt, ad homines quadringentos computantur. Erunt justissimè tredecim millia sexcenti quadraginta.

Sumo partem dimidiam ideo quod à partibus tendat nascantur.) Fortassis: Ideo quod à partibus tensuram nanciscuntur, vel tensura nascatur: nisi malis: tendas, vel tendæ. Quod vocabulum apud Africanum Leonem aliosque ejus ætatis tentorium significat.

Nunc latus prætorii compunamus si retenturam similiter computemus si ut retenturam fecimus.) An? Nunc latus prætorii componamus & prætenturam similiter computemus sicut retenturam fecimus. Confusa hæc & inquinata videntur, sed quantum conjicimus, hoc vult. Latus prætorii prætenturam & retenturam intra viam sagularem primum computari debere, ut ex harum magnitudine colligatur, qua formâ cohortes legionariæ ad vallum has partes amplectentes tendere debeant. Debuit hic disertè docere, quæ forma latitudo, longitudo singularum partium, quæ inter omnes proportio, at illud supra, ubi de partibus his in universum agit, vix attigit: hic verò ne exemplo quidem trium legionum satis explanat: adeò non perfecit quod debuit hic quidem, qui miserè adfectus ad nos pervenit Hyginus.

Ut sciamus cohortibus legionariis quid tabulino vel signo dare debeamus.) Fortassis: Ut sciamus quid cohortium legionariarum tabulino vel signo dare debeamus; vel utique, quid cohortibus legionariis, tabulino vel signo &c. Intellige earum, ut paulò post. *Ut lateribus castrorum cohortibus; tabulino*, XC. *signis* CCXL *pedes adsignemus.*

Ut quotiens tres legiones cum supplimentis.) Cum illis supplementis, quæ jam recensuit, veluti justa trium legionum.

Dimidia pars castrorum DCCXX *pedes latitudinis habeat.*) Latitudo dimidiæ partis, quæ expletur ab intervallo ad viam prætoriam, sexcentos enim pedes in prætentura miles & eques occupant intra viam sagularem;

nona-

nonaginta cohortes legionariæ; triginta via ſagularis, ut jam dicet. Intervallum itaque & via prætoria, ut diximus, hic non computantur.

Et lateribus caſtrorum cohortibus, tabulino XC *ſignis* CCXL *pedes adſignemus.*) Sic diſtingue, nî legere malis: cohortium tabulino, ut ſtatim. Hæc eſt forma quâ cohortes legionariæ lateribus caſtrorum tendunt, ut jam monuimus.

Reliqui DC. *centum pedes ſuperſint.*) Rectè deletur in margine τὸ centum. Sexcentos enim pedes intra viam ſagularem dari vult.

Ut alæ miliariæ in pedaturâ ad pedem tendant.) Ut ſingulis hemiſtrigiis ducenti equites vel quinque turmæ: quinque verò hemiſtrigiis ala juſtiſſimè tendere poſſit.

Ut nunc ſtatuamus reliquos ped. ſtatuamus (deletur & hoc rectè in margine) DC *explimus latus unum prætorii.*) Scribe: Explebimus latus unum prætorii. Lateris prætorii longitudinem ſeptingentorum viginti pedum eſſe voluit eadem de cauſâ, quâ latitudinem prætenturæ intra viam ſagularem ſexcentorum, videlicet, ut copiæ præcipuæ hemiſtrigia, in quibus collocantur, explentes aliis ne miſceantur; ut enim alæ in prætentura quinque hemiſtrigiis ad pedem tendunt, ſic cohortes primæ, alæ quingenariæ, cohortes prætoriæ integris ſtrigis: reliquus ſimiliter numerus lateribus prætorii hemiſtrigia ſua tota occupat.

Ut ſciamus quot alæ in prætentura tenſuræ ſint.) Apparet ex hoc loco, quod jam diximus, ſed non probavimus; alas quaſdam lateribus prætorii tendere. Idem confirmatur infrà in compoſitione prætenturæ. *Nunc prætenturam ut componamus numerum equitum alarium qui ſunt reliqui computemus. Qui ſunt reliqui*, inquit, oſtendens jam quaſdam antea lateribus prætorii poſitas. Item. *Via autem abeſſe poterit inter cohortes prætorias & alas equitum ſi pedatura ſtrictior fuerit.* Cohortes autem prætoriæ omnes lateribus prætorii collocantur. Ergo & quædam alæ. Inter alas enim quæ in prætenturâ & cohortes prætorias non tantùm via principalis, quæ nullis unquam caſtris abeſt, ſed & legatorum & tribunorum ſcamna ſunt media, ut de illis hic non agi certum ſit. Accedit quod ſupra etiam dixit, alas milliarias vel quingenarias lateribus prætorii tendere. Oportuit autem Hyginum hic quoque definire, quænam hæ alæ & quot numero, quod neglexit ut multa alia, ita tamen ut ea nobis veſtigia reliquerit, quibus verum inveſtigare poſſemus: Nam cum in his copiis alas milliarias quatuor; quingenarias quinque recenſuerit & illis in prætentura pedaturam deinde adſignet: ſequitur ut hæ omnes lateribus prætorii tendant: nam in retentura nullas collocat.

Occupantur numero militum latere prætorii ped. CCCXX.) Quasdam ex notis numeralibus, quibus diſcribitur pedatura lateris prætorii, in mendo eſſe, manifeſtum eſt. Cùm enim in unum ſexcentos pedes efficere debeant: quingentos decem tantùm efficiunt. Salmaſius ſervato numero pedum trecentorum viginti, in cæteris vitium eſſe putat. Ego hunc quoque laborare nullus dubito. Cum enim in latitudinem ſtrigarum militi nuſquam minus hemiſtrigio, id eſt triginta pedibus adſignetur, non alius hic numerus eſſe potuit, quam per triginta multiplicatus, qualis hic non eſt. Qui autem numerus fuerit, non rectius aſſequemur, quam ſi copiarum latere prætorii tendentium pedaturam metiamur. Eæ ſunt, cohortes primæ duæ cum duobus vexillis, alæ quingenariæ quinque, cohortes prætoriæ quatuor, equites prætoriani quadringenti, ſingulares quadringenti quinquaginta: ut igitur dimidiam caſtrorum partem expleamus, dimidium horum collocabimus. Cum habeat latus prætorii ſeptingentos viginti pedes longitudinis, cohors prima integrâ ſtrigâ tendet: vexillarii hemiſtrigio: alæ duæ cum dimidiâ hemiſtrigiis quinque: cohortes prætoriæ duæ duabus ſtrigis: equites prætoriani adjectis viginti quinque ex ſingularibus, vel ſingulares detractis viginti quinque, ſtrigâ integrâ ſatis laxè tendere poterunt, nam quadringenti vinginti quinque, quadrigentorum octoginta equitum alariorum pedaturam accipient. Erunt hemiſtrigia quatuordecim, quæ efficiunt latitudinem pedum quadringentorum viginti. Omiſſum igitur quod facile potuit, in codice unum C. & ſcripſerat Hyginus. *Occupantur numero militum latere prætorii pedes* CCCCXX.

Prætorii ped. LX.) Salmaſius legit: prætorio pedes CLX. haud dubiè, quia Hyginus ſuprà dixit, prætorii totius latitudinem à centum ſexaginta ad ducentos viginti obſervari. Sed parum cogitavit, Hyginum hic dimidiam partem caſtrorum explentem, dimidiam partem prætorii tantùm computare aut etiam minus: quia ſexaginta pedes prætorii medii reſpondent latitudini viæ prætoriæ, quæ in latitudine pari dimidiæ prætenturæ non computatur: nihil itaque verear retinere numerum, qui eſt in membranis. Adjice huic ſexaginta pedes alterius partis: tantundem pro latitudine viæ prætoriæ; erit latitudo prætorii totius pedum centum octoginta. Aut ſi quid mutandum, ſcripſerim, ped. L. ut ſit prætorii totius latitudo CLX.

Stationi ped. XX.) Suprà. *Stationi dari oportet ſecundum prætorium pedes viginti & ſi res exigit pedes decem ſufficient.*)

Communi ped. LX.) Scribe: Comitibus Imperatoris (vel Imperatoris noſtri)

noſtri) ſupra comitum pedaturam à quinquaginta ad ſeptuaginta obſervari juſſit.

In vias ped: L.) Nuſquam neglegentius ſe geſſit Hyginus, quam in poſitione harum viarum: numerum enim univerſæ pedaturæ inire ſatis habens non oſtendit, quot numero ſint, non quo quæque loco ponantur, non quantum inter ſingulas intervallum, non an eædem quæ latera prætorii; latera etiam quæſtorii percurrant, quemadmodum fit in priſcis Romanorum caſtris: an verò intermoriantur & deſinant cum latere prætorii. Duarum quidem in deſcriptione hujus partis quaſi fortuito & non hoc agens, videtur meminiſſe; alterius ſecundum comitum ſtrigam; alterius inter cohortes prætorias & alas equitum: illius diſertè. *Comitibus Imperatoris noſtri à pedibus quinquaginta ad ſeptuaginta poteſt obſervari; in quâ pedaturâ præfecto prætorio primus locus ante viam principalem adſignari debet: interpoſitâ deinde via cohortes prætoriæ & reliquus numerus.* At hujus ambiguè. *Suæ autem abeſſe poterint inter cohortem prætorias & alas equitum, ſi pedatura inſcriptior fuerit.* Dubium enim de una inter cohortem & alam, an de duabus, quarum hæc inter alas, illa inter cohortes prætorias, loquatur? Huc quidem ducit nos ſcriptura codicis, nec abſurdum eſt has potius tolli, quæ ejuſdem, quam illam quæ diverſi generis copiæ interjecta eſt: nam & in prætenturâ mille hominum ſuper numerum compoſitum collocaturus, non aliam ſuſtulit, quam quæ inter duas alas milliarias. *Viam inter alas tollemus, quæ tunc datur, ſi pedatura permittit.* Quod ſi ſingulas alas & cohortes prætorias via ſua dividit: inter numerum diverſi generis vias interponi ſingulas, ambigendum non eſt. Erit hac ratione prima inter comites & cohortem prætoriam; ſecunda inter cohortes prætorias; tertia inter cohortes prætorias & equitem prætorianum; quarta inter hos & alam; quinta inter alas: ſexta fortaſſis inter alam ſecundam & dimidiam alam; ſeptima inter hanc & vexillarios: quos octava à cohorte prima diſtinguet: aut ſi verum videtur conjungi cum vexillariis eadem ſtriga dimidium alæ, poteris unam ex hoc numero tollere; & habebunt ſingulæ ſtrigæ ſingulas vias. Sed ſic quoque plus viarum, quam quibus quinquaginta aut ſexaginta pedes tantùm adſignentur. Si vexillarios cohorti primæ, dimidiam alam junxeris integræ, viâ nullâ interpoſitâ, relinquentur ſex, quibus decem pedes in ſingulas dati, efficient ſexaginta, pedaturam viarum prætenturæ. Viderint tamen rerum militarium periti, anne ad liberiorem tranſitum à retentura ad principia, aut una aut plures viæ ampliores hic potius requirantur. Polybius in ea caſtrorum compoſitione, quâ prætorium in prætentura con-

constituitur, huic parti dat vias quinque, singulas pedum quinquaginta, quo ut in hac metatione constituto sex arbitror fuisse, tres utroque latere. Qua ratione duæ viæ vicinales triginta pedum singulæ, sagulari (hæc enim tertiæ loco est) adjiciendæ videntur. Sed utroque modo mutandi numeri, quos habet codex: viginti enim de comitum stationis & prætorii pedaturâ deducendi, decem viis adjiciendi erunt, nisi si quadraginta pedes duabus viis dari velis, quod & Salmasio visum: Ita numeri reliqui servari possint. Sed in his quæ sola conjectura investiganda sunt, suum cuique arbitrium potius relinquamus.

Quod ferè in hac latitudinem ita fuerit dispositio.) Fortasse: quod ferè in hanc latitudinem ista fiat dispositio.

Fiunt DC. 77.) Fiunt sexcenti pedes: nota enim hæc malè in hunc locum videtur irrepsisse. paulò ante. *Ut nunc statuamus reliquos pedes sexcentos explebimus latus unum prætorii.*

Nunc prætenturam id componamus.) Scribe: ut componamus. Eadem quâ supra methodo, primò latus prætorii componit, deinde prætenturam, ultimò retenturam.

Numerum æq. alarium qui sunt reliqui.) Refinge: numerum equitum alárium, qui sunt reliqui, & intellige quatuor alas milliarias.

Fiunt IIII. *partes dimidiæ* II.) Fiunt quatuor millia, partis dimidiæ duo millia.

Accipere debent ala miliaria signis ped. CL *tabulino ped.* DC. *ac ratione ped.* CL. *efficiunt emistricio.*) Fortassis: Accipere debet ala milliaria signis pedes centum quinquaginta, tabulino pedes sexcentos: hac ratione pedes centum quinquaginta efficiunt hemistrigia quinque. paulò post. *Nunc hemistrigia dicimus* V. Ala, inquit, milliaria quinque hemistrigiis pedum sexcentorum tendit, quæ faciunt in latitudinem pedes centum quinquaginta.

Accepit equites III *sed in longitudinis ped.* DC.) Emenda: Accipit eques tres pedes in longitudine pedum sexcentorum. Superius Hyginus de alariis. *In singulis equitibus terni pedes computantur.*

Sumo partem tertiam ut habeant equites numerum qui in eo longitudinem tendet.) Sumo partem tertiam, ut habeam equitum numerum, qui in ea longitudine tendet. Cum eques tres pedes accipiat in longitudine pedum sexcentorum sumtâ tertiâ parte longitudinis hujus, habebis numerum equitum qui in ea tendit: fiunt ducenti.

Erit mitrici unus, vel ut in margine adscriptum, *unius.*) Lege: Erit hemistrigii unius scilicet numerus, nî potius. Erit hemistrigii numerus. Alibi.

Alibi. *Erit militum numerus.* Item. *Fient pedes triginta, erit hemiſtrigium.*

Et nunc emiſtricia dicimus V. *quinquies* CC. *fit* ∞ *aliæ mille pedaturam.*) Lege: Et nunc hemiſtrigia diximus quinque, quinquies ducenti fiet mille, alæ milliariæ pedatura. Infra: *Nunc retenturæ partis dimidiæ diximus numerum ſex millia ſexcentos quadraginta.* Statim: *Nunc erit partis dimidiæ hemiſtrigium ſexcentorum pedum per longitudinem quod quingentos homines capiet, ſicut diximus.* Quanquam hæc ut multa alia in hoc libello præterquam quod inquinata tranſpoſita videntur aut confusè dicta. Nam ordo poſtulabat. Et nunc hemiſtrigia quinque diximus, alæ milliariæ pedaturam; quinquies ducenti fient mille.

Reliquum autem numerum ſicut retentaturam computemus.) Sicut retenturam computemus. Id eſt equites, milites legionarios & quicquid præterea in prætentura tendit, ad certum hominum numerum redigamus, quibus in ſingulos pes detur adjectâ quintâ. Sic enim retenturam ſupra computavit.

Ut ſciamus ſimiliter quot emiſtricia naſcuntur.) Quot hemiſtrigia naſcuntur. Nam cum jam conſtet longitudinem hemiſtrigiorum in prætentura intra viam ſagularem ſexcentorum pedum eſſe, computato numero militum numerum hemiſtrigiorum facile inveniemus.

Fit numerus cum pedatura valetudinarium veterinarium & fabricæ quæ in unum addo homines computantur VIIII.) Scriptura hæc præfert hanc lectionem. Fit numerus cum pedaturâ valetudinarii, veterinarii & fabricæ, quæ in unum ad DC homines computantur novem millia. Sed ut de ſinceritate vel vitio ejus conſtet, numerum in prætenturâ tendentem luſtremus. Præter duas alas milliarias, quibus jam adſignavit pedaturam prætendit cohors prima cum vexillariis: (nam ut lateribus prætorii, ſic omnem copiam, intra viam ſagularem, in quibus & cohors prima, in hoc numero computare debemus) cohors itaque prima cum vexillariis ea ratione, quâ pes adjectâ quintâ in militem datur, computatur ad mille octingentos milites. Opponuntur cohorti primæ parte altera tres cohortes legionariæ eundem numerum efficientes. Mauri equites ſexcenti ea ratione qua equites cohortis peditatæ ad peditem redacti, faciunt mille quingentos Pannonii veredarii (ſi tamen eandem quam cæteri accipiunt pedaturam) octingenti: claſſici mille trecenti, & exploratores ducenti his adjecti. Erunt ſeptem millia quadringenti: reliqui mille ſexcenti ut novem millia efficiantur. Quem numerum ſupra reſpicientes diximus valetudinarium, veterinarium & fabricam minimum unum hemiſtrigium integrum per totam caſtrorum latitudinem occupare. Sed ut

ut verum fateamur, hic numerus quamvis dimidio (quatuor millibus quingentis,) statim subjecto confirmetur; tamen nobis suspectus est, ideo quod omnis collocatur octo hemistrigiis, quorum unumquodque capit homines quingentos in dimidia parte. In numero enim hemistrigiorum vix est, ut vitium admittatur, nisi turbata tota, quæ sequitur, ratione compositionis & computationis: scribendum igitur videtur. Octo millia: quod ipsæ notæ VIIII, deleto uno I. facilè permittunt, & paulò post expungendum τὸ D. quod ex sequenti voce fortassean adrepsit. Quo recepto tribus his speciebus non nisi sexcenti pedes supererunt, quo & ipsa scriptura ducit quodammodo: legemus itaque. Fit numerus cum pedatura valetudinarii & fabricæ, quæ in unum ad sexcentenos homines computantur, octo millia. Nam totum hemistrigium tria hæc genera occupare nihil necesse est.

Sumimus dimidium fit IIIID.) Scribe igitur: & hic sumimus dimidium, fit quatuor millia.

Hoc erit partis dimidiæ est DC. *ped. per longitudinem.*) Fortassis: Nunc erit partis dimidiæ hemistrigium sexcentorum pedum per longitudinem. Sic enim passim. *Nunc hemistrigia diximus quinque. Nunc si dentur mille homines*, &c.

Quod homines capet sitque diximus peditem adjectam quintam ad pedem accipere.) Anne? Quod quingentos homines capiet, sicut (vel sic quomodo) diximus peditem adjectam quintam ad pedem accipere. Vel potius ut suprà: adjectâ quintâ pedem accipere. Tot certè homines capere hemistrigium dimidiæ partis prætenturæ, ex sequentibus certius est, quam ut probare necesse sit, & nihil proclivius, quam ab iis, qui librum descripsere omissum numerum tanquam literam malè repetitam: cum fuerit QUOD. D. HOMINES. &c. infrà. *Erit hemistrigium quod D. homines postea acceptos recipiet.*

Deducamus partem VI *relique quingentos.*) Relinquemus quingentos.

Sed habemus numerum IIII.) Corruptus ergo, ut diximus, superior numerus. Si enim ille sincerus esset non quatuor; sed quatuor & dimidium, sive quatuor millia quingentos haberemus.

Videmus quotiens habeo quod est VIII.) Fortassis: Ducemus quod habemus, erunt octo.

Totidem æstrigia nascuntur fit CCXL.) Totidem hemistrigia nascuntur. Fiunt ducenti quadraginta pedes. Octo hemistrigiorum latitudo erunt ducenti quadraginta.

Et superiores computati alarium ped. CCC.) Alarium pedes trecenti.

Duæ

Duæ alæ milliaræ tendunt hemiſtrigiis decem,quæ occupant in latitudine pedes trecentos. Eſt autem hæc latitudo in longitudine caſtrorum.

Poterit eſſe tenturæ cohortes III.) F. Poterit eſſe tenſura cohortium trium. mox: *Video quod hemiſtrigia eſſe poſſint*. Hi, inquit, quingenti quadraginta pedes, quos numero intra viam ſagularem dedimus, poterunt reſpondere pedaturæ trium cohortium legionariarum latere prætenturæ ad vallum tendentium: nam quamvis accipiant ſingulæ ducentos quadraginta pedes ex longitudine caſtrorum, in unum ſeptingentos viginti; adjectâ tamen pedaturâ ſcamnorum & viarum, ille minor numerus hunc adæquabit.

Faciunt ped. DCCXX *ex quibus decedit quod numerus occupat ped.* CCXL.) Scribe: Faciunt pedes ſeptingentos viginti: ex quibus decedit, quod numerus occupat pedes quingenti quadraginta. Fuerat DXL. Tot enim pedes numero jam adſignavit, & ita ſcriptum fuiſſe probat, quod ſequitur, *Reliqui pedes* CLXXX.

Quod vireſtrigas naſcuntur.) Scribe:Quo ſex hemiſtrigia naſcuntur: vel, quod eodem recidit, tres ſtrigæ. Sed τὸ *vireſtrigas* ex VI. HEMISTR. corruptum videtur, & ſæpius hemiſtrigiis computat, ut: *Video quot hemiſtrigia eſſe poſſint: ut ſciamus ſimiliter quot hemiſtrigia naſcantur, &c.*

Ut nunc vicinaria juvas ſuper cohortem primam.) Videtur fuiſſe. Ut nunc, via vicinaria ſuper cohortem primam. Et eſt ſanè via vicinaria ſuper cohortem primam. Hyginus. *Obſervabimus primæ ſtrigæ ſignis idem adſignari, quod cohortis primæ, ut viæ vicinariæ percurrant.* Via hæc pedum viginti.

Item numero quatuor pedum denum.) Si ſana hæc ſunt, ex quatuor hiſce viis, prima inter ſcamnum tribunorum & alam milliariam, ſecunda inter duas alas, tertia inter alam & nationes, quarta inter medias nationes ponenda eſt.

Fit in via ped. LX.) Fit in vias pedes ſexaginta.

Reliqui pedes CXX *quod ſi manes tribunorum & legatorum ſinguli* LX *ped. adſignavimus.*) Scribe: Reliqui pedes centum viginti, quos ſcamnis tribunorum & legatorum ſingulis ſexaginta pedes adſignabimus. Scamnum legatorum, quamvis non ſemper ejuſdem latitudinis, à quinquaginta tamen ad octoginta pedes ſuprà juſſit obſervari.

Nunc ſi dictator mille homines ſuper numerum compoſitum in eandem pedaturam locus adſignetur.) Fortaſſis: Nunc ſi dentur mille homines, quibus ſuper numerum compoſitum in eadem pedatura locus adſignetur. Putabam initio de dictatione aliquid latere, veluti: ſi dictatione mille homi-

nibus ſuper numerum, &c. Sed illud nunc magis placet. *Dari & accipi* dicitur numerus, cui pedatura adſignanda eſt. ſuprà. *Datos itaque numeros, qui infrà ſcripti ſunt, ſic computabimus.* Qui optimâ ætate vixerunt, dixiſſent. Nunc ſi detur mille hominum.

Quoniam partes dimidiæ D. *eſſe conſtat, quos capite emiſtricio.*) Quoniam partis dimidiæ quingentos eſſe conſtat, quos capit hemiſtrigium. Sed & hæc luxata & tranſpoſita videntur: ordo poſtulabat. Quoniam quingentos eſſe conſtat, quos capit partis dimidiæ hemiſtrigium.

Deducamus ſcamnis ped. X.) Deducamus ſcamnis pedes decem. Singulis intellige, utriſque viginti: via enim inter alas, quæ his adjecta efficit triginta, decem pedum eſt.

Et viam de interbalis tollamus.) Scribe: Viam inter alas tollemus. ſtatim. *Viam inter alas reponimus.* Erat hæc Romanorum conſuetudo, ut quoties denſis caſtris conſidere placeret, contraherent quaſdam vias; alias omnino tollerent. Cæſar de Bello Gallico. V. *Caſtra etſi erant exigua per ſe vix hominum millium ſeptem, præſertim nullis cum impedimentis, tamen anguſtiis viarum, quam maximè poteſt, contrahit.* Hyginus mox. *Via autem abeſſe poterit inter cohortem prætoriam & alas equitum, ſi pedatura ſtrictior fuerit.* Polybius. *Quod ſi major aliquando ſociorum copia adfuerit, qui vel ab initio expeditionis comites fuerint vel poſteà advenerint, iis quos caſus adduxit præter jam dicta, etiam vacua circa prætorium loca complent.*

Quæ tunc datur ſi pedatura permittet.) Lege: Quæ tunc dabitur ſi pedatura permittet.

Nunc è contrario ſimiliter numeris compoſitis deducamus homines mille.) Dixit quis locus adſignandus ſit mille hominibus ſuper numerum compoſitum acceptis: nunc contra docet, quibus adſignanda ſit pedatura, quæ deductis de numero compoſito mille hominibus nudatur.

Quorum eſt pedatura ſtrigea ped. LX.) Integram ſtrigam poteſt intelligi nudare, ſi duo hominum millia deducit. Sed numeris anteà compoſitis, mille hominum deducens hemiſtrigium, tantum ſcamnis adjiciet.

Dabimus ſcamnum.) Scribe: ſcamno. Cætera rectè ſe habent.

Et via inter alias reponimus.) Et viam inter alas reponemus.

Item lateri prætorii & retenturæ.) Item latere prætorii & in retenturâ.

Item quæſtori minuamus vel amplius.) Lege: Item quæſtorium minuamus vel ampliemus. Frontinus. *Pelopidas Thebanus caſtris ampliorem locum ſupra ripam complexus, vallum cervulis & alio materiæ genere conſtructum incendit.*

Servatis portionibus latitudinis.) Imò longitudinis. Cum enim ſtrigarum

garum numerus dextrâ ſiniſtrâque prætorii & quæſtorii augeri vel minui hac ratione debeat; ſequitur, ut latitudo prætorii vel quæſtorii augeatur vel minuatur: longitudo verò ſervetur: inter prætorium enim & quæſtorium nullas copias interponit. Scripſit igitur. Servatis portionibus longitudinis: aut latitudinem vocavit, quæ eſt propriè longitudo.

Suæ autem abeſſe poterint ſi pedatura inſcriptior fuerit.) Emenda: Via autem abeſſe poterit, ſi pedatura ſtrictior fuerit: vel, viæ autem abeſſe poterint. ſuprà. *Et ſi ſtrictior fuerit pedatura, coborti legionariæ dari debet.*

Inter cohortes prætorias & alias equitum.) Lege: Inter cohortes prætorias & alas equitum. Equites prætoriani, ſingulares & nationum alas quoque ſuas habuerunt: alæ tamen ſimpliciter non hos, ſed equites alarios plerunque denotant: intellige hic alas quingenarias.

Ideo quod diſciplinam militarem ad ſum quiſque numerum conjuncti conveniunt.) Lege: Ideò quod diſciplina militari ad ſuum quiſque numerum conjuncti convenient. Videtur velle. Nihil intereſſe, an ſublatâ viâ alæ & cohortes prætoriæ conjunctæ tendant, quia quamvis egredientes papilionibus in ſtriga combinentur, eductæ tamen ad principia, hæ dextrâ, illæ lævâ facilè cum genere ſuo conjungi poſſint.

Si obſervent ita dico & in retenturam.) Fortaſſis: Idem obſervetur ut dixi in retentura. vel: Si obſervent ita ut dico & in retentura. Vt velit idem in retentura obſervari, hoc eſt tolli quoque hanc viam, quæ ut mea fert opinio, per retenturam percurrit & numerum diverſi generis unà ad quintanam educi, ut ibi cum copiis ſuis conjungatur.

Qui ſolent & quemquam genus hominibus per ſtrigas ſtrictius ſeu laxius tende.) Intricata lectio. Suſpicor fuiſſe. Qui ſolent etiam quadringentis hominibus per ſtrigas ſtrictius ſeu laxius tendere. Quamvis, inquit, unumquodque retenturæ hemiſtrigium capiat homines quadringentos: tamen ſi plus vel minus militum acceptum fuerit ut ita neceſſe ſit, ſolet ſingulis hemiſtrigiis paulò major vel minor numerus dari.

Quoniam ſæpe numerus evenit computare.) Fortaſſis: Quoniam ſæpe numeros evenit commutari, ut &c. An potius? Quoniam ſæpe numeros convenit computare, ne &c.

Tentura amplius efficiant quam ſtrigæ in eandem pedaturam incurrant.) Finge: ne tenſuræ amplius efficientes quam ſtrigæ in eandem pedaturam incurrant: niſi ſi cui verius videtur ſervare hic vocem, *Tentura*, quam & alibi habet liber, & compoſita, *prætentura* & *retentura* firmant. Antiquiores certè, *tenta* dicebant: *Timpana tenta ſonant*; *Hic ubi conſeſſum pelleſque ut in ordine tentæ*: unde & tentoria.

Quoties reliquus numerus convertit.) An? quoties reliquus numerus non fuerit?

Nec totius metationis ordo turbetur, & retenturas per ſtrigas æquali numero laxius tendunt.) Ita nec totius metationis ordo turbatur & in retentura æquali numero laxius tendunt.

Retenturæ numerum computatum ut in prætentura conveniunt.) Puto velle: Per omnem retenturam æquali numero ſtrictius vel laxius tendere debere: ita ut expleant pedaturam ſexcentorum pedum, quæ eſt latitudo prætenturæ cæterarumque partium. Fortaſſis ita concepta fuerat ſententia: Ut nec totius metationis ordo turbetur in retentura & per ſtrigas æquali numero laxius tendat retenturæ numerus computatus ut prætentura conveniat.

Quod ſi adhuc amplius ſeu minus quam oſtendimus ſupplimentanda fuiſſent.) Scribe: Supplimentis dandum fuerit. Ut dabimus papilioni, ſcamno, &c.

Et cohortes circa ballum aliter tendere.) Et cohortes circa vallum aliter tendent.

Nunc retenturæ diximus partis dimidiæ numerum DC DCCCC XX.) Inquinatiſſimus numerus: fac ut ſupra: ſex millia octingentos viginti.

Quoniam eſt latitudo DC *video quot hemiſtrigia eſſe poſſint.*) Latitudo partis dimidiæ caſtrorum intra viam ſagularem & prætoriam vel ei reſpondens ſpacium ſexcentorum pedum pedatura propriè viginti hemiſtrigiorum. Hyginus. *Nunc video quoties metiri poſſim* XXVI.

Ut nunc erit decem ſepti eſſet quæſtorio pedatura ſufficies dari poſſet.) Puto reliquiſſe Hyginum. Ut nunc, erunt decem & ſeptem, ut viis & quæſtorio pedatura ſufficiens dari poſſit. Video, inquit, ſexcentos pedes efficere poſſe viginti hemiſtrigia, ſed cum ex hac pedaturâ viis & quæſtorio nonaginta dari debeant, reliqua tantum erit pedatura ſeptendecim hemiſtrigiorum. Vias vicinarias retenturæ verbo tantùm attingit, nec disertè docet, quot numero ſint, nec quantum ſingulis detur: fortaſſis, quia eædem, quæ latera prætorii & hanc partem percurrunt. Non dubito autem viarum hic meminiſſe, quia nonaginta ſoli quæſtorio non adſignari liquet cum prætorio quod eſt majori latitudine ſexaginta vel quinquaginta tantum adſignentur in hac computatione ſexcentorum pedum dimidiæ partis: ſuffecerint itaque quinquaginta vel quadraginta (minus enim quam prætorio dandum eſt), quæſtorio & ſupererunt ſexaginta, ut ſuprà, viis. Ex malè acceptâ ſcripturâ XVII. VT. VIIS ET. QUÆ-

QUÆSTORIO, nasci videtur potuisse. Decies septies & quæstorio.

Summo itaque numeri partem XVI *quod æmistrigia esse diximus fit* CCCC) Emenda: Sumo itaque numeri partem decimam septimam, quot hemistrigia esse diximus, fiunt quadringenti. Septendecim hemistrigia in retentura esse & superior scriptura & numerus retenturæ dimidiæ evincunt: quadringenti enim decies septies ducti, efficiunt sex millia octingentos.

Erit militum numerus tendere debebunt.) Ita hæc distinguenda. supra. *Camelis cum suis epibatis pedes quinque adsignabimus, tendere debebunt, si ad prædam portandam præsto erunt secundum quæstorium.*

Adjecta quintam ped. LXXX. *fiunt ped.* CCCCXX) Manifestum in calculo mendum. Scripserat enim, fiunt quadringenti octoginta. Hæc est longitudo hemistrigiorum retenturæ pertinentium à viâ quintanâ ad sagularem legionarias cohortes tergo castrorum à supplementis distinguentem.

Inde efficitur duæ cohortes latere retenturæ tendant.) Scribe: Inde efficitur, ut duæ cohortes, &c. Duæ cohortes legionariæ lateribus castrorum ad vallum tendentes, eandem pedaturam quadringentorum octoginta pedum occupant in longitudine castrorum: singulæ ducentos quadraginta: nam accipiunt nonaginta per ducentos quadraginta: ut supra diximus & statim iterum attingemus.

Quoties per strigas distribuimus.) Id est, quoties iisdem hemistrigiis, quibus cohortes peditatas & equitatas collocamus, quod fit in hac compositione; ubi cohortes parte inferiori ad quintanam ponuntur: nationes parte superiori proximè legiones tergum castrorum tuentes.

Nec longe ab alterutrum ut vinam tesseram.) Fortassis: unam tesseram. Vegetius. *Tessera dicitur præceptum ducis, quo vel opus vel ad bellum movetur exercitus. Tesserarii, qui tesseram per contubernia militum nunciant.* Præceptum hoc unum per omnem exercitum volebant esse, ne quis errori locus aut confusioni. Recenset Vegetius inter incommoda, auxiliares copias variarum nationum sequentia, quod alia his, alia illis instituta sint, nec omnes unius præcepti significatione convertantur. Lib. II. *Auxiliares conducuntur ad prælium ex diversis locis, ex diversis numeris venientes, nec disciplinâ inter se nec notione nec affectione consentiunt. Alia instituta, alius inter eos est usus armorum. Necesse est autem tardius ad victoriam pervenire, qui discrepant antequam dimicent. Denique cum in expeditionibus plurimum prosit, omnes milites unius præcepti significatione converti, non possunt æqualiter jussa complere, qui ante pariter non fuerunt.* Huic malo, ut paret aliquam medici-

dicinam, unâ ſaltem teſſerâ nationes ad belli munia cieri vult, nec longe ab invicem disjungi, quo id rectè & ordine fieri poſſit.

Suo vocabulo.) Vegetius. *Signa vocalia dicuntur, quæ voce humanâ pronuntiantur, ſicut in vigiliis & in prælio pro ſignis dicitur, ut puta, victoria, palma, virtus, Deus nobiſcum, triumphus Imperatoris: ſciendum tamen iſta vocabula quotidie debere variari, ne ex uſu hoſtes ſignum agnoſcant.* Suo igitur vocabulo cui adſueti erant & quod intelligebant, non eodem quo legionibus & alis, his imperabatur; utique cum in caſtris novi neque dum Romanis imperiis eſſent adſueti.

Citationes audiant.) Citationem appellare videtur, imperium vel ſignum vocale, quo ad belli munia cientur. Tacitus. *Omiſſo tubæ ſono, quo miles ad belli munia cietur.* Virgilius. *Ære ciere viros Martemque accendere cantu.* Fortaſſean igitur fuerat: Ut unâ teſſerâ ſuo vocabulo citationes audiant. vel: Ut unam teſſeram ſuo vocabulo citationis habeant.

Obſervabimus primæ ſtrigæ ſignis idem adſignanti quod cohors primæ ut vicinariæ percurrant.) Scribe: Obſervabimus primæ ſtrigæ ſignis idem adſignari, quod cohortis primæ, ut viæ vicinariæ percurrant. Senſum arbitror. Pedaturam in qua cohors prima, tam lateribus prætorii, quam in prætentura tendit, ejuſdem latitudinis eſſe debere cum pedatura, quæ illi latere dextro viæ prætoriæ & in retentura opponitur: ut via vicinaria quæ eſt ſuper cohortem primam in prætentura per totam caſtrorum latitudinem: quæ lateribus prætorii per retenturam rectà percurrere poſſint. Primæ ſtrigæ dici videntur, quod & quæ lateribus & quæ in prætentura proximæ viæ ſagulari.

Erunt itaque lateribus cohortes ſedecim.) Non hæc & ſequentia accipienda ſunt de univerſa copia numerum hunc multum excedente, neque de dimidia, latere uno non lateribus tendente; neque de numero intra viam ſagularem; quatuor enim millia ex his tantum intra viam ſagularem ponuntur: ſed de legionibus. Finita enim collocatione ſupplementorum, addit quomodo cohortes legionariæ circa vallum tendant, ſed paucis: quia rationem compoſitionis earum jam ſuprà docuit: ac primum ait, *lateribus ſedecim cohortes eſſe.* Cum enim prætentura ſeptingentos viginti, tantundem longitudinis accipiat latera prætorii; retentura verò quadringentos octoginta: & cohortes legionariæ ſingulæ nonaginta per ducentos quadraginta, id eſt, ducentos quadraginta ex caſtrorum longitudine, ſequitur, ut tres cohortes latere uno prætenturæ, tres latere prætorii, duæ latere retenturæ & proinde octo uno caſtrorum latere; ſedecim duobus tenſionem accipiant.

Præ-

Prætendens & retendens quatuor millia.) Lege: prætendent & retendent quatuor millia. Octo cohortes legionariæ, efficientes quatuor hominum millia, justissimè tria millia octingentos quadraginta ad vallum prætorium & decumanum ultra viam sagularem tendent. Hoc enim hic est prætendere & retendere.

Et singulæ sexaginta per trecentos sexaginta.) Singulæ cohortes tendent formâ hac quam suprà inter bonas dedit: & cum trecentos sexaginta accipiant ex latitudine castrorum, quæ demtis intervallo & viâ prætoriâ, est pedum mille quadringentorum quadraginta, sequitur, ut hac pedatura in fronte castrorum quatuor cohortes collocentur: totidem tergo.

Reliqui quatuor millia intra viam sagularem.) Reliquas sex cohortes intra viam sagularem ponit. Lateribus prætorii duas ex primis: in prætentura tertiam, cui & vexillariis juxta tendentibus parte contraria viæ prætoriæ tres alias cohortes opponit. Erunt quatuor millia trecenti viginti. Sic habebimus universam triginta cohortium dispositionem.

In quantum potui Domine frater.) Apud Senecam est. *Dominus meus Gallio*: quo minus mirum hunc ætate inferiorem fratrem suum Dominum appellare, præsertim cum hic, ad quem scriptus libellus honoribus auctus fuisse videatur. statim. *Si dignatus fueris injungere novitatem metationis ad magnitudinem tuam primus adferam.*

Castrorum æstivalium.) Æstiva & hyberna veteres appellare solent. Vopiscus *hyemalia*, ut hic, *æstivalia. Tuum est illic hyemalia & æstiva disponere ubi tuis nihil desit.* infrà. *Munitio æstivalium observatur generibus quinque.*

Priusquam numero instituere.) Fortassis: Priusquam numeros constituerem. statim. *Universum exercitum suis locis constituimus*: constituere enim non tantùm statuere significat, quod fiebat in metatione, signis, tentoriisque positis, sed etiam componere, ordinare, & in certum statum perducere. Quo sensu constituere rempublicam, passim apud optimos scriptores. Cicero pro Marcello. *Hæc tibi reliqua pars est, hic restat actus, in hoc elaborandum est, ut rempublicam constituas, eâque tu inprimis compositâ summâ tranquillitate & otio perfruare.* Noti in Romanâ historiâ & priscis nummis triumviri reipublicæ constituendæ fatale legibus collegium, post quos libertas à nullo Romanorum fuit repetita: ita servitutem in rempublicam constituerunt: sic & *constituere fortunas tenuiorum*, dicuntur, qui *statum non habentibus*, ut appellat Vellejus, agros adsignant, quo fortunæ eorum in tuto collocentur. Sed minus ab sensu hujus loci abeunt ista, *constituere exercitum, rem militarem*: quod alibi expressit Cicero, *collocare rem militarem.*

Sub-

Sub ratione omnia declaravi præcipitia in omni inceptationem.) Fortaſſis: Præcipuum in omni incepto rationem. Ut dicat ſe primum omnium oſtendiſſe, quam rationem, quodque conſilium Romani ſecuti ſint in compoſitione exercitus. Cum id tamen præcipuum in omni negotio ſit, neque unquam debeat omitti, in re profectò militari ratio eſt, quæ Romanos diſtinguit à barbara multitudine; ratio, quâ unâ omnes nationes vicerunt: quam tanquam proprium ſui generis bonum imitati ſuperbiam Græcorum cum aliis rarò communicant. Tacitus de moribus Germanorum. *Multum (ut inter Germanos) rationis & ſolertiæ, præponere electos, audire præpoſitos, noſſe ordines, intelligere occaſiones, differre impetus, diſponere diem, vallare noctem, fortunam inter dubia, virtutem inter certa numerare, quodque rariſſimum, nec niſi ratione diſciplinæ conceſſum, plus reponere in duce quam in exercitu.* Ubi tamen malim. Nec niſi ratione & diſciplinâ, id eſt, per rationem & diſciplinam: beneficio rationis & diſciplinæ, ut ſuprà. *Multum rationis & ſolertiæ.* Tacitus eodem libro. *Occidere ſolent non diſciplinâ & ſeveritate, ſed impetu & ira.* Conjuncta autem ratio & diſciplina ſolent poni in laudibus egregiorum ducum. Cicero Verrinâ V. *Non ad. Q. Maximi ſapientiam, neque ad illius ſuperioris Africani in re gerendâ celeritatem, neque ad hujus qui poſtea fuit ſingulare conſilium, neque ad Pauli rationem atque diſciplinam, neque ad C. Marii vim & virtutem, ſed ad aliud genus Imperatorum eſſe referendum.* Seneca. *Illis corporibus, illis animis* (de Germanis loquitur) *delicias, opes, luxum ignorantibus, da rationem, da diſciplinam: ut nihil aliud dicam, neceſſe erit nobis Romanos mores repetere.* Hyginus tamen de ſua Gromaticorum ratione, parte non poſtrema diſciplinæ militaris in conſtituendis ordinandiſque caſtris, propriè accipiendus. Quare vide, an iſta ſic rectius legantur. In brevi omnes auctores ſum perſequutus, & quicquid circa compoſitionem æſtivalium inſtituerunt; in hoc libello priuſquam numeros conſtituerem ſubjectâ ratione omnia declaravi. Præcipuum id in omni inceptione: in metationibus ſcribendo nullus auctorum ad hunc diem oſtendit: quapropter, &c.

Metationibus ſcribende nullus auctorum hunc diem oſtendit.) De metationibus ſcribendo (vel in metationibus ſcribendis) nullus auctorum ad hunc diem oſtendit.

Expoſuimus itaque ſuas peciæ.) Emenda ut ſuprà juſſimus: Singulas ſpecies: nam & illic, *ſuas*, pro ſingulis.

Quis numeros tam mutari debeat.) Qui numerus commutari debeat.

Quod ſi alæ in retentura poſitæ fuerint & prætentura.) Equitum plurimum in prætentura, minus lateribus, minimum verò in retentura ponit,

quo

quo cum castra movenda, aut educendus est exercitus, eques inter primos educi possit, si contra fiat, imperitiæ metatoris adscribit.

Si cohortes equitate in eo exercitum omnino fuerint ovimus alas quingenarias lateribus quæstori.) Insere negativam & scribe: Si cohortes equitatæ in exercitu nullæ omnino (vel omnino non) fuerint, ponamus alas quingenarias lateribus quæstorii. Minimum equitatus dari vult retenturæ: non tamen omnino nihil: alarum potius minimas, si cohortes equitatæ non fuerint, illic collocari quam omnino equite carere.

Nam quod a legiones astas & divisi duos numeros pertinet.) Fortassis: Nam quod ad legiones sparsas & divisos in duo numeros pertinet. Tacitus. *Cum interim spargit legiones, exarmat cohortes, nova quotidie bello semina ministrat.* Idem Agricolâ. *Quanquam exacta æstas sparsi per provinciam numeri.*

Quod experitis compositionem difficultates ostendit.) Experiti dicebantur antiquis, autore Festo, qui vulgo imperiti. Sed cum id vocabulum apud neminem utique illius invenias ævi, & hic de re loquatur, quæ & peritis difficultatem præbens, novâ methodo opus habeat; inducor potius ut credam reliquisse Hyginum: quæ & peritis compositionum, vel expertis compositionem, &c.

Metodum metationes à me exquisitum ad numerum 77. pertinet.) In margine. *Pertinentem.* Fortassis. Methodum metationis à me exquisitam ad numerum centuriarum pertinentem.

Intentato ingenio.) Puto: Intento ingenio: ut intento animo, intentiore curâ, & similia.

Si primum cottidianam metationem tractabis.) An potius, tractaveris. Quemadmodum non aliam copiam in castris suis collocat, quam quâ utebantur Romani circa imperium Trajani & Hadriani: ita non fictorum & commentitiorum, sed verorum & usu receptorum castrorum compositionem docet: sic tamen, ut nec seculi sui disciplinâ contentus, quædam ad severiorem legem & mores revocet, majorum laudabile prorsus temperamentum secutus, ut neque suæ ætatis, neque priorum inventa repudiet, sed eligat ex utrisque optima. Quod an adsecutus sit, difficile jam dictu est, posteaquam omnia illa antiquorum monumenta, quæ se prosecutum dicit, injuriâ temporis interciderunt. Illud certè verum est, unicam hanc viam esse, unicam rationem, qua artes ad summum perducuntur, quaque aliquid post antiquos scribitur, quod post illos legi velis.

Nunc munitionem castrorum & reliqua, quæ pluribus auctoribus scripserunt,

breviter perferamus.) Videtur fuisse: Quæ pluribus autores scripserunt, vel pluribus autoribus scripta sunt. Polybius in suo de castrametatione, partem hanc metationis pænè totam præteriit, non excusandâ neglegentiâ, nisi alibi in libris, qui interierunt, exsecutus erat, quemadmodum in eis qui supersunt, vallum Romanum ejusque ab Græco differentiam, alibi descripsit. Hoc enim tantùm notat in præducendâ fossâ & extruendo vallo, duo latera Romanis legionibus, duo sociis dari; quasi de munitione nihil præterea necesse sit, monere. Simplex, fateor, majorisque laboris, quàm artis est opus castrorum: tale tamen, ut in eo magna pars disciplinæ atque adeo salus & columen exercitus vertatur: cum hac potissimum de causa in interiori metatione & compositione tantum curæ adhibeatur, ut omnis copia intra brevem munitionem aptè concludi possit: Quid enim prosit absque eo dirigere ordines vicorum? quid dimetiri viarum spatia? quid omnia ordine disponere, nisi ut ab superveniente nec opinato hoste sternantur ordinati & compositi? Munitio est, quæ omnia in tuto locat: munitio, quæ facit ut tantæ artis fructus ad eos perveniat, qui eâ utuntur. Hyginus quidem brevis etiam est, sed non aliâ de causâ, quam quod jam pridem vulgata & à pluribus pertractata hæc pars, multis verbis non egeat.

Munitionem extinualium observatur generibus quinque.) Munitio æstivalium observatur generibus quinque. Castrorum duo genera æstiva & hiberna fuisse notum est: sed hæc veteres illi & prisci Romani diu ignoraverunt; continentia quidem cum accolis bella; sed tamen ita gerere consueti, ut hieme quasi à rerum naturâ & tempore anni induciis factis dimitterent semper militem, in domosque & tecta sua reducerent. Obsidione Vejorum anno ab urbe condita circiter trecentesimo quadragesimo octavo instituta primum hiberna, & quia res nova militi eòque gravis *stipendiis*, ut ait Florus, *taxata*. Servabatur tamen diu post illa tempora, quoties licebat, mos antiquus & hibernacula adeo in promiscuo usu tunc non erant, ut etiam pro pœnâ irrogarentur. Frontinus. *P. Valerio consuli Senatus præcepit exercitum ad Sirin, victum ducere Setinum, ibique castra munire & hiemen sub tentoriis exigere.* Bello Punico secundo militum qui ex Cannensi prælio fugerant, ignominiæ hoc legitur inter cætera adjectum. *Ne in oppidis hibernarent, neve hiberna propius ullam urbem decem millibus passuum ædificarent.* Equidem mali moris solutæque disciplinæ semper habitum equitem, non tantùm peditem per oppida, vicos aut villas sparsum sub tectis & in umbra æstiva agere: ostendit hoc, P. Scipio Africanus, cui cum relatum esset, bene magnum Carthaginensium equi-

equitatum per æstatem sub tectis contineri: *Sint*, inquit, *vel plures dum talem habeant ducem.* Tam mollis effeminatique animi, tam corruptæ licentiæ maximo Imperatori videbatur, quod hodie in morem vertit, equites, æstivo anni tempore domos circumspicere & recessum, ut quantamvis multitudinem adoriri non dubitaverit, nec sibi magnoperè inquirendum de numero eorum putaverit, quos tam molliter haberi comperisset. Proprio enim rerum agendarum & ipsius quodammodo virtutis tempore alibi quam sub dio aut pellibus habitare, quid nisi dedecus, nisi flagitium rei militaris æstimarent homines in castris educati, in iisque tantum rei bene gerendæ momentum ponentes? Solebant tamen ferè, ut diximus, remittere aliquid de virtute, nec vulgaris duritiæ habebatur, ne hyeme quidem domos subire. Jactantia hæc erat Ariovisti: *Invictos Germanos, exercitatissimos in armis, intra quatuordecim annos tecta non subiisse.* Sed postquam longinqua & gravia bella procul à domo traxere, militem militiamque perennem fecere, nullo præstituto militandi tempore, nisi quis legitimorum stipendiorum esset, aut bello confecto domum reduceretur: non rarò disciplinæ interfuit, ut tam hyeme, quàm æstate in castris continerentur, quo semper velut in procinctu adversus hostem stantes neque insidiis locum præberent, neque hosti laxamenti aliquid darent ad respirandum, viresque recolligendas: simul ut inter externos & sæpe pessimos mores remoti ab oppidorum vitiorumque contactu sanctius & incorruptius agerent. Sed ista hibernacula non tantùm exterius adversus omnes conatus hostiles magno opere emuniebantur, sed & interius laxius disponebantur multo paratu multâque curâ; sæpe lapide vel saxo contra inclementiam & injurias aëris ædificabantur, præsertim quæ in finibus imperii aut ferocibus & nondum satis pacatis nationibus sedes belli aut servitutis pluriumque annorum hiberna, rationem quidem & ordinem castrorum, cæterum omnia in modum munipicii habebant. Ideoque & tractu temporis magis magisque adauctæ, quædam eorum claris aliquot oppidis originem dederunt. In hibernis aliarum nationum sæpe etiam notari videas, quod arundinibus, ligno & stramento intecta. Livius: *Milites in portis murisque sibimet ipsos tecta coëgerat militariter ædificare: erant autem pleraque ex cratibus & tabulis facta, alia arundine texta, stramento intecta omnia, velut de industria alimentis ignis.* Idem XXX. *Hibernacula Carthaginensium congestâ temere ex agris materiâ exædificata lignea fermè tota erant.* Et in Cæsare ni fallor, tabernacula lego stramentis & arundinibus hibernorum causâ intecta: sed aut extra insidiarum periculum posita, vel utique non ex disciplinâ rei mi-

litaris veteri ædificata fuiſſe certum. Nam Romani hiberna quidem cura majori exædificabant, tamen ignis alimentum in caſtris fugientes, tam hæc quam æſtiva ſub pellibus vulgo agebant. De primis ad Vejos hibernis, Florus. *Tunc primum ſub pellibus hiematum.* De iiſdem Livius. *Militem Romanum in opere ac labore nivibus pruiniſque obrutum, ſub pellibus durare.* Cæſar. *ibique ſub pellibus hiemare conſtituit.* De hibernis Corbulonis, Tacitus Annalium XIII. *Adjectaque ex Germaniâ legio cum equitibus alariis & peditatu cohortium, retentuſque omnis exercitus ſub pellibus, quamvis hieme adeo ſæva, ut obducta glacie, niſi effoſſa humus tentoriis locum non præberet.* Sed de hibernis hic non agit Hyginus. Æſtiva vel in unius noctis tranſitum ponebantur, quæ abſque alia adjectione caſtra dicuntur, & inde caſtra pro uno die, aut unius diei itinere: ut *primis, ſecundis, tertiis,* &c. *caſtris,* ad aliquem locum pervenire: vel in plures dies aut aliquod tempus: Stativa Latini, χρόνιον ἄπληκτον vocant ſequioris ævi Græci: in plures, inquam, dies: nam & hæc ſtativa dicuntur, non tantum quæ in longum tempus ponebantur, ut putat vir doctus. Livius in XXXVII. *Ibi plures dies ſtativa habuit:* & in XXIII. *Ibi quia otioſa ſtativa erant, crebro decurrere militem cogebat.* Hoc tantum intererat, quod quæ in diuturnam manſionem inſtituebantur magnitudine operum & laxitate totorum caſtrorum hibernaculis propiora: ordo & ratio eadem erat. Sed ne in illis quidem munitionem intermittebant, nullamque noctem ſine muro conſidebant, ne in pacato quidem ex priſcâ diſciplinâ. In hoſtico etiam poſterioris ætatis Tactici jubent. Onoſander cap. VIII. Ἔνδε δὴ τῆ ἐχθρῶν καταστρατοπεδεύων χάρακα περιβαλλέσθω ἢ τάφρον ἂν ἐφ' ἡμέραν μέλλη τὴ παρεμβολὴν θήσειν. Quæ & ſequentia capitis octavi & noni, Leo mutatis dicam an corruptis, ut ſolet, paucis verbis in ſuum convertit, conſtitutione XI. §. 2. 3. 4. & 5. Immò etiamſi pugnare decretum eſſet, non ſinebat tamen diſciplina militaris ad univerſæ rei dimicationem venire, niſi caſtris poſitis, communitiſque. Diximus id ſupra: nunc veterum autoritate probemus, ne cui hæc (ut ſolent hodie dura) fabuloſa & compoſita videantur. Nec tibi hic adducemus Paulum Æmilium (quamvis hic unus inſtar omnium eſſe poſſit) ne quis ætate ſenili fractum, & cæteris Imperatoribus tardiorem & conſideratiorem factum exiſtimet, ſed fortiſſimos & calidiſſimos Ducum, qui ultro laceſſere hoſtem ac fortunam prælii experiri in votis ſemper habuerunt. Marcellus ille primus Romanorum, qui oſtendit Hannibalem in acie non eſſe invictum, cum inſtaret, urgeret, ab eo & veſtigio ejus non diſcederet, tantaque arderet pugnandi cupiditate, ut caſtra caſtris nunquam ſatis duceret

ret collata: tamen hanc legem militiæ nusquam neglexit; priusquam in hostem duceret castris positis, cupiditati suæ & casibus incertis præliorum semper intercessit. Livius XXVII. *Marcellus vestigiis instabat, castraque castris conferebat, & opere perfecto, extemplo legiones in aciem inducebat.* Non aliter Cajus Marius, qui bello Cimbrico quum pronuntiasset facturum se militibus pugnandi potestatem, eosque quanta maxima alacritate in hostem ferri & paratissimos ad prælium ineundum esse conspexisset. Sed munienda, inquit, primum castra sunt, remque in posterum diem distulit. Idem in magni Cæsaris actis passim observari potest, ne in bellis, quæ maxima celeritate velut vincendo confecit, Romanæ disciplinæ & providentiæ castrensis non fuit memor, de Bello Gallico VIII. *Cæsar castris eo loco metatis, muniri jubet castra, absolutis operibus legiones pro vallo instructos collocat.* De Bello Civili III. *Tertio die Macedoniâ ad Pompejum pervenit juxtaque eum castra posuit & postridie eductis omnibus copiis, acie instructa, decertandi potestatem Pompejo fecit.* & alibi. Quare non immeritò Livius Bello Gallico hoc peccatum tribunorum militum consulari potestate exagitat: *Ab undecimo*, inquit, *ab Roma lapide, tumultuario exercitu raptim ducto, ægrè occursum ibi tribuni militum non loco castris ante capto non præmunito vallo quo receptus esset, non deorum saltem, si non hominum memores nec auspicato nec litato instruunt aciem.* Multis enim magnisque subsidiis se privant, hæc qui negligunt loco æquiori pro castris ad certamen: receptaculo hoste victo vel dilata pugna: perfugio, si quid secius acciderit: qui sunt igitur isti, qui segnem istam vocant sapientiam parumque Martii ac virilis animi? Barbari quibus omne opus, omnis cunctatio servilis, remque in ancipitem aleam dare quam prudentia vincere potius videtur. Timida tu hæc putas consilia? At ferocissimas fortissimasque nationes vicerunt: morari victoriam? At illi usurparunt qui incredibili celeritate confecerunt bella orbemque terrarum triumphis suis peragrarunt. Ita enim institerunt fortunæ suæ, ut rationem semper & disciplinam in concilio habuerint. Legimus quidem interdum pugnatum ex itinere & castris nondum vallatis certamen contractum; sed raro admodum sponte ducum Romanorum; nisi forte cum occasionis non prælii res esset, aut cum illo hoste negotium, quem in aviis, latebrisque delitescentem majoris operæ esset protrahere, quam vincere. Alioquin instante & instructâ acie se offerente hoste, is mos Ducum Romanorum fuit, ut contra quidem instruerent, ne certamen detractare viderentur, sed suis se locis continentes quantum liceret, hostem non lacesserent. Primâ potius & secundâ acie instructâ, tertiam ad opus applicabant, aut si minus periculi solâ primâ acie, sicut constituta erat manente,

duas alias castra munire præcipiebant. Veteri militiâ triarios sæpe interdum & hastatos & trianos sic opus perfecisse legimus: recentiori similiter tertiam vel & secundam & tertiam aciem. Livius III. *Trifariani Romani muniebant, alius exercitus prælio intentus stabat.* Cæsar de Bello Civili. l. 1. *Cæsar in præsentia similem rationem operis instituit, singula latera castrorum singulis attribuit legionibus munienda, fossamque ad eandem magnitudinem perfici jubet, reliquas legiones in armis expeditas contra hostem constituit.* Hirtius bello Africano. *Dum hæc opera fiebant à legionibus, interim pars aciei ante opus instructa sub hoste stabat.* Eodem. *Cæsar deterritus non est quo minus prima acie pro vallo instructâ, reliqua pars exercitus opus faceret:* Sed obvia passim exempla sunt. Vegetius, quoniam in Cæsarum militia haud paulo major multitudo munerum vacationem habebat, munificibus opus facientibus omnes equites & eam peditum partem, quæ non operatur privilegio dignitatis, ante fossam in procinctu armatam vult consistere, ut ingruentes repellat hostes. Nam hoste vicino omnino necessarium instructas quasdam copias manere. Solebant enim tum imprimis aciem ostentare vel velitatione lacessere ad tardandum opus castrorum. Scriptor belli Africani. *Consuetudine pervulgata militari credebat instrui Cæsar ad opus suum tardandum, quo plures in armis tenerentur.* Idem. *Cum ei nuntiatum esset ad impediendos milites suos & ab opere depellendos hostem propius accedere necesseque haberet legiones è munitionibus deducere.* Sæpe etiam rei bene gerendæ occasionem aucupantes, dispersos in opere de improviso aggrediebantur; quemadmodum Nervii apud Cæsarem Romanos non sine summo periculo calamitatis accipiendæ, nisi veterani & multis præliis exercitati milites instruxissent, sese sponte sua & pænè ducis munia ipsi implevissent. Opus Romani æquis partibus distruebant. In exercitu consulari duabus legionibus cum pari numero sociorum Latini nominis, duo latera Romano, duo socio exercitui munienda dabantur. In majori exercitu æquæ quoque partes pro portione adsignabantur. Illud tamen discrimen hic veteris & novæ militiæ, quod quoties pars exercitus in acie contra hostem staret, pars muniret, illa, semper pars cujusque legionis, puta, triarii & principes, opus faceret: pars alia, hastati, in acie maneret: hac verò sæpe integræ legiones instructæ, aliæ totæ operi applicabantur. Sic quoque in Cæsare non omnes legiones, sed quæ primæ advenerant opus fecisse legas de Bello Gallico. II. *Legiones sex, quæ primæ advenerant, opere dimenso castra munire cœperunt.* Ac ideò fortassis etiam ordinem agminis mutatum ac de eo sortitas legiones in Tacito legimus; ne quædam aut tardius accederent, aut omnino ab opere immunes essent. Tribuni quorum in imperio vices erant, præerant universi operis pro-

probationi. Interdum & legati, ut apud Cæsarem Nerviis aggredientibus: hi igitur universum opus regere, curare, ut singulis cohortibus centuriisque æquæ partes obvenirent, & quæ obvenissent ex disciplina perficerentur, instare operi, nec nisi perfecto discedere. At singulas partes centuriones decempedis dimensi militibus distribuebant; providebantque, ne quid ignaviâ aut errore alicujus peccaretur. Ita omnis munitio multitudine operantium opus accelerante, celerius quàm suspicentur imperiti perficiebatur. Peractâ munitione copiæ pro vallo instructæ, ordine se intra munitionem recipiebant. Exemplum habes in Cæsare contra Petrejum & Afranium duas acies instructas continente & interim occultè opus perficiente. Leo constitutione XVI. *Quando exercitus castra positurus est, ne perturbatè aut confusè ad castra fossati transeat, sed si hostes immineant & pedites exercitui nostro adfuerint, currus omnes ex ordine ponant & fossas undique ad modum valli ducant. Expediti autem milites, οἱ ἐξπληκτοὶ, omnes parvo intervallo instructi, ab illis distent, tumque apparatus & impedimenta ordine ingrediantur in castra; ubi autem excubias vigiliasque emiseris, tunc armati ipsi ex ordine ingrediantur & castra ponant, & si hostes prope non adfuerint, satis erit uno drungo instructo hanc formam observari, ut reliqui castra muniant.*

Fossa vallo agmine agremmis.) Valesius. *Fossa, vallo, aggere & agminibus*. Nos ordinem Hygini in explicandis his quinque generibus secuti, legimus: Fossa, vallo, cervolis, armis, aggere. Cervolorum hic quidem nec vola nec vestigium; sed quum descriptis fossæ vallique rationibus ad cervolos transeat, iisque uti præcipiat, tanquam singulari genere munitionis, ubi neque fossa fieri neque vallum extrui potest; non est simile vero hic omisisse: Cervolis deficientibus armorum ordinibus castra munit; postremo aggere.

Fossa loco securioris causæ disciplinæ.) Scribo. Fossa loco securiori fit causa disciplinæ. De loco suspectiori omisit, cum alioquin loco suspectiori securitatis, securiori disciplinæ causâ fossa fiat. Operæ pretium est observare, non in priscis Tacticis (quid enim facilius quam ardua præcepta dare?) sed in historiâ Romanâ, quomodo maximi quique Imperatores non tantùm continentibus armorum exercitiis, sed etiam operum labore militem sive in pace sive inter media prælia præliis paraverint: non loquor nunc de circumvallatione urbium munitarum, aut hostilium munitionum, aliisque operibus ad claudendos obsidendosque hostes, aut securitatem exercitus per ingens terrarum spacium ductis, quorum in historiâ Romanâ miracula quædam sese offerunt, adeo nostris moribus incredibilia

dibilia, ut sint, qui in numerum fabularum adscribi velint: quæ quamvis talia sint, apparet tamen quorsum spectent: sed de operibus loquor: quibus ad formandum militem usi sunt. Ut alios omittam, Julius ille Cæsar, qui jactare solebat, milites suos etiam unguentatos, bene pugnare posse, bello tamen Africano tironum exercitum nactus, nihil prius habuit, quàm opere eum fatigare, tantumque in eo posuit, ut rem in aleam certaminis deducere non sit ausus; adeò ut hostibus jam se ipso tardior & consideratior factus & de solitâ bellandi consuetudine & celeritate excessisse videretur. Scriptor ejus belli. *Cæsar jubet milites rursus ad opus redire, & per causam munitionum tirones in labore defatigare non intermittit*: Idem. *Cæsar non more superiorum Imperatorum in hibernis exercitum continebat; sed tertio quartoque die procedendo propiusque hostem accedendo, castra communiebat opereque faciendo milites se circumspiciendi non habebant facultatem, quod legiones non uno in loco contineret, sed per causam frumentandi huc atque illuc raptaret.* Et hic ille Cæsar qui si quis alius militem armis instruere norat; sed tamen qui ut diximus, non minori indulgentia, quàm severitate disciplinam regeret: nec nisi necessario labore militem fatigaret, quippe quem per causam facilitatis & benignitatis studebat sibi acquirere; reipublicæ corrumpebat: plane ut hujus solius exemplo probari satis possit, veteres Duces operum laborem non minus ad victoriam, quam ad disciplinam conferre existimavisse, nec credidisse satis arma militi, quem non prius ligone exercuissent. At cæteri Duces etiam tuendæ disciplinæ causâ, militem operibus duraverunt & contra otium pugnaverunt, ut ita dicam, in otio tam veteri republica quam sub Cæsaribus. Ita Flaminius, ne in otio militem haberet, viam à Bononiâ perduxit Aretium. Livius XXXIX. P. Nasica in hibernis, quamvis classis usus necessarius non esset, ne tamen desidia miles corrumperetur, naves ædificare instituit, ut autor est Frontinus. Corbulo ne segnem militem attineret, inchoatum à Druso aggerem Rheno coërcendo absolvit. Obvia passim in historia Romana exempla. Quid dicam pontium, theatrorum, basilicarum, aquæductuum & similes structuras, non nisi à milite factas? Raro enim bene illis cessit desidia & otium militare: magno steterunt intermissa munera corruptamque disciplinam vel seditione militari vel clade ab hoste, malo aliquo publico semper luerunt. Fossâ solâ absque vallo etiam Cæsarem castra communivisse lego, sed ut hostem falleret, quem intelligere nolebat munitionem fieri, de Bello Civili. I. *Ne in opere faciendo milites repentino hostium incursu exterrerentur, atque opere prohiberentur, vallo muniri vetuit, quod eminere & procul*

procul videri necesse erat, sed à fronte castrorum contra hostem pedum XV *fossam fieri jussit: prima & secunda acies in armis, ut ab initio constituta erat, permanebat: post has opus in occulto tertia acies faciebat: sic omne priùs est perfectum quàm intelligeretur ab Afranio castra muniri.* Idem stratagema refert Frontinus. C. *Cæsar cum adversus Afranium copias educeret, & recipiendi se sine periculo facultatem non haberet, sicut constituerat prima & secunda acie furtim à tergo ad opus applicata,* XV *pedum fossam fecit.* Manifestus defectus: neque enim prima & secunda acies furtim ad opus applicari potuit, neque in Cæsare ex quo hæc descripta, ulla obscuritas, quo secius intelligi potuerit: fortassis ita supplendum: *manente sicut constituta erat prima & secunda acie, tertià furtim à tergo ad opus, &c.* vel, *furtim tertia ad opus*, &c.

Cujus species est.) Id est, cujus forma. Livius. *Miratus dicitur & universam castrorum speciem.* Frontinus. *Angulus autem omnis species capit duas, planam & solidam.* Idem. *Aliæ species & formæ per quas frequenter arcifiniorum agrorum quadratura concluditur.*

Fatigata dicitur quæ à summam latitudinem lateribus debexis in angustiam ad te dolum conjuncta perveniunt.) Scribo: Fastigata dicitur, quæ à summâ latitudine lateribus devexis in angustiam ad solum conjuncta pervenit. Res per se clara est. Cæsar de Bello Gallico VII. *Scrobes trium in altitudinem pedum fodiebantur paulatim angustiore ad infimum fastigio.* Idem. *Fossam pedes viginti latam directis lateribus duxit, ut ejus solum tantundem pateret, quantum summa labra distabant. Summa labra* vocat Cæsar, quam noster, *summam latitudinem:* & infrà, *ripam.* Sic labra summa fluminis in fragmento Sisennæ apud Nonium pro *ripis*, quas & Græci & Hebræi suo idiomate per translationem sic appellant. *Summæ latitudini*, opponitur, *solum*: quam vocem hic Hygino restituimus. Rutgersius legit: *ad titulum conjuncta, &c.*

Punica dicitur quæ lateri exteriori ad perpendiculum dirigitur contrarium devexum sit quod in fatigata) Scribe: Punica dicitur, quæ latere exteriori ad perpendiculum dirigitur, contrarium devexum fit, quemadmodum in fastigata. Quæ sit ripa ad perpendiculum directa, jam docuit nos Cæsar. *Directo latere cujus solum tantundem pateat quantum summum labrum.* Sed utrumque ferè latus ad perpendiculum dirigit. Hirtius. *Fossam duplicem pedum quinum denum lateribus directis.* Quam speciem Hyginus hic prætermisit, fortassis, quia improbat; exteriorem tantum ripam latere directo; interiorem fastigatam fieri jubens, haud dubiè propter incumbens onus pondusque valli ne ripa decidat. Quare Punica dicatur, non

obſervavi : fortaſſis, quòd in foſſis aut ædificiis Pænorum tale aliquid : hodie propter ſoli teneritatem utrumque latus, ſed interius tamen magis devexum facere tutius cenſent.

Quibus latitudo dari debeat ad minimum pedem quinque altum pedes tres.) Lege: Quibus latitudo dari debet ad minimum pedum quinque, altitudo pedum trium. Minima hæc foſſæ latitudo & altitudo, quam tumultuariam vocat Vegetius. *Quod ſi terra ſolutior fuerit, ut ad ſimilitudinem lateris ceſpes non poſſit abſcindi, tunc opere tumultuario foſſa perducitur lata pedes quinque, alta tres.* Alibi tamen & tumultuariam majorem facit. Lib. I. cap. XXIV. *Deinde tumultuaria foſſa fit lata pedes novem & alta pedes ſeptem: ſed ubi vis acrior imminet hoſtium, tunc legitimâ foſſâ ambitum convenit munire caſtrorum. Ita ut duodecim pedes lata ſit & alta ſub lineâ (ſicut appellant) pedibus novem.* Legitimam foſſam opponit tumultuariæ. Sed & in hujus latitudine definiendâ, rurſus ſecum ipſe concors non eſt, jubens imparem numerum obſervari. *Foſſam*, inquit, *aperiunt latam aut novem aut undecim aut tredecim pedibus, vel ſi major adverſariorum vis metuitur, pedibus decem & ſeptem: imparem enim numerum moris eſt obſervari.* Certiſſimo argumento librum ex diverſis autoribus compilantem, nunc hos, nunc illos ſecutum eſſe: hic verò, ut videtur, ſuperſtitionibus addictum aliquem quod genus imparem numerum magis fauſtum & proſpetum habebat. Alioquin non video id vulgo obſervatum. Cæſar qui foſſarum latitudinem ſatis diligenter deſcribit in munitionibus caſtrorum, alibi denum, alibi duodenum, alibi quindecim, alibi novendecim, rurſus alibi viginti pedum facit. Joſephus quatuor cubitorum: τάφρος ἔξωθεν περιβάλλεται βάθος τετράπηχυς καὶ εὖρος ἴσον. Africanus dat ſeptem vel octo pedum latitudinem, quinque pedum altitudinem: γύροθεν ἢ τοιάτῃ φοσσάτῳ δεῖ ὀρύγειν τάφρον τὸ μὲν βάθος ποδῶν. ε τὸ δὲ πλάτος ποδῶν ἑπτὰ ἢ ὀκτώ. At Leo latitudinem quinque aut ſex pedum, altitudinem ſeptem aut octo, quæ & ſequentia, ut & alia non pauca deſcripſit ex Africano, diſſimulàto, ut ſolet, nomine autoris; in quo tamen excuſandus videtur, quod eo in Africanum jure utitur, quo Africanus in alios: Nam hic Æneæ Tactico tota capita tantum non ad verbum ſurripuit, neque dubito, quin aliis alia, quod manifeſtum foret, ſi aut priſci illi Tactici ſupereſſent, aut eos qui latent etiamnunc in Bibliothecis, omnes nobis videre contigiſſet. Africani autem numerum ſaniorem, quam hunc eſſe ſuſpicor, quia interdum æqualem altitudini latitudinem, ſæpe majorem, rarò minorem dari obſervo: illud apparet creſcente ignavia militari, munitionum magnitudinem paulatim decreviſſe: olim vigente

inorem
repleri
onibus
ıe aliiſ-
ïdio ne
foſſis
ra ſua
hoſti-
Livius
protu-
retur,
iori ſe
liaque
i com-
ante
aliena
e pu-
& ad
, in-
um,
qui-
idiis
foſ-
paſ-
ınt.
ſex-
tre-
ıtra
mi-
nî
am
io,
am

po-
rtis
ter-

Si-

observ
hodie p
devexu
Quib
Lege:
do ped
tuaria
lateris
pedes q
cap.
septem
conver
(*sicut*
riæ. S
est, ju
aut no
metuit
vari.
nunc
nibus
prospe
qui so
strorum
cim,
πάφρ
septem
ἢ πιϛ
πεδῶν
dinem
ex Afr
cusan
alios:
puit,
illi Ta
omnes
quam
sæpe
ignavi

vigente disciplinâ Romanâ legitimam fossam vix denis pedibus minorem arbitror fuisse, quanta latitudo requiri videtur, ut ne tam facilè repleri fossa & scindi vallum possit: at non rarò majorem: imò in obsidionibus & imminente hoste, majori longe opere, duplici sæpe fossâ valloque aliisque munimentorum generibus castra sæpe firmabant: ut in obsidione Alessiæ fecit Cæsar: cujus filius Octavianus obsidens Perusiam, fossis triginta pedes altitudinis tantundem latitudinis habentibus, castra sua amplexus fuit. Nec immensi laboris res est. Non sua tantum, sed hostilia etiam castra intra paucas horas sæpe circummunierunt. Autor Livius in tertiâ Historiâ, M. Geganium consulem de quartâ vigiliâ signa protulisse, ut hostilem Volscorum ad Ardeam munitionem circumplecteretur, *ceptumque opus atque adeò approperatum fuisse, ut sole orto Volsci firmiori se munimento ab Romanis circumvallatos, quàm à se urbem viderent, aliaque simul parte consulem muro Ardeæ brachium injunxisse, qua ex oppido sui commeare possent.* Vides celeritatem, post quartam vigiliam cœptum, ante lucem perfectum opus, & vides circuitum haud dubiè longiorem, aliena castra & quidem Ardeam obsidione amplexa circumvallarunt. Et ne putes Romanos illos veteres vires ultra fidem immanesque quosdam & ad opus natos præ cæteris gentibus lacertos habuisse; Nervios intuere, ingentem quidem vim, sexaginta millia, sed tamen hominum Gallorum, hoc est, rudium operis & laboris intolerantium & ne ferramentorum quidem copiam habentium. Hi Q. Ciceronis hiberna oppugnantes, gladiis cespitem circumcidendo & manibus sagulisque exhauriendo terram, fossam quindecim & vallum undecim pedum in circuitu XV. millium passuum minus tribus horis & quidem hibernis & brevioribus perfecerunt. Ergo ut miles his non sit instructior, neque peritior castra mille sexcentorum passuum, qui est circuitus castrorum Polybii & Hygini, tredecim millia militum intra horam & dimidiam; viginti verò millia intra horam ejusmodi fossa valloque communire potuerunt. Non loquimur miracula. Illis, tribus horis pes adjectâ quintâ: his, intra horam tertia, nî fallor, & quinta decima pars pedis ex illa latitudine & altitudine, quam diximus, fossæ vallique singulis perficienda sint. Quare adsit modo ratio, adsit studium bonarum rerum, omnia faciliora & leviora evadent, quam credant imperiti. De circumvallatione alibi plura dicimus.

Regressis pedibus exterius sexaginta per latitudinem portarum.) An potius? Egressu pedibus exterius sexaginta. ut supra. *Introitu prætorii partis mediæ.* Cornelius Nepos Hannibale. *Quo repentino objecto viso, tantum terrorem injecit exercitui Romanorum, ut egredi extra vallum nemo sit ausus.*

Similiter fossa fiet quod præter brevitatem Titulum est cognominatum.) statim. *Ut Titulus ad fossas ad vallum.* Scribit Festus, milites ipsos titulos dictos. *Tituli milites appellantur, quasi tutuli, quòd patriam tuerentur; unde & Titi prænomen ortum.* Dicebatur & Titulus suggestus comæ in formam galeri. Varro. *Tutulati dicti hi, qui in sacris, in capitibus habere solent ut metam, id titulus appellatur, ab eo quod matres familias crines convolutos ad verticem capitis habent, úti velatum dicunt tutulos.* Item pallium quo velabant caput. Fulgentius de prisco sermone. *Numa Pompilius & ipse de pontificalibus scribens, tutulum ait dici pallium, quo sacerdotes caput tutabant, cum ad sacrificium accessissent, sicut & Virgilius ait:*

Et capita ante aras Phrygio velamur amictu.

Simili fortassis ratione propugnaculum hoc ante portas aut fossa ejus (solet enim usus partibus sæpe dare nomen, quod toti rei magis conveniret) à tuendo titulus appellata; præsertim cùm rotunda ad similitudinem galeæ & suggestus in capite; & quemadmodum hæc caput, sic illa portas castrorum defendant & tueantur. Hyginus simpliciter *propter brevitatem*, ait, ita appellari. Ita enim videtur scribendum. Quæ propter brevitatem Titulus est cognominata.

Ballum loco suspectiori extrui debet cespite.) Vulgaris valli materia, cespites & terra, unde & ab aggestu terræ dictus agger: ut & Græcis χῶμα & χῶσις, ἀπὸ τοῦ χωννύειν, quod est, aggestu terræ vel glebarum obruere. Inde & rei rusticæ scriptoribus fossa & terreus agger, *militare sepimentum*, dicitur. Varro. *Tertium militare sepimentum est fossa & terreus agger.* Sanè, re ita exigente & dante loci natura, struebatur etiam lapidibus vallum vel materia sive concædibus (ὕλην Græci vocant) sed frequentissimè cespite. Hic vulgaris later militaris faciendo castrorum muro, exscindebatur: nec temerè, aut pro libitu cujusque, sed ad certam normam; formamque ut lateres. Vegetius. *Cespes fit altus semissem, latus pedem, longus pedem semis.* De laterum, quibus Romani utebantur, magnitudine, Vitruvius Lib. II. *Fiunt autem laterum genera tria, unum quod Græcè δίδωρον appellatur, id est quo nostri utuntur, longum pede, latum semipede. Cæteris duobus Græcorum ædificia struuntur: ex his unum πεντάδωρον, alterum τετράδωρον dicitur.* Quem locum descripsit Plinius in XXXV. Sed, ut hodie quidem legitur, oppugnat. *Genera eorum*, inquit, *tria, didoron, quo utimur longum sesquipede, latum pede.* Non dicam vocem, didoron, meritò hic viris doctis suspectam esse, quia nec Vitruvianus nec Plinianus modus hujus lateris quamtumvis diversus, significationi satis convenit: hic enim ab omni parte excedit, ille solam latitudinem duorum palmorum habet,

habet, à qua nomen traxiſſe, non eſt probabile. Accedit, quod uterque ſcriptor tetradoron & pentadoron à quinque quoquoverſus palmis deducunt: neuter didoron à duobus: præterea in veteribus Lydium vel Lydion, non didoron inveniſſe teſtatur Salmaſius, recipitque eam lectionem non à menſurâ, ſed à populis Lydiæ dictam. Iam formam alterius, aut utriuſque in vitio eſſe, res ipſa clamat. Philander Plinianam lectionem præfert, quia Vitruvius c. VIII. Lib. II. cauſam, propter quam in urbe Romana lateritii muri non ſint probandi, hanc potiſſimum adfert, quòd ibi pluſquam una contignatione opus, & lege vetitum ſit, majores craſſitudines, quàm ſeſquipedales conſtitui: lateritii autem, niſi diplinthii aut triplinthii fuerint, ſexquipedali craſſitudine non poſſint plus quam unam contignationem ſuſtinere: unde conjicit, pedem ſemis unius lateris menſuram, tres pedes diplinthium, quatuor ſemis triplinthium eſſe; probabili quidem conjecturâ, non tamen certâ; quando menſurâ Vitruvianâ paries ex latitudine & longitudine lateris queat conſtrui. Ego potius crediderim, tam in hac, quàm in illâ lectione, vitii aliquid latere: quia nihil hic de altitudine, quæ qualiscunque fuerit, definiri tamen debuit; neque prætermiſſa eſt in tetradoro & pentadoro quoquoverſus quatuor vel quinque pedum. Plinthion propriè Mathematicis forma eſt, cujus pari longitudine & latitudine minor altitudo δοκὸς cujus major altitudo. Et hodie quidem vulgari lateri, non tantum minor longitudine latitudo, ſed etiam minor latitudine altitudo eſt. Conſiderent itaque rerum harum periti, an inde Plinii & Vitruvii diſcrepantia, quod omiſſâ in altero menſurâ longitudinis, in altero altitudinis, uterque depravatus ſit & fuerit: *Longum ſeſquipede, latum pede, altum ſemipede*, congruente cum Vegetiano ceſpite menſurâ. Nec ſanè à vero abſonum hunc militarem, ad normam illius circumciſum, *ad cujus ſimilitudinem*, ut ait Vegetius, *exſcindebatur. Quod ſi terra ſolutior fuerit ut ad ſimilitudinem lateris non poſſit ceſpes abſcindi.* Ac lateris crudi fingendi, formandique non imperitos fuiſſe milites apparuit in obſidione Maſſiliæ, ubi Cæſariani lateritium murum ſtruxêre. *Trebonius aggeris novum genus & inauditum ex lateritiis duobus muris ſenum pedum craſſitudine atque eorum murorum contignationem facere inſtituit, æquâ ferè latitudine.* In circumvallatione Græcorum πλίνθυς & πλινθία non rarò invenias.

Lapide ſaxo ſive cimento.) Lapide & ſaxo quadrato etiam in æſtivis murus extruebatur interdum. Virgilius.

Præfodiunt alii foſſas aut ſaxa ſudeſque
Subvectant.

Tacitus. *Tunc montibus arduis ut signa clementer accedi poterant in modum valli saxa præstruit.*

Sive cimento.) cæmento. Ita sæpe in antiquis codicibus, aulidi, fragidi, solicismus & similia, pro aulædis, tragœdis, solœcismus. Vitruvius saxum quadratum plerunque distinguit à cæmento, Lib. 1. c. 5. *Sequitur ordo de lapidicinis explicare, de quibus & quadrata saxa & cæmentorum ad ædificia eximuntur copiæ.* & rursus. *Ubi sunt saxa quadrata sive silex sive cæmentum.* Neque dum satis convenit inter interpretes, quæ sint cæmenta. Hermolaus nihil certi adfirmat. *Cæmentum Vitruvio & Plinio esse lapides, quo cum alibi tum Romæ utantur exciso monte aliquo aut effosso:* Sipontinus. *Lapides parvos aptos ad ædificandum.* Philander. *Lapidem rudem, non cæsum, vulgarem esse.* Salmasius negat veteres *cæmentum appellasse, ut vulgo sibi persuadeant rudem lapidem, sed cæsum & politum ad usum ædium, non tamen quadratum.* mox tamen. *Quemlibet lapidem è lapidicinâ cæsum, vel ex alio majore saxo decisum cæmentum dici.* & rursus. *cæmentum lapidem ipsum cæsum è lapidicina & æquatum ad struenda tecta.* Non habent quod sibi exprobrent: in tantâ varietate aliquid omnes veri dicunt, & tamen ex parte falluntur. Nam Vitruvium attentè legenti satis liquet, cæmenta esse lapides, non quadratos, qui sive quod sine delectu & respectu formæ fortè temerè tantùm cædantur, sive quod cædendo lapide quadrato hinc inde eximantur, decidant & frangantur, cæmenta dicuntur. Reliquuntur hi interdum, ut exciduntur rudes & impoliti; interdum poliuntur & aptantur ædificiis, sed non ad eandem & certam omnes mensuram, unde cæmentorum nomen retinent. Utrovis genere vallum extrui posse docet Vitruvius: non enim omnis fert omnia tellus: utendum est eo quod dederit. Sic de muri materiâ Vitruvius. l. 1. c. 5. *De ipso muro, è qua materia struatur aut perficiatur, ideo non est præfiniendum, quod in omnibus locis quas optamus copias, eas non possumus habere, sed ubi sunt saxa quadrata, sive silex, sive cæmentum, aut coctus later, sive crudus, his erit utendum. Non enim uti Babilone abundantes liquido bitumine (pro calce & arena) & cocto latere factum habent murum: Sic item possunt omnes regiones, seu locorum proprietates, habere tantas ejusdem generis utilitates, uti ex his comparationibus ad æternitatem perfectus habeatur sine vitio murus.* Vir clarissimus legit: *abundantes liquido bitumine, eo pro calce & arenâ & cocto latere factum habent murum.* Non necessariâ emendatione: τὸ, *eo*, enim rectè subaudiri potest, ut sæpe fit apud veteres. τὸ *factum*, hic quoque potius retinuerim, quia non solius meminit bituminis, sed & cocti lateris, id est, omnis materiæ, ex quâ factus murus. Sensus enim est, ex bitumine & latere murum factum:

non

non bitumen pro calce & harena & coĉto latere; ſed pro illis duabus ſpeciebus fuiſſe. Juſtinus de Semiramide. *Hæc Babiloniam condidit murumque urbi coĉto latere circumdedit, harenæ vice bitumine interſtrato.* Salmaſius. *harenati vice. Non enim ſolius harenæ, ſed calcis arenatæ vice interſtratum bitumen:* Sed ne hæc quidem mutatio neceſſaria. Alteram enim ſpecierum pro utrâque poſuit, ut & Plinius qui bitumen interpoſitum vice calcis ſcribit. Plinius de bitumine. *Calcis quoque uſum præbuit, ita ferruminatis Babiloniæ muris*; id eſt, calcis & harenæ uſum præbuit. Ita & Vitruvius Lib. II. c. 4. harenam continere cæmenta dixit. *Si exemtæ* (arenæ foſſiciæ) *diutius jaceant ab ſole & luna & pruinâ concoĉtæ reſolvuntur, & fiunt terroſæ, ita cum in ſtructuram conjiciuntur non poſſunt continere cæmenta.* Sed ut ad murum caſtrorum revertamur: parum referre ait, ſaxis an cæmentis agger extruatur. Quid mirum? cùm ratio temporis & neceſſitates bellicæ ſæpe jubeant qualicunque materiâ aggerem replere aut vallum extruere. Sic totas arbores, arborum truncos, ramorum & virgultorum faſciculos, & quicquid natura loci ſuppeditat, in hunc uſum vertit ſæpe neceſſitas. Legimus quinimo cadaveribus occiſorum vallum extruĉtum & mortuos ſuperſtitibus faĉtos munimentum. Scriptor belli Hiſpanienſis. *Ex hoſtium armis pro ceſpite cadavera collocabantur, ſcuta & pila pro vallo inſuper, & gladii & mucrones & capita hominum ordinata.* Hannibal hac ſævitâ dicitur ſuos efferaſſe & ab humanitate, quæ effæminatum & molle neſcio quid, illis feris videtur habere, ad immanem & ſævam virtutem traduxiſſe. Livius. *Hunc natura & moribus immitem ferumque inſuper dux ipſe efferavit pontibus & molibus & humanorum corporum ſtrue faciendis.*

Sufficit latus ped. VIII. *altum ped.* VI.) Latum ped. vel ſufficient latitudini pedes oĉto, altitudini ſex. Hanc quoque partem operis, labente re Romanâ, deſidia imminuit. Vegetius enim murum inſtrui jubet altum tribus pedibus ſupra terram, ubi vis acrior immineat hoſtium quatuor pedibus. At Cæſar denùm aut duodenum pedum plerumque, Libro. VI. de Bello Gallico, Libro III. de Bello Civili & alibi. Interdum & majori opere muniebant; ſed ne te deterream, non ſæpe. Quippe Cæſar in obſidione Alexiæ, illa caſtra tantis operibus munita, quibus vim totius Galliæ, & illum poſtremum libertatis bellicoſiſſimæ gentis impetum ſuſtinuit, non vallaverat, niſi vallo duodenum pedum: ſed turres inædificabant, loricas pinnaſque vallo adjiciebant, quarum cum tam crebra in hiſtoriis mentio, miror Hyginum hic obliviſci: præſertim cum res ipſa illis armis & tormentis apprimè neceſſaria: turres ut ſuperne & ab latere aperto vulneraretur hoſtis: loricæ pinnæque, ut ne mi-

les

les in vallo consistens & propugnans, hostilibus telis nudus objiceretur. Nam vallum illud vulgare non erat illis pro loricâ, sed loricam ei inædificabant. Cæsar. *Castra imperat vallo pedum duodenum muniri, loriculasque pro hac ratione ejus altitudinis inædificari.* Adscendebant enim vallum propugnantium primi. Cæsar. *cum celeriter nostri arma cepissent vallumque adscendissent.* Idem. *Ad arma concurrunt, vallum adscendunt.* Virgilius.

Ferte citi vallum, date tela, scandite muros.

Idem infrà Hyginus vult, cum jubet, *in hostico adscensus valli duplices & frequentes fieri.* Neque enim prohibere potuissent ne compleretur fossa, scinderetur vallum & munitio perrumperetur, nisi fuissent qui insisterent & è loco superiori in hostem pugnarent. Quid igitur prætermisit Hyginus rem tam utilem? An quia illo ævo in vulgari & quotidianâ æstivorum munitione, quam nunc docet, nullæ neque turres, neque pinnæ, neque loricæ? & satis videbatur propugnantes è vallo beneficio loci superioris uti? Legimus sanè aliquoties castra absque his munita & castris jam munitis oppugnante hoste demum adjecta, argumentum in castris utique in unius noctis transitum positis non fuisse. In ipsis hibernis Q. Ciceronis Nerviis jam oppugnantibus turres & loricæ demum ædificabantur, autore Cæsare de Bello Gallico V. Adde quod sub Imperatoribus, major quàm anteà tormentorum copia castra defendebat; sed de horum ratione, uti de turrium quæ observavimus, dicere non est hujus brevitatis. Sub Imperatoribus tamen sæpe tam humili depressâque munitione, castra videntur cincta, ut lorica quam vallum verius fuerit. Unde & scriptoribus illius ævi, vallum & totum opus castrorum lorica aliquoties appellatur.

Et lorica perbe sis similiter.) Scribo. Et lorica parva fit similiter.. Si hæc de lorica vallo inædificatâ intelligas, poteris Hyginum hac culpâ absolvere. Sed dubito, an titulo loricam tantùm pro vallo esse velit. Loricæ erant interdum vimineæ ex cratibus pluteisque, interdum ex lapide aut terra, munitiuncula ad tegendum pectus objecta, unde & nomen traxit: quòd tanquàm lorica militis pectus: sic hæc omnium propugnantium defenderet. Interdum etiam pro justo vallo sumitur, ut diximus, sive quia pars valli, sive quia vallum eorum lorica, qui post vallum stabant. Florus, munitionem Cæsaris ad Gergoviam *loricam* vocat. Vegetius totum opus, quod turribus, vallo, sudibus constat, appellat *loriculam*, libro V. vide quæ de lorica Lipsius in Poliorceticis.

Ante portas ut titulus ad fossas ad ballum) Hæc sunt inquinatissima. Nobis videbatur: Ante portas ad titulum, ut ad fossam vallum. Loricam

enim

enim hanc post vallum & cum vallo describens, ut anteà titulum statim post fossam persuadebat tituli vallum esse: sin de universorum castrorum loricâ accipere placuerit, hæc aliter emendanda sunt. veluti: Ante portas, ad titulum, ad fossam, ad vallum.

Causæ instructionis sanctam esse cognominatum.) Hæc quoque dubium, an ad solam loricam tituli, an & ad fossas & vallum referenda: nam locus quo dicitur suadet, ut ad proximè præcedentia, constructio verborum ut ad vallum referatur. Et erat sanè sanctum vallum: *Inde si vallum quis transcendisset, aut per murum castra ingressus esset, capite puniebatur: si quis verò fossam transilisset militiâ rejiciebatur*, ut testantur Modestinus & Ruffus. Sed ideò sanctum cognominatum esse non dixerim, veri mihi etiam nunc similius videtur, loricam hanc ante portas, *loricam sanctam*, dictam, eique ut fossæ ad quam posita, singulare nomen fuisse. *Causæ instructionis:* potest explicari, causâ instructi operis, ut *instructio balinei* apud Plinium: si quis tamen probabiliora adfert, utraque manu amplectemur.

Cervoli trunci ramos si ad hos decurritur si soli natura nimia teneritate cespes frangoritur.) Facilis emendatio. Si soli naturæ nimiâ teneritate cespes frangitur. De cervorum generibus, forma, usu, post Polybium & veteres Lipsius, aliique ad necessitudinem rei dixerunt. Illud hic tantum monuerim, non videri militem, ut hæc quidem verba præ se ferunt, semper sudes portasse, quemadmodum antiquâ disciplinâ fiebat, neque semper, sed extra ordinem & ubi cespes deesset ad cervos decurrisse, cum olim ferè vallo inferentur. Etiam Tibulli ad Messalam carmen indicat pro loci ratione & situ cervolis, fossa, vallo castra emuniisse, quando dicit Messalam Tactices peritum apprime scire.

Qua deceat tutam castris præducere fossam:
Qualiter adversos hosti defigere cervos,
Quemve locum ducto melius sit claudere vallo,
Fontibus ut dulces erumpat terra liquores,
Ut facilesque tuis aditus sit & arduus hosti.

Ubi videatur cervos defigere, quoties vallo castra non cinguntur, tamen posterioribus temporibus, fossæ & aggeri cervos vel vallos etiam adjectos, passim legimus.

Neque lapidem mobilem nisi copiosum vallum extrui potest nec fossa fieri ut non ripæ decidant.) Emenda. Neque lapide mobili nisi copioso, &c. Ut intelligas, ubi non sit ea copia lapidum mobilium, vel ubi nimiâ copiâ opus sit ad extruendum vallum: nisi velis, *nisi composito*: eo sensu. Ut lapidem mobilem cervolis componi jubeat, ne decidat.

Quoties cervoli desunt & est locus suspectior armorum ordinibus castrorum IIII. *castra muniunt.*) Lipsius malè jungit præcedentibus illa, *quoties cervoli desunt.* Valesius & hic legit: *Agminibus seu armorum ordinibus.* Scribimus ut supra: armorum ordinibus quatuor castra muniuntur, deleta voce, *castrorum.* Genus munitionis quod in scriptoribus medii & postremi ævi Romani imperii invenias: In Ammiano aliquoties legimus duobus, tribus & quinque scutorum ordinibus: item multiplicato scutorum ordine castra composita, Libro XXIV. *In valle gramineâ prope rivum multiplicato scutorum ordine in orbiculatam figuram, metatis tutius castris quievimus.* Eo forsitan & Lucanus respexit, cum ait:

Agminaque interius muro breviore recepit,
Densius ut parvâ disponeret arma coronâ.

Et Tacitus historiâ. II. *Sed expeditis & tantum ad prælium egressis, munimentum fuère arma & victoria.* Quæ etiamsi aliter accipi queant, inclinat tamen animus, ut de hoc genere munitionis intelligam, uti non ignoto veteribus Romanis: ita propter infirmitatem rarò admodum usurpato utique solo. Nam vallum in periculo cinxisse armis & armatis indubium est: Fabius milite Mariano. *Cum alii excubent armati, alii claustra portarum tueantur, alii vallum, fossasque scutis innixi cingant, cibum ipsum stantes capiant, tribunus inter scorta volutabitur & has solas vigilias aget.* Tantum armorum & armatorum in hac munitione castrorum, quæ non muniebantur, in excubiis posuerunt, quantum ambitum castrorum semel, bis, ter, quater (quot ordines armorum constitui res postularet) amplecteretur. Ex his crebras vigilias ponebant cæteris juxta cubantibus, ut simul hostilis tumultus increpuisset, armatorum ordinibus castra cincta essent: militem enim à scutis suis abstrahi minimè probabile est de nocte, cum ordinatos etiám & compositos ordines servare & omnia ex disciplinâ obire, arduum est. Neque id fit castra munimento scutorum armare, sed militem armis spoliare. Igitur juxta scuta, pilaque sua excubabant, accincti & in occasionem parati. Cæsar de Bello Gallico VII. *Duas legiones in armis excubare jubet*: & de Civili. I. *Atque ibi sub armis proximâ nocte conquiescit.* Orbiculata hæc castra describit Ammianus. *In valle gramineâ prope rivum multiplicato scutorum ordine in orbiculatam figuram, metatis tutius castris quievimus.* Sive quod tum etiam castra rotunda more Græcorum facerent, sive quod orbis in hoc genere cum munimenti nihil esset, adversus nocturnos impetus tutior haberetur. Posteriores etiam tribulis sive muricibus castra muniebant, de quibus vide Vegetium & Leonem. Item carris, plaustrisque, quod genus carrago appellatur, & re & nomine bar-

barbarorum, munimentum, quod nec hodie omnino interiit.

Ut per singulos ordines vigiliæ crebrius ponantur.) Malim. Et per singulos ordines vigiliæ crebrius ponuntur. Cum nullo munimento præter arma castra cingerentur, pluribus vigiliis opus erat; quo & accubantes celerius excitarentur, & esset statim manus aliqua resistendo hosti. In Cæsare etiam lego, contra irruptionem hostium dispositos de nocte milites, *non certis ut vulgo spaciis intermissis; sed perpetuis vigiliis, stationibusque, ut contingerent inter se, & omnem munitionem explerent.*

Et equites alterna vice castra circuire debent.) Olim circuitio nocturna proprium equitum Romanorum munus erat, sed posteà circitores singulare genus facti sunt: quare Hyginum de circuitione in equis, hoc est, de excubiis equitum extra castra, adducor potius ut credam accipi debere. Statius Thebaidos X.

Monitu ducis acer agebat
Amphion equites, noctem, vigilataque castra
Explorare datus.

Vegetius. *Sciendum est, equites extra castra nocturnas excubias facere debere.*

Tuende disciplinæ causa unus ordo armorum sufficit & vigiliæ rarius constituuntur.) Solummodò tuendæ disciplinæ causa: unus ordo armorum sufficit, & vigiliæ rarius constituuntur.

Aggeribus autem ita fit ballo ut si locus petrosus vel arenosus fuerit.) An? Aggeribus autem tunc fit vallum, si locus petrosus vel arenosus fuerit. suprà. *Viam inter alas tollemus, quæ tunc datur si pedatura permittit.* Sensus manifestus est. Docet quando & quo loco genere quoque utendum sit, ad cervolos decurri, si soli naturæ nimia teneritate cespes frangatur, si cervoli desint & sit locus suspectior, armorum ordinibus castra muniri: nunc addit, aggere fieri vallum, si locus petrosus vel arenosus fuerit. Agger accipitur pro aggestu terræ & vallo latiori, denotatque terram, quâ latitudo vel crassitudo valli efficitur. Cæsar. *Tantumque ejus valli agger in latitudinem patebat.* Igitur in solo petroso & arenoso latitudine aggeris suppleri vult defectum intractabilis terræ. Vegetius. *Quod si terra solutior fuerit, ut ad similitudinem lateris cespes non possit abscindi, tunc opere tumultuario fossa perducitur, lata pedes quinque, alta tres, cujus extrinsecus agger excrescit, ut sine metu securus requiescat exercitus.* Idem. *Persæ ductis fossis castra constituunt, & quia arenosa sunt prope omnia, saccos quos inanes portant, ex pulverulentâ quæ effoditur terrâ, complent, eorumque cumulo aggerem extruunt.*

Quod sine dubio aggere facto munitionem castris præbet.) Volebam. Qui non nisi duplici aggere facto, munitionem castris præbet, servari tamen videtur posse scriptura, *quod*, id est, *quia*, vel, *qui sine dubio aggere facto munitionem castris præbet.*

Angulus castrorum circinari oportet & quia coxas efficiunt instabiliunt quæ opus propugnationem tutant.) Angulos castrorum circinare oportet, & quia coxas efficiunt instabiliuntque opus propugnatione tutari. Livius. V. *Quippe illos hiemen sub tectis suis agere egregiis muris situque naturali murum tutantes.* XXXIII. *Prælia impigrè inire & armis magis muros quam se ipsos mœnibus tutari:* Possis etiam. Circinari oportet, ut quia coxas efficiunt, instabiliuntque opus, propugnatione tuti sint. Sensus perspicuus est. *Coxas*, mensores appellant, angulos sive flexus & versuras terminorum rigorem non servantes. Siculus Flaccus. *Ergo convenientia possessionum terminos consecrat, ut ante diximus omnibus angulis coxisque positi esse debebunt.* Infirmare munitionem sive instabilire opus dicuntur, quia ubi in acutum desinunt, paucissimos capiunt defensores, & ne illos quidem conjunctos in eodem ordine, nec in eandem partem conversos, sed diversos & alios alio respicientes aliumque locum tuentes. Inde fit, ut hostis adortus castrorum angulos paucis telis possit peti & à fronte tantùm, non etiam ab utroque latere, ut qui cæteras castorum partes aggrediuntur: similiter qui proximè angulos oppugnant, ab uno latere tuti sunt. Eâ de causâ in munitione urbium angulos præcipiunt evitare, murosque per artem obliquos, aut introrsus sinuatos facere, ut non solum junctis manibus propugnatores resistant, sed latera etiam oppugnantium ad ictus patescant. Vitruvius. *Collocanda autem sunt oppida non quadrata nec procurrentibus angulis, sed circuitionibus; ut hostis ex pluribus locis conspiciatur, in quibus enim anguli procurrunt difficulter defenduntur, quod angulus magis hostem tuetur, quàm civem.* Vegetius Libro VI. cap. 2. *Ambitum muri directum veteres duci noluerunt, ne ad ictus arietum esset expositus, sed sinuosis anfractibus, jactis fundamentis clausere urbes, crebrioresque turrres in ipsis angulis ediderunt: propterea, quia si quis ad murum tali ordinatione constructum vel scalas vel machinas voluerit admovere, non solùm à fronte, sed etiam à lateribus & propè à tergo veluti in sinum circumclusus opprimitur.*

Circinari debebunt ex angulos cobortium quæque efficiunt latitudines operis pedum sexaginta.) Fortassis. Circinari debebunt ex angulis cohortium & valli, qui efficiunt latitudinem operis pedum sexaginta. Centro posito in angulo valli, sexaginta inde pedes, quæ est latitudo intervalli adaperies: circinum & ab linea exteriori valli circinabis in alteram. Ita accipio illa.

Usqu

Uſque quo linea exteriores comprehenderit quæ efficiunt pars quarta.) Lego enim: Uſque quo lineas exteriores comprehenderint, quo deficit pars quarta. Pars quarta ferè circulo integro abeſt, tantum enim intra vallum caſtrorum: vel, *quæ efficiunt partem quartam*, eodem ſenſu. Non quidem difertè adfirmat, extra an intra vallum hoc propugnaculum; nos tamen, quia ipſos angulos jubet circinari uſque quo lineas exteriores comprehenderint, in modum turrium in angulis murorum infra caſtra poſuimus, vallumque & foſſam circumduximus.

Similiter clavicula circinatur ex linea interiore valli juncto mediæ portæ.) Et puncto mediæ portæ. Idem vitium aliquoties in Frontini expoſitione formarum. *Æquali junctorum diaſtemate.* & paulo poſt iterum. *Ex quolibet juncto, qui per caput recta linea tranſeat.* Ubi fuit, *punctorum, & puncto.* Claviculam hic appellare videtur, totum hoc propugnaculum ante portam in formam cavæ lunæ ductum, cujus foſſam *titulum, loricam ſanctam*, paulò ante dixit nominari. Cum enim illa ſexaginta pedes extra portam fieri juſſerit, ubi & hanc videtur circinare, illa partes hujus ſuſpicor eſſe. Vegetius de portis urbium. *Ante portam addatur propugnaculum, in cujus ingreſſu ponitur cataracta, quæ annulis ferreis ac funibus pendet.* Cæſaris ætate eritium & cataractam, clauſtra portarum in caſtris invenio. In metu hoſtili, *fores etiam altiores portis & turres impoſitas.* Claviculæ hujus mentionem fieri non memini.

Adaperto circino ad cardinem porte eâ mediâ præter viæ circinabis in eandem lineam.) Scribo: Ad cardinem portæ è quâ mediâ præter viam circinabis, &c. ex puncto mediæ portæ circinabis dimidiam hanc lineam portis adjectam, ita ut ſtatim à vallo incipias ducere circulum, niſi quod ſpacium viæ relinquere debes.

Item punito manenti, adicies latitudinem ad balli.) Item. puncto manenti adjicies latitudinem valli, & iterum circinabis in eandem lineam. Ante interiorem propugnaculi partem delineavit: nunc adjectâ valli latitudine exteriorem.

Ut intrantes ſemper detecti ſint & advenientem in recto curſu excludantur.) Vitruvius. *Excogitandum uti portarum itinera non ſint directa, ſed σκαιά: namque cum ita factum fuerit, tum dextrum latus accedentibus, quod ſcuto non erit tectum, proximum erit muro.*

Nam quod attinet ad ſolicitudinem in ſtatuendi metationis.) Verba præ ſe ferunt: Solicitudinem in ſtatuenda metatione. paulò ante. *Spero ſolicitudinem noſtram tibi dignè placituram.* Frontinus. *Et me ſeu naturalis ſolicitudo, fides ſedula non ad diligentiam, verùm ad amorem quoque comiſſæ rei inſti-*

instigant. Solicitudo enim idem quod cura in rebus agendis, unde solent conjungi; ut in Dialogo de claris Oratoribus. Adscribemus locum pulcherrimum, ut adjectione unius literæ sensum ei suum oblatâ hac occasione reddamus. *Nam Crispus & Marcellus ad quorum exempla me vocas, quid habent in hac præsenti fortunâ concupiscendum? An quod timent? an quod timentur? quod cum cottidiè aliquid rogentur his, quibus præstant indignantur:* (ita enim scribendum, non ut vulgò, *hi quibus præstant*, nec ut Lipsius, *hi quibus non præstant*: importunam enim quotidie aliquid rogantium impudentiam molestiamque describit, quâ invitis & pænè indignantibus extorquent beneficia: ostendunt hoc sequentia.) *Quod alligati cum adulatione nec dominantibus unquam satis servi videntur, nec nobis satis liberi? quæ hæc summa eorum potentia est? tantum posse liberti solent. Me verò dulces, ut ait, Virgilius, Musæ remotum à curis & solicitudinibus & necessitate cottidiè aliquid contra animum faciendi in illa sacra illosque fontes ferant*, &c. Volebam tamen ut diximus. Nunc quod attinet ad soli electionem. Partem hanc providentiæ & scientiæ militaris, qua locus castris idoneus capitur, veteres magno habuisse in pretio, atque adeò inter præcipuas laudes Imperatorias posuisse, ignorare nemo potest, qui eorum monumenta tractaverit. Hannibal ille tantus Imperator colloquio cum Scipione Africano, Pyrrho Epirotæ secundum in magnis ducibus locum dedisse fertur, hac præcipuè causâ, quod *docuerit castra metari, nemo elegantius loca ceperit, præsidiaque disposuerit*. Inter curas & meditamenta quibus Philippemon ab ineunte ætate agitaverat paraveratque bellis animum, hæc non postrema dicitur fuisse, quod *cum iter quopiam faceret, contemplatus ab omni parte loci naturam* (Livii verba agnoscis) *cum solus iret secum ipse agitaret animo, cum comites haberet ab iis quæreret, si hostis ab ea parte apparuisset, quid si à fronte, quid si ab latere hoc, aut quid si à tergo adoriretur, capiendum consilii foret, ac inter hæc castris quem locum caperet quantum munimento amplecteretur loci, quà oportuna aquatio, quà pabuli lignorumque copia esset, quà proximo die castra movendi tutum maximè iter, quæ forma agminis foret*. Romani quidem loca munita non legebant, nisi eadem suæ castrorum formæ essent accommoda: cæterùm in his capiendis non minus diligentes. *Id verò periculum erat* (inquit Livius Romanos duces Magno Alexandro comparans) *ne Alexander solertius, quam quilibet unus ex iis castris locum caperet, commeatus expediret, ab insidiis præcaveret, &c.* Non enim sufficere putabant locum bonum eligere, nisi talis esset, *ut alter eo non posset melior inveniri*. Itaque & Imperatores tum veteres tum novos bellicâ laude insignes, ipsos quin imo rei Romanæ dominos, Vespasianos, Tra-

Trajanos, Hadrianos commendant ab hac ſcientiâ. De Veſpaſiano Tacitus. *Veſpaſianus acer militiæ, anteire agmen, locum caſtris capere, noctu diuque conſilio, ac ſi res poſceret manu hoſtibus obniti, cibo fortuito, veſte, habituque vix à gregario differens.* De Agricola ſuo. *Militum in agmine modeſtiam laudare, disjectos coërcere, loca caſtris ipſe capere, æſtuaria ac ſylvas ipſe prætentare & nihil interim apud hoſtes quietum pati.*

Primum locum habent quæ ex campum æminentiam lentiper attolluntur.) Repone: Primum locum habent, quæ ex campo in eminentiam leniter attolluntur: id eſt, ex plano in collem leniter aſſurgunt, ut dixit Tacitus. Poſſis & legere: *clementer*, eodem ſenſu Annalium XIII. *Locumque delegit, cujus pars altera colles erant, clementer aſſurgentes, accipiendis peditum ordinibus, pars in planitiem porrigebatur, ad explicandas equitum turmas*, vel, *leviter*, autore Cæſare. Sed nihil neceſſe eſt rejicere illud, quod à ſcripturâ libri minus abit. Ejuſmodi erat natura loci hibernorum in inferiori Germaniâ ab Auguſto conſtitutorum, quæ vetera dicebantur. De iis Tacitus. *Pars caſtrorum in collem leniter aſſurgens, pars æquo adibatur.* Aliquoties in Cæſare hanc poſitionem obſervo; præſertim, ubi res cum hoſtibus quorum eximia virtutis opinio aut ingens multitudo erat. Bello Belgico talia deſcribit caſtra. *Is collis*, inquit, *ubi caſtra poſita erant, paululum ex planitie editus, tantum adverſus in latitudinem patebat, quantum loci acies inſtructa occupare poterat, atque ex utraque parte lateris dejectus habebat, & in fronte leviter faſtigiatus paulatim ad planitiem redibat.* Non multum diverſo nec tamen eodem ſitu in Nerviis illa, quæ ad flumen Abin ponebat, quando Nervii Romanos aggrediebantur. *Loci natura erat hæc quem noſtri caſtris delegerant. Collis ab ſummo æqualiter declivis ad flumen Abin vergebat: ab eo flumine pari acclivitate collis naſcebatur.* In Unellis Q. Titurius Sabinus ſimili loco habuit caſtra, quæ oppugnatum Viridovix venit. *Locus enim*, ut ait Cæſar, *erat editus ac paulatim ab imo acclivis, circiter paſſuum M. huc magno curſu contenderunt, ut quam minimum ſpacii ad ſe colligendos armandoſque Romanis daretur.* Papinianus Theb. VII.

Haud procul inde jugum, tutiſque accomoda caſtris
Arva notant, unde urbem etiam turreſque videre eſt
Sidonias: placuit ſedes, fidique receptus.
Colle per excelſum patulo quem ſubter aperto
Arva ſinu, nulliſque aliis à montibus obſtant
Deſpectus.

Cur hæc caſtra primum locum habeant, in promptu cauſa eſt. Habent

bent & planitiei & collium commoditatem, equiti simul peditique apta: dant facilem tuis descensum, majorem impetum, vehementiorem telorum jactum, ac cætera loci superioris, cum hostes sub murum succedere nequeant, nedum oppugnare, quin iniquis locis se subjiciant. Si placet rem in aciem committere: en pro vallo campum, in quo copias explicare & omnem exercitum instruere; & si quid secius acciderit, relato paululum pede hostem in locum tuum trahere possis: sin displicet pugnæ consilium; in loco securitas est. Addit & aliam causam Imperator Leo constitutione XI. *Ad splendorem & pompam exercitus venditandam magis valent obliqua & ad altitudinem spectantia castra, majoremque numerum castrorum, quàm plana & æqualia loca præ se ferunt. Si igitur aliquâ pompâ opus sit, obliqua & declivia loca eligantur, tumque potissimum, cùm commeatum idoneum habent ad omnes necessarios usus.*

In qua positione porta decumana eminentissimo loco constituitur, ut regiones castris subjaceant.) Hunc quoque situm in descriptionibus castrorum, quas jam adduximus, nota. Cæsar de Bello Gallico. II. *Calones qui ab decumanâ portâ ac summo jugo collis nostros victores flumen transire conspexissent.* Ubi apparet, portam decumanam eminentissimo esse loco. Idem paulò ante dixit, castrorum contra Belgas positorum locum *in fronte*, hoc est, ad portam prætoriam, *leviter fastigiatum, paulatim ad planitiem rediisse.* Et Tacitus in descriptione veterum scribit, *æquissimum eorum locum ad portam prætoriam fuisse.* Decumana igitur summo collis jugo, quod necessario munitio amplectebatur, ne hostis ex loco superiori tela immittere & incurrere posset; non enim castra regionibus, sed regiones castris subjacere oportebat: Dabatur autem pars munitissima decumanæ aversæ ab hoste & infirmissimæ illâ ætate, ut ad quam minimum legionarii militis confidebat: illâ verò declivis & paulatim ad planitiem rediens portæ prætoriæ; ut ad procurrendum & erumpendum, tam equiti, quàm pediti conveniens & in omnem belli usum idonea.

Porta prætoria semper hostem sectare debet.) Lege: Porta prætoria semper hostem spectare debet: Vegetius. *Porta quæ appellatur prætoria, orientem spectare debet, aut illum locum, qui hostes respicit.*

Secundum locum habent quæ in plano constituuntur.) Castra in campo posita vel illis quæ in colle & monte præfert ex antiquâ disciplinâ Romanorum, qui non eâ curâ, quâ Græci inaccessa & naturâ munita loca persequebantur, manu potius muniebant, ita securitati consulentes, ut etiam fiduciam ostentarent, parati plerumque rem ad manus deducere & prælio decertare. Videntur & ideo planitiem ante posuisse, quod ad aquandum

dum, pabulandum & educendum exercitum ferè commodior collibus, propter interjectas convalles, sæpe parum tutum exitum habentibus. Alioquin est sanè tutior collis & in periculo melior. Sed eo ipso habet timoris confessionem & auget hosti animos. Cornelius Nepos de Hannibale. *Quamdiu in Italiâ fuit, nemo ei in acie restitit, nemo adversus eum post Cannensem pugnam in campo castra posuit.* Quod tamen non concesserit Livius Marcello, in utraque re etiam plus quam Hannibali fiduciæ adscribens, Lib. XXVII. *In conspectu Hannibalis loco plano, quum Pœnus collem teneret, posuit castra: addidit & aliam fidentis speciem, quod prior in aciem eduxit.* Adsentitur huic Frontinus Stratagematum Libro XI. c. 3. *Hannibal cum frequentibus prœliis à Cl. Marcello superaretur, novissimè sic castra metabatur, ut aut montibus, aut paludibus, aut simili locorum aliquâ oportunitate adjutus aciem eo modo collocaret, ut vincentibus quidem Romanis pænè indemnem recipere posset intra munimenta exercitum; cedentibus autem instandi liberum haberet arbitrium.* Autor Polybius, Romanos ubi primum cum elephantis congressorum acies impetu belluarum disjecta fuisset, tantum terrorem injecisse, ut proximò biennio, quamvis sæpe in Africa, sæpe in Selinuntia regione hostes obvios habuerint, nunquam tamen aut manum inire, aut in campo propius quinque vel sex stadiis castra ponere sint ausi; sed collibus semper & montibus metu elephantorum se tenuerint. Ne Julius quidem Cæsar vanam timoris speciem re exigente tanti fecit, ut castris in campo positis verum potius periculum adiret: immo bello Africano cum primo in campo posuisset castra, posteaquam Scipio eum cum universis copiis subsequi cœpit, atque ab ejus castris millia passuum sex consedit, castra ex campo in collem ac tutiora loca collocare non dubitavit, scribente Hirtio. Unde & quidam veterum, metationem in campo omnino postponunt illi, quæ in colle, inter quos Appianus, qui L. IV. de Bellis Civilibus, castra Bruti castris Antonii comparans, tum aliis nominibus, tum hoc etiam illa præfert, quod in colle, cum hæc in plano essent posita: quamvis fateatur Antonium illâ suâ audaciâ hostes obstupefecisse.

Tertium quæ in colle.) Frequens & hæc castrorum positio. Cæsar. *Cæsar proximo in colle castra ponit.* Idem. *Pompejus quia castra in colle habebat, ad infimas radices montis aciem instruebat, semper, ut videbatur, spectans, si iniquis locis Cæsar se subjiceret.* & passim in Græcis, Latinisque historiis, castra ἐπὶ λόφῳ, posita.

Quartum quæ in monte.) Tuta hæc quidem, sed propter metus suspicionem, difficiliorem frumentationem, aquationem & pabulationem, nec

S non

non equitatus incommoda, tam ad pugnam quam victum, interdum non optima. Fabio cunctatori collapſam temeritate rem Romanam reſtituenti inprimis placuêre. Nota vox Hannibalis. *Tandem eam nubem, quæ ſederet in jugis montium ſollicitatam procella imbrem dediſſe.* Amavere multæ nationes præſertim ſi facilis deſcenſus, ἀκρωνυχίαν ὄρους ὑφ᾽ ὧν ἡ κατάβασις ᾖ εἰς τὸ πεδίον.

Quintum quæ in locum neceſſarium, unde & neceſſaria caſtra dicuntur.) In loco neceſſario. Cæſar: *Cæſar loca maximè neceſſaria complexus, noctu præmunit.* Idem: *Tum verò, neque ad explorandum idoneum locum caſtris, neque ad progrediendum data facultate conſiſtunt, neceſſario procul ab aqua & natura iniquo loco caſtra ponunt.* Ita enim fortaſſis legendum, ubi vulgò conſiſtunt neceſſariò, ſenſu tamen non inepto. Ut & de Bello Gallico VII. *Erat è ſeptentrione collis, quem quia propter magnitudinem circuitus opere circumplecti non potuerunt noſtri, neceſſario pænè iniquo loco & leniter declivi caſtra fecerunt.* Hinc locorum neceſſitas. Vegetius. *Interdum ſemirotunda, prout loci qualitas vel neceſſitas poſtulaverit, caſtra facienda ſunt.* Siculus Flaccus. *Ex ipſorum locorum neceſſitate & foſſarum poſitione colligi debebit, quæ ſint finales.*

Præcipuè obſervari debebit via, quæ lateribus caſtrorum ſuperſit.) Puto velle: Ne qua via lateribus caſtrorum ſuperſit, per quam in caſtra poſſint irrumpere. Africanus. τὸ δὲ ἄπληκτον μὴ ἐγγὺς ἔστω ὄρους ἢ ὕλης δασέως ἢ ἔχοντος διόδους ἀφ᾽ ὧν ἴσως οἱ πολέμιοι ἀθρόως ἐπελθόντες κατεργάσονται τὸ στρατόπεδον.

Cætera quocunque latere flumen ſive fontem habere debebit in qualicunque poſitione.) Scribe: cæterum. Legimus paſſim ſuper amnem caſtra poſita. Livius. *Quum tria millia ferme abeſſet à Tripoli (Scejam vocant) ſuper Peneum amnem poſuit caſtra.* Virgilius:

Æneadæ duri murorum in parte ſiniſtrâ
Oppoſuere aciem, nam dextra cingitur amni.

Leo tamen abſente hoſte, minus probare videtur hanc poſitionem, quod equi ad crebro bibendum adſueſcant: quaſi neceſſario crebrius, quam fas eſt, bibant.

Sive fontem.) Qui ab Imperatoribus exigunt ſcientiam omnium rerum, quæ in Caſtrenſi vitâ uſui ſunt, noſcere eos volunt, quod ſolum fontes habeat.

Fontibus ut dulces erumpat terra liquores.

Ne cum in locis aridioribus bellandum eſt, aquæ penuria conficiatur exercitus. Hujuſmodi ſcientia Moyſen populum Hebræum, & quidem

ductu asinorum agrestium ab certo exitio servasse, primumque sibi ad potentiam iter struxisse, autumat Tacitus Libro Historiarum IV. Lubet adscribere locum non nugacissimæ sententiæ causâ (quid enim vanius?) sed quod corruptus est & perperam intelligitur. *Cæteris per lacrymas torpentibus Moysen unum exulum monuisse, ne quam deorum hominumve opem expectarent ab utrisque deserti, sed sibimet, ut duci crederent, primo cujus auxilio præsentes miserias pepulissent.* Hæc sic accipiuntur à viris doctis, quasi dicat Tacitus: Suasisse Moysen Judeæis, ut sibi propter prodigia in Ægypto edita & pulsas suo auxilio miserias, tanquam duci cœlesti crederent, seque sequerentur, quod ne per somnium quidem cogitavit. Regem enim Bocchorum scribit purgandi regni sui causâ, conquisitos collectosque Judæos tanquam diis invisos in alienas terras avehi jussisse. Nulla ibi Moysis, nulla miraculorum, nulla auxilii mentio. Rebus depositis & conclamatis, relicto vastis in locis populo, Moysen simpliciter unum exulum appellat: huic primum facinus adscribit, quod cæteros per lacrymas torpentes alloquio erexerit & oratione. At quî potuit talis persuadere sibi, ut duci cœlesti crederent, nullo adhuc insigni facto tantæ rei fidem faciente? Qui potuit jactare suo auxilio miserias & quidem præsentes tum pulsas, cum in maxima rerum omnium calamitate lacrymis torpentes animum desponderent. Non potuit certè: nec illud Taciti est, sed scioli alicujus veræ Moysis historiæ gnari; ad cujus fidem Tacitum corrupit. Scribo. *Ne quem deorum hominumve opem expectarent, ab utrisque deserti: adessent sibimet: ut duci cœlesti crederent, primo cujus auxilio præsentes miserias pepulissent.* Est enim hæc obliqua Moysis, populum rebus extremis & desperatis excitantis adhortantisque oratio; cui generi audaces ejusmodi & abruptæ sententiæ conveniunt. Dî vos, inquit, & homines, ut videtis deseruerunt: quid ultra inanibus lacrymis & nihil profuturis precationibus eos frustra fatigatis? Vosmet ipsi audiatis; vobis ipsi adsitis, oportet. An expectatis de cœlo ducem? Dii propter vos non descendent, ille vobis instar cœlestis ducis sit, quicunque præsens hoc malum est depulsurus. Duo enim suadet. Primum, ut agant ipsi, adsint sibimet, quo propitios & volentes habeant Deos. Crebræ sunt in historiis tales adhortationes, eorum præsertim, qui in rebus arduis animos ad contemptum religionum receptarum conati sunt traducere, qualis hic describitur Moyses. Ita Flaminius apud Livium, quacunque adire audirique potest, adhortatur suos, stare ac pugnare jubet: *Nec enim inde votis aut imploratione Deûm, sed vi ac virtute evadendum esse.* Apud eundem Manlius Capitolinus. *Dî prohibebunt hæc, sed nunquam propter me de*

 cœlo

cælo descendent; vobis dent mentem oportet ut probibeatis. Et ille Deûm contemtor ad dextram & arma sua.

Dextra mihi Deus & telum, quod missile libro,
Nunc adsint.

Vectius Messus simili modo ad Volscos suos. *Quid hic stantibus spei est? an Deum aliquem protecturum vos rapturumque inde putatis? Ferro via facienda est.* Præterea suadet, ut se votis obstringant, illi ut duci cœlo misso fidem habeant, illum sequantur, qui in præsentiâ illis adfuturus & ex hac miseria eos liberaturus sit. De futuro enim omnino accipienda sunt illa. *Ut duci cælesti crederent, primo cujus auxilio præsentes miserias pepulissent.* Ut in conjuratione contra Neronem. *Ut quisque audentiæ habuisset, accurreret trucidaretque.* Notum autem non tantum votis se obligasse, sed etiam eos, qui consilio aut virtute è magnis periculis alios liberassent ab illis, quos liberassent non tantum ut duces cœlestes, sed instar Deorum propemodum in omni vitâ fuisse cultos.

Namque erit ille mihi semper Deus: illius aram
Sæpe tener nostris ob ovilibus imbuet agnus.
Ille meos errare boves, &c.

Unde medicorum illa divinitas. De Philippo medico magni Alexandri Curtius. *Nec avidius ipsum regem quam Philippum intuebatur exercitus; pro se quisque dextram ejus amplexi grates habebant, velut præsenti Deo.* Hanc esse mentem Taciti probant illa, quibus dicitur Moyses ad novas & contrarias omnibus gentibus religiones eos traduxisse, atque adeò ipsum asinum, quo monstrante sitim depulerant, penetrali consecravisse: probant & sequentia quæ ostendunt omnium ignaros fortuitum iter incepisse. *Assensere* inquit, *& omnium ignari fortuitum iter incipiunt: Sed nihil æque quam inopia aquæ fatigabat, jamque haud procul exitio totis campis procubuerant, cum grex asinorum agrestium e pastu in rupem nemore opacam concessit. Secutus Moyses conjecturâ herbidi soli largas aquarum venas aperit, id levamen.* Hac itaque fortunâ & arte Moysen miserias populi levando primum in pulso & extorri populo fidem invenisse vult, deinde pulsis cultoribus institutisque novis sacrorum ritibus & ceremoniis eum sibi confirmavisse: quoties diutius in uno loco commorandum esset, hoc quoque observatum fuisse, ut aër salubris esset & veteres testantur & quilibet facilè judicare potest. Scribit Vitruvius, Romanos priusquam stativa ponerent pecoribus immolatis, quæ iis in locis pascerentur, inspexisse jecinora: si essent livida & vitiosa prima, alia immolasse dubitantes utrum morbo an pabuli vitio læsa essent: Cum pluribus experti essent & pro-

& probaſſent ſolidam & integram jecinorum naturam & aqua & pabulo ibi conſtituiſſe munitiones: ſi autem vitioſa invenirent indicio, tranſtuliſſe judicantes & in humanis corporibus naſcentem iiſdem in locis aquæ cibique copiam peſtilentem futuram. Leo jubet evitare loca condenſa, cœnoſa, paludoſa aut ſtagnis abundantia, halitum enim parum ſalubrem emittere odoreſque graves gignendis morbis. Vetat & Vegetius in peſtilenti regione juxta morboſas paludes, aridis & ſine opacitate arborum campis aut collibus, præſertim ſine tentoriis æſtate commorari. Itaque ſi autumnali aut æſtivo tempore diutius iiſdem in locis commorandum ſit, frequenti mutatione caſtrorum vult ſubveniri, quod ex contagione aquarum & odoris ipſius fœditate, vitiatis hauſtibus & aëre corrupto perniicioſiſſimus naſcatur morbus.

Caſtrorum iniqua loca quæ à prioribus Nobiriæ appellantur.) Bene monuit doctiſſimus Scriverius legendum eſſe, Novercæ. *Novercæ* enim & *canabulæ*, à menſoribus appellantur loca iniqua. Frontinus. *Eorum delimitatio eſt per rationem arcuum, riparum, canabularum vel novercarum.* Ex libris Magonis & Vegolæ. *Item variatio fluminum, rivorum curſus, canabulæ, vel novercæ tegulis conſtruitur.* Et paſſim in libris menſorum.

Ne mons caſtris immineat per quem ſupervenire hoſtis aut proſpicere poſſit quid in caſtris agatur.) Addit Vegetius ne ex ſuperioribus locis miſſa ad eum tela perveniant. Leo. *Illa autem loca imprimis fugito, quæ aliquid prope celſius vel eminentius habent, ne illud hoſtes confertim præoccupantes, multa ex eo mala inferant.* Barbarum eſt iſthuc, procul à prudentiâ Romanâ. Hirtius. *Caſtra eorum, ut barbarorum fert conſuetudo, relictis locis ſuperioribus, ad ripam fluminis eſſe demiſſa.* Frontinus. *M. Porcius Cato, qui tum tribunus militum à populo factus in exercitu erat, dejectis jugis Callidromi montis Ætolis qui præſidio tenebantur ſuper imminentem* (ita rectè emendat Stewechius, cum antea legeretur, *eminentem,*) *caſtris regiis collem à tergo ſubitus apparuiſſet.*

Ne ſilva celatura hoſtes adjaceat neve foſſa valles.) Ne ſilva celatura hoſtes adjaceat neve foſſæ vel valles. Leo Conſtitutione XI. πλησίον τοῦ ὀχυρώματος ἐχθρῶν ἢ ὕλης μὴ ἐπιτηδεύης ἀπληκτεύειν τὸ στρατόν. Unde legimus totiens caſtra in aperto poſita ubi nullus inſidiis hoſtium locus. Livius. I. *Et caſtris in aperto poſitis aliquotiens exercitus Latinus comminus cum Romanis ſigna contulerat.* Sic copiæ in aperto dicuntur inſtrui. Cæſar de Bello Gallico. *Copias omnes loco edito atque aperto inſtruxerunt.* Sic pugna in aperto, id eſt, *puro & patenti campo, ubi ſine ullo inſidiarum metu vera virtute res geri poſſet.* Ut dicit Livius in XXV. Tacitus de vita

Agricolæ. *Agricola tres Batavorum cohortes ac Tungrorum duas cohortatus est, ut rem ad mucrones & manus adducerent, quod & ipsis vetustate militiæ exercitatum, & hostibus inhabile, parva scuta & enormes gladios gerentibus. Nam Britannorum gladii sine mucrone complexum armorum & in aperto pugnam non tolerabant.* Ubi Lipsius velit, *in operto*: haud dubiè malè,quia in campo in jugum assurgente pugnabatur. Melius qui legit, in arcto, sensu probo, si eo verba ducerent. Livius. III. *Dum corporibus applicantur,armaque armis jungunt, in arctum compulsi, quum vix movendis armis spatii satis esset.* Idem. XXVIII. *Quod in arcto pugna Romano aptior, quam Hispano militi futura erat.* Nobis hunc locum legentibus in mentem veniebat, mutatâ unicâ literâ. *In aperta pugnam.* In propiore enim pugna & armorum complexu partes nudas & apertas corporis quærebant, fodiebantque, in has pugnabant; cui rei Britannorum gladii prælongi sine mucronibus inhabiles. Tacitus. *Densarent ictus, ora mucronibus quærerent, latos barbarorum artus, nuda ora foderent.* Virgilius Æneid. XI.

Tum summa ipsius ab hastâ
Defringit ferrum, partesque rimatur apertas.

Præcesserat autem.

Dextra complectitur hostem.

Idem Libro X.

Huic gladio perque ærea scuta,
Per tunicam squalentem auro latus haurit apertum.

Ubi Servius. *Haurit,modò ferit significat, non nudum latus, sed quod aperuerat & putatur ὕστερον πρότερον: Quidam Italicam elocutionem putant, cum enim à latere quis aliquem adortus gladio occidit, hausit illum, dicunt.* Ursinus malit. *ærea suta.* Ut Papinianus.

Latus omne sub armis
Ferrea suta tegunt.

Fateor equidem latus apertum non esse, quod scuto tegitur, sed Virgilius, ut solent poëtæ,in heroibus suis hæc in miraculum composuisse videtur, ut ostenderet,Æneam latus tectum transadigendo aperuisse. Pugnare in latera, in frontem, in tergum, obvia passim apud Latinos, multaque significantiora sunt, quam contra aliquem pugnare, cum denotent hanc partem præcipuè peti, in hanc pugnari. Non multum diverso, quamvis non plane eodem sensu dicunt, *ferre signa in hostem & inferre hosti signa.* Sic quoque Tacitum accipio, cum dicit: *ferre libertatem in præsentia*: loco in quo hærent viri celeberrimi. De vita Agricolæ.*Brigantes femina duce exurere coloniam, expugnare castra, & nisi felicitas in socordiam vertisset,*

tiſſet, exuere jugum potuere: nos integri & indomiti & libertatem non in præſentia laturi, prima ſtatim congreſſione oſtendamus, quos ſibi Caledonia viros ſepoſuerit. *Præſentia* Tacito dici res præſentes, præſentem rerum ſtatum, notius eſt, quam ut probari neceſſe ſit. Annalium I. *Cæteri nobilium, quanto quis ſervitio promptior, opibus & honoribus extollerentur, ac novis ex rebus aucti tuta & præſentia quam vetera & periculoſa mallent.* Et ſæpe alibi. Qui igitur in ſervitute ſunt, iis ſervitus præſentia ſunt, iis qui in libertate, libertas. Qui præſentem ſtatum mutare & in alium convertere conantur, illi eam formam cujus autores ſunt, ferunt in præſentia. Atque ita, qui ſervientes in libertatem vindicat: ille dicitur libertatem in præſentia ferre, id eſt, introducere in præſentem ſtatum, inferre rebus præſentibus & contra præſentes res. Sic apud Poëtam, Æneas dicitur intuliſſe deos ſuos Latio.

Dum conderet Albam,
Inferretque deos Latio.

Hoc eſt quod Galgacus dicit, Brigantes, Voadicea duce conatos eſſe & perficere potuiſſe: quamvis, inquit, ea Brigantum eſſet conditio, ut ſub jugo viverent, caſtriſque & coloniâ Romanâ velut ſedibus ſervitutis continerentur, adeo ut in libertatem aliter vindicari non poſſent, niſi exſurgerent contra præſentem rerum ſtatum & libertatem in eum ferrent: tamen rem tantam & tam arduam præſtare potuiſſent, niſi ſuâ ipſorum ſocordiâ fortunam corrupiſſent: quanto magis nos integri & nunquam antea ſubacti, qui non contra præſenten ſtatum exſurgimus, ſed eum armis tuemur, hoc poterimus efficere, dum ſit virtus & animus verè virilis. Sed nos à propoſito divertimus. Pugnam in aperta, ut diximus, volebamus loco ſuperiori legere. Dubito tamen an defendi poſſit vulgata, cum apertum certamen aliquando de propiori pugnâ videatur accipi, qui in eo genere plerumque vir virum legit, pes pede teritur & res ad manus adducitur. Livius IX. *In aperto certamine virium ſpem habebat.* XXXVIII. *Etſi iniquo loco, prælio tamen juſto, acie aperta, collatis ſignis dimicandum erat.* Hoc certè volunt, ut inſidiis non ſit locus, & ideo loca arboribus tecta aut foſſis invia, cauti duces vitabant, niſi prius aperirentur. Tacitus hiſtoriâ ſecundâ. *Contator natura & cui cauta potius conſilia cum ratione quam proſpera ex caſu placebant, compleri foſſas, aperiri campum, pandi aciem jubebat, ſatis cito incipi victoriam ratus, ubi proviſum foret ne vincerentur.*

Per quos obruti caſtris occulte poſſint.) Si cui retinere placeat τὸ obrui, omnino ſcribendum ſit: Per quas obrui caſtra occultè poſſint. Livius. IIII.

IIII. *Quæ si in unum conveniant, vix deorum opibus, quin obruatur Romana res, sisti posse.* Sed nobis omnino verum videtur. Per quas obrepi castris occulte possit. Nam illud magnæ vis, turbinis & ruinæ: hoc furtorum belli, quibus aptæ sylvæ, fossæ & valles. Sic adrepere animis, est clam & occulte sese ingerere. Lepidus apud Tacitum Annal. III. *Studia illi ut plena vecordiæ, ita inania & fluxa sunt, nec quicquam grave aut serium ex eo metuas, qui suorum ipse flagitiorum proditor non virorum animis sed mulierculArum adrepit.* Frontinus in hac re dixit, per obreptionem aggredi, Lib. II. c. 5. *Ventidius Parthos in loca iniqua deductos aggressus per obreptionem adeo debellavit, ut destituto Labieno* (ita scribo, vulgò destituti) *provincia excederent.* Volaterranus legit: *Neve fossæ seu valles per quas obruti castris occumbere possint.*

Ne vicini fluminis torrentis subitâ tempestate castra in unda intereant.) Repone: Inundata intereant. Vegetius. *Ne subitis tempestatibus campus, in quo manendum est, soleat inundari.* Idem. *Considerandum est, ne torrentibus inundari consueverit campus.*

Meminisse oportet in hostico adscensus valli duplices & frequentes facere.) Gradus fieri vult, quo vallum altius (qualia in hostico) facilius adscendi possit & descendi. Varro. *Qua simplici scansione scandebant in lectum non altum scabellum, in altiorem scamnum. Duplicata scansio gradus dicitur, quod graditur ab inferiori in superiorem.*

Et tormentis tribunalia extruere.) Aggeres & suggestus cespitum, in quibus tormenta collocabant, tribunalia appellat, quia in similitudinem tribunalis erecti & ut tribunal ex cespite exstructi, an quod & inde tormenta jus, ut ita loquar, dicebant hosti? Ejusmodi aggeres supra cæteram munitionem aut circumsitas partes eminentes, videntur vulgò in castris tribunalia dicta, ut quæ tormentis aut signis extruebantur. Ita accipio Tacitum in seditione Pannonica. *Una tres aquilas & signa cohortium locant, simul congerunt cespites, extruunt tribunal quo magis conspicua sedes foret. Properantibus Blæsus advenit increpabatque ac retinebat singulos.* Ubi putat vir eximius Blæsum ob tribunal cespitium adeo inclamare, *quia capitale prorsus facinus & tribunalis extructio ascensioque signum proprium imperatoris.* Sed Tacitus non dicit tribunal hoc à seditiosis extructum, ut pro tribunali esset duci seditionis (necdum enim ducem elegerant) sed quo signorum una constitutorum magis conspicua sedes esset. Signa autem de more in tribunali utique Imperatoris non fuisse posita, vel hic locus evincit, nam si ibi una jam ante fuissent pro insolito non referretur, quod in unum locum congesta. Quare aggerem in quo signa ponere non

destinaverant, tribunal appellat Tacitus ex more castrensi. Blæsus autem non propter unum tribunal erectum, sed propter omnia hæc quæ invitis ducibus seditiosè faciebant, inclamat & obsistit furentibus.

Circum portas in coxis in loco tyrium.) Scribe: Circum portas in coxis, in loco tyronum. Nihil enim probabilius ex hoc ultimo vocabulo elicio, jubet tribus præcipuè locis vallum tormentis instrui circum portas, in angulis & ea parte, quæ tyronibus data est tuenda: quo enim minus fiduciæ in milite reponebant, eo turribus, tormentis & reliquo machinarum munitionumque ingenio castra magis firmabant.

Maxime instruendum erit vallum tormentis ab eo latere quo Nobercas ivitari non potuerunt.) Lege: Ab eo latere quo Novercæ evitari non potuerunt. Præcepit paulò ante Novercas quoad ejus fieri potuerit evitare, quod si loci necessitas id non permittat, maximè iniquitati huic frequentia tormentorum subvenire jubet.

AD POLYBII SCRIPTUM DE CASTRIS NOTÆ.

ΕΝὸς ὑπάρχοντος παρ᾽ αὐτοῖς θεωρήματος ἁπλοῦ περὶ τὰς παρεμβολὰς ᾧ χρῶνται πρὸς πάντα καιρὸν καὶ τόπον.) *Eſt autem una apud illos & ſimplex circa caſtrametationes obſervatio, qua omni tempore & loco utuntur.)* In acie inſtruendâ, nec non ponendis caſtris veteres Romani, quoad ejus fieri poterat, unam ſemper eandemque ſervabant rationem: Sed inprimis in his. Cauſa præcipua, quòd exiſtimarent ordinem in caſtris, velut animam rationemque in corpore humano eſſe, cujus maxima ſemper cura eſſe debeat: ordinem autem ſervari non poſſe, niſi omnibus & ſingulis nota eſſent munera ſua; nec nota eſſe, niſi certa & definita, utique non varia, nec admodum difficilia. Ideò ait Polybius, Romanos contrariam Græcis inſtitiſſe viam, quòd facilitati ſtuderent. ἣ καὶ δοκοῦσι Ῥωμαῖοι καταδιώκοντες τὴν ἐν τούτοις εὐχέρειαν τὴν ἐναντίαν ὁδὸν πορεύεσθαι τοῖς Ἕλλησι κατὰ τοῦτο τὸ μέρος. & paulo poſt. Ῥωμαῖοι γὰρ τὴν περὶ τὰς τάφρους ταλαιπωρίαν καὶ τἄλλα τὰ παρεπόμενα τούτοις ὑπομένειν αἱροῦνται χάριν τῆς εὐχερείας καὶ τοῦ γνώριμον καὶ μίαν ἔχειν καὶ τὴν αὐτὴν ἀεὶ παρεμβολήν.

Nam quæ quotidie fieri ex disciplina militari erat ea, non oportebat esse incerta nec multæ computationis: quare eam formam instituebant, in qua nihil novum esset, præter locum, nihil arduum & laboriosum, præter operum laborem, quem quotidiano usu & apta distributione emolliebant & facilem sibi reddebant.

Τοῦ κατὰ τὰς πορείας καὶ στρατοπεδείας καὶ παρατάξεις χειρισμοῦ τῶν δυνάμεων.) *Modum & rationem disponendi copias in agmine metandis castris & acie instruenda.*) Quamvis & agminis & aciei rationem promittat, & illam quoque deinde exsequatur; non tantùm metationem castrorum: hanc tamen partem potissimum docere voluisse satis ostendit, tum quod eam aggressurus hæc præfatur: tum quod non aliam plenius tractat, & in fine dissertationis tractasse se profitetur. Τὰ μὲν οὖν ὁλοσχερέστερα μέρη τῆς περὶ τὰ στρατόπεδα θεωρίας καὶ μάλιστα περὶ τὰς παρεμβολὰς ταῦτ' ἐστίν.

Ἔστι δὲ τὸ γένος αὐτῶν τῆς στρατοπεδείας τοιόνδε.) *Est autem castrametatio eorum hujusmodi.* Putat Patritius Polybium ordinem naturalem, quem paulò ante in præfatione & partitione hujus digressionis observaverit, hic neglexisse: prius enim tempore & natura esse iter, posteriorem castrorum collocationem: itaque de agmine prius agere debuisse. Sed non cogitavit Romanos eo in loco, quo ad edictum consulis convenissent, statim castra posuisse: dixit id paulò ante Polybius. Τούτων δὲ εὐτρεπῶν γινομένων παραλαβόντες οἱ χιλίαρχοι τοὺς Ῥωμαίους ὁμοῦ καὶ τοὺς συμμάχους κατεστρατοπέδευσαν. Sequitur autem Polybius in hoc scripto ordinem Romanorum. Primum delectum habet, delectos sacramento rogat & statim edicit diem ad conveniendum. Deinde eos (ipsi interim faciebant) armat. Ubi convenerunt, cæteris, quæ supersunt agenda, ordinatis, castra ponit, & quæ ad castra pertinent, ordine docet. Rectè igitur & ex more Romanorum castra prius posuit, quam movit.

Τοῦ κριθέντος αἰεὶ τόπου.) Qui longo usu castrorum ponendorum veteres, ex ipso aspectu & contemplatione loci, facile de magnitudine & capacitate ejus judicabant, & si quid forte dubitarent, jactu sagittæ spatium dimetiebantur, scribente Julio Africano.

Τὸν ἐπιτηδειότατον εἰς σύνοψιν ἅμα καὶ παραγγελίαν.) Similem in urbe obsessa locum Prætorem, qui summæ rei præest, cum comitibus tenere vult Æneas. Τὸν μὲν στρατηγὸν τὸν τοῦ ὅλου ἡγεμόνα καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ τετάχθαι δεῖ περὶ τὰ ἀρχεῖα καὶ τὴν ἀγορὰν, ἐὰν ὀχυρότητος μετέχῃ· εἰ δὲ μὴ, προκατειληφέναι τόπον τῆς πόλεως ἐρυμνότατόν τε καὶ ἐπὶ πλεῖστον ἀπ' αὐτοῦ τῆς πόλεως ὁρώμενον.

Ἡ τοῦ στρατηγοῦ σκηνή.) *Prætorium sive ducis tabernaculum.* Festus: *Initio Prætores erant, qui nunc consules, & ii bella administrabant, quorum taber-*

tabernaculum quoque dicebatur prætorium. Sic & apud Græcos τὸ στρατήγιον & ἡ τοῦ στρατηγοῦ σκηνὴ ſæpe pro re eadem. Propriè tamen illud laxius ſumitur, tam apud Græcos quam Romanos, & denotat τὸ ἐμβαδὸν, ſive omnem eam pedaturam; quæ Imperatori cum contubernalibus & impedimentis adſignatur. Ita Dionyſius Libro IX. *Prætorium* diſtinguit à *tabernaculo* ducis : Τοῦ γὰρ ἑτέρου τῶν ὑπάτων Γαΐου Μαλλίου κεραυνὸς εἰς τὸ στρατήγιον ἐμπεσὼν τήν τε σκηνὴν διέσπασε, καὶ τὴν ἑστίαν ἀνέτρεψε καὶ τῶν πολεμιστηρίων ὅπλων τὰ μὲν ἐσπίλωσε, τὰ δ' εἰς τέλος ἠφάνισεν. Sic quoque Livius ſumit, cum in prætorio deſcribit ſermones inter ſe ſerentium circulos. *In principiis prætorioque ubi ſermones inter ſe ſerentium circulos vidiſſet :* Cum dicitur *Prætorium dimitti*, interdum intelligitur omnis illa turba, quæ circa prætorium, interdum ſolum concilium, ut Libro XXI. *Delige centenos viros ex omni pedite atque equite, cum quibus ad me vigilia prima venias, nunc corpora curare tempus eſt. Ita prætorium miſſum eſt.* Ita recte ex libris reſtituit hunc locum magnus Lipſius, cum antea legeretur *præconium miſſum eſt*, quod omnino rejiciendum, quamvis non ea de cauſa, quæ illum movit : *Explicant*, inquit, *præcones circummiſſos, qui edicerent corpora curare. Ego vero non admitto in Romana aut Punica militia præcones, etſi Græcos habuiſſe probè ſcio.* Idem rurſus adfirmat Dialogo XIIL.V. de militiâ, explicans Joſephi locum, in quo dicitur egreſſuros è caſtris milites κῆρυξ ter interrogaſſe, an parati ad bellum eſſent, *mos*, ait, *quem non alibi ego legi, ſed nec temere de præcone in Romanis caſtris : Sed etſi* κήρυξ *illi eſt, tamen licet intelligere & vertere accenſum aut curionem.* Quæ nollem excidiſſe, cum in Livio toties præconis in exercitu Romano fiat mentio, Libro VI. *Ni præcones per urbem dimiſſi, poni arma & parci inermi juſſiſſent.* Libro XXVI. *Præconi imperat, ut lictorem lege agere juberet.* Et XXVIII. *Exercitus, qui coronâ concionem circumdederat, gladiis ad ſcuta concrepuit : præconis audita vox citantis nomina damnatorum in concilio.* Sed hæc obiter. In reſtitutione loci, cum *prætorium mitti* vel *dimitti* recte dicatur, & ſenſus hic longe melior ſit, omnino ei libriſque adſentiendum eſt. Laxiori etiam ſignificatione ſumi videtur, cum imperator *in prætorio tendere* dicitur. *In prætorio tetenderunt Atrius & Umbrius, &c.* Confunduntur autem hæc, ut pleraque ſimilia, variè tam à Græcis quam Latinis, & interdum ἡ τοῦ στρατηγοῦ σκηνὴ omnem pedaturam prætorii & contra στρατήγιον ſolum interdum tabernaculum deſignat: ita & infra Polybio σκηνοποιΐα eſt tota ratio metationis, ut veros ſenſus magis quam verba ſcriptorum attendenti non poteſt eſſe obſcurum.

Τὸ δ' ἐμβαδὸν γίνεσθαι τετράπλεθρον.) Suidas ſcribit, πλέθρον eſſe ſexa-

ginta octo cubitorum vel centum pedum, sextam stadii partem, congruens cum Polybio. Jugerum vertunt, cui tamen mensores dant ducentos quadraginta pedes longitudinis, & latitudinis centum viginti: Versum Varro *dicit centum pedes quoquo versus quadratum esse.*

Τούτου δὲ τοῦ σχήματος) Lascaris, Lipsius, Casaubonus, tum hic tum alibi hanc vocem fere vertunt *figuram:* & *schema* Rhetores Latinos vulgò *figuram* reddere, *figuram*que de specie & formâ, ut *figura corporis* & similia recte dici notum est. In re tamen mensoriâ, quod Græci σχῆμα non *figuram*, sed *formam* appellant, ferè ubique Columella, Frontinus, Aggenus, Hyginus & quicquid est mensorum Latinorum. *Formam* enim definiunt, quæ sub aliquo vel aliquibus finibus continetur, & quinque formarum describunt genera. Ac in hac ipsa re castrensi pedaturæ, quam copiis adsignat, figuram vel speciem Hyginus semper quoque *formam* dixit. Sic itaque *schema* quoties de castris vel acie vel re mensoria agitur rectius convertemus.

Τιθέασι δὴ τὰς τούτων σκηνὰς ἐπὶ μίαν εὐθεῖαν ἁπάσας.) Statuunt horum tabernacula omnia ad unam lineam rectam. Scamnum tribunorum ad principia eo ponit loco, quo Hyginus scamnum legatorum. Legatis non tantum scamnum non adsignat per transversa castra, sed planè locum nullum, quamvis tum vulgò in castris fuisse dubium non sit, & iis deinde excubias attribuat suas. Lipsius juxta prætorium collocat in foro parte oppositâ quæstorio, in illa forma, quâ prætorium inter principia & portam prætoriam situm est, eâ de causâ, quod ibi satis spatii est. Vide tamen ibi, an ipso in scamno tribunorum rectius iis locus adsignetur? nam cum scamnum hoc à mediâ viâ, quæ est inter legionarios & socios ad viam decumanam in medium prætorium percurrentem, sit pedum quadringentorum viginti quinque: ex eâ pedaturâ, poterunt occupare sex tribunorum tabernacula, singula quinquaginta pedum, trecentos: adjice denos pedes intervallum his interjectum, vel duodenos; efficies sexaginta, vel duos & septuaginta; erunt trecenti sexaginta vel septuaginta duo: supererunt sexaginta quinque vel quinquaginta tres pedes pedatura legati. Sed uti in hac positione prætorii de loco legatorum non contenderim; ita in illâ alterâ Hyginianâ ad principia & proxime prætorium fuisse non ambigo. Dignissimi enim principum ducumque proximi Imperatori tendebant, quod & Spartani olim observarunt, quorum instituto Polemarchi & tres ex Paribus in castris regis contubernales. Xenophon. *Συσκηνοῦσι δ' αὐτῷ οἱ πολέμαρχοι ὅπως ἀεὶ συνόντες μᾶλλον καὶ κοινοβουλῶσιν ἤν τι δέωνται: συσκηνοῦσι δὲ καὶ ἄλλοι τρεῖς ἄνδρες τῶν Ὁμοίων.*

Πρὸς

Πρὸς τὴν ἐκτὸς ἐπιφάνειαν.) *Extrorſum ſpectantia.* Exterior aſpectus omnia caſtrorum latera recte dicuntur, cum principia & quæ circa prætorium, interiora caſtra ſint. De velitibus infra. Τὴν δ' ἐκτὸς ἐπιφάνειαν οἱ χοσφόμαχοι πληροῦσι. Nec unius alicujus lateris, ſed omnium laterum exteriorum cuſtodia demandabatur velitibus. Ac hac ratione extrorſum ſpectare dici debet, vel qui ad vallum tendit, vel qui proximum vallum reſpicit: introrſus vero, qui interiora & latus caſtrorum remotius, à proximo averſus. Atqui in metatione exercitus conſularis, à tentoriis tribunorum nulla pars longius abeſt, quam porta decumana, quam reſpiciunt. Introrſus igitur, non extrorſus ſpectant: Quare putabam Polybium ſcripſiſſe, πρὸς τὴν ἐντὸς ἐπιφάνειαν. Video tamen tergum caſtrorum, (de vero tergo vel porta decumana loquor) & alibi τὴν ἐκτὸς ἐφάνειαν dici, Libro X. de caſtris Scipionis ad Carthaginem novam. Καὶ προσεβάλετο κατὰ μὲν τὴν ἐκτὸς ἐπιφάνειαν τῆς στρατοπεδείας τάφρον καὶ χάρακα διπλοῦν ἐκ θαλάττης εἰς θάλατταν. Quod Livius vertit tergum. *Caſtra ab regione urbis quæ in ſeptentrionem verſa eſt poſita his ab tergo (nam frons naturâ tuta erat) vallum objectum.* Ubi in ſcriptis non comparet τὸ *frons*, adjectum à Rhenano fallor, quia Polybius eam partem, quæ in urbem ſpectabat, nullo munimento dicit circumdatam. Κατὰ δὲ τὴν πρὸς τὴν πόλιν ἁπλῶς οὐδέν: quam partem poſtea τὴν ἐντὸς ἐπιφάνειαν vocat. Et dicitur quidem recte *frons caſtrorum* in obſidione pars, quæ in urbem ſpectat, quamvis interdum & pars contraria, quia anceps eſt munitio & ſæpe tam hac quam illa reſpicit hoſtem: ſed vox, *frons*, abeſt libris & de fronte univerſa proprie verum non eſt natura munitam fuiſſe, quippe pars, quæ urbem continenti jungens mediiſque caſtris oppoſita maximè *frontis* nomen merebatur, non erat natura tuta; quamvis & hæc, ſed alia de cauſa vallo non clauderetur. *Unde* inquit, *Livius quum tam parvi operis munitio eſſet, non objecit vallum imperator Romanus, ſeu fiduciam hoſti ſuperbè oſtentans, ſive ut ſubeunti ſæpe ad mœnia urbis recurſus pateret:* in mânuſcriptis eſt, *nam natura tuta erant.* unde faciebam: *Nam latera tuta erant:* Partes enim, quibus hinc ſtagnum, hinc prominens ab altera parte mare pro munimento erat, etiamſi dicantur à Polybio introrſus urbem verſus ſpectare: tamen re ipſa lateribus quam fronti caſtrorum ſimiliores. Livius XXXII. *Muri pars adhuc integra utraque tuta præſtabat latera.* Sed vide an poſſis ſervare vulgatam: *his ab tergo (nam natura tuta erant* intellige caſtra) *vallum objectum.* Polybius, è quo hæc deſumta: Αὐτὴ γὰρ ἡ τοῦ τόπου φύσις ἱκανὴν ἀσφάλειαν αὐτῷ παρεσκεύαζε. Libri quidam habent: *nullum vallum*, quaſi fuerit: *Niſi à tergo nullum vallum*

vallum objectum : Polybius, *duplex*, vel *duplum vallum*. Sed ut revertamur ad propositum, illud latus, quod urbi obsessæ propius, *interior*; quod ab ea remotius, *exterior aspectus* merito vocatur. Nescio an eodem jure in castris urbi non admotis portam prætoriam *interiorem*, decumanam *exteriorem* ἐπιφάνειαν appellare possimus, quia non tantum in obsidionibus, sed etiam, quoties duo consulares exercitus conjunguntur, hæc pars sit interior & media castrorum. Hæc certe causa accipienda est, aut scribendum, τὴν ἐντὸς ἐπιφάνειαν.

Ἥ σοι ἔξω καὶ καλείσθω ἢ καθάπαξ ἡμῖν αἰεὶ τοῦ παντὸς σχήματος κατὰ πρόσωπον.) Meritò monet hanc partem, quâ decumæ cohortes tendunt, totius formæ frontem imaginari lectorem debere, ac se ita semper dicturum, cum in castris duarum legionum, à quarum positione pleræque partes nomina acceperunt, non frons sed tergum sit. Ab decumis enim ordinibus cognominata est proxima porta, *decumana*, quæ ab hoste aversa ponitur. Equidem in castris duorum consularium exercituum, quia frontibus conjungebantur, duarum legionum cohortes decimas ad tergum, duas in fronte necesse est consedisse, commutatamque decumanarum portarum alteram in prætoriam: nam sicuti *decumanam*, quæ ab hoste aversa, sic *prætoriam*, quæ hostem spectabat, vocitabant in qualicunque ordinatione, tamque in hostili quam Romana. Putat Lipsius tergum castrorum *frontem* & contra frontem *tergum* à Polybio appellari, quod omnia illuc spectent & intendant. Quod qui venerit in mentem viro doctissimo nescio, nam in forma Polybianâ illâ ipsâ, quam nobis exhibet in libris de militia, cohortes omnes legionariæ sociæque præter decimas ad portam decumanam tendentes, vias intercurrentes & latera castrorum respiciunt. Probabilius Savilius Polybium docendi causa conversis nominibus *frontem* appellare, quod est tergum & contra *tergum* quæ est frons castrorum: Sed causam addit inprimis probabilem, quod in dictatione metationis à prætorio procedat versus decumanam; quasi non eadem ratione ab altera prætorii & scamni tribunorum parte ad portam prætoriam procedat. Sed Polybii præcipua in hoc opusculo cura est, ut tensionem legionum Romanarum doceat, cætera neglegentius exsequitur: itaque à puncto medii prætorii orsus ad eam castrorum partem, quam illæ tenent progreditur, ibique frontem fingit, eò justius, quia in exemplo duarum, metationem etiam quatuor legionum docet, in quarum castris altera harum fit revera frons castrorum, ut diximus.

Ἀφεστᾶσι δ' ἀλλήλων μὲν ἴσον αἱ τῶν χιλιάρχων σκηναί.) Intervallo viginti pedum ut probabiliter conjicit Patritius, siquidem in pedatura quadringento-

gentroum pedum à via decumana ad illam, quæ ſocios à legionibus dividit, ſex tribuni ſint collocandi: occupabunt enim tribunorum tentoria trecentos quinque, intervalla centum pedes: quod ſi & hic legatos loces aut frontem prætorii liberam eſſe velis, illa, quam tetigimus ſupra, diſpoſitio, ſimilior vero ſit.

Ἀπομετρηθέντων δὲ πάλιν ἑκατὸν ποδῶν εἰς τὸ πρόσθεν.) Via principalis, cui dat latitudinem centum pedum, *πλατεῖαν* infra vocat: *τὴν γὰρ διατελοῦσιν ἐν ταῖς καθημερίαις οἱ πλεῖστοι τῶν Ρ'ωμαίων ἐν ταύτῃ ποιοῦνται τῇ πλατείᾳ.* Principiorum hæc pars erat, nam quamvis principia locus, quo principes ordines tendunt; venit tamen & locus tribunalis & aquilarum in hoc nomen & ipſa via principalis. *Ἀρχεῖα* etiam Græci vocant, ut curias, eundem ferè, quem in caſtris principia uſum præſtantes eundemque ſæpe locum tenentes, quando ad ſimilitudinem urbis bene ordinatæ caſtra componebantur. De Perſarum hac in re more Xenophon, *παιδείας* I. *Ἔστιν αὐτοῖς ἐλευθέρα ἀγορὰ καλουμένη. ἔνθα τάτε βασίλεια καὶ τὰ ἄλλα ἀρχεῖα πεποίηται.* Ubi *forum liberum* viæ principali, *βασίλεια* prætorio, *τὰ ἄλλα ἀρχεῖα* totis in caſtris principiis reſpondere videntur.

Διχοτομήσαντες τὴν προειρημένην εὐθεῖαν ἀπὸ τούτου τοῦ σημείου πρὸς ὀρθὰς τῇ γραμμῇ.) Hic eſt ille locus, in quo Gromam in tetrante ponit Hyginus, ut quatuor caſtrorum portæ in conſpectu rigoris ſtellam efficiant. Hinc totam metationem orditur. Illud intereſt, quod in hac compoſitione, qua prætorium ab altera parte viæ principalis erigitur, primum huic adſignat locum, deinde tribunis & viæ principali: ab hoc puncto legiones demum collocare incipit: ſed ſive à medio prætorio ad punctum hoc, ſive ab hoc puncto ad punctum medii prætorii dimenſus ducentos quinquaginta pedes progrediare, eodem recidit; utroque modo quatuor caſtrorum portæ hic ſtellam efficiunt.

Τοὺς ἱππεῖς ἀντίους ἑαυτοῖς ἑκατέρου τοῦ στρατοπέδου παρεμβάλλουσι.) Equites tam veteribus quam novis in caſtris in medio collocabantur, quod ne Leonis quidem ævo, quo tantum in equite robur, obſolevit. Leo. *Τοὺς δὲ καβαλλαρίους ἐὰν γένηται καιρὸς εἰσελθεῖν, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ φοσσάτου ἀπλεκεύειν καὶ μὴ ἐν τ' ἄκροις.* Et juſta quidem de cauſâ. Cum in caſtris minimi uſus, & ipſis munimentis vix ſatis tuti, niſi alio virorum munimento defendantur, aut relictis equis pedeſtrem ipſi pugnam capeſſant. Xenophon ſcribit equitum imprimis cauſa à barbaris munitionem caſtrorum inſtitutam; non quod caſtra bene tutarentur, ſed quod abſque munimento in hoſtico confidentes nunquam ſatis tuti eſſent, *παιδείας.* 3. *Et Aſſyrii quidem cum iis quos ſecum habebant, quum jam exercitus propius acceſſiſſent, foſſa caſtra circummu-*

cummu-

cummuniebant, quod barbari reges hodieque faciunt. (Et quidem facillime propter ingentem hominum multitudinem:) Sciunt enim copias equestres præsertim barbarorum, qui equos ad præsepia compeditos tenent, de nocte tumultuosas esse & difficilis usus, operosum esse de nocte, si quis aggrediatur, solvere equos, frenare, insternere, induere loricas ac planè fieri non posse, ut per castra vehantur, quibus de causis cum alii, tum illi castra munimento circumdant; simul existimant in sua locis munitis confidentium potestate esse, si velint, prælio abstinere.

Πεντήκοντα διέχοντας πόδας ἀλλήλων.) Hæc est latitudo viarum vicinalium a via principali ad tergum castrorum percurrentium, in qua latitudine hoc imprimis spectari videtur, ut copiæ dextrâ sinistrâque cujusque viæ tendentes, simul ut manipuli alii commode a retenturâ ad prætenturam possint transire. Cæterum in metatione Polybiana quinquaginta pedes hemistrigium, centum striga esse: eandem certè rationem videntur obtinere quam triginta & sexaginta in castris, ut ibi dicimus, Hygini. Illic triginta viæ sagularis & quintanæ latitudo, hic quinquaginta. Ille strigæ perpetuo adsignat sexaginta: hic areis quibus singuli manipuli tendunt centum: qui minimum in his castris, accipiunt quinquaginta, ut tribuni, triarii: nulla copia minus semistrigio in istis: pleraque denique ista ratione utrobique componuntur.

Ἔστι δ' ἥτε τῶν ἱππέων καὶ τῶν πεζῶν σκηνοποιΐα παραπλήσιος.) Σκηνοποιΐα propriè est confectio tabernaculorum: σκηνοποιὸς, is qui conficit, ut in Historia Sacra D. Paulus & Aquila dicuntur σκηνοποιοὶ τὴν τέχνην. Sed Polybio idem est quod σκηνοπηγία aut ut verius dicam, παρεμβολὴ & ratio metationis tota, quam in equite & pedite similem esse dicit, accipere enim utrosque quadratum æquilaterum pedum centum per centum, & in vias vicinales conversos tendere. In Hygini castris eadem etiam strigarum & hemistrigiorum latitudo equiti & pediti eadem ratio tensionis. Turma alæ milliariæ eandem pedaturam ad pedem accipit, quam centuria legionis: sed ista turma quadraginta equites habet, Polybiana triginta. Ista centuria octoginta homines; Polybianus manipulus centum viginti. Hyginianus itaque eques duplam pedaturam accipit; Polybianus quadruplam: tanto laxius vetus eques Romanus novo illo & ignobili equite tendebat. Ac docet hic quidem Polybius, quam pedaturam accipiant, & quo respiciant. At, quod æque necessarium ad rectè intelligendam metationis rationem, quo modo hanc pedaturam expleant, quot quibusque ordinibus considеant, quæ strigæ, quæ hemistrigii latitudo, quot tabernaculis tendat manipulus; quæ singulorum forma tabernaculorum; quanto intervallo distent, quot tegant homines, adeo non docet, ut ne vestigia quidem

dem satis certa reliquerit, quibus hæc persequeremur: nam si vel numerum ordinum, quibus tendunt, vel contuberniorum in manipulo, vel contubernalium in contubernio, vel denique unius tabernaculi pedaturam descripsissent, haberemus in hoc labyrintho filum, quo cæca vestigia regeremus. Nunc cum nihil horum attigerit, quid nobis reliquit præter conjecturam, quæ sua cuique libera esse potest? Illud satis constat, non fortè, temerè, aut pro libitu passim in hac area tendere, sed certo ordine. Lucilius:

Hic ubi consessum pellesque ut in ordine tentæ.

Livius: *Descripta suis quæque partibus, tum tendentium ordine, tum itinerum intervallis.* Ordines autem, quibus tendunt, eodem quo vias vicinales excurrere obscurum non est: ait enim *respicere eos* vias & longitudinis modum juxta ipsam viam definitam habere. Patritius quamvis nihil certi adfirmet, atque adeo dubitet, uno an pluribus tabernaculis tendat manipulus; in formâ tamen castrorum suâ, quatuor dat cuique manipulo, in quorum fronte ad viam centuriones locat in hunc modum o°o o°o Lipsius duodecim papiliones tetendisse manipulum vult, quorum singuli acceperint *undecim homines vel decem cum Decano ex præscripto Vegetii, quem numerum pro ipsâ areâ non esse ineptum, ut terni & terni steterint ordine quaterno: ipsos autem centuriones in capite cujusque manipuli ad exitum sitos, ut Polybius palam scripserit, reliquos adsitos probabile esse, ut ætas aut dignitas cujusque esset.* Sed profectò non bene posuit calculum, si undecim homines hac ratione vult esse in contubernio: duodecim enim tabernacula non capient centum viginti, sed centum triginta duos homines. Ac ne demtis quidem de hoc numero duobus tabernaculis, quæ centurionibus tribuas, numerus conveniet, reliquis enim decem, centum undecim homines tantum capientur. Credo igitur velle virum doctissimum decem homines in eodem contubernio esse: ita duodecim tentoria tegant justissime centum viginti milites: ad horum exitum supra hunc numerum duo sint centurionum tabernacula. Area ipsa quadrata pedum centum per centum commodè dividitur in sedecim minores XXV pedum per XXV. quorum si duodecim militi adsignaveris, reliqui erunt quatuor, vel duæ duplices, duobus centurionibus in hunc modum.

□ □ □ □
□ □ □
□ □ □ □
□ □ □ Ex quinque his & viginti pedibus, cum pars jumentis, pars armis, pars semitis danda sit, vix laxius Hyginianis ista poterunt dispo-

ni: nisi quod inter singula tentoria aliquanto plus spacii; nam si papilioni decem, jumentis novem, viæ sex pedes dederis, habebis viginti quinque: superest, ut ad latus cujusque tentorii arma fuerint posita, non post illud; quibus tredecim pedes erunt, id est, septem supra modum Hyginianum; sed istâ ratione ab illâ quoque parte, semitæ non nihil fuerit. Quod si manipulum uno ordine & omnes ad vias intercurrentes tendere velis, haud paulo grandiora contubernia & tabernacula in latitudine areæ (latitudinem appello à viâ ad aream contiguam) longiora oportet facias, qualis est ferè domuum species usu non improbata. Erunt fortassis etiam, quibus ab Hyginiano modo non abhorrere videatur, manipulum duobus ordinibus collocari: ordini quinquaginta pedes latitudinis adsignari, ut Hyginus triginta. Ita dimidiatus manipulus sub uno centurione, uno ordine tendere poterit. Da enim duodecim pedes aut paulo plus tentoriis, quæ capiant decem homines, sex tentoria miles accipiet, & duorum spacium relinquetur centurioni, ut apud Hyginum. Possit hunc modum probabilem facere, quod dimidiatus manipulus jam olim ordo dictus, quid? nisi quod uno ordine tenderent in castris. Nam in acie hoc sensu, quo ordo pro una serie accipitur, neque ordo neque manipulus uno ordine instruitur, sed pluribus. Si in hoc vocabulo unum corpus intelligas, in manipulum quidem quadraret integrum, non autem in dimidiatum; manipulatim enim ordinabantur. A locatione igitur in castris dimidiatus manipulus *ordo* dici videtur. Illud quidem dixerim unum ex his tribus generibus recipiendum, quando triariis dimidium numerum habentibus, dimidiam pedaturam adsignat, unde conjicimus nec tribus nec quinque ordinibus tendere, quod ista pedatura dimidium non capiat ordinum. Sed quid hæremus in his, ubi viam non præiverunt antiqui?

Τοῦτο ᾗ βλέπει μὲν εἰς τὰς διόδους.) Casaubonus vertit, *eaque ad interjectas vias spectans*: Rectè, sed ambiguè. Spectare enim ad viam interdum est proxime viam tendere vel esse, interdum eo respicere, ut diximus ad Hyginum. Itaque ad ambiguitatem evitandam malim cum Lascari, *respiciens vias vicinales* vel *intercurrentes*. Anxiè hoc quidem Polybius in hac metatione legionum ubique docet, quo quisque manipulus respiciat, nec sine causa: Cum veram metationis rationem ignoremus, nisi sciamus, quo obversi ordines, quo educantur, quo concurrant. Sed non minus necessarium fuisset adjicere de ordinibus & ratione tensionis, quæ omnino omisit. Respiciunt autem proximas vias omnes manipuli turmæque, & quidem eodem, etiamsi pluribus ordinibus tendant ejus-

dem

dem manipuli milites: at qui interjectas vias non habent, aversi tendunt. Non multum diversa, nec tamen omnino eadem Hygini ratio: non enim cohortes vel manipuli pluribus ordinibus collocati, sed singuli ordines, ut quidem videtur diversi sibi tergum præbent & ab utraque parte in vias vicinarias spectant.

Τὸ κατὰ λόγον καὶ τῷ μήκει καὶ τῷ βάθει προστιθέασι.) Quod interpretatur doctissimus interpres. *Quoties plenioribus legionibus utuntur & longitudinis & latitudinis modum æqua proportione adaugent.* Isto itaque modo quoties centuria septuaginta homines habet, ut unius papilionis pedatura sit adjicienda centuriæ, duorum manipulo, aut quotiens octoginta, ut quatuor tabernacula sint adjicienda non tantum longitudini, puta in qua tabernacula constituuntur, tantum soli adjiciendum, quantum ista occupant. Sed etiam latitudini inanis soli tantundem, & tantum occupabit centuria septuaginta vel octoginta hominum, quantum centum hominum. Quæ cum pravæ οἰκονομίας ex imperitia metandi sint, non possum mihi persuadere hanc esse Polybii mentem. Adducor magis ut credam, κατὰ λόγον non hic esse vertendum *æqua proportione*, ut vertit Casaubonus: alibi enim aliud significat: Interdum, *ex animi sententia*, ut in legationum L. III. Ῥωμαῖοι πυθόμενοι κατὰ λόγον κεχωρηκέναι τοῖς Ἀχαιοῖς τὰ κατὰ τὴν Μεσσήνην Interdum, *pro ut ratio exigit*, Libro I. τὸ κατὰ λόγον ἐπετελεῖτο κατὰ τὴν μάχην ὥσπερ εἰκὸς, ὅταν ἦ τὰ παραπλήσια πάντα τὰ τῶν ἀγωνισομένων. Quo sensu & hic velim accipi: pro ut res & ratio, pro ut numerus militum exigit. Postea de sociorum equitum pedatura latitudinem solam πρὸς λόγον adaugeri διότι καὶ τὸ βάθος αὔξοντες τούτοις πρὸς λόγον ἐν τοῖς στρατοπεδευτικοῖς σχήμασι πειρῶνται κατὰ τὸ μῆκος ἐξισοῦν τοῖς τῶν Ῥωμαίων στρατοπέδοις. Idcirco etiam in formis metationis horum latitudini pro ut ratio & numerus militum exigit adjicientes longitudinem Romanis legionibus adæquare conantur. τὸ καὶ autem disjunctive, quod ajunt, hic potius accipi velim, quam copulative. Sic enim usurpant interdum Græci, & inter eos aliquoties Aristoteles, quemadmodum & Latini & omnes fere nationes, ut notant & Grammatici & Jurisconsulti. Ita apud Poëtam:

Præcipitare jubent subjectisque urere flammis.

Ubi Servius. *Que, copulativa conjunctio est, aut disjunctiva, quomodo ergo per, aut, adjunxit, cum non utrumque, sed alterutrum fieri poterat, quod suadebatur?* Quæ tam parva dictu res cum planè diversum à vulgari & consueta sententiam adferat ambiguitatis & obscuritatis interdum tantæ causæ est vix viri docti sese extricent, præsertim aliis ambiguitatis causis concurrentibus. Cujus rei luculentum exemplum habemus in loco

quodam Manilii, in quo explicando viri in literis incomparabiles frustra desudant, is est Libro I. ubi agit de mutatione Meridianorum.

Quando aliis aliud medium est, volat hora per orbem.
Atque ubi se primis extollit Phœbus ab undis,
Illis sexta manet, quos tum premit aureus orbis.
Rursus ad Hesperios, sexta est, ubi cedit in umbras.
Nos primam ac summam sextam numeramus utramque
Et gelidum extremo lumen sentimus ab orbe.

Ad quæ Josephus Scaliger. *Esto Incotorinis oriri solem Moluccensibus. Sexta manet, nam tum illis erit meridies, quia meridianum eorum premet aurea solis rota: rursus ad Habassenos sexta est qui Hesperii & occidentaliores sunt illis quando Moluccensibus cedet in undas.* Nos primam ac summam.) *Nos qui in Canariis sumus eandem horam primam diei numeramus, quam illi sextam. Primam ac summam dixit, quia summa hora noctis id est duodecima confecta init prima diei: sic Attici ἕνην ϗ νέαν dicunt.* Hæc Scaliger. Post quem Salmasius. *Sequitur apud Manilium locus insignis aliquot versibus expressus, quibus exponit, quomodo mutentur meridiani atque ex eorum mutatione, quomodo volitet hora per orbem. Eum locum eo lubentius afferam, quod nec à Scaligero intellectus, nec quisquam, puto, illo cessante hodie intelligit: in his explicandis speciem, ut loquuntur Jurisconsulti, prorsus alienam ponit Scaliger & commentitiam. Scribebat Manilius in climate Romæ, si ab illo meridiano, cui Roma subest nonaginta gradus numeres, Orientem versus, devenies ad eum meridianum cui subjacet India intra Gangen. Quum igitur Indis illis meridies est & sol supra verticem, tum Romanis in ortu hoc est, quod dicit. Atque ubi se &c. Quando Sol, inquit, oritur nobis Romanis, sic enim plane intelligendum, tum illis sexta hora est, hoc est, meridies, quorum meridianum premit Sol.* Ac hæc quidem recte; at quæ sequuntur ostendunt, hoc tantum vidisse Salmasium, quod nihil hic vidit Scaliger. Sic enim scribit: *Sequens versus ita interpungi debet, qui vulgo pessime distinctus est.*

Rursus ad Hesperios, sexta est ubi, cedit in umbras.

Pessime, inquam, *vulgo legitur, Rursus ad Hesperios sexta est, ubi cedit in umbras. Ut non mirum sit, si nihil boni ex ea interpunctione potuit vir summus exsculpere. Ubi, inquit, nobis Sol oritur, tum Indis meridies est: at ubi nobis sexta est hora, rursus illis sol in umbras cedit & Hesperios petit, id est occidit. Hesperii enim sunt* ubicunque sol occidit. *Egregia certe ex levicula interpunctione emendatio. Ubi sol nobis oritur illis qui eum habent supra verticem meridies stat. Ubi nobis sexta est rursus illis sol occidit. Nihil verius.* Sic quidem

quidem ille. Ego vero non video quamobrem hæc diſtinctio recipienda; video cur rejicienda ſit, cum in vulgata diſtinctione vera Manilii mens ſit. Dixit antea ſole Romæ oriente. *Atque ubi ſe primis extollit Phœbus ab undis.* Meridiem eſſe apud alios, puta, Indos, uno quadrante circuli Orientaliores: rurſus eadem ratione occidente Romæ ſole apud Heſperios uno quadrante circuli Occidentaliores eſſe meridiem.

Rurſus ad Heſperios ſexta eſt, ubi cedit in umbras.

Pergit Salmaſius nihilo felicius. *Quod ſequitur id oſtendit & unicè confirmat. Nos primam ac ſummam ſextam numeramus utramque. Nihil iſtic Scaliger vidit, ut ex ejus interpretatione apparet, &c. Nihil alienius à mente Manilii quam hæc eſt expoſitio. Ait igitur autor ex illis, quæ dixit conſequi, ut tam prima quam ſuprema diei hora pro meridianorum diverſitate ſexta debeat numerari. Et enim quum ſol oritur Romanis, prima hæc illis diei hora eſt, at Indis tum ſexta eſt vel meridies. Rurſus quando Romani meridiem habent & ſextam numerant, tum Indis occidit ſol & ſumma eſt illis diei hora, ſic utraque hæc hora prima inquam & ſuprema pro meridianorum diverſitate ſexta numeratur.* Sed facile eſt intelligere ſerio attendenti, non eſſe hanc Manilii mentem: non enim dicit prima & ſuprema ab aliis ſexta numeratur, ſed nos Romani numeramus: cum tamen antea dixiſſet ſole apud Romanos oriente, apud alias ſextam eſſe.

Illis ſexta manet, quos tum premit aureus orbis.

At profecto non bis quotidie ſextam numerant Romani, nec ſexta eis eſt, cum oritur ſol nec cum occidit. Vera ſententia eſt. Oriente apud nos ſole, apud Indos meridies eſt, occidente apud nos ſole, apud Heſperios meridies eſt, vel ſexta diei hora: nos neutram harum ſextarum ſextam, ſed alteram primam, alteram ſummam numeramus, primam quâ ſol exoritur, ſummam quâ occidit. Neutrâ harum ſextarum elatus ſupra nos ſol eſt, ſed utraque ab extremo orbe, illâ ab oriente, hac ab occidente nos reſpicit gelido lumine: hoc eſt quod dixit.

Nos primam ac ſummam ſextam numeramus utramque,
Et gelidum extremo lumen ſentimus ab orbe.

Sextam utramque primam ac ſummam numeramus, id eſt duarum harum ſextarum Indorum & Heſperiorum, alteram primam, alteram ſummam, numeramus. Ita Livius: *Niſi quod utriuſque populi fortuna & extollere & minuere animos poterat*, hoc eſt, alteris extollere, alteris minuere. Idem Libro XXIII. *Cum ſex imperatoribus quorum quatuor conſules, duo dictator ac magiſter equitum fuerint*, intellige duo, quorum alter dictator, alter magiſter equitum fuerit. Sed nos nimium quantum à propoſito divertimus,

mus, & veremur jam pæne, ne indignentur homines magna professi, qui minutias has quasi infra majestatem suam ad pueros superbi & contemnentes solent amandare, & cum ipsi nihil admodum intelligant in literis, tam felici tamen insaniâ sunt, ut nihil, quod sapientem scire oporteat, se putent ignorare. Sed ad rem. Polybium hic putamus velle, ut plenioribus legionibus vel longitudo vel latitudo vel etiam utraque, pro ut ratio & res exigit, augeantur. Non enim semper æquam proportionem iis datam probant præcedentia. Ἔχει δὲ τὸ μὲν μῆκος ὡρισμένον τὸ παρὰ τὴν δίοδον ἐστὶ γὰρ ἑκατὸν ποδῶν ὡς δ' ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ βάθος ἴσον πειρῶνται ποιεῖν πλὴν τῶν συμμάχων. Probat & hoc, quod triariis dimidium tantum latitudinis adsignat, quia dimidium numerum habent.

Γενομένης δὲ τῆς τῶν ἱππέων παρεμβολῆς κατὰ μέσας τὰς τῶν χιλιάρχων σκηνάς.) Ex hoc loco colligi videtur posse, tum solos tribunos in hoc scamno tendere (non alium enim quam hunc locum occuparent legati) tum tribunorum media tentoria, non nisi quinquaginta pedum intervallo disjuncta esse. Quamvis Polybius in istis satis neglegens, interdum tabernacula & tabernaculorum locum vocat, quæ est tota pedatura.

Ἥμισυ ποιοῦντες τὸ βάθος τοῦ μήκους.) Ex hoc loco, siquidem triarii eadem ratione, quâ cæteri manipuli, tendunt, efficiendum videtur, quod diximus, triarios vel uno vel duobus ordinibus pedaturam pedum quinquaginta complevisse, & proinde cæteros manipulos vel uno longiori vel duobus vel quatuor papilionum ordinibus: neque enim aliter dimidio numero dimidium pedaturæ rectè adsignari videtur.

Διὰ τὴν τοῦ βάθους διαφοράν.) Quum impar sæpe sit numerus hominum, longitudo tamen eadem manet propter latitudinis variationem. Longitudo quidem pedaturæ manipuli, ut plurimum centum pedum est, non tamen semper: (plenioribus enim legionibus & huic adjicitur) sed semper æqualis est: hoc est, eandem longitudinem, quam accipiunt hastati, eandem & principes & triarii & equites & socii: quam primus manipulus, eam & cæteri: nam eadem longitudine totam metationem esse oportet à viâ principali ad tergum castrorum. Latitudo autem pedaturæ ita mutari potest, ut tamen unius generis manipulos eadem maneat, quo ne alii latiorem aliis pedaturam accipiant & viæ intercurrentes rigorem servare & à principiis ad decumanum latus rectà possint percurrere, puta, triarius primus dimidiam vel etiam dimidio minorem latitudinem accipiat, eadem & cæteris triariis dabitur. Quare, si qua diversitas in numero singulorum generum, quæ non tantum in principio inter triarios, & cæteros milites, sed etiam belli casibus inter hastatos

&

& principes naſci poteſt, ei contractâ arearum latitudine ſubveniri poteſt. Sed ſi centuriæ vel manipuli aliis ejuſdem generis minores fiant, ei malo non ſic occurritur: vel æquari centurias oportet, traductâ parte militum ex majoribus ad minores, vel minoribus eandem quam grandioribus pedaturam adſignari.

Πρὸς τὼ καὶ τὰς πλευραίας σημαίας ἐπιστρέφοντες στρατοπεδεύουσιν.) Obſervatur hoc in caſtris tam novis quam veteribus Romanorum, ut copiæ ad vallum tendentes, quacunque caſtrorum parte vallum reſpiciant, quo hoſte adoriente egredientes tentoriis ſuis, expeditius ad vallum tuendum accurrere queant. Ita ſociorum pedites ab utroque caſtrorum latere, ita extraordinarii ad portam extraordinariam converſi tendunt. Ita per omnem caſtrorum ambitum apud Hyginum cohortes legionariæ.

Ἀποτελεσθεισῶν δὲ τῶν ἀπασῶν πέντε διόδων.) In hac compoſitione caſtrorum quâ prætorium eâ in parte ponitur, quæ Hygino eſt prætentura, quinque viæ vicinales à principiis ad decumos ordines percurrunt. Sed cum prætorium in medio duarum legionum erigitur, tunc vias haſce vel quatuor vel ſex eſſe probabile eſt, vel nulla ad prætorium via vel duæ, ſingulæ ſingulis lateribus naſcentur, ut prætorium mediam partem obtineat & utriuſque lateris metatio ſit ſimilis.

Καθ' ἑκάστην δὲ σημαίαν τὰς πρώτας ἀφ' ἑκατέρου τοῦ μέρους σκηνὰς οἱ ταξίαρχοι λαμβάνουσιν.) Prima hinc & inde vel ab utraque parte tentoria centuriones, ait, occupare. Sed quid vocet utramque partem, non admodum perſpicuum eſt. An dextra & ſiniſtra, puta prioris centuriæ primum haſtatum ad principia ſecundæ centuriæ juxta ſecundum haſtatum? An à fronte alter eſt ad viam, alter à tergo proxime pedaturam contigui & averſi manipuli? An vero hinc inde in duabus areis oppoſitis ad viam vult tendere centuriones? Præterea in eodem ordine, quo milites, an extra ordinem? Deinde an eadem pedatura an ampliori? Nihil horum nos docet Polybius in iſtis parvis ſanè dictu, ſed ad inſtituendam recte metationem cum maxime ſcitu neceſſariis nimis neglegens. Diviſâ areâ in ſedecim areolas pedum viginti quinque per viginti quinque poterunt centuriones, ut in ſtipendiis & donativis, hic quoque duplum accipere, duplum, inquam, ejus quod cætera contubernia, quod & in Hyginiana metatione videtur fieri: ac iſtâ ratione vel in fronte ad viam vel ad latus unum arearum ordinem vel hinc inde dimidium occupare. Diſpoſito in duos ordines tabernaculorum manipulo amplitudo areæ facile permittit utrovis modo vel eodem ordine vel alio centurioni pedaturam adſignari. Sed his immorari non eſt propoſitum, non quod tanti

non sit, sed quod Polybius nec illius ætatis quisquam nobis autor sit. Leo præfectum in medio turmæ collocat.

Ἤν καλοῦσι πέμπτην, διὰ τὸ παρὰ τὰ πεμπτὰ τάγματα παρήκειν.) Lascaris & Lipsius legebant, διὰ τὸ παρὰ τὰ πέντε τάγματα. Quod ille vertit: *Quod post quinque ordines traducitur.* Hic: *Quod quinque illos ordines secat & pervadit.* Dividit hæc via medias legiones, ita, ut hinc inde quinque cujusque generis habeat manipulos. Probabilius tamen non inde, sed à quinctis ordinibus nomen sortitam, ut decumana à decumis ordinibus, principalis à principibus ordinibus, quod & Hyginus confirmat, cum ait: *Quinctanam appellari causâ copiarum.* Rectius itaque cum Casaubono legemus, παρὰ τὰ πεμπτὰ τάγματα.

Ὁ μὲν εἰς ἀγορὰν γίνεται τόπος ὁ δ' ἕτερος τῷ τε ταμίᾳ καὶ τοῖς ἅμα τούτῳ χορηγίαις.) Forum rerum utensilium & quæstorium non semper hac castrorum parte, sed interdum aliâ: ad portam decumanam in exercitu consulari: in duplicibus castris ab altera parte prætorii forum, ab altera quæstorium. Quoties major sauciorum copia accepta, scribente Polybio infra, etiam vacua circa prætorium loca complentes: τὴν ἀγορὰν καὶ τὸ ταμιεῖον συναγαγόντες εἰς αὐτὸν τὸν κατεπείγοντα πρὸς τὴν χρείαν τόπον. Plerunque autem conjuncta aut parvo dirimente intervallo collocabantur. Causa quod quæstori peculiaris cura rerum ad victum necessariarum & in hoc forum inspectio. Fallitur autem Lipsius, quod opinatur, hoc illud esse forum quod conventibus & legationibus audiendis servierit, quod *Gnomam* dicit Suidas appellari, in medio enim principiorum *Groma.*

Οἱ τῶν ἐπιλέκτων ἱππέων ἀπόλεκτοι.) Lipsius: *Extraordinariorum equitum ablecti.* Casaubonus: *Selecti ex equitibus extraordinariis.* Sed illud hac utique significatione Latinum non arbitror. *Selectos* recte vertas, quia ἀπόλεκτος, quamvis interdum idem quod ἐκλεκτὸς, tamen non raro, qui accuratiori cura & secundo quodam delectu ex electorum corpore selectus est. Sic apolecti sanctius concilium quod ex delectis constabat viris, ut Livius interpretatur apud Ætolos. Livius. *Concilium quidem universæ gentis Ætoli post dimissos Romanos non habuerunt, per apolectos autem (ita vocant sanctius concilium, quod ex delectis constat viris) id agitabant, quomodo res in Græcia novarentur.* Sic Latini dicunt *selectos judices, selectaque corpora patres*, apud Ovidium. *Delectos* itaque vel *selectos* recte appellabimus. Fuit hæc turma & cohors quædam delecta consulum, ex quo fonte equites prætoriani & singulares deinde originem videntur traxisse.

Καὶ

Καὶ τινὲς τῶν ἐθελοντηδὸν στρατευομένων τῇ τῶν ὑπάτων χάριτι) Evocatos intelligit. Hi enim ex beneficiariis Imperatorum & in gratiam consulum speque præmiorum & ordinum militabant. Cæsar. *Evocatorum circiter duo millia, quæ ex beneficiariis superiorum exercituum ad eum convenerant.* Idem: *Multi undique ex veteribus Pompeji exercitibus spe præmiorum atque ordinum evocantur.* Apud Hyginum primipilares & evocati in pedatura cohortis prætoriæ accipiunt locum dextra sinistraque prætorii: proxime prætorium tendunt comites Imperatoris.

Ἑξῆς δὲ τούτοις δίοδος ἀπολείπεται πλάτος μὲν ποδῶν ἑκατόν.) Viam hanc centum pedum in hac compositione castrorum, qua prætorium inter vias principales & hanc medium usum etiam quinctanæ præbuisse resque in ejus parte venales & similia fuisse, quæstorium & forum adsitum facile persuadent. Hanc autem esse, quam quinctanam Hyginus appellat, ad posticum prætorii positam, ut putat vir doctissimus, neminem arbitraturum certus sum, qui Hygini castra propius inspexerit, nostrasque ad eum notas. Prætorium illud ab altera viæ principalis parte, postica pars ejus ad veram illam viam quinctanam à quintis ordinibus ita dictam posita est. Huic autem viæ in Hyginianis castris respondere videtur, pars illa sagularis, quæ super quatuor cohortes legionarias in fronte castrorum ad vallum prætendentes, per transversa castra percurrit: quamvis enim Hyginus disertè non dicat transire hac viam sagularem: distinguit tamen has cohortes à cohortibus eâ castrorum parte intra viam sagularem tendentibus, ex quo apparet viam intermediam esse.

Δίοδος ἀπολείπεται πεντήκοντα ποδῶν.) Hæc est via in castris Hyginianis & simplicibus prætoria, cui Hyginus quantum viæ principali tribuit pedes sexaginta: At hic tantum quinquaginta, sive quod lata illa transversa via tantum spacii occupat, ut satis sit ad educendas ad intervallum copias sive quod combinata consulum castra respicit, in quibus hinc non ad portam prætoriam, sed ad alterius consulis castra transitus est.

Πάντων δὲ τῶν τεττάρων στρατοπέδων.) Omnes Polybii interpretes hæc ita accipiunt, quasi rem novam hic doceat, de qua antea non sit locutus, præcedentia ad unam duarum legionum vel consularem exercitum referentes, quod ut clarius exprimeret Casaubonus vocem δὲ interpretatus est, *at.* Ego vero non dubito progredi Polybium in re eadem explicandâ, tantum quod cum antea omnia eodem modo collocarit, nunc differentiam adjiciat, quæ est in compositione duarum & quatuor legionum. Quare convertemus: *Cum igitur quatuor legiones.* Ita supra. *Ἀθροισθέντων*

τὸ καὶ τῶν συμμάχων ὁμοῦ τοῖς Ρωμαίοις. Item. Τούτων δ' ἐκτρεπῶν γενομένων. Συναπλοῦσας κατὰ τὰς τῶν ἐπιλέκτων ἑκατέρου τοῦ στρατοπέδου παρεμβολὰς, ὥς ἐποιοῦμεν εἰς τὴν ὀπίσω βλέποντας ἐπιφάνειαν) Salmaſius in exercitationibus Plinianis ſcribit graviſſimè lapſos viros maximos, qui veluti ex deſcriptione Polybii prætorium *locent haud longè à portâ prætoriâ inter tribunorum & aliorum ducum tentoria medium. Ad ipſam verò portam prætoriam extraordinariis pedaturam adſignent. Nihil tam ex* διαμέτρου *contrarium Polybiana metatione. Extraordinarii ad portam decumanam tendebant, quæ oppoſita prætoriæ ad tergum caſtrorum.* Statim. *Duo terga caſtrorum cohærebant ad portam decumanam ubi extraordinarii tendebant, duo caſtra ſic juncta ſi divideres omnibus iiſdem manentibus, prætoria conſulum in utriſque caſtris ad portam decumanam deprehenderentur.* Sed profectò ipſe labitur graviſſimè ejuſque erroris reus eſt, cujus priores inſimulat. Cohæſiſſe duplicia caſtra ea parte, qua extraordinarii tendebant, Polybii hic locus in dubium vocare non ſinit, & inter omnes convenit. Illud quæritur, pars hæc ad portam prætoriam, an ad decumanam fuerit? Pro hac ſententia ſtat Salmaſius, pro illa cæteri omnes, qui ad Polybium ſcripſere. Cauſam, quæ illum movit, non equidem adducit, ut decebat in re, in quâ à ſententia tot tantorumque virorum diſcedit, ſed quantum conjicio, non alia fuit, quam quod Polybius partem hanc *tergum caſtrorum* nominat: Ad tergum autem caſtrorum & erat & à Latinis eſſe dicebatur porta decumana. Sed Polybius, ut ſupra monuimus, docendi cauſa frontem appellat, quod eſt tergum, & contra tergum, quæ eſt frons. Et ideo aliquoties dicit has partes ita ſe ſemper nominare, minimè neceſſaria monitiuncula, nedum repetitione, niſi à vulgari & conſuetà appellatione recederet. Cum de latitudine & longitudine caſtrorum loquitur, non interpretatur: nihil enim abit à conſuetudine loquendi. At frontis & tergi cum meminit, deſcribit, quæ illa pars ſit, quam hoc nomine appellaturus ſit. Nam extraordinarios alioquin non ad verum caſtrorum tergum, hoc eſt, decumanam in ſimplicibus caſtris (de iis enim diſputamus: nam in duplicibus in medio) conſediſſe evincat vel nomen portæ extraordinariæ ab extraordinariis haud dubiè juxta tendentibus, ut decumana à cohortibus decimis, ductum. Si enim locus extraordinariorum ad portam decumanam, hanc & portam extraordinariam eandem eſſe oporteret: at hæ non tantum diverſæ, ſed etiam adverſæ ſunt. Livius XL. M. Valerium *erumpere extraordinaria porta juſſit: ad dexteram principalem haſtatos legionis primæ inſtruxit. tertia legio adverſus ſiniſtram principalem. Q. Fulvius Flaccus cum*

cum dextera ala ad quæstoriam portam positus. Idem firmat dispositio Polybiana in qua extraordinarii non juxta cohortes decimas, sed contrariâ castrorum parte ad vallum tendunt. Quod si velimus extraordinarios ad portam decumanam collocari, statuendum sit cohortes decimas legionis ad portam extraordinariam vel prætoriam sedere, quod minimè admittendum, cum in illis castris omnia antiquo more disponantur, principes castrorum ad principia, quinti ordines ad quintanam, Porta prætoria in prætorii, quæstoria in quæstorii rigore, unde hæc traxerunt nomina. Quare extraordinarios eadem ratione ad portam extraordinariam vel prætoriam, decimas cohortes ad decumanam tetendisse certum est.

Τὸ ᾗ χωρίον διπλάσιον ἢ πρόσθεν, τὸ ᾗ περίμετρον ἡμιόλιον.) Spatium prioris duplum, circuitus sesqui alter. Siquidem inter extraordinarios utriusque exercitus spatium illud, quod est ad vallum, cum pedatura ipsius valli bis fuerit relictum inane, hoc est quadringenti quinquaginta, vel utique supra quadringentos pedes erit, præcise verum erit de tota castrorum pedatura ejusque circuitu exteriori. At si nimium videtur minusque necessarium in mediis castris tantum inanis soli, de interioribus castris eorumque podismo & perimetro hæc accipi poterunt, nisi potius Polybius minutias istas non consectatus est.

Ο'υδὲν ἕτερον δεῖ νοεῖν πλὴν δύο στρατείας.) Alterius exercitus consularis pedaturam non explevit, quia eadem utriusque ratio. Ita & Hyginus partem dimidiam castrorum tantum disponit, quod percepta ea de toto constet.

Ο'ταν μὲν ἦν συμβαίνῃ τὺς ὑπάτους ἀμφοτέρους ὁμοῦ στρατοπεδεύειν.) Hæc repetitio satis probat, quod supra diximus de eadem hic compositione, qua superius, loqui. Ac omnes quidem Polybii interpretes, quique de castris Polybianis scripserunt, omnia, quæ in hoc opusculo dixit, de castrametatione duarum legionum intelligunt: nec sine magnis causis, cum tot loca nos eo trahant. Ac primum consules quotannis quatuor legiones ait scribere, sed fere legionibus suis edicere separatim locum ad conveniendum. Τάτῳ δ'ὡς ἐπίπαν ἑκάτερος χωρὶς τὸν τόπον τοῖς αὐτοῖς στρατοπέδοις. ἑκατέρῳ γὰρ δίδοται τὸ μέρος τῶν συμμάχων καὶ δύο τῶν Ρωμαϊκῶν στρατοπέδων: videtur autem vulgarem rationem metationis hic docere. Præterea castrorum, quæ descripsit, universa forma fit quadrata æqui-latera. Τὸ μὲν σύμπαν σχῆμα γίνεται τῆς στρατοπεδείας τετράγωνον ἰσόπλευρον. Quæ manifestum est de duarum legionum castris dici: quatuor enim legionum castra non quadrata, sed oblonga fiunt. Et

ſtatim poſt hæc, quamvis jam non niſi duabus legionibus pedaturam adſignaverit, ex dictis jam facile eſſe colligere totorum caſtrorum magnitudinem. Ad hoc motis infra caſtris non niſi duarum legionum cum ſociis agmen deſcribit. Ac ne quis putet de aliis illic copiis, de aliis hic loqui, caſtra ibi eadem omnino, qua hic, ratione, nec alio loco forum, prætorium & quæſtorium ponit. Eſt & inde palam ſimplicia caſtra reſpicere, quod in prædacenda foſſa muniendiſque caſtris duo latera ſociis, duo Romanis, utrique legioni unum attribuat. At Salmaſius in exercitationibus Plinianis in alia eſt ſententia, dicens id eos fefelliſſe, *quod Polybius non ſimplicium caſtrorum, ſed combinatorum metationem tota ea narratione deſcribat, ut ipſe diſertim profiteatur, quod mirari ſe tantos viros non advertiſſe. Igitur quum ambo conſules bina caſtra in unum jungerent, & quatuor legiones intra unius valli ambitum concluderent, eam metandi rationem locum habuiſſe, ex binis caſtris veluti una facta, duo terga caſtrorum cohæſiſſe ad portam decumanam, ubi extraordinarii tenderent: Amborum conſulum prætoria haud longe inde in medio tribunorum & aliorum ducum utriuſque exercitus. Sic factum, ut duo prætoria conſulum ſimul metantium in medio ferme ſic adunatorum geminorum caſtrorum reperirentur. Duo caſtra ſic juncta ſi divideres omnibus iiſdem manentibus, prætoria conſulum in utriſque caſtris ad portam decumanam deprehendi ubi pedatura extraordinariorum. Nam ad portam poſticam, ubi portæ decumanæ, contingebant ſeſe duo caſtra, cum eſſent juncta: Deinde probat hoc & præcedenti loco Polybium clarè & planè fateri, quæcunque de caſtrametatione in anterioribus ſcripſerit, accipienda eſſe de junctis caſtris, atque adeo nihil apertius eſſe, quam prætorium in medio caſtrorum locari ſolitum, quum ſimplicia eſſent caſtra.* Sed decumanam fuiſſe ad quam extraordinarii tenderent, ſupra refutavimus. Ad duplicia caſtra referre hic Polybium, quæ ſuperius dixit, ſerio attendenti non ambiguum videtur. Οὐδὲν ἕτερον, inquit, *δεῖ νοεῖν πλὴν δύο στρατείας κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον παρεμβεβληκυίας.* Et rurſus in hoc loco, ut ſupra citavimus. Quid igitur dicemus? quomodo componemus hanc pugnam non tam doctiſſimorum virorum quam ipſius ſecum Polybii? Non aliter quam ſtatuendo, Polybium hoc agentem in hac digreſſione, ut unâ deſcriptione nos doceret & duarum & quatuor legionum compoſitionem: duarum tantum dediſſe, eâ ratione, qua in duplicibus caſtris ſemper diſponerentur, ita ut duplicata forma haberemus quatuor legionum caſtra. Hanc autem formam, tum ut unâ deſcriptione res perageretur, prætuliſſe, tum quod & in ſimplicibus caſtris, ita aliquando prætorium & quæſtorium collocarentur. Hoc enim

enim indicare arbitror illa: οὕτως ἀεὶ χρῶνται ταῖς στρατοπεδείαις, semper eo modo intellige, quem ostendi, solent metari, cum contra in simplicibus non semper ita collocarentur, imo vulgo alio, ut jam dicet, sed tamen aliquando etiam hoc modo. Nam & Cæsarem lego prætorium in castris unius legionis, non in medio, sed ad littus posuisse. *Tabernaculum*, inquit scriptor belli Africani, *secundum littus ipsum constituit, ut prope fluctus verberaret, hoc eo consilio fecit, nequis moræ quicquam fore speraret, & ut omnes in dies horasque parati essent.* Sive quod in castris in unius noctis transitum positis non semper justo loco constitueretur prætorium, sive quod ex insueto castrorum ordine colligere potuerunt non diuturnam fore mansionem: Africanus & Leo tantum vetant mediâ viâ collocari prætorium, non admodum laborantes à qua parte viæ. Africanus. Τὸν δὲ στρατηγὸν εἰς ἓν μέρος δεῖ ἀποσκευάζειν καὶ μὴ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁδοῦ ἵνα καὶ τὴν πάροδον κωλύῃ, καὶ ὑπὸ τῶν διερχομένων ὀχλῆται, &c.

Ὅταν δὲ χωρὶς.) *Quoties vero separata habent castra.* Et verba & sententia verborum satis perspicua, si per interpretes liceret. Hi enim persuasum habentes Polybium supra omnia docuisse, quæ ad metationem unius consularis exercitus pertinent, fingunt hic formam nescio quam, qua & conjuncta & separata castra habent consules, cum palam sit de uno consulari exercitu loqui.

Τὴν δ᾽ ἀγορὰν καὶ τὸ ταμιεῖον καὶ τὸ στρατήγιον μέσον τιθέασι, τῶν δυοῖν στρατοπέδων.) In hoc loco interpretando, propter eam, quam diximus, opinionem, hallucinati sunt omnes, vertunt enim: *Forum & quæstorium & prætorium in medio utriusque exercitus collocant.* Nec tamen probabilem extricant sensum. Patritius postquam diu multumque frustra se fatigavit, multum hunc locum absurditatis dicit habere: cujus sententiam amplexus Lipsius quamvis dissimulet. *Videtur*, inquit, *videtur (nam satis hæc ambigua) quod ad legiones omnia tunc fuisse eadem, duntaxat prætorium, quæstorium & forum tunc admota ad vallum, & sic communionem inter consules fuisse, singulis tamen castris vallo suo discretis, nam hoc nisi fuisset, jam non esset metatio, & castra diversa: hoc autem fieri potuit, vel in oblonga illa figura jam dicta, saltem, ut extraordinarii amoverentur & ad latus locarentur, vel in figura alia, ut castra velut geminarentur, sed duplici vallo discreta. Prætorium autem & adjuncta ad latus utrumque circa portas principales. Ista ex Polybio, etsi raro in libris, qui hodie, consules sic junctis castris vallo tamen divisos fuisse legas.* Hæc ille, quibus ego addo non raro, sed planè nusquam apud veteres inve-

inveniri, ſed patrum noſtrorum memoria in cerebro interpretum Polybii natum altumque hoc commentum plenum abſurditatis & periculi. Quid enim abſurdius, quam duo prætoria ut conjungantur extra caſtra protrudi? duos conſules tanquam milites, qui parum proſpere pugnaſſent, extra vallum à ſuis abſtrahi, & quodammodo hoſtibus exponi? Sed illa, quam diximus, opinio produxit hoc monſtrum, fecitque, ut verba per ſe clara alio detorquerentur. Vidit hoc &, quo dignior laude, primus omnium vidit Salmaſius, monuitque Polybium hic de ſimplicibus caſtris loqui, ſed tamen ne ſic quidem hunc locum recte interpretatus eſt: *Forum vero & quæſtorium, prætoriumque in medio ponunt:* nec addit, quod caput eſt, quorum in medio: velle videtur in medio caſtrorum, indicant id verba ſequentia. *Quid apertius quam prætorium in medio caſtrorum locari vulgo ſolitum, quum ſimplicia erant caſtra?* At Polybius ſic intelligi non poteſt, ſive rem ſive verba ſpectes. Forum enim & quæſtorium & prætorium inquit in medio poni, at hæc omnia in medio caſtrorum non ponebantur. Nec verba ipſa μέσον τιθέασιν τῶν δυοῖν στρατοπέδων verti poſſunt, *in medio caſtrorum*, niſi velis cum interpretibus: *In medio duorum caſtrorum vel utriuſque exercitus:* quo illorum ſententia maximè confirmetur. Vertendum erat omnino: *In medio duarum legionum.* Polybium enim voce iſtâ hoc loco legionem deſignare, ſole meridiano clarius apparet ex præcedentibus, ubi de differentiâ metationis duplicium & ſimplicium caſtrorum agere incipit. Πάντων δὲ τῶν τεττάρων στρατοπέδων καὶ τῶν ὑπάτων ἀμφοτέρων εἰς ἕνα χάρακα συναθροισθέντων. Quæ recte de quatuor legionibus acceperunt, quo magis miror, adeo illis faſcinatos fuiſſe oculos, ut illa de duabus accipi debere non viderint. Repetit deinde eandem rem aliis verbis, ne longior periodus, in qua dicitur, & qua parte caſtrorum duplicia caſtra cohæreant, & quam efficiant formam, obſcurum faciat, quod illi propoſitum hic eſt, oſtendere nempe diſcrepantiam metationis unius & duorum conſularium exercituum: Ὅταν μὲν οὖν συμβαίνῃ τοὺς ὑπάτους ἀμφοτέρους ὁμοῦ στρατοπεδεύειν. *Quoties igitur contingit utroſque conſules una metari*, vel juncta caſtra habere, οὕτως ἀεὶ χρῶνται ταῖς στρατοπεδείαις. *Hoc modo ſemper ſolent metari*, vel ſemper hoc modo illa diſponuntur. Addit jam quo differant ſimplicia caſtra. Ὅταν δὲ χωρίς. *Quoties vero ſeorſum*, ſcilicet metantur vel ſeparata habent caſtra. Quid tum? Forum & quæſtorium & prætorium, μέσον τιθέασιν τῶν δυοῖν στρατοπέδων. Plerumque autem veteri republica unum conſulem duabus legionibus rem geſſiſſe notum eſt. Polybius libro 3. καὶ τοὺς μὲν πλείστους ἀγῶνας δι' ἑνὸς ὑπάτου καὶ δύο στρατοπέδων καὶ τῶν προειρημένους

ῥημένου πλῆθους τῶν συμμάχων κρίνουσι. Hæc erant ſimplicia caſtra : ut in duplicibus quatuor, ſic in ſimplicibus duæ legiones : utque in illis prætoria & quæſtoria bina eâ parte, quâ conjungebantur caſtra, id eſt, in medio quatuor legionum : ita in his prætorium & quæſtorium in medio duarum legionum. Illud in utriſque non procul à media parte totorum caſtrorum ad principia : quæſtorium verò in rigore portæ decumanæ à tergo prætorii, inter quæ medium forum. Ac hunc in conſulari exercitu & quotidianâ metatione verum harum partium locum eſſe multa probant : ita quæſtorium ad portam decumanam in caſtris Atilii conſulis locat Livius. *Ab tergo*, inquit, *caſtrorum porta decumana impetus factus : itaque captum quæſtorium quæſtorque ibi L. Opimius Panſa occiſus.* Adde, quod ipſa porta quæſtoria cognominata : unde, niſi à quæſtorio proximo? Livius XXIII. *Alius tumultus ab averſâ caſtrorum parte eſt exortus : in portam quæſtoriam irruperant Galli.* Similiter quintanam forum rerum utenſilium eſſe, & Feſtus & vox ipſa inde ad haſtam tranſlata ſatis adſtruunt, ſitam verò, quo diximus loco, nemo negare poteſt, niſi qui Polybium & veteres palam impugnet. Quæ ſanè talia eſſe ipſe Lipſius fatetur, *ut nihil iis ſine calumnia obtendere poſſit. Deſcendit autem illuc, ut olim & veteri ævo quæſtorium fuerit è regione decumanæ via media quintana : ante Polybii tamen ævum mutarit & viſum transferri quæſtorium in prætorii latus, ut vicinius.* Quæ ego non laborabo refellere, ut nulla veterum autoritate fulta; immo ut illis ipſis autoritatibus, quas adducit, ſatis refutata. Quis enim diſertius dixit Hygino, quæſtorium etiam illa ætate fuiſſe ſupra prætorium in rigore portæ decumanæ? Quis magis illi contrarius quam ille, quem pro ſe citat Livius in XLI? *Prætorio dejecto, direptis, quæ ibi fuerant, ad quæſtorium, forum, quintanamque hoſtes pervenerunt : ibi quum omnium rerum paratam expoſitamque copiam & ſtratos lectos in quæſtorio inveniſſent, regulus accubans epulari cepit.* A prætorio ad quintanam, ab hac ad quæſtorium itur, & plane eodem ordine, quo in caſtris Hyginianis hæc ſunt diſpoſita, ut inter duas legiones media eſſe dubium non ſit. Nam & alii veterum, prætorium non in prætenturâ, ut iſti, ſed, ut Hyginus, in medio caſtrorum locant. Virgilius de prætorio in caſtris Æneæ, in quo concilium habebat Aſcanius cum principibus exercitus.

Ductores primi tenerum & delecta juventus
Conſilium ſummis regni de rebus habebant :
Quid facerent, quisve Æneæ jam nuncius eſſet :
Stant longis adnixi haſtis & ſcuta tenentes,
Caſtrorum & campi medio.

 Servius:

Servius: *In medio campi spacio: qui campus castrorum medius fuit, quia in mediis castris Principes sunt.* Josephus scribit Principum tabernacula in medio castrorum esse, inter quæ μεσαίτατον, maxime medium prætorium. At enim hac ratione, siquidem cætera eodem, quo antea modo disponantur, prætentura jam in illis duplicibus castris satis vacua & inanis, magis magisque nudabitur: vellem equidem Polybius clarius & minus neglegenter hæc docuisset, scrupulosque similes exemisset: sed tamen cum nationibus in prætenturâ paulo ante dederit locum, his utrimque ubi forum & quæstorium fuit, receptis jam non admodum multum supererit, præter viam prætoriam, quam in istis castris latiorem, centum minimum pedum esse non ambigo. Quid si valetudinarium, veterinarium & fabrica, quæ hic omnino intacta reliquit, & Hyginus in hac parte locat, adjicienda? Quid si suum legatis scamnum æquè ac Tribunis? Occupabitur pleraque pars prætenturæ, quam Polybius perfunctoriè admodum describit, etiam in illa duorum exercituum compositione, quasi satis habens, metationem legionum Romanarum ostendisse. Sed & in eo à Polybii mente positio hæc Prætorii inter duas legiones abire videtur, quod tota castra non quadrata æquilatera, sed ducentis minimum pedibus latiora quam longiora fiant. Sed cum longitudinem prætenturæ parùm accuratè definiverit, nec satis ostenderit, an cum intervallo quod est ad portam prætoriam, an verò absque eo castra hæc dimidiata vel simplicia quadrata sint, ne hoc quidem pro certo affirmari potest: Si enim absque intervallo ea jam est castrorum forma, interposito prætorio & adjecto intervallo, habebis iterum justum quadratum: utrique enim ducenti dabuntur pedes, huic in longitudine, illi in latitudine castrorum; quamquam hanc formam non semper ad pedem observari ostendit ipse Polybius: quoties enim major fuerit sociorum multitudo, ad pedaturam eorum utrimque lateribus strigam jubet adjicere, quo castrorum latitudo paulum excrescat necesse est.

Πάντας ἐλευθέρους ὁμοῦ καὶ δούλους ὁρμίζουσι καθ' ἕνα ποιούμενοι τὸν ὁρκισμόν.) Transit Polybius à metatione ad jusjurandum, quod castris positis dicebant. Meminit supra alterius Sacramenti, in quod peracto delectu adacti, jurabant se ducibus fore dicto audientes strenueque & pro viribus effecturos, quæ jusserint. Apud alios autem rerum Romanarum scriptores, aliorum aut certè non per omnia eorundem Sacramentorum mentio fit, unde melius plerisque visum de Sacramentis militaribus uno loco agere. Ac non pauca veterum testimonia huc facientia collegerunt pridem viri docti & antiquitatis Romanæ gnari; inprimis autem Carolus Sigonius,

Barna-

Barnabas Briſſonius & Juſtus Lipſius, ad quorum te erudita ſcripta mittere, nos quidem malebamus, quam ſupervacaneâ repetitione eorum, quæ bene ab iſtis dicta ſunt, mihi tibique tædio eſſe. Sed quum illi partim nuda loca citare ſatis habuerint nullis nec diſtinctionibus eorum, quæ confusè dicuntur, nec interpretatione eorum quæ obſcurè, adjectâ; partim veterum mentem parum aſſequi videantur, nobis hanc materiam belli tractantibus partem hanc ſilentio præterire non licuit: quia autem hæc & quæ deinceps dicturi ſumus ex pluribus ſcriptoribus & longè lateque ſparſis antiquitatis reliquiis colligenda ſunt, ea tibi non in morem notarum, ſed in certa capita digeſta tradere conſilium fuit. Verum priuſquam à caſtrorum metatione diſcedamus, caſtra tum Polybiana, tum Hyginiana tironum cauſa, hic in forma placuit ſubjicere.

CAPUT I.

DE SACRAMENTIS.

Sacramentum à ſacro dicitur, autore Varrone. Sacrabatur enim aliquid, in civili illo Sacramento pecunia ad Pontificem depoſita : at in hoc militari ipſi milites, ſic leges ſacratæ, ut ſcribit Feſtus dicebantur, *quibus ſancitum erat, ut ſi quis adverſus eas feciſſet, ſacer alicui deorum eſſet cum familiâ pecuniaque*. Ejuſmodi leges ad cogendum exercitum Æqui, Volſci, Ligures olim habuere; de illis Livius in IV. *Lege ſacratâ, quæ maxima apud eos vis cogendæ militiæ erat, delectu habito, utrimque validi exercitus profecti in Algidum convenere.* Meminit & Livius legis ſacratæ militaris apud Romanos C. Marcio, Q. Servilio Coſſ. latæ. *Ne cujus militis ſcripti nomen niſi ipſo volente deleretur: Sacrata jura* apud Virgilium Æneid. 2.

Fas mihi Grajorum ſacrata reſolvere jura,
Fas odiſſe viros, atque omnia ferre ſub auras,
Si qua tegunt: teneor patriæ nec legibus ullis.

Quod Servius interpretatur, ut non incidat in Sacramenti pœnam : militare Sacramentum τὸν ἱερὸν ὅρκον, Dionyſius appellat libro VIII. Καὶ προσιόντες ἐπὶ τῆς στρατολογίας τοῖς πεταγμένοις τὸν ἱερὸν ὅρκον ὤμνυσαν καὶ ὑπὸ τὰς σημαίας κατεγράφοντο. Merito: tum vocem Latinam, Sacramentum reſpiciens, tum rem ipſam inſignis ſanctimoniæ à qua militia ſacrata & milites ſacrati. Livius. *Cæca ac fortuita pro ſolemni ac ſacrata militia ſit.* Vegetius. *Milites jurare ſolent & ideo militiæ ſacrati dicuntur.* Maximinus apud Julium Capitolinum milites ſuos ita alloquitur : *Sacrati commilitones imo etiam mei conſecranei.* Dionyſius libro VI. Τῶν γὰρ ἱερῶν ἐπι ταγμά-

ταγμάτων κύριος ἦν τοῖς στρατιωτικοῖς ὅρκοις κατειργμένων καὶ οὐδεὶς ἀπολείπεσθαι τῶν σημείων ἐξῆν. Ad quæ Lipſius: *ſacras legiones ſe nec intelligere nec retinere, tranſponere magis Græcam vocem & legere τῶν ἱερῶν σημείων & ſignis addere, quæ dicta & habita ſacra.* At nulla erat turbandi hunc locum cauſa; eadem ratione quâ à Sacramento Latini militiam, militeſque ſacratos, Dionyſius propter τὸν ἱερὸν ὅρκον legiones ſacras dixit. Sic ἱερὸς λόχος Athenæo, Heſychio, aliis, ſacra cohors Thebanorum, quę ab Epaminonda, vel ut alii volunt Gorgidâ inſtituta. Idem Dionyſius τὸν στρατιωτικὸν ὅρκον τὸν κράτιστον ὅρκον vocat, quod inviolatè ſanctéque haberetur, maximéque omnium ſervaretur: ὤμοσε τὸν ἐπιχώριον τε ῥωμαίοις καὶ κράτιστον ὅρκον: nam ut alibi ſcribit, ὁ στρατιωτικὸς ὅρκος ὃν ἁπάντων μάλιστα ἐμπεδοῦσι ῥωμαῖοι. Maximino apud Herodianum libro VIII. dicitur, ὁ στρατιωτικὸς ὅρκος τῆς ῥωμαίων ἀρχῆς σεμνὸν μυστήριον. *Grave myſterium Romani principatus.* Ac Sacramentum militare tam neceſſarium veteres exiſtimaſſe, ut non crederent jure pugnare in hoſtem poſſe, niſi qui eo obligatus eſſet, ex Cicerone notum eſt libro I. de Officiis, ubi ſcribit dimiſſa à Pompilio legione in quâ Catonis Cenſorii filius militaverat, Catonem ad Pompilium ſcripſiſſe, *ut ſi eum pateretur in exercitu remanere, ſecundo eum obligaret militiæ Sacramento; quia priore amiſſo jure pugnare cum hoſte non poſſet. Ejuſdem M. Catonis ſenis eſſe epiſtolam ad M. Filium, in qua ſcripſerit ſe audiſſe eum miſſum factum à conſule cum in Macedoniâ Perſico bello miles eſſet, monere in ea, ut caveat ne prælium ineat; non enim ei jus eſſe, qui miles non ſit, pugnare cum hoſte.* Cujus rei cauſam inquirit Plutarchus in quæſtionibus Romanis. An, inquit, quod ſolam neceſſitatem homini hominis occidendi jus dare oportet & qui ſine lege & extra ordinem occidit, homicida eſt? Ideo Chryſantam laudavit Cyrus, quod cum in eo eſſet, ut interficeret hoſtem, jamque enſem ſuſtuliſſet; ſimul ac receptui cani audivit, repreſſit manum & cæde ſibi interdictum ratus, hominem dimiſit: An verò quod qui cum hoſte manum conſerere vult, ſine lege eſſe non debet, nec impune ferre, ſi quid per ignaviam peccaverit; non enim tantum fortiter faciendo proſit, quantum noceat male pugnando fugiendoque: Dimiſſus autem miles, legibus militaribus non tenetur; at qui Sacramento ſe obligavit, Imperatori legibuſque ſe ſubjecit. Ac nihil vetat utramque recipi cauſam. Altera juſtitiâ, altera prudentiâ Romanorum digna eſt. Cum enim bellum non hominum interficiendorum: ſed juſtitiæ & juris, quod per leges non licuit, per arma obtinendi gratiâ ſuſcipi debeat, æquum eſt illud, ſic quoque geri, ut in omni actu appareat juris & legum reverentia, ut videant ipſi, qui ut hoſtes occiduntur, parci ſibi ut homini-

bus, occidi se ab invitis & gementibus, nec nisi sub certâ lege, quatenus finis belli & necessitas publica exigunt. Quando autem & quatenus hæc pugnam cædemque requirant; non est cujuslibet è vulgo; sed ejus judicium, cui summa imperii bellique administrandi permissa est. Hujus itaque legibus bonus miles ante omnia adstringi debet. Præterea cum usu compertum sit, non tantum ferociam & virtutem ad summam victoriæ conferre, quantum disciplinam quæ obsequio continetur: ad hoc rem militarem plus quam humanâ vi & divinâ quadam fortunâ opus habere nemo ignoret; Meritò milites, priusquam eorum dextris fideique tanta res committeretur, sanctissimis Sacramentis & disciplinæ obligare & ipsis deis consecrare videntur voluisse. Tria autem apud veteres Romanos comperior fuisse Sacramenta militaria & rebus quas complectebantur & formis jurisjurandi diversa & distincta, quæ in legitima militia omnes milites, sed diversis diebus & temporibus adigebantur.

Primum in ipso delectu cum nomina darent, antiquitus dixisse docent nos veteres quando delectum habere, citare & Sacramento rogare, nomina dare & Sacramento dicere pro re pæne eadem sumunt. Dionysius libro XI. *Licet enim tribunis obsistere consulibus vi ad militare Sacramentum adigantur tribuni eos eripiunt & impediunt ne ulla de imperium detrectantibus sumatur pœna.* Livius. *Dictator omnes juniores nullo detrectante militiam Sacramento adegit.* Idem L. IV. *Hoc decreto consul armatus cum paucis appellantibus tribunum collum torsisset, metu cæteri Sacramento dixere.* Idem L. XXX. II. *Obvios in agros Sacramento rogatos arma capere & sequi jubebat*: Libro II. *Quum retinendi jus creditori non esset concursus in forum ut Sacramento dicerent fieri.* Juniores militiam detrectantes primo statim delectu citati, ad nomen non respondebant & si consul lictorem mitteret appellabant tribunos: non autem nominibus jam datis post delectum demum (quo tempore Polybius scribit Sacramento dixisse) Sacramentum detrectabant: Prius igitur & in ipso delectu ubi citati nomina dedissent, singuli Sacramento antiquitus dixerunt. Dionysius disertè in delectu ad militare Sacramentum citari, Lib. VI. Χρόνον ὁρίσαντες ἐν ᾧ τὴν καταγραφὴν τῶν στρατιωτῶν ἔμελλον ποιεῖσθαι. ὡς δ' οὐχ ὑπήκουον αὐτοῖς οἱ δημοτικοὶ καλούμενοι πολλάκις ἐπὶ τὸν στρατιωτικὸν ὅρκον, οὐκέτι τὴν αὐτὴν ἑκάτερος εἶχε γνώμην. Servius item ad VIII. Æneidos ostendit singulos rogatos. *Apud majores nostros tria erant militiæ genera in bellis gerendis. Nam aut legitima erat militia aut conjuratio aut evocatio. Legitima erat militia, qua singuli jurabant pro republica se esse facturos, nec discedere nisi completis stipendiis, id est militiæ temporibus & Sacramentum vocabatur.* Ut Æne. II.

Fas

Fas mihi Grajorum sacrata resolvere jura. Aut certè si esset tumultus, id est bellum Italicum vel Gallicum in quibus ex periculi vicinitate erat timor multus, quia singulos interrogare non vacabat, qui fuerat ducturus exercitum ibat ad Capitolium & exinde proferens duo signa unum roseum, quod pedites evocabat, & unum cæruleum quod erat equitum: Et qui convenissent simul jurabant & dicebatur ista militia conjuratio. Sacramentum opponit conjurationi, quod illo singuli rogarentur, singuli jurarent. Hac verò neque singuli rogarentur & omnes simul conjurarent, factum & posterioribus temporibus interdum, ut nominatim citati prisco illo more Sacramentum adigerentur. Livius de seditiosis Scipionis militibus ad Sueronem. *Citati milites nominatim apud tribunos militum in verba Scipionis jurant.* Apud eundem Gracchus Lib. 24. *Citatosque singulos jurejurando adigam, nisi queis morbus causa erit non aliter quam stantes cibum potumque quo ad stipendia facerent capturos.* Rogabant Sacramento illi qui præfecti delectui, qui erant veteri republica loco consulum plerunque tribuni militares, hi per præconem, ut testatur Appianus citabant nominatim: apud hos (ita loquuntur) dicebatur Sacramentum, Cæsar Bello Civili II. *Ne primam Sacramenti quod apud Domitium atque apud se quæstorem dixissent memoriam deponerent.* Livius. *Citati nominatim milites apud tribunos militum in verba P. Scipionis jurant.* Apud tribunos militum, sed in verba summi ducis. In verba jurare dicebantur, non ejus qui verba præibat (quamvis id etiam antiquitus factum ab illis, in quorum verba jurabant phrasis ostendit) sed ejus cujus nomine præibantur, qui summo imperio erat præfuturus, cui obedientiam promittebant, cujus nomen in Sacramento nominabantur, unde & *in nomen jurare* dicunt Tacitus, Suetonius, Ammianus. *Addebat Messala Valerius renovandum per annos Sacramentum in nomen Tiberii.* Ammianus de Juliani militibus. *Jussique universi in ejus nomen jurare solemniter gladiis cervicibus suis admotis sub execrationibus diris, verbis juravere conceptis omnes pro eo casus quo ad vitam profuderint, si id necessitas exegerit perlaturos.* Herodianus sic aliquoties ad verbum, Libro II. de Pertinace, εἴς τε τὸ ἐκείνου ὄνομα τοὺς συνήθεις ὅρκους ὀμόσαντες καὶ θύσαντες δαφνηφοροῦντες πᾶς ὁ δῆμος, καὶ τὸ στρατιωτικόν. Eadem locutione utitur alibi, quæ non multum abit à Baptismi formulâ, *Baptisare in nomen*, εἰς τὸ ὄνομα, Phrasis enim hæc Hebraica cum alibi aliud significet, ferè tamen imperium ejus involvit in cujus nomen transitur. Esaiæ IV. *Mulieres petunt ut invocetur nomen viri super eas:* Hoc est, ut sub imperio viri sint & ab eo trahant nomen. Significat autem non tam in nomine, id est jussu Dei Patris & Filii & Spiritus Sancti baptisare,

quam

quam Deo conſecrare & devovere. Ac præcedunt Baptiſmum in Eccleſia interrogationes & reſponſiones, quibus velut Sacramento rogantur & Sacramento dicunt & in verba ejus jurant, in cujus nomen deinde baptiſantur, εἰ πιστεύεις ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, ἔξεστιν, inquiebat Philippus Æthiope poſtulante Baptiſmum: Reſpondit ille, πιστεύω τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ εἶναι τὸν Ἰησοῦν Χριστόν. Habet & hoc Baptiſmus cum militari Sacramento commune, quod in eo ſicuti in delectu militiæ nomen datur. Propter quam ſimilitudinem, affinitatemque, Sacramenti vocabulum à Latinis patribus & ab Eccleſiâ receptum fuit. Tertullianus ad Martyres: *Vocati ſumus ad militiam Dei vivi, jam tunc, cum in Sacramenti verba ſpondimus.* Arriano etiam in Epictetum placuit hæc ſimilitudo: Jubet enim nos in Dei verba jurare, quemadmodum milites jurant in verba Cæſaris: ipſius verba: Τῷ Θεῷ ἔδει, καὶ ἡμᾶς ὀμνύειν ὅρκον οἷον στρατιῶται τῷ Καίσαρι. Ἀλλ᾽ ἐκεῖνοι μὲν τὴν μισθοφορίαν λαμβάνοντες ὀμνύουσι πάντων προτιμήσειν τὴν τοῦ Καίσαρος σωτηρίαν. Joſephus ὐ ἐσπασιάνῳ τὴν ἡγεμονίαν ὀρνύειν. Idem eodem nî fallor libro, εἰς αὐτὸν ὥρκωσεν. Sic & ſcriptores Novi Teſtamenti quod alibi dicunt baptiſare in nomen alicujus, alibi in aliquem: D. Paulus ad Romanos VI. Ἢ ἀγνοεῖτε; ὅτι ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν; I. ad Corinth. X. Πάντες εἰς τὸν Μωσῆν ἐβαπτίσαντο. Tertullianus Sacramentum militare & ſimul Baptiſmum reſpiciens, utroque dicit *in Dominum reſponderi. Crediſne humanum Sacramentum divino ſuperinduci licere & in alium Dominum reſpondere poſt Chriſtum.* Vulgò autem veteri republicâ in verba duorum conſulum, qui delectum haberent & ſummo cum imperio apud legiones eſſent: Habente delectum dictatore in verba etiam conſulum adactos legas apud Livium II. *Quanquam per dictatorem delectus habitus eſſet, tamen quia in Conſulum verba juraſſent, Sacramento teneri militem rati per cauſam renovati ab Æquis belli, educi ex urbe legiones juſſere*: Cauſa fuit, quod plures legiones ſcriberet, quarum quaſdam etiam tum conſulibus regendas daturus erat: Fortaſſean & illa, quod ſe dictatura abeunte novo delectu opus eſſe non voluit. Apud eundem in tertio L. Quintius Cincinnatus. *Nobis vero*, inquit, *nihil delectu opus eſt. quum quo tempore P. Valerius ad recipiendum Capitolium arma plebi dedit, omnes in verba juraverint, conventuros ſe juſſu conſulis nec injuſſu abituros. Edicimus itaque omnes, qui in verba juraſtis craſtinâ die armati ad lacum Regillum adſitis.* Hæc antiqui Sacramenti formula. *Conventuros ſe juſſu conſulis nec injuſſu abituros.* Polybius in ipſo Sacramento non meminit diei; ſed poſtea dicit juraſſe ad diem conventuros. Παραγγελομένης δὲ τῆς ἡμέρας εἰς ἣν ὤμοσαν ἀθροισθῆναι. Dubitari itaque non debet, an vera hæc fuerit

fuerit formula; dubitari poteſt an integra: exceptiones certè adjectas ex Gellio vel potius Cincio de re militari apud Gellium liquet Lib. XVI. C. 4. *Militibus autem ſcriptis dies præfiniebatur quo die adeſſent, & ut citanti conſuli reſponderent.* (Sed hæc à Gellio præpoſtero ordine citantur: Primo loco dicit quæ poſtremo, poſtremo quæ primo fiebant: Primum recitavit jusjurandum quod tempore ultimum; in caſtris enim dicebatur: addit militibus ſcriptis diem dictum ad conveniendum: nunc agit de jurejurando in quod adigebantur, vel in ipſo delectu vel utique ſtatim poſt delectum, priuſquam dies præfiniretur quo adeſſent: *Conventuros ſe juſſu conſulum* jurabant non adjecta die; quia volebant eos convenire quoties & quando neceſſum videretur, ut apparuit paulo ante ex oratione Cincinnati, qui milites jam dimiſſos vi hujus Sacramenti iterum convocavit & ad Lacum Regillum adeſſe juſſit: Rectius autem in Gellio hic legeris: *Et ut citanti conſuli reſponderant*, quia ſequitur, *Deinde, &c.* Senſus eſt, cum ad nomen reſpondiſſent & nomen dediſſent, tum jusjurandum adactos.) *Deinde*, inquit, *ita concipiebatur jusjurandum ut adeſſent, his additis exceptionibus, niſi harumce quæ cauſa erit, funus familiare, feriæve denicales, quæ non ejus rei cauſâ in eum diem collatæ ſint, quo is eo die minus ibi eſſet, morbus ſonticus, auſpiciumve quod ſine piaculo præterire non liceat, Sacrificiumve anniverſarium, quod rectè fieri non poſſet, niſi ipſus eo die ibi ſit, vis hoſtisve, ſtatus condictusve dies cum hoſte, ſi cui eorum harumce quæ cauſa erit, tum ſe poſtridie quam per eas cauſas licuiſſet, eo die venturum, adjuturumque eum qui eum pagum, vicum, oppidumve delegerit.* Polybius in hac re excuſationem nullam ſcribit admitti præter auſpicia & ea quæ ſunt impoſſibilia, id eſt ſuapte natura excipiuntur: Libro VI. *Παραγίνονται δὲ πάντες ἀδιαπτώτως οἱ καταγραφέντες ὡς ἂν μηδεμιᾶς ἄλλης συγχωρουμένης προφάσεως τοῖς ἐξορκισθεῖσι πλὴν ὀρνιθείας καὶ τῶν ἀδυνάτων.* Sed neglegentius opinor, ut cætera Sacramenti has quoque exceptiones attigit. Plures complectitur & haud dubie veras Cincii formula, quarum pleraque pertinent ad ſacrorum religiones, pietatem erga Deos, &, quæ proxima ſemper habita, erga ſuos talia, ſacrificium anniverſarium, auſpicium, feriæ denicales, funus familiare, quorum cum nihil ſine impia fraude neglegi credebatur poſſe, provideri placuit, ne his ſuſcipiendis militaris diſciplina & Sacramenti religio violaretur. Tanta cura fuit, ne quis etiam privatim neglectu aliquo religionum militiam auſpicaretur. Jam vis hoſtisve, morbus ſonticus inter illa ſunt, quæ præſtare nemo poſſit. Unum militum & ſimul peregrinorum commodis datum, ſi forte ſtatus condictus cum hoſte dies intercederet.

Atque hæc omnia non aliter excuſabant, quam ſi is, cui hæc cauſa emanſionis poſtridie quam per eas cauſas licuiſſet, adeſſet. Cauſæ autem an juſtæ eſſent etiam poſteriori militia, ſolebat diligenter examinari. Arrius Menander Digeſtis de re militari: *Examinantur autem cauſæ ſemper emanſionis, cur & ubi fuerit & quid egerit & datur venia valetudini, affectioni parentum & affinium & ſi ſervum fugientem perſecutus eſt, vel ſi qua hujusmodi cauſa.* Item: *Qui commeatus ſpatium exceſſit, emanſoris vel deſertoris loco habendus: habetur tamen ratio dierum, quibus reverſus eſt, item temporis navigationis vel itineris, & ſi ſe probet valetudine impeditum, vel à latronibus detentum ſimilive caſu moram paſſum, dum non tardius à loco profectum ſe probet, quam ut occurrere poſſet, intra commeatum reſtituendus eſt*: hæc de commeatu ille, eo tempore quo jusjurandum hoc pridem deſierat. Altera pars: *Nec injuſſu abituros*, nullam exceptionem admiſit, quando deſertionis nulla ſatis juſta cauſa. Præterea Polybius peracto demum delectu milites jurejurando adigit, ſimplici & generali obedientiæ: Ἐπιτελεσθείσης δὲ τῆς καταγραφῆς τὸν προειρημένον τρόπον ἀθροίσαντες τοὺς ἐπιλεγομένους οἱ προσήκοντες τῶν χιλιάρχων καθ' ἕκαστον στρατόπεδον καὶ λαβόντες ἐκ πάντων ἕνα τὸν ἐπιτηδειότατον ἐξορκίζουσιν ἦ μὴν πειθαρχήσειν καὶ ποιήσειν τὸ προσταττόμενον ὑπὸ τῶν ἀρχόντων κατὰ δύναμιν. Οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ὀμνύουσι καθ' ἕνα προσπορευόμενοι τοῦτ' αὐτὸ δηλοῦντες, ὅτι ποιήσουσι πάντα, καθάπερ ὁ πρῶτος. Diverſum hoc ab illo priori dixeris Sacramentum. Illud enim in ipſo delectu juraviſſe oſtendimus; hoc delectu jam habito liquet dictum: Illo ſpondent conventuros juſſu conſulum nec injuſſu abituros, hoc generaliter fore omnino, ut pareant Imperio ducum: illud ſinguli nominatim citati adiguntur, hic unum præjurantem cæteri ſequuntur idem in ſe quiſque jurantes. Sed Polybius in delectu citat tantum milites, Sacramenti mentionem nullam omnino facit: nec hic Sacramenti verba ſingula perſequitur (liquet id ex eo loco, quo dicit, juraſſe ad diem conventuros, cujus rei tamen hic non meminit) ſed rem ipſam ſummatim complectitur obedientiæ vocabulo, cujus non poſtrema pars eſt convenire juſſu ducum nec injuſſu abire. Probabile itaque eſt, Polybii hoc jusjurandum forma quidem & tempore quo dicebatur aliud atque illud antiquum eſſe: cæterum re ipſa idem, ac primum etiam quod illa ætate milites jurabant. Quod mihi ſit veriſimilius, cum apud Livium & Frontinum legam Bello Punico ſecundo, in forma Sacramenti à more majorum paululum receſſum eſſe. Livius. *Milites tum primum, quod nunquam antea factum, jurejurando adacti à tribunis militum, juſſu conſulum conventuros, neque injuſſu abituros. Ad eum diem nihil præter Sacramentum fuerat*, &c. Frontinus. *L. Paulo*

Paulo (ita hic scribendum est, vulgo legitur, *L. Flacco:* Lucius enim Æmilius Paulus cum C. Terentio Varrone consul fuit, anno Cannensi clade noto, in quem annum hæc refert Livius) *L. Paulo & C. Varrone Coss. milites primo jurejurando facti sunt, ante enim Sacramento tantummodo à tribunis rogabantur.* In quibus explicandis admodum laborat vir summus, libro de militia Romana, I. Dialogo de Sacramento. *Quid ais*, inquit, *Livi? nunquam antea factum: tu aliter docuisti & dedi jam totidem verba, sed discriminat ipse, etsi non sine ambage & nodo. Nam subdit ad eum diem, &c. Dicit hic duo nec vinclum æque validum fuisse, nec eadem verba. Non vinclum, quia Sacramentum & velut fœdus spontaneum quoddam inter ipsos erat, nec tribuni adigebant: non verba, quia formula tota diversa, nec quicquam ibi de sequela ducum aut signorum. Ita hic quidem Livius. Sed quis cum Dionysio conciliet, qui palam de ducibus & signis habet. Quin habet etiam Livius ipse, ut dedi supra. At, inquies, non jurarunt? Cur igitur idem Livius sic locutus. Omnes qui in verba jurastis. Item: in verba sua juratos centuriavit. Atque hæc olim & diu ante Punica. Præfatus sum intricatè hæc scripta, nec ego plenè & ad meum votum extrico.* Hæc Lipsius. Causa cur non extricet est, quod Sacramentum à jurejurando & conjuratione non distinguat: adacti quidem jam olim in verba consulum milites Romani, sed Sacramento non legitimo jurejurando: Sacramentum vim jurisjurandi habebat, & qui Sacramento dixerant, jurati rectè dicebantur. Sed Sacramenti non eadem & legitimi jurisjurandi forma: Sacramento rogabant qui delectui præerant, dicebant, qui rogabantur: In civili quoq; Sacramento rogabant & spondebant. Festus. *Sacramentum æs significat, quod pœnæ nomine penditur sive eo qui interrogatur sive contenditur.* In hoc militari jam diximus & passim legitur. Frontinus supra. *Ante à tribunis tantum Sacramento rogabantur.* Rogare autem & dicere relata esse, notum est, rogare sententiam & dicere sententiam, rogare Sacramento & dicere Sacramento. At jurejurando rogare non dicunt Latini, sed *jurejurando adigere*, vel *jusjurandum adigere, exigere, deferre, dare inter se*: nam formula verborum conceptorum quæ præibat is, qui jusjurandum adigebat, non habebat vim interrogandi, ut malè putant, sed dictandi. Apud Plautum Rudente. *L. Præi verbis, quid vis id quod domi est, nunquam illi supplicabo. G. Tene aram hanc. L. Teneo. G. dejurato mihi argentum daturum. L. Fiat, &c.* Idem ex milite glorioso scenâ ultimâ liquet. Eadem ratione intelligenda quoties præitur solemnis illa formula: *Ex tui animi sententiâ*, ut apud Livium. XLIII. *Ex tui animi sententia, tu ex edicto C. Claudii, Tib. Sempronii censorum in provinciam Macedoniam redibis,*

bis, quod ſine dolo malo facere poteris. Præeuntis enim verba hæc ſunt, quæ in ſecunda perſona non concipiebantur, quo interrogarent eum, quem adigebant jusjurandum: ſic enim etiam concipiebatur, cum nullæ interrogandi cauſæ, ut apud Petronium. *Ex tui animi ſententia, ut tu Triphæma neque injuriam tibi factam à Gytone quereris, &c.* Quæ erat tabula fœderis forma: ſed ne ille qui verba præibat in ſua perſona verba concipiens religione aliquâ verborum alligaretur; tanta enim erat jurisjurandi apud veteres ſanctitas, ut quamvis proprie non obligaret niſi ex animi ſententia affirmaretur, tamen ipſa quoque verba, quæ teſtem advocarent Deum, non temerè de ſe pronuntiarent. Videre id etiam eſt in loco paulo ante ex Plauto citato, ubi cum Gripus in ſuâ perſonâ quædam præiviſſet, mox tamen ubi ad execrationem pervenit mutat perſona.

L. Venus Cyrenenſis, teſtem te teſtor mihi,
Si vidulum illum, quem ego in navi perdidi,
Cum auro atque argento ſalvum inveſtigavero,
Iſque in poteſtatem meam pervenerit.
Tum ego huic Gripo dico, inquito & me tangito.
L. Tum ego huic Gripo dico, Venus, ut tu exaudias,
Talentum argenti magnum continuò dabo.
G. Si fraudaſſis, dicito uti te in quæſtu tuo
Venus eradicet caput atque ætatem tuam,
Tecum hoc habeto tamen, ubi juraveris.

Jusjurandum quod præjuratione fiebat in prima perſonâ concipiebatur. Idem enim jurabat qui præibat verba concepta: at in quod alios tantum adigebant in ſecunda perſona. Legitimum itaque jusjurandum, eo diverſum à Sacramento, quod illud interrogatione, hac adactione fiebat & conceptis verbis quæ præibantur. Sacramento præterea ſinguli antiquitus rogabantur. At hoc jusjurandum Polybianum præjuratione fiebat. Uno præjurante cæteri idem in ſe jurabant: eo potiſſimum conjurationem à Sacramento diſtinguit Servius loco quem ſupra citavimus. Feſtus. *Præjurationes facere dicuntur, qui ante alios conceptis verbis jurant, poſt quos in eadem verba jurantes tantummodo dicant. Idem in me.* Præjurationis exemplum in Livio, loco quem ſupra citavimus. *Victor, Fabi, revertar ex acie. Si fallat Jovem patrem Gradivumque & alios iratos invocat Deos. Idem deinceps in ſe quiſque jurat.* In quo etiam habes formulam invocationis in jurejurando militari, patrium enim jusjurandum dixiſſe, autor Dionyſius, & addit arrecto enſe, lib. IX. *Καὶ τὸ ξίφος ἀνατείνας ὤμοσε τ̀ ἐπιχωριόντε Ρομαίοις ϗ κράτιϛον ὅρκον.* Eſt & formula execrationis apud

Livium

Livium XXII. præeunte verba P. Scipione. *Si ſciens fallo ex animi mei ſententiâ, tum me Jupiter OPT. MAX. domum familiamque meam peſſimo letho afficiat*. Ubi ſeque, domum & familiam, quemadmodum lege ſacrata, execrationibus devovet, ſi fallat fidem. Cauſam hujus mutationis, quâ milites, qui antea Sacramento tantum rogabantur, jurejurando adigere inſtituerunt eandem, quam Servius ſupra allegat, conjurationis in tumultu Gallico fuiſſe arbitror. Quum enim in illô gravi bello in Italia dimicaretur & Hannibal ad portas eſſet, rationem delectus inſtituiſſe videntur, quæ & facilis & expedita eſſet, nec longa ſingulorum interrogatione tribunos moraretur. Fortaſſis etiam in illo publico periculo accuratiorem formulam fecerunt, additis nominatim omnibus exceptionibus juſtiſque cauſis emanſionis. Nam illæ quas utrique Sacramento adjectas ſcribit Gellius longiores ſunt, quam quæ in delectu quoties Sacramento rogarent, id eſt ad ſingulorum nomina à tribunis recitarentur, & quamvis antiquæ ſint, illos tamen barbatos barbaros illam ultimam antiquitatem minimè mihi redolere videntur. His demtis jusjurandum hoc & priſcum Sacramentum eodem vinculo militem adſtrinxiſſe eandemque rem continuiſſe, Livius diſertè nos docet. *Milites tum primum*, inquit, *jurejurando adacti à tribunis militum, juſſu conſulum conventuros nec injuſſu abituros*. At priſca republica non diu poſt exactos reges jam dixerat *juraſſe milites in verba conſulum, conventuros juſſu conſulum nec injuſſu abituros*. Hoc itaque intereſt, quod in rem eandem olim Sacramento poſtea jurejurando legitimo adacti ſunt. Quod olim in ipſo delectu, poſtea delectu finito juraverunt. Poſterioribus temporibus adauctam Sacramenti formulam & accuratiorem factam à vero non abhorret. Illud tamen quod Polybius dicit, juraſſe fore ſe ducibus dicto audientes & ſtrenuam fortemque operam daturos, jam olim in Sacramento fuiſſe facile mihi perſuadeo: quum obſequium & parendi neceſſitas primum & maximum vinculum ſit, quo res & diſciplina militaris continetur. Apud Livium Bello Punico ſecundo Volones à triumviris jurejurando adiguntur, *ſtrenuam fortemque operam daturos quoad Pœni in Italia eſſent*. Vegetius ſcribit, *Jurare milites omnia ſe ſtrenue facturos quæ præceperit imperator, nunquam deſerturos nec mortem recuſaturos pro republica Romanâ*: quæ ex priſco aliquo ſcriptore hauſta eſſe probabile eſt, adeo congruunt cum iis, quæ in antiquo Sacramento fuiſſe tradunt: omnia ſtrenue facturos, quæ præceperit Imperator, Polybianum jusjurandum eſt: non deſerturos Livianum, hoc verò ultimum de republica inſertum fuiſſe, veteres etiam teſtantur, nec uno Dionyſii loco, quod putat Lipſius, nititur. Apud Dionyſium

nysium lib. IX. Appius plebi exprobat perjurium quod arma quæ se pro patriæ defensione jurassent sumturos in ipsam vertissent. Idem lib. X. scribit jurasse. Ἀκολουθήσειν τοῖς ὑπάτοις ἐφ' οὓς ἂν καλῶνται πολέμους καὶ μήτε ἀπολείψειν τὰ σημεῖα μήτε ἄλλο πρᾶξαι μηθὲν ἐναντίον τῷ νόμῳ Sed & Servius ad 2. & 8. Æneid. *Sacramento rogati qui post electionem in rempublicam jurant:* & ibidem paulo ante. *Miles legibus Sacramentorum rogabatur, ut exiens ad bellum juraret se nihil contra rempublicam facturum.* Atque hæc tam necessaria primo illo antiquo & propriè dicto Sacramento jam olim jurasse tum autorum horum testimonia, tum res ipsa evincit: nihil enim horum omitti videtur potuisse: non illud obedientiæ vinculum, quo & se adfuturos ad diem, neque deserturos & quæcunque jusserit Imperator strenuè facturos pollicentur, quia sine illa nulla sit militia: non illud fidei & pietatis in patriam Sacramentum; quia sine hoc virtus hæc omnis ingens scelus sit. Nec sanè dubium esse potest anxiam veterum in istis solicitudinem ponderanti, quin uti disciplinam militarem & illam simplicem obedientiam advocatis in testimonium deis sanciverunt, ita simul providerint, nequid impiè in patriam, nequid sceleratè per causam religionis & jurisjurandi perpetraretur. Voluerunt jus ratumque esse, quod militiæ imperaretur, dum summum jus summaque lex esset patriæ salus. Voluerunt militem per omnia esse in ducum potestate: ita tamen, ut & duces essent in potestate senatus Populiq; Romani. Parere non deliberare militem de imperiis: attamen non sic omnem sensum communem ejerare, ut specie dicto audientium nefaria facinora suscipere cogeretur. Atque hoc quidem priscâ republicâ, illis antiquis moribus, cum non nisi pium & sanctum esset, quod Sacramentum dicebatur: nec minus sanctè & religiosè custodiebatur, quam dictum erat. Neque dum enim didicerant interpretari & ad libidinem suam detorquere jusjurandum; mores suos ad id accommodabant. At posteaquam desciscentes ab illâ priscâ virtute vertere in patriam arma & fortes ad sanguinem civilem facti sunt aut neglexerunt palam & contempserunt aut impiè in causam traxerunt jusjurandum: imò impia etiam Sacramenta dixerunt. Tale certè scribit Lucanus Cæsari civilia arma moventi dictum esse, præeunte verba Lælio Primipilo.

Nec civis meus est, in quem tua classica Cæsar
Audiero. Per signa decem felicia castris,
Perque tuos juro quocumque ex hoste triumphos;
Pectore si fratris gladium, juguloque parentis
Condere me jubeas, plenæque in viscera partu

Con-

Conjugis, invita peragam tamen omnia dextra.
Si spoliare deos, ignemque immittere templis,
Numina miscebit castrensis flamma Monetæ:
Castra super Tusci si ponere Tibridis undas,
Hesperios audax veniam metator in agros.
Tu quoscunque voles in planum effundere muros,
His aries actus disperget saxa lacertis:
Illa licet penitus tolli quam jusseris urbem,
Roma sit.

Verba quidem hæc licentia poëtica effundat Lucanus. Sed rem ipsam quod attinet, per bella civilia nulla civium patriæque ratione habitâ, non aliter in omne facinus ruerunt, quàm si impio Sacramento obstricti fuissent. Sub Imperatoribus jusjurandum militum adeo nullam exceptionem patiebatur, ut Tertullianus dicat *patrem & matrem & omnem proximum ejurasse.* Arrianus scribit jurasse se *omnibus præpositurus salutem Cæsaris*: à quo non abit illud Caligulæ & sororibus ejus dictum. *Neque me liberosque meos cariores habeo quam Cajum & sorores ejus.* Renovari quotannis solitum ex Plinii ad Trajanum epistolis liquet. Sed nos ad melioris reipublicæ tempora revertamur.

Secundum jusjurandum apud Livium in XXII. habemus, loco cujus partem jam adduximus. *Milites tum primum, quod nunquam antea factum, jurejurando adacti à tribunis militum, jussu consulum conventuros neque injussu abituros. Ad eum diem nihil præter Sacramentum fuerat, & ubi decuriatum & centuriatum convenissent sua voluntate, ipsi inter se equites decuriati, pedites centuriati conjurabant, sese fugæ & formidinis ergò non abituros, neq; ex ordine recessuros, nisi teli sumendi aut petendi aut hostis feriendi aut civis servandi causâ: id ex voluntario inter ipsos fœdere à tribunis ad legitimi jurisjurandi adactionem translatum.* Ejusdem meminit Frontinus l.IV. Stratagematum, C. I. L. Paulo & C. Varrone *consulibus milites primo jurejurando facti sunt, ante enim Sacramento tantummodo à tribunis rogabantur: cæterum ipsi inter se conjurabant, se fugæ & formidinis causa non abituros, neq; ex ordine recessuros, nisi teli petendi, feriendive hostis aut civis servandi causâ.* Diversum hoc à primo tempore, quia illud in ipso delectu & antequam decuriarentur & centuriarentur dicebatur. Liv. de Camillo. *Justitioque indicto delectum juniorum habuit, ita ut seniores quoque quibus aliquid roboris superesset in verba sua juratos centuriaret. Juratos*, demum dicit, *centuriasse.* At hoc dicebatur non in ipso delectu, sed cum decuriatum & centuriatum convenisset, id est, alio die: tres enim dies dictos autor Polybius; primo dabant nomina,

na, secundo decuriabantur & centuriabantur, tertio castra ponebant: secundo itaque die hoc secundum Sacramentum jurabant & quidem jam decuriati & centuriati, ut palam scribit Livius & res ipsa clamat, neque enim verisimile est jurasse se ex ordine non recessuros, nisi postquam ordinati inque cohortes, manipulos, centurias essent digesti: diversum & genere, illud enim à tribunis rogati dicebant: hoc nemine adigente inter ipsos. Illud Sacramentum erat: hoc conjuratio & voluntarium fœdus. Diversum denique materia, illo obsequium Imperatoribus, hoc virtutem in hostem pollicebantur, duo autem speciatim jurabant: *Primum se fugæ & formidinis causâ non abituros.* Renovata interdum cum in aciem educeretur hæc conjuratio, ut jam non jurarent se fuga non abituros, sed victores reversuros ex acie. Livius II. *Centurio erat M. Flavoejus inter primores pugnæ flagitator. Victor*, inquit, *Fabi revertar ex acie. Si fallat Jovem patrem Gradivumque aliosque iratos invocat deos. Idem deinceps omnis exercitus in se quisque jurat.* In quo & invocationis in jurejurando & præjurationis exemplum. Ante pugnam Pharsalicam simile jusjurandum dixit Labienus, quem secuti primores castrorum: *Se nisi victorem in castra non reversuros.* Adjiciebatur in illa solemni conjuratione: *se ex ordine non recessuros.* Dignum & hoc prudentia Romana; cum enim in ordinibus servandis omnis spes victoriæ, omnis salus, non vulgari studio huic rei providebant, sed quemadmodum quotidiana campi meditatione discebant, tam recedentes, quàm in hostem euntes, tam decurrentes, quam ambulantes ordines servare. Ita jurejurando inter se dato efficiebant, ne quis ordines deserere auderet. Nec soli usurparunt Romani, sed etiam Græci. Lycurgus oratione adversus Leocratem scribit Atheniensibus esse jusjurandum, quo jurent omnes cives posteaquam in Lexiarchicas tabulas relati & ephebi facti sint, *se neque arma dedecoraturos, neque ordinem deserturos, sed patriam defensuros melioremque tradituros.* Idem fecerunt & Lacedæmonii unde & λόχος vel potius quarta pars ejus ἐνωματία dicta fuit. Hesychius. ἐνωματία τάξις τὶς διὰ σφαγίων ἐνόματος. Suidas. Ἐνωματία τάξις τις στρατιωτικὴ ἀνδρῶν ἐ ἢ κ' παρὰ Λακεδαιμονίοις εἴρηται δ' ἐκ τοῦ ὀμνύναι αὐτοὺς μὴ λείψειν τὴν τάξιν. Videtur & in hoc Sacramento de signis adjectum aliquid, neque enim credibile est signorum mentionem alio quam in hoc factam, cum centuriati decuriatique signa accepissent, eaque præsentia velut testes Sacramenti invocare possent. Certè Dionysius testatur loco citato eos jurasse, μήτε ἀπολήψειν τὰ σημεῖα; alii tamen eo nos potius ducunt, ut credamus per signa militaria tanquam bellorum numina jurasse.

Per

Per signa decem felicia castris,
Perque tuos juro quocunque ex hoste triumphos.

Tertullianus Apologetico: *Religio tota castrensis signa veneratur, signa jurat dis omnibus præponit.* Signa quidem præcipuè religioni & deferere nefas fuisse & nos alibi dicimus & notius est, quam ut probari necesse sit. Exceptiones sub quibus jurabant ex ordine non recessuros erant, ut diximus: *Nisi teli petendi, hostis feriendi & civis servandi causâ.* Hanc conjurationem sive voluntarium inter milites fœdus bello Punico secundo ad legitimam jurisjurandi adactionem etiam translatam fuisse, docuit nos supra Livius. An in unum diem cum priori collatum, non addit. Inclinat potius animus, ut credam etiam deinceps alio die dictum, quia alio die centuriatum & decuriatum conveniebant. Conversum autem in legitimum jusjurandum videtur, ut majori vinculo militem adstringeret: quamvis enim conjuratione æquè ac jurejurando iratos invocarent deos, si fidem fallerent: jurejurando tamen apud magistratum dicto super divinam vindictam etiam humana pœna solet adjungi, quam illo tempore, quo aliquoties fugerant Romani, intendi è Republica erat.

Tertium jusjurandum de quo Polybius, ab primo & secundo in eo diversum, quod non soli milites, sed omnes tam liberi quam servi dicerent; meritò sane: cum ab servis plus hic quam ingenuis periculi, quorum velut proprium probrum habebatur furtum, unde & in venditione servorum promitti solebat, fures non esse. Eo etiam diversum, quod castris positis demum dicebatur, ut Polybius autor est. Μετὰ δὲ τὴν στρατοπεδείαν, &c. Cincius tamen apud Gellium scribit, dictum non in castris, sed cum delectus fieret & milites scriberentur: apud Gellium sic legitur: *In libro ejusdem Cincii de re militari quinto, ita scriptum est. Cum dilectus antiquitus fieret & milites scriberentur, jusjurandum eos tribunus militaris adigebat in verba hæc.* Sed verba hæc, quicquid sonent, Cincii non esse reor: Cincius enim qui circa Bellum Punicum secundum vixit, de hoc jurejurando, ut de re antiquâ & jam desitâ loqui non potuit, cum non tantum illo ævo, sed & post illud Polybii ætate in usu fuerit, præsertim in jurejurando nominans illud consulum par, quod post Bellum Punicum demum fuit, cum in Asiam trajectum bellumque cum Antiocho gestum: solet autem Gellius ad meliorem connectionem verborum & intellectum rerum quædam de suo addere, priusquam ad ipsa autorum quæ citat, veniat verba; ut in principio hujus capitis apparet & statim post hanc formulam, quæ quamvis connecti videantur, Gellii tamen sunt, nec minus de vero, ut videtur, aberrant. Gellii itaque error est, qui hujus jurisjurandi tem-

pus parum accuratè observans, secundum pro primo accepit. Cincii Alimenti nihil hic præter ipsum jusjurandum, quod tale est. *In magistratu C. Lælii C. F. Consulis, L. Cornelii P. F. Consulis in exercitu decemque millia passuum prope furtum non facies, dolo malo solus neque cum pluribus pluris nummi argentei in dies singulos extraque hastam, hastile, ligna, pomum, pabulum, utrem, follem, faculam, si quid ibi inveneris sustuleris ve quod tuum non erit, quod pluris nummi argentei erit, uti tu ad C. Lælium C. F. Consulem, L. ve Cornelium P. F. Consulem sive quem ad utrum eorum jus erit proferes aut profitebere in triduo proximo, quidquid inveneris sustuleris ve sine dolo malo, aut domino suo, cujum id esse censebis reddes, uti, quod rectum factum esse voles.*

Quum nullum frequentius nec potentius in vitâ humanâ malum sit avaritiâ, quæ in fraudulentam alieni subductionem effundi & furtis societatem solet turbare, ubi verò virium acceperit incrementum palam in tyrannidem & violentam oppressionem erumpere; meritò Legislatores providerunt, ut hoc tantum mali, in ortu suo id est in furtis (neque enim prius deprehendi potest) jugularetur. Qui verò sanctiore vitæ professione suos à vulgaribus vitiis avocare voluerunt inter cætera etiam hanc injustitiam religioso Sacramento jusserunt ejerare. Scribit Josephus Essenos priusquam in communionem victus & interiorem vitæ societatem ab aliis reciperentur inter cætera jurasse. Προβαλέσθαι χεῖρας κλοπῆς καὶ ψυχὴν ἀνοσίου κέρδους φυλάξειν. De primis Christianis Plinius: *Sacramento se non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati negarent.* Habet in hac parte, quod jactet Romana militia: quasi æmula eorum quas sanctius vitæ institutum à vulgo hominum secernit, furta execrationibus à castris relegat, & dicit hoc suum moribus bonis Sacramentum. Et sunt sanè graves causæ, præter hanc; cum enim in castris nihil obsignatum & clausum omniaque in tentoriis deposita & velut communi fidei commendata, interest disciplinæ, ut dolus malus & alieni fraudulenta contrectatio procul hinc arceantur. Præterea à raptus & prædæ nimia cupiditate militem retinere voluerunt hac lege, cum jubebant omnia ad Imperatorem deferre, nec quicquam ex præda avertere. Hanc enim etiam mentem hujus jurisjurandi esse testatur Polybius lib. X. Περὶ δὲ τοῦ μηδένα νοσφίσεσθαι μηδὲν τῆς ἐκ τῆς διαρπαγῆς ἀλλὰ τηρεῖν τὴν πίστιν κατὰ τὸν ὅρκον ὀμνύουσι πάντες ὅταν ἀθροισθῶσι πρῶτον εἰς τὴν παρεμβολὴν ἐξιέναι μέλλοντες εἰς τὴν πολεμίαν. Consideremus ipsam, sed paucis jurisjurandi formulam, non ut in militari jure obtusiorem, sed ad Jurisconsultorum præ-

præſcriptum accuratam. *In exercitu decemque millia paſſuum prope.* Vides, quod diximus etiam prædandi extra caſtra licentiæ frenos injectos, cum juſti itineris ſpacio in circuitu Sacramentum obligaret. Decem enim millium ſpacium, ut juſtum itêr conſtitutionibus Auguſti & Hadriani armati inſtructique omnibus telis pedites militari gradu ire ac redire jubebantur in caſtra, ita ut aliquam itineris partem curſu alacri conficerent. Quod ſi longius excurſiones juberentur facere, aut à caſtris progredi propter itineris longitudinem in tantum hoc jurejurando ſoluti videntur fuiſſe, ut non omnia quæ inveniſſent aut ſuſtuliſſent ad Imperatorem proferre aut profiteri cogerentur. Noto & alibi in legibus militaribus decem millia paſſuum definita: ſic militibus, qui ex Cannenſi clade aufugerant, ignominiæ cauſa vetitum fuit: *ne hiberna propius ullam urbem decem millibus paſſuum ædificarent*, *furtum non facies dolo malo*: cum furtum, ut definiunt Juriſconſulti ſit contrectatio fraudulenta lucri faciendi cauſâ, vel ipſius rei vel uſus ejus poſſeſſionisve: non equidem ſine affectu furandi & dolo malo committi poſſe, iidem conſentiunt, unde & impuberem tum demum ajunt furtum facere poſſe, ſi jam doli capax eſt: Placuit tamen antiquis hic de dolo malo adjicere, quia quædam rei alienæ contrectatio induit furti ſpeciem & ſi actum exteriorem ſpectes, nihil differt. *Pluris nummi argentei in dies ſingulos*: intellige nummi ſeſtertii, qui eſt minimus nummorum argenteorum & καθ' ἐξοχὴν nummus ſolet appellari. *Extraque haſtam haſtile*: haſtæ vocabulo tela omnia complectitur, ſive pilum, ſive verutum, ſive haſta, ſive quod aliud fuerit. Haſta enim inter tela latius quam cætera patet, ſignificat enim & haſtam equeſtrem & haſtam triariorum & haſtam velitarem & fariſſam Macedonicam. Interdum autem omnia omnino miſſilia: ut hic, ubi mens magis quam verba ſpectari debent. Ita cum lege duodecim tabularum permiſſum eſt occidere furem, qui cum telo fuerit, Juriſconſulti teli nomine intelligunt & ferrum & fuſtem & lapidem & omne quod nocendi cauſâ habetur. Hæc autem exceptio haſtæ & haſtilis inter ea, quæ ſublata profiteri neceſſe non erat, ita minimè accipienda eſt, quaſi in caſtris tela commilitonum tollere aut ſurripere licuiſſet, grave id crimen erat; & poſteriori etiam militiâ ſub Imperatoribus ſeverè vindicabatur: nam pellebatur minimum gradu militiæ, qui arma aliena ſurripuiſſet, autore Modeſtino. Sed intelligenda hæc de telo in hoſtem emiſſo aut hoſtili, aut ſine certo domino invento, quod erat occupantis: unde etiam teli petendi cauſâ licebat ordine excedere. Sæpe autem legimus diſcurriſſe ad colligenda tela inter duas acies aut alibi ſparſa. *Ligna, pomum, pabulum*: cum lignatum pabulatumque exirent, nec ligna

nec pabulum detulerunt ad Quæstores Imperatoremve: converterunt in eos usus, quos disciplina aut sua necessitas exigebat. Pomum quoque excipitur. Hinc inter notabilia continentiæ exercitus Romani exempla refertur, quod Marcus Scaurus tradidit memoriæ, pomiferam arborem quam in pede castrorum complexa fuerat metatio, postero die abeunte exercitu intactis frugibus relictam: Id si poma quoque carpere & in usus suos convertere vetitum fuisset, pro miro non referretur: alii libri pro pomo *Napum* habent, nec absurdum sit, uti poma, eximi quoque illâ strictâ lege id genus. *Utrem*: duo utrium genera in Romano exercitu, alterum quo transirent flumina, alterum quo aquam & similia portarent. *Follem:* id est saccum vel peram: Glossarium vetus, πήρα, mantica, follis, Livius. *Eques folliculis in castra frumentum vehebat*. Vegetius. *Decem folles id est decem sacci. Si quid ibi inveneris sustulerisve quod tuum non erit:* vides quod diximus, ne has quidem exceptiones licentiam dedisse, ut similia surriperent commilitonibus, tantum ne cogerentur profiteri si quid fortè invenissent aut sustulissent. Quod & confirmat Polybius, qui rem ipsam breviter describens, jusjurandum tale esse ait. Μηδὲν ἐκ παρεμβολῆς κλέψειν ἀλλὰ κἂν εὕρη τις τῦτ' ἀνοίσειν ἐπὶ τῦς χιλιάρχυς. Gellius. *Quam castè autem & quam religiosè à prudentissimis viris quid esset furtum definitum sit, prætereundum non puto, ne quis eum solum furem esse putet, qui occultè tollit aut clam subripit.* Verba sunt Sabini ex libro Juris civilis secundo. *Qui alienam rem attrectavit cum id se invito domino facere judicare deberet, furti tenetur.* Item alio capite: *qui alienum jacens lucri faciendi causa sustulit, furti obstringitur sive scit cujus sit sive nescit.* Quæ verba & in Pandectis referuntur sub nomine Ulpiani ad Sabinum. Nec nos citamus quasi nova aut ignota, sed ut videamus quam accuratè hæc castrensis jurisjurandi formula ad sententiam Jurisconsultorum veterum fuerit composita. *Uti tu ad C. Lælium C. F. consulem, L. ve Cornelium P. F. consulem sive quem ad utrum eorum jus erit.* Dissentire Polybius videtur: qui ait jurare se ad Tribunos, relaturos si quid invenerint: verum non dissentit: istis enim & similibus rebus tribuni nomine consulum præerant: unde modo illis, modo his à veteribus adscribuntur: sic alibi consules, alibi tribuni delectum habere dicuntur: sic tesseram nunc Imperator dare, nunc tribuni: quemadmodum autem facere quisque dicitur, quod per alium facit: ita rectè apud consules fieri vel ad consules referri dicuntur, quæ ad tribunos, vicem utriusque vel alterius præsidentes referuntur. *Aut domino suo, cujum id esse censebis reddes: Nam etiamsi non fuit derelictum neque putavit jacens*, ut ait Jurisconsultus; *tamen tulit, non ut lu-*

ut lucretur, sed redditurus ei cujus fuit, non tenetur furti. Uti quod rectum factum esse voles. Formula quâ claudebant sponsionem, cui similis illa apud Livium: *Uti quod sine dolo malo facere poteris.* Hoc igitur contra furta jusjurandum illa ætate dicebatur: dubitare possis, an ante Bellum Punicum secundum, cum scribat Livius Paulo Æmilio & Varrone Coss. demum factum, ut milites jusjurandum adigerentur; antea enim nihil præter Sacramentum fuisse: nisi jam ostendissemus Livium præter formam nihil tum velle mutatum. Postremis libertatis temporibus nihil de eodem memini legere, nihil de diversis & pluribus Sacramentis; sive illud scriptorum paucitate accidit, sive licentiâ bellorum civilium hanc quoque disciplinæ partem corrupit. Gellii certè ætate in usu non fuisse adducta ex Cincio formula fidem facit. Ac in his juramentis non vulgaris Romanorum prudentia apparet: nihil quod ad tuendam militarem disciplinam jurejurando posset effici omiserunt, nec tamen rerum quæ juraverunt turba jurisjurandi infregerunt sanctitatem. Cum enim tria in bono milite imprimis inesse oporteat, Obsequium, Virtutem, Probitatem. Obsequium quo reipublicæ fidus & ducibus dicto audiens sit: Virtutem, ut contra hostem fortiter faciat: Probitatem, ne in cives sociosque & commilitones sit injustus. His non solum vi legum militarium adstrinxerunt milites, sed etiam tribus sanctissimis Sacramentis, ut ne specie quidem externâ & simulatione, quibus ferè hominibus illuditur, defunctos sese crederent, nisi tota vi, totis mentibus & quæ est formula jurisjurandi, ex *animorum suorum sententiis* incumberent & eniterentur. Ac potissima quidem nominatim inseruere, additis sollicitè necessariis exceptionibus, ne aut per causam Sacramenti munere suo ne fungerentur, aut exceptiones pro se quisque fingendo & sibi quoties videretur jurisjurandi gratiam faciendo, resolverent religionem & perjurio latebram haberent: juraverant adfuturos ad diem, si tamen funus, si sacrum eâ die, quod sine impietate neglegi non posset, si morbus sonticus, si vis hostilis, excusabant hæc quidem; sed ita, ut adessent postridie quam per eas causas licuisset: juraverant sese dicto fore audientes, sed dum ne contra rempublicam essent aut palam turpia aut scelerata quæ juberentur. Juraverant ex ordine sese non recessuros, eo tamen neque hosti parci, neque civis salutem negligi volebant; adjiciebant itaque: *nisi hostis feriendi, civis servandi & teli petendi causâ.* Similiter minima illa, quæ vix tanti erant, ut furti militem obligarent, ne viam ad majora sternerent, nominatim excipiebant. Res autem Sacramento promissæ, non vulgari pœnâ perjurii, sed capite sancitæ, ut si qui fortè Dei non satis memores essent; at humani supplicii

metu

metu continerentur. Neque enim vulgares aut leves, ſed omnium maximæ ſunt, ſive difficultatem ſpectes ſive neceſſitatem. Parere ſimpliciter & omne deliberandi exuere judicium, ubi de capite & vita tua comitia habeantur: durum; ſed tam neceſſarium, ut in eo omnis diſciplina militiæ poſita ſit. Quid autem magis arduum quam in rebus tam aſperis non perturbari? quam in illâ rerum turbâ non tumultuantem de gradu deji-ci? quam non corripi timore, ubi ferrum, vulnera, ſanguis laceri artus, captivitas, cædes, & ut ſemel omnia dicam, in variis formis illud quod appellat Philoſophus terribilium terribiliſſimum ubique ante oculos verſatur? Hæc res tamen militaris prima poſtulat. Quid? quod ne illud quidem minus difficile his moribus & rarum: abſtinere manus à furto & in militiâ innocenter vivere. Quamobrem non immeritò propoſuere his peccatis, quicquid poſſent mali: ſummam à civibus infamiam & turpitudinem: ſummum ab Imperatore ſupplicium & quidem ἀκρίτως & indictâ cauſâ: ſummam denique à Deo vindictam, quæ ſequitur perjuros. Ita ſeveritas humanarum legum morumque jurisjurandi religioni & jurisjurandi religio viciſſim moribus legibuſque ſubſidio fuit & mutua ope Sacramentum humano ſupplicio ſancitum & leges divinis pœnis conſecratæ utraque magnam vim habuerunt & ſanctitatem.

CAPUT II.

DE CUSTODIA CASTRORUM.

POſitis, ordinatiſque caſtris, & jurejurando contra furta, tanquam munimento contra pravos cives & degenerem turbam etiam interius firmatis ad reliquam curam & cuſtodiam pergit Polybius. Sequamur ducentem & hic quoque decurrentes per capita, ſi quæ præter priores obſervaverimus, in medium proferamus. Cuſtodia caſtrorum alia eſt diurna, alia nocturna, φυλακὰς & νυκτερινὰς φυλακὰς appellat Polybius: Diſtingui etiam ſolet à diverſitate loci in quo agitur, cum alia interiora caſtra tueatur,

tur,

tur, alia exteriora, & rursus hæc vel intra castra in vallo, portis, turribus, vel extra castra ibique vel longius vel propius. φύλακες & προφύλακες veteri Græciæ: sequiori Hellenismo corrupto & Latino vocabulo, ἐσώβιγλα & ἐξώβιγλα dicuntur. Differunt etiam genere militum excubiæ, quædam enim equitum, quædam peditum, quædam legionum, quædam auxiliorum, quædam gravis, quædam levis armaturæ. Denique numero diversæ sunt, cum partim à singulis paucisque excubiis sive πετραδίοις, partim à totis manipulis aut cohortibus obeantur, quæ hodie *corpora custodiarum appellamus*. Latina vocabula, *custodia*, *stationes*, *excubiæ*, *vigiliæ*, has differentias neque satis exprimunt, & à bonis autoribus promiscuè usurpantur, præter vigilias quæ sunt nocturnæ. Fallitur enim, ut solet, Isidorus, qui *excubias diurnas* putat esse, quemadmodum vigiliæ nocturnæ sunt. Nam sive originem vocis spectamus, ducitur ab excubando, id est, extra papiliones & locum adsignatum cubando. Illorum hoc propriè est, quorum in statione aut vigiliis vices nondum advenerunt aut jam præterierunt, uno enim vigilum vigilante & sub armis stante, tres reliqui juxta cubant: sive usum respicimus, non crebrius prò diurna statione quàm pro vigiliis accipitur. Nec minus errant Lipsius & qui eum secutus est Hermannus Hugo, cum *stationes* solius diurni temporis *custodiam* interpretantur. Opponuntur non nego interdum vigiliis, quasi diurna munia, ut apud Livium in historia IX. *Fore ut minus intentæ in custodiam urbis diurnæ stationes ac nocturnæ vigiliæ essent*. Et apud Tacitum. *Stationes*, *vigiliæ*, *diurna nocturnaque munia*. Sed non ideo opponuntur, quòd stationes nullæ nocturnæ, sed quod vigiliæ nullæ diurnæ: stationum verò quarundam ratio alia sit de nocte atque interdiu: nam stationes nocturnas Romanorum apud bonos autores passim reperire est. Virgilius de Niso & Euryalo portam castrorum Æneæ de nocte custodientibus.

Tunc quoque communi portam statione tenebant.

Statius.

Non impacatis regum ad vigilantia somnis
Pila, nec alterna ferri statione gementes
Excubiæ.

Ubi excubantes de noctu dicuntur gemere, id est laborare, grave illis esse, id enim est gemere, ut apud Ovidium.

pressique jugo gemuere juvenci.

Alterna ferri statione, hoc est, cum iis vigilandum & alterius vicibus sub armis standum est: propriè autem sumsit utrumque vocabulum; ut enim

accu-

accubantes excubiæ: ſic in cuſtodia & ſub armis ſtantes propriè *ſtationes* ſunt, ſive de die, ſive de nocte fuerit. Poëtica hæc eſt, inquis, licentia & confuſior paulò facundia: diurna munia ad noctem, nocturna ad diem propter ſimilitudinem transfert. At poſſumus tibi hiſtoriæ principes dare teſtes. Livius Libro III. *Vigiliæ in urbe, ſtationes ante portas, præſidia in muris diſpoſita.* Apud eundem Lib. XXV. L. Martius ad milites ſuos. *Tertiâ vigiliâ noctis ſilenti agmine ducam vos, exploratum habeo, non vigiliarum ordinem, non ſtationes juſtas eſſe.* Eodem Libro. *Ibi verò quo longius ab hoſte aberant, & quia ſub lucem pabulatum, lignatum & prædatum quidam dilapſi fuerant, neglecta magis omnia ac ſoluta invenere: arma tantum in ſtationibus poſita, milites inermes, aut humi ſedentes accubanteſque, aut obambulantes ante vallum portaſque.* Idem XXVIII. *Vix dum ſatis certâ luce equitatum in ſtationes Punicas immiſit.* Plura attulimus loca (& poſſemus ex aliis ſi neceſſe eſſet alia) ut oſtenderemus quàm temerè vir doctiſſimus ab illo quem ante citavimus Taciti loco in hanc ſententiam ſit deductus: tum ut moneremus ſtationes nocturnas, quamvis confundantur interdum; ſæpe tamen à vigiliis diſtingui; vigiliæ enim tunc excubias quatuor virorum ſignificant: at ſtationes grandiuſcula corpora, ut quæ ad prætorium & in portis: hæc de caſtris nocturno tempore tollere, id verò non minus bene ſit conſulere exercitus ſecuritati: ac hæc ut rectè monuerunt viri docti, frequentiſſima & maximè trita vocis hujus eſt ſignificatio. Hæc de vocabulis monuiſſe neceſſe fuit. Rem ipſam quo paucis expediamus, nocturnas primum trademus cuſtodias & habebimus levi mutatione diurnas. Etenim illæ ſunt, quæ maximâ curâ & ſolicitudine conſtituuntur propter temporis ipſius inſidias, ſomnum militum & cæcum per tenebras uſum oculorum. Leviſſimus tumultus, quem de die facilè contemnas, omnia tunc turbat & miſcet. Deſerit & multos fortiter faciendi ſtudium, cum deſierunt ſpectari, virtuſque & ignavia iiſdem involvuntur tenebris. Et habet nox proprii terroris aliquid & omnia ſine modo ferè timentur, cum quid debeas timere non ſatis intelligas. Anceps quidem pars horum malorum & utrique parti adverſa, major tamen animus eſt inferentium pericula, major ſecuritas: eminus peti non poſſunt & propugnatores ſæpe advenire eos non ſentiunt, ſed adveniſſe. Quamobrem teſſeris, circuitionibus, majori vigilum numero aliiſque inventis veteres novique duces noctem communiunt, & quo plus eſt periculi, intentius agunt. Apud Romanos (ut ipſorum cuſtodiamus ordinem) Tribuni quorum in imperio vices ſunt, ſole jam inclinante, eunt ad Imperatorem ſignum petitum, traduntque ei tum codicillos numerum militum, qui ea die apud ſigna ſunt con-

continentes. Βιβλίον ἐφήμερον ἢ ἀριθμοῦ τοῦ παρόντος, ut inquit Appianus. Etenim Romani Imperatores considerantes quantam sæpe brevissimo tempore multitudinem absumant varii casus, quantam imbecillitas bello inutilem faciat, nec ignari quæ in hoc genere artes soleant exerceri, milite per alias atque alias caussas diffluente; ducibus etiam & centurionibus simul ac respexerit Imperator, commeatum in quæstum sæpe vertentibus & absentiæ militum suo commodo indulgentibus, recognoscere quotidie in ephemeride & velut omnem exercitum semper in oculis habere, quo ex virorum & armatorum, non inani cohortium legionumque numero vires & robur suum metiantur & simul provideant, ne quid per fraudem suorum copia militaris imminuatur. Datâ itaque ephemeride accipiunt signum ab Imperatore: Imperii hic honos adeo semper proprius fuit, ut vix cum ullo unquam communicarint, nisi qui summi imperii esset particeps; alii verò adeo non delegarint, ut ne in pace quidem non ægroti, non morti proximi. Apud Dionem legimus ab Marco Antonino animam agente tribunum signum petiisse. Cui ille magnanimus Imperator sui imperiique securus nec deinceps quicquam imperaturus. Ἄπελθε πρὸς τὸν ἀνατέλλοντα. Ἐγὼ γὰρ ἤδη δύομαι. Acceptâ tesserâ tribunus ad suum redit tabernaculum, ibi signum quod ore pronuntiaverat Imperator, ne quis errori locus aut excusationi literis mandatum tabellisque inscriptum tesserariis transdit, (erant ex decumis quibusque ordinibus milites ab vigiliis stationibusque immunes) hi adhibitis testibus ductori noni ordinis sui cujusque generis, hic rursus octavo centurioni tradit & sic deinceps, donec ad primum perveniat, qui restituit tribuno, idque dum lucet. Hæc Polybius: nec addit, an alii deinde ab centurione acceperint, nec si alii quinam illi fuerint. Lipsius putat centurionem lectam tesseram enunciasse illis, quorum sunt vigilandi vices, ita omnia ordine à summo Imperatore tribunum, ab isto centurionem, ab hoc militem accepisse. Æneas in Græcorum militiâ principibus tantum stationum (προφύλακες ipsi dicuntur) tesseram enuntiant: hi interrogant circitores & signum ab iis accipiunt; nolebant enim evulgari per omnem exercitum, ne & hostis rescisceret: tum caput aliquod tantæ rei adesse tutius censebant, ne quid per imprudentiam aut perfidiam gregariorum militum peccaretur. De Romanis nihil hic habeo affirmare, nisi quod non levis ratio pro Græcorum more. Sub solis occasum prætorio dimisso signa concinuerunt. Livius XXX. *Tribunis edixit, ut ubi prætorio dimisso signa concinuissent extemplo educerent è castris legiones, ita ut imperaverat signa sub occasum solis efferri:* Disertè in hac ipsa historia Polybius

omnia tunc ſigna ceciniſſe, quo cœnare miles jubebatur. Κατὰ τὸν τοῦ δείπνου καιρὸν τοὺς βουκανίζας καὶ σαλπιγκτὰς πάντας, &c. Poſſis tamen dubitare, an bis ſignum datum, ſemel ut pararent ſe cœnæ, iterum, ut cœnarent. Æneas quidem Tacticus ſub occaſum ſolis in urbe obſeſsâ tria ſigna vult dari, primum, ut ſi qui per agros ſparſi urbem repetant; alterum, ut ſimul omnes cœnent: tertium, quo in vigilias eant. Eædem in caſtris cauſæ, eundem ordinem numerumque ſignorum poſſint requirere; nam ſi qui fortè pabulatum aut lignatum dilapſi aut per alias cauſas caſtris egreſſi, ad tentorium ſuum videntur revocari debere & alio deinde ſigno moneri, quo eodem omnes tempore cœnam ineant. Leo ſua ætate conſuetâ buccinâ dimittit prætorium militemque à laboribus ceſſare jubet & cœnare. Ἔχειν δέ σε ὦ στρατηγὲ περὶ σεαυτὸν βουκινάτορας καὶ μικρῶν βουκίνων καὶ μεγάλων καὶ τοῦ εἰθισμένου βουκίνου σαλπίσοντας περὶ ἑσπέραν παύεσθαι τῶν πόνων καὶ δειπνοῦντας ψάλλειν τὸν τρισάγιον ὕμνον. More Lacedæmonum per præconem denuntiabatur cœnæ tempus: poſt hanc diis quibus facta erat res ſacra hymnos canebant & dabant ſe quieti. Sed ad Romanos: ſive ſemel, ſive bis cecinerint, neque prandii, neque cœnæ tempus liberum fuit, & dato ſigno omnes cœnarunt. Rurſus finitâ cœnâ aliud ſignum dabatur, ſed ſolâ buccinâ. Diſertè Tacitus. *Initia vigiliarum per centurionem nuntiari, convivium buccinâ dimitti & ſtructa ante auguralem aram ſubdita face accendi.* Hæc vigiliarum initia;. Buccinâ enim committebant diſtinguebantque vigilias, unde boni ſcriptores ipſas vigilias *buccinas* appellant, *ut ad primam, ſecundam, tertiam, quartam* buccinam, id eſt, ad vigiliam. Ac minimè probabile eſt poſt illam quâ vigilia prima denuntiabatur, iterum buccinam dixiſſe ante ſecundam vigiliam: vitabant enim tunc quicquid errori etiam minimo locum poſſet dare. Nemo diſcurrere per caſtra, nemo egredi temerè tabernaculis: cætera tunc noctis erant, ut ait Poëta, placidâ quiete compoſita, quo vigilibus defectum luminis ſuppleret melius aurium judicium. Cuſtodias ſic diſponit Polybius: Ad prætorium unum ex legionariis manipulum in ſtatione collocat ornamentum imperatori & præſidium: Quæſtori dantur tres excubiæ: legatis ſingulis binæ, quæ unde deſumantur non ſatis explicat, an ex manipulo ad Prætorium accubante, an aliunde pro libitu imperatoris. Sic enim inquit: Τὰς δὲ λοιπὰς ὁ στρατηγὸς ἀποτάττει γίνονται δὲ ὡς ἐπίπαν τρεῖς φυλακαὶ παρὰ τὸν ταμίαν καὶ παρ' ἕκαστον τῶν πρεσβευτῶν καὶ συμβούλων δύο: *reliquas Imperator ordinat*; At quas reliquas? niſi has quæ ſequuntur? cæteras enim omnes certo generi attribuit: has qui obeant dicere neglexit. Non abſurdum ſit ex ipſa imperatoris ſtatione dari legatis & quæſtori, ut honore proxi-

proximis nec longè à prætorio tendentibus: cùm autem ordinum ductores ad prætorium excubantes nihil admodum injussu imperatoris agere possint, ideo consulto demum eo excubias has collocare: unde ipse imperator eas ordinare dicatur. Nihil probabilius elicio, nisi intellexit stationes & excubias quasdam, quarum hic nulla est mentio, quod ipsum siquidem integer est Polybius verisimile non est. Johannes Lascaris videtur legisse: Παρὰ τὸν ταμίαν μία καὶ, *&c.* Convertit enim: *Apud Quæstorem una, binæ, &c.* Sed hæc lectio melior: Tribunis singulis duæ excubiæ adsignantur ex hastatorum principumque manipulis tribus: Triariorum manipuli custodiam unam equitibus Romanis juxta tendentibus singuli præbent. Præterea unusquisque manipulus ex suo numero unam vigiliam collocat. De sociis nihil dixit, quia ad exemplum, opinor, legionum apud illos omnia ordinabantur. At exteriorem castrorum custodiam in qua salus omnis exercitus sita est, nimis perfunctoriè transit Polybius: Velitibus eam, ait, demandatam fuisse. Τὴν δ' ἐκτὸς ἐπιφάνειαν οἱ γροσφόμαχοι πληροῦσι παρ' ὅλον καθ' ἡμέραν τὸ χάρακα παρακοιτοῦντες: Sed non addit vigilias ubi posuerint, ne hoc quidem intra an extra castra, ut Lipsio videtur. Nam Cato apud Festum eos extra castra ponere videtur. *Procubitores dicuntur ferè velites qui noctu custodiæ causâ ante castra excubant, cum castra hostium in propinquo sunt, ut M. Cato in eo quem de re militari scripsit.* Puto Catonem scripsisse procubitores dici, *quod pro castris excubent*, eo enim nos ducit vocabulum; at hoc ambiguæ significationis est. Interdum idem denotat quod ante munimenta sub castris: interdum idem quod in ipsis munimentis: postremâ hac notatione accipitur apud Cæsarem in VII. de Bello Gallico: *Ipse in munitione pro castris consedit. Eodem instituta Cæsaris duæ semper legiones pro castris excubabant:* & Senecam, qui militem etiam gravis armaturæ pro vallo in vigiliis collocat, Epistola XXXVI. *Ut si necesse fuerit stans etiam aliquando saucius pro vallo pervigilet & ne pilo quidem incumbat, quia solet obrepere somnus in aliquod adminiculum inclinatis.* Sic pro munimentis est, in ipsis & circa ipsa munimenta, Tacitus. *Postquam crebras pro munimentis cohortes & nihil remissum sensere.* Non itaque est quod nos moveat locus hic Festi, quo minus τὴν ἐκτὸς ἐπιφάνειαν hic de vallo, ut ferè apud Polybium, accipiamus, præsertim cum dicat πληροῦσι, *implent*, crebris scilicet vigiliis & stationibus, quod haud ita facile sit sub castris: immanis enim multitudo requiratur. Prætereà cum munimentorum custodiam quæ nullis unquam in castris omissa fuit nec potuit sine piaculo omitti, nulli alii generi attribuat, quis dubitare potest quin his demandatam velit? Laterum exteriorum custo-

diam, inquit, velites agunt, *παρ' ὅλον καθ' ἡμέραν τὸν χάρακα παρακοιτοῦντες.* Sequitur igitur de nocte vallum quoque tueri? non autem dixit Polybius quanta velitum pars fuerit, tantùm, crebris vigiliis eas ambitum pæne explevisse. Sic Cæsar de Bello Civili. I. *Ipse iis operibus quæ facere instituerat non certis spatiis intermissis, ut erat superiorum dierum consuetudo, sed perpetuis vigiliis stationibusque, ut contingant inter se omnemque munitionem expleant.* In portis autem castrorum decem velitum excubias, id est, quadraginta milites ponit, ac ita omnem exteriorem custodiam committit velitibus. Mutata militia hæc fuit legionum: vallum custodiebant ex omnibus centuriis desumtæ excubiæ, & illæ quidem satis crebræ, teste Hygino, qui ex singulis centuriis sedecim milites, id est, quintam cujusque legionis partem quotidie in excubijs habet: fac, unam ex his vigiliam ad quamque centuriam collocari, (quamvis hoc fortasse nimium) reliqui erant duodecim ex centuria, septuaginta duo ex cohorte, septingenti viginti ex legione, (ex cohorte prima non plures quam ex reliquis desumimus) hoc ter: erunt duo millia, centum sexaginta: numerus excubitorum ad vallum: cujus quarta pars, quingenti quadraginta. His per omnem castrorum ambitum, qui est pedum, octo plus minus millium æquis spatiis collocatis, duodecim non amplius pedum erit inter singulos intervallum, ut etiam densis tenebris alteri alteros videre, ab hoste verò nulla ratione possint falli. Jam excita reliquos: habes murum justo ordine armatorum cinctum & prope expletum. Itaque tantam in vigiliis manum habuere, quanta nullam fraudi & insidiis relinqueret locum, quantaque primis aggressionibus & insultibus, si ita esset necesse, resistere facile posset, donec proximè tendentes legiones excitatæ, armatæque suppetias ferrent: Nec tamen confecerunt exercitum vigiliarum frequentiâ, non nisi quinto die munere ad militem redeunte. Portas, prout res exigeret vel singulæ cohortes tuebantur, vel plures, & quidem sub signis. Cæsar. *Transit etiam cohors Illurgavonensis ad eum cognito civitatis consilio & signa ex statione transfert.* Sallustius bello Jugurthino de C. Mario. *Ipse armatus intentusque item milites cogebat, neque secus atque iter faceret castra munire, excubitum in portis, cohortes ex legionibus, pro castris equites auxiliarios mittere; præterea alias super vallum in munimentis locare.* In munimentis ex legionibus excubiæ, in portis totæ cohortes, extra castra equites auxiliares. De equitum excubiis extra portas nihil Polybius, sed puto tamen & illa ætate fuisse. Sequentibus temporibus crebra mentio eorum, agrarias vocant: Statius.

Monitu ducis acer agebat.

Am-

Amphion equites, noctem, vigilataque castra
Explorare datus.

Quæ malè accipiunt de circuitione vigiliarum. Liquet enim de excubiis equitum accipi debere, qui explorabant & castra alternis vicibus circuibant. Leo & Africanus σκούλκας & βίγλας equitum plures sub castris constituunt, alias remotiores ἐξώβιγλα, alias propiores ἐσώβιγλα. In quarum positione hoc jubent observare, ut quo longius à castris eò rariores collocentur & pauciorum equitum quò propius eò crebriores & plurium equitum singulæ. Proxime castra adponit his levis armaturæ vigilias Africanus. Excubitores de loco & tempore stationum sortiri voluerunt veteres, tum æquitatis causâ, tum etiam securitatis: æquitatis, quia loca alia aliis periculosiora nec omnes horæ noctis vigilantibus æquè molestæ & graves. Securitatis, quia contra proditiones & fraudem hostilem prodest, neminem antè noctem ipsam scire quâ horâ & quâ parte castrorum vigilias obiturus sit. In castris tamen Romanorum, excubiis, quæ interiora servabant castra, suus certusque locus fuit adsignatus: Ad prætorium semper unus per vices omnium excubabat, manipulus: Ad scamnum Tribunorum certæ semper ex illis manipulis, quibus ea sors obvenerat vigiliæ: Singuli præterea manipuli juxta sedem suam singulas ponebant. De solo itaque ordine vigiliarum hi sortem trahere potuerunt & traxisse probat illud Silii Italici.

Jamque excubias sortitus iniquas,
Tertius abrupta vigil iret ad arma quiete.

At eos quibus portarum & exteriorum castrorum tutela committebatur, etiam loca quæ tenerent (& ibi necessarium magis) sorte divisisse ostendunt Poëtæ. Virgilius.

Sunt quibus ad portam cecidit custodia sorti.

Valerius Flaccus III. Argon.

Jamque adeo nec porta ducem nec pone moratur
Excubias sortita manus.

Stationes igitur externa castra tuentes de loco & de tempore vigiliarum (nec enim hæ totam noctem vigilabant, sed in quatuor partes quoque dividebantur) excubiæ verò, utique interiores de ordine tantum sortem trahebant, quibus autem prima excubia sorti cecidisset, ii ab optione sua priusquam excubitum irent ad tribunum deducebantur, accipiebantque tesseram, id est, exiguas tabellas pro excubitoribus omnibus notis diversis insignitas: Duas enim tesseras nocturnas dedere Romani, alteram vocalem, σύνθημα Græcis, omnibus centurionibus signum ejus

noctis quod postulabatur à circitoribus : alteram hanc mutam, παρασύνθημα, hanc circitores à vigilibus repetebant & ad tribunum referebant, quæ ratio ab Iphicratis instituto, de quo Æneas, in eo tantum diversa est, quod ille duas tesseras vocales circitori aliam atque vigili dari vellet, hic ab alteris vocale, ab alteris mutum signum exigeretur. Circuitionem equitum Romanorum satis fusè describit Polybius, illam ordinariam quam initio cujusque vigiliæ faciebant tribuni, legati, imperatores, etiam extra ordinem obierunt : sub primis imperatoribus, centurionum munus videtur fuisse : Sequior militia circitores, proprium militiæ gradum habuit : Leo Imperator τὸν ἄρχοντα τῶν σκύλκας deligi jubet, vigilantem, prudentem & experientem non fortuitum quemvis. Multa bona & utilia in hac re instituta habet Æneas in commentario Poliorcetico, quem vide. Quamvis autem vulgo ad quamque buccinam circuirent veteres : non tamen inusitatum iis fuit etiam alio tempore ex improviso superveniendo explorare, num omnia rectè satis essent constituta. Leo. Διὸ χρή σε καταστηπεῖν τὰς βίγλας καὶ ὅπως γίνονται καὶ πέμπειν τοὺς πιστοτέρους τῶν ἀρχόντων τοὺς ὀφείλοντας αἰφνιδιάσαι καὶ ἐπιδεῖν πῶς αὗται γίνονται καὶ τοὺς ἀμελοῦντας τιμωρεῖσθαι ὡς αἰτίους μεγάλου κινδύνου τῷ στρατηγῷ γινομένους. Æneas imprimis ignorare vult vigilias, quâ horâ ipse imperator circuiturus sit, tum ut ad omne momentum supervenientem expectent, tum ne se defunctos putent, si illa tantum hora rectè se gesserint. Voces quâ excubiæ, si alicujus adventum sentirent, subsistere juberent & interrogarent, apud Poëtam habemus.

State viri, quæ causa viæ? quive estis in armis.
Quove tenetis iter?

Sic & ille apud Terentium. *Sta ilico*: cui alter,

Hem satis pro imperio quisquis es.

Hoc quidem & ratio ipsa & usus nos docent & in Tacticis observari facilè potest, simul sensissent adventum, stare jussisse : deinde quinam essent : postremò tesseram interrogasse. Vigilis enim munus est neminem ad se aut castra pati accedere, nisi accepto signo. De ignibus excubiarum cum nihil jam succurrat dignum notatu præter ea, quæ habet Lipsius, nihil hic addemus. Laternas etiam dant vigilibus scriptores rerum bellicarum ita factas, ut luceant iis solum qui habeant : non autem aliis. Has λαμπτῆρας ita fabricare jubet Africanus, ut sint quadrilateræ pellibus undique contectæ, sed tribus lateribus pellibus nigris, uno alba per quam transfundatur lumen. Circitores nisi spissis admodum tenebris vetat eis uti Æneas. Describunt & tuguriola in quibus *vigiles hibernis mensibus ab imbribus*

bribus vel frigore, æstivis defendantur à sole, ut ait Vegetius. Apud Philonem χαρβατιῶνες vocantur. Sequior Latinitas dixit *garitas*. Sed hæc urbium sunt & hibernorum. Præcepta potissima veterum de nocturnis excubiis eò spectant, ut diligentia vigilum intendatur neque proditioni ulla patefiat occasio: Qualia sunt, ut stent erecti, qui in vigiliis sunt, ne quid sarcinarum secum ferant: Paulus Æmilius etiam arma vetuit ferre: *Milites enim fessos innixos pilo, capite super scuti marginem posito sopitos stare & fulgentibus armis procul ab hoste conspici*, ipsos nihil providere: non enim in pugnam ire vigilem: *Sed vigilandum, ut cum senserit hostium adventum, recipiat se excitetque ad arma alios.* Sed hoc uti tunc novum, ita brevi fuit antiquatum: nec placuit antiqui rigoris & castrensis severitatis exactoribus militem sine scuto & justis armis munere ullo fungi. Præterea vetant eos qui interdiu excubias egerunt quique ab expeditione redeunt, noctem sequentem vigilare. Jubent etiam rationem stationum subinde mutari, tum ut fluxæ fidei omnis opportunitas peccandi præripiatur, ne ipsis quidem militibus gnaris loci horæque quibus vigilias obituri sint: tum ne consuetudo imminuat diligentiam & minus accuratè fiat, quod fit quotidie eodem modo. Ad hoc rebus periculosis crebras constitui vigilias ne solitudo insidiis pateat & proditioni. Brevis verò temporis omnes esse adeo, ut negent diuturniorem stationem admittendam etiam ultro offerentibus quando etiam invitis soleat somnus obrepere &

cedentia vincere membra.

Quod tamen præceptum an veteres illi Græci & Romani satis observarint judicent periti. Noctem enim omnem diviserunt in quatuor vigilias, ut notum est: mos sanè circa solstitium æstivum illis longioribus diebus satis probabilis. Tolerabilis etiam vere & autumno. At hiberno anni tempore & rigente brumâ, illis immensis, illis inclementibus noctibus, quid tantum in illis quatuor vigiliis est, ut ideo vexandus perdendusque sit miles? Quid quod divisâ in plures partes nocte mutatisque crebrius vigilibus non consequare? jubet tamen Æneas omne nocturnum tempus ita partiri, nec facile invenias priscos ab ea divisione recessisse. Apud Statium lego, aliquid de contractis vicibus nocturnarum vigiliarum timoris causâ.

Illam nam tempore in omni
Attendunt vigiles & rex jubet ipse timeri,
Contractæque vices & crebrior excubat ignis.

Nocte finita sequuntur diurnæ stationes & excubiæ. Eorundem plerumque fuerunt, qui noctem custodiverant. Totum enim νυχθήμερον, ut hodieque

dieque fit, excubia fuit una, ut ex veterum aliquot locis probare est. Polybius eundem manipulum de nocte atque interdiu custodiæ prætorii apponit. Clarius idem ostendit in excubiis tribunorum: cum enim tres manipulos cuique tribuno adsignet, per quos in orbem eat munus hoc præbendi duas excubias, tam de die quam de nocte, adjicit non grave esse, quia quarto quoque die ad manipulum redeat. Ergo nox & dies pro una vice habebantur. Præterea velites quorum est nocturna munimentorum custodia totum diem ait propter vallum in excubiis manere. Livius loco jam recitato de castris Punicis. *Ibi quia sub lucem lignatum & pabulatum quidam dilapsi fuerant, neglecta magis omnia ac soluta invenere, arma tantum in stationibus posita, milites inermes aut humi sedentes, accubantesque aut obambulantes ante vallum portasque.* Apparet nec excubias nec stationes diurno tempore cessavisse, locum tantum & rationem aliquatenus mutata, qui nocturnis vigiliis & stationibus vallum pænè expleverunt, illi in sequente luce accubant juxta vallum. Qui in portis noctu stationem habuerunt, illi proxima die pro portis inveniuntur: illud tamen adhuc quærimus, quot tum ex suis (rariores haud dubiè) sed quot in statione posuerint & quoties illæ mutatæ fuerint? At illæ quas singuli manipuli ex suo numero ordinant, vigiliæ videntur esse nec per diem in statione manere. Minimè enim necessaria tum tanta stationum frequentia per tota castra & Polybius horum non meminit, nisi in nocturnis custodiis. Vegetius etiam illas quas de singulis centuriis sumit ad noctis tempus restringit. *De singulis centuriis quaterni equites & quaterni pedites excubitum noctibus faciunt.* Et Hyginus ex quaque centuria, *in singulas vigilias vult ire*, id est propriè in custodiam noctis. Equitum custodiam quamvis Polybius nullam agnoscat, veteri tamen Rèpublica tam nocturnam quam diurnam observo, sed aliam diurnam, aliam nocturnam: Ex instituto Pauli Æmilii etiam meridie mutabatur propter fatigationem hominum, equorum, Livius, *antea armati omnes & frenatis equis equites diem totum perstabant: id cum æstivis diebus urente assiduo sole fieret tot horarum æstu ac languore ipsos equosque fessos hostes integri sæpe adorti vel pauci plures vexabant. Itaque ex matutinâ statione ad meridiem decedi & in postmeridiem succedere alios jussit.* De matutina & pomeridiana statione loquitur: at nihil de nocturnâ. Nec apud veteres de nocturnâ equitum statione, quantum nunc quidem memini, quicquam legi: non quod nullæ essent, sed quod equites de nocte extra castra huc, illuc commeantes, latè explorarent aut etiam in excubias dividerentur, non autem grandiori aliquo corpore certa loca tuerentur, ut interdiu, quas vulgo vocant stationes. Inde stationes solent ab excubiis distin-

diſtingui. Scriptor belli Hiſpanienſis. *Præſidii cauſa Cæſar complura caſtella occupavit, partim ſub equitatu, partim ut pedeſtres copiæ in ſtatione & concubitu caſtris præſidio eſſe poſſint*: Cæſar ipſe de Bello Gallico III. *Caſtra opportunis locis erant poſita, ibique caſtella viginti tria facta, in quibus caſtellis interdiu ſtationes diſponebantur, ne qua ſubitò irruptio fieret, hæc eadem noctu excubitoribus ac firmis præſidiis tenebantur.* Ubi tamen dubium de equeſtribus ſtationibus loquatur, an de pedeſtribus; nam ſupra vidimus etiam caſtella ſub equitatu occupaſſe Cæſarem & poſſint videri in locum ſtationum harum noctu ſucceſſiſſe pedites? An potius ita accipiendum interdiu tantum ſtationes in portis fuiſſe, noctu verò ut & in caſtris adjunctos his excubitores? Equites autem qui de nocte excubabant, ſi qua fides Vegetio, quaterni ex ſingulis turmis erant & per quaterniones, utique illis temporibus, in excubiis ponebantur: At qui interdiu, totæ aut plures ferè turmæ. Illi circuibant caſtra aut pro caſtris in excubiis ſtabant. Hi certo loco conſtituebantur: Illi non ad pugnandum, ſed ad explorandum poſitæ: Hi locum ſuum mordicus tueri debebant. Illorum igitur excubiæ, ut & peditum, qui ex ſingulis centuriis tantum nocturnæ fuerunt: Succeſſere ſtationes quæ ferè pro portis collocabantur, ut eſſet ſemper parata aliqua manus, quæ aut reſiſtere poſſet necopinato ſupervenientibus hoſtibus aut immitti in illos. Livius VIII. *Manlius ſuper caſtra hoſtium cum turmalibus ſuis evaſit, ut vix teli jactu ab ſtatione proxima abeſſet. Ibi Tuſculani erant equites.* Hirtius de Bello Africano. *Equitibus qui in ſtatione erant præcepit, ut uſque eo locum obtinerent, in quo paulo ante conſtitiſſent donec ab hoſte miſſum telum ad ſe perveniret, quod ſi propius accederetur, quam honeſtiſſimè ſe intra munitiones reciperent.* Præcepit id autem adeo Cæſar, quod niſi præceptum fuiſſet ſtatio illis ſua tuenda fuiſſet: præſidio enim decedere aut ſtationem deſerere, capitale erat. Africanus in ſuo exercitu duarum & triginta alarum: unam quotidie alam excubare, ex cujus numero præfectum tam nocturnas quam diurnas ſtationes conſtituere vult, in Curopalate diverſus ab hoc modus eſt: nam alium drungum, quantum memini, ἡμεροβίγλιον vult obire: alios de nocte excubare.

CAPUT III.

DE STIPENDIO MILITARI.

QUod plerisque populis & nationibus rudi seculo in illis nascentium civitatum incunabulis in more positum, ut nullum militantibus de publico darent stipendium: idem & apud Romanos fuit: habuere tamen & in hoc more præcipui aliquid, diutiusque eum observarunt. Nam cum jam inde ab urbe conditâ continentia iis bella intercederent cum accolis, quorum quidam jam tunc dabant æra militibus, ut de Hetruscis memorat Livius: nec ut hodie moris est rapere, spoliare, agere, ferre, nihil divini nec humani inviolatum relinquere id esset sine ære militare; sed antiquâ & sanctâ disciplinâ tractarent arma; tamen supra quadringentos quadraginta annos neque de publico acceperunt stipendium & suo sumtu muneribus militiæ functi sunt. Sed erant bella illa semestria aut breviora nec procul Româ, quo miles partem anni agrum & rem familiarem curarèt, quæreretque unde domi, militiæque se ac suos sustentaret; instante autem Bello Vejenti, quod feliciter geri non posset, nisi obsidione potentis & munitæ urbis, opere non paucorum mensium; nec ad finem perduci nisi hiemando continuaretur; Placuit patribus rem novam & insuetam, novo autoramento novisque commodis mitigare, constitueruntque militibus æra saluberrimo consilio ante ipsum bellum, ante ullam tribunorum plebis aut militum mentionem, quo gratior non flagitantibus munificentia esset: Eam rem Livius sic tradit in IIII. *Additum deinde omnium maximè tempestivo principum in multitudinem munere, ut ante mentionem ullam plebis tribunorumve decerneret Senatus, ut stipendium miles de publico acciperet; cum ante id tempus de suo quisque functus eo munere esset. Nihil acceptum unquam à plebe tanto gaudio traditur. Concursum itaque ad curiam esse, prehensatasque exeuntium manus & patres verè appellatos: effectum esse fatentibus, ut nemo pro tam munificâ patriâ, donec quicquam*

quam

quam virium superesset, corpori aut sanguini suo parceret: cum commoditas juvaret, rem familiarem saltem acquiescere eo tempore, quo corpus addictum atque operatum reipublicæ esset. Lipsius hic legit. *Cum commoda ita juvaret rem familiarem saltem accrescere.* Et cubat haud dubiè in vitio locus & de commodis militaribus hic agi perspicuum est. Sed non placet illud *commoda juvare.* Non enim juvabant commoda jam data, neque si hoc vellet sic loqueretur Livius. Sed commodis juvabant militem & rem familiarem ejus sublevabant, commoda dabant. Legendum itaque arbitror. *Quum commodis juvaret*, vel potius *commodis datis* (eo enim vox corrupta *commoditas* nos ducit: *) juvet, rem familiarem, &c.* Notum illud ingeniosissimi Poëtæ.

Romule militibus scisti dare commoda solus.

Constituta enim militibus æra in subsidium rei familiaris non in mercedem operæ quam etiam absque iis debebant patriæ in levamentum sumtuum non in facem seditionis. Vir certè disertus si hæc etiam tempora respexit, cum hanc dixit esse mercedem militarem, hac emi militem, hac animam & corpus æstimari, noluit perire aliquot sententiolas & flosculos bene dicendi & declamandi materiam avidius quam verius arripuit. Labantis reipublicæ & perditorum morum fuit ista labes, addicere venales animas pretio & ibi fas existimare ubi plurima esset merces. Alia mens patrum illa tempestate fuit cum prima dederunt stipendia, alii etiam mores populi: priusquam luxuria in urbem immigrasset, diversum ab illa sed ferè conjunctum vitium avaritia contemtui & nihil probrosius erat, quam nomen mercenariorum. Appius Claudius in oratione quam contra tribunos plebis habuit, hibernacula ad Vejos seditiosè traducentes & hiemis labores incusantes quum inter alia stipendii mentionem habens. dixisset: *Merito illis novi aliquid laboris injungi, quibus novi aliquid accessisset commodi.* Corrigit se statim & quasi injuriam fecisset militibus. *Invitus*, inquit, *in hac parte orationis, invitus Quirites, moror: Sic enim agere debent qui mercenario milite utuntur: at nos tanquam cum civibus agere volumus agique tanquam cum patria nobiscum æquum censemus.* Sic & Lucius Æmilius apud Polybium alloquens milites. Illis esse necessarias adhortationes, qui mercede militant, quorum & in pugna durissima conditio & post pugnam spes tenuissima statum in melius convertendi: At eos qui non pro aliis sed pro se ipsis, pro patriâ, liberis & conjugibus pugnent, quorum status ante pugnam anceps post eam longè diversissimus moneri non adhortari debere. Inde legimus bello Punico secundo illis gravibus & extremis temporibus, cum Hannibal omnem pænè Italiam teneret, non tantum

privatos pecuniam contulisse in ſtipendium, ſed eandem etiam privatorum benignitatem in caſtra manaſſe, ut non eques, non centurio acciperent ſtipendium, mercenarium vocantes, qui accepiſſet. Nugatur itaque idem cum ſcribit, hunc & apud Romanos fuiſſe honorem pecuniæ, ut ſi quis ſtipendia non faceret licet in caſtris & exercitu verſaretur, impune occidere hoſtem aut vulnerare non poſſet. Quis enim hoc unquam fando audivit aut apud veteres legit, jus pugnandi in hoſtem in pecuniâ poni nec occidere licuiſſe niſi ære tanquam pretio cædis accepto? male itaque conſuluere reipublicæ equites & centuriones illi, qui ſine ſtipendio militantes jus ſibi pugnandi ademerunt? male illi qui ad Vejos ſuis ſe equis militaturos promiſere? At horum omnium amor & benignitas in patriam celebratur. Cato priſcus ex cujus ad filium epiſtola (de qua legimus in capite de Sacramento) hanc ſententiam exſculpſit, hoc nunquam ſomniavit: Voluit ille filium ſuum juſtum militem eſſe, voluit completis ſtipendiis novo Sacramento obſtringi, legibus militaribus teneri & poteſtatem pugnandi ab Imperatore accipere: Sed de ære militari non fuit ſollicitus, quaſi pecunia publicè accepta demum juſtum fieret & honeſtum, quod alioquin illicitum eſſet. Sed nos diutius quam fas eſt tenent nugæ. Stipendium quod initio apud Romanos militibus conſtitutum, non fuit æs diurnum aut menſtruum: ſed (quod plerique eorum qui in ſtipendium inquiſiverunt non ſatis obſervarunt) æs annuum. Diodorus Siculus: τότε πρῶτοις ἐπεψηφίσαντο Ρωμαῖοι τοῖς στρατιώταις καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν εἰς ἐφόδια διδόναι χρήματα. Inde *ſtipendium* & *æra* pro anno militiæ adeo invaluerunt apud Latinos, ut etiam uſurpent de iis temporibus quibus Romani nulla accipiebant ſtipendia: nam cum in illis, *ſtipendia facere*, *mereri*, *conficere*, *tot ærum*, *tot ſtipendiorum miles*, *ſtipendia procedere*, *&c.* propriè quidem æs militare: uſu & æs & tempus annuum ſignificent: interdum etiã pro ſolo tempore ſolent accipi. Frontinus Lib. IV. *A patribus deinde obtinuit ne iis præterita æra procederent*: id eſt, ne computarentur anni præteriti in annis quibus ex lege militare debebant. Stipendia enim acceperant jam tum cum meruerant. Æs hoc annuum veteri republicâ militi quotannis ſcripto ſolidum dabatur, etiam ſemeſtri, qualis tum ferè erat, militiâ: quamvis, inquam, totum annum ſub pellibus non haberetur & dimitteretur ante hiemem; ſtipendium tamen annuum ei procedebat. Autorem habeo Livium in oratione Appii Claudii, ubi ille: *Gaudet nunc*, inquit, *miles fructui ſibi rempublicam eſſe & lætus ſtipendium accipit, æquo igitur animo patiatur ſe ab domo ab re familiari cui gravis impenſa non eſt paulo diutius abeſſe. An ſi ad calculos cum reſpublica vocet non merito*

dicat

dicat annua æra habes annuam operam ede? An tu æquum censes militiâ semestri solidum te stipendium accipere? Tam munifica est, inquit, respublica, ita commodis militum indulget, ut quamvis aliquot mensibus tantum opera eorum utatur, nihilo minus solidum exsolvat stipendium. Quid igitur iniquius? quid ingratius quam eos in quos tam munifica est, detrectare, nunc ubi opus est, annuam operam quam si justo cum iis calculo agat, proportione commodorum injungens operam; quotannis præstare deberent: nisi enim hoc certum & indubitatum ponamus annuum æs etiam in brevioribus bellis militi fuisse, nulla in hoc argumento vis, nec in Appii verbis sensus inest. Confirmat idem (si aliis tamen testimoniis opus est post tam clarum locum) mos veterum Romanorum in brevibus & paucorum mensium bellis cum hoste transigendi, imperato scilicet annuo stipendio. Sic Falisci jussi pendere pecuniam in stipendium ejus anni, quo bellum gerendum fuisset. Sic datæ Salinatibus in viginti annos induciæ ea lege, ut res redderent populo Romano & stipendium ejus anni exercitui præstarent. Sic Carvilius consul Faliscis annuas inducias concessit pactus centum millia gravis æris & stipendium ejus anni militibus. Interdum annuo militum stipendio adjecerunt & mensium aliquot frumentum. Livius VIII. Historia: *Inde exercitus Romam deductus, annuo stipendio & trium mensium frumento accepto, quod pepigerat consul ut tempus induciis daret quoad legati rediissent.* Idem IX. de Samnitibus. *Jamque una voce omnes pacem petebant: tum trium mensium frumento imperato & annuo stipendio ac singulis in militem tunicis ad Senatum pacis oratores missi.* Et lib. X. *Hoc prælio fractæ iterum Etruscorum vires & pacto annuo stipendio & duum mensium frumento permissum ab dictatore, ut de pace legatos mitterent Romam.* Rursus XXIX. *Hispaniæ populis reddita pax, stipendium ejus anni duplex & frumentum sex mensium imperatur.* Quid ita in his bellis finiendis non paucorum tantum mensium stipendium æquè ac paucorum mensium frumentum pacti sunt? aut quid non annuum frumento cum annuo stipendio imperaverunt? Nimirum cum eos quorum culpa bellum excitatum esset, impensam in id factam vellent præstare, nec eam tamen, qua erant gravitate, ultra verum exaggerarent, imperaverunt frumentum tot mensium tantum, quot illius belli causa militem sub pellibus habuissent aut habituri essent, quia militi frumentum non darent nisi cum in castris esset, stipendium vero exegerunt annuum non aliâ de causâ quam quod militi cujusque anni deberetur etiam statim dimisso. Et ne putes de alieno liberales Romanos tum demum solidum numerasse, cum ab hoste exactum: non item cum à civibus: addamus his duo Livii

testimonia. Livius. *Imperata pecunia Faliscis in stipendium ejus anni, ut populus Romanus tributo vacaret.* Et de triumpho Papini. *Militibus nihil datum ex præda est, auctaque ea invidia est ad plebem, quod tributum etiam in stipendium militum collatum, quum si spreta gloria fuisset captivæ pecuniæ in ærarium illatæ & militi tum dari ex prædâ & stipendium militare præstari potuisset.* Inde ignominiæ pœnæque causâ factum legimus, uti legionibus annuum stipendium non daretur aut tantum semestre daretur. Frontinus. *Decrevit Senatus uti ea legio cujus in acie consul erat occisus tota infrequens referretur stipendium ei annuum non daretur æraque rescinderentur.* Livius X L. *Milites jussi ad signa redire causâ ignominiæ, uti semestre stipendium in eum annum esset ei legioni decretum.* Pluribus hæc probavimus quod nemo eorum quos quidem legerimus, observaverit, nec dubitemus fore quibus parum probabilis hæc ratio videatur. Grave enim reipublicæ, certè non necessarium hoc dixeris impendium: pænè etiam iniquum tantum æris dari paucos menses bellantibus, quantum totum annum sub pellibus durantibus & omnes belli labores, omnem cœli sustinentibus injuriam. Quid si etiam plus datum illis? nam si certa pecunia pro frumento detracta, ut testatur Polybius, frumentum verò datum non fuit, nisi cum in castris agerent, sequitur eos qui diutius militarent, minus pecuniæ accepisse. Sed huic iniquitati opposuisse videntur Romani, quod etiam antequam æra de publico darentur illis plures sumtus de suo fuerint faciendi, qui diutius in castris haberentur, quod miles in quemque annum lectus, etiam dimissus maneret tamen miles ejus anni, quod quoties consulibus visum esset (rarius id accidebat) sed tamen quoties è republica esset revocari ad signa & educi posset, quod sæpe etiamsi non militaret at exerceret se in armis & pararet se bello. An & incitamentum debellandi crediderunt annuum stipendium etiam sine annua opera? & hinc quoque creverunt ille ferox & inquies animus, ille perennis ardor in hostem, illud odium moræ & cunctationis, quæ propria militum Romanorum in omni propemodum fortunâ eos secuta sunt atque adeo ne victos quidem deseruerunt. Ambigo tamen, an illud vetus institutum semper manserit apud Romanos ac non potius abrogatum sit minuendi impendii causâ per illa tempora quibus tot tantisque legionibus respublica gerebatur? Video enim Sp. Ligustinum apud Livium de more tanquam sua ætate antiquato loqui. *Bis*, inquit, *quæ annua merebant legiones stipendia feci*: Varro etiam cum dicit: *Stipendium dicebatur æs, quod militi semestre aut annuum dabatur*: innuere videtur stipendium, non semper æs annuum sed aliquando etiam semestre fuisse, suo verò ævo nec annuum nec semestre. Ac hæc qui-

quidem non observarunt viri docti: at de numero æris parum inter eos convenit. Franciscus Patritius satis habet duorum obolorum Polybianorum pretium examinare. Carolus Sigonius haud proclive dictu existimat stipendium militare quantum fuerit, Polybium diurnum peditis quæstum obolos duos statuere, centurionis duplex equitis drachmam, an verò ille ὀψώνιον pro integro stipendio accipiat parùm liquere. Quod si postremorum temporum consuetudine, quæ sunt antiquissima metiamur, diurnum peditis Romani stipendium fuisse denarium, statuendum. Nam apud Tacitum Percennium dicere denis in diem assibus animam & corpus æstimari. Denarium enim decem assibus æstimatum atque semper in militari stipendio pro decem assibus datum esse, quamvis bello Punico secundo placuisset, ut sedecim assibus permutaretur. Lipsius stipendium diurnum tres asses, vel ut justissimè cum triente statuit: non enim aliter Latinè efferri cum duo oboli sint tertia pars drachmæ & drachma vincatur leviter à denario Romano: in mensem itaque decem denarios, id est Philippæum nostrum ac imperio tam latè propagato nihil additum esse ad stipendii modum ante Julianum ævum: illum qui per milites magnus leges hic quoque fregisse & legionibus stipendium, ut ait Suetonius, in perpetuum duplicasse *Res semel mota*, inquit, *non hic stetit, sed magis Augustus auxit, qui omnes ubique milites ad certam stipendiorum præmiorumque formulam adstrinxit, ut in vitâ ejus Tranquillus. Eum modum fuisse decem diurnos asses ex Tacito liquet. Hæc ita scripta etsi suspicio mihi est per bella illa diuturna civilia magis etiam auxisse stipendia, sed recisa rebus jam tranquillis ab Augusto & in summam eam firmiter redacta. Mansit tamen non diu, sed sive Nero, sive Claudius, sive potius Otho aut Vitellius aliquid imò multum addidere & jam Domitiani ævo stipendium menstruum erant aurei terni: ii essent in diem viginti quinque asses, quibus ipse Domitianus iterum addidit menstruum aureum unum id est denarios viginti quinque. Tanti enim Romanus aureus & res hæc tota è Johanne Zonarâ ad liquidum à nobis reducta.* Vincentius Contarenus quantum ex Puteano colligo (non enim vidi) ostendit, malè Lipsium duos obolos Polybianos, tribus assibus æstimare, quando ætate Polybii denarius non denis, sed senis denis assibus fuerit permutatus: quinque igitur asses tum respondisse duobus obolis. Refellit præterea denarium duodecim assium commentum Lipsii & credit sub Imperatoribus militem tribus stipendiis ad aureos binos & denarios aliquot pervenisse, quarto à Domitiano additò tres totos in mensem aureos accepisse. Salmasius in stipendio sub Imperatoribus sequitur Lipsium. Ericius Puteanus in modo stipendii quod liberâ republicâ datum militibus, se

cum

cum Lipsio & Contareno & contra utrosque ait sentire: *Cum Lipsio contra Contarenum, nam primum illud stipendium trium assium videri fuisse huemadmodum asses nummi possint appellari.* Cum Contareno contra Lipsium, quia duo oboli Polybiani non nisi quinis assibus respondeant. *Denique contra Lipsium & contra Contarenum quia de alio stipendio Plautus, de alio Polybius loquatur, summam enim diurnam à Plauto tribus, à Polybio quinis assibus constitutam esse: rem à denario exigendam, hunc prima institutione denis deinde senis denis cepisse permutari Q. Fabio dictatore, tres asses Plautinos è senis denis esse, ut ingeniose & accurate à Contareno ostensum. Sub Imperatoribus deinde nihil additum stipendio esse ante Domitianum, hunc quartam partem adjecisse & quod ante fuerit novem, factum esse duodecim aureorum.* Vides discrepantias pugnasque doctorum hominum de ære militari. Premamus & nos, ne nihil agamus, trita vestigia, & tentemus, si quid partim priorum veris opinionibus, partim ipsis adjuti erroribus veri elicere possimus. Verba Polybii. 'Οψώνιον δ' οἱ μὲν πεζοὶ λαμβάνουσι τῆς ἡμέρας δύο ὀβολοῦς. Recte hic probasse Contarenum duos obolos respondere quinis assibus uncialibus dubium non est. Duo oboli sunt tertia pars drachmæ: Drachma æstimatur denario Romano, denarius Romanus illa ætate senis denis assibus permutabatur. Ergo duo oboli sunt quini asses, ut anxie scrupuloseque examines cum triente. Sed Polybium non quinos asses cum triente; sed quinos duobus obolis expressisse non probabile est, quia diurnum stipendium certo assium numero constitisse verosimile, sed certum quia duplex stipendium Julianum deni asses fuerunt. Ex quo etiam efficitur de toto stipendio, non de parte ejus loqui Polybium, de quo male dubitat Sigonius. Et respexit opinor Polybius ad σιτηρέσιον Græcorum, quod duorum in diem obolorum sive decem in mensem drachmarum fuit: Quamvis enim Athenienses drachmam diurnam apud Thucididem & tetrobolum apud Eustatium legamus dedisse, secernentes tamen sæpe σιτηρέσιον à reliquo stipendio solum hoc dabant militi de publico, ut cætera ab hoste & ipso bello peteret. Et Græci scriptores in tradendis rebus Romanis quo facilius à suis intelligerentur, si quæ cum moribus suis facere viderent, ea suis vocabulis expressere, in pecuniâ verò Romanâ proximum ex suis nummum accipientes minutias illas morati non sunt. Alibi Polybius semissem dicit esse quartam oboli partem, quod si exactè verum velis, duo oboli quatuor asses, quatuor oboli victoriatum, octo oboli denarium efficiant: aut si de veteri assario, quorum deni explent denarium, eum loqui velis, quinque oboli denarius, sint: quorum neutrum verum, sex enim oboli drachmam faciunt, quæ apud Græcos de-

narium

narium Romanum reddit. Habemus igitur diurnum militis æs ætate Polybii, quinos aſſes unciales. Ex eo annuum inveſtigemus: facile id eſt fateor, ſed ſi de numero dierum conſtet ad quos annus debeat computari: nam vetus annus Romanus fuit trecentorum quinquaginta quinque dierum. Hoc itaque anno ſtipendium fuerit mille ſeptingenti ſeptuaginta quinque aſſes. Peritiores annum tamen plenum ſolarem conſtare CCCLXV diebus non ignorabant, ad cujus rationem ſi militi ſtipendium velis exſolutum, fiet annui æris MDCCCXXV. Annus Græcorum communis & civilis erat trecentorum ſexaginta dierum, fient mille octingenti aſſes & hic habet rotundum in ære numerum, & certè quia tribuitur in duodecim menſes, qui ſunt omnes τριακονθήμεροι, ad ejuſmodi res longe aptiſſimus eſt. Sub Cæſaribus quidem in ſtipendio militari receptum fuiſſe ex Suetonio & Zonarâ liquet, qui militibus, ut recte obſervavit Puteanus, datum ſcribunt ſingulis quatuor menſibus ſeptuaginta quinque drachmas ſive tres aureos, id fuerit in annum, tria millia ſexcenti æris, ducenti viginti drachmæ novem aurei, ad unguem duplum ejus, quod efficitur ex ſtipendio Polybiano ad annum civilem Græcorum redacto. Nulla igitur cauſa eſt, quin hunc annum valuiſſe etiam Polybii credamus ætate, qua ſimplex ſtipendium militi dabatur, id eſt dimidium ejus quod ſub Cæſaribus. Annuum itaque æs tum fuit MDCCC, ſive quadringenti quinquaginta ſeſtertii, centum duodecim denarii cum victoriato, quatuor aurei & dimidius. Videamus nunc quod fuerit militare ſtipendium ante bellum Punicum ſecundum, cum denarius decem aſſibus permutabatur. *Puteanus non tantum in pretio denarii, ſed etiam in ſtipendio mutationem putat factam, creviſſe urgente Italiam Hannibale tanquam majori præmio defendi reſpublica debuerit, cum diſcrimen immineret: antea militem tres aſſes unciales, quorum ſeni deni explent denarium in diem accepiſſe, tum quinos, antea quinis diebus denarium minus aſſe, tum tribus meruiſſe.* At quis hoc ei credat in illa inopiâ publicâ, illis difficillimis & pænè extremis reipublicæ temporibus, cum ne ſolitum quidem ſtipendium ad diem exſolvi poſſet, cum petentibus ſtipendium pro exercitu ducibus reſponſum publicè non eſſe unde daretur, cum denarius in lucrum reipublicæ ad ſenos denos aſſes redactus, cum propter inopiam publicam equites & centuriones ſine ullo ſtipendio ſuis ſumtibus munere militiæ functi ſint, quis, inquam, credat ſtipendium militare tunc à quinta denarii parte ad tertiam adauctum, id eſt, tantum non duplicatum fuiſſe præſertim cum nullum idoneum teſtem, nullum veterem ejus ſententiæ habeat autorem. Nam Plauti quidem locus ex Moſtellaria.

Isti, qui hastis trium nummorum causâ subeunt sub falas?
In hoc male citatur. Nusquam enim Plauto nummus as est & quoties sine alia adjectione meminit nummi, stater intelligendus est, ut pridem probarunt viri doctissimi: fac tamen asses intelligi debere. Unde constat eum de assibus uncialibus sui ævi, stipendio vero prioris loqui, cum utraque mutatio simul sit facta. Quid? quod absurdum est stipendium facere trium assium uncialium, qui vix duos sextantarios æquant, eâ tempestate quâ nulli adhuc unciales, nulli quorum seni deni denarium facerent apud Romanos noti erant? Sed quid rationibus & argumentorum congerie opus est? Adest nobis testis omni hic major exceptione, abs quo esset, vix sciremus, quando denarius senis denis assibus cæperit permutari, qui affirmat mansisse vetus stipendium militi & eundem numerum denariorum nec quicquam tum in ære militari mutatum, nisi quod mutatæ pecuniæ ratio exegit. Nam ita scribit Plinius in XXXIII. C. 3. *Postea Annibale urgente E. Fabio Maximo dictatore asses unciales facti placuitque denarium XVI. assibus permutari, quinarium octonis, sestertium quaternis. Ita respublica dimidium lucrata est. In militari tamen stipendio semper denarius pro X. assibus datus.* Dimidium inquit lucrata est respublica nempe in ære, quod duos asses jam faceret ex eo æris pondere, ex quo antea unum: in denario autem tertiam & decimam sextam partem lucri fecerunt, non quidem respublica sola, sed omnes quibus nummi argentei essent. Non enim alio pondere quam antea feriri cæperunt, sed alio pretio permutari. Addit: *In stipendio tamen, &c.* Qui locus varie exercuit viros eruditos, vix tamen ab ullo recte explicatus fuit. Ultimus qui eum attigit Puteanus sequitur Lipsium. Quid dicam? inquit, quod Lipsius hic utcunque dixit, etsi à *Contareno reprehensus, militem nihil ab aucto argenti pretio commodi sensisse, sed computatum in stipendii ratione denarium, quasi denum diem taxat assium esset. Ergo si denarius in solutionem veniret, decem modo asses militi dabantur.* In Plinio planior fortassis lectio sit. *Pro denario semper decem asses dati, sed cum idem sermonis vultus alibi toleretur, nihil hic muto, &c.* Parum hic jam memor est, quod militi circa hæc tempora adaucto stipendio dedit quinque asses, cum antea tantum tres accepissent. Nam si asses isti ad denarium redigendi senum denum assium: denarius deinde rursus ad decem asses, non quinque sed tres asses & sescunciam in diem meruerint. At si revera quinque asses acceperunt & tamen pro denario decem tantum asses, ingenti numero denariorum illusum iis fuisse oportet. Nam duobus diebus denarium, in annum verò centum octoginta denarios meruerint, quæ summa gran-

grandiuſcula non congruit duplici ſtipendio Juliano, quod eſt apud Tacitum, Suetonium & Zonaram: neque verò cauſa probabilis hujus ludibrii fingi poteſt, niſi ante bellum Punicum ſecundum, hic juſtus modus ſtipendii fuerit: quo recepto non tantum commodi nihil ſenſiſſet, quod vult Puteanus, ſed detrimenti cepiſſet non parum tertia parte ſtipendii mulctatus. Nec hoc Plinius voluit, non enim dicit decem aſſes pro denario datos, quod malit ille: ſed denarium pro decem aſſibus: hoc verò accipere pro illo, id eſt vim facere, non interpretari. Qui enim dixiſſet denarium pro decem aſſibus revera datum, ſi ſic dixit decem aſſes pro denario datos? *Dimidium*, inquit, *lucrata eſt reſpublica*: in reliquo ſcilicet ære alieno. Dimidio enim ære totum, aſſibus uncialibus ſingulis ſextantarios exſolvit. Addit: *In ſtipendio tamen militari*, *&c.* excipiendo, innuens in eo aut nihil aut certè non tantùm lucrifeciſſe rempublicam: *Semper denarius pro decem aſſibus fuit datus.* Quemadmodum ab antiquo, & ante cuſos aſſes unciales, cum deberet decem aſſes militibus, denarium vel pretium denarii dedit; Sic etiam tunc & deinde ſemper fecit. Decreto ſenatus non certum numerum denariorum, ſed æris conſtitutum fuiſſe, non tantum probat uſitata antiquis ratio, & illa vulgaria, *conſtituere æra*, *æra militaria*, *æra equeſtria*, *tot ærum miles*, *&c.* etiam illis temporibus uſurpata, quibus jam frequentiſſima ratio ſeſtertiaria: ſed & evincit ævum, quo nullus Romanis fuit denarius. Pro decem igitur aſſibus ſingulis, qui ex lege vel Senatusconſulto debebantur, ſemper denarius vel pretium denarii datum fuit: quamdiu denarius decem aſſibus æſtimabatur, numerus aſſium lege definitus: At ubi ſedecim aſſibus cæpit permutari, pro denis aſſibus ſextantariis ſedecim unciales ſoluti fuerunt. In ære quidem tertiam partem & hic lucrata eſt reſpublica, quoties in ære ſolveret, ſed aſſes ſex ſupra veterem numerum, & ita in novo ære vetus pretium dedit. Ac annuum militis ſtipendium jam olim bello Latino centum duodecim denariis & uno victoriato fuiſſe æſtimatum non mediocriter confirmatur præmio equitum Campanorum, qui in illo bello fidem & amicitiam populi Romani fuerant ſecuti. Præterquam enim quod civitate donati quadruplex eis ſtipendium attributum. *Vectigal iis*, ait Livius, *Campanus populus juſſus pendere in ſingulos quotannis (fuère mille ſexcenti) denarios nummos quadragenos quinquagenos.* Habes ad unguem quadruplum æris pedeſtris. Simplex itaque mille centum viginti quinque. Una tamen ſed levis in hac ſumma naſcitur difficultas, quod in diurnum ſtipendium dividi non poſſit, niſi ſecto in minutas admodum partes aſſe. Nam tres aſſes diurni

in annum solarem, qui est omnium maximus, mille nonaginta quinque tantum efficiunt: quatuor verò asses in annum Romanum illum minimum, mille quadringentos viginti. Annuum quidem fuit stipendium, in quo de diurno illo minus solliciti possint videri fuisse: sed tum nullam video causam excedendi rotundum & plenum numerum & centenario quinque & viginti adjiciendi, præsertim cum ille numerus in se habeat diurnum stipendium trium assium, atque adeo annum trecentorum sexaginta sex dierum duobus assibus excedat. Extat & apud Priscianum fragmentum Catonis, ex oratione, qua plura æra equestria suadet fieri, quo duplex stipendium (ut suo loco ostendam) duobus millibus ducentis definitur, & proinde pedestre mille centum. Ac consideranti mihi morem Romanorum in talibus minutias istas mensulariorum tanquam difficilioris computationis & republica parum dignas evitandi, & rotundos numeros sectandi, à vero alienum non videtur ita constitutum fuisse æs annuum, ut certum numerum diurnorum assium efficeret, & similiter stipendium diurnum, ut rotundam in ære annuo summam faceret, præsertim cum id tam levi mutatione & nullo negotio fieri posset. Ac videor mihi hic videre causam, quare mutata pecunia quadraginta asses unciales vel duo denarii & victoriatus adjecti fuerint stipendio. Nempe ut utrumque assequerentur rotundum & in ære diurno & in annuo numerum. Ante bellum Punicum secundum, cum asses essent sextantarii, hoc assequi non potuerunt, nisi anno ad sexaginta sex dies supra trecentos computato: Assibus verò uncialibus id commodè efficere non potuissent, nisi & in numero dierum, & in diurno ære, & in annuo leviculam mutationem admitterent: Itaque sex dies de numero reciderunt: in diem verò, cum propriè accipere debuissent, pro tribus assibus sextantariis, quinos unciales minus triente assis sextantarii quinos dederunt, & in annum, quo plenam summam mille octingentorum efficerent, adjecerunt priori stipendio quadraginta, sive duos denarios & victoriatum. Quæ mutatio cum commoditatis rotundandique numeri causa facta, & tam levis sit, idem quòd antea stipendium mansisse merito existimatur. Ideoque Livius fortassis, aut ille quem secutus est, cum sciret nihil in stipendii pretio tum mutatum, quadruplex stipendium ad quadragenos quinquagenos denarios non veritus est computare. Mille itaque centum æris sive centum decem denarii hac ratione ante bellum Punicum secundum stipendium annuum fuerit. Videamus an primum stipendium, quod Anxure capto constitutum, ab hoc diversum sit. Ac non absurdè colligi videtur posse ex denis millibus ad emendum, & duobus millibus ad alen-

alendum equum, quæ à Servio Rege equitibus sunt constituta, simplex stipendium mille æris fuisse: probabile etiam est alium fuisse modum stipendii, quum assibus libralibus uterentur ante bellum Punicum primum, alium cum asses sextantarii facti sunt, & imminuto in ære lucrata est quinque partes respublica. Nam etiamsi decem assibus sextantariis expleretur denarius æque ac tot libralibus, tamen assibus in se tanto minus habentibus pretii, verisimile est denarium non æstimatum apud Socios exterasque nationes, apud quas sæpe numero in expeditionibus erant milites. Accedit quod asses sextantarios nec Romæ libram pondo æris valuisse apparet ex distinctione æris gravis ab ære communi. Quid enim opus erat exigere æs grave pro pœna ex legibus antiquis, in quibus nullam gravis æris mentionem esse probabile est, quia nullum tum aliud fuit Romanis? Quid opus distinctione, si idem levis pretium & gravis? Denarii itaque ipsius pretium tum decrevit utique respectu æris, cum asses sextantarii facti, æris adauctum: antea enim denario decem libræ æris permutabantur, tunc plus decem assibus, id est denario valuerunt totidem libræ. Ut igitur adauctum non sit stipendium, pro detrimento tamen illo adjici aliquantum debuit, præsertim cum denarios miles antiqua republica ferè in ære acciperet: fortassis igitur singulis denariis tum adjectus assarius, & stipendium pro millibus æris mille centum esse cæpit. Probabilia hæc nisi sint, quæ obstent alia. Nam quamvis pedestre stipendium tertia pars equestris, non tamen constat an stipendium pedestre tertia pars ejus sit, quod Servius Rex constituit, præsertim cum in eo tanta diversitas: cum Servius una pensione decem millia dederit. Deinde duo millia annua. Adde quod in illa summa Serviana ducenti possunt esse omissa, solent hoc sæpe scriptores summa rerum capita sequentes, minutiarum incuriosi. Sic in fragmento Catonis: *De duobus millibus actum est:* cum tamen de duobus millibus ducentis eum loqui ex eodem constet fragmento. Nam, si fides Livio, jam bello Latino, cum asses etiam tunc librales essent, triplex equestre stipendium denarii treceni triginta septem & victoriatus unus, ut supra ostendimus. Accedit quod Plinius ait denarium semper pro decem assibus in stipendio datum: Et cum postea lege Papiria assibus semuncialibus factis nihil in stipendio militari mutatum, quia nimirum senis denis, ut antea: sic etiam deinceps denarius permutatus fuit, cur credamus illos homines priscæ disciplinæ tenacissimos à prisco stipendio decessisse nulla mutatione facta in proportione, quæ erat inter denarium & assem. Ne tunc quidem, cum asses unciales pro sextantariis facti, propter imminutum assium pondus

quicquam militi adjectum, sed propter mutatam denarii æstimationem. Quâ ad auctâ non potuit idem manere in pretio, nisi numero æris aliquid adjiceretur. Quicquid sit, veteri republica non ampliatum fuisse, nisi quatenus ratio commutatæ pecuniæ postulavit, mihi pro certo vel ideo est, quod ne opulentiori quidem re Romana factum est, cum longè à domo bellaretur, & tot causæ propemodum justæ augendi stipendii essent. Inde fortassis est quod Livius tradens constituta militibus æra, & toties annui, toties duplicis, triplicisque stipendii mentionem faciens, numerum tamen æris nusquam definiverit: quæ res in tanto rerum Romanarum autore vix excusanda, nisi stipendii modus omni ævo apud Romanos idem, & proinde omnibus notus fuerit. Mihi quidem tum rem ipsam justis ponderibus examinanti, in cujus conservatione disciplina militaris & summa salus tantopere vertitur (quid enim periculosius in publicum, quam ære militari aucto corrumpi militum animos, & aperiri fenestram turbandis novandisque rebus) tum Senatus prudentiam in providendis periculis, gravitatem & constantiam in custodiendis legibus, diligentiam in tuenda illa sancta disciplina, qua & stetit res Romana, & victus succubuit terræ orbis, pænè nefas videtur dubitare, quin jam ab antiquo provisum cautumque fuerit, ne quid in re tanti momenti ambitioni hominum perditorum ac militari liceret avaritiæ. Ad populum certe non licuisse agi de augendo ære militari vel hoc unum persuadet, quod nunquam auctum est. Quod enim certius ejus argumentum potest afferri, quam quod in urbe omnibus turbulentarum actionum procellis agitata, ubi tot homines pessimo publico populares, tot tribuni seditiosi, qui nihil intentatum reliquerunt, quod in vulgus gratum esset, tot imperatores militum studiis legibus omnibus potentiores, nemo tamen extiterit, qui hac via, quâ nec certior ulla, nec brevior ad summam potentiam, sit grassatus? Olim id fortassis minus plausibile fuerit, cum non nisi ex tributo stipendium, & populo imponebatur oneris quantum militaribus commodis adjiciebatur, etiamsi capti compendio animi quærere non soleant unde accipiant, sed quantum: esto tamen: fuerit tum minus gratum; At posteaquam omnis Macedonum Gaza in ærarium inlata & tanta pars orbis terrarum stipendiaria P.R. finem attulere tributorum, nonne sine mala populi gratia, res potuit perrogari? Deerant tum scilicet causæ, tam potenti, tam opulenta, & tot victoriis aucta respublica, quare miles etiam aliquid novi commodi perciperet, & illa jam terrarum gentiumque domina abiret à stipendio parvæ, &, ut ita dixerim, privatæ Romæ? Aut deerat voluntas illis turbatoribus, qui tam avide semper

ſemper rapuerunt omnem occaſionem alliciendæ militum benevolentiæ, qui totiens largitione, totiens duplicatis in triumphis ſtipendiis obſtrinxere eorum voluntates? Equidem C. Gracchum legem tuliſſe ſcribit Plutarchus, qua juſſerit veſtem militibus de publico dari, nec quicquam hoc nomine detrahi de ſtipendio; ſed hæc aut uſu non fuit recepta, aut certè deinde antiquata, cum ſub Imperatoribus legamus redemtam de ſtipendio veſtem. Et hoc ipſum, quod veterem ſtipendii legem impugnans, ejuſmodi tantum cuniculis ſubruere conatus eſt, arguit ſummam ejus ſanctimoniam. Ipſe quinimo Cajus Julius, quum jam legionibus armiſque ſuccinctus, omnia poneret in acquirendis militum gratiis; nec quicquam aliud penſi haberet; hanc tamen legem palam violare pedibuſque ſubjicere non videtur auſus. Duplicavit ſtipendium: non erat id novum, ſed tralatitium: militibus enim bene de republicâ meritis, jam olim virtutis cauſa Senatus duplex ſtipendium adſignare ſolebat. Fecere & Imperatores interdum, ſed ea opinor lege, ſi autor fieret ſenatus. Novum id quidem, quod totis, imò omnibus legionibus duplicaverit, & quod in perpetuum: nam antea ſingulis tantum militibus aut cohortibus ob inſignem aliquam & extraordinariam operam hoc tribuebatur. Et quoties in triumphis duplicia toti exercitui æra dabantur, alterum ſtipendium donativum erat, & ſemel tantum, nec proprie ſtipendii nomine dabatur. Novum igitur hoc, ſed ſub falſa ſpecie moris antiqui: fecitque hic Cæſar quod in multis aliis legibus libertatem & ſummam rempublicam continentibus illuſit antiquo vocabulo, &, vi ablata, inanem tamen ſpeciem ſervavit: &, quemadmodum ipſe deinde nomine perpetuæ dictaturæ vim regiæ poteſtatis obſedit; ſic perpetuos iſtos duplicarios habuit ſatellites reverâ & inſtrumenta dominationis. Cæſaris deinde primis ſucceſſoribus rempublicam tenentibus ad Domitianum uſque obtinuiſſe hoc ſtipendium recte dixit Puteanus. Nam Lipſii conjectura de reciſo ab Auguſto ſtipendio, & mox iterum aucto ab Nerone, ſive Claudio, vel Othone, vel Vitellio, nullam habens veterum autoritatem hoc uno tantum felix eſt, quod non pauci nec de grege doctorum eam amplexi ſunt & hic ei aſſentiuntur tam nulla de cauſa, quam alibi interdum ab eo diſſentiunt. Auguſtus quidem privatus veteranos quanta potuit maxima largitione contraxit, ſed largitione; non ſtipendio largiori: quæ fuit ab antiquo ad ſequiora uſque tempora apud Romanos conſuetudo. Vetus ſanè reſpublica laudem, gloriam, coronas, haſtas, illa nec onerosa donanti, nec donatis luxurioſa potiora ſemper duxit. Vidit tamen jam olim, nec ægre paſſa eſt, re bene geſtâ, vocari in partem ali-

aliquam prædæ milites, & pecuniâ etiam datâ statui aliquod discrimen exercitus victoris & inglorii. Sed quod erat solius virtutis præmium: ambitione Imperatorum factum est deinde pretium pessimorum facinorum, bellorumque civilium, & postremò servitutis. Rapta tamen dominatione, à plerisque ab hoc more non est recessum, sive quod fuerit etiam tunc aliqua antiquitatis & exemplorum reverentia, sive quod præstandi majoris stipendii difficultas deterruerit, sive quod stipendium transire in debitum, in donativo quoties promitteretur novum beneficium, novamque gratiam crediderint inesse. Quanquam & largitionem fundum non habere, rebusque turbandis novandisque, quam stabiliendis meliorem esse re ipsa plerique, quidam etiam magno malo suo experti sunt. Augustus adeptus jam terrarum imperium imminutavit quædam in re militari, aliqua etiam nova instituit; Sed & nonnulla ad antiquum morem revocavit, nec ambitione tum, nec peccavit indulgentia, recidens etiam quæ sine impendio dari possent, verba nimium blandientia. *Neque enim in concione, aut per edictum ullos militum commilitones appellabat; sed milites; ambitiosius id existimans, quam aut ratio militaris, aut temporum quies, aut sua domusque suæ majestas postularet.* Stipendium autem tum denorum in diem assium ex Percennii concione apud Tacitum satis constat. Apud eundem videre est, quomodo Tiberius postulata militum, uberius stipendium seditiosè postulantium eluserit, fluctuans etiam tunc & nondum satis securus imperii: Post duplicata autem ex Augusti testamento legata nihil unquam largitus est. Cajus ad imperium promotus, quo tempore maximè effusa liberalitas esse solet, ne donativum quidem pronuntiavit. Primus Cæsarum Claudius imperium adeptus singulis quinadena. H. S. promisit, *fidem militum*, ut ait Suetonius, *etiam præmio pigneratus.* Nero hoc unum circa stipendium prætorianorum notatur novasse, quod frumentum menstruum gratuitum constituit. De Galba & Vespasiano nemo dubitaverit. Ne ab Othone quidem, aut Vitellio quamvis effusissimis, & ad perdendum profligandumque natis principibus, quorum alter dicebat, *hoc se habiturum, quod sibi milites reliquissent:* alter nemini roganti quicquam negabat, aliud acceperunt quam donativa & licentiam peccandi. Neque, si quid illi promisissent, id apud victorem Vespasianum prisci moris & antiquæ disciplinæ diligentem fuisset ratum. Tito rerum potienti nulla fuit causa novandi. Unius Domitiani inconsulta hæc fuit temeritas, de eo Suetonius: *Addidit & quartum stipendium militi aureos ternos.* mirè vexatus locus. Hic legit: *Addidit & quartum stipendium militi aureis ternis*: Ille: *militare aureis ternis:*

ternis, alius *ad aureos ternos*, alius *in aureos ternos*: nec in modo stipendii quam in verbis Suetonii natant minus, nisi quod cuncti summas faciunt immanes. Vetuit scalpellum sanæ corporis parti adhibere, & primus locum interpretatus est, ne sua cuiquam laus detrahatur, Puteanus. Cum enim constet ex Zonarâ, Domitianum pro septuagenis quinis denariis centenos dedisse, id est, vetus stipendium tertiâ parte auxisse vel quartâ, si intelligas de stipendio jam aucto; stipendium autem Julianum, quod ad eam diem ostendimus mansisse, esse denos in diem asses, in annum tria millia sexcentos, qui faciunt denarios ducentos viginti quinque, aureos novem. Sequitur, Domitiani stipendium diurnum duodecim asses cum triente, annuum quatuor millia octingentos asses, denarios trecentos, aureos duodecim fuisse. Tres itaque aureos annuos addidisse manifestum est, nec eget probationis. Illud quærendum, quare *aureos ternos* appellet stipendium, & quidem *quartum*. Non certè ideo quod ratio dandi stipendii jam quartum mutaretur, non enim dicit, eum quartam mutationem fecisse in stipendio, sed *addidisse* nempe tribus stipendiis, quæ accipiebant quartum: nec in voce *stipendium* mendum esse ipse Suetonius ostendit, ubi de eodem Domitiano inquit. *Exhaustus operum ac munerum impensis, stipendiaque, quod adjecerat, tentavit quidem ad relevandos castrenses sumtus militum numerum diminuere.* Vides iterum stipendium appellare, ut solent & alii sub Imperatoribus, aureos ternos. Capitolinus de Commodo. *Habebis præterea, cum id feceris, dandi stipendii usque ad tres aureos liberam potestatem.* Idem illa ætate fuit modus justus donativi. Lampridius de Heliogabalo. *Pronuntiavit meretricibus quasi militibus ternos aureos donativum.* Sic Spartianus Hadrianum *duplicem largitionem militi dedisse* scribit, id est sex aureos: inde confuso nomine stipendium pro donativo, ut loco citato Lampridii. Ælius Spartianus de Severo Imperatore. *Denique militibus tantum stipendiorum, quantum nemo principum dedit*, id est, toties dedit aureos ternos, summam stipendii, quamvis proprie stipendium non esset, sed donativum. Non enim debebatur militi, nec constitutum erat, ut quotannis tantum acciperet, sed dono dabatur. Et apud Livium in triumphis aliquoties legimus duplex stipendium datum, id est, ei summæ, quæ nomine stipendii debebatur, alterum tantum adjectum per liberalitatem. Stipendia magna Julio Capitolino sunt magna donativa: *Quamvis Maximus apud milites sæpe dixisset, oblivionem prætentorum esse debere, & stipendia magna donasset.* Et contra apud scriptores sequioris ævi, donativum appellatur quod est stipendium. Vegetius. *Illud vero ab antiquis divinitus institutum est, ut ex donativo, quod*

milites consequuntur, dimidia pars sequestraretur apud signa. Nam non de donativo tantum, sed etiam de stipendio apud signa deponebatur aliquid. Quamvis & inde hanc confusionem ortam putes, quod donativa tandem etiam quotannis statis temporibus data, non ut olim post victoriam, aut ob peculiares tantum causas, & quod erat donum transiit in debitum. Sed ut ad aureos ternos revertamur; stipendium ideo dicti sunt, quod essent tertia pars stipendii, quæ una erogatione ex ærario ad exercitus mittebatur, una annui stipendii pensio. Fiscalia enim omnia quadrimestria erant. In Codice Theodosii de annona & tributis Constantius & Constans ad Probum. *Unusquisque annonarias species pro modo capitationis & sortium præbiturus (per quaternos menses anni curriculo distributo) tribus vicibus summam collationis implebit.* Iidem ad Dracontium. *Provinciales nostri tributa fiscalia per anni curriculum tripartitâ satusfactione restituant.* Cum autem non aliis diebus efferri ex ærario, exigique, & ad exercitus mitti rectè & ordine posset, quam quibus persolvebatur à stipendiariis populis, quadrimestre stipendium militare factum est: ac tale jam sub Augusto fuisse suspicari licet, tum ex eo, quod Augustus legata militibus dedit quinque & septuaginta denarios in singulos, tum quod tesseras populo etiam ter in annum quaternum mensium dare voluit, ad exemplum, ut videtur, militaris stipendii. Suetonius. *Ter in annum quaternum mensium tesseras dare destinavit, sed desideranti consuetudinem veterem concessit, ut sui cujusque mensis acciperet.* Aureos certè ternos unam stipendii annui pensionem tum fuisse, nos docet Zonaras, cum scribit milites ante Domitianum quinque & septuaginta denarios accepisse. Hinc igitur aurei terni stipendium, noveni tria stipendia, duodeni quatuor. Mansit idem etiam post Domitianum, ut ex citatis autorum testimoniis liquet. Sed nobis ad illam lapsæ disciplinæ & pessunsidentis imperii ætatem non est constitutum descendere: & fallor, an jam diutius morem Romanorum persequimur, quam illi dignitatem majorum custodiverunt in stipendiis? Hoc enim illud monstrum est de quo loquimur, à quo cepit ingens dedecus imperii Romani, ut stipendia, quæ ad eam diem suis militibus tantum dare noverant, hostibus solverent barbaris, à quibus antea exigebant. Quum enim Decebalum Dacorum regem armis superare non posset, deprecatus est tributo, ne ipse vinceretur. Nec stetit intra pessimi domini imperium malum exemplum: subsecuti principes plerique redemerunt eodem modo à barbaris pacem; sed consulentes scilicet majestati Romanæ, *stipendium*, vel *munus* appellaverunt, quasi in vocabulo, non in re esset turpitudo fœdissimæ pactionis. Stipendium igitur annuum

milita-

militare, ut tandem finiam, ab initio fuerunt asses librales, & deinde sextantarii mille centum, denarii centum decem: denario sedecim assium facto, asses unciales mille octingenti denarii centum duodecim & victoriatus: duplicavit hoc Julius Cæsar: denique Domitianus auxit ad denarios trecentos. Stipendium hoc gregariorum militum legionariorum, sed an omnium idem inquis? nullane fuit inter genera militum, nullane inter tirones & veteranos differentia? Memini sanè legere apud Procopium in Anecdotis ætate Justiniani usu & lege castrensi receptum fuisse, ut non idem omnes mererent, minus tirones, plus promotiores, & in media jam matricula scripti, plurimum verò veterani & missioni proximi, quo dimissi sustentari, & ad hæredes etiam aliquid possent transmittere. Vegetius divinum appellat institutum, quod quasi in orbem quendam per diversas *cohortes, & diversas scholas milites promoveantur, ita ut ex primâ coborte ad gradum quempiam promotus vadat ad decimam cohortem, & rursus ab ea crescentibus stipendiis cum majore gradu per alias recurrat ad primam.* Ubi tamen iis solis, qui ad gradum aliquem promoti, majus stipendium videtur attribuere, quod & antiquâ militiâ factum arbitror: fuere certè jam tunc duplicarii, quibus virtutis causa duplicia dabantur cibaria, & sesquiplarii: cæterum in universum inter genera militum, velites, hastatos, principes triarios, discrimen tum nullum. Nec deinde aliud superiorum, aliud inferiorum cohortium stipendium observo De levi armatura nescio quid suspicari dat Scriptor belli Hispaniensis: *Ut si quis ex nostris transfugerit in levem armaturam conjici, eumque non amplius sedecim accipere.* Sed levis armaturæ cohortes ea ætate fuerunt à legionibus separatæ. Veteranis emeritis jam stipendiis tria millia ab Augusto constituta apud Dionem lego, *emerita* dicebantur: sed stipendium auctius in dubium vocat vel hoc ipsum, quod data hæc commoda fuerunt.

Prætoriæ cohortes ex instituto Scipionis, si fides Festo, sesquiplex stipendium acceperunt: Scribit enim *delegisse fortissimum quemque, qui ab eo in omni bello non discederent, & cætero militiæ munere vacarent, & sesquiplex stipendium acciperent.* Id sub Augusto adauctum, sed ad quod pretium usque, non satis convenit inter Tacitum & Dionem. Apud Tacitum Percennius ait binos denarios diurnum stipendium esse. At Dio decretum à Senatu Prætorianis duplum, quod cæteris militibus scilicet vicenos asses. Hotomannus in Tacito pro binis denariis, *bis denos* sc. asses putat legendum. Lipsius, *invidiosam esse Percennii orationem & augendæ rei.* Mox tamen, *binos denarios opinatur eâ ratione accepisse, quâ legionarii singulos,*

qui videlicet viginti assibus solverentur: quod postremum iis quæ jam diximus satis refutatum. Ego cum videam in legatis Augusti & Tiberii plusquam duplum dari, Tacito hic potius crediderim; Dionem autem, cum apud scriptores ejus ævi legisset duplex stipendium decretum vel duplicatum à Senatu stipendium, deceptum suspicor ambiguitate vocabuli: cum enim intelligere debuisset duplicatum iis stipendium suum, hoc est sesquiplex, quod leviter abit à denario diurno, accepisse, quasi duplex tantum legionariorum fuerit attributum. Equidem sesquiplex stipendium exactè quini deni denarii forent, duplicatum triginta, sed quia id proximum denario probabile est, principem senatumque cum milite liberalius agentes, denarium stipendium diurnum ac postea duplicatum binos denarios fecisse. Bini diurni denarii faciunt in annum civilem septingentos viginti, quam summam triginta denariis excedat mille nummorum quadrimestre stipendium. Ex iisdem legatis Augusti & Tiberii efficimus urbanas cohortes sesquiplex paulo plus stipendium, dimidium, quod prætoriæ cohortes habuisse.

CAPUT IV.

DE STIPENDIO EQUESTRI.

De stipendio equestri in censu Servii, Titus Livius: *Ad equos emendos dena millia æris è publico data & quibus equos alerent viduæ attributæ, quæ bina millia æris in annos singulos penderent.* Hæc prima ærum equestrium mentio in scriptoribus rerum Romanarum: prima æra an fuerint dubito. Cum enim Romulus jam ante instituerit trecentos equites, qui *Celeres* appellabantur, eosque tam in pace ad custodiam corporis, quam in bello præsidii loco secum habuerit, haud quaquam probabile est nullum his stipendium fuisse. Nam quis credat in illo convenarum & pastorum populo fuisse, qui suis sumtibus adeſ-

adessent perpetuò regi, neque à latere ejus abscederent, cum postea onus semestrium bellorum (qualia tunc gerebantur) non nisi dato de publico ære impositum sit? Invidiosum profectò fuisset Servii institutum, quo equitibus id est opulentissimis urbis Romanæ civibus non parva, ut illa ætate, summa: peditibus nihil æris constitutum, si antea tam equites quam pedites suo ære militavissent? Sed nemo hoc, opinor, statuet, indulgentiam regum in custodes corporis & perpetuæ militiæ equestris sumtus secum reputans: idem hoc cum Serviano an aliud stipendium fuerit non dixerim. Servium ad emendum equum dena millia de publico adsignasse dicit Livius. Pugnare videtur Varro Libro VII. de Linguâ Latinâ. *Debet igitur dici, ut Vatiniorum, Manliorum sic denariorum, & non equum publicum mille assarium esse, sed mille assariorum.* Unde duo viri doctissimi alter Varronis, alter Livii locum censent emendandum. Lipsius immissâ notâ numerali legendum putat: *Equum publicum decem mille*, &c. Salmasius negat mendi suspicionem in locum Varronis cadere, in Livio corrigendum, *una millia æris*, pro singulis millibus, qui locutionem eam non ceperint connexisse dena millia, &c. Sed nec ita locutum fuisse Livium verisimile est, nec hoc voluisse. Cui enim non absurdum videatur pretium equi, non dicam ætate Varronis, sed Servii mille æris fuisse, cum ad alendum equum duo millia annua adsignarentur? generosum & bellatorem equum semestri alimento venisse? Interiisset opinor apud Romanos fortium equorum genus, si equus tam sumtuosum & pretio vile animal: unde vir undequaque doctissimus probabiliter conjicit, non loqui Varronem de ære ad emendum equum dato, sed de ære annuo ad alendum, cum non absurdum sit alterum mille pro servo, alterum pro equo tantum adsignatum fuisse. Possis & suspicari de quadrimestri stipendio equitum Varronem loqui, si jam illa ætate pensiones stipendii fuerunt quadrimestres; Sed nobis alia hic nascitur conjectura, decem millia Serviana, quæ olim equiti ad emendum equum data, in decem pensiones annuas (tot enim annos merebat eques) deinde conversa fuisse; ac ita mille asses factos pretium annuum equi publici. Causam hujus suspicionis habeo non solum Varronis locum, qui ista ratione cum Livio non pugnat, sed & alia non pauca. Nam cum non diu post constituta militibus æra triplex stipendium equiti datum legas, autore nî fallor Cn. Cornelio tribuno militum. Livius Lib. V. *Alii Cn. Cornelii fratris, qui tribunus militum priori anno fuerat triplexque stipendium equitibus dederat, gratia extractum ad tantum honorem credunt.* Nec tamen duobus millibus Servianis tertium adjectum usquam invenias, probabile videtur id tum

cæpisse in equitibus, qui suis equis merebant post cladem Vejentem. Livius. *Cum repente quibus census equester, equi publici nondum erant adsignati, senatum adeunt, factaque dicendi potestate equis se suis stipendia facturos promittunt*. Deinde pedestris ordinis militibus etiam voluntariam extra ordinem professis militiam *Senatusconsultum*, inquit, *factum: placere iis stipendia procedere & equiti certus numerus æris adsignatus. Tum primum equis merere equites cæperunt*. Mirum quomodo in hoc loco aliud egerint homines eruditi. Puteanus quasi absque controversiâ esset, statuit hoc demum tempore *rempublicam in equitem liberalem esse cæpisse*: Lipsius *institutum tunc primum, ut etiam alii quibus census equestris esset, etiamsi equos publicos non haberent, tamen militarent & æra mererent, sed æra non ut illi equo publico, sed ad exemplum peditum annua stipendia, nec nisi cum militarent, & conditionem priorum illorum meliorem aut certè digniorem: nam accepisse è publico pecuniam & ad emendum equum & ad alendum*. Salmasius quasi sui oblitus, Livius secum hic pugnet, *falsum hoc esse* ait, *si vera sint, quæ de Servio scripserit, cujus instituto bina millia æris equiti data ad alendos equos, dena millia ad emendos: merere enim esse pecuniam quasi mercedem operæ in militiâ navandâ accipere, tum ergo meruisse equis equites, cum pecuniam è publico ad equos emendos acceperint, immò hanc summam mansisse usque ad Catonem Censorium post bellum Punicum secundum, nisi quis dicat non æra ex ærario tunc eos accepisse quod postea factum, sed viduas iis attributas, quæ hanc summam iis penderent*. Non curæ pretium his diu inhærere: plana est sententia: Tunc primum suis equis merere equites cæpisse. Id videas ex Epitoma ubi clarè est. *Equites tum primum equis suis merere cæperunt*. Et nisi fallor, ita reliquerat Livius. De re certè dubitari non potest: ante eam diem non nisi publico equo meruerant: tum primum suis equis militaverunt: antea dena millia ad emendum equum publicum acceperant: tunc ipsi equum emere cæperunt, pro quo certus numerus æris adsignatus: hunc autem numerum fuisse mille vel mille centum æris annui, id est stipendium pedestre conjicimus, quia hæc summa decem annis, quos merebat eques, efficit dena millia, summam priorem & quia ex eo tempore triplex æs annuum equiti cæpit dari, cum antea tantum duplex daretur. Ac nulla deinceps in historia Romana denum millium mentio est. Polybius equiti drachmam in diem, id est triplex stipendium adsignat, nec quicquam præterea, qui si dena præterea millia, non triplex, sed quadruplex accepissent. Adstrui & eo potest, nihil amplius publicè impensum in equites, quod cum Senatus Romanus duodecim Coloniis Latinis quæ Q. Fabio & Q. Fulvio Coss. abnuerant milites dare; circa finem belli Punici

Punici M. Cornelio & P. Sempronio Coss. imperaret, ut quantum quæque earum coloniarum militum plurimum dedisset P. Romano ex quo hostes in Italia essent, duplicatum ejus summæ numerum peditum darent & equites centenos vicenos, qui omnes ex formulâ Romanâ legerentur his tamen coloniis quibus hoc justissime infensus imperarat; permitteret, ut si qua eum numerum equitum explere non posset, tribus peditibus unum equitem redimeret, quod nunquam profecto concessisset, si plus quam triplex stipendium in equites singulos erogandum fuisset. Dena autem millia quæ à Servio ad emendum equum una summa dabantur, quemadmodum diversa ab duobus millibus annuis, quæ ad alendum, sic etiam deinde cum in mille æris annui conversa & decem pensionibus soluta fuerunt, non raro distincta videntur & à stipendio secreta fuisse. Hinc in historiâ Romanâ modo duplex, modo triplex stipendium equestre, etiam eadem ætate occurrit: qui triplex fecerunt, sub vocabulo æris equestris complexi sunt & æs quod pro emendo equo acceperunt annuum: qui duplex, solum hoc intellexerunt quod ad alendum equum ex prisco instituto dabatur. Hinc & in Coloniis deducendis (qua in re modum stipendii solebant respicere) rarò admodum triplum, (semel tantum memini legere apud Livium in colonia Aquileja ubi pedes quinquagena, Centurio centena, eques centena quadragena jugera accepit, Libro XL) plerumque autem duplum agri adsignatum, Libro XXXIV. *Dari potuere tricena jugera in pedites, sexagena in equites* (vides velut justum hunc modum censeri Livio) *vicena pedites, quadragena equites accepere.* Hinc lux fragmento apud Priscianum Libro VII. ex oratione Catonis qua in senatu suasit, ut plura æra equestria fierent. *Nunc ergo arbitror oportere restitui, quo minus duobus millibus ducentis sit ærum equestrium.* In eodem: *de æribus equestribus, de duobus millibus actum.* Ubi Lipsius immissa negatione credit scribendum, *Oportere institui ne quo minus.* Assentitur ei Salmasius. Ego uti facile probaverim adjici vocem negativam, ita non intelligere me fateor hanc locutionem, *ne quo minus sit duobus millibus ducentis*, fecissent saltem, *ne quoi minus*: legendum censeo, *quo ne minus:* quod cum imperiti non intelligerent, sustulere τὸ *ne*. Livius XXXIV. in oratione L. Valerii contra hunc ipsum Catonem. *Cautum erat quo ne plus auri & argenti facti, quo ne plus signati argenti & æris domi haberemus.* Idem. *Captivi ne minus decem pondo compedibus vincti.* Et libro XLIV. *Ita ut in singulas legiones Romanas ne plus sena millia peditum, trecenti equites essent.* Equidem verba hujus fragmenti sola attendenti verisimile videatur, Catonem non de stipendio, sed de numero equitum agentem, suasisse tot æra

instituì

institui totidemque capita quæ haberent, sed tempora quibus Cato vixit consideranti, ea sententia haud quaquam arrideat. Circa finem belli Punici cum Scipio in Africam transjecit, (sed nec tum quidem opinor senator Cato fuit: quo tempore maximâ equitum penuriâ possit videri fuisse, viginti legionibus respublica gerebatur sequenti anno quatuordecim & sic ad finem usque belli: itaque non plus æris equestrium fuisse, id est non plures quibus æra de publico aut deberentur aut solverentur non est verisimile. Adde quod numerus equitum pro numero legionum necessariò variarit, singulis enim trecenti equites dabantur. Catonis autem ista: *De duobus millibus actum est. Nunc ergo arbitror restitui oportere, quo ne minus duobus millibus ducentis sit ærum equestrium:* Omnino antiquam aliquam legem vel senatusconsultum spectant, quo numerus duorum millium ducentorum definitus, & videtur de certa æris summa loqui, ut apud Ciceronem in epistola quadam. *Itaque nec de sestertio vicies, nec de sestertio. septingenties quicquam agi nunc per senatum potest.* Duplex autem stipendium ante bellum Punicum secundum duo millia ducentos vel utique ducentos quinquaginta æris fuisse, ex illis quæ supra diximus liquet. De stipendio igitur quod ex lege debebatur vel de vero stipendii pretio cum jam asses unciales essent equitibus dando in Senatu egit Cato. Bello Punico secundo illis angustiis ærarii equites Romanos, minus justo accepisse, tum magnitudo animi eorum qui stipendium aliquamdiu tanquam mercenariorum notam repudiaverunt, tum etiam dona & liberalitates & pretia ejus ætatis, in qua non ea est proportio persuadent: nam post cladem Cannensem Venusini cum pediti denos quadrigatos nummos darent, in equitem quinos vicenos dedere: Hannibal captivis pretium in capita statuit, servo centum nummos quadrigatos, trecenos pediti, quingenos equiti. Cum itaque bello Punico jam finito maneret equiti is modus æris, quem jam aliquot annos acceperant, Cato reque pro cætera Romanorum justitia & malo exemplo equestri ordini suam illam animi magnitudinem & pietatem in patriam, damno esse videns, suadet Senatui; ut tandem integrum stipendium & verum pretium duorum millium ducentorum (erant tria millia sexcenti) solvatur: de tertio stipendio mentionem non habet, sive quia in eo vitium non fuit, sive quod semper mansit mille assariorum, ut videtur Varro velle. Quanquam Varro cum equum publicum mille assariorum esse scribit, potest intelligi de assariis militaribus, quorum deni explent denarium, de quibus & Cato loquitur & quibus constitutum erat militibus stipendium. Neque enim abhorret à more Romanorum, servata fuisse legis vocabula etiam cum jam usus communis alia

alia recepisset. Credebant addere majestatem legibus antiqua illa & quasi legitima verba: minimam quidem mutationem carere periculo: debere etiam voces religionem suam habere, quo res essent sanctiores: Atque hac ratione eorum, quæ de duplici triplicique stipendio, deque denis millibus & millibus æris equestris attulimus, repugnantiam tollere, quam hodie aliud, aliud cras stipendium fingendo Romanos gravissimam gentem desultoriæ levitatis incusare, satius videtur. Nam jam olim ante ævum Catonis triplicia æra equitem meruisse manifestum est ex loco quem adduximus: id quoque deinde mansisse apparet. Livius libro VII. *Æque impudens postulatum fuit, ut de stipendio equitum (merebant autem triplex ea tempestate) æra demerentur.* Ex quo loco colligitur non semper triplex æs equiti fuisse, quamvis Catonis tamen ætate tale fuisse vel unus Polybius evicerit: Bellum itaque Punicum secundum fortassis respexit, vel quod potius reor, suam ætatem: nam cum mutata militia primo rarus, postremo nullus equitatus Romanus & equites jam magnam partem provinciales aut ex sociis & exteris nationibus & quo minor dignitas eo major esset multitudo, hos tanto stipendio donatos fuisse, quanto olim equites Romani, non crediderim: præsertim sub Cæsaribus cum jam duplicatis legionum æribus sextuplicia equites eadem ratione accipere debuissent. In donis militaribus tam frequentibus & immoderatis per bella civilia plerumque notari video quantum centurio, quantum tribunus acceperit: vix usquam quantum equites: Semel apud Appianum lego Cæsarem tribunis & præfectis alarum idem dedisse, quadruplum videlicet: ita enim sonant Appiani verba; non quadruplex equestre, quomodo intelligit Lipsius; nulla enim ibi equitum mentio & locus Suetonii de triumpho & hoc donativo Cæsaris vitiatus est, & abest membranis antiquis τὸ equites. Nam si equites triplex, decuriones sextuplex, eadem ratione præfectus qui tribuni inter equites locum tenebat duodecuplum debuit accepisse, tanto plus æris præfectis fuisse quam tribunis utique sub Cæsaribus quis credat, cum Claudius Cæsar post præfecturã alæ tribunatum dederit legionis tanquam majorem honorem? Quod si his idem atque tribunis æris, ut scribit Appianus, equiti etiam & pediti legionario illâ ætate idem stipendium, id est duplex dixeris fuisse: adde his tertium, quod à reliquo solet distingui, nihilo plus quam olim meruerint equites. Quod uti nolim adfirmare, ita ex genere equitatus, locis Varronis de mille assariis & Livii de triplicibus quæ olim meruerunt, æribus, omnino statuendum videtur sub Cæsaribus non triplex, id est triginta in diem asses equites alarios habuisse: equites singulares & prætorianos lautiora operæ

pretia meruisse & duplex ad minimum stipendium quam ejusdem generis pedites verisimile est. Certè jam ab antiquo duplicariis equitibus pararium (ita scribit Festus dictum) quadruplicia fuisse æra ex prȩmio Campanorum equitum, de quo antea locuti sumus, affirmari videtur posse. Sed hæ conjecturæ sunt. Illud hic non omiserim vetus stipendium annuum, mille centum æris, quemadmodum tenue & vile hac ætate sit, quippe non excedens tres & triginta florenos vel libras Belgicas, ita veteri republica pro rerum in Italia copia & annonæ vilitate satis amplum fuisse. Quæ si etiam Romæ fuit tanta, quantam notat Plinius Libro XVIII, majorem in Italia fuisse probabile, etsi ea etiam post bellum Punicum secundum in Galliâ Cisalpinâ rerum ad victum pertinentium abundantia, ut modius tritici quatuor obolis venierit, ut testatur Polybius: etsi in cauponis iter facientibus semisse, id est decuma stipendii diurni parte omnia necessaria sunt præbita, vix est ut quisquam hac ætate tam cautum stipendium militi equitique largiatur.

CAPUT V.

DE STIPENDIO DUCTORUM.

MUnifica igitur & liberalis in milites etiam vetus Respublica fuit: quid in ductores ordinum? quid in tribunos, legatos, Imperatores? ingentem hic pecuniam & magna, opinor, talenta jam expectas: noli veteres nostro modulo metiri: commodis indulgent, non luxuriæ; hactenus pecuniæ liberales, dum vita subsidii eget: ubi necessariis prospectum jam laudem, gloriam & ista divitias jubent putare, non insana stipendia, quæ corrumpendis magis quam augendis animis sunt. Ductoribus igitur ordinum duplex, tribunis quadruplex dederunt: eamque in omni genere militum proportionem observasse videntur: inter equites decuriones centurionum locum præfecti,

præfecti, quos Mariana agnoscit militia, tribunorum tenuerunt. In militia quoque navali eandem custoditam rationem suspicamur, cum C. Octavium in triumpho dedisse gubernatoribus duplex, magistris navium quadruplex legam apud Livium Libro XLV. *Qui sociis navalibus dedit in singulos denarios septuagenos quinque, gubernatoribus duplex, magistris navium quadruplex.* Hyginus tamen de decurionibus dubios nos facit, cum duplicariis, à duplici stipendio ita dictis, binos attribuit equos, decurionibus autem ternos: an quod duplicarii duplex equestre stipendium, decuriones triplex duplicatum acceperit? nihil hic definio: quando modus stipendii equestris sub Imperatoribus nondum satis certus mihi est. Equidem nullus dubito quin quicquid est hodie Ducum, tribunorum, centurionum, vel hoc uno nomine omnem Romanam militiam condemnet & nullius usus futilemque pronuntiet, quando non aliter sua imperio majestas salva esse queat, quam per hæc insignia splendidioris vitæ & magnificentiæ caussam scilicet ignaviæ agunt luxuriæque suæ, qui veræ virtutis expertes & primos ordines sola stipendiorum magnitudine metientes, merito contemtui sint, nisi inanibus istis à vulgo secernantur: melior mens Romanis olim fuit: sanctitate & inexorabili rigore, non superbiâ; virtute, non vitiorum apparatu disciplinam tuebantur. Et mansit tamen hæc parsimonia perditissimis etiam temporibus & per bella civilia, quanquam non ita, ut non aliqua ex parte accideretur: in donis certè militaribus tum video veterem modum non rarò transgressos Imperatores. Apud Appianum lego Brutum & Cassium cum darent militi mille quingentos nummos, centurioni quincuplum & tribunis pro ratâ dedisse. Item Antonium militi quinque millia nummûm largitum, quincuplum centurioni, decuplum tribuno: Ac jam ante hos bello Mithridiatico Triganes quum Pompejo dono daret sex millia talentorum, militi quinquaginta drachmas in singulos, mille centurioni, decies mille tribuno: Jam centuriones & tribuni variis artibus & meditamentis militem depeculari munerum vacationem. Sævitiam imperiorum, commeatum venalia habere, quæque alia nec hodie immania illa stipendia è castris removent nec olim minus quam hodie commune militum odium meruerunt: invaluit tamen adeo res pessima, ut Otho Imperator, quum aliud remedium non inveniret vacationes munerum de fisco redimere & centurionibus quamvis alio nomine æra augere sit coactus, resque ea postea perpetuitate disciplinæ fuerit firmata. Similia quoque & majora commoda tribunis illa ætate fuisse dubium non est: nam Plinius & Juvenalis salarium eorum pro magna pecunia accipiunt. Alio tamen nomine quam stipendii hæc propriè data. Nec

facilè constituerim æris modum universi ex iis quæ in hanc rem advocantur locis. Nam *Aurei Antoniani centum*, *argenti Aureliani mille*, *ærei Philippei decem millia*, quæ Valerianus Probo tribuno facto jubet dari, nihil me reddunt certiorem, cum ex epistola ad Præfectum Prætorio Milvium Gallicanum appareat extra ordinem plus justo adsignatum: *Hæc igitur*, inquit, *dari jubebis (quoniam mediocris fortunæ est) ut dignitas ejus incrementis juvetur:* Similiter cum Valerianus ad Zosimionem eidem dari *jubet Philippeos sui vultus annuos centum quinquaginta*, *& in strenis quadraginta septem & trientes centum sexaginta*; addit in fine epistolæ: *Hæc autem omnia idcirco specialiter non quasi tribuno, sed quasi duci dedi.* Ex quo loco de Ducum ejus ævi stipendiis aliquid opinari posse videmur. Sic quoque cum Valerianus epistola ad Cejonium Albinum urbi præfectum Aureliano decernit ad sumtus *aureos Antonianos diurnos binos*, *argenteos Philippeos minutulos quinquagenos*, *æris denarios centum*, *&c.* Satis liquet ei præcipui aliquid dari, quamdiu Romæ ageret. Hoc tamen notandum in his stipendiis, salariis & donativis, quod diversæ summæ nec eodem in ære attribuuntur sive quia alia nomine alia dabantur eaque ab principibus prioribus alio genere nummorum decreta erant, sive quod has pecuniæ species, & quædam in auro, quædam in argento, alia in ære dari voluerunt, quò cum alii, ut fit, nummi, aliis essent probatiores & acceptiores; ex omnibus speciebus simul aliquid erogaretur. Nam antiquitus etiam apud Romanos per singulas species inferebatur in ærarium pecunia & genera discernebantur, ut ex Livio apparet. Sic in triumpho Quinctii Libro XXXIV. Atticorum sive Tetradrachmorum & Philippeorum numerum seorsim recenset libro XLI. *Tulit in eo triumpho denarium trecenta septem millia & victoriatum octoginta quinque millia septingenta duo.* & alibi. Sic igitur ne efferretur quicquid esset auri argentique de meliori nota: viliora autem in ærario manerent, aut hic quoque stipendia numerantes prædandi materiam haberent, quantum ex quoquo genere ex ærario efferri deberet, constituere videntur voluisse. At Imperatoribus, Dictatoribus, Consulibus, Proconsulibus, Prætoribus, Legatis, Quæstoribus, libera republica præbebantur publicè necessaria, paludamenta, vestes, tabernacula equi, muli, & omnis militaris suppellex: Solebant, inquam, ea publicè locari & à mancipe præberi: mancipiorum quoque certus numerus erat constitutus: quem excedere non licebat, ne numerus familiæ sumtum reipublicæ augeret: Ideoque sancitum erat, ut testatur Cicero in Verrinâ quarta, *nequis emeret mancipium, nisi in demortui locum:* fœnum tantum & ligna à provincialibus desumta

ſumta oſtendit epiſtol. 6. libri quinti ad Atticum: *Nullus ſit ſumtus in nos neque in legatos neque in quæſtorem neque in quenquam: Scito non nos fœnum aut quod lege Iuliâ dari ſolet non accipere, ſed ne ligna quidem nec præter quatuor lectos & tectum quenquam accipere quicquam multis locis ne tectum quidem & in tabernaculo manere plerumque.* Et ſequenti epiſtolâ: *Nullum teruntium inſumi in quenquam:* quamvis enim iſta licita videntur fuiſſe, more tamen potius quam lege, quia ab antiquo ita fuit ut nemo ulla in re ſociis oneri aut ſumtui eſſet. Luculentus eſt apud Livium locus de Poſthumio conſule quo primo auctore hæc lex fuit violata, in libro XLII. *Hic*, inquit, *iratus Prænestinis, quod cum eo privatus ſacrificii faciendi cauſa profectus eſſet, nihil in ſe honorificè, neque publicè, neque privatim factum eſſet, literas Præneſte miſit ut ſibi magiſtratus obviam exiret, locum publicè pararet, ubi diverteretur jumentaque quum exiret inde præſto eſſent. Ante hunc Conſulem nemo unquam ſociis in ullâ re oneri aut ſumtui fuit. Ideo Magiſtratus mulis tabernaculiſque & omni alio inſtrumento militari ornabantur, ne quid tale imperaret ſociis, privata hoſpitia habebant, ea benignè comiterque colebant, domuſque eorum Romæ hoſpitibus patebant, apud quos ipſis diverti mos eſſet: Legati qui repente aliquò mitterentur ſingula jumenta per oppida iter quà faciendum eſſet imperabant, aliam impenſam ſocii in magiſtratus Romanos non faciebant. Injuria Conſulis etiamſi juſta non tamen in magiſtratu exercenda & ſilentium nimis aut modeſtum aut timidum Prænestinorum jus velut probato exemplo magiſtratibus fecit graviorum in dies talis generis imperiorum.* Ubi obiter monuerim vitiata eſſe hæc poſtrema, quid enim hoc eſt, *injuria etiamſi juſta?* an quædam injuria juſta? non Liviani ingenii eſt hæc argutia: deinde an quandam privato & magiſtratum non gerenti injuriam licet exercere? nugæ. Scribe, *ira conſulis*, vel *in ira*, deleta conjunctivâ *&*, *conſulis etiamſi juſta non tamen in magiſtratu exercenda & ſilentium*, &c. Ita alibi: *Ne ſuas quidem ſimultates pro magiſtratu exercere boni exempli eſſe.* Sed ut ad rem redeam. Cauſam quare publicè hæc præberentur, hic notat Livius, ne quid tale imperarent ſociis. Non enim volebant imperia ſua ſociis ſuis oneri eſſe, neque ignorabant iſta ratione patefieri portam variis exactionibus & omni prædandi ingenio, quando in iſto genere nullus plerumque modus, niſi quem ſua cuique cupiditas ſtatuit, id eſt apud malos omnino nullus eſt. Arctioribus vinculis conſtringi arbitrabantur avaritiam, præbitis publicè neceſſariis, ea lege, ut omnia quæ de frumento aut pecunia publica ſumerent in rationes à quæſtoribus referrentur. Nam Imperatores accepiſſe de publico frumentum & pecuniam, quibus ſeque & familiam ſuſtentarent, tum ex Ciceronis Varrina quarta, tum ex

 Plutar-

Plutarchi Catone satis constat: solebant & filios habere contubernales, quamvis severi quidam & antiquæ disciplinæ pertinaces juberent eos potius in ordine merere, ut scribit Frontinus de Q. Metello & P. Rutilio. *Quintus Metellus Consul quamvis nullâ lege impediretur, quin filium contubernalem perpetuum haberet, maluit tamen eum in ordine merere. P. Rutilius Consul cum secundum leges in contubernio filium suum habere posset in legione militem fecit.* Adgnatos præterea & alios amicitiæ causa se ex urbe prosequentes in contubernium recepisse eosque nave, equo, tabernaculo, viatico etiam juvisse, ex Pauli Æmilii sanctissimi continentissimique ducis iter in Macedoniam parantis apud Livium invitatione liquet. Sed hæc omnia à quæstoribus in rationes referebantur, nec erat hic quicquam unde caput unctius referrent. In hostico quidem non raro bellum se ipsum aluit, & ab hoste petitum fuit, quod debuit respublica: sed ne sic quidem sine lege grassabantur: pecunia, frumentum & quidquid erat prædæ ad quæstores redigebantur, qui omnibus inde necessaria subministrabant, ubi domum rediissent prædæ non minus hostilis, quam pecuniæ publicè datæ reipublicæ rationem reddituri. Nullum, inquis, salarium vel stipendium præter hæc? nullum. Hinc est quod Q. Cincinnatus Regulus Cn. Scipio. L. Æmilius Paulus, Mummius, alii Romani Principes, quamvis toties Imperatores & opulentissimorum hostium victores, quamvis rei suæ nequaquam neglegentes, multo minus prodigi essent: tamen in tanta vixerint rei familiaris tenuitate (neque enim paupertatem vocare fas est statum hominum contentorum & parvo potentium, veræ autem laudis ditissimorum) ut post obitum ne dotem quidem filiabus, partim nec pecuniam in sumtus funeris reliquerint: Inde Q. Cincinnatus cum aranti agrum suum afferretur dictatura, dixisse traditur: *Ergo iterum esuriemus, nec licebit nobis per occupationes publicas agrum colere.* Fabricius cum Pyrrho Epirota apud Dionysium sermonem habens negat sibi impedimento ad res gerendas esse paupertatē, quando nihilo minus magna sibi imperia decernantur & ubi mandata sint necessaria publicè præbeantur. Hinc Regulus audita morte Villici successorem à Senatu petiit, quando destitutus rebus obitu servi necessaria esset præsentia sua, quod non tantum non laudabile, sed avaritiæ proximum sordidumque, si publicè commoda & stipendia data fuissent. Imperia itaque honori, non lucro administrantibus esse voluerunt, rati amplum pretium & ingentem quæstum, virtutem, laudem, gloriam, triumphos: plebi castrorum in habendi studio tantulum indulserunt: à principum animis omnem avaritiam longè submoverunt. Ac mihi multa & laudabilia veterum instituta causasque præcipuas cum animo

mo reputanti meo, quare Roma jam multis triumphis aucta victrix & felix, diu tamen intacta manserit ab illis malis, quibus pereunt pleræque civitates, simul beatæ esse ceperunt, non postrema hæc fuisse videtur, quod summis imperiis nihil adjecerunt lucri, summæque continentiam habuerunt gloriæ. Nam sicuti in corpore humano graviores non raro & sontici morbi à capite defluunt ad inferiora; ita in civitatum corpore illa plerumque in vulgus manant vitia, quæ principibus se approbaverunt: peccat ut plurimum plebes magnis auctoribus & in nulla magis flagitia se projicit, quam quæ pro magistratu exercentur. Ubi imperia nihil habent quod avaritiam, nihil quod luxuriam irritet malis artibus non ambitiuntur, quæ non nisi bonis possint geri & inter tot mala solum manet laudis studium propius virtuti & ideo saltem laudabile, quod cæteras humanæ mentis sordes expellit, nec est patiens sociorum vitiorum: Tum si quæ alia fortè irrepserint neque inficere solent totam civitatem & facilius coërcentur capitibus salvis & intactis. Invasit tamen tandem etiam urbem fatalis rabies eo potentius, quod in summa fortuna: & quamvis nihil etiam tunc esset stipendii & optimi quique ad priscam legem se componerent, prævalente tamen turba pejorum per tot exactiones, tot sinus & nova prædandi vocabula socios civesque depilarunt, ut ex brevi magistratu immanes sæpe divitias & multis stipendiis majorem prædam corrogaverint & in suum converterint. At Augustus Cæsar Proconsulibus, præsidibus, procuratoribus, quique alii cum imperio essent aut publico munere fungerentur, salarium certum constituit, ut testantur Suetonius & Dio, qui modum quidem ejus ibi neglexerunt; sed in fragmento de rebus Macrini Dio notat, eum Anfidio Frontoni cum ei Africæ Procõsulatum, quæ sorte obvenerat non daret, obtulisse tamen salarium quinque & viginti myriadas drachmarum, sive decies sestertium. Et solitos etiam dare excusantibus aut quos ire in provincias non paterentur, Tacitus in vita Agricolæ nos docet. Alexander postea Severus traditur iterum restrinxisse hæc salaria & argento & necessariis priscum ad modum præsides provinciarum instruxisse: *Iudices*, inquit Lampridius, *quum promoveret exemplo veterum, ut & Cicero docet & argento & necessariis instruebat, ita ut Præsides provinciarum acciperent argenti pondo vicena, phialas senas, mulos binos, equos binos, vestes forenses binas, domesticas singulas, balneares singulas, aureos centenos cocos singulos & si uxores non haberent singulas concubinas (quod sine his esse non possent) reddituri deposita administratione mulas, mulos, equos, muliones & cocos, cætera sibi habituri si bene egissent, in quadruplum reddituri si male.*

C A-

CAPUT VI.

DE

DIE STIPENDII.

Certum ſtipendio apud Romanos diem fuiſſe, ex multis veterum conſtat teſtimoniis. Livius XXII. *Militi & navalibus ſociis neque ſtipendium, neque frumentum ad diem dari*: Et libro XXVIII. *De ſeditione ad Sucronem: vulgo ſtipendium non datum ad diem jactabatur.* Ibidem Scipio ſeditioſis militibus cum indignatione objicit, quod hac præſcriptione deſciverint, quaſi ſatis juſta cauſa patriæ bellum indicendi, quod ſtipendium *paucis diebus ſerius numeratum.* Idem apud Polybium fatetur jam dudum non exſolutum ſtipendium (in eo diſcrepat à Livio) quid tamen, inquit, *ſatisne hæc juſta cauſa fuit, cur ita mihi iraſceremini, ut ſimul à patria deſciſceretis? quin potius ea de re mecum agebatis amicoſque ut vobis adeſſent rogabatis? mercenariis fortaſſe ignoſcas ſi deſerant eos qui mercede conduxerunt, at non hæc danda eſt venia pro ſe ipſis, pro conjugibus, pro liberis bellum gerentibus; id enim idem foret ac ſi quis parentem occidere fas putaret, ſi forte ad diem pecuniam non dediſſet*, &c. Livius ibidem, *Stipendium quoque procacius, quam ex modeſtia diſciplinæ militaris flagitatum.* Ex quo efficias modeſtè flagitare & deſideria ſua ad Imperatorem ferre non omnino fuiſſe vetitum. Res tamen mota plerumque modum neſcivit, & (ut ſunt vehementia armatorum ingenia) cùm ſæpe alias apud Romanos dedit turbas, tum jam ſtatim poſt conſtituta æra militaria obſidione Vejorum, prolato die parum abfuiſſe legimus, quin ad ſeditionem veniretur. Livius: *Quum tributum conferri per tribunos non poſſet, nec ſtipendium Imperatoribus mitteretur æraque militaria flagitaret miles haud procul erat, quin caſtra quoque urbanæ ſeditionis contagione turbarentur.* Cæſar Bello Civili. I. *Petrejus atque Afranius cum ſtipendium ab legionibus pene ſeditione facta flagitaretur cujus illi diem nondum veniſſe dicerent: Cæſar ut cognoſceret poſtulatum eſt.* Qui locus innuere videtur, non fuiſſe eâ tempeſtate certum menſem aut menſis diem quo omnibus legionibus ſtipendium ſolveretur, ſed aliis alium, fortaſſis quod

alio

alio anni tempore aliæ legiones civili bello conſcriptæ: neque enim de die ſtipendii certo controverſia moveri potuiſſet: niſi fortè partem ſtipendii, cujus integri dies nondum venerat, ſolvi voluerunt, jam jam dimiſſionem conſecuturi. Ac olim quidem ſemel in anno tantum exſolutum in ſemeſtribus bellis ex eo liquet, quod tributum interdum in ſtipendium militum expeditione jam finita demum imperatum. Idem Varro fortaſſis vult, quum ait, *Stipendium, æs quod militi annuum aut ſemeſtre dabatur*, quaſi olim illud non eo tempore uſitatum, niſi iſte locus potius accipiendus de annua aut ſemeſtri opera, ut ſupra diximus. In bello Carthaginenſi ſecundo Livius: *Senatus quo die primum eſt, in Capitolio conſultus decrevit, ut eo anno duplex tributum imperaretur, ſimplex confeſtim exigeretur, ex quo ſtipendium præſens omnibus militibus daretur, præterquam qui milites ad Cannas fuiſſent.* Ubi annuum ſtipendium ſolidum numeratum. Sed præter illam ultimam antiquitatem ac hanc neceſſitatem Reip. pluribus penſionibus datum. Neque verò ſine incommodo tam longum diem expectare potuiſſent ſumptum de ſuo facientes ſecundæ tertiæque claſſis homines, nedum qui duodecim millibus æris cenſi, qui & juxta Polybium in legiones ſcripti: At qui potuiſſent proletarii & capite cenſi, qui antiquitus quidem in ſocios navales à Mario, deinde etiam in gravem armaturam adlecti? Data equidem publicè frumenta & veſtes fecerint, ut pecuniam non ſemper repræſentare neceſſe fuerit. Sunt tamen ad quæ vita caſtrenſis quantumvis parca, ſicca & ſobria, argentum poſtulet. Præterea nonne omni ære ſimul & ſemel numerato, id fuiſſet periculum, ne miles per prodigentiam effundendo, primum luxuria, deinde indigentia ſe inutilem Reip. feciſſet? Itaque etiamſi unum fere libera republica tributum annuum eſſet, etiamſi populi ſtipendiarii, ſuo quoque anno ſtipendium penderent; etiamſi imperatoribus ad bellum proficiſcentibus ſæpe reſpublica pecuniam in ſtipendium annuum daret, non tamen hæc continuo numerata, ſed ſervata fuit à quæſtoribus donec dies ſtipendii veniſſet. Scipio in Hiſpaniam profectus quadraginta talenta Roma portaverat, ſexcenta præterea captiva Carthagine nova expugnata ad quæſtores redegit. Ad Cannas etiam amiſſam pecuniam publicam in ſtipendium inter cætera memini legere. Cæſar Civili I. *Cæſar ſeſtertium ſexagies, quod aurum adduxerat Domitius, atque in publicum depoſuerat, allatum ad ſe ab Duumviris Corfinienſibus, Domitio reddit, ne continentior in vita hominum, quàm in pecunia, fuiſſe videatur: etſi eam pecuniam publicam eſſe conſtabat, datamque à Pompejo in ſtipendium.* Ergo neque ſtatim ſimul à Rep. accepiſſent, ut dixi, militi numeraverunt, neque tamen expectatione

tione totius anni cruciaverunt: nam etiam in Italia bellantibus pecunia in stipendium data. Idem brevior dies probatur ex Livio, Lib. XXVII. ex literis *Pro prætorum ex Sicilia Sardiniaque querentium militi & navalibus sociis neque stipendium, neque frumentum ad diem dari, neque unde detur esse: magnopere suadere ut quam primum ea mittantur sibique si ita videatur ex novis prætoribus successorem mittant.* *Dari*, inquit, *ad diem*, non datum esse, ut ostendat diem stipendii jam sæpius præteriisse. Credibile autem non est plures jam annos prælapsos, priusquam quererentur de pecuniæ inopia, qui non longius Roma abessent. Idem ex Cicerone liquet ad Atticum Libro V. Epistola 14. *Seditio militum sedata ab Appio stipendiumque iis usque ad Idus Quintilis persolutum.* Unde tamen nihil præterea elicio certi, cum neque satis constet, an justus hic fuerit dies stipendii, neque si fuerit, unde computatio hæc deducenda sit. Nam si ab Idibus Januariis, ita ut Februariis Idibus primus mensis compleatur, ea ratione qua sub Imperatoribus, ætate certè Justiniani primus dies quadrimestris tributi Kalendæ Majæ, postremus Kalendæ Januariæ fuerunt, sequitur ætate Ciceronis stipendium neque bimestre, neque trimestre, neque quadrimestre, neque semestre (quoniam nullum horum in Idus Quintilis exit) sed menstruum fuisse. At si primi mensis diem jam velimus venisse Idibus Januarii non tantum menstrui sed etiam bimestris vel quadrimestris diei tempus legitimum hoc fuerit. In menses quidem singulos apud Græcos aliasque nationes attributa æra, & apud Romanos sui cujusque mensis frumentum pars & ipsum stipendii, & cum stipendio etiam frumentum datum. Attamen cum etiam frumentum dimensum interdum sine nummis nec ex eo quod aliquando cum his datum sequatur eundem semper utriusque diem: cumque sub imperatoribus quadrimestris, ut supra probavimus, non habeo unde pro certo adfirmem antea libera republica alium aut breviorem fuisse. Die stipendii miles sub signis compositus omnibusque armis & ornamentis militaribus instructus, non aliter quam ad pugnam ad accipienda commoda sua ducebatur: Autor Josephus Titum Vespasianum cum ad Hierosolymas persoluturus esset, exercitui stipendium primum in conspectu urbis hostilis eum ordinasse, eamque speciem justis armis auro argentoque fulgentium tum visu pulchram tum hosti maxime formidabilem fuisse. Inde argentum & frumentum data: ea re quatriduum absumptum. Sedens autem pro tribunali præerat huic negotio ipse Imperator præsentia sua & majestate summi imperii fraudationem & omne avaritiæ ingenium coërcens, quod nusquam avidius solet grassari, quam in aurea hac messe, in qua præsenti præmio

pecca-

peccatur. Antiquus admodum hic mos & regibus etiam aliis Italiæ, si fides Livio, olim usurpatus. Nam in obsidione Romæ Q. Mucius Scævola castra Hetruscorum ingrediens Porsenam quem occidere parabat, hoc habitu in tribunali sedentem invenit: *ubi*, inquit, *eo venit in confertissima turba prope regium tribunal consistit, ibi quum stipendium forte militibus daretur & scriba cum rege sedens pari ornatu multa ageret, eum milites vulgo adirent, &c.* Præsidente itaque Imperatore & tribunis militaribus citabantur singuli nominatim eisque ad nomen stipendium persolvebatur à quæstoribus, quibus aderant in hoc munere ministri libripendes dicti, quod olim asses non numerabantur, sed pendebantur. Tribuni aliam hac in re partem fuisse quam inspectionem non observo; apud eos enim ut & cætera quæ apud imperatorem hæc gerebantur. Per bella civilia & sub Cæsarum imperio stellionatus crimen, redemtiones munerum aliaque prædandi vocabula, per quæ tribuni & centuriones munere suo abusi sunt, grassari demum ceperunt licentia temporum & nimia imperatorum indulgentia. Sed obviam ierunt quantum licuit, optimi quique. Capitolinus de Alexandro Severo: *Severitatis autem tantæ fuit in milites, ut sæpe legiones integras exauctoraverit, ex militibus Quintes appellans nec exercitum unquam timuerit idcirco quod in vitam suam dici nihil posset quod unquam tribuni vel duces de stipendiis militum quicquam accepissent.* Quæ tamen prædationes non inde fuerunt ortæ quod ipsi militibus solverent, sed quod milites data pecunia vacationes munerum, commeatum & similia redimerent. Galli equites apud Cæsarem à præfectis suis nostro more accepisse videntur, inde & fraudatio stipendiorum & delatio falsi numeri equitum & hæc quoque ex nostra consuetudine, quibus rebus permoti equites Cæsarem adierunt & palam de istorum injuriis questi sunt, Libro de Bello Civili III. Nam quamvis perversæ artes tandem in stipendia Romana etiam irreperent, nunquam tamen tam licenter potuerunt exerceri, ubi neque pecunia ductoribus ordinum concredita & coram imperatore & primoribus castrorum, atque adeo palam in oculis omnium res fuit peracta. Non hic omiserim pulchrum institutum, quod ne tum quidem totum stipendium militibus daretur, sed pars dimidia apud signa sequestraretur, ut testatur Vegetius, & ibidem ipsis militibus servaretur, ne per luxum aut inanium rerum comparationem à contubernalibus posset absumi. *Plerique enim homines & præcipue pauperes tantum erogant, quantum habere potuerint, sepositio autem ista pecuniæ primum ipsis contubernalibus docetur accommoda (nam cum publica sustententur annona ex omnibus donativis augetur eorum pro medietate castrense peculium) miles deinde sum-*

 tus

tus suos scit apud signa depositos, de deserendo nihil cogitat, magis diligit signa, pro illis in acie fortius dimicat more humani ingenii, ut pro illis habeat maximam curam in quibus suam videt positam esse substantiam. Denique decem folles hoc est sacci per cohortes singulas ponebantur in quibus hæc ratio condebatur. Addebatur & saccus undecimus in quam tota legio particulam aliquam conferebat sepulturæ scilicet causa, ut si quis ex contubernalibus defecißet, de illo undecimo sacco ad sepulturam ipsius promeretur expensa. Hæc ratio apud signiferos ut (nunc dicunt) in cophino servabatur. Adscripsimus totum locum, quia utile imprimis & salutare institutum est, cujus etiam apud Græcos autor fuit, is qui multarum bellicarum rerum Iphicrates, scribente Polyeno, nisi quod partem quartam stipendii tantum retinuit. Apud Spartianum Pecenninus eisdem de causis jussit, ne in zonis milites ad bellum aureos vel argenteos nummos portarent, sed publicè commendarent, recepturi post prælia quod dederant.

CAPUT VII.

DE FRUMENTO ET VESTE.

FRumentum Romani ab antiquo publicè militibus præbuerunt: nam in censu Servii ea ætate, quâ necdum æra dabantur, autor est Dionysius contributam à populo pecuniam, quanta opus esset. Εἰς τ̀ ἐπισιτισμὸν τῶ͂ στρατευομένων καὶ τὰς ἄλλας χορηγίας τὰς πολεμικάς. Livius etiam duplicariorum jam tum meminit; Hi erant, ut Varro interpretatur, *qui duplicia cibaria accipiebant.* Hac itaque cum exceptione intelligendum, nullum tum militantibus de publico datum stipendium, militemque suis sumptibus militiæ munere functum esse, nisi velimus etiam tunc frumentum à republica emisse, quemadmodum postea factum fuit. Illud certum frumentum semper publicè datum. Laudabile absque controversia institutum & omnino probandum omnibus

bus, qui neque per causam armorum magna latrocinia exercere & castris rem bene gerere cupiunt. Nam rapto tantum & obvia præda bellum alere sine ulla publica cura, id verò est in diem vivere & omnibus casibus fortuitis exercitum exponere: Mercatores & lixæ non ex commodo ementium panem plerumque venalem proponunt & prout lucri suaserit cupiditas, militem prædæ habent: nec publicè quidem hæc vendi, quamvis clementi pretio, æquè probabile est. Miles enim non optimus pecuniæ suæ dispensator est. Erogat eam in usus non necessarios luxuque & inanium rerum emtione facit, ut mox etiam necessariis destituatur. Inde ubi egere cepit, incusant præsentia & quod per prodigalitatem effudit, per scelera reparare gestit. At cum publicè accuratur dividiturque frumentum, publico consilio & cura, non temerè & fortuito continetur exercitus, & sive supersit sive desit pecunia, miles tamen à fame tutus est, & quod non parum facit, ad conservandam valetudinem æquali semper & bono alimento sustentatur. Quare etiam in hostico cum omnia abundè bellum suppeditaret, ab hac ratione discedere non placuit; populabantur & prædas agebant, sed convectatas eas ad quæstores redigebant: hi ordine militibus distribuebant. Ac præter frumentum alia quoque de publico legimus præbita, ut *laridum*, *porcinam*, *salem*, *lentem* &c. Quæ ea de causa in conditis militaribus reponebantur. Divisa interdum & caro & si qua alia præda in locis quibus aut commercium nullum aut prædæ multum frumenti ordinaria & admodum sollicita erat cura. Hoc expedito de reliquo non multum laborabant, quia satis provisum videbatur, quo ne famem exercitus pateretur.

Satis est populis fluviusque Ceresque.

Quæri potest, quamobrem frumentum potius dederint quam panem. Primo ex Romanorum consuetudine hoc potest videri ortum, qui domi antiquitus frumentum non panem plebi distribuebant, & fuit ea olim frugalitas & continentia, ut frequentior apud eos pultis quàm panis usus esset. Deinde peculiares quoque in re castrensi hujus instituti causæ: frumentum ad portandum habilius & commodius & pane levius. *Lex enim certa naturæ est*, (ait Plinius) *ut in quocunque genere pani militari tertia portio ad grani pondus accedat.* Adde quod disciplinæ intersit adsuescere militem obvio & cum primis parabicibo, qualis puls & panis subcineritius: nec circumspicere doctas pistorum manus aliaque desidiæ adjumenta per quæ luxus castra intrare & disciplinam solvere solet. Quare non tantum publicè non dederunt, sed nec prostare in castris panem aut ullum cibum coctum voluerunt. Ipsi quin imò Imperatores Romani sequiori jam ævo,

ut disciplinam exemplo firmarent, molere interdum sua manu frumentum, pane subitario aut pulte etiam delicatioris palati gregario fastidienda cœnare. Jam olim tamen, quoties id ratio exigeret, cocta in plures dies cibaria tulere loco frumenti. Livius Lib. III. *Quintus Cincinnatus jussit quicunque ætate militari essent armati cum cibariis in dies quinque coctis vallisque duodenis ante solis occasum Martio in Campo adessent: quibus ætas gravior esset vicino militi dum is arma pararet vallumque peteret cibaria coquere jussit.* Eodem: *Nihil præter arma & quod cocti ad manum fuit cibi ferre militi licuit.* Plerumque id imperatum legimus navigaturis, quod in navi non ea commoditas panis faciendi, quæ in terra. Livius XXI. *Ut socii navales decem dierum cocta cibaria ad naves deferrent.* Et XXXIV. de Catone simulante se partem exercitus in naves impositurum. *Denunciari militum parti tertiæ ex omnibus cohortibus jubet, ut cibum quem in naves imponant mature coquant.* Lib. XXIII. *Cum triginta dierum coctis cibariis naves conscenderunt.* Sub imperatoribus medii ævi (quo tempore etiam Romanæ plebi non frumentum ut olim, sed panis dabatur) nunc panis nunc buccellatum. (*παξαμάδιον* & *παξάμας*, item *βουκελάτον* sequioris ævi Græcis, Glossario vetere quod citat Rigaltius, *βουκελάτου ἄρτου ἐλαφροῦ ὃς λέγεται κολλίκιον.*) Hoc genus panis bis cocti fere in expeditionibus militi dividebatur, ut minus obnoxium corruptioni & ad portandum levius: Nam eo usque coqui moris erat, ut à pondere primo quartam partem deficeret, ut scribit Procopius. *Expeditionalem annonam* vocat Constantinus Imperator, eamque viginti dierum milites accipere vult: *Expeditionalem annonam ex horreis milites viginti dierum debent suscipere, ut eam transvehant propriis in expeditione necessitatibus profuturum.* Quanquam & panis & buccellatum tum diversis diebus & præter hæc multa alia annonæ nomine præbita, ut vinum, oleum, laridum, vervecina capitum & aliæ cellarienses species, ut videre est in Codice Theodosiano Tit. de erogatione militaris annonæ: Ubi Constantinus Imperator constituit; quid quoque die in militem erogandum, ne ejusdem annonæ satietas caperet: *Expeditionis*, inquit, *tempore buccellatum & panem, vinum quoque & acetum, sed & laridum, carnem vervecinam etiam milites ita solent percipere biduo buccellatum, tertio die panem, uno die, vinum alio die acetum, uno die laridum, biduo carnem vervecinam.* Jubet idem à Kalendis Augusti nec ante capitum præberi & Novembri mense novellum vinum. Et Vegetius more ejus ævi omnino vult frumenti, vini, aceti nec non etiam salis omni tempore necessitatem declinare. Sed hæc Romanæ disciplinæ non sunt. Vinum quidem in expeditionibus etiam sequiori ætate sæpe vetitum fuit, ut in

Pescen-

Pescennino autor est Spartianus. Neque enim cum nostris ducibus hic fecerunt, qui quicquid est generosioris Bacchi, quia animos viresque auget commovetque & mente incitat, quoties copia est, marti conducere putant. Arbitrabantur enim non eo confirmari, sed corrumpi & relanguescere animos, inesse luxuriam & malitiam quandam vino, nec tantum animis addere quantum demat obsequio & tolerantiæ laboris: ut omitterent physicas rationes, operosum certè & impeditum trahere tot impedimenta, incedere oneratum tanto apparatu, non cibum tantum, sed etiam potum circumferre: cum rerum natura in plerisque terrarum partibus liberaliter sibi prospexisset. Huic adde ingentia impendia, cum aut publicè dandum sit aut certè stipendia lautiora quibus vinum miles mercetur: Adde difficultatem in regionibus incultis, bello vastatis aut vinum non ferentibus. Ne oleum quidem & illam ciborum legem quibus adsueta Gymnasiis corpora ad umbraticam & ludicram virtutem saginantur, strictæ & severæ castrorum disciplinæ convenire. Rusticam quandam & parvo contentam vitam in omnem belli usum prodesse. A labore & patientia animos peti debere. Quamobrem convenientem frumento potum aquam esse duxerunt, aut si ea corruptior esset, paulo aceto miscuerunt. *Poscam* vocitabant. Ac optimi quique Imperatores hic se infimis semper æquaverunt nec ullum primores inter militesque discrimen esse voluerunt, nullum querelæ locum esse rati communi omnium continentiâ sublata invidia & luxu è conspectu remoto. Augustus Cæsar ne plebi quidem Romanæ hac in parte indulgendum censuit: querente enim de inopia & caritate vini populum severissimè coërcuit, *satis provisum a genere suo Agrippa perductis plurimis aquis ne homines sitirent.* Quantum & quoties dimensi fuerint docet Polybius: Οἱ τὸ μετρῆμα, οἱ μὲν πεζοὶ πυρῶν ἀττικοῦ μεδίμνου δύο μέρη μάλιστα πῶς, οἱ δ' ἱππεῖς κριθῶν μὲν ἕπτα μεδίμνους εἰς τὸν μῆνα πυρῶν δὲ δύο. Medimus Atticus juxta Suidam sex modiorum Romanorum est, in modio Romano octo chœnices, chœnix justa mensura homini in diem alendo habebatur. Duæ itaque partes medimni duo & triginta chœnices, quatuor modii sunt. Legitimum in mensem frumentum, unde & menstruum appellabatur, Livius XLIV. *Consul menstruum jusso milite secum ferre profectus decimo post die quam exercitum acceperat castra movit.* Servi in mensem totidem modios accipiebant, dimensum dicebatur, ut scribit Donatus in Terentium. Quamvis autem ex hoc Polybii loco pro certo affirmari non possit diem ad quam frumentum debebatur menstruum fuisse, quia idem de ære militari paulo ante dixit, binos in diem obolos accipere cum tamen satis constet, æs

mili-

tres chænices cum quintâ parte: Socii vero equites accipiebant medimnum unum & trientem frumenti, cibum duorum capitum: hordei medimnos quinque, id est triginta modios, & proinde modium in diem quod unum tantum equum haberent: Centuriones & tribuni ea proportione frumentum quâ reliquum stipendium sine dubio acceperunt. Fuêre & alii duplicarii quibus virtutis causa duplicia cibaria attribuebantur; quod præmium tam civium quam sociorum sicut apud Romanos longè antiquissimum, ita etiam stipendio jam constituto frequens fuit. Livius VII. *Milites qui in præsidio fuerant duplici frumento in perpetuum; in præsentia singulis bobus donati. Idem* XXIV. *Hispanis duplicia cibaria dari jussa, operaque eorum forti ac fideli persæpe Respublica usa est.* Ubi duplicatum frumentum non autem stipendium: In triumpho L. Scipionis Africani fratris idem: *Stipendium militare & frumentum duplex post triumphum data: prælio in Asia facto duplex dederat:* quæ dubium de solo frumento an etiam de stipendio debeant intelligi: in Vegetio habes armaturas duplares qui binas consequuntur annonas, & sesquiplares qui unam semis: Sed annona more ejus ætatis laxius accipienda est, tam de stipendio quam cibariis. Sed quid ita, quæret aliquis, virtutis causa, duplex frumentum dederunt? cui bono hæc munificentia? an cum virtute crescit voracitas, & post egregia facinora alterum tantum jam capit venter? Possem respondere cum Xenophonte, qui Regi Lacedæmoniorum duplicia data scribit cibaria, non quo plus cæteris voraret, sed honoris causa, quo partem cibariorum suorum cui vellet posset largiri. Sed apud Romanos commodo etiam, non tantum honori, ea res fuit. Duplicarii immunes erant, vel principales, servum habebant, cui alendo pars altera frumenti. Ambigas an & vendere licuerit? Nam Salustius inter probra corrupti exercitus recenset, *frumentum publice datum vendere, panem in dies mercari*: & notum est Galbæ factum, qui *militi qui per expeditionem annona arctissima residuum cibariorum tritici modium centum denariis vendidisse arguebatur, vetuit simul atque indigere cibo cepisset, à quoquam opem ferri, atque is fame extabuit.* Ambigas, inquam, an omnem omnino frumenti emtionem & venditionem condemnent, an tantum quod de dimenso suo quibus ipsis ad vitam sustentandam erat opus, vendiderint, ac luxus causâ pro frumento mercati sint panem; & in Galbæ milite, quod similiter de frumento suo tam immani pretio modium vendiderit. Et sicuti victum, sic etiam vestem militi publicè dederunt, & quidem majori cura quam stipendium, cujus dies minori incommodo proferri poterat, paratis quæ ad vitam essent necessaria: sæpe autem ab ipsa Roma missa: P. & Cn. Scipiones ex Hispania scrip-

ferunt Senatui apud Livium. XXIII. *Pecuniam in stipendium vestimentaque & frumentum exercitui & sociis navalibus omnia deesse; quod ad stipendium attineat, si ærarium inops esset, se aliquam rationem initurum, quomodo ab Hispanis sumat; cætera utique ab Roma mittenda esse, nec aliter aut exercitum aut provinciam retineri posse.* Sic & Quintus Marcius Consul ex Macedonia literis ad Senatum suis petit vestimenta ab Româ mitti militibus. Nimirum haud dubium esse sciebant, quod Alexandrum Severum ferunt crebro usurpasse: *Militem non timere nisi vestitum, armatum, calceatum & saturum:* cui consonat Lucani illud:

Nescit plebs jejuna timere.

Avidius Cassius autore Spartiano arma militum septimâ die semper respexit, *vestimenta etiam, calceamenta & ocreas*; Maximinus tunicas & omnia arma quotidie, *circumspicere calceamenta, quin etiam ipse prospicere* solitus traditur. Ex vestimentis autem militaribus, tunicarum, sagorum ac togarum fere mentio apud Livium fit. LXIV. *Senatusconsultum, ut ea omnia ex literis Consulis fierent, factum est. C. Sulpicius prætor sex millia togarum, triginta tunicarum equis deportanda in Macedoniam, & præbenda arbitratu Consulis locavit.* XXIX. *Frumentum sex mensium imperatum sagoque & togæ exercitui.* Eodem. *Mille ducentæ togæ brevi duodecim millia tunicarum missa.* XXXVI. *Togæ quingentæ imperatæ cum quinque millibus tunicis.* Vides non tantum tunicas sed & togas ad exercitus missas, sed pauciores numero ut honestioribus quibusque: ac ita non necessitati tantum, sed etiam decori consultum, stativaque & hiberna induerunt quendam pacis urbisque vultum. Apud Lampridium illo ævo inter vestimenta donata lego *ocreas & braccas & calceamenta.* Sed de genere vestimentorum militarium alibi acturo, hic monuisse satis sit, publicè locata & ad exercitus missa. Sed non hæc magis quam frumentum gratuita fuerunt: detractum de stipendio etiam sub imperatoribus, & publica cura, privatis sumtibus acceperunt: constitutum de stipendio pretium pro frumento, veste & armis militibus, deduxisse quæstorem, scribit Polybius: τὴν πεταγμένην τιμὴν ἐκ ὀψωνίων ὑπολογίζεται: non addit quantum, nec an semper idem. Prætorianis quidem sub imperatoribus ante Neronem, pro modo annonæ in urbe deduci solitum, testis est Tacitus. De Nerone, *Bina nummûm millia*, inquit, *manipularibus viritim divisit, addiditque sine pretio frumentum, quo ante ex modo annonæ utebantur.* Frumentum interdum levi pretio, interdum etiam sine pretio distribuebatur sub primis imperatoribus. Suetonius Augusto: *Frumentum quoque in annonæ difficultatibus sæpe levissimo, interdum nullo pretio viritim admensus est, tesserasque num-*

nummarias duplicavit: Sed de tesseris Tacitus; an de vero frumenti pretio loquatur, dubites: in hanc quidem sententiam ipsa verba: at in illam Imperatorum erga Prætorianos indulgentia nos ducat. Legionibus autem etiam veteri republica, clementi pretio datum cum Lipsio sentio, nusquam enim de gravitate annonæ milites legas queri. Immò Percennius apud Tacitum vestem tentorio sævitiâ centurionum redimi querens, & omnia invidiosè traducens, nihil de frumento loquitur: argumentum, nullam hic justæ querelæ speciem fuisse. Nec immerito suspicatur vir clarissimus, ea ætate *gratuitum militi datum fuisse*, præsertim quia tum passim poscebatur à provincialibus. Mauritius tamen imperator etiam suo ævo jussit Petro prætori, ut *tertiam portionem roget*, *in auro Romani acciperent tertiam in armis*, *tertiam in vestimentis diversis*: Ex eo autem, quod Tacitus scribit de prætorianis, suspicetur aliquis stipendium militum *annonæ* nomen accepisse, quod scilicet frumentum & annonaria species, pro modo annonæ darentur.

CAPUT VIII.

DE TRIBUTO ET ÆRARIO.

STipendium militare antiqua republica ex tributo fuit: tributum pro portione censûs exigebatur: (Nam duo alia genera, in capita, & temerarium, in vulgari usu non erant: alterum sub regibus ante Servium, à quo census, & ex censu tributum institutum, & iterum sub Superbo Tarquinio qui Servianum morem antiquaverat, usque ad Valerium & Lucretium Coss: cùm ad censum reditum. Temerarium non nisi extra ordinem & in ultima reipublicæ necessitate imperabatur.) Igitur tributum vetus respublica pro portione censûs imperavit; æquissimum esse rata, ut pro fortuna publicis quisque necessitatibus subveniret, divites pecuniæ collatione, pauperes liberorum edu-

catione stipendia penderent. Ac præter hanc æqualitatem, quâ nihil ad mitiganda publica onera potentius est in ratione exigendi, duo alia non minus laudabilia & plena prudentiæ instituta comperio. Primum, quod Patres & ditissimi quique priores conferrent, & quidem publicè & summâ fide, exemplo suo ad voluntariam collationem & pulchrum adjuvandæ reipublicæ certamen animos excitantes: cujus rei egregium dederunt documentum in primo tributo quod post constituta militibus æra indictum: Quum enim tribuni plebeij, qui jam antea stipendia varia ad populum traduxissent, tum quasi occasionem calumniandi nacti, clamarent, *jam demum apparere veneno illitum hoc munus Patrum, edicerentque auxilio sese futuros si quis in militare stipendium tributum non contulisset. Patres*, inquit Livius, *bene ceptam rem perseveranter tueri, conferre ipsi primi, & quia nondum argentum signatum erat, æs grave plaustris quidam ad ærarium convehentes, speciosam etiam collationem faciebant; Cum Senatus summa fide ex censu contulisset, primores, plebis nobilium amici ex composito conferre incipiunt, quos cum & à Patribus collaudari, & à militari ætate tanquam bonos cives conspici vulgus hominum vidit, repente spreto tribunitio auxilio, certamen conferendi ortum est*: Alterum est, quod singulis annis decreto bello & in præsentem Reipublicæ necessitatem imperarent. Quod quoties neglectum, (neglectum autem raro, nisi quod spe prædæ hostilis in finem anni interdum protulerint) res summæ ad plebem invidiæ fuit. Tam enim interest quo habitu animorum, quàm quo jure pecuniam cogas. Recenti ira commotis animis, nedum proposito ante oculos quod in rempublicam intenditur periculo, nemo est qui se publicis oneribus vel velit subtrahere, vel audeat. At ubi ultioni vel securitati consultum, succedunt statim avaritia, livor, aliique pessimi affectus, qui in imperatoribus, in magistratibus, atque adeo in ipsa virtute & artibus reipublicæ multò optimis, inveniunt semper quod carpant & arrodant, & per alias atque alias causas & cavillationes studium conferendi imminuant. Raro profectò tantum periculo depulso ad multitudinem, valet gratus animus, quantum imminenti timor. Quare quotannis cum quodque bellum gerebatur, tributum in stipendium ejus anni injungebant; & ut videret plebes non abuti Senatum jure suo, si forte bellum non esset, tributo supersedebatur. Livius: *Eo anno maximè levatæ res, quod delectu & tributo supersessum*: Igitur proprie ex tributo æs militare; unde enim, inquiebant tribuni, *Stipendium nisi imperato populo tributo?* Sed rebus secundis ab hoste exactum cum frumento cæterisque belli impendiis, uti memoravimus. Quanquam severioris quidam notæ Imperatores, qui belli præda locupletari ærarium, &

quic-

quicquid fortuna dediſſet extremis caſibus reſervari, nec interim deſueſcere tributo populum vellent, ne tum quidem aliunde quam ex tributo ſumi ſtipendium permiſerunt. Livius X. de Triumpho Papirii: *Militibus nihil ex præda datum, auctaque ea invidia eſt ad plebem, quod tributum etiam in ſtipendium militum collatum, quum ſi ſpreta gloria fuiſſent captivæ pecuniæ in ærarium illatæ, & militum dari ex præda & ſtipendium militare præſtari potuiſſet.* Verum his opponere licet aliud genus æquius populo & indulgentius, qui re bene geſtâ & devictis hoſtibus reſtituerunt etiam ſi quid in ſtipendium contuliſſet. C. Fabricius apud Dionyſium, *Cum imperio*, inquit, *adverſus Samnites, Lucanos, & Brutos miſſus, hoſtes multis præliis fudi, multas ejus regionis partes ſum depopulatus, multas urbes opulentas vi cepi, & devaſtavi, è quibus & omnem exercitum ditavi*, καὶ τὰς εἰσφορὰς τοῖς ἰδιώταις, ἃς εἰς τὸν πόλεμον προσήνεγκαν, ἀπέδωκα, καὶ ν ταλάντα μετὰ τὸν θριάμβων εἰς τὸ ταμεῖον εἰσενήνεγκα. Mos hic tributa indicendi populo, duravit uſque ad annum ab urbe condita DLXXXVI. cum triumpho Macedonico L. Paulus omnem Macedonum gazam tantumque pecuniæ in ærarium invexit, ut hæc præda finem populo Romano attulerit tributorum. Neque ex eo imperatum unquam fuiſſe ante Conſulatum Hirtii & Panſæ, autor eſt Plutarchus; cui cur fidem hic non habeat vir doctiſſimus & de antiquitate Romana bene meritus, nullus video. Nam quamvis Oroſius ſcribat, bello Marſico adeo continuis ſumtibus exhauſtum fuiſſe ærarium, ut loca quæ circa Capitolium pontificibus, auguribus, decemviris & flaminibus fruenda erant data, inopiâ publicæ pecuniæ venierint: Neque etiam veri ſit ſimile ærarium tam locuples fuiſſe, ut Cinnæ, Marii & Syllæ temporum licentiæ avaritiæque ſuffecerit: Tamen mihi, morem bellorum civilium & libidinem iſtorum conſideranti, tributum per ea tempora collatum eſſe, minime ſit probabile. Equidem iſti belli domeſtici victores nihil non ſibi permiſerunt, ac deprædari ſine lege & more ſocios, provincias populi Romani hoſtilem in modum depopulari, ante diem ſtipendia plurium annorum exigere, ſævire in bona, capita, ſanguinem inimicorum ſuorum, victarum partium fortunis abuti, quæque alia ſævitia avaritiaque dictâſſet: Cæterum omnia potius alia, quam recte & ordine agere, aut toti populo Romano, in quo victricis quoque partis homines, tributum imperare. Quare Aſconius, loco quem citat ibidem vir eruditus, cum dicit, inopiæ ærarii per ea tempora multa ſæpè remedia eſſe quæſita; in quibus hoc quoque, ut pecuniæ publicæ, quæ reſiduæ apud quemque eſſent, exigerentur, tributi tamen non meminit; non adeo ipſis Sullanis temporibus, quum Sulla

sumserit pecunias ex vectigalibus & ærario populi Romani. Ac quum tandem ad tributa reditum, quam insueta & nova res populo Romano, quamque parum in ea subsidii inopiæ publicæ fuerit, res ipsa comprobavit. *Maximus modus*, inquit Cicero, *est in republica rei pecuniariæ: obsurdescunt enim quotidie magis boni ad vocem tributi, quod ex centesima collatum impudenti censu locupletum, in duarum legionum præmiis omne consumitur.* Unde & filium suum monet dandam esse *operam, ne propter ærarii tenuitatem assiduitatemque bellorum, tributum sit conferendum*; idque ne eveniat, multò ante esse providendum: quæ loca omnino confirmant, quod dicit Plutarchus. Igitur post triumphum L. Pauli stipendiis victarum gentium decumis, portoriis, vectigalibus, scripturæ salis & vicesimæ nitebatur ærarium; quarum rationem sigillatim exequi, hujus cæpti non est, & ad necessitatem à viris doctis sunt observata. Augustus tandem non sufficientibus stipendio tot legionum consuetis reditibus, ærarium militare & novos reditus instituit, vicesimam hæreditatum, quintam & vicesimam venalium mancipiorum & centesimam rerum venalium. Quarum ultimam, centesimam utique auctionum ab Caligula Italiæ iterum remissam esse, scribit Dio. Præter hæc in omnibus pæne provinciis tributa in capita & soli conferebantur. Pecuniam igitur unde sumserint veteri republica, vides. Ea autem ex ærario deprompta tribunis ærariis adsignabatur, & dicebatur *pecunia attributa.* Varro: *Quibus attributa erat pecunia ut militi reddant, tribuni ærarii dicti*: Asconius: *Attributa pecunia quæ in stipendium militum de ærario à tribunis ærariis, quæstori adnumerari solet.* Ille militi; hic quæstori ait numerari; sed hunc distinctius, veriusque loqui arbitror; nisi forte cum in urbe præsens stipendium militi datum, tribunorum ærariorum hæc fuit provincia; quæstoris, cum in Castris. Festus cuique Legioni tribunum videtur dare. *Primanus tribunus*, *qui primæ legioni tributum scribebat.* Plebeji ordinis homines fuisse satis constat: verum ne quis putet apparitores quæstorum, honestos: postremis enim libertatis temporibus cum Senatoribus & Equitibus Romanis sederunt Judices. An tamen ἀντιγραφεῖς, quales olim Athenis, aut Curatores ærarii cum quæstoribus, quo essent etiam à parte plebis, qui viderent an pecunia publica, quæ ex senatusconsulto promebatur, bene & in usus publicos impenderetur, an verò militare tantum æs acceperint, non observavi; Scribit Dionysius jam olim institutos Romæ φιλάρχους vel κωμάρχας, qui tribuni appellabantur, eisque notum fuisse quo quisque civium habitaret loco: Quos, cum neque plebeji neque militares sint tribuni, suspicetur fortassis quisquam hos ipsos

ipſos eſſe. Sed ne à cœpto abeamus, veteri republicâ plerumque pecunia, hâc frumentum cæteraque ad explicandos ſumtus rei militaris neceſſaria comparabant. Interdùm miſſis legatis in Apuliam, Calabriam, Siciliam, aliaque loca frumento abundantia coëmerunt. Livius XLII. *Ad frumentum claſſi exercituique coëmendum in Apuliam Calabriamque tres legati miſſi.* Interdum publicè locarunt & redemtores juſſerunt parare. Prolatato jam imperio decumæ, ex agris publicis & populis victis in hunc uſum. Frumentariæ autem Provinciæ erant Africa, Sicilia, Ægyptus, Hiſpania, Sardinia, Macedonia, Aſia, Syria, Cherſoneſus: ſub imperatoribus etiam paſſim à provincialibus ſuppeditabatur frumentum, ut in codicibus Imperatorum obſervare eſt. Veget. Lib. II. *Ante igitur quam inchoëtur bellum, de copiis expenſiſque ſolers eſſe debet tractatus, ut pabula, frumentum, cæteræque annonariæ ſpecies quas à provincialibus conſuetudo depoſcit, maturius exigantur, & in opportunis ad rem gerendam, ac munitiſſimis locis amplior ſemper modus quam ſufficit, aggregetur:* Illud autem, licet ab aliis notatum pridem, tamen hic minime videtur omittendum, veteres Romanos tantâ animi magnitudine & juſtitiâ egiſſe, ut à ſociis, amicis aut victis populis pecuniam, frumentum & cætera bello neceſſaria, non tantum per vim & ſpecioſa vocabula non extorquerent, ſed etiam quoties ultrò offerretur, ne dono quidem ſine gravi cauſa acciperent. Unum Livii locum deſcribere non gravabor, qui eſt in trigeſimo tertio: *Sub idem tempus legati ab duobus regibus Philippo & Ptolomæo pollicentes ad bellum auxilia & pecuniam & frumentum. Ab Ptolomæo etiam mille pondo auri, viginti millia pondo argenti allata. Nihil ejus acceptum. Gratiæ regibus actæ; & quum uterque ſe cum omnibus copiis in Ætoliam venturum belloque interfuturum polliceretur, Ptolomæo id remiſſum: Philippi legatis reſponſum; gratum eum Senatui Populoque Romano facturum, ſi Manio Acilio Conſuli non defuiſſet. Item ab Carthaginenſibus & Maſiniſſa rege legati venerunt. Carthaginenſes tritici modium mille, bordei quingenta millia ad exercitum, dimidium ejus Romam apportaturos, polliciti ſunt: id ut ab ſe munus Romani acciperent, petere ſe, & claſſem ſuorum ſub ſumtu comparaturos, & ſtipendium quod pluribus penſionibus in multos annos deberent, præſens omne daturos: Maſiniſſæ legati quingenta millia modium tritici, trecenta hordei ad exercitum in Græciam, Romam trecenta millia modium tritici, ducenta quinquaginta hordei, equites quingentos, elephantos viginti, Regem ad Manium Acilium Conſulem miſſurum. De frumento utriſque reſponſum, ita uſurum eo populum Romanum, ſi pretium acciperent. De claſſe Carthaginienſibus remiſſum, præterquam ſi quid navium ex fœdere deberent: De pecunia item reſponſum,*

nullam

nullam ante diem accepturos. Eadem fuit Germanici magnanimitas, ne putes, cum libertate hanc animi magnitudinem & abstinentiam plane interiisse: cum enim legiones secunda & quartadecima, quas Vitellio ducendas tradiderat, effusione Oceani multum detrimenti cepissent: *Ad supplenda*, inquit, *exercitus damna, certavêre Galliæ, Hispaniæ, Italiæ, quod cuique promtum, arma, equos, aurum offerentes, quorum laudato studio Germanicus, armis & equis ad bellum sumtis, propria pecunia militem juvit.* Quæ etsi credo plerisque eorum qui hodie gubernacula civitatum tenent, insolentia videri, & ostentationis cujusdam dignioris scena gaudente, vanis, quam curia utilia semper honestis miscenti, quando satis bene agatur cum rebus humanis, ubi absunt vis & injuriæ, & nihil accipiatur nisi quod à volentibus offertur. Ex vero tamen æstimanti res longe aliter sese habet; illa enim tam ditia, tam immania stipendia raro ab infirmioribus potentiori mittuntur, nisi quem putent iniquum spe aliqua injusti compendii, aut metu magni mali: Appellent licet munera ambitiosi homines, qui publica calamitate perversam apud dominantes gratiam venantur: & ludant speciosis nominibus, qui vera rerum vocabula de republica tollunt: raro tamen efficient ut conferentibus gravia non sint quæ ista ratione extorquentur. Sint tamen interdum haud gravia: nisi in extrema necessitate reipublicæ, pessimi semper exempli sunt. Quod dono datur à populis, deberi sibi putant qui possunt cogere; & nisi iteretur sæpius, odium pro gratia fere reddunt. Neque alia de causa sapientissimi Legislatores, præsides & procuratores, & magistratus munera qualicunque nomine vetuerunt accipere; quippe prudentes, humani ingenii cui plus nimio insitum est, honesta præscriptione turpia exercere, & per ejusmodi ludibria grassari. Itaque Romani ut famam justi imperii foris tuerentur, qua non minus quam armis, olim valuêre, neque posteritati proderent exemplum, quo via muniretur ad abutendum dominatione, munera sociorum magnâ ratione & sapientissimo consilio accipere noluerunt. Atque in hoc loco illud quoque est notabile, quod veteri republica arctis rebus, & mox etiam locupletioribus, raro admodum inopiâ ærarii laboratum: Si quid deerat opum, subvenerunt amor erga rempublicam, virtus & abstinentia imperatorum. Vix enim bella propter inopiam ærarii omiserunt; aut ubi suscepissent, corrupta disciplina tractaverunt: Ex plerisque autem hic fuit fructus, ut opulentiores redirent & respublica & milites. Quod enim bellum susceptum, unde non pecunia in ærarium inlata? At postquam, auctis in immensum opibus, Romanum nomen terrarum orbem complexum fuit, jam Respublica haud paulo excel-

excellentior facta est; quamvis enim tot populorum stipendiis, tributis & vectigalibus subnixa, & longe ditiorum hostium, quam olim, victrix, eguit tamen semper, & suis subsidiis vix sustentata est: Tanto plus vitiorum quam opum fuit. Sed ut eò, unde diverti, redeam: Frumentum & cæteras annonarias species, ut ait Vegetius, Imperatoribus regnantibus, à Provincialibus exigebant frumentarii; quorum frequens mentio apud Scriptores ejus ævi: Præfecti item frumentariorum: nec tantum singulis provinciis, sed etiam legionibus erant frumentarii; quod nos docent antiquæ inscriptiones, in quibus *frumentarii legionis* hujus vel illius: hi exactum à provincialibus convehebant ad horrea publica, & castra. Quum autem iidem sæpe præessent cursui publico, literasque sacras ferrent in provincias, & rursus alias ad Imperatorem, quibus Imperatori nuntiabatur quid ubiq; terrarum rei gereretur, inde cum veredariis confunduntur; & Latinis frumentarii dicuntur, qui Græcis ἀγγελιαφόροι & γραμματήφοροι πζηροφόροι: & qui postea Latinis beneficiarii, agentes in rebus, officiales, item curiosi, stationarii speculatores, opinatores. Erant enim apparitores magistratuum exigendis vectigalibus, conquirendisque reis, & cæteris ministeriis. Sed qui proprie fuerint frumentarii, ipsa vox satis demonstrat. Horrea publica in urbibus, quæ proximæ castris, & quodammodo aptæ sedes belli, ut appellat Tacitus. Livius, *Carthaginem novam aream & borreum*, ait Scipioni fuisse: ὁρμητήριον appellat Polybius, & πολεμητήριον; alii etiam κέντρα, *loca oportuna ad rem gerenda, & munitissima*, ut dixit Vegetius. Sub Cæsaribus, in omnibus fere regionibus, inque munitissimis eorum oppidorum, quæ proxima limitaneis castris, publica horrea erant. Tantæ autem hæc curæ fuerunt, ut non solum Tribuni, quorum peculiare munus esse, probare frumentum, docet *lex 12. ff. de re militari:* sed etiam Præsides diligenter inspicerent: Valentinianus & Valens *lege & Cod. de conditis in publicis horreis*, Anthemio præsidi: *Cum ad quamlibet urbem mansionemve accesseris, protinus horrea inspicere te volumus, ut devotissimis militibus deputatæ, & incorruptæ species præbeantur*, imò ipsi principes: A quâ providentiâ curâque laudat Hadrianum, inter cætera, Spartianus: *Laborabat præterea, ut condita militaria diligenter agnosceret, reditus quoque Provinciales solerter explorans; ut, si alicubi quicquam deesset, expleret.* De Alexandro Severo Lampridius: *Annonam militum diligenter inspexit; Tribunos, qui per stellaturas militibus aliquid tulissent, capitali pœna affecit.* Atque adeo in morem abiit, ut de annona in horreis recondenda, Principi aliquid offerretur, ut probaret ipse, & videret, an bonum & incorruptum esset frumentum: *probam* vocabant. Ammianus

de Constantio: *Eique vehiculis insidenti, ut Principibus solet, annonæ militaris offerebantur indicia, ut ipsi nominant, proba.* Probam autem dicebant, ut curam, curationem, rogam, erogationem; aut veriùs, id quod curatur, vel erogatur. Ac præter publica illa, quæ in locis munitis; erant etiam in Castris, præsertim stativis, horrea. Frontinus lib. II. *Reliqui ex Variana clade cum obsiderentur, quia defici frumento videbantur horrea, tota nocte circumduxerunt captivos; deinde præcisis manibus dimiserunt.* Livius: *frumentum, quod ex hibernis secum extulerat, integrum vehens.* Idem. *Hannibal pro Gerionis mœnibus, cujus urbis, captæ atque incensæ ab se, in usum horreorum pauca reliquerat, stativa habebat.* Sed neque hæc ignota sunt; & plura in Pandectis de horreis, & horreariis, possunt observari. Ne autem exercitus duris rei frumentariæ laboraret subvectionibus, præsidiis, oportunis in locis positis, aut, ut sequens ætas loquebatur, *prætenturis & stationibus agrariis*, solicite providebatur: his, vias militares securas ab incursionibus hostilibus præstabant; quas neglexisse, Imperatoribus crimini imprimis dabatur: unde Cicero Pisoni, inter cætera probra, objicit *obsessionem viæ militaris.* Iisdem præsidiis commercia, alterum inopiæ subsidium, in castra alliciebat. Antiquum valde institutum; cujus primos inventores, Cares fuisse, autor Ælianus de animalibus. Apud Græcos jam ab antiquo in usu fuisse, ex Homero patet: ἀγορὰν vocant, & ἀγορὰν πολέμου. Ad quæ leges non paucæ in Jure; & apud Historicos extant. In Commentariis Cæsaris mercatores tendunt sub vallo ad portam Decumanam. Frontinus: *Tiberius Gracchus, in Hispania certior factus, hostem inopem commercio laborare, instructissima castra omnibus esculentis deseruit; quæ adeptum hostem, & repertis intemperanter repletum, gravemque, reducto exercitu, subito oppressit.* Hinc Quintana in castris forum rerum venalium: Nec solum is erat usus mercatorum, ut necessaria ad castra portarent; sed, ut essent quibus prædam vendere miles posset, ne eâ aggravaretur, & alibi, quam in armis, haberet animum. Mercatores tamen, sed rerum non necessariarum, lixasque, ab priscæ Disciplinæ Vindicibus aliquoties expulsos, ejectosque castris, legimus. Alibi commercia sunt jura belli, quæ sunt inter hostes. Sunt enim & belli, sicut pacis jura.

Belli commercia Turnus
Sustulit ista prior.

Quod vocabulum apud Statium fuisse suspicabamur aliquando:

Quid timidæ sequeris compendia vitæ?

Ac

Ac veteri quidem Republica raro admodum inopia rei frumentariæ exercitus Romani laboraverunt, ſuppeditante Republica frumentum & veſtes, & Ducibus plerumque magna ratione longinqua bella tractantibus: ſed Julium Cæſarem in Galliis & bellis civilibus, in illa celeritate incredibili bellandi, aliquoties re frumentaria anguſte legimus uſum; ut etiam aliquot dies exercitus frumento carentis, pecore, *ſecundo*, ut vocat, *ſubſidio*, aliiſque remediis inopiam tutatus ſit: alibi tantam pabuli in caſtris ſuis inopiam notat Cæſar, ut foliis ex arboribus ſtrictis & teneris arundinum radicibus contuſis equos aluerint: ſed certans plerumque cum egeſtate patientia militum, omnia ſuperavit: *Non illis hordeum cum daretur, non legumina recuſabant, pecus verò, cujus ſumma ex Epiro erat copia, magno in honore erat*; ait Libro III. de bello civili. Lucanus:

Vidit miſerabile vulgus,
In pecudum cecidiſſe cibos & carpere dumos.
Et morſu ſpoliare nemus lethumque minantes,
Vellere ab ignotis dubias radicibus herbas.

Pompejus etiam in bello civili arctis aliquoties commeatibus uſus eſt. Quam rem tamen non tam imprudentiæ ſummorum imperatorum adſcripſerim, quibus nulla facile ætas rei militaris tulit peritiores, quam licentiæ bellorum Civilium, quæ & diſciplinam caſtrenſem & illa ſubſidia, quæ integra republica præſtari ſolebant, corrupit.

CAPUT. IX.

DE PRÆDA.

PRimi & antiquiſſimi mortalium, quemadmodum proditum eſt memoriæ, neque ſtipendiis de publico, neque multum domeſticis rei frumentariæ copiis exercitus juverunt: Neque compertus tum fuit locus inter arma & homines, jus omne in armis ponentes; qui ſimul domo profecti & in hoſtiles egreſſi eſſent fines, agebant, ferebant omnia; & tantum quiſque ſtipendii habebat, quantum ab hoſte rapere potuiſſet: Unum erat belli alimentum, unum præmium, præda.

Convectare juvat prædas & vivere rapto.

Sed posteaquam usus & ratio docuerunt, effusis prædationibus irritari magis quam finiri bellum; & res ipsa comprobavit nihil esse salutare in publicum, nec diuturnum, quod absque lege & disciplina administraretur; extitere viri prudentes qui armis leges darent, qui raptus & cædes, res, belli magis, quam humani ingenii, ad rationis & justitiæ normam exigerent; qui docerent esse sua bello, sicuti paci, jura: & cum tam multa armatis liceant, esse tamen aliquid quod & in hostem nefas esset: Sed inter omnes belli partes, nescio an ulla sit quæ serius apud plerasque nationes, & ægrius leges receperit, quam populationes prædationesque: quippe cum plerique homines, quicquid vetent, una spe prædæ arma sumant, eoque impendant laborem ac periculum, unde emolumentum sperant; difficile imprimis & arduum est, moderari, impotenti huic cupiditati, & imponere in bello modum ei studio, propter quod opera militaria obeuntur. Quod si jam possis, ambigas, an utile sit, cum, sublata bellandi causa, studium simul armorum & militum alacritas retundi videatur & hebetari; præsertim cum plerisque, castra sequentibus, injustum videatur, quod in hostico sua cuique virtus, aut belli fortuna dederit, id ei abjudicari, & in alium transferri: quemadmodum enim ea quæ dominum non habent, & à rerum natura omnibus sunt exposita, sic quoque naturali jure, quæ bello, quo tollitur jus dominii, capiuntur, occupantis esse. Accedit modus ipse prædandi effusus & solutus, quo cum dispergitur miles, & prædæ studio huc illuc se proripit, quodammodo solvitur illis legibus, quæ in cæteris belli actibus eum continent sub oculis ductorum. Hinc est quod pleræque nationes, cæteris satis bellè compositis, tamen hac parte claudicarint, neque potuerint prohibere ne prædationes effusâ licentiâ in modum latrocinii exercerentur. Itaque cum in ipso rei actu, ut inordinato & insidiis maxime oportuno, ingentes sæpe calamitates acceperunt, tùm cum depopulati hostiles terras, bene magnam prædam avexissent, re ipsa experti sunt, se in nullum, aut parvum admodum, usum laborasse; atque adeo cum in hostico diutius commorandum, non sibi magis, quam hosti nocuisse: miles enim, si suo utatur ingenio, perdere scit aliena, uti eis nescit. Vix centesimam raptorum partem in bonum & legitimum convertit usum: multa inutilia, & rapienti tantum oneri futura, cupiditate incensus, aufert; mox lassus & fatigatus, etiam necessaria projicit. Adde intemperantiam, in quam se effundit uberiores copias nactus; alea, luxu, libidine, velut præda prædæ suæ agitatur, omnibusque profligandi modis, tanquam male partorum furiis, impulsus,

ſus, feſtinat rurſus ad inopiam & egeſtatem. Quare Romani hanc partem tantâ prudentiâ adminiſtraverunt, ut bellorum ſuorum impendia plerumque ab hoſtibus habuerint, nec tamen in quærendâ agendâque prædâ, temeritati; nec in actâ, luxui dederint locum. Tetigere antea viri Literati, ita tamen ut aliquid relinquerent iis, qui deinde ad rem eandem accederent eamque retractarent. Conjunxi autem in hunc locum frumentationem, pabulationem, prædationem, populationem, & vaſtationem, atque omnem prædam; quia, quamvis re diverſa (pabulatio enim, & lignatio, niſi ſubvehatur, interdum in pacato neceſſaria, ceterà non niſi in hoſtico) modo & genere non multum diſtant. Ac fateor quidem, ubi ab hoſte nihil metûs eſſet, hîc quoque negligentiores, liberius, vaſtandi prædandique causâ, & pene in modum latrocinii, in agros interdum ſe effudiſſe; quas *effuſas populationes* appellant; ſed rarius tamen iſtud; quippe qui diſſolutionem etiam odiſſent, ubi nullus ab hoſte metus; memoresque ſemper eſſent, nullâ re facilius accipi calamitatem, quam per nimiam fiduciam. Ergo ſub lege certa, nec paſſim, nec pauci populabantur: tanta vero manu, quantam res & tempus poſtulabant, ac aliàs alia. Aliquando manipulatim: apud Livium Samnites: *Jam ne manipulatim quidem, ſed latronùm more percurſant; totis finibus noſtris negligentius, quàm ſi in Romano vagarentur agro.* Aliquando per cohortes: in XXXIV. *Frumentatum expeditas cohortes dimiſit; quod maturi circa erat, demeſſum, & convectum eſt viride; ne hoſtes mox haberent protritum, & corruptum.* Cæſar, ſæpe, & ex conſuetudine, ſe unam legionem frumentatum miſiſſe, ſcribit IV. Belli Gallici; alibi tres legiones, & omnem equitatum. Bello Africano, ipſe, cum triginta cohortibus expeditis, profectus eſt frumentatum. De Fabio Livius: *Caſtris, niſi quantum uſus neceſſario cogeret, tenebatur miles; pabulum & ligna, nec pauci petebant, nec paſſim. Equitum, leviſque armaturæ ſtatio, compoſita inſtructaque in ſubitos tumultus, & ſuo militi tuta omnia, & infeſta, effuſis hoſtium populationibus præbebat.* Saluſtius de Metello: *Neque poſt inſidias Jugurthæ, effuſo exercitu prædari, ubi frumento, aut pabulo opus erat, cohortes cum omni equitatu præſidium agitabant.* De Hannibale, pro Gerionis mœnibus ſtativa habente, Livius: *Frumentatum duas partes exercitus mittebat, cum tertiâ ipſe expeditâ in ſtatione erat, ſimul caſtris præſidio, & circumſpectans, nec unde impetus in frumentatores fieret.* Ibidem, tertiam partem exercitus frumentatum iviſſe, magnam etiam militum partem in propinquos agros lignatum, pabulatumque ſæpe dilapſam, legitur. Livius XLIV. *quod in novis caſtris non ligna, non*

pabulum convectum erat, ad quæ petenda ex propinquis agris magna pars militum è castris exierat. Sed hæc pluribus quam necesse erat. Numerus enim genusque militum, per quos conficerent frumentationes, populationesque agitarent, quique frumentatoribus essent præsidio, pro genere & copiis hostium, cum quibus res erat, pro natura locorum, in quibus præda agenda, mutari solent; nec aliam accipiunt legem, quam Prudentiam Imperatoris. In aperto, & ubi locorum id permitteret situs, dabatur equestris fere præsidii aliquantum, ut qui longius speculari, &, ubi res posceret, laborantibus facile possent adesse. Unde Cæsar ait, *ex consuetudine stationes equitum præsidio missas pabulationibus*; in aspretis & silvis contra. Illud tantum à bonis Ducibus observatum, ut justum semper ab omni parte præsidium, & stationes essent, quò ne quis insidiis hostilibus locus, & ubique aliqua manus esset, quæ subitas hostium incursiones sustinerent. Cum enim sive metendum quod in areis frumentum, sive ex ædificiis petendum, sive hostilis regio sit vastanda, frumentatores & prædatores necessariò aliquantum dispergantur, pro magnitudine periculi semper providerunt, ne quà hosti fierent oportuni. Quare & ipsos frumentatores sub signis ire, nec admodum longe ab iis discedere voluerunt; quò ne inutile iis fieret præsidium, & ipsi, si qua vis major ingrueret, ad signa se sua possent recipere. Cæsar VI. *Nam & prædæ cupiditas multos longius evocabat, ac sylvæ, incertis occultisque itineribus confertos adire prohibebant: Si negotium confici, stirpemque hominum sceleratorum interfici vellet, dimittendæ plures manus, diducendique erant milites: si continere ad signa manipulos vellet, ut instituta ratio, & consuetudo exercitus Romani postulabat, locus ipse erat præsidio Barbaris.* Samnites apud Livium: *Magni Dictatores cum Magistris Equitum, bini Consules cum binis exercitibus Consularibus, ingrediebantur fines nostros, ante explorato, & subsidiis positis, & sub signis ad populandum ducebant.* De Marcello idem: *Nihil Marcellus ita gerebat, ut aut fortunæ, aut temerè hosti commissum dici posset, explorato, cum firmisque præsidiis tuto receptu, prædatum iverat.* Nam ut prædatum iverant, sic quoque composito agmine, & recepta in medio præda, ad castra se recipiebant. Hoste autem magno equitatu infestas faciente frumentationes, ineunda aliqua ratio erat, quò eum fallerent, putà ut incertis temporibus, & diversis itineribus pabulatum proficiscerentur. Cæsar: *Omnes nostras pabulationes frumentationesque observabant, dispersosque, cum longius necessariò procederent, adoriebantur, magnoque incommodo afficiebant; etsi, quantum ratione provideri poterat, ab nostris occurrebatur, ut incertis temporibus, diversisque itine-*

itineribus iretur. Alia à Petrejo atque Afranio ſcribit in ejuſmodi neceſſitate factitata: *Alias non longo ab caſtris progreſſi ſpatio, ut celeriter receptum haberent, anguſtius pabulabantur, aliàs longiore circuitu cuſtodias, ſtationeſque equitum vitabant, aut aliquo accepto detrimento, aut procul equitatu viſo, ex medio itinere, projectis ſarcinis, fugiebant. Poſtremò etiam plures intermittere dies, &, præter conſuetudinem omnium, noctu conſtituerant pabulari.* Ubi intelligi poteſt, præter conſuetudinem militarem fuiſſe, ut de nocte frumentarentur: nec ſine magna ratione; cum neque inſidias vitare, neque frumentum, & præda alia, tam facile inveniri queat, atque interdiu. Legimus tamen aliquando factum, ubi minùs periculi, ut nec opinantes opprimerentur. De Catone Livius in XXXIV. *Caſtra hiberna mille paſſuum ab Emporiis poſuit, inde per occaſionem nunc hac parte, nunc illâ, modico præſidio caſtris relicto, prædatum milites in hoſtium agros educebat. Nocte ferme proficiſcebantur, ut & quam longiſſime à caſtris procederent, & inopinantes opprimerent: & exercebat ea res novos milites, & hoſtium magna vis excipiebatur, nec jam egredi extra munimenta caſtellorum audebant.* Ac præter milites, quidquid eſſet calonum, ſervorümque, cum jumentis prædatum vulgo eductum, ſupervacaneum quoque arbitror monere. Pabulatio quidem frequentiſſimè per ſervos equitum videtur facta, equitibus in ſtatione manentibus. Cæſar: *Accedebat autem quotidianis pabulationibus id, quod accidere erat neceſſe, cùm raris disjectiſque ex ædificiis pabulum conquireretur, ut impeditis locis; diverſi pabulatores circumvenirentur; quæ res etſi mediocre detrimentum jumentorum ac ſervorum noſtris afferebat.* Apud Leonem, οἱ ὑπηρετοῦντες παῖδες fænum ſecare, pabulum colligere, & jumenta ad paſtum emittere dicuntur. Ac ex his, quæ frumentantes, pabulantes, prædanteſque milites in caſtra convehebant, quæ pluris nummi *argentei eſſent, extraque haſtam haſtile, ligna, pomum, napum, pabulum, utrem, follem, faculum,* omnia ad Imperatorem vel Tribunos referebantur, ut diximus ſupra in Jurejurando contra furta; hi Quæſtori tradebant, qui frumentum quidem & pecuniam adſervabat, cæteris divenditis, pecuniam in publicum redigebat. Apud Dionyſium libro ſeptimo: *Decius, Coriolani accuſator, dicit, eſſe apud Romanos legem, quæ ſpolia & prædam hoſtilem, etiam quam ſua virtute conſequantur, publicam jubeat eſſe; nec militem ſolùm, aut privatos quicquam in hæc juris habere, ſed ne ipſum quidem Imperatorem: Quæſtorem eam divendere, & pecuniam referre in ærarium: quam legem nemo unquam ab Urbe condita ſolverit; ſed nec culpaverit, Martio excepto.* Quo in loco aliquot res dignæ obſervatione occurrunt, & examine: nam nihil, nedum privato, ne Imperatori quidem, in

præ-

prædam juris fuisse; eamque legem qui culparet, aut solveret, primum & unum mortalium extitisse Coriolanum; ea ab omni Historia refelli videntur, & redargui. Piget pœne ad exempla ire; tam frequenter etiam prisca Republica Imperatores partem prædæ militibus dedere; interdum & universam. Nonne jam olim Tarquinius Superbus, Suessâ captâ, mancipia, cæteramque omnem prædam, aurum, argentumque, decimis, quas in fabricam Templi seposuit, exceptis, divisit militibus? Omittamus Regem. Nonne Menenius, & Posthumius, Sabinis victis, partem prædæ militibus, partem reddiderunt Populo, ut reciperet quantum in bellum contribuisset? Nonne Hetruscis devictis, L. Æmilius omnes manubias militi divisit? Nonne L. Cornelius, (ipsum in his exemplis testem advoco Dionysium) cætera præda in publicum redacta, militi tamen vestes, & cibaria, & ejusmodi reliquit emolumenta alia? Nonne Servilius, expugnatis hostilibus castris, omnia militi concessit? Servilio, fateor, denegatus à Senatu Triumphus, ideò quòd omnia, ex libidine, militi dilargitus, nihil intulisset in ærarium captivæ pecuniæ: quid tamen? an inde effici potest, plane nihil in prædam juris Imperatoribus? Minimè. Sed illud refelli videtur, quod ait legem hanc à nemine unquam temeratam fuisse. De M. Posthumio Regillensi, Livius: *Huic bellum adversùs Æquos permissum est, pravæ mentis homini; quam tamen victoria magis, quam bellum ostendit: Nam exercitu impigre scripto, ductoque ad Volas, quum levibus prælis Æquorum animos fregisset, postremo in oppidum irrumpit, deinde ab hostibus in cives certamen vertit; & quum, inter oppugnationem, prædam militis fore edixisset, capto oppido, fidem mutavit. Eam rem magis adducor, ut credam, iræ causam exercitui fuisse, quam quod in urbe nuper direpta, coloniaque nova, minus prædicatione Tribuni prædæ fuerit.* Camillus quidem, Vejis in potestatem redactis, quid de præda faciendum censeret, Senatum consuluit. Ibi tum Appius Claudius: *Largitionem novam, prodigam, inæqualem, inconsultam arguit, si semel nefas ducerent, captam ex hostibus, in ærario, exhausto bellis, pecuniam esse; auctorque fuit stipendii, ex ea pecunia militi numerandi, ut eo minùs tributi plebes conferret.* Sed cum ex præda Vejorum, libera corpora sub corona vendidisset Camillus, eamque pecuniam in publicum redegisset, irata plebes, hoc quoque ei objicit, quod *ad Senatum, malignitatis autores, quærendo, rem sui arbitrii rejecisset.* Idem Camillus postea, Faliscorum captis castris, prædam ad Quæstorem non nisi cum magna militum ira redegit; *Sed severitate imperii victi*, ait Livius, *eandem virtutem & oderant; & mirabantur.* Abutar lectoris patientia, si plura congeram

geram exempla; aut ad inferiora tempora descendam, præsertim, cùm apud eundem Dionysium, Fabricius, oblatam à Pyrrho pecuniam accipere recusans, dicat, sese cæsis Samnitibus, Bruttiis, & Lucanis, multisque captis civitatibus, & regionibus devastatis, milites ditasse, & civibus reddidisse quantum in tributum contulissent: Sed insuper etiam addat; ex illa præda sibi quantum voluisset, bono titulo sumere licuisse; quamvis opibus, jure oblatis, ipse abstinuerit, Valerii Publicolæ, aliorumque Principum exemplo. Quid igitur dicemus? tot, tantosque viros, violatarum legum reos? An Dionysium parum hîc memorem fidei historicæ? Neutrum arbitror. Accusatoriè quidem ista Decius, legem à nemine unquam violatam, nihil, ne Imperatori quidem, juris esse in pecuniam prædaticam; unum esse inventum, post Urbem Conditam, Coriolanum, qui privatus violaret legem, quam Imperatores Populi Romani semper habuissent sanctam, & inviolatam. De lege tamen quod ait, dubitandum non est. Pecuniæ bello captæ ratio erat reddenda, & ad ærarium referenda; certissimum argumentum, publicam fuisse: videre hoc est, tum in aliis quam plurimis, tum in fratribus, Publio Africano, & L. Asiatico Scipionibus. Petillii enim, Tribuni Plebis, urgebant in Senatu, ut pecuniæ Antiochenæ, quæ in eo bello capta erat, rationem redderet. Fuerat enim *L. Scipioni Asiatico, fratri suo Imperatori in ea Provincia legatus. Ibi Scipio* (verba quæ sunt apud Gellium recito) *exurgit, & prolato è sinu togæ libro, rationes in eo scriptas esse, dixit, omnis pecuniæ, omnisque prædæ: illi tum, ut palàm recitaretur, & ad Ærarium deferretur. Sed enim id jam non faciam, inquit, nec me ipse afficiam contumelia: eumque librum statim coràm suis manibus discidit, & concerpsit; ægre passus, quòd, cui salus Imperii, ac Reipublicæ accepta ferri deberet, rationem pecuniæ prædatitiæ posceretur.* Publica igitur Populi Romani fuit omnis præda; verum hanc legem, nec alii Imperatores, nec ipse proprie Coriolanus videtur violasse, prædâ militi concessâ: nam Imperatores, quemadmodum de pecunia à Republica data, ita multò magis de præda ab hoste capta, milites bene meritos donare potuerunt; ista quidem lege, ut omnia in Tabulas publicas referrent, munerumque militarium æque, ac cæterarum rerum redderent rationem. Invaluitque hic adeo mos, ut hoste victo, fere militi aliquid, prædæ nomine, daretur; interdum etiam pro aliis laboribus fortiter sustentatis: Cæsar de bello Gallico, VII. *Ex reliquis captivis toto exercitui capita singula prædæ nomine distribuit:* Hirtius L. VIII. *Cæsar militibus pro tanto labore ac patientia, quod brumalibus diebus, itineribus difficillimis, frigoribus intolerandis, studiosissime*

permanserant in labore, ducenos sestertios centurionibus, duo millia nummûm prædæ nomine condonanda pollicetur. Ac quamvis permissum esset Imperatoribus, facere quemadmodum è fide sua, & Republicâ ducerent, tamen veteri Republica boni viri id imprimis egerunt, ut ex pecunia prædatitia stipendium annuum præstarent; deinde, ut militi aliquid prædæ nomine darent; tertiò, ut etiam aliquid inferrent in Ærarium. Ambitiosissimus quisque militaribus commodis plusculum indulsit: Gloriæ verò, & priscæ Severitati dediti, in Ærarium pleraque intulerunt. Quantum autem ad ipsos Imperatores attinet, partem aliquam prædæ in suum sæpè convertisse, quæ sunt hominum ingenia, non est ambigendum: sed non tam concesso jure, quam malo more, favore Populi, & Laureâ bene partâ obumbrantibus crimen Peculatus: Qua enim fronte se ipsos donare? quo exemplo, sibi partem prædæ attribuere potuerunt? quo titulo in rationes publicas referre, quod ipsi intervertissent? Alio nomine hæc in Tabulas referenda fuerunt; & falsò expensorum titulo decipienda Respublica; quod nemo unquam bonus fecit. Bonorum optimi, justa virtutis præmia, sed cum aliquo emolumento conjuncta, ne suis quidem concessere; non satis habentes culpa carere, nisi ab omni insuper suspicione essent liberi. Valerius: *Calpurnius Piso, gravi fugitivorum bello à se liberatâ Siciliâ, eos, quorum præcipua opera usus fuerat, Imperatorio more, donis prosequebatur; inter quos filium suum locis aliquot præliatum fortissimè, titulo trium librarum aureæ coronæ decoravit, præfatus, non oportere à Magistratu è publica pecunia erogari, quod in ipsius domum rediturum esset.* Idem: *Q. Fabius Gurges, Cn. Fabius Pictor & Q. Ogulnius, Legati ad Ptolomæum Regem missi, munera, quæ ab eo privatim acceperant, in Ærarium, & quidem priusquam ad Senatum legationem referrent, detulerunt; de publico scilicet ministerio nihil cuiquam, præter laudem bene administrati officii, accedere debere judicantes.* Quare apud Pyrrhum Fabricius (ut quidem eum inducit Dionysius) quò ostenderet parandarum sibi opum, si ea esset libido, facultatem & occasionem non defuisse, pravam consuetudinem pro lege, & licentiam pro jure accipiens, oratoriè magis quàm verè, jactat, se justo jure quantum voluisset, ex præda potuisse avertere. Sed ut ad cœptum revertamur, præda etiam, quæ militi concedebatur, rarò admodum diripienda dabatur. Permisêre id quidem interdum Imperatores in arduis rebus, ut augerent alacritatem, & incitationem animorum. Gaudet enim miles, & incenditur spe inani; & cum fortunæ res permissa est, ingentes divitias, & tantum non aureos montes sibi pollicetur: in æquali partitione nemo

metuit, ne fraudetur parte sua; verum non nisi mediocrem, nisi tenuem & miseram prædam expectat: At cum cujusque, quod manu ceperit, fore scit, blanditur sibi magna spe; & quod aliquando uni atque alteri raro fortunæ munere contigit, sibi quisque prædestinat. Sed quum ita incitati animis milites vix retineri queant, quin simul obstantia perruperint, ferróque submoverint hostilem turbam, ad diripiendum alius aliò, disciplinæ immemores, dilabantur, eaque confusione, conversa sæpissime sorte, à victoribus victi, perculsi, & magnâ castigati clade, luant avaritiæ pœnam, Romani in universum hanc rationem minimè probaverunt, tanquam disciplinæ inimicam, & ancipitem. Raro admodum & extra ordinem, ut diximus, id usurparunt; & ea plerumque lege, ne cui, nisi pugna finita, & dato signo, ad prædam discurrere liceret. Cæterum vulgò, & ex lege, omnia ad Tribunos retulerunt, qui non tantum iis qui prælio interfuerant, sed & qui castris præsidio relicti, quique in statione positi, aut aliò missi; imò etiam iis, queis morbus causa absentiæ, summâ fide æqualiter partiebantur. Quod institutum Romanorum dicam, an divini Legislatoris (hic enim idem jubet) quia Disciplina utilissimum, & Justitia sanctissimum, admodum extollit Polybius, & omnibus qui armorum studium ratione promovere cupiunt, autor est, ut adsumant & imitentur. Quoties autem incitari & commoveri animos, res & ratio postularet, non prædandi Fortunæ rem permisere, quæ sæpe in indignos cadit; cum fortissimus quisque bellator segnior fere prædator sit; sed Virtuti ipsi; veluti si quis hostem loco pepulisset, aut primus murum adscendisset, digna præmia constituerunt. Sed hæc alterius loci sunt.

CAPUT X.

DE VICTU MILITUM.

Ut ventum ad sedes, hæc, inquit, limina, victor
Alcides subiit: hæc illum regia cepit.
Aude, hospes, contemnere opes, & te quoque dignum
Finge Deo, rebusque veni, non asper, egenis.

Liceat mihi nunc tabernacula subituro, convictumque & interiorem militum vitam inspecturo, divinis Evandri apud Poëtam verbis uti; quibus contemtum opum luxusque, vitam parvo contentam, & fæcundam Virorum commendat paupertatem. Hæc enim prima omnium requirunt castra: Hæc sunt istorum sacrorum initia. *Nemo miles ad bellum cum delitiis venit*, inquit ad martyras Tertullianus; *Nec de cubiculo ad aciem procedit; sed de papilionibus expeditis, & substrictis, ubi omnis duritia & imbonitas, & insuavitas consistit.* Nolim tamen in limine quisquam terreatur duris rerum vocabulis: introëat, quicunque luxu non est perditus; aptissimam illam ad Virtutem, ad Victoriam & Gloriam, vitam, quam proponimus, illam decantatam antiquorum duritiam, minùs difficilem & duram inveniet, atque hanc, quam hodie maxima pars Humani Generis vivit; nulla bona causa, sed avaritiâ & libidine imperantium, & iniquitate temporum, non exigunt tantum Virtus, & disciplina Castrorum, quantum nunc aliena imponunt flagitia. Ac si bene rem examines, vita hæc castrensis non alia est, atque illa quam prisci Quirites domi vixerunt; & sicubi divertit, habet tamen sanctæ Antiquitatis quandam similitudinem: Pulte & pane negligenter facto, diu antiqui illi Romuli nepotes propagarunt vitam, qui fuit deinde Castrensis victus. Mensis utebantur quadratis, quæ cibillæ vocabantur: ejusdem formæ in Castris ex cespite struebantur. Varro: *Mensam escariam cibillam appellabant; ea erat quadrata, ut etiam nunc in Castris.* In Castris culcitrâ uti non licuit. Scipio enim, autore Appiano, ad Numantiam cùm habere culcitras vetuisset, ipse, quò exemplo firmaret Disciplinam,

plinam, fœnea culcitra usus est. Igitur super fœno vel stramento somnum capiebant milites: Sed & priscorum Romanorum requies & somnus, teste Plinio, in stramentis. Hinc lecticæ & segestria. Varro: *Lectica, quòd legebant, unde eam facerent, stramenta atque herbas, ut etiamnum fit in Castris.* Idem: *E segete segestria appellabantur, ut etiam nunc in Castris.* Lecticæ autem hæ lingua Sabina *Cubæ* dicebantur: Græcè χαμευνάδες. Vasa pauca & vilia: talia & Antiquitati. Tria autem ad victum in Castris licita fuisse, idem ille Disciplinæ ad Numantiam Instaurator, nos docet. Nihil enim militi permisit habere, præter ollam, veru, & poculum. Ollam æneam, poculum ligneum. Permisit autem, non jussit. Neque singulos milites veru tulisse, nec etiam poculum, arbitror. Galeâ certe portasse legimus aquam. Tibullus:

Et fesso galeâ qui sibi portet aquam.

Tradit & Appianus, Antonii milites bello Parthico in locis aquarum inopibus, non tantum utribus, sed etiam galeis tulisse aquam. Ac duobus illis olim contentus fuisse legitur Epaminondas. Frontinus: *Epaminondas, Dux Thebanorum, tantæ abstinentiæ fuit, ut in supellectili ejus, præter ahenum & veru unicum, nihil inveniretur.* Copiosiores fortassè Romanorum Ducum quidam; non tamen multa, nec argentea, aut pretiosa fuit supellex; sed, prisco more,

Argenti quod erat, solis fulgebat in armis.
Ponebant igitur Tusco ferrata Camino
Omnia.

Livius in Præda Cannensi: *Præter equos virosque, & si quid argenti, quod plurimum in phaleris equorum (nam ad vescendum facto perexiguo utique militantes utebantur) omnis cætera præda diripienda militi data est. Exiguo* inquit, non, *nullo.* Nam pateram & salinum, ut dîs sacra, ex argento habuere, & quidem sola. Fabricius certe, bellicosos Imperatores plus quam pateram & salinum ex argento habere vetuit. Miles saccum præterea habuit, quo ferret cibaria; & singula contubernia, uti videtur, molam manuariam. Alia etiam quædam apud Historicos, & in priscis monumentis; sed nobis necessaria tantum hic tangere, est constitutum; & de bellicis instrumentis alius locus est. Bis autem die cibum ceperunt; & quidem dato signo totus simul exercitus. Nam quamvis alia aliis Veterum consuetudo esset, ut quidam jentaculum, prandium & cænam sumerent, alii jentarent tantum, & cænarent, alii pranderent cænarentque; quidam etiam ad cænam usque jejuni manerent: in Castris tamen, prandium & cæna tantum notæ sunt: ideò in prandii nomen,

etiam matutinum cibum venire observes: prandii hora in Urbe fuit meridies, vel septima: nec alia vulgò in Castris. Frontinus de Masinissa, ad Romanam Disciplinam se componente, scribit: *Nonagesimum ætatis annum agentem, meridie ante tabernaculum stantem, vel ambulantem, capere cibum solitum.* Aliquando tamen, præsertim cum in hostem educendus esset exercitus, tempori, etiam summo interdum mane prandebant. Livius IX. *Extemplo tesseram dare jubet, ut prandeat miles, firmatisque cibo viribus, arma capiat. Idem* XXVIII. *Tesseram vesperi per castra dedit, ut ante lucem viri quique curati & pransi essent; armatus eques frenatos instratosque teneret equos.* Leo: *Curæ tibi sit prandium militum. Nam si communi consilio decreta est Pugna, quo tempore optimum judicaveris, prandeat miles. Instante acie, miles mane prandeat, ut magis firmus sit; & per totum diem, si tamdiu duret prælium, minus deficiat viribus.* Vegetius: *Veteribus seculis mos fuit, parco cibo curatos milites ad certamen educere, ut citatiores sumta esca redderet, & longiore conflictu, non fatigarentur inedia.* Peccatum certè, apud Rei Militaris peritos, non vulgare habebatur, educere jejunum exercitum qualicunque dici hora: quod aliquoties insignium causa fuit calamitatum: Frontinus: *Scipio in Hispania cum comperiisset Asdrubalem, Pœnorum ducem jejuno exercitu mane processisse in aciem, continuit in horam septimam suos, quibus præceperat ut quiescerent, & cibum caperent; cumque hostes inedia, siti, mora sub armis fatigati, repetere castra cepissent, subito copias eduxit, & commisso prælio vicit.* Livius XXVIII. *Procedente die jam vires etiam deficere Asdrubalis exercitum cœperant, oppressos matutino tumultu, coactosque priusquam cibo corpora firmarent, raptim in aciem exire.* Ante prælium ad Trebiam, notat Livius, Hannibalem ducibus equitum peditumque præcepisse, ut prandere omnes juberent armati, deinde instratis equis signum expectarent: Sempronium vero raptim eduxisse homines atque equos, non capto ante cibo, non ope ullâ ad arcessendum frigus adhibitâ. Unde & à *parando* deducunt quidam *prandium*, quasi *parandum.* Trebellius Pollio Salonino Gallieno: *Nam quum cingula sua plerique militantium, qui ad convivium venerant, ponerent hora convivii, Saloninus puer, sive Galienus, his auratos constellatosque baltheos rapuisse perhibetur: & quum esset difficile in aula Palatina requirere quod periisset, & taciti militares viri detrimenta pertulissent, postea rogati ad convivium cincti accubuerunt, quumque ab his quæreretur, cur non solverent cingulum, respondisse dicuntur, Salonino deferimus. Atque hinc tractum morem, ut deinceps cum Imperatore cincti discumberent. Negare non possum aliunde plerisque videri hujus rei ortum esse morem. Dicunt enim militare prandium*

dium (quod dictum est prandium ab eo quod ad bellum milites paret) à cinctis initum:cui rei argumentum est,quod à discinctis etiam cum Imperatore cænatur. Descripsi totum locum, quòd obscurus est; & viri doctissimi celeberrimique, in notis ad scriptores Historiæ Augustæ, in eo explicando dissentiunt. Casaubonus putat, Imperatorem ad prandium, non ad cænam solitum Duces suos invitare; idque appellatum esse militare prandium: ad eas epulas convenisse militares viros accinctos; & ita discubuisse servato in Aula Disciplinæ Militaris more. Quærentem itaque Trebellium, unde mos sit ortus discumbendi eo loci cum gladiis, afferre de Salonino historiolam, quæ videatur originem mori dedisse. Verum aliis videri non ab eo casu ortam consuetudinem; sed ipsam convivii institutionem id exigere, probare primùm, ex ipso nomine ducto argumento; quippe id convivium, non cœnam esse, verum prandium; neque prandium simpliciter dici, verum militare prandium, ex eo, quòd ad bellum milites paret: & si verum esset, cepisse Duces cum gladio discumbere in Convivio Principali, occasione Salonini, aut reverentiæ in Principem gratia, semper fore ut id servaretur, quoties aliquis vir militaris epulis interesset; atqui non ita fieri: Nam ad cœnam vocatos etiam discinctos accumbere. Salmasius, ut omittam priores correctiones, quod pro constellatis baltheis legit, *pustulatos* vel *costulatos:* Et pro militaribus viris, *ex militaribus viri:* neque enim ad rem nostram faciunt, neque tam probabiles sunt, ut suadeant rejicere vulgatam: in libris ait inveniri *parandium:* deinde legit, *quod ab his cinctis etiam cum Imperatore cœnatur.* Trebellium enim, tractantem de origine ejus moris, quo cincti cum Imperatoribus discumbebant, dicere, quosdam ad Salonini hanc fabulam referre: alios aliunde deducere. Prandium militare dictum, quod milites ad pugnam paret; cinctos autem pransisse, ut statim à pugna, nullâ oblatâ morâ, pugnam capesserent. Hinc proverbium, *pransus paratus:* Nam pransos milites ad pugnandum paratos fuisse*:* quod verum esse, etiam illud argumento esse, dicere Trebellium, quod etiam cincti cum Imperatore cœnent*:* nam etsi ad Imperatoriam cœnam rogati, non militariter cœnent; nec prandeant; tamen ad illum morem respicientes, etiam cum Imperatore cœnantes discumbere. Hunc verum loci sensum, veram lectionem fuisse: Falsa tamen esse omnia, unde illius moris originem repetunt. Sciendum esse ita cinctos cum Imperatore cœnasse milites, ut reliquos omnes togatos: quod enim militi cinctus, id non militi togam; nemini autem togato, qui Imperatoriæ cœnæ interesset, licuisse esse non togato: nam qui palliati venissent, togam coactos accipere.

cipere. Magistratibus non licuisse ad Imperatorem accedere, nisi cum Magistratus insignibus: Nec militibus, nisi accinctis; nec togatis, nisi cum toga. Itaque eandem rationem esse, qua milites cincti, qua togati, cum toga, cum Imperatore cænent. Hæc Ille. Equidem verum est, & probaverat ex Chrysostomo Casaubonus, nemini, nisi ornamentis suis instructo, ad Imperatorem accedere fas fuisse; togatis cum toga, palliatis cum pallio, Magistratibus cum suis quique insignibus. Nec minus verum, militarium virorum proprium, esse cinctum; unde cincti pro militibus, discincti pro dimissis accipiuntur. *Si quis apud Daphnidem cinctus inveniretur, discinctus rediret.* Et inter pœnas militares, *discinctos stare in principiis:* In Codice Justiniani, *cingulum militiæ.* Hoc tamen etiam non est ignorandum; honestiores militarium, & Romanos in urbe Româ, & in Provinciis etiam, utique in hibernis, togâ usos, non tantum cinctu. Ideo togæ ad exercitus mittebantur; & distinguebantur togati à palliatis, sagatisque. Suetonius Julio: *Convivatum assidue duobus tricliniis; uno, quo sagati palliatique; altero, quo togati cum illustrioribus Provincialibus discumberent.* In Italia certe plerumque togam sumebant: quod & Antonium olim fecisse, & milites facere jussisse, tradunt. *Hinc togata cohors*, cohors Prætoria Tacito. *Mars togatus*, apud Martialem:

Ille sacri lateris custos, Martisque togati.

De Hadriano Spartianus: *Ipse quum in Italia esset, semper togatus processit.* Ac togatos aliquando discubuisse Imperatores, in hoc ipso Spartiani loco observari potest. *Ad convivium*, inquit, *venientes Senatores, stans excepit, semperque aut pallio tectus discubuit; aut toga:* quod tamen ut singulare in Hadriano notari videtur. Ac in ejusmodi conviviis, quibus ipse Imperator hoc habitu, Senatores quoque, & militares, suo haud dubie accubuerunt. Cæterum neque vulgo, neque plerumque hoc ornatu convivia celebrarunt; sed cænatoria veste: ponebant enim tantisper personam, & cum aliis convivebant. Martialis;

Synthesibus dum gaudet eques, dominusque Senatus;
Dumque decent nostrum pilea sumta Jovem.

Unde & Neronem synthesina indutum prodiisse in publicum, sine cinctu, & discalceatum, habitu nimirum convivali. Ad hæc, convivia ab Imperatore vocati, veniebant quidem ornatu dignitati convenienti, togati, palliatique, & cincti; sicuti etiam ad privata convivia: peccabant, qui aliter in conspectum prodirent Principis. De Severo Spartianus: *Quum rogatus ad cænam Imperatoriam palliatus venisset, qui togatus venire debuerat, togam præsidiariam ipsius Imperatoris accepit.* Non ait, eum

cum togatum accumbere debuisse, sed venire ad cœnam. Idem de Hadriano: *Senatores & equites Romanos semper in publico togatos esse jussit, nisi à cœna reverterentur.* Ad cœnam ibant togati, neque sobrii habitum vultumque bacchantium induebant; quia autem intempesta sæpe nocte, certe non de die redirent, & paulo fere hilariores, permisit iis tum absque toga domum repetere. In convivio autem Imperatorio etiam vestem cubitoriam sumsisse, testis est in Maximino Juniore Capitolinus: *Ipse puerulus*, inquit, *quum ad cœnam ab Alexandro esset rogatus, in Patris honorem, quod deesset ei vestis cœnatoria, ipsius Alexandri accepit.* Idem Sidonius ostendit libro epistolarum primo, de convivio loquens Imperatorio: *Paulum è prospectu Imperatoris processeramus, atque etiam nunc chlamidibus induebamur.* Ubi intelligere licet resumtam, quam in convivio exuerant, chlamidem. Quæ cum ita sint, nec mos hic in Aula Palatina fuerit ordinarius, certè non perennis, satius sit abstinere manus; &, cum Casaubono, hunc locum interpretari. Quidam, inquit, à Salonini fabula derivant hunc morem, quòd à cinctis cum Imperatore convivium ineatur: alii à militari prandio (nam qualemcumque Imperatoris cœnam, sive prandium, convivium isti vocant,) quia id tantum in prandiis & severioribus cœnis fiat; in lætioribus vero etiam discincti cum Imperatore accumbant. Origo autem vocis, ut ad cœptum revertamur, à parando, absurda non videtur; quia fere ante pugnam, quum se pugnæ pararent, prandebant; sæpe etiam summo mane; præsertim cum etiam in civili vita prandium cum jentaculo confundant Veteres; & antiquitus prandium dicerent, quod deinde jentaculum. Nam Festus & Nonnius testantur, dictam cœnam Antiquis, quod postea prandium, vespernam, quæ cœna. Ex quo sequitur, etymon Plutarchi, ἀπὸ τοῦ ἐνδιάζειν, verum non esse. Festus utramque opinionem in loco mutilato proposuerat: *Prandium ex Græco* (ostendit, quod sequitur, aliam quam hanc opinionem adjectam fuisse, minime enim quadrat) *est dictum; nam meridianum cibum, cœnam vocabant. Fuisse igitur videtur Prandium ex Græco* ἔνδιος; *vel à parando est dictum, nam* &c. vel tale aliquid. Græcos olim etiam de mane pransisse, idem observat Plutarchus: Homero enim ἄριστον, quod Eumæum prima luce jubet apparare, idem esse quod vulgo ἀκράτισμα; dictumque videri, quasi ἄυριον Prandebant autem Romani, ex Disciplina Militari, accincti, & stantes; ut ex Antiquorum testimoniis viri docti pridem probaverunt. Apud Petronium Eulcolpius, cum ad ulciscendam injuriam sibi à Gitone factam, se accingeret: *Hæc locutus, gladio latus cingor, & ne infirmitas militiam per-*

deret, cibis excito vires, mox in publicum prosilio. Quod, quia duri & adstricti moris erat, pœnæ loco interdum imperatum, ne unquam, nec cænantes, aliter cibum caperent. Livius XXIV. *Citatosque singulos jurejurando adigam, nisi queis morbus causa erit, non aliter quam stantes cibum potumque, quoad stipendia facerent, capturos.* Rebus etiam asperis & difficilibus, idem noto fecisse. Quintilianus milite Mariano: *Cum alii vallum fossasque, scutis innixi, cingant, cibum ipsum stantes capiant, Tribunus inter scorta volutabitur?* Stantes igitur prandebant, vel etiam ambulantes; præsertim in itinere. Frontinus loco jam citato: *Masinissam ante tabernaculum stantem, vel ambulantem, capere cibum solitum.* Idem: *Æmilianum Scipionem traditur in itinere cum amicis ambulantem, accepto pane, vesci solitum.* Ubi & hoc in Ducibus notandum, quod in propatulo, tam prandium quam cœnam inirent. De Alexandro Severo: *Apertis papilionibus pransum, & cænatum esse, tradunt.* De Pescennino Capitolinus: *Idem in omni expeditione ante omnes militarem cibum sumsit, ante papilionem; nec sibi unquam, vel contra imbres, quæsivit tecti suffragium. ante omnes*, id est, in propatulo, in conspectu omnium, *cunctis videntibus, & gaudentibus*; ut ait de Severo Alexandro Capitolinus; ut, *ante ora*, apud Virgilium. Vopiscus Aureliano: *vehementissime autem delectatus est Phagone, qui usque eo multum comedit, ut uno die, ante mensam ejus aprum integrum, centum panes venderem; & porcellum comederet.* Publicum convivium appellant scriptores Historiæ Augustæ; & fere distinguunt à Privato. De Alexandro Lampridius: *Pranserat forte publico, ut solebat, convivio; id est, apertis papilionibus, cibo militari accepto.* Quod ipsum ex Antiquitate Urbana, Valerius: *Fuit illa simplicitas antiquorum, in cibo capiendo, humanitatis simul & continentiæ certissima index. Nam maximis viris prandere, & cænare in propatulo, verecundiæ non erat; nec sane ullas epulas habebant, quas oculis populi subjicere erubescerent.* Res profecto perquam popularis, & in vulgus castrense longe gratissima, vere publicum convivium, quod non luxu gulæque irritamentis, paucos vocatos, sed frugalitatis & continentiæ exemplo, omnes juvit. Nemo se arcte contemteque haberi sensit, cum Imperatori & principibus viris adæquabatur. *Pane*, inquit, *accepto vescebatur.* Ex castrensi hoc dicam, an Medica disciplina? jubent enim id veteres Medici. Μόνον τ̃ ἄρτον, vult accipi Galenus: Celsus: *Si prandet aliquis, utilius est exiguum aliquid, & id ipsum siccum, sine carne & potione sumere.* Seneca de suo prandio: *Panis deinde siccus, & sine mensa prandium*: Hinc panem comedere, & panem siccum comedere, est jentare, vel prandere. Nam multi solo pane con-

contenti erant: qui aliquid cum pane, sumebant palmulas, vel caricas, vel mellis, vel salis aliquid, vel casei. Martialis:

Si sine carne voles jentacula sumere frugi,
Hæc tibi Vestino de grege massa venit.

Plerique certe frigida tantum. Julius Capitolinus de Gordiano: *Frigidorum percupidus, nec facile per æstatem, nisi frigidas, & quàm plurimas bibit; & erat corporis vasti: quare magis ad frigidas unguebatur.* Nihil hic necesse est legere *frigidas*, & intelligere mensas; multo minus *edit*, scribendum est; ubi est *bibit*. Frigida enim hæc, tam cibum, quam potum denotant. Deinde speciatim de frigidis aquis loquitur. Non ignoro, quæ sint ψυχραὶ τράπεζαι: sed hic frigida recte legi contendo: quæ sæpe in prandio, & sine mensa, sumebantur; ut in illis Spartiani, qui tradit Pescenninum, militibus, qui raptum gallum gallinaceum comederant, addidisse hoc, pœnæ loco, ut in tota *expeditione, in commanipulatione, nemo focum faceret, ne unquam recens coctum cibum sumerent, sed pane & frigidis vescerentur, appositis speculatoribus, qui id curarent.* Ubi profecto mensæ intelligi non possunt. Injunxit autem hic Pescenninus his militibus, ut non aliter cænarent, quam vulgo prandebant. In prandio enim panem, & si quid esset frigidi, & cocti ad manum cibi, sumere licebat: focum facere, & cibum coquere vetitum erat. ἄπυρον τροφὴν vocant ἄπυρον ὄψον. Polyænus: Ἐκέλευεν ἀριστᾷν ὀρθοὺς ἄπυρον ὄψον: *Jussit stantes prandere frigidis.* Ita enim rectius vertas, quam cibum incoctum, vel crudum: vox enim ista non semper denotat quod igni admotum non fuit, sed etiam quod igni non admovetur, calidum, & ab igne recens non est. Sic Catonem, δεῖπνον ἀφελὲς, καὶ ἄριστον ἄπυρον, prisco more, amasse scribens Plutarchus, non intelligit eum crudis & incoctis tantum (nam ne pane quidem vesci potuisset) pransum, sed frigidis: pane solo, vel cibo non recens cocto, ut dixit Spartianus: aut quem coqui non esset necesse; qualia poma & olera quædam &c. Leviter igitur prandebant: hoc est, quod *cibum vilem brevemque* dixit Marcellinus, de Juliano suo loquens. Plinius: *cibum levem & facilem.* Frontinus: *pane vesci.* Ab simili frugalitate Orientalium, etiam illud est, quod apud Hebraïzantes Novi Instrumenti scriptores, ὁ ἄρτος, pro victu, & quolibet cibo ad vitam sustentandam necessario, sumitur; unde & Dominus nos jussit pro rebus ad hanc vitam necessariis, panem duntaxat Deum orare. Lautius quidem prandere, & in prandio largius se invitare, cumprimis vitio dabatur, etiam in communi vita, nedùm in militari; ubi prandebant, ut paratiores essent ad obeundos labores: hinc, *pransus*

 para-

paratus; Proverbium; cui alludens Cicero opponit in Miloniana, *pransus potus*. *Adde inscitiam pransi poti oscitantis Ducis*. Nam rarissimi quidem vinum; multi in prandio nec bibebant: quidam perfuso aqua pane, cucumere aut lactucâ sitim levabant. Suetonius Augusto: *Neque temere interdiu bibit; pro potione sumebat perfusum aqua frigida panem, aut cucumeris frustum, aut lactuculæ thyrsum, aut recens aridumve pomum succi vinosioris*. Sed nos pæne jam hæremus in hoc prandio diutius, quam ex Disciplina Militari licet. Cænæ hora apud Veteres nona, vel decima; otiosi temporius; serius negotiosi cænabant. In Castris; Livius IX. *Nihilo quietior Romanus exercitus imperio Ducis continetur: decima erat fere diei hora, quum cibum capere Consul milites jubet; præcipitque, ut in armis sint, quacunque diei noctisve hora signum dederit*. Et in XXIII. *Et ad decimam diei horam coactis militibus, corpora curare, somnoque operam dare, ut primis tenebris convenire ad signum possint*. Possit hic videri paulo maturius extra ordinem cœna imperata; labente tamen die, Prætorio misso justum tempus, quia finita cœna, vigiliarum initia signo dato nuntiabantur. Congruit id Cyri instituto; cujus milites, dum luceret cænasse, scribit Xenophon. Ad vesperam vocabant Antiqui: *Nam viles & rusticos cibos ante ipsos quibus coxerant focos sumebant*; ut ait Salvianus: *eosque ipsos capere, nisi ad vesperam non licebat*. Hinc Cœna olim vesperna; & opponitur tempestivis conviviis; quæ de die, hoc est, medio die, aut non multo secus ante justam horam inibantur: ea enim neque in Urbe, absque omni culpa erant; & in Castris imprimis solutæ disciplinæ. Livius de Hannibalis milite Capuæ luxuriante: *Cæperunt epulari de die, & convivium non ex more Punico, aut militari disciplina esse*. Aliquando tamen, expeditione instante, maturius jubebantur corpora curare. Id enim cœnæ proprie erat, quando in prandio parcius curarent corpus, & modico se cibo tantum velut accingerent ad bellum. Livius XXV. *Electis idoneis centurionibus militibusque, & scalis in occulto paratis, cæteris signum dare jubet, ut mature corpora curarent, quietique darent; nocte in expeditionem eundum esse*. Eodem: *Reliquum diei expediendis armis, & curatione corporum consumtum, & major pars noctis quieti data*: Liv. V. *Præcipitique jam die curare corpora milites jubet*; & passim. De Hannibalis cœna turbat nescio quid Frontinus: *Hannibal surgere de nocte solitus, ante noctem non requiescebat; crepusculo demum ad cænam vacabat; neque amplius quam duobus lectis apud eum cænabatur*. Quid, quæso, in eo magnum, si ante noctem non requiescebat; si crepusculo demum vespertino cænabat? videtur fuisse ante lucem. Livius respicit *Vigiliarum somnique, nec die*

nec

nec nocte discriminata tempora. Id quod gerendis rebus superesset, quieti datum; ea neque molli strato, neque silentio accersita. Nemo hic jam expectet lavacra, balinea, sudatoria, & id genus loca, etiam in Urbe, ut ille ait, Ædilem metuentia; nemo unguenta, quæque alia prisca luxuria communem in vitam induxit. Procul à mascula hac vita isthæc infamia. Vetita hæc severè; & sicubi per malam libidinem inreperent, continuo à bonis Ducibus coërcita. Sic Scipionem vetuisse lavari milites, autor est Polybius. Sic Antoninus Caracalla, cum se militibus per omnia æquaret, inter alia etiam traditur balineis abstinuisse, apud Epitomatorem Dionys. In Epistola Marci Antonini: *Avidio Cassio Cyriacas legiones dedi, diffluentes luxuria, & Daphnicis moribus agentes; quas totas excaldantes se reperisse, Casonius Vectilianus scripsit.* Cui respondens Præfectus: *Ille sane*, inquit, *omnes excaldationes, omnes flores de capite, collo, & sinu militi excutiet.* Inprimis enim balinea & lavacra calida, contra Disciplinam existimabant, ut quæ corpus infirmum, & pigrum reddant, cùm frigida & natationes firment. Qua de causa Veteres uti balineis hyeme; sic per æstatem natationibus útebantur. Quibus & milites post exercitia armorum indulsisse scribit Vegetius: *Campum Martium vicinum Tiberi, ideo delegerunt, in quo juventus post exercitium armorum, sudorem pulveremque dilueret, ac rursus lassitudinem, natandi labore deponeret.* Sed non hæc in Castris commoditas, non hoc otium; & illa lavacra, luxus incitamenta, solutæ imprimis disciplinæ. Romanorum ille Alexander, cui Severo inditum est cognomen, apud Capitolinum: *Milites Romani, vestri socii, mei contubernales, & commilitones, amant, potant, lavant; Græcorum more quidam se instituunt.* Salustius Catilinario de exercitu Sullæ in Asia: *L. Sulla exercitum, quem in Asia ductaverat, quo sibi fidum faceret, contra morem Majorum, luxuriose nimis, & liberaliter habuerat. Loca amœna, voluptaria, facile in otio ferocis animum militis molliverant. Ibi primum insuevit exercitus populi Romani amare, potare, signa, tabulas pictas, vasa cælata, mirari.* Apud eundem, Marius: *Quod carum æstumant, id semper faciant, ament, potent; ubi adolescentiam habuere, ibi senectutem agant, in conviviis, dediti ventri, & turpissimæ parti corporis; sudorem, pulverem, & alia talia, relinquant nobis, quibus illa epulis jucundiora sunt.* En vitam, victumque Castrensem, & ingenium vere Martiale, cui sudor pro balineis, pulvis pro unguentis, & hæc ipsa epulis jucundiora. Notes tamen alibi, Præfecto, qui loco cesserat, ignominiæ tantum causa, balineis interdictum. Frontinus: *L. Piso Titium, Præfectum cohortis, quod loco fugitivis cesserat, cincto togæ præciso, soluta*

tunica, nudis pedibus, in principiis quotidie stare, dum vigiles venirent, jussit, conviviisque & balneo abstinere. De eodem Valerius: *Interdixit ei convictum hominum, usumque balnearum.* De unguentis illis balnearum sociis, Cæsar dixit, *milites suos etiam unguentatos bene pugnare posse.* Sed hæc solutioris moris. Ex prisca Disciplina neque lavacra, neque lecti & triclinia in Castris: à labore & muneribus ad cœnam iverunt. Ibi super stramento, gramine vel pellibus accubuerunt. Nam accubuisse cænantes, etiam in Castris, ætate Julii Cæsaris & circa, satis apparet, cum Duces quosdam sedentes cepisse cibum, notent tanquam insolitum. De Tiberio Cæsare Suetonius: *Eum vitæ ordinem in Germania tenuit, ut sedens in cespite nudo, cibum caperet; sæpe sine tentorio pernoctaret.* Et de Catone Plutarchus: *Post cladem Pharsalicam, sedentem semper cænasse, nec recubuisse, nisi somni causa.* Sane veteres Romanos sedentes cænasse, autor est Varro; unde & considere dicebantur: postea *viros discumbere cœpisse; mulieres sedere: quia turpis visus in muliere accubitus.* Idem Marcus Curius probat, qui agresti se in scamno assidentem foco, atque ligneo catillo cœnantem, spectandum præbuit. Etiam Heroës prisci gramineo sedili locantur. Quare Veteribus, in Castris, id quoque fortasse obtinuit: postea discubuerunt: Fere autem contubernales unà cænasse videntur; utique quoties lautioris aliquid opsonii. In Pescennino Spartianus: *Decem commanipulones, qui raptum gallum gallinaceum ab uno comederant, securi percuti jussit.* & mox: *Decem, qui furto simul convixerant, jussit, ut denorum gallinaceorum pretia provinciali redderent.* Manipulus enim, sive contubernium, utique sub Imperatoribus, ut diximus ad Hyginum, decem homines semper fuerunt. Glossarium vetus: Contubernium δεκαρχία, ἀκία, βάθος τῶν ἀκίων. Apud Mauritium etiam, & Leonem, contubernia semper decem hominum sunt. Leo: λόχος, καὶ στίχος, καὶ ἀκία, καὶ κοντουβέρνιον ταὐτόν ἐστιν. Inde aciem per contubernia instruunt, id est, decem hominibus: quod cum & Mariana militia sæpius factitatum; & hic numerus dividendæ in tot centuriæ sit longe aptissimus, non aliter olim veteri Republica arbitror fuisse. Contubernales igitur convivebant; vel etiam Cyri apud Xenophontem instituto. Ac inde tandem natum vocabulum, quo hodie contubernales designamus, *companiones*; & quo centuriam, *compania*, quod eadem annona uterentur, panemque una comederent. Addebant autem in cæna pani, vel pulti cibum coctum & opsonii aliquid; eam in rem proprie pecunia militi numerata. Cum enim frumentum, vestis, tentoria, arma præberentur publice, eoque nomine certum de stipendio pretium deduceretur; sola erant, quæ pe-

cunia

cunia ad victum compararentur opsonia. Hinc Græci stipendium Romanum ὀψώνιον vocant: Nam cum stipendium dividant in ὀψώνιον & σιτηρέσιον, & interdum utrumque, interdum alterum tantum militibus dederint; Romani autem σιτηρέσιον in frumento acceperint: pecuniam, quæ erat maxima pars stipendii, non alio verius, quam opsonii nomine appellare potuerunt. Quemadmodum enim σιτηρέσιον, nunc frumentum est, nunc pecunia, frumenti nomine data: sic opsonium non tantum cibaria, quibus cum pane vescimur; sed etiam pecunia, quibus ista comparantur, ἀργύριον εἰς ὀψωνιασμὸν, ut aliquoties proprie dixit Dionysius, & Thucidides apud Pollucem. Ἤτησε τριώβολον εἰς ὀψώνιον. Atheniensibus ipse etiam locus, in quo vendebantur cibaria, ὄψον. Veteres autem Græci minime invidiosa vocabula in istis amabant; quos secuti deinde Romani, nominibus quæ nihil nisi necessaria, & minima quæque præferrent, magna etiam stipendia appellabant. Sic annona, salarium, vasarium, clavarium, calcearium, stipendiorum & donativorum facta vocabula. Rarum & insolens, fœdo nomine aliquid accipere. Plinius: *Acceperat sestertiûm decem millia, fœdissimo quidem titulo nomine unguentarii.* Sed ut ad cœptum revertar. Opsonio quod ad manum, carneque vel assa, vel elixa, in cœna utebantur. Frontinus: *Q. Metellius bello Jugurthino similiter lapsam disciplinam pari severitate restituit; cum insuper prohibuisset alia carne, quam assa elixave, milites uti.* Lipsius hic: O risu rem dignam! ô cumulum severitatis! quid, malùm, igitur, crudis antea usi? considerare te jussi, imò nunc emendare (nec aliter evolvo) alia carne, quam à se assa elixave; vox, aut voculæ duæ inserendæ, quas eduxi è consimili verbo. Id plane jam consonat verbo, & Sallustianis illis, *ne quis cibum coctum venderet.* Quæ conjectura in textum est recepta; & mihi quoque fiebat probabilis: tamen cum inspicio Appianum, & Polyænum, idem de Scipione ad Numantiam narrante, dubitare cogor. Polyænus: ἐκέλευεν ἀριστᾶν ὀρθοὺς ἄπυρον ὄψον. δειπνοῦντας δὲ, προσφέρεσθαι καὶ κρέας ὀπτὸν καὶ ἑφθόν. Appianus: Τά τε σιτία αὐτοῖς ὥριστο κρέα ζεστὰ, καὶ ὀπτὰ εἶναι. Videntur in Castris istis, luxu perditis, variæ ciborum conditiones, & id genus gulæ irritamenta, vulgari in usu fuisse, quæ non tam cibi sunt, ut ille ait, quam mollis & luxu languentis animi insanæ cupiditates. Ideo Scipio & Metellus, quo removerent à castris ista μηχανήματα, quæ magis quam ipsam carnem appetunt luxuriosi homines, præceperunt quo genere cibi, & quomodo uterentur, nempe carne, & quidem assa vel elixa, id est simpliciter cocta (id enim proprie est assum, vel elixum, & opponitur, deliciis varie conditis) ἁπλῆν δίαιταν vocant Græci,

Græci, qua etiam usi prisci Heroës, & quidem bubula assa ut plurimum: ea enim apud Homerum tam regibus quam privatis, tam senibus, quam juvenibus datur: elixa enim in usu non fuit. Somnus, Cœnæ subjungitur; nec quicquam hic aliud observavi. Livius: *Tum quidem corpora cibo somnoque curant.* Virgilius:

Corpora curamus, fessos sopor allevat artus.

Nam neque somni horas liberas fuisse; & idem tempus omnes quieti dedisse, tradit Flavius Josephus.

CAPUT XI.

DE ITINERE.

SEd nos diutius quàm proposueramus, in his Castris & Castrensi vita, tanquam in otiosis stativis, desidemus. Boni Imperatores, non tantum sanitatis, sed etiam Disciplinæ causâ, in pacato subinde movebant castra, & militem huc illuc raptantes exercebant. Sequamur morem eorum, etiam in his Exercitationibus nostris. Feramus signa. Signum profectionis, Tessera, vel Tuba, vel utraque dabatur. Tessera quidem sola, cùm, occultè Castris egrediendo, hostem fallere placeret: Utraque, cum aliquid extra ordinem edicere, quod Tuba significari non posset; aut quod ante horam moneri militem vellent; aut cum diversis è locis, castellisque, contrahendum agmen. Hinc illa tam frequens mentio Tesseræ expeditionalis; Tesseræque qua iter edictum; in Ammiano, aliisque: Sed, ex consuetudine militari, solis semivocalibus, quæ vocant, signis, non raro iter edicebatur; nec quicquam ante tubam enuntiabatur. Frontinus: *M. Licinius Crassus, percontanti, quo tempore Castra moturus esset, respondit, vereris ne, Tubam ut audias?* (ita enim scribendum ex vestigiis scriptorum Codicum, in quibus est *tubam id audias*; non, ut in vulgatis, *non exaudias*) Tria autem dabantur signa, diversis haud dubie modis sonisque; quò à milite distingui possent; sed & signis diversis: quamvis hæc confundant scriptores, ut fere similia; & modò tubæ, modò classici me-

meminerint. Livius XXIV. *Classico signum profectionis dedit:* Idem XXIX. *Secundum eas preces cruda exta, cæsâ victimâ, uti mos est, in mare porricit, tubaque dedit signum proficiscendi.* Valerius Flaccus:

Solverat amplexus tristi Tuba tertia signo.

Lipsius, Polybium explicans, primum signum classico opinatur datum: At paulo post Josephum citans, qui in primo signo σάλπιγγα singulariter ait sonuisse: in altero tertioque σάλπιγγας, primo tubam, secundo tertioque classicum credit cecinisse. Vegetius cap. XXII. quo conatur ostendere tubæ & cornuum differentem usum; præterquam quod ipse more suo turbat, ab aliena etiam manu, quæ ei interpretis loco esse voluit, vitiatus est; ut alibi ostendo. Discrimen autem quod in hac re ex isto colligitur, illud est; quod cum soli milites sine signis aliquid jubeantur, tubicine id fiat. *Sive ergo ad vigilias, aut agrarias faciendas, sive ad opus aliquod, vel ad decursionem campi exeunt milites, tubicine vocante, operantur; & rursus tubicine admonente, cessant:* At in principio capitis dixerat: *Tubicen ad bellum vocat milites, & rursum receptui canit;* quasi ad bellum sine signis iret miles; aut non consisterent signa, retroque ferrentur, cum canebatur receptui: quæ profecto ipse non intellexit; &, nisi fallor, ex Veterum aliquo corrupit, non descripsit. Videntur autem debere intelligi de tubicinibus singularium cohortium; qui, cùm procurrere ante signa juberetur miles, cecinerint; ac iterum, sed mutatis modis, cum juberetur se ad signa recipere. De vigiliis quidem quod ait, in veteri Militia ita non fuit; ad Buccinam inibantur. Alibi etiam ipse dixit, *à Tubicine committi vigilias, à Cornicine revocari:* ex quo suspicetur aliquis, cubare in mendo alterutrum istorum locorum. Sed ea est Veterum in hisce rebus negligentia, dum alia tanquam nota transeunt, alia confuse dicunt, quasi quodam Eloquentiæ jure, ut difficile sit sæpe verum videre. Vegetius autem passim in hoc scripto, neque cum Veteribus, neque secum satis concors est. Sed loco priori pergit: *Cum autem moventur signa, aut jam mota figenda sunt, cornicines canunt.* Ex quo colligitur, tertium saltem signum classicum fuisse. Leo *ad buccinæ sonum militem vult procedere; & rursus, ad alium modum, consistere.* Signa igitur ad buccinam, hoc autore, ferebantur, aut constituebantur. Signiferum enim sequebatur miles; eo consistente, consistebat; procedente, procedebat; Dio, in pugna Philippensi inter Brutum & Augustum, primò unum utrimque tubicinem cecinisse; mox alios quosdam pariter respondisse; eòque, ut se prælio pararent, monitos milites; deinde omnes reliquos. Ad pugnam istic vocantur, hîc ad iter:

proinde alii haud dubie modi; apparet tamen hæc similitudo, quod ter cecinerunt; & quod primò non omnes. Idem haud dubie etiam in itinere fuit: primò enim signum non potuerunt dare singularum cohortium tubicines; neque enim parati fuerunt: & Josephus unius tantum meminit: quare ad Prætorium tum signum datum: Secundum, per totum exercitum; quo & parati esse jubebantur, & paratos esse significabent: *ϗ πάλιν αἱ σάλπιγγες ὑποσημαίνουσι παρεσκευάσθαι*, inquit Josephus. Tertium plenum fuit Classicum. Ad primum signum conclamabat vasa miles. Cæsar de bello civili primo: *Quo cognito, signum dari jubet, & vasa militari more, conclamari: illi exaudito clamore*, &c. Sicut enim cum ad arma conclamabatur, quando expediti in hostem ducendi erant, ad capiendum arma discurrebant; sic ad vasa sarcinasque componendas, cum vasa conclamabantur. Cum autem sola tessera dabatur signum, hæc conclamatio non fiebat; jubebanturque vasa silentio colligere. Livius XXI. *Itaque proxima nocte jussis militibus vasa silentio colligere, castra ab Ticino mota*; id paulo post appellat tacito; & alibi, silenti agmine proficisci. Raro id faciebant, nisi fallendo hosti, & in metu. Ideo conclamationem militare institutum appellat Cæsar, quod post prælium Dirrachinum castra movens, ne negligere videretur; & tamen, priusquam resciisceret hostis, ad iter proficisceretur, conclamare jussit, cum jam postremum agmen in portis pene esset. De hac enim conclamatione, non de illa altera, de qua mox loquemur, quod suspicatur vir clarissimus, accipiendus est Cæsar. *Duas*, inquit, *in Castris legiones retinuit, reliquas de quarta vigilia compluribus portis eductas, eodem itinere præmisit, parvoque spatio intermisso, ut & militare institutum servaretur, & quam serissime ejus profectio cognosceretur, conclamari jussit, statimque egressus novissimum agmen consecutus, celeriter è conspectu castrorum discessit.* Καταλύουσι τὰς σκηνὰς, ϗ συντιθέασι τὰ φορτία. *Detendunt tabernacula, & sarcinas colligunt.* Erat enim hoc primum quod profecturi facerent; unde Varro: *Annus octogesimus me admonet, ut sarcinas colligam, antequam proficiscar è vita.* Nec colligebant tantum vasa, sed in fasciculum colligabant, ut apte humeris inter arma geri possent. σκευάσειν etiam dicunt Græci. Hic autem illud observatum monet, ne quis detenderet tentorium suum, priusquam Imperatoris Tribunorumque fuerint detensa; quemadmodum nec constituebant in positione castrorum; nisi iisdem priùs constitutis. Ad secundum signum sarcinas jumentis imponebant. Addit Josephus incendisse castra, ne ea essent usui hostibus: & ex eo signum expectasse, animis corporibusque paratos velut ex carceribus exire: Alioquin

quin modeſte, nec admodum magno ſtrepitu, moviſſe caſtra, docet Cæſar de bello Gallico ſexto: Ubi ſimulans timorem, & fugæ ſimilem profectionem, *majori ſtrepitu*, inquit, *quàm Populi Romani fert conſuetudo, caſtra moveri jubet*. Diruerunt interdum & munitionem omnem; ſed ad primum haud dubie ſignum, non ad hoc ſecundum; tum enim vallos ex aggere repetebant, iiſque exſcindendis munitionem dejecerunt: non tamen ſemper, hoc fecerunt: poſt prælium Dyrrachinum; & Cæſar, & Pompejus, in ſuis veteribus ad Aſparagum caſtris; quorum munitiones adhuc erant integræ, conſediſſe memorantur. Tertio verò ſigno dato, caſtra moverunt; primique è caſtris profecti ſunt:

Solverat amplexus triſti tuba tertia ſigno.

Addit Joſephus ſingularem hic morem Romanorum, libro Ἁλώσεως III. Ἐξιέναι δὲ τοῦ στρατοπέδου δέον, ὑποσημαίνει μὲν ἡ σάλπιγξ, ἠρεμεῖ δὲ οὐδείς, ἀλλ' ἅμα νεύματι τὰς μὲν σκηνὰς ἀναιροῦσιν. πάντα δὲ ἐξαρτύονται πρὸς τὴν ἔξοδον, καὶ πάλιν αἱ σάλπιγγες ὑποσημαίνουσι παρεσκευάσθαι. οἱ δὲ ἐν τάχει τοῖς τε ὀρεῦσι, καὶ τοῖς ὑποζυγίοις ἐπιθέντες τὴν ἀποσκευὴν, ἑστᾶσιν ὥσπερ ἐφ' ὕσπληγγος ἐξορμᾶν ἕτοιμοι. ὑποπιμπρᾶσί τε ἤδη τὴν παρεμβολὴν, ὡς αὐτοῖς μὲν ῥᾴδιοι ἐκεῖ πάλιν τειχίσασθαι, μὴ γένοιτο δὲ ἐκεῖνο ποτὲ τοῖς πολεμίοις χρήσιμον. καὶ τρίτον δὲ ὅμως αἱ σάλπιγγες προσημαίνουσι τὴν ἔξοδον, ἐπισπέρχουσαι τοὺς δι' αἰτίαν τινὰ βραδύνοντας, ὡς μή τις ἀπολειφθείη τάξεως. ὅτε κῆρυξ δεξιὸς τῷ πολεμάρχῳ παραστὰς, εἰ πρὸς πόλεμον εἰσὶ ἕτοιμοι τῇ πατρίῳ γλώσσῃ, τρὶς ἀναπυνθάνεται, κἀκεῖνοι τοσαυτάκις ἀντιβοῶσι, μέγα τι καὶ πρόθυμον, ἕτοιμοι λέγοντες, φθάνουσί τε τὸν ἐπερωτῶντα, καί τινος ἀρηΐου πνεύματος ὑποπιμπλάμενοι, τῇ βοῇ συνεξαίρουσι τὰς δεξιάς. ἔπειτα προϊόντες, ὁδεύουσιν ἡσυχῇ καὶ μετὰ κόσμου πάντες, ὥσπερ ἐν πολέμῳ τὴν ἰδίαν τάξιν ἕκαστος φυλάσσων. Id eſt, *Cùm autem caſtris egrediendum eſt, Tuba indicium facit: nemóque otioſus eſt; ſed vel ſolo nutu moniti, tabernacula tollunt, omniáque ad profectionem inſtruunt. deinde iterum tuba ut ſini parati ſignificat. Illi autem cùm mulos & jumenta ſarcinis oneraverint, velut in curuli certamine ſignum expectant. Caſtra verò incendunt: eo quod ſibi alia munire facile ſit, & ne quando hoſtibus eadem uſui ſint. Et tamen tertio quoque tubæ ſigno indicant, ut exeatur: urgendo aliqua ex cauſa morantes, ne quis ordinem deſerat. Dextérque Duci præco aſtans, ſi ad bellum parati ſunt, voce patria ter percontatur. illique toties alacri & magna voce paratos eſſe ſe reſpondent, interrogantémque præveniunt: & Martio quodam ſpiritu repleti cum clamore dextras erigunt. Deinde otioſè & cum omni decore progredientes ambulant, ſuum quiſque ordinem velut in bello cuſtodiens.* Quem locum, quia rationem movendi caſtra deſcribit, totum hic inſerere volui. Vir eruditiſſi-

mus hic Præconem primo de castris ejicit Romanis; sed nullâ causâ, ut ad Hyginum dixi: deinde morem istum quamvis nusquam legisse fateatur, censet tamen interrogasse, an in procinctu essent? Nemo quidem alius Veterum distincte & clare hunc descripsit morem: tamen ea in bonis autoribus, præsertim in Cæsare, in ritibus militaribus proprietatis amante, vestigia reperio, quibus hunc morem indicari, obscurum non est: & illud satis apparet, proprie hunc clamorem expressisse Josephum, nec conclamasse milites in procinctu se, sed paratos esse. In primo Gallicorum commentario, cum ingens Germanorum timor omnem exercitum occupavisset, adeò ut quidam Cæsari renuntiarent, cum castra moveri, ac signa ferri jussisset, non fore dicto audientes milites, neque propter timorem signa laturos, Cæsarem oratione habita edixisse, se proxima nocte de quarta vigilia castra moturum, ut quamprimum intelligere posset, utrum apud eos pudor, atque officium, an timor plus valeret: quod si præterea nemo sequatur, tamen se cum sola decima legione iturum, sibique eam Prætoriam cohortem futuram. *Hac oratione habita*, inquit, *mirum in modum conversæ sunt omnium mentes; summaque alacritas & cupiditas belli gerendi innata est, princepsque decima legio per Tribunos militum ei gratias egit, quod de se optimum judicium fecisset; seque esse ad bellum gerendum paratissimam, confirmavit.* Idem Cæsar, suscepturus Civile Bellum, in Italiamque moturus, cum apud legionem decimamtertiam concionatus esset; iisque rationem consilii sui aperuisset: *Conclamant*, inquit, *legionis* XIII. *quique aderant milites (hanc enim initio tumultus evocaverat; reliquæ nondum advenerant) sese paratos esse Imperatoris sui, Tribunorumque plebis injurias defendere. Cognita militum voluntate, Ariminum cum ea legione proficiscitur.* Lucanus, in hac conclamatione militum Cæsaris, etiam ritum dextras attollendi, quem notat hic Josephus, describit: Lælium enim primipilum inducens præeuntem, verba, quibus sese ad omne facinus pro Cæsare paratum ostendit, adjicit:

His cunctæ simul assensère cohortes.
Elatasque altè, quæcunque ad bella vocaret,
Promisère manus; it tantus ad æthera clamor.

Apud Cæsarem eodem primo libro: *Totis castris milites circulari, & dolere, Centuriones Tribunosque militum adire, atque obsecrare, ut per eos Cæsar certior fieret, neu labori suo, neu periculo parceret, paratos esse sese, posse & audere transire flumen.* Eodem: *Concurrebant legati Tribunique militum, ne dubitaret prælium committere; omnium esse militum paratissimos animos.* Quæ loca ostendunt, proprie reddidisse Josephum conclamationis militaris,

taris,

taris, & reböantium vocem, *ἕτοιμοι*, *parati*, *paratissimi*; hinc proverbium, *pransus paratus*. Possit aliquis suspicari, corruptum & inde vocabulum *barritus*; nisi & Germanorum esse, & in ipsa acie, non cum egrederentur è castris, tolli, traderent Veteres. Educi militem portâ Prætoriâ, ostendit Polybius; & ita vulgo fieri solitum, non est dubium. *Spectabat enim illa*, ut ait Vegetius, *locum qui ad hostes respiciebat*; *aut si iter agebatur, illam partem attendebat, ad quam erat profecturus exercitus.* Non rarò tamen pluribus portis observes eductos. Cæsar, cum post prælium Dyrrachinum ab hoste recederet; *duas in castris legiones retinuit*; *reliquas de quarta vigilia compluribus portis eductas, eodem itinere præmisit.* Ante prælium Pharsalicum Cæsar: *Tunc Cæsar apud suos cum jam esset, agmen in portis differendum est*; inquit, *iter in præsentia nobis, & de prælio cogitandum*; *sicut semper depoposcimus*; *animosimus ad dimicandum parati*, &c. Livius: *Nec detrectavit Hannibal, ut signa portis efferri vidit.* Ut igitur, quod in prætentura militum, porta Prætoria cum in hostem iretur, ita portis principalibus lateribus prætorii, & in retentura proxime eas considentes copias, verisimile est eductas. Quoties in hostem erumperent, omnibus legimus sæpe portis erupisse. Sed nos de agmine agimus. Elatis è castris signis, explicabant agmen, & eam illi formam dabant, quam in itinere, aut acie servaret.

Cum longa cohortes
Explicuit legio, & campo stetit agmen aperto.

Livius II. *Classico signum profectionis dedit: quum maxime agmen è castris explicaretur, Volsci, ut eodem signo excitati, novissimos adoriuntur:* III. *Consul Romanus, priusquam totis viribus fulta constaret hostium acies, intulit signa, adortusque, nec omnes dum eductos, nec qui erant satis explicatis ordinibus.* Non enim mediocris cura erat Veterum, ob insidiarum opportunitatem, quomodo in hostico agmen ducerent; & pæne major, quam in ipsa acie, quia majus periculum. Vegetius: *Qui rem militarem studiosius didicerunt, asserunt plura in itineribus, quam in ipsa acie pericula solere contingere: nam in conflictu armati sunt omnes, & hostem eminus vident* (ita scribendum, non *cominus*, ut est in vulgatis) *& ad pugnandum animo veniunt præparati. In itinere autem, minus armatus, minusque intentus est miles, & superveniente impetu, vel fraude, repente turbatur. Ideoque omni cura omnique diligentia providere debet Dux, ne proficiscens patiatur incursum; vel facile, ac sine damno, repellet illatum.* Nam in acie erant expediti; hic impediti sub sarcinis: in acie parati, hic imparati. Cæsar: *si propter inopiam rei frumentariæ, Romani sese recipere cœpissent, impeditos agmine &*

 sub

sub sarcinis, infirmioresque animo adoriri cogitabant. Idem: *Illi exaudito clamore, veriti ne, noctu impediti, sub onere confligere cogerentur.* Hirtius Alexandrino: *Adeoque à Barbaris est contemtus; ut in agmine dimicare sit coactus.* Quare Vegetius jubet Ducem id agere, ut naturam locorum, per quæ ducendus est exercitus, & bene cognitam habeat, & perspectam; cujus rei aliquot dat præcepta: *Primum*; inquit, *itineraria omnium regionum, in quibus bellum geritur, plenissime debet habere perscripta, ita ut locorum intervalla, non solum passuum numero, sed etiam viarum qualitate,* (ita enim scribi debet) *perdiscat, compendia, diverticula, montes, flumina, ad fidem descripta, consideret, usque eò, ut solertiores duces itineraria provinciarum in quibus necessitas geritur, non tantum adnotata, sed etiam picta habuisse firmentur; ut non solum consilio mentis, verum aspectu oculorum viam profecturis eligerent.* Quo in loco obiter moneo, mihi suspectum illud esse; *necessitas geritur*; & ab imperitis videri repetitum ex superioribus: *Itineraria omnium regionum, in quibus bellum geritur,* &c. non enim, opinor, dixit *necessitas geritur*; nec habet idoneum hoc loco sensum. Necessitas quidem Vegetio interdum significat locorum iniquitatem, quam evitare nequeas, ut libro I. *Prout loci qualitas, vel necessitas postulaverit, castra facienda sunt.* Idem de ponte: *Defensores milites debet accipere, à quibus tamdiu teneatur, quamdiu locorum necessitas postulat.* Quo sensu si hic accipienda *necessitas*, legere possis; *itineraria provinciarum in quibus necessitas*; vel *in quibus necessitas reperitur.* Alibi necessitatem vocat ipsam pugnam, & periculum pugnæ, libro III. *Qui magis exercitati, qui sint in necessitatibus fortiores.* Idem: *Maxime autem tractandum est, utrum expediat necessitatem protrahi, an celerius dimicari.* Idem: *In necessitate subitâ, quæ terrent, provisa, non solent esse formidini*: hoc sensu, ut necessitatem protrahere, sic necessitatem geri, dixisse possit videri. Offendit tamen, ut verum fatear, aures meas, & malim *timetur*, vel tale aliquid: si quidem servare hoc loco vocem *necessitas* velis; nec si hac deleta, *res geritur*, rectius putes substitui. Sed hæc obiter. Jubet præterea à prudentioribus, & locorum gnaris, omnia perquirere, intercipere duces peritos, & quidem complures, eosque custodiæ mancipare, addita pœnæ, vel præmii ostentatione; occultare quantum licet, quò ducatur agmen, & omnia late explorare, &c. Romani autem præter hæc, quæ sua cuique suggerit prudentia, habuerunt certam agminis ducendi rationem tutam & compositam, à qua rarò admodum recesserunt. Ea enim in omni bello populi Romani fuit Disciplina; nihil ut temerè, nihil inconsultò, sed omnia certâ ratione, certoque gererent ordine, quo nihil

hil nec opinati timerent, prælioq; etiam parati quodammodo essent, cum erant imparati: plane ut re bene perspecta, dici merito queat, non tantum instructum ad pugnam exercitum Romanum, in acie stare, sed castra nihil aliud esse, quam confidentem; nec agmen aliud, quam ambulantem aciem. Nos, ne huic parti desimus, videamus primò universam agminis speciem; deinde singulas partes consideremus. Varro apud Servium: *Duo sunt genera agminum: Quadratum, quod immistis etiam jumentis incedit, ut ubivis possit considere: Pilatum alterum, quod sine jumentis incedit, sed inter se densum est, quò facilius per iniqua loca transmittatur. Scaurus, de vita sua. In agrum hostium veni, pilatim exercitum duxi, id est, strictim, & densè.* Quærunt Docti, quæ sint hæc genera, quæ formæ agminis? Lipsius, duo genera agminum Polybii explicans, monet, ad hæc pertinere locum Varronis; sed videri in altero genere nulla interponere jumenta: quod se non videre, quî verum esse possit: Nam, ut Polybius quidem describat, non immixta fuisse, sed tamen intersita, sic ut ordines non turbarent; & triplex modò agmen omnium copiarum esset, haud aliter quàm in acie instructa. Habere se & hoc dubium, quod Servius prius agmen quadratum appellet, non magis alterum: hoc enim verius; certe de isto in hostili agro, & Salustium, & Senecam sensisse, ubi quadrati agminis meminêre. Salmasius de quadrato quidem agmine propriè non agit, in iis quæ scripsit de Re Militari; sed de quadrata acie; de qua tamen interpretatur aliquot Veterum loca, in quibus quadrati agminis mentio: ut illum Tibulli:

Seu sit opus acies quadratum sistat in agmen.

Et Catonis illa: *Una depugnatio est fronte longa, quadro exercitu.* Item Senecam, qui de Sextio ait: *Movit me imago ab illo posita, in quadrato agmine exercitus, ubi hostis ab omni parte suspectus est pugnæ paratus.* Probat autem multis, quadratam aciem non esse Romanis eam, quæ Græcis τετράγωνος τάξις, & interdum πλινθίον, & τετράπλευρον vocatur; id est, quæ spectat in quatuor partes, & ab omni latere habet milites contra hostem obversos. Negat idem quadratam aciem Romanis esse, quæ æqualem latitudini longitudinem, & tantundem introrsus militum, quantum in fronte habeat, quam Græci vocant τετραγωνισμὸν τάξεως. Nec eam quæ quadratam pedaturam, quam ἐμβαδὸν appellant, occupat. Nunquam hunc τετραγωνισμὸν in acie instruenda observasse Romanos; nec eo sensu quadratam aciem, aut quadratum exercitum, nuncupasse, cujus latitudo æqualis esset in omnes aspectus latitudini; sive ex numero militum oriretur ea quadratura, sive ex loci facie: Quadrata ligna dicere

re Latinos de trabibus quamlibet longis; quæ lateribus tantum sint quadratis; & quadratum saxum, quod longius est quam latius; quamvis cubi figuram non ferat. Hanc esse formam exercitus quadrati, satis esse, ut hoc nomen gerat, frontem habere rectâ lineâ exæquatam, & ad extremitates angulos rectos. Hanc *quadrata fronte* dici Vegetio, & quadratam, quæ quaternos introrsus habeat ordines. Non disputabo hoc loco cum viro clarissimo, quam Romani vocaverint aciem quadratam, dum ipse fateatur quod fatetur; Vegetium à quatuor ordinibus hoc deducere nomen, non à forma, quæ habet frontem rectâ lineâ exæquatam, & ad extremitates angulos rectos: si enim hoc satis esset, si minus simplex, at certe duplex acies, quam ibi palàm distinguit à quadratâ, quadrata dici deberet: utraque enim rectam frontem, rectosque frontis angulos habet. *Producendi ergo*, inquit, *tyrones sunt semper ad Campum*, *&*, *secundum matriculæ ordinem, in aciem dirigendi; ita ut primo simplex extensa sit acies, ne quos sinûs, ne quas habeat curvaturas, ut æquali legitimoque spacio miles distet à milite. Tunc præcipiendum, ut subitò duplicent aciem ita, ut in ipso impetu is, ad quem respondere solent, ordo servetur. Tertio præcipiendum, ut quadratam aciem repente constituant.* Non igitur Vegetio sufficit oblongam, & rectis angulis esse frontem, ut acies dicatur quadrata. Aliud præterea requirit, nec in hoc nomen recipit duplicatam aciem. Hoc si mihi concesserit vir celeberrimus, quod ibi docet, non tantum concedit, non ultrà pugnabo; nec ulla est causa pugnandi: vix quenquam veterum Romanorum quadratæ aciei mentionem facere, memini, sed quadrati exercitus; & sæpissime agminis, etiam cum de acie loquuntur. Recognosce mecum verba paulo ante citata: *Una depugnatio est fronte longa quadrato exercitu.*

Seu sit opus acies quadratum sistat in agmen.

Movit me imago ab illo posita, ire quadrato agmine, ubi hostis ab omni parte suspectus est, pugnæ paratus. Adjice his alia. Salustius de Mario: *Neque tamen victoria secors, aut insolens factus, sed pariter atque in conspectu hostium quadrato agmine incedere.* Livius XXXI. *Consul equitibus jussis, quà quisque posset opem ferre laborantibus, ipse legiones è castris educit, & agmine quadrato ad hostem ducit.* Et Livius XXXIX. *Inde tertia vigilia sublatis signis, quadrato agmine principio lucis ad Tagi ripam perveniunt.* In Ludo quoque describit Livius quadratum agmen juvenum, qui testudinem fecerunt fastigiatam, sicut tecta ædificiorum sunt. *Quum alios decursus motus edidissent, quadrato agmine facto, scutis super capita densatis, stantibus primis, secundis submissioribus, tertiis magis, & quartis postremis etiam genu*

nixis,

nixis, fastigiatam, sicut tecta ædificiorum sunt, testudinem faciebant. Sexageni juvenes erant, qui instruebantur in formam quadrati, parte altera longioris; quinque vel sex ordines in latitudinem; decem vel duodecim in longitudinem: qui more Vegetiano ordinati, occupabunt triginta per triginta sex pedes. Hirtius de bello Gallico VIII. *Hac ratione pene quadrato agmine instructo, in conspectum hostium, celerius opinione eorum, exercitum adducit.* Nec profectò scriptores Rerum Romanarum, sine justa & gravi causâ, in eo conspirant, quod toties quadrato agmine in hostem duci scribunt, nunquam quadrata acie. Quid enim non dicit potiùs Varro, vulgarem aciei formam esse fronte longa, & quadrata, vel fronte longa, quadrata acie? De acie enim loquitur, non de itinere. Quid non Seneca? hostem enim ab omni parte pugnæ paratum imaginatur. Quid non cæteri? in conspectu hostium incedentem describunt exercitum. Quid hic tam accurate loquuntur, qui in plerisque istis rebus tam confuse? Nam & Latini interdum agmen pro acie accipiunt, & contra etiam pro agmine aciem; præsertim sequioris ævi scriptores. Vegetius de itinere: *Illud quoque vitandum, ne per negligentiam aliis festinantibus, aliis tardius incedentibus, interrumpatur acies, aut certe tenuetur.* Etiam Græci πλαίσιον τάξιν solent in itinere vocare agmen quadratum. Haud dubie igitur hic tam accurati, ad evitandam ambiguitatem, quod nimirum aliud est quadratum agmen, aliud quadrata acies. Res ipsa examinetur. Cum acies in quadratum agmen consistit, vel exercitus quadrato agmine in hostem ducitur, instructum fuisse vulgari & legitimo modo, Cato disertè dicit. Eam autem fuisse Veteri Republica rationem instruendi, ut exercitus in triplicem aciem tribueretur, notum est: eæ acies fronte longa erant, & eadem longitudine omnes. Nec multum introrsus latitudinis habebant, si cum frontis longitudine comparentur; ne universæ quidem: Sed erat inter singulas spacii aliquid ad concurrendum; & interdum sequebantur eodem ordine impedimenta. Hinc ἔμβαδον illud, quod occupat totus exercitus, ad quadratum accedit. Neque enim refert, an ad pedem quadratum. In Martio, non in Mathematico pulvere versamur. In acie frons longior, contractior in itinere: quia tamen universa forma ad quadratum accedit, utrumque recte dicitur agmen quadratum. Accedit, quod latera sæpe eques tuebatur, quo, cum prima acies in fronte esset, subsidia à tergo, non quidem efficiebatur, ut in omnes partes spectaret acies: triplex enim erat, & eodem tota spectabat: sed tamen ut ab omni parte miles esset; & totum agmen quadratum. Unde de agmine quadrato, ab omni

parte suspectum hostem, & pugnæ paratum, dicit Seneca. Posteriori Militia quamvis ratio dividendi copias, & instruendi, commutata sit, mansit tamen eadem in universum ratio: & quoties agmen vicino hoste ducebatur, in latum exporrigebatur; aliæ copiæ frontem, aliæ tergum tuebantur, receptis in medium impedimentis; unde tota forma exivit quadrata. Hirtius: *Agminis ordinem ita constituit, ut legio* VII. IIX. IX. *ante omnia iret impedimenta: deinde omnium impedimentorum agmen (quod tamen erat mediocre, ut in expeditionibus esse consuevit) cogeret* XI. *ne majoris speciei multitudinis accidere hostibus posset, quam ipsi depoposcissent. Hac ratione pæne quadrato agmine instructo, in conspectum hostium, celeriùs opinione eorum, exercitum adducit.* Vides, quod sit quadratum agmen, cujus universa forma ad quadratam accedit: ac ideò videtur hic dixisse, *pæne quadrato agmine*; quòd cum una tantum à tergo legio esset, ibi minus æquaret dispositionem, & longitudinem frontis tres legiones habentis. Leo: ἡ δὲ συνεςαλμένη πορεία, ἢ τετράγωνος ἢ παραμήκης μὲν, ἢ πάνυ δὲ τοῦτο ἔχουσα τὸ σχῆμα, ἀλλὰ σήμερον εἰς πάντα καιρὸν ὠφέλιμός ἐστι, ἢ εὐμεταχείρητος ἢ ἀσφαλής. Interdum etiam lateri militem adjecerunt. Tale agmen Germanici, incursionem, impetumque Germanorum metuentis. Tacitus: *Incessitque itineri & prælio: pars equitum & auxiliariæ cohortes ducebant, mox prima legio, & mediis impedimentis sinistrum latus undevicesimani, dextrum quintani clausere; vicesima legio terga firmavit; post cæteri sociorum.* Quod est quadratum agmen illius ævi, plenum & justum, & ab omni parte milite firmatum. Ex quibus locis apparet, non id referre, an post singulos manipulos, an verò post singulas legiones, an denique in medio omnium sint impedimenta; nihilominus quadratum agmen est. Neque hoc facit quadratum agmen, quòd immistis jumentis incedit: nam sæpe etiam agmen, quadratum, præsertim de Castris in hostem, educitur sine jumentis ullis: neque hoc dicit Varro; sed agmen quadratum commode etiam immistis jumentis incedere posse; quia frontem habet, & tergum in latum extensa, & milite tuta; inter quæ immisceri possunt jumenta absque ullo periculo; non item in pilato. Livius XXI. *Hannibal agmine quadrato amnem ingressus fugam ex ripa fecit*: Eodem: *P. Cornelius Consul, triduo forte postquam Hannibal ab ripa Rhodani movit, quadrato agmine ad castra hostium venerat, nullam dimicandi moram facturus.* Et de Antiocho lib. XXXVI. *Elephantes agi ante signa terroris causâ jussis, quadrato agmine ad urbem incessit.* Xenophon quidem improbat agmen quadratum hoste insequente: & scribit usu compertum esse, ὅτι πλαίσιον ἰσόπλευρον πονηρὰ τάξις εἴη,

πολε-

πολεμίων ἑπομένων; nempe in locis anguſtioribus: quia, ubi anguſtior eſt via, gravis armatura ſuo loco excludatur; & partim prematur, partim turbetur phalanx illa, difficulter mobilis; eſt enim locorum patentium; quia agmen ſuapte natura longius, ubi in latum panditur, fit quadratum. Pandi agmen in patentiorem Campum, dixit Livius: hinc Sempronius opponit inter ſe, *paſſim*, & *pilatim* iter facere. *Quartum*, inquit, *ſignum accedebat, ſive pilatim, ſive paſſim iter facere volebat*. Paſſim, id eſt expanſo in latum agmine; pilatim, denſato & ſtricto. Pilatum autem agmen eſt, quod fronte anguſtiore oblongum, &, ut Varro ait, inter ſe denſum eſt. Et dici videtur pilatum, ideò quòd denſum, nihilque præter pila & arma præferat; vel potiùs quod in formam pili lateribus longius. Ita Vegetius, quam inter genera depugnationum ſextam numerat, dicit exporrigi quaſi veru. Vegetius: *Reliquam autem partem exercitus tui longiſſime à dextra parte adverſariorum remove, & in directum porrige, quaſi veru*. Et paulo poſt: *Acies tua extenditur, & totam ſe porrigit ad ſimilitudinem* I. *Literæ*; *longiſſimeque recedit ab hoſtibus, quo genere in itineribus ſæpe confligitur*. Opponitur hoc quadrato; item tenui laxo & ſoluto agmini, quia fronte brevi, & denſum eſt: incedere hoc ait ſine jumentis, nimirum, quia inter ſe denſum eſt, & fronte anguſtiore, quod neceſſe eſt in locis iniquis, quò fit, ut jumenta non ſatis tutò duci queant. Ac certe in ejuſmodi locis, parum admodum impedimentorum ducebant. Livius libro XXXIX. de ratione bellum in Liguribus gerendi: *In Liguribus omnia erant, quæ militem excitarent, loca montana, & aſpera; quæ & ipſis* (malim *ipſa*) *capere, labor eſt: & ex præoccupatis dejicere hoſtem, itinera ardua, anguſta, infecta inſidiis*, (vel potius, cum viro doctiſſimo, *itinera ardua, obſepta, infeſta ab inſidiis*) *hoſtis levis, & velox, & repentinus, qui nullum uſquam tempus, nullum locum quietum eſſe ſineret. Itaque non lixa ſequebatur, non jumentorum longus ordo agmen extendebat; nihil præter arma, & viros, omnem ſpem in armis habentes*. Leo: *Si incurſionem in hoſtilem terram cum peditatu facturus es, idque per condenſa & anguſta loca, neque magnum equitatum, neque multa impedimenta feras*. Idem, ejuſmodi in locis, ſi cum impedimentis iter ſit faciendum, exercitum ducere jubet ἐν ὀρθίᾳ παραγωγῇ, ut vocant Græci Tactici, id eſt, ut ipſe interpretatur, ἡ κατὰ μέτωπον μὲν στενὴ, κατὰ δὲ τὸ βάθος εἰς μῆκος ἐκτεινομένη. Jubet etiam diphalangiam inſtrui; imò, quando ne hæc quidem ſimul pugnare in hoſtem, ſimul impedimenta queat tueri, quod reliquum eſt militum, quatuor in partibus diphalangiæ jubet collocari; ita ut ab omni parte tuta ſint impedimenta, quæ ex Græcis deſumta

 ſunt.

ſunt. Præterea jubent occupare loca idonea, cædere ſylvas, & complanare, quantum licet, loca; de quibus infra. Nam ſi multum in ejuſmodi locis impedimentorum trahatur, neceſſe eſt admodum longum agmen fieri; quod vitioſum eſt, & inſidiis cum maxime patet. Facile enim eſt hoſti vel perrumpere agmen, vel modò in primum, modò in noviſſimum agmen incurſare: quemadmodum Hannibali accidit in tranſitu Alpium, ubi agmen in anguſtias dimittere, & in longum extendere neceſſe habuit. De agmine Philopæmonis Livius: *Obtinebant autem longo agmine, propter anguſtias viæ, prope quinque millia paſſuum: cogebatur agmen ab equitibus; & maxime à parte auxiliorum; quod exiſtimabat Philopæmon Tyrannum mercenariis militibus, quibus plurimum fideret, à tergo ſuos aggreſſurum.* Ejuſmodi agmine in pacato utebantur, ubi nullus ab hoſte metus. Cæſar Gallico V. de Sabino: *Prima luce ſic ex caſtris proficiſcuntur, ut quibus eſſet perſuaſum, non ab hoſte, ſed ab homine amiciſſimo, Ambiorige, conſilium datum, longiſſimo agmine, magniſque impedimentis.* Agmen incautum vocat Livius alicubi: *Conſul agmine incauto exceſſit, &c. ad Mutinam agmine incauto, ut inter pacatos ducebat.* Longitudo autem in agmine iter faciente, eſt extenſio agminis à fronte ad tergum, ſive per verſus; latitudo à dextra parte ad ſiniſtram per juga. Et hoc fere ſenſu agmen dicitur longum. Frontinus: *Iphicrates in Thraciam cùm, propter conditionem locorum, longum agmen deduceret; & nunciatum eſſet, hoſtes ſummum id aggreſſuros.* Livius paulò ante: *Non jumentorum longus ordo agmen extendebat.* Vegetius: *Pluribus caſibus ſubjacet amplior multitudo. In itineribus pro mole ſua ſemper eſt tardior; in longiore autem agmine, etiam à paucis ſuper ventum aſſolet pati.* Livius: *Longo agmine, nec continenti mœſti ac prope victi procedunt verſus hoſtem, nec ſpe, nec animo certiorem.* Eſt tamen ubi Livius aliter videtur uſurpare, & lòngitudinem pro latitudine ſumere, ἐκ πλευρᾶς ἐπὶ μῆκος, ut dixit Leo. Libro III. *Tum quo fuerant ordine, in via exercitum omnem longo agmine circumdat hoſtium caſtris.* Non inceſſiſſe autem longo agmine Dictatorem Quintium, de quo loquitur, præcedentia oſtendunt: *compoſito agmine, non itineri magis apto, quam prælio, ſi res ita tuliſſet, legiones duxiſſe.* At tale erat quadratum, non longum agmen. Ælianus etiam (fortaſſis quod tam in itinere, quam in acie nihil niſi phalangas deſcribit) longitudinem ſive μῆκος vocat, utrobique hanc partem. Alioquin, qui proprie loquuntur, ut ex citatis exemplis patet, Latini, & Græci, longitudinem, eam quam diximus partem vocant; aut, ſi quid aliud velint, addunt de qua parte loquantur, ne parum intelligantur. Leo tuta ait eſſe itinera, ſi in laxis

& amplis locis agmen ducatur, *ἐπὶ μέτωπον ἐν πλαγίῳ τάξει εἰς πλάτος, ἐν ἀραιοτέραις μὲν κατὰ τὸ πλάτος ἀκίαις, βαθυτέραις μὲν κατὰ τὸ πάχος*. Ubi opponuntur *τὸ πλάτος* & *τὸ πάχος*, quæ in acie eadem ſunt. Nam ibi contra, longitudo vocatur, quæ in agmine latitudo, & latitudo, quæ in agmine longitudo. Longa acies, quæ frontem longam; lata, quæ introrſus plures habet ordines. Quam rem non animadvertit vir magni nominis; qui in libris de Militia, frontem aciei paſſim latitudinem vocat; latera vero longitudinem; & eadem ratione Antiquorum ſcripta interpretans, à mente eorum toto cœlo aberrat. Frontinus, libro ſtratagematum II. C. 3. de acie Cæſaris & Pompeji, ita ſcribit: *Cn. Pompejus adverſus Cajum Cæſarem Palæpharſali triplicem inſtruxit aciem, quarum ſingulæ denos ordines haberent in latitudinem: Legiones, ſecundum virtutes cujuſque, in cornibus, & in medio collocavit: ſpatia his interpoſita tyronibus ſupplevit. Adverſus hanc ordinationem Julius Cæſar, & ipſe triplici acie diſpoſitis in fronte legionibus, ſiniſtrum latus, ne circuiri poſſet, admovit paludibus.* Ad hæc Lipſius: Noto, quod ait, denos ordines habuiſſe ſingulas Pompeji acies in latitudinem: quo id ſenſu? opinor, hoc vult, cum quæque acies duas legiones haberet, in fronte quinas, & quinas aliis quinis, & quinis ſubjunctis, atque ita factos decem ordines, ut appellat, ſive ſeries & velut ſtrigas: non enim tam diſtinctè in manipulos hic diviſi, ubi tantus legionum numerus &c. Iterum in Analectis: Locus Frontini mihi obſcurior eſt; & mens mea interpretantis quinas, & quinas cohortes ſtetiſſe; quæ vox male omiſſa: Sentio in quaque legione quinque cohortes ſtetiſſe in fronte, quinque alteras in ſubſidiis; & cum duæ legiones in quaque acie junctæ eſſent; decem igitur ordine ſtetiſſe; idque ordines totidem à Frontino vocari. Non nego, novitium eſſe, & ordines magis vocari ipſas lineas ſimplices, & per ſeriem ſingulos viros: ſed quid hic aliter faciam? ſi pro vulgato more, & ſenſu accipis, omnes iſtæ legiones (undecim fuiſſe è Cæſare, & Appiano colligas, etſi Oroſius non niſi octoginta octo cohortes numeret; ſed idem in equitum numero falſus) omnes, inquam, in triplici, non niſi triginta viros habuerint in fronte, ut Frontini verba ſunt; ſi tamen pura & recta. Ambigere enim me fateor, & an non magis denos ordines in altitudinem? Etſi ea quoque profunditas parva pro numero copiarum. Omnino ambigo; & numerus fortaſſe corruptus, ampliorque faciendus ſit; quod rogo conſiderare eos, quibus Mars & Ars iſta Militaris, uſu quoque nota. Citavi ipſa verba, ne quid mei viderem addere: & quia hæc à compilatoribus & excerptoribus Commentatorum (qui neſcio quomodo fere incidunt in

 erro-

errores Magnorum Virorum; eosque ceu χυθείας δόξας suspiciunt) jam video adducta tanquam lucem Cæsari, aut Frontino ferentia, cum nihil habeant veri, nihil tanto Viro dignum, nisi quod ipse non satis probet. Omnis autem hallucinatio hinc oritur, quod non intellexit latitudinem aciei esse τὸ βάθος: quod tamen dubium non est: & ex eo satis intelligi potest, quod *frontem* appellant longitudinem. Hirtius bello Africano: *Pacidius equites exporrigere cœpit in longitudinem, ut haberet facultatem turmas Julianas circumfundendi.* Idem: *Numidas ex subsidiaria acie ita extenuatos, & in longitudinem exporrectos, ut procul esse simplex acies à legionariis militibus videretur; in cornibus autem duplex.* Sed omnem, si qua potest esse, dubitationem eximit Scriptor militaris: *Singuli armati in directum ternos pedes inter se occupare consueverunt; hoc est, in mille passibus, mille sexcenti sexaginta sex pedites ordinantur in longum, inter ordinem autem & ordinem, à tergo in latum, sex pedes distare voluerunt.* Nec aliter Græci Tactici: μῆκος enim iis idem est in acie quod πρόσωπον, στόμα, μέτωπον, παρέμταξις, πρωτολοχία: βάθος verò, πλάτος, & πάχος synonyma sunt. Nec sine ratione: cum enim in quadratis parte altera longioribus, longitudo vulgò longior pars sit, latitudo verò brevior, non alias partes tam in acie, quam in agmine, his vocabulis debuerunt designare; acies enim frontem habet longiorem, breviora latera: agmen in itinere contra. Quidam tamen Veterum etiam aliter utramque partem appellant. Livius Libr. XXXIII. *Cetratos & Macedonas hastis positis, quarum longitudo impedimento erat, gladiis rem gerere jubet; simul ne facile perrumperetur acies, dimidium de fronte demtum, introrsus porrectis ordinibus, duplicat, ut longa potiùs, quam lata acies esset, simul densari ordines jussit, ut vir viro, arma armis jungerentur.* Idem XXXVII. de acie Antiochi: *Regii tam lata acie, ne ex medio quidem sua cornua circumspicere poterant, nedum extremi inter se conspicerentur.* Salustius etiam de longitudine aciei: *late ire, & late exporrigere aciem.* Jugurthino: *Sic animis eorum arrectis equites in primo late,* (ita enim hæc legenda, recte monuerunt viri docti: adjecit aliquis; quod intelligitur ire, inde factum latere) *pedites quam arctissime ire, & signa occultare jubet.* Idem: *Aciem quam, diffidens virtuti militum, arte statuerat, quo hostium itineri officeret, latius porrigit, eoque modo ad Rutilii castra procedit.* Et Curtius lib. III. *Triginta & duo armatorum ordines ibant; neque enim latiùs extendi aciem patiebantur angustiæ; paulatim deinde laxare se sinus montium, & majus aperire spacium cœperunt: ita ut non pedes solum pluribus ordinibus incedere, sed etiam lateribus circumfundi posset equitatus.* Sed hæc ex consuetudine vulgata loquendi, & usu linguæ Latinæ; neque enim hoc

hoc ſenſu, opinor, tam recte dixiſſent, *longe ire*, *longe exporrigere*, & *extendere aciem*. Unde & Vegetius, qui longitudinem cum latitudine alioquin in acie non confundit, cuneum in medio dixit latiorem procedere: *Cuneus dicitur multitudo peditum, quæ juncta acie primo anguſtior, deinde latior procedit; & adverſariorum ordines rumpit.* De Frontino autem, ſcriptore Tactico, minime eſt ambigendum, quin ex more Tacticorum ſit loquutus; præſertim quum decem ordines, illa ætate, juſtus quodammodo in acie inſtruenda numerus eſſent: Unde in Gloſſario, Contubernium, δεκαρχία, ἀκία, βάθος τῆ ἀκίων. Sed nos viâ excedimus: redeamus ad agmen. Duo, quod nos docuit Varro, in hoſtico agminum genera; alterum, longa fronte quadrato exercitu; alterum, anguſta fronte & denſum: præter has formas, quas tradunt Tactici (quamvis & illæ ex his fluunt) vix Romanorum militari uſu probatæ. Romani enim veteres, ſimpliciùs agentes, non tot formas agminis nobis deſcripſerunt, quot Græci; quas, cum de acie agemus, ne quid omiſiſſe videamur, explicabimus: hîc Romanorum diviſionem tetigiſſe ſufficiat. Igitur illi agmini in locis patentibus, & æquis; huic in anguſtis, montuoſis, aſperis, & iniquis locus eſt. Illud immiſtis jumentis etiam; hoc ſine jumentis incedit. Utriuſque in hoſtico uſus. Nam in pacato, longo agmine incedebant; & ſæpe, ne agris nocerent, regionemque pervaſtarent, via publica. Nec poſtrema cauſarum fuit, propter quas tanta cura, tantoque impendio munierunt vias Conſulares; quod vellent legiones quolibet anni tempore commodè educi poſſe, & reduci.

CA-

CAPUT XII.

DE AGMINE POLYBIANO.

NUnc autem, quo modus & ratio agminis ducendi cominus spectetur, sumamus aliquod ex veteri novâque Militia exemplum, cujus singulas partes examinemus. In veteri quidem Re Militari, ad quem nisi ad Polybium redeamus? Duo hic describit genera agminum; quorum primum ita se habet: In primo agmine sunt extraordinarii, ut qui proxime portam Prætoriam tendunt, quibus succedit dextra sociorum Latini nominis ala. Alam & extraordinarios sequuntur impedimenta sua. Deinde legio prima, suas à tergo sarcinas habens; post quas secunda eâdem ratione: Sequuntur enim hanc quoque jumenta sua, sed & alæ sinistræ, quæ novissimo in agmine est. Atque hæc, cum in hostem itur; cum verò ab hoste recedunt, extraordinarii, qui nunc primi agminis sunt, novissimum claudunt. Hoc agminis genere sæpe incessisse exercitus, apud Livium observare est, etiam cum instructi in hostem ducerentur. Livius XXXV. *Posteaquam relatum est, quantæ copiæ, & quo loco essent, totius agminis sarcinas in medium conjici, & triarios vallum circumjicere jussit: cætero exercitu instructo ad hostem accessit: hora secunda ferme concursum est, sinistra sociorum ala* (ita legendum, recte monuit Lipsius, non, ut in vulgatis, *sociorum equitum ala*; pedites enim alarii erant: equitum mox alio loco meminit) *& extraordinarii prima in acie pugnabant. Consul legiones continebat in subsidiis.* Ibi & dextram alam fuisse, deinde ostendit: extraordinarii, & alarum altera prima in acie; in subsidiis legiones, & altera ala; & omninò ad præscriptum Polybiani agminis acies ordinantur. Livius XXVII. *Sinistra ala ab Romanis, & cobortes, quæ amiserant signa, in prima acie pugnabant.* Sed prioris diei acie Marcellus dextram alam; & extraordinarios habuerat in primo; his subsidio legionem duodevicesimam. Hoc quoque ex lege quam hic dat Polybius; qua alternis diebus alarum, & legionum altera

præ-

præcedebant, & sequebantur, quo aquationis & pabulationis commodo, ex æquo, per vices fruerentur. In hoc autem ordine itineris patentiores campos nacti, præsertim vicino hoste, quo quadrato agmine incederent, itineri simul apti & pugnæ, alarum sæpe & legionum alteram eadem acie, eodemque collocabant ordine; alteras verò in subsidiis; vel certe cum ad manum veniebatur, ex impedimentis evolutam legionem, sive dextra, sive sinistra, primo agmini junxerunt. In acie Fulvii Proconsulis contra Hannibalem, quinta legio, & sinistra ala in fronte; secunda legio & dextra (uti probabile est; non enim dicit Livius, in secunda acie.) Paulo post de acie Marcelli: *Ab hora tertia, quum ad noctem pugnam extendissent, fessæque pugnando primæ acies essent, ab Romanis prima legio, & dextera ala; ab Hannibale Hispani milites, & funditor balearis*: (ita enim hæc distinguenda; & intelligendum has primas acies utrinque fuisse, non has copias in aciem actas, ceu primæ aciei subsidium; ut vulgo videtur intelligi: *ab Romanis prima legio, ab Hannibale Hispani milites & funditor balearis*, id est, quæ primæ acies à parte Romanorum, & à parte Hannibalis erant, nam quæ sequuntur, distincta sunt) *Elephanti quoque, commisso jam certamine, in prælium acti. Diu pugna neutro inclinata stetit, primæ legioni tertia, dexteræ alæ sinistra subiit, & apud hostes integri à fessis pugnam accepere.* Alibi solam alam in primo, duas legiones in subsidiis reperias. Livius XXXI. *Vix spatium instruendi fuit: eo cursu hostis in prælium venerat: dextera ala (nam in alas divisum socialem exercitum habebat) in prima acie locata est, in subsidiis duæ Romanæ legiones.* Sed hoc, cum *vix spatium instruendi esset*: Ideoque statim ut vidit Furius Prætor Gallos circumvenire à cornibus, & amplecti hostium aciem conari, ut & ipse dilataret aciem, duas legiones ex subsidiis, dextra lævaque alæ, quæ in prima acie pugnabat, circumdat: Alioquin quum ex hoc agmine instruebatur acies, & erat spacium, non raro, ut diximus, alarum alteram cum altera legionum eadem in acie collocabant, duplicemque aciem instruebant. Nam quemadmodum veteri Militia duo agminum genera, alterum, per totas cohortes, legiones, & alas; alterum, per hastatos, principes, & triarios dispositum; quorum utrorumque rationem docet hic Polybius: sic etiam duo genera acierum eadem ratione erant. Nec semper instruebatur acies per hastatos, principes, & triarios, sed interdum per cohortes: & tria hæc militum genera in eadem acie collocabantur, ut in his exemplis, quæ adduximus, videre est. Falluntur enim, qui putant à Mario cepisse, ut per cohortes ordinaretur: sæpius manipulatim, fateor: non admodum tamen rarò illa ra-

tione veteri Republica acies ſtruebatur. Crebrius hoc genus agminis per cohortes in itinere; illud, per manipulos in acie: utrumque tamen & in acie, & in itinere, uſu receptum. Illa acies fere triplex; hæc ſæpius duplex erat. Marius uſum illius prioris aciei ſuſtulit; ſed hanc primus non induxit. Sed hæc ſuo loco. Hic quam rationem in iſtis aciei formis ſint ſecuti, tetigiſſe ſufficiat. Exempla autem harum acierum, quod ratio itinerum à ſcriptoribus plerunque omittitur, pro exemplis agminis hujus Polybiani adducere, neceſſe habuimus; & poſſunt commode eorum locum ſupplere. Equites modò ſuam quamque partem à tergo ſequuntur; extraordinarii extraordinarios pedites; alarii alarios, legionarii legionarios; ſicut in caſtris proxime ſuos tendunt: modò adequitantes impedimentis dextra lævaque, adverſus incurſiones hoſtiles latera tuentur. Hoc tantum Polybius. Certus tamen iis locus proprie non fuit, nec in acie, nec in itinere: Unde quemadmodum militibus & exercitui ſolent opponi, quod ad Hyginum notavimus; ſic etiam in prælio ſæpe ab acie, & in itinere ab agmine diſtinguuntur. Cæſar de bello Gallico IV. *Petebant uti ad eos equites, qui agmen anteceſſiſſent, præmitterent, eoſque pugna prohiberent.* Eodem: *Equitatum, quod recenti prælio præterritum exiſtimabat, agmen ſubſequi juſſit: acie triplici inſtructa, & celeriter* IIX. *millium itinere confecto, prius ad hoſtium caſtra pervenit, quàm quid ageretur Germani ſentire poſſent.* Livius XXI. *Itaque ſub lucem cum equitatu Conſul aderat, juſſis quadrato agmine legionibus ſequi.* Vides *agmen* opponi *equitibus*, & quidem quadratum; quod, quia proprie legionum eſt, neſcio annè inde veriùs legio quadrata dicta, quam à quatuor millibus; quod autumat Feſtus. Hinc grave legionum agmen apud Hiſtoricos. Vides etiam equites nunc præcedere, nunc ſubſequi agmen. Præmittebantur quidem, cum in hoſtem iretur in locis planis & apertis, ut late explorarent hoſtem, pabulatione, frumentatione & aquatione prohiberent, exciperent excedentes ex itinere, carperent ac male haberent agmen, morarentur iter, opus caſtrorum tardarent; quorum in Hiſtoriis paſſim exempla. Cæſar: *Relinquebatur Cæſari nihil, niſi uti equitatu agmen adverſariorum male haberet, & carperet.* Et paulo poſt: *Quum de tertia vigilia Petrejus atque Afranius caſtra moviſſent, equites repente ſeſe ad noviſſimum agmen oſtendunt; & magna multitudine circumcluſa, morari, atque iter impedire incipiunt.* Eodem Cæſar: *Equitatu præmiſſo, qui noviſſimum agmen carperet, atque impediret, ipſe cum legionibus ſubſequitur: nullum intendebat tempus, quin extremi cum equitibus prœliarentur.* Hæc cum ſequeretur Afranium & Petrejum Cæſar. At cum rece-

cede-

cederet à Pompejo, post prælium Dirrachinum, ipse in novissimo agmine equites habuit; Pompejus, qui sequebatur, in primo. Libro III. *Neque verò Pompejus cognito consilio, moram ullam ad insequendum tulit; sed eadem spectans, si itinere impeditos & perterritos deprehendere posset, exercitum è castris eduxit, equitatumque præmisit ad novissimum agmen demorandum; neque consequi potuit, quod multum expedito itinere antecesserat Cæsar: sed quum ventum esset ad flumen Genusum, quod ripis erat impeditis, consecutus equitatus novissimos prælio detinebat. Huic suos Cæsar equites opposuit, expeditosque antesignanos admiscuit* CD. *qui tantum profecerunt, ut equestri prælio commisso, pellerent omnes, compluresque interficerent; ipsi incolumes se ad agmen reciperent.* Livius XXVI. *Hannibal, omissa oppugnatione, recipere signa, & convertere agmen peditum, objecto à tergo equitatu, ne hostis instaret, cœpit.* Eundem in agmine locum, cum in hostem proficiscerentur, prælioque certare, aut castris castra conferre studerent, dedere interdum equitatui, in locis in quibus nullus ejus usus; aut cum nihil admodum in eo perterrito esset præsidii. Quanquam tum quoque in medio, veluti in castris, receptus legitur. De agmine Afranii Cæsar: *Expeditæ cohortes novissimum agmen claudebant, pluresque in locis campestribus subsistebant; si mons erat adscendendus, facile ipsa loci natura periculum repellebat; quod ex locis superioribus, qui antecesserant, suos adscendentes protegebant; quum vallis, aut locus declivis suberat, neque ii qui antecesserant morantibus opem ferre poterant, equites verò ex loco superiore in adversos* (an *aversos?*) *tela conjiciebant; tum verò magno in periculo erat res: tum inquirebant* (scribe, *tum vero magno in periculo erant, res tum requirebat*) *ut quum ejusmodi locis esset adpropinquatum, legionum signa consistere juberent, magnoque impetu equitatum repellerent: eo summoto, repente incitato cursu, sese in valles universi demittere, atque ita transgressi, rursus in locis superioribus consistere: nam tantum ab equitum suorum auxiliis aberant, quorum numerum habebant magnum, ut eos, superioribus perterritos præliis, in medium reciperent agmen, ultroque eos tuerentur, quorum nulli ex itinere excedere licebat, quin ab equitatu Cæsaris exciperetur.* Quotiens tamen totus equitatus in prælium non educebatur, nec dividebatur, ut pars ejus antecederet agmen, pars sequeretur, ut plurimum vel ad latera, vel ad tergum suæ cujusque partis, per totum agmen, ita ut memorat Polybius, distribuebatur: alii in primo, alii in medio, alii in novissimo agmine: & sicuti in castris, & in acie instructa, sic & hìc unaquæque pars equitatum suum habebat. Velitum, & reliquæ levis armaturæ, nullam hic mentionem habet Polybius; quia nec hi

pars agminis proprie erant, sed longe lateque ut plurimum spargebantur, modò præcurrebant agmen, modò sequebantur, modò hinc inde explorabant; nunc cum equitatu, nunc absque eo: in montuosis quidem & asperis locis, vice equitatus soli fungebantur; in campestribus, equiti miscebantur: Nam illud præcipue observari jubent, ut ea pars, ut ait Vegetius, ad quam *hostis venturus creditur, oppositis lectissimis equitibus, & levi armatura, nec non etiam peditibus sagittariis muniatur. Quod si undique circumfunduntur inimici, undique præparata debent esse subsidia.* Impedimentorum quoque hic ordo non fuit perpetuus; neque in hac, neque in illa Polybii ratione. Cum in hostem movebant, sequebantur interdum non suum genus, sed omnes legiones: interdum, cum ab hoste recedebatur, præmittebantur, ita tamen, ut his justa manus præsidio esset: præmisit Cæsar, à Dirrachio recedens, de bello Civili III. aliquot dies continuos, unamque iis legionem præsidio misit. Sæpissime autem hoste vicino, in medio totius agminis impedimenta omnium recipiebantur. Cæsar, cum longius ab hoste abesset, post suam quamque legionem impedimenta ducebat: hoste appropinquante, ex consuetudine, totius exercitus impedimenta in unum locum conferebat. Utrumque nos docet de bello Gallico secundo: *Quidam ex Belgis, eorum dierum consuetudine itineris nostri exercitus perspecta, nocte ad Nervios pervenerunt, atque his demonstrarunt inter singulas legiones impedimentorum magnum numerum intercedere; neque esse quicquam negotii, cum prima legio in castra venisset, reliquæque legiones magnum spatium abessent, hanc sub sarcinis adoriri, quâ pulsâ, impedimentisque direptis, futurum ut reliquæ contra consistere non auderent.* Et paulo post: *Nam quod hostis appropinquabat, consuetudine sua Cæsar VI. Legiones expeditas ducebat, post eas totius exercitus impedimenta collocabat: Inde duæ legiones quæ proxime conscriptæ erant, totum agmen claudebant, præsidioque impedimentis erant. Equites nostri, cum funditoribus sagittariisque flumen transgressi, cum hostium equitatu prælium commiserunt.* Probat hoc omnino scriptor Militaris: *Impedimenta, saginarii, calones, vehiculaque in medio collocentur, ita ut expedita pars peditum & equitum sequatur: nam ambulantibus interdum quidem à fronte, sed frequentior à tergo superventus infertur: à lateribus quoque pari armatorum manu impedimenta claudenda sunt.* Germanici in Germania agmen, ut supra citavimus, ita fuit compositum, ut non tantum in medio impedimenta, sed à quatuor partibus, legionibus singulis circumdarentur. Leo, *impedimenta omnia, sarcinas, servitia, atque omnem apparatum, simili ratione in medio jubet collocare.* Sed idem antea: Δεῖ δὲ τὸ τοῦλδον, ὡς εἴρηται, ἡμῖν

ἀνω-

ἀνωτέρω καὶ ἡγεμόνα ἔχειν ἴδιον, ὥστε αὐτὴ καὶ διατάξαι, καὶ διευθύνειν, καὶ ἄγειν αὐτὸν οὕτως, ἢ περὶ τῆς παρατάξεως, ἐὰν ἐκ πολεμίας γῆς ὑποστρέφῃς, ὀπίσω δὲ τῆς παρατάξεως, ἐὰν εἰς πολίαν γῆν ἐμβάλῃς, ἔνθεν δὲ ἢ ἐκεῖθεν, ἐὰν τὰ πλάγια τῆς παρατάξεως φοβούμενος πορεύῃ, ἐντὸς δὲ τῆς φάλαγγος, ἐὰν τὰ πανταχόθεν ὕποπτα ἔχῃς. Quæ ex Æliano, paucis mutatis, desumta sunt; quamvis in Æliano hic hiatus sit, qui ex hoc loco suppleri videtur posse: illa tantum postrema immutavit; nam dixerat Ælianus, *ἐν δὲ τῇ φάλαγγι, ἐὰν κοῖλον τὸ τάγμα τυγχάνες ἄγων.* Vegetius scribit, *Veteres, ad exemplum militum, etiam impedimenta militum sub quibusdam signis ordinanda duxisse; & ex ipsis calonibus, quos galearios vocant, idoneos, ac peritos usu legisse, quos non amplius quam ducentis saginariis, puerisque præficerent: hisque vexilla dedisse, ut scirent ad quæ signa deberent impedimenta colligere; sed propugnatores ab impedimentis laxamento aliquo dividi, ne, constipati, lædantur in prælio.* Hæc de equitibus, levi armatura, & impedimentis hic monere volui; quòd varia eorum in agmine ratio, tam in Veteri quam Recentiori fuerit Militia. Neque locus hic ea silentio præterire permiserit; alioquin talia sunt, ut cuivis, non supino, aut plumbeo, lectori observare ea, in proclivi sit. Nunc ad secundum Polybii agmen, cujus usum esse ait, in metu hostili, & periculo, campisque patentibus, & apertis. In triplicem aciem, vel triphalangiam divisi, hastati, principes, & triarii, paribus inter se intervallis distantes incedunt: sed jumenta ante singulas acies collocantur, etiam ante primam: ex quo conjecturâ videtur judicandum, Polybium extraordinariis, ut in priori agmine, sic etiam hic ante has acies, primum dare locum: neque enim veri est simile, quantumvis in Campo puro, & patenti, hoste tamen vicino, prima impedimenta nuda objici, nisi quis velit, Polybium hic describere agmen ab hoste retrocedens; in quo, ut antea diximus, prima procedunt impedimenta: quod ipsum confirmari eo possit, quod mox ait de evolutione hastatorum, quasi eâ rariùs tantum, non semper, opus sit; & proinde vulgò post omnia impedimenta collocentur: ita ut triarii primi iter faciant, deinde principes, postremum agmen claudant hastati. Obstat tamen huic suspicioni, quod Polybius hastatorum primo, deinde principum meminit, & triariorum, sine ulla mentione inversi agminis ordinisque. Hoc ordine agminis, si quid ingruat, inquit, periculi, modò ad dextram, modò ad sinistram conversis, educunt extra impedimenta eam in partem, qua hostis apparuerit; atque ita *ἐν βραχεῖ χρόνῳ, καὶ μιᾷ κινήσει, τὸ μὲν τῶν ὁπλιτῶν σύστημα λαμβάνει παρατάξεως διάθεσιν.* Putat Patricius unico hoc motu mili-

tum παρ' ἀσπίδα, vel ἐπὶ δόρυ, quo extra impedimenta ducebantur, agmen habuisse justam exercitus instructi speciem; atque ita rectà in hostem ivisse: Sed fallitur: de alio hic motu loqui, & verba ipsa Polybii, & mos Romanorum clamat. Ut justam Romanæ aciei formam acciperet agmen, eodem ordine, quo immistis impedimentis paulò ante incesserat, evolutum, etiam instrui debuit, in prima fronte hastati, secundo loco principes, tertio triarii. Itaque cum à fronte occurrerent hostes, educti milites haud dubie se eò converterunt; atque ita in hostem processerunt, ut paulo ante iter fecerant. Hæc enim aciei vulgatæ ratio est. Jam si à latere esset hostis, contra quem pugnam instruerent, necesse est primos exiisse, & paulò longius ab impedimentis retorsisse agmen versùs hostem hastatos; deinde principes, postremò triarios. At si à tergo appareret hostis, vel inversa acie pugnandum fuit, ita ut primi essent triarii, postremi hastati, vel evolutione, aut circumductione acies commutanda: & hoc illud fortassis est, quod ait, ἐὰν μήποτε περισπειρᾶξαι δέῃ τοὺς ἀστάτους.

CAPUT XIII.

DE AGMINE VESPASIANI.

JOsephus, libro tertio ἁλώσεως, Vespasiani agmen, Ptolomaide castra moventis in Galilæam, describit non quidem accurate admodum; haud paulo tamen distinctius quam solent Græci & Romani scriptores. Quem locum, cum itineris & agminis ordinem Romanorum ejus ætatis complectatur, & haud multum distet à ratione Castrorum Hyginianorum, sigillatim hic examinare haud abs re visum fuit. Verba ejus hæc sunt: Οὐεσπασιανὸς ἢ ὡρμημένος.

μενος αὐτὸς ἐμβάλλειν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐξελαύνει τῆς Πτολεμαΐδος, διατάξας τὴν στρατιὰν ὁδεύειν, καθὰ ῥωμαίοις ἔθος. τοὺς μέν γε ψιλοὺς τῶν ἐπικούρων καὶ τοξότας προάγειν ἐκέλευσεν, ὡς προσκοποῖεν τὰς ἐξαπιναίους τῶν πολεμίων ἐπιδρομὰς, καὶ διερευνῷεν τὰς ὑπόπτας καὶ λοχᾶσθαι δυναμένας ὕλας. οἷς εἵπετο καὶ ῥωμαίων ὁπλιτικὴ μοῖρα, πεζοί τε καὶ ἱππεῖς. τούτοις ἀφ' ἑκάστης ἑκατονταρχίας ἠκολούθουν δέκα, τήν τε αὐτῶν σκευὴν, καὶ τὰ μέτρα τῆς παρεμβολῆς φέροντες. καὶ μετ' αὐτοὺς ὁδοιποιοὶ, τάτε σκολιὰ τῆς λεωφόρου κατευθύνειν καὶ χθαμαλοῦν τὰ δύσβατα, καὶ τὰς ἐμποδίους ὕλας προανακόπτειν, ὡς μὴ ταλαιπωροῖτο δυσποροῦν τὸ στράτευμα. κατόπιν δὲ τούτων, τάς τε ἰδίας, καὶ τὰς τῶν ὑπ' αὐτῷ ἡγεμόνων ἔταξεν ἀποσκευὰς, καὶ συχνοὺς ἐπὶ τούτοις πρὸς ἀσφάλειαν τῶν ἱππέων. μεθ' οὓς αὐτὸς ἐξήλαυνε, τούς τε ἐπιλέκτους τῶν πεζῶν, καὶ ἱππέων, καὶ τοὺς λογχοφόρους ἔχων. εἵπετο δὲ αὐτῷ τὸ ἴδιον τοῦ τάγματος ἱππικὸν, ἴδιοι γὰρ ἑκάστου τάγματος εἴκοσι πρὸς τοῖς ἑκατὸν ἱππεῖς. τούτοις δὲ ἠκολούθουν οἱ τὰς ἑλεπόλεις φέροντες ὀρεῖς, καὶ τὰ λοιπὰ μηχανήματα, μετὰ τούτους ἡγεμόνες τε καὶ σπειρῶν ἔπαρχοι σὺν χιλιάρχοις, ἐπιλέκτους περὶ σφᾶς στρατιώτας ἔχοντες, ἔπειτα αἱ σημαῖαι περιΐσχουσαι τὸν ἀετὸν, ὃς παντὸς ἄρχει Ῥωμαίοις τάγματος, βασιλεύς τε οἰωνῶν ἁπάντων, καὶ ἀλκιμώτατος ὤν. ὃ δὴ καὶ τῆς ἡγεμονίας τεκμήριον αὐτοῖς, καὶ κληδὼν ἐφ' οὓς ἂν ἴωσι τοῦ κρατήσειν δοκεῖ. τοῖς ἱεροῖς δὲ ἠκολούθουν οἱ σαλπιγκταὶ, καὶ κατόπιν αὐτῶν ἡ φάλαγξ τὸ στῖφος εἰς ἓξ πλατύνασα. τούτοις παρείπετό τις ἑκατοντάρχης ἐξ ἔθους τὴν τάξιν ἐπισκοπούμενος. τὸ δὲ οἰκετικὸν ἑκάστου τάγματος ἅπαν τοῖς πεζοῖς εἵπετο, τὰς ἀποσκευὰς τῶν στρατιωτῶν ἐπὶ τοῖς ὀρεῦσι καὶ τοῖς ὑποζυγίοις ἄγοντες. κατόπιν δὲ πάντων τῶν ταγμάτων, ὁ μίσθιος ὄχλος, οἷς οὐραγοὶ πρὸς ἀσφάλειαν ἠκολούθουν πεζοί τε, καὶ ὁπλῖται, καὶ τῶν ἱππέων πολλοί. Id est: *Vespasianus verò ipse Galilæam cupiens invadere, ex Ptolemaïde proficiscitur, ordinato militum itinere, sicut Romani consueverunt. Auxiliatores enim qui levius armati essent, itemque sagittarios præire jussit, ad repentinos incursus hostium cohibendos, & ut suspectas atque opportunas insidiis sylvas scrutarentur. Hos sequebatur Romani peditatus equitatusque pars: post quos è singulis centuriis deni armaturam suam ferentes, mensurásque castrorum. Post hos stratores viarum ibant, qui aggeris maligna corrigerent, ac aspera complanarent, sylvasque obstantes præciderent, ne perplexo itinere fatigaretur exercitus. Deinde suas, itémque subjectorum sibi rectorum sarcinas, & tutelæ causa multos cum his equites ordinavit. post quos ipse veniebat, lectos pedites equitesque, nec non & lancearios secum ducens, equitúmque præterea suorum agmine comitatus. De singulis enim turmis proprios centum & viginti equites deputatos habebat. hos sequebantur, qui expugnandis civitatibus machinas & cætera tormenta portarent, deinde rectores, itémque præfecti cohortibus tribuni, stipati lectis militibus. & post hos circum*

circum Aquilam signa alia, quæ omnibus apud Romanos agminibus præest, quòd & universarum avium regnum habeat, & sit validissima. Itaque illam & Principatus insigne putant, & omen victoriæ, quoscunque bello petierint. Sacras verò signorum effigies sequebantur cornicines, & post eos acies, in latitudinem senis digesta militibus. hisque adhærebat ex more quidam centurio, disciplinæ atque ordinis custos. Servi autem singularum legionum cuncti cum peditibus erant, mulis aliisque jumentis vehentes militum sarcinas. Postremum agmen, in quo erat mercenaria multitudo, cogebant armati pedites, equitúmque non pauci. Primo loco ponit τοὺς ψιλοὺς τῶν ἐπικούρων, καὶ τοξότας (Auxilia levis armaturæ, & sagittarios. In Titi agmine quod describit libro VI. primo in agmine collocat τοὺς βασιλικοὺς καὶ πᾶν τὸ συμμαχικόν. Erant autem hæc auxilia in exercitu Vespasiani, bina millia peditum & sagittarii mille, quos Reges, Antiochus, Agrippa, & Sohemus miserant: item quinque peditum Arabum millia, equites mille; pars major sagittarii. Tacitus de Germanico: *Incessitque itineri aptus & prælio: pars equitum & auxiliariæ cohortes ducebant.* Addit: ὡς προσκοποῖεν τὰς ἐξαπιναίους τῶν πολεμίων ἐπιδρομάς, καὶ διερευνῷεν τὰς ὑπόπτας καὶ λοχᾶσθαι δυναμένας ὕλας. Priorem causam tangit Vegetius: *Pars ad quam hostis venturus creditur, oppositis lectissimis equitibus, & levi armatura, nec non peditibus sagittariis muniatur.* Cæsar supra: *Equites nostri cum funditoribus sagittariisque flumen transgressi, cum hostium equitatu prælium commiserunt.* Idem Cæsar alibi conjungit speculatores & antecessores equites. Hyginus in prætentura Castrorum collocat *Exploratores, equites Mauros, & Pannonios veredarios, qui primi castris exeant.* Ῥωμαίων ὁπλιτικὴ μοῖρα πεζοί τε καὶ ἱππεῖς) Expeditæ aliquot cohortes legionariæ cum equitibus alariis esse videntur, quando nulla hic impedimentorum mentio est; sed infra post aquilas & agmen legionum. Cæsar ferè, pro rei necessitate, vel totas legiones, vel aliquot cohortes, vel delectos ex antesignanis legionum expeditos habuit ab ea parte, unde periculum imminebat. Hyginus utriusque generis partem in prætentura collocat: erat enim consuetudo Romanorum, tam in agmine quam in castris, auxiliis Romanam jungere manum. In Titi tamen agmine gravis armaturæ nulla hic est mentio. ἀφ' ἑκάστης ἑκατονταρχίας δέκα (μετρητὰς στρατοπέδων, ut eos appellat libro sexto, cum perticis vel decempedis, cæterisque instrumentis mensoriis; & quidem satis magnus numerus, decem ex singulis centuriis: an quod decem iis tabernacula? sane pedaturam decem papilionum attribuit cuique centuriæ etiam Hyginus: sed, quantum ex vestigiis male habitæ scripturæ colligi potest, octo tantum papilionibus tendunt milites, cætera pedatura

tura centurioni relinquitur. An quod unum contubernium fuit, quibus hæc res delegata? Præmissos quidem, præsertim cum appropinquatum loco ubi ponenda castra, & munus eorum, & nomina, quæ sequiori ævo acceperunt, ostendunt. Antesignani enim & Antecessores dicuntur Vegetio, Leoni, aliis. Vegetius: *Metatores, qui præcedentes locum idoneum castris eligunt.* Unde & metatores præmissi à Principe nuntii, autore Suida. *Cæsar Exploratores præmittit, & centuriones.* ὁδοποιοὶ) ità & Xenophon appellat viarum munitores. In agmine Titi hos etiam jungit metatoribus; sed statim secundum auxilia, nulla præcedente gravi armatura. Classicorum hæc provincia est in Hyginiano exercitu; quos Mauri & Pannonii veredarii operantes protegunt. *Prætendunt alæ milliariæ, vel quingenariæ, Mauri equites, Pannonii veredarii: Classici omnes ideo prætendunt, quod ad vias muniendas primi exeunt; & quo sint tutiores, à Mauris equitibus, Pannoniis veredariis operantes proteguntur.* τά τε σκολιὰ τοῦ λεωφόρου) λεωφόρον appellat viam militarem, qua iter facturus est exercitus. Philo de mari rubro, viæ usum præbente populo Judaico, ὁδὸς εὐρεῖα καὶ λεωφόρος γίνεται. De hoc autem more, vias muniendi exercitui iter facienti, intelligenda sunt quæ ex Prophetis citant Evangelistæ, & de Johanne Baptista interpretantur; qui, ut præcursor & antecessor Domini, jussit viam parare, & ipse paravit. ἰδοὺ, ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου. Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, Ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ. Canit enim Propheta, Populum jam jam ex captivitate in Judæam reversurum; eique jubet muniri viam. Hoc est quod hic dicit, τὰ σκολιὰ τοῦ λεωφόρου κατευθύνειν, καὶ χθαμαλοῦν τὰ δύσβατα. Leo: Ἐὰν δὲ διὰ τραχέων τόπων ἡ ὁδοιπορία μέλλῃ γίνεσθαι, ἢ κρημνωδῶν δυσβάτων, ἢ δασέων περιτρέπεσθαι πλῆθος στρατοῦ, καὶ ἀπόστειλον ἐπὶ τοῦτο, ὥστε διορθώσασθαι καὶ προκατασκευάσειν εὐθεῖαν γενέσθαι τὴν ὁδὸν κατὰ δυνατόν. Τὰς ἐμποδίους ὕλας περιαιρεῖν κελεύειν.) Tacitus: *Cæcinnam cum expeditis cobortibus præire, & obstantia silvarum amoliri jubet.* Cæsar de bello Gallico tertio: *Cæsar sylvas cædere instituit, &, ne quis inermibus imprudentibusque militibus ab latere impetus fieri possit, omnem eam materiam, quæ erat cæsa, conversam ad hostes collocabat.* Vegetius: *Quod si angustæ sint viæ, sed tamen tutæ, melius est præcedere cum securibus ac dolabris milites, & cum labore vias aperire, quam in optimo itinere periculum sustinere.* Aperire Campum etiam Tacitus. Sed mos notior est rerum antiquarum gnaris, quam ut multis eum illustrare sit necesse. Solebant & hæ, quæ expeditæ præmittebantur, cohortes, occupare juga & loca edita, nec unde impetus in

agmen fieret; item angustias, quas κλεισοῦρας vocant Tactici sequioris ævi. Vegetius: *Secreta ne noceant, Ducis præstat industria; quem omnia prius convenit explorare. Deprehensa vero subsessa, si circumveniatur, utiliter plus periculi sustinet, quam parabat inferre. Aperta autem vis si præparetur in montibus, altiora loca præmissis sunt præsidiis occupanda, ut, cum hostis advenerit, reperiatur inferior, nec audeat obviare, cum tam à fronte, quam supra caput suum cernat armatos.* Præsidia occupare vocant. Cæsar: *In præsidiis occupandis magna vi uterque nitebatur*: Cæsar; *Ut quam angustissime Pompejum contineret &c.* ita enim recte monent viri docti scribendum; vulgò *utebatur*. De bello civili I. *Tamen virtute & patientia nitebantur, atque omnia vulnera sustinebant.* Et statim: *Tamen in summum jugum virtute connititur.* Τάς τε ἰδίας καὶ τὰς τῶν ὑπ' αὐτῷ ἡγεμόνων ἀποσκευάς) Vespasiani, Legatorumque & Tribunorum impedimenta. Vox enim ista, apud Josephum, non minus late patet, variæque significationis est, quam in Historia sacra; nunc Imperatorem sive Cæsarem, nunc Ducem exercitus, nunc Legatos & Tribunos, nunc solos Legatos significat; nunc alios, qui cum imperio sunt & potestate: Hic non tantum Legatos, sed etiam Tribunos & Præfectos Castrorum designari arbitror, ideo quòd ipsi statim sequuntur, & in castris etiam ad principia conjuncta habent scamna. Statim tamen eos à Tribunis distinguit; ἡγεμόνές τε καὶ σπειρῶν ἔπαρχοι συγχιλιάρχους: alibi Trajanum vocat decimæ legionis ἡγεμόνα, Vespasiano Imperatore: dixit: Οὐεσπασιανῷ τὴν ἡγεμονίαν ὀμνύειν. Impedimenta autem hæc, quorum locum Polybius in agmine neglexit, ante legiones non tantum, sed ante ipsum adeò Imperatorem ponit: ideò opinor, quod prima omnium in castra ducerentur. Priusquam enim horum tabernacula constituta, nemini suum statuere fas fuit: At Leo contrà, Imperatoris impedimenta novissima omnium incedere jubet. Tuentur hæc equites, sicut in Polybiano itinere, & παρὰ τὰ ὑποζύγια πλάγιοι παραπορευόμενοι συνέχοντες ταῦτα, καὶ τὴν ἀσφάλειαν τούτοις παρασκευάζοντες. In Hygini Castris secundum scamna, & proxime impedimenta Legatorum Tribunorumque consident alæ milliariæ. Μεθ' οὓς αὐτός) Imperatorem circumdatum Cohorte sua, ante equites, quos vocat, τάγματος, constituit; quos tormenta, machinæque sequuntur, hos Legati, Tribuni & legiones. Leo: περιπατείτω ὁ τοῦ στρατοῦ, ἡγείσθω ἡ σὴ ἐνδοξότης, ὡς τοῦ παντὸς στρατοῦ προπορευομένου αὐτῆς, τιμῆς ἕνεκεν, καὶ διὰ τὸν φόβον τῶν ἐπιτηδείων, διὰ τὸ τῆς ἀπαύσης παρεδεύσεως, καὶ τῶν μετὰ σοῦ βάνδων: vulgò ante agmen, ante signa, in itinere; velut ἐν τῇ ἰδίᾳ τάξει, ponitur Imperator, & fere pedes. Vitellius in

in ingreſſu urbis Romæ ante primum agmen inceſſit. Sequuntur eum legiones, deinde alæ, poſtremò cohortes. De Cajo Julio Suetonius: *In agmine nonnunquam eques, ſæpius pedibus anteibat, capite detecto, ſeu Sol, ſeu imber eſſet.* De Veſpaſiano hoc Tacitus: *Acer militiæ anteire agmen.* Et de Othone: *Lorica ferrea uſus ante ſigna, pedeſter, horridus, incomtus.* Τούς τε ἐπιλέκτους τῶν πεζῶν καὶ ἱππέων, καὶ τοὺς λογχοφόρους.) In agmine Titi quoſdam poſt impedimenta locat: καὶ μετὰ τοὺς τούτων ὁπλίτας αὐτὸς, τούς τε ἄλλους ἐπιλέκτους, καὶ τοὺς λογχοφόρους. Ubi interpres *ſigniferos* male convertit, quos hic *lancearios*. Hyginus in Caſtris proxime Prætorium ponit comites Imperatoris, deinde cohortes Prætorias, Primipilares evocatos, & equites Prætorianos. Equidem cohortes Prætoriæ Urbem plerumque, & Italiam tuebantur; raroque admodum, niſi cum ipſo educebantur Principe. Duces tamen ex delecto milite, primipilaribus evocatis, & voluntariis, componebant manum quandam, quæ ipſis pro cohorte Prætoria eſſet, eamque armis Prætorianorum ornabant. Joſephus: Φέρουσι δὲ οἱ μὲν περὶ τὸν στρατηγὸν ἐπίλεκτοι, πεζοὶ, λόγχην καὶ ἀσπίδα; lanceam & ſcutum rotundum, inde dicti λογχοφόροι. Addit; nihil horum armaturam ab armis differre equitum alariorum. Οὐδενὶ δὲ ὅπλῳ διαλλάττουσιν οἱ περὶ τὸν στρατηγὸν ἐπικείται τῶν ἐν ταῖς ὕλαις ἱππέων. Lanceis armabantur ea ætate equites: item ſpeculatores, quos Tacitus *Lecta corpora* vocat. Hic autem non ſolos ſpeculatores, ſed totam cohortem Prætoriam intelligi apparet: Nam & ſpeculatores ex cohorte erant Prætoria. Tacitus: *Dilapſis ſpeculatoribus, cætera cohors non aſpernata concionantem.* Inſignia alia Prætoriarum cohortium, alia legionum, etiam Tacitus notat: *Aperire deinde armamentarium juſſit, rapta ſtatim arma ſine mora, & ordine militiæ, ut Prætorianus, aut legionarius inſignibus ſuis diſtinguerentur.* Τὸ ἴδιον τοῦ τάγματος ἱππικὸν:) Hic eſt ille locus, quem ſupra ad Hyginum de cohorte equeſtri interpretabar; non de equitatu legionis. Suadebat id imprimis ipſe numerus equitum, quem alibi cohorti equeſtri diſerte tribuit: neque obſtare videbatur vocabulum, quod apud Græcos non ſemper pro legione ſumitur. Libro VI. Joſephus omnem eo copiam deſignat: Οἱ. Ῥωμαῖοι καθ' ἕκαστον τάγμα διετέλεσαν τὰς τροφάς. Libro V. Cohortes vigilum appellat τὰ τῶν νυκτοφυλάκων στρατιωτῶν τάγματα. Leoni τάγμα & *bandum* ejuſdem ſignificationis; Ignatio, epiſtola XII. τὸ στρατιωτικὸν τάγμα, contubernium, id eſt decem milites. Repugnare tamen, ut verum fatear, huic videtur ſententiæ, quod locus hic ante machinas, & ſigna legionum, proprius videtur equitum, qui legionibus juncti; non autem equitum cohortis. Nec de equite Prætoriæ

cohortis, vel ſingularibus, videtur accipi debere; cum jam paulo ante equitum peditumque delectorum meminerit; præſertim cum plures cohortes Prætoriæ in exercitu Veſpaſiani fuiſſe non videantur; hîc autem dicat, unumquodque *tagma* habuiſſe centum viginti equites. Equidem diſtinguunt etiam interdum equitem legionarium ab auxiliario ſcriptores ejus ætatis. Tacitus: *Fabius Valens die poſtero Coloniam Agrippinenſem, cum equitibus legionis primæ auxiliariorumque, ingreſſus, Imperatorem Vitellium conſalutavit.* Sed hæ alæ quingenariæ ſunt. Libro Hiſtoriarum II. *Dextra fronte prima legio inceſſit cum duabus vexillaribus cohortibus, & quingentis equitibus: ſuper hos è Prætorio auxiliiſque mille equites.* Lib. III. *Duæ tunc Pannonicæ ac Mœſicæ alæ perrupère hoſtem, nunc ſedecim alarum conjuncta ſunt.* Pannonicæ ac Mœſicæ alæ, ſunt equitatus legionum Pannonicæ ac Mœſicæ. Hæ alæ, quia ex civibus conſcriptæ, & legionibus adjunctæ, in inſcriptionibus ejus ætatis equites legionis etiam appellantur. Non enim tunc erant trecenti equites Romanis antiquæ militiæ. Notes & alibi parvum equitum numerum dari legioni. Hirtius: *Cn. Domitius legioni* XXXVI. *duas à Dejotaro, quas ille diſciplina atque armatura noſtra complures annos conſtitutas habebat, equiteſque centum, totidemque ab Ariobarzane ſumit.* Minor tamen alæ quingenariæ numerus, ſub Imperatoribus rarior eſt. Quare niſi his Veſpaſiani legionibus minus juſto equitum fuerit, aut corrupti ſint hi numeri, vel denique (quod vult Savilius, ſed parum probabile eſt) fallatur Joſephus, nondum video quî hæc commodius accipiantur, quam feci ad Hyginum: quod tamen velim alios examinare. Τὰς ἐλεπόλεις φέροντες ὀρεῖς, τὰ λοιπὰ μηχανήματα) Machinas & tormenta, non tantum expugnandis oppidis, & defendendis caſtris habebant; verum etiam quæ in Campo, ut ait Vegetius, poſt aciem gravis armaturæ ponebant; ad quarum impetum, nec equites loricati, nec pedites ſcutati poſſent obſtare. Vide Tacitum in III. Hiſtoriarum, ubi deſcribit aciem Vitellii & Othonis exercituum. Ideo ſingulæ legiones, imò centuriæ, ſi fides Vegetio, habuere ſua tormenta. Libro II. Cap. 25. Nam (legio) *per ſingulas centurias ſingulas carrobaliſtas habere conſuevit.* Et ſtatim: *In una autem legione quinquaginta quinque carrobaliſtæ eſſe ſolent.* Tot enim in legione Vegetiana centuriæ ſunt: collocabantur hæc in acie interdum poſt legiones, interdum ad cornua: in agmine autem hoc ante ſigna; ſive quod ad expugnandas iretur urbes, ubi primus machinarum uſus; ſive quod prima in caſtra ferrentur, ibique in vallo conſtituerentur. Neque ſane commode poſt legiones ducerentur, in loco impedimentorum. Ἡγεμόνες τε καὶ σπειρῶν ἔπαρχοι σὺν χιλιάρ-

χιλιάρχοις) libro VI. μετ' ἐπιλέκτων χιλιάρχοι, καὶ σπειρῶν ἐπάρχοι. ἡγεμόνας hic interpretor, Legatos. Arrianus: ἔπειτα τὸ σημεῖον τῆς πεντεκαιδεκάτης φάλαγγος, καὶ ἀμφ' αὐτῷ, ὅ τε ἡγεμὼν τῆς φάλαγγος Οὐάλης, καὶ οἱ χιλιάρχοι. Tacitus Histor. II. *Illuc Mucianus cum Legatis Tribunisque, & splendidissimo quoque Centurionum venit.* Ingressu exercitus Germanici idem ante aquilam Præfectos Castrorum cum Tribunis locat. *Ante Aquilam Præfecti Castrorum, Tribunique & primi Centurionum candida veste, cæteri juxta suam quisque centuriam, armis donisque fulgentes.* Inter Legatos Legionum Vespasiani etiam Titus filius fuit; autore Suetonio: *Additis igitur ad Copias duabus legionibus octo alis, cohortibus decem, atque inter Legatos majori filio adsumto.* Αἱ σημαῖαι περιίσχουσι τὸν ἀετὸν) Unius hic tantum meminit Aquilæ; cum paulo ante Legatorumque & Tribunorum omnium fecerit mentionem, & sua cuique legioni Aquila fuerit, non una toti exercitui. Tacitus: *Quatuor legionum Aquilæ per frontem, totidemque circa è legionibus aliis vexilla.* Agmen ducunt Cohortes primæ quatuor legionum (eæ enim adservabant aquilas) & totidem Vexillariorum cohortes, quæ & in Castris tendebant in striga cohortis primæ. Ut autem Aquila totam legionem, sic cohortium signa, cohortes manipulorum manipulos ducunt. Non licet militi abscedere ab illis, non ante illa procedere. Moveantur signa; sequatur miles: consistant, consistat agmen. Hinc istud militum invicem adhortantium: *Accelera, signifer, sequere, miles.* Et illi, pugnæ flagrantes desiderio, clamant; *se ante signa ituros.* Nam in acie, etiam instructa, primum locum (fallitur vir doctissimus qui aliter sentit) tenuerunt signa; nec licuit cuiquam ante ea procedere, priusquam datum concurrendi signum esset. At dato signo, non licitum tantum, verum pulchrum etiam & laudabile fuit; procedere ante signa, ibique in media mole pugnæ versari. Quam Romanorum Disciplinam rationemque, parum adhuc explicatam, in illis quæ de Acie conscripsi, multis persecutus sum. Mutis his signis subjungit semivocalia, quæ vocant, buccinas, tubas, cornua. Hæc quoque alia legionis, alia cohortium, aut manipulorum fuerunt, & duxerunt agmen. Ἡ φάλαγξ τὸ στῖφος εἰς ἓξ πλατύνασα) Phalanga vocat grave legionum agmen: sed formam longitudinemque agminis parum explicatè describit. Neque enim satis constat, de longitudine, an de latitudine loquatur, cum ait sex ordinibus dilatatos. Nam quamvis, quæ proprie in agmine latitudo, quæ in acie supra probaverimus; confundunt tamen ista scriptores. Deinde an de latitudine totius Aciei hæc intelligemus? Ita quidem interpretari videtur Interpres: *Phalanx in lati-*

latitudinem senis digesta militibus. Lipsius: *Phalanx senûm virorum ordinibus dilatata.* At ista ratione immanis fiat longitudo agminis. An de latitudine singularum partium? Addit enim, τὸ στῖφος: quod ipsum dubium, de cohorte, an centuria accipi debeat? per cohortes, an centuriatim sex ordinibus instructi fuerint? præterea plures, an una tantum? & si plures, quot cohortes, vel centuriæ in fronte incesserint? Ad hæc disertè adfirmanda, divino opus est. Si quid ex agmine Vitelliano, & ratione tensionis in Castris, conjecturâ licet judicare; Cohors prima cum Vexillariis, qui respondent numero trium cohortium, frontem tenuerint; quorum si singulæ centuriæ, sint virorum sexaginta (decem metatores jam ex singulis præcesserunt, fortassis & alii delecti: quod ait de sex virorum ordinibus, probabile reddit sexaginta milites fuisse) & habeant in fronte sex introrsus decem milites: tres cohortes occupabunt in latitudinem (in singulos tres pedes damus) trecentos quatuor & viginti pedes; sin verò contrà, in longum sex, in latum denos habuerint milites, occupabunt quingentos viginti pedes: hos subsequentur tres cohortes; deinde tres aliæ, & rursus totidem. Ita una legio in longitudine agminis, primo modo ducentos viginti quatuor. (singulis pedes sex damus) secundo, centum quadraginta quatuor tenebit. Possim alias adjicere formas; sed cum res tota sit incerta, non placet his agminibus, quæ ex suo quisque ingenio fingere potest, chartas replere. τῆς ἑκατοντάρχης) Vegetius Campi Ductores, Vicarios, vel Tribunos interponit. *Illud quoque*, inquit, *vitandum, ne per negligentiam, aliis festinantibus, aliis tardius incedentibus, interrumpatur acies* (de agmine loquitur) *aut certe tenuetur: continuo enim hostes inter prolata pervadunt. Interponendi ergo exercitatissimi campi doctores, Vicarii vel Tribuni, qui alacriores tardent, & pigrius incedentes accelerare compellant. Nam qui multum præcessere, superventu facto, non tam redire* (an recedere) *quam effugere cupiunt. Qui vero extremi sunt, deserti à suis, vi hostium, & propria desperatione superantur.* Equidem magnæ curæ non solum in conflictu, sed etiam in itinere fuit ordo, tum universi agminis,, tum singularum partium. Idem: *Primis meditationum auspiciis tyrones militarem edocendi sunt gradum. Nihil enim magis in itinere, vel in acie custodiendum est, quam ut omnes milites incedendi ordinem servent. Quod aliter non potest fieri, nisi assiduo exercitio ambulare celeriter, & æqualiter discant. Periculum enim ab hostibus semper gravissimum sustinet divisus & inordinatus exercitus.* Josephus: ὁδεύουσιν ἡσυχῇ καὶ μετὰ κόσμου πάντες, ὥσπερ ἐν πολέμῳ, τὴν ἰδίαν τάξιν ἕκαστος φυλάσσων. Statius vocat legem severi ordinis. Thebaïd. V.

Disposi-

Dispositi in turmas rursus, legemque severi
Ordinis, ut cuique ante locus, ductorque monetur
Instaurare vias.

Τὸ δ' οἰκετικὸν ἑκάστου τάγματος.) Calonum magnus sub Imperatoribus in exercitu fuit numerus, ut supra dixit Josephus; qui ibidem notat, in armis quoque fuisse exercitatos; Romanorumque ea in re prudentiam miratur, ita servos instruentium, ut non solum vitæ ministeriis, sed etiam belli necessitatibus utiles sint. Improbant tamen etiam ejus ætatis Romani, rem, magis licentiâ temporum inductam, quam ex Disciplina Militari, vel usu Reipublicæ institutam. Fabius, de oratione multis epithetis onerata: *Fit longa & impedita, ut in quæstionibus eam judices similem agmini, totidem lixas habenti, quot milites, in quo numerus duplex est, nec duplum virium.* Antiquâ Disciplinâ gregariis non licuit habere servos; sed licentia temporum & ambitio Imperatorum hoc quoque induxit. Certe ex quo Cæsar legionibus omnibus in perpetuum duplicavit stipendium, singuli milites legionarii jus videntur consecuti servum alendi. Quæ res cum inutili turba, & longo impedimentorum agmine, magis sæpe oneraret exercitum, quam res & ratio rei militaris permitteret, effecêre interdum, ut sine istis milites in castra proficiscerentur. Cæsar bello Africano, ita ex Sicilia transportaverat exercitum, ut præter ipsum militem & arma, neque vas, neque mancipium, neque ullam rem quæ militi usui esse consuevit, in naves imponi pateretur. Ipse Cæsar in Britanniam non nisi tres servos duxerat, autore Athenæo. Locus autem calonum, de quo hic agitur, in agmine idem fuit, qui impedimentorum, & lixarum, de quibus supra diximus. Livius: *Non lixa sequebatur, non jumentorum longus ordo agmen extendebat.* Cæsar: *Inter singulas legiones magnus impedimentorum numerus intercedebat.* Ὁ μίσθιος ὄχλος) Hyginus Cantabros, Getas, Dacos, Brittones, & si quid præterea fuerit nationum in retentura, per strigas cohortium equitatarum & peditatarum spargit, & ab tergo & lateribus circumdat legionaria manu. Οἱ οὐραγοὶ πεζοί τε καὶ ὁπλῖται, καὶ τῶν ἱππέων πολλοί) Quod genus peditum equitumque agmen claudat, parum hic diserte ostendit, nisi quod pedites, partim esse gravis armaturæ, partim levis; Hygino quidem non invito; qui in Retentura & legionarias & pedestres & equestres cohortes ponit. Tempus profectionis, ut hic dicam quod supra omisi, prout ratio rei gerendæ postulavit, varium; ac aliàs aliud: justum tamen & quodammodo legitimum quarta vigilia fuit. Cæsar de bello civili III. *Duas in castris legiones retinuit, reliquos de quarta vigilia compluribus portis eductas,*

iti-

itinere præmisit. Eodem: *Postero die Cæsar, similiter præmissis prima nocte impedimentis, de quarta vigilia ipse egreditur: Idemque reliquis fecit diebus.* Spatium diurni itineris justum, viginti millia passuum. Vegetius libro I. c. 10. *Militari ergo gradu viginti millia passuum horis quinque duntaxat æstivis conficienda sunt. Pleno autem gradu, qui citatior est, totidem horis viginti quatuor millia peragenda sunt.* Ideo Augusti & Hadriani Cônstitutionibus decem millia passuum armati, instructique omnibus telis pedites militari gradu ire ac redire jubebantur in castra, ita ut aliquam itineris partem cursu alacriore conficerent. Ipse Hadrianus traditur vicena millia pedibus armatus ambulasse; & Galba totidem ad essedum Imperatoris cucurrisse campestrem, meditationem scuto moderatus. Cæsar de bello Gallico V. *Eo die millia passuum* XX *progreditur.* Nec est quod quisquam hoc spacium minus justo diei itinere esse putet, ideò quòd quinque horis æstivis conficiebatur ex disciplina militari. Neque enim totos dies sine gravi causa iter faciebant; sed partem diei quieti, partem munitioni Castrorum, partem pabulo lignoque conquirendo dabant. Cæsar, post prælium Dirrachinum, cum impedimenta omnia cum una legione silentio prima nocte ex Castris Apolloniam præmisisset, reliquas legiones de quarta vigilia jussisset proficisci, jam ante meridiem justum diei iter confecerat. *Confecto*, inquit, *justo itinere ejus diei quod proposuerat Cæsar, transductoque exercitu flumen Genusum, veteribus suis in Castris contra Asparagum consedit, militesque omnes intra vallum continuit, equitatumque per causam pabulandi emissum, confestim Decumana porta in castra se recipere jussit.* Pompejanis autem, ad repetenda ex superioribus castris impedimenta dilapsis, & ad sequendum impeditis, *Cæsar, quod fore providerat, meridiano fere tempore signo profectionis dato, exercitum educit, duplicatoque ejus diei itinere*, IIX. *millibus passuum ex eo loco procedit.* XXVIII. millia eo die videtur progressus. Onera quæ tulerunt milites in itinere, præter justa arma, quæ in onere non numerabantur; valli, cibaria, addit his Josephus: Πρίονα καὶ κόφινον ἄμην τε καὶ πέλεκυν, πρὸς δὲ ἱμάντα καὶ δρέπανον καὶ ἅλυσιν. Ad sexaginta libras pondus bajulare jussos scribit Vegetius. Sed hæc jam pridem observarunt viri docti, & aliis locis à nobis attinguntur. Tulerunt autem onera legionarii: levis armatura, & auxiliares expediti fere ducebantur. Cæsar: *Frumenti copiam legionarii nonnullam habebant, quod dierum* XXII. *ab Ilerda jussi erant frumentum efferre, cetrati auxiliaresque nullam, quorum erant facultates ad parandum exiguæ, & corpora insueta ad onera portanda.*

CAPUT

CAPUT XIV.

DE TELIS LEGIONUM.

VEteri Republica, & illa quam Polybius describit Militia, principes & hastatos pilis, triarios hastis, velites verò hastis velitaribus instructos fuisse, Viri in Literis celeberrimi, ante Salmasium, magno consensu statuerant: eâque causâ in Græcis Autoribus, *γρόσφους hastas velitares*, *ὑσσὺς pila*, *δόρατα hastas*, Latine converterunt. Dissentit ab illis vir clarissimus in libro posthumo de Re Militari, inque epistolis quæ post mortem ejus prodierunt: Et γρόσφους male reddi hastas; gæsa enim esse: ὑσσὺς hastas; δόρατα verò pila esse, contendit. Quæ opinio cum toto cælo à priorum distet sententia, neque sine gravi causa à viro longe doctissimo videatur proferri, operæ pretium fuerit, utrorumque rationes, quas aut in scriptis allegarunt suis, aut quas secuti possint videri, examinare: quamvis enim alterius loci hæc sint, tamen quum jam horum telorum aliquoties mentionem fecerimus; locaque quædam, in quibus hæc vocabula occurrunt, adduxerimus, non placuit hæc in longiorem diem conferre; quò ne cui temere, aut imprudenter huic vel illi assensum præbere, aut Græca, priorum potius exemplo, quam certa ratione interpretari videamur. Ac primùm quidem γρόσφους quod attinet, velitum, sive γροσφομάχων (de eo enim pugna non est) tela, ea quidem magno autore Tito Livio, converterunt *hastas*, qui jacula, sive tela velitum hoc nomine passim appellat; nisi quod interdum, ad discrimen longarum hastarum, addit *velitares*. In institutione velitum ait *electos juvenes: eis septena jacula, quaternos longa pedes data, præfixa ferro, quale hastis velitaribus inest.* Absurdum possit videri, ut recte dixit Lipsius, idem per idem explicari; sed tamen absurdi nihil est. Loquitur enim de milite qui illa ætate in exercitu notus non erat; & de hastis quæ erant notæ, & velitibus jam de legione sublatis, nominabantur tamen vulgo velitares. Ita intelli-

 gen-

gendus Plinius, cum scribit, *Tyrrhenum invenisse hastas velitares*, id est leves hastas, quæ vulgo sic vocabantur. Festus: *Advelitatio, jactatio quædam ab hastis velitaribus.* Ovidius:

Utque petit primo plenum flaventis arenæ
Nondum calfacti velitis hasta solum.

Ex quibus apparet levem & jaculatoriam hastam dictam velitarem etiam ea ætate, qua velites nulli erant. Hoc igitur dicit Livius; priscorum velitum hasta, quod ad ferrum per omnia nostris hastis, quæ velitares dicuntur, similis est: in hastili aliqua differentia est: hoc enim olim quaternos longum pedes erat. Dubitare autem, an jacula velitum hastæ sint appellatæ, cum ipsæ hastæ inde velitares sint dictæ, id quidem absurdum. Sed, si qua fides Livio, quem (utcunque imperitum rei militaris fingas) haudquaquam credibile est, pro gæsis semper hastas velitares substituisse; ejusmodi argumentis opus non est: toties, & tam aperte velitum telum hastæ vocabulo designat. XXXVIII. *Hic miles parmam tripedalem habet, & in dextra hastas, quibus eminus utitur.* Libro XXX. *Resilientes ad manipulos velites, quum viam Elephantis, ne obterrerentur, fecissent, in eos ancipites ad ictum utrimque conjiciebant hastas.* Ancipites ad ictum vocat, non quod in summo & in imo cuspidem haberent, ut hastæ equestres; sed quod propter levitatem etiam, retrorsum, dextrorsum, vel sinistrorsum, nullo negocio possent conjici; cum pila, aliaque graviora tela, non sine nisu, & conversione totius corporis, recte contorqueri possent. Velitum enim telum admodum habile ad mittendum, sed ad remittendum, inhabile militibus erat; quia inflectebatur, aut frangebatur. Livius: *Velites, quorum telum inhabile ad remittendum imperitis est.* Ubi tamen absurda illa postrema: Quid enim? an tam imperiti armorum levium Syracusani? an tantum inhabile ad remittendum imperitis telum velitis? imò, ne peritis quidem habile. Ferrum enim erat adeo extermatum, ut necessario statim à primo jactu inflecteretur, ne posset remitti. Scripserat Livius, *impetitis*; aut, quod potius crediderim, *petitis*: nam cum pro *petitis* legeretur *peritis*, facili errore, sciolus aliquis absurditatem hujus lectionis videns, inde fecerit, *imperitis.* Opponuntur autem apud Latinos *petentes* & *petiti.* Panegyrico ad Pisonem:

Et vitare simul, simul & captare petentem.

Livius XXXVIII. *Nec aut procurrere quisquam ab ordinibus suis, ne nudarent undique corpus ad ictus, audebant; & stantes, quo densiores erant, hoc plura velut destinatum petentibus vulnera accipiebant. Velut destinatum petenti-*

tentibus, id est, ut destinatum erat petentibus, ut destinaverant petentes. Frontinus: *Agesilaus, exterritis Thebanis, digressisque ad tutanda mœnia, repetitum iter, quod destinaverat, emensus est nullo obsistente.* Sic insidiatorem appellant *petentem insidiis*; cui structæ sunt insidiæ, *petitum insidiis*. Livius in oratione Demetrii: *Execrare nunc cupiditatem regni, & furias fraternas concita; sed ne sint cæcæ; Pater, execrationes tuæ, discerne, & dispice insidiatorem, & petitum insidiis, noxium huic esse caput.* Scribo; *In noxium execrare caput. Execrare*, inquit, *Pater*, sed in caput noxium execrare, ne sint cœcæ execrationes tuæ. Sic quoque telis petiti, & repetiti dicuntur. Livius: *Repetitumque sæpius cuspide ad terram adfixit.* Hinc *petitiones* proprium Gladiatorum verbum. Quemadmodum autem mittere tela, proprie est petentium; sic remittere, petitorum. Hostes enim, & ex adverso stantes, & in quos tela missa sunt, ii proprie ea remittunt. Cæsar bello Gallico II. *Ut ex tumulo tela in nostros conjicerent, pilaque intercepta remitterent.* Tale autem hasta velitaris fuit, ut ab hoste non possit remitti. Polybius: τὸ δ' κέντρον ἐπὶ σπιθαμιαῖον κατὰ τοσοῦτον ἐπιλεπτὸν, ἐξεληλασμένον, καὶ συνοξυσμένον, ὥστε κατ' ἀνάγκην εὐθέως ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμβολῆς κάμπτεσθαι, καὶ μὴ δύνασθαι τοὺς πολεμίους ἀντιβάλλειν, εἰ δ' μή, κοινὸν γίνεται τὸ βέλος. Ab petitis igitur telum hoc remitti posse, negat Livius. Igitur γρόσφους hastas velitares esse, ex iis quæ supra diximus, satis liquet. Quanquam gæsa quoque non male vertas; cum hæc quoque levi armaturæ tribuantur. Livius in Octavo, de levi armatura ejus ætatis: *Leves autem, qui hastam tantum gesaque gererent, vocabantur.* Sic inter tela, ab Aretinis Scipioni subministrata, gesa quoque invenias: Lib. XXVIII. *Aretini triginta millia scutorum, galeas totidem, pila, gesa, hastas longas, millium quinquaginta summam cujusque generis numero expleturos.* Græco autem vocabulo jaculum levis armaturæ, quocunque illud nomine voces, designatur: quod uti jam olim in hastæ quoque nomen venit; sic in nomen hastæ velitaris, proprie, ex quo velites instituti sunt. Ut enim γροσφομάχοι absque controversia velites; sic γρόσφοι, hastæ velitares recte redduntur. At enim hastæ propriè hastatorum; unde eis nomen. Tela autem hæc ὑσσοὺς appellat Polybius. Qua objectione, quia à velitum telo ad hastatorum telum transit, ne repetenda mox eadem sint, examinabo; jam nunc argumenta Salmasii, quibus adductus, ὑσσοὺς, *hastas*, δόρατα autem *pila* convertit. Primum est, quod hastati ab hastis, pilani à pilis nomen duxerunt: unde enim, nisi ab armis suis? Alterum, ipsum vocabulum ὑσσὸς, à quo deduco vocabulum hastæ: ut enim ὕσσαξ, & ὗσαξ

dicebant, sic & ὕσσος & ὑσσὸς; unde hasta. Ac primum quod attinet; ego quidem facile crediderim, initio cum instituti sunt apud Romanos hastati, principes, & triarii, sive pilani; hastatos, ab hastis, & pilanos à pilis, nomen suum traxisse; præsertim cum accedat Varronis autoritas ad sonum vocabulorum. *Hastati, quod primi hastis pugnabant: Pilani, quod pilis.* Sed quænam illa prima apud Romanos fuerit Militia, difficile dictu est. Nam hastatos, principes, & triarios, Romuli institutum putat Ovidius: verè an secus, non multum ad hoc tempus: si tamen verè, possis suspicari in legione illa trium millium hastatos fuisse levem armaturam; quales hastatos Ennius describere videtur; ut rectè senserunt Viri doctissimi.

Hastati spargunt hastas, fit ferreus imber.

Varro etiam, cum ait: *Principes, qui à principio gladiis pugnabant; & post commutata re militari, minus illustres sumuntur:* Indicare videtur, aut hastatos olim gladiis non pugnasse; id est, levis armaturæ fuisse milites: (Leves enim procursabant tantùm, eminusque in hostem jaculabantur: irrita deinde velitatione, pugnâ, si instaret hostis, in intervalla manipulorum recipiebantur; ad manus rarò veniebant; neque collato pede in hostem pugnabant:) aut certè principes in prima acie, ante hastatos, solitos collocari: non enim dici potuissent principes, quod à principio gladiis pugnarent; si jam ante eos alia acies erat iisdem armis telisque instructa, neque minus ad propiorem pugnam habilis. Neque enim ullo modo assentiri possum viro celeberrimo, in hoc loco, *à principio*, interpretanti, *olim in antiqua militia:* (quomodo Tacitus dixit; *Reges à principio Romam habuisse.* Ridiculum enim fit, dictos ideò principes, quod olim gladiis pugnaverint: quasi prima institutione, cum acceperint nomen, id inde acceperint, quod jam olim aliquid fecerint, cum non in rerum natura essent.) Nec postea inde accepisse nomen hoc, quod olim aliquid fecerint, simile est veri. Quæ enim hæc ratio sit, dici ideo principes? Sic quidem nullus antiquus ordo sit, cui non meritò conveniat nomen principum: aliquid enim in prima sua institutione fecisse necesse est. Sed hæ (pace tanti viri dixerim) nugæ sunt. Principes, Varro dictos vult, quod primi essent qui gladiis pugnarent: primi enim principes sunt. Ac hoc quidem perspicuum est; obscurius, quod sequitur; *& post commutata militia minus illustres sumuntur.* Dubium enim, an minus illustres postea sumti, qui principes essent: an, qui à principio gladiis pugnarent. Illud Salmasius putat; & ad Marianam refert Militiæ mutationem; nec tamen ullo exemplo probat, in Mariana, aut illa

illa quæ ſub Imperatoribus fuit Militia, minus illuſtres fuiſſe, qui principes dicerentur: Principes enim, & principales milites, tum præcipui dicebantur: nec alio ſenſu accipi uſquam videas, ex quo à ſignificatione antiqua, qua deſignabatur medius inter haſtatos & triarios ordo, receſſum. Varronis autem ætate vocabula illa, principum, haſtatorum, & triariorum, manipulis manebant. Quare ſi de mutatione Marii intelligendus eſt Varro; non aliter intelligendus eſt quam antea, in principes lectos, τοὺς ἀκμαιοτάτους τῆς ἡλικίας; poſtea diſcrimen illud ſublatum eſſe. Ego verò malim, cum Lipſio, intelligere, commutata jam olim Militia Serviana, haſtatos, id eſt, juvenes pubeſcentes, & proinde minus illuſtres, in locum principum ſubſtitutos, qui primi pugnarent gladiis: cum antea, ex Servii inſtituto, ditiſſimi quique, in prima acie eſſent: & pedibus in viri doctiſſimi irem ſententiam, ſi quidem apud Varronem eſſet, *ſumebantur*, *vel ſumti*: ac neſcio anne ita fuerit: offendit enim aliquo modo, *poſt commutata militia ſumuntur*. Dixiſſet enim potius, opinor, *nunc commutata* &c. imò, cùm in veteri Codice ſit, *minus illuſtres ſunt*: omnino mihi perſuadeo, ſcripſiſſe Varronem: *Poſt, commutatâ militiâ, minus illuſtres ſumti*. Quicquid ſit, (perſequemur enim hæc alibi plenius:) veterem illam inſtitutionem, qua principes primi gladiis pugnabant; & haſtati, haſtis, vel à Servio, vel à Tarquinio, vel utique Libertatis principio, commutatam eſſe, neceſſe eſt. Primos enim gravis armaturæ, jam antiqua Republica ante haſtatos fuiſſe; ſecundos, principes; inter omnes ſatis conſtat. Ac jam, bello Latino, hunc ordinem obtinuiſſe, autor eſt Titus Livius, ubi haſtas palàm attribuit triariis: *Triarii ſub vexillis conſidebant ſiniſtro crure porrecto, ſcuta innixa humeris, haſtas ſubrecta cuſpide in terra fixas, haud ſecus quam vallo ſepta inhorreret acies, tenentes*. Mox de pilanis Latinorum: *Qui aliquamdiu pugna atroci quum & ſemet ipſi fatigaſſent, & haſtas aut præfregiſſent, aut hebetaſſent*. Iterum de Romanorum triariis: *Clamore ſublato principia Latinorum perturbant, haſtiſque ora fodientes, primo robore virorum cæſo, per alios manipulos, velut inermes, propè intacti, evaſere*. Quod ſi jam tum, priſco ordine turbato, haſtati à principio gladiis pugnabant, ut antea principes, pilanique haſtis, qui antea pilis; quid eſt quod de ætate Polybii, aliorumque, tanto propiori addubitemus? Quod ſi haſta triariorum fuit, pilum haſtatorum, & principum telum eſt. Haſta enim & pilum ſunt, quæ gravis armaturæ militibus adſcribuntur; non alia. In cenſu Serviano, δόρατα attribuit primis claſſibus Dionyſius; Livius haſtas: pilum verò non uno loco, & ſigillatim in XXVII. dat haſtatis; quos, ait, *pila in Elephantos conjeciſſe*:

jecisse: Pilum autem proprium Romanorum telum esse, notius pœne est, quam ut probare necesse sit. Virgilius Lib. VII. Æneid.

Pila manu, sævosque gerunt in bella dolores.

Ubi Servius: *Pilum proprie est hasta Romanorum, ut gæsa Gallorum, Sarissa Macedonum.* Et XI.

Procedit legio Ausonidum, pilataque plenis
Agmina se fundunt portis.

Valerius Argon. Lib. VI.

Romanos veluti sævissima cum legiones
Tysiphone, regesque movet, quorum agmina pilis,
Quorum aquilis utrimque micant.

Hinc apud Festum: Pilumnus populus est pilis uti adsuetus. Eadem ratione Græci ὑσσὸν, proprium Romanorum telum esse scribunt. Dionysius: ἐστὶ δὲ ταῦτα βέλη Ῥωμαίων, ἃ συνιόντες εἰς χεῖρας ἐξακοντίζουσιν. Et sicuti pila Latini vix est ut aliis dent, quam Romanis, & quidem legionariis peditibus; sic Græci ὑσσοὺς solis etiam Romanis tribuunt: at δόρατα hastas modo suis, modo alienis: non tantum enim inter militaria Romanorum tela, late patet hastæ vocabulum, nunc hastam equitum, nunc triariorum, nunc velitarem designans; sed etiam inter externa: eodem enim vocabulo & prælongam Macedonum sarissam, & longam hastam, qualem veteribus Heröibus dant, & levia tela exterorum designant. Ac quamvis plerique Græcorum, minus hic accurati, Romanis legionibus nunc δόρατα, nunc ὑσσοὺς adsignent; vix tamen est, ut hyssos aliis, quam Romanis. Mariana militia traductis in primum triariis, & pugna per cohortes integras instituta, frequentissimum dicam, an veriùs unum Romanarum legionum jaculum, pila fuerunt: neque enim temere tum invenias aliud telum legiones Romanas gessisse. Et qui gessissent? non solum superiores, sed etiam inferiores ordines; nec gregarius tantum miles, sed etiam centuriones hoc genere telorum instruuntur. Hastas vero legionibus boni autores eâ ætate vix est ut tribuant. Confirmat hoc ipsum Josephus, qui præter delectos, qui circa Ducem versabantur, & speculatores, omnibus cæteris gravis armaturæ militibus eadem adscribit tela. In illa autem telorum Mariana mutatione, verisimile non est totas legiones, hoc est hastatos, & principes adsumsisse triariorum arma, quæ ad statariam manuariamque pugnam, tertiæ, quam primæ aciei aptiora erant. Probabilius, pilanos hastatorum arma adsumsisse, ex quo in prima cum illis acie collocari cæperunt: triariorum veterum telum ad manuariam pugnam, fodendaque ora erat aptum;

aptum; pilum ad emittendum. Fallitur enim vir summus, etiam in eo, ut solet error errorem parere, quod putat hastas tantum jaci, pilis comminus rem geri: comparatione quidem velitarium hastarum, comminus jaciebantur pila; sed jaciebantur tamen, cum jam jam stricturi essent gladium. Inde est quod milites Romanos sæpe tanto cursu impetuque procurrisse legimus, ut spatium non fuerit pila emittendi: quod deesse non potuisset, siquidem longius torta fuissent. Cæsar: *Ita nostri acriter in hostes signo dato impetum fecerunt, itáque hostes repente celeriterque procurrerunt, ut spacium pila in hostes conjiciendi non daretur; rejectis pilis comminus gladiis pugnatum est.* Hinc & milites missis pilis celeriter gladios educere præcipiebantur. Cæsar in Pharsalia, cum procurrentibus suis, à Pompejanis contra non concurreretur; *Parvo*, inquit, *intermisso temporis spatio, ac rursus renovato cursu, pila miserunt.* (vides milites veteranos non eminus, nec in primo cursu in hostem contorsisse) *celeriterque, ut erat præceptum à Cæsare, gladios strinxerunt.* De Pulsione Centurione idem in hibernis Q. Ciceronis: *Pulsio pilum in hostes mittit, atque unum ex multitudine procurrentem transjicit; quo percusso & exanimato, hunc scutis protegunt hostes, & in illum universi tela conjiciunt, neque dant regrediendi facultatem: transfigitur scutum Pulsioni, & verutum in baltheo defigitur: avertit hic casus vaginam, & gladium educere conantis dextram moratur manum.* Vides iterum pilo conjecto nihil superfuisse, nisi ut ad gladium veniretur. Apud Scriptorem belli Africani, Labienum videmus tàm prope ad legionarios accessisse, ut cum iis loqueretur, priusquam pilum in eum torquerent. Idem scribit, equites Labieni *pilum militis cursu facile vitasse*: quod scilicet vix sub pili jactum venirent; accedentibus autem legionariis, refugerent. Inde natum proverbium quod est apud Vegetium de propiori pugna: *cum ad pila & spathas ventum est.* Non quod pila non emitterentur, sed quod non longe; missisque nihil superesset, quam ut collato pede pugnaretur. Illud certe ex Cæsare & Livio manifestum est, pila cum in hostem procurrerent, fere vibrasse, raro admodum servasse ad pugnam manuariam. Ejusque rei duas potissimum causas video: primùm, quod pilum, propter grave pondus ferri, non ad hoc aptissimum; minus utique quam hasta habile erat: deinde quod pilo retento, neque scuto optime, gladio vero omnino uti non possent: quæ arma tanti fecerunt Romani, ut nullum genus telorum militem habere voluerint, quod horum usum tolleret, aut aliqua parte impediret. Dionysius, & Polybius, ὑσσοὺς quoque primo congressu emisisse, non semel scribunt: & hic quidem, libro II.

in

in pugna cum Gallis, Tribunos præcepisse, ut δόρατα triariorum traderentur primæ aciei manipulis, quibus in ora Gallorum pugnarent: argumentum, ὑσσοὺς, ut minus habiles huic rei, primo statim impetu emisisse. Pari ratione Vegetius, veterum pila describens, *missilia* appellat, non hastas manuarias. Lib. I. C. XX. *Missilia autem, quibus utebatur pedestris exercitus, pila vocabantur, ferro subtili trigono præfixa, unciarum novem, sive pedali; quæ in scuto fixa non possunt abscindi; & loricam, scienter & fortiter directa, facile perrumpunt; cujus generis apud nos jam rara sunt tela.* Idem libro II. C. XV. *Bina missilia, unum majus ferro triangulo, unciarum novem, hastili pedum quinque & semis, quod pilum vocabant, nunc spiculum dicitur; ad cujus jactum exercebantur præcipue milites: aliud minus ferro triangulo, unciarum quinque, hastili trium pedum & semis, quod tunc verriculum, nunc verutum dicitur.* Quod ipsum verutum paulò ante tamen *pili* vocabulo complexus est. Ne igitur miretur vir doctissimus, quod ὑσσὸν, etiam minorem, pili vocabulo Interpretes expresserint; cum habeant hic Vegetium, & quidem non suis verbis, ut de re desita, nec suo ore loquentem, hujus interpretationis autorem. Sit licet illud minus, & simile siburnis modicis, quale describit Polybius; quia tamen ejusdem formæ est, retinet idem pili nomen: nam forma, magnitudo & pondus pili, pro robore & peritia militum, alia aliis temporibus fuerunt: unde Tacitus Germanicum Vitellii exercitum *tergis ferarum, & ingentibus telis horrentem*, describit. Nihil igitur impediit etiam minoris pili parvitas, quin idem acciperet nomen. Josephus omnibus legionariis tribuit ξυστὸν, quod Hesychius & Suidas interpretantur ἀκόντιον; & ipse alibi Josephus. Quamvis autem Græci hæc confundant omnes, ne Polybio quidem excepto, qui tamen unus omnium Græcorum, in armis Romanorum distinguendis, longe accuratissimus est: tamen proprie neque δόρατα, neque λόγχας pila vocaverunt. Sub Imperatoribus, cum duo Romanorum tela essent, pilum, & lancea; illo Legionarii, hoc Prætoriæ cohortes ornarentur; quoties Græcis proprie loqui placuit, ὑσσοὺς legionariis, δόρατα vel λόγχας Prætorianis addiderunt. Inde Prætoriani λογχοφόροι, & δορυφόροι, passim. Lanceas quidem inter justa peditum tela, ætate Cæsaris necdum fuisse, ostendit Salustius in Catilinario; ubi de Catilinæ legionibus: *Ex omni copia circiter pars quarta erat militaribus armis instructa: cæteri, ut quemque casus armaverat; sparos aut lanceas, alii præacutos sudes portabant.* Sub Imperatoribus, cum institutione cohortium Prætorianarum, nisi fallor, peditum Romanorum factæ sunt. Quamvis Poëtæ, Scriptoresque ejus ætatis, etiam hic

hic ſuo jure utentes, lanceas ſuæ ætatis telum prioribus impugnant. Lucanus de Craſtino:

Cujus torta manu commiſit Lancea bellum.

Item:

Nulla fuit non certa manus; non lancea felix.

At cum de ſuæ ætatis armis loquuntur, vere lanceas & pilum recenſent. Plinius de Lauru: *Romanis præcipuæ lætitiæ victoriarumque nuntio additur, literis & militum lanceis pilisque.* Tacitus I. Hiſtoria: *Romanus miles facili lorica, & miſſili pilo, aut lanceis aſſultans, ubi res poſceret, levi gladio inermem Sarmatam cominus fodiebat.* Quemadmodum autem lancea, & pilum, cum gladio Romanis; ſic haſtæ & ſpathæ auxiliis, eodem autore Annalium XII. *Si auxiliariis reſiſterent Britanni, gladiis ac pilis legionarium: ſi huc verterent, ſpathis & haſtis auxiliarium ſternebantur.* Lancea autem Prætorianorum haſtæ equeſtri per omnia, teſte Joſepho, ſimilis erat; cui hoc nomen jam fuit priuſquam à Romanis peditibus adſumeretur. In Commentariis Cæſaris, Gallis certe equitibus, Cominio Atrebali, aliiſque, jam tribuitur: apud Florum jam olim uxoribus etiam Cimbrorum. lib. III. *Objectis undique plauſtris, atque carpentis altæ deſuper, quaſi è turribus, lanceis & contis pugnabant.* Ubi lanceas à contis diſtinguit; ut & Arrianus, qui in acie contra Alanos quatuor primos ordines ex contatis; reliquos quatuor ex lancearîis componit; ut citat vir doctiſſimus: quem miror mutata priori ratione, nunc contum, nunc pila interpretari, & λογχοφόρους haſtatos: non quidem abſurde: (utrumque enim ei adſentior) ſed maxime contra priores rationes ejus: Cum enim δορυφόροι & λογχοφόροι iidem ſint; δόρατα autem ille antea pila convertere juſſerit; hic quoque hos pilanos, alteros haſtatos dici oportuit. Sed bene eſt, quod ad verum rediit, eo ſaltem tempore, quo Romana Militia, jam externis moribus commaculata, non multum ſui habuit ſimile: bene eſt, quod jam tandem prima in acie collocat pilanos, quos antea in tertiam detruſerat. Sed nobis, ad veterum arma probanda, non multum opus eſt illo ſeculo, quod & in vocabulis, & in armis, & omni Diſciplina defecerat. Ex illis, quæ antea diximus, perſpicuum eſt, quæ ſint *pilum* & *haſta* Græcis. Nam, cum tam evidentia, & omni exceptione majora, veterum Latinorum teſtimonia attulerimus; (neque enim omnia ſua è Græcis hauſerunt, ut potuerint labi interpretantes; ſed pleraque à priſcis Romanis, quibus hæc ignota eſſe non potuerunt) cum ὑσσοὺς & pila propria teli Romani; haſtas verò & δόρατα, communia vocabula eſſe: cùm Marium triariorum telum ſuſtuliſſe; haſtatorum & princi-

Rr pum,

pum, id est pilum, retinuisse: cum pilum missile, hastam vero manuariæ & statariæ pugnæ habilius telum esse, ostenderimus; quis est qui dubitare queat, quin Lipsius, aliique viri in Literis insignes, δόρατα hastas, ὑσσοὺς verò pila recte Latine reddiderint? Ut igitur assentiamur Salmasio, de illa veteri admodum & antiqua Militia, de qua tamen ille non loquitur, nec in tanta Scriptorum penuria, vix est ut quicquam, præter nudas conjecturas, possit afferri: illud haud dubium est, Polybii ætate, de qua ille disputat, & libera Republica, usque ad tempora Marii, principes & hastatos pilis, triarios hastis ornatos instructosque fuisse; velites vero hastis velitaribus. At post Marium, & sub Imperatoribus primis, nullum justum legionariorum telum, præter pilum fuit: nisi quod delecti ex legionibus, qui vicem cohortis prætoriæ fuerunt, & cohortes prætoriæ lanceas gesserunt.

CAPUT XV.

DE COHORTIBUS LEGIONIS ANTIQUÆ.

Diximus supra, in notis ad Hyginum, ex sententia Justi Lipsii, non Hyginiano tantum ævo, sed etiam veteri Republica, apud Romanos legionem decem cohortes habuisse. Quam sententiam cum quidam doctorum minus probent, atque adeò Vir insignis, in suo de Re Militari Romanorum palam oppugnet, res postulare videtur, ut, priusquam ex hoc Campo excedamus, rationes adferamus nostras, propter quas, posthabita horum autoritate, illam alteram secuti simus. Nam sine gravi causâ in horum vel illorum sententiam concedere, factionis videtur: at si pondere testimoniorum, & vi veritatis ostendas te victum, nemo bonus studium dissentiendi interpretari potest, quod aliena suis præferas. Quanquam si nostra hic iterum adferremus, quid esset quod invidiam merito deprecaremur? Postulat hoc Veri-

Veritatis studium, quo nihil Bonis antiquius est: postulant Literæ: nec cedit in contumeliam egregiorum virorum, si ostendas eos interdum homines fuisse. Est hæc lex, cum omnium rerum humanarum, tum harum imprimis literarum, quæ ex obscuris Antiquitatis tenebris eruuntur: paulatim & pedetentim, & quodammodò errando ad verum pervenimus. Nec me quidem judice tantum habent honorem viris Doctis, qui sine judicio stupent in dictis eorum; quantum qui dissentiendo, interdum ostendunt se bona eorum non probare tantum, sed, quod prius est, intelligere. Nam ista demum ratione apparet, quam pauci præ multis veris, quam leves, quam etiam docti sint errores eorum. Prosunt, mihi crede, etiam tum iis, qui suo ingenio, judicioque utuntur: in adstruendis enim opinionibus suis, tot sæpe recondita, tot ignota, & inaudita ex plenis doctrinâ pectoribus promunt, ut pæne tanti sit, eos errasse. Quare, ne nimium sibi plaudant, aut se eximiis æquent viris, si qui casu quodam in verum inciderunt: Sed sic quoque discant eos reverenter habere. Maneat tamen nobis cum prioribus, & posteris nobiscum hoc ex Honesto certamen: Valeant autoritates ad confirmandam, non ad opprimendam, veritatem. Perstringantur liberè, sicubi à vero deflexerunt; sed tanquam egregii viri, sine contumelia: meminerintque semper qui alios notant, alibi se quoque notandos esse.

Henricus Savilius, Vir Clarissimus, & bene de Literis meritus, in libello quem de Militia Romana conscripsit, ubi de Legionis in Cohortes divisione agit, hanc Legionis divisionem in decem cohortes apud Polybium non reperiri, notat; inde pronum esse existimare, illis temporibus ignotam fuisse; (quamvis vox non fuerit ignota) frequentem enim apud Livium in prioribus libris; nisi forte figurate ea utatur. Apud Polybium bis libro II. occurrere in Hispaniensi Scipionis bello: videri potius manipulorum extra ordinem vocabulum, quam certæ legionis partis esse: se tamen nihil valde adfirmare. Lipsius in Veteri Militia non dubitat cohortes fuisse, & singulas quidem ex tribus manipulis diversorum generum, hastatorum, principum, & triariorum cum velitibus, qui istis manipulis jungebantur. Negat iterum Salmasius; & non ambigue, ut Savilius, & dubitanter; verum sine cunctatione omni adfirmat, aut nullas in veteri legione cohortes; aut cohortes easdem atque manipulos fuisse: neque enim subsistere posse divisionem in cohortes, cum divisione in hastatos, principes & triarios: Nam cum legio in cohortes divisa, æqualem in omnes partes eam fuisse factam; singulas quippe cohortes inter se pares fuisse: verbi gratiâ: legio Polybiana,

quaternis millibus & ducentis militibus constans, si divideretur in decem partes æquales, unaquæque earum haberet milites viginti & quadringentos: in tali partitione, triarios, numero sexcentos, nullo modo æqualem cum aliis partem constituere, nec unam, nec duas ex iis cohortes effici posse. Nec in legione quinum millium idem effici posse: cum singulæ cohortes sint quingentorum hominum: ne in legione quidem sex millium, si recte calculum ponas: etiamsi enim sexcenti triarii unam cohortem facere queant; quam tamen? primam, an ultimam? Triarios semper dignitate priores fuisse: at in veteri acie ultimo loco positos: nec alia ratione posse subsistere: corpora enim hastatorum & principum in decem manipulos fuisse divisa, in quibus singulis centum & viginti homines: Si quis tentet has partes denas, & ipsa corpora diducere æqualiter in portiones, quæ cohortibus respondeant, nulla ratione id præstare posse: singulas enim quadringentos ac vicenos milites habere debere: Ac si facias singulas quadringentorum hominum rotundo numero, ne sic quidem rem recte procedere. Tres Cohortes dari ex numero hastatorum, tres ex corpore principum, totidem ex velitibus, novem fore, restare decimam ex triariis, in qua sexcenti ponendi sint. Non fore æqualem divisionem. Adde quod in antiqua legione velites in certum & distinctum corpus redigi non solerent: sed in cætera corpora æqualiter distribuerentur. Polybio τάγμα, σπεῖραν, & σημαίαν eadem: Spiram Livium interdum cohortes vertere, & distinguere à manipulo; sed more sui seculi deceptum: in veteri Militia, rem eandem fuisse: & si cohors debeat exponi, triginta tum cohortes, non decem, ut postea, in legione fuisse. Hæc ille fusius paulò per totum Caput, quo agit de veteri legionis divisione. Mirere tamen, cum in omnia se vertat, ne verbo quidem attigisse quod dixerat Lipsius: ex quatuor militum generibus cohortem fuisse compositam, videlicet ex sexaginta triariis; centum viginti principibus, totidem hastatis & velitibus; fient quadringenti viginti, ad numerum decima pars legionis. Cohortis quidem vocabulum, ante mutatam à Mario Militiam, apud Romanos in usu fuisse, post Polybium, qui eo aliquoties utitur, multis probare, id sit hominis intemperanter otio abutentis; aut ceras inanibus testimoniis argumentisque replere gaudentis. Videamus an idem olim significarit atque Manipulus. Id quidem negat Romanorum Doctissimus. *Cohors*, inquit, *quod ut in villa ex pluribus tectis conjungitur, ac quiddam fit unum; sic hæc ex manipulis copulatur cohors, quæ in villa dicta, quod circa eum locum pecus coërceretur. Tametsi cohortem in villa Hypsicrates dcit esse Græce* χόρτον *apud Poëtas dictam.*
Non.

Non jam quæram, quæ vera sit origo vocabuli, ne quis per hanc rimam elabatur. Illud satis sit, cohortem atque manipulum apud veteres Romanos fuisse diversa: Stulte enim diceret, inde dictam quod ut cohors in villa ex pluribus tectis, sic ex pluribus manipulis copuletur: si id à Mario demum, non ita diu ante Varronem institutum; olim autem Cohors manipuli unius vocabulum fuisset. Aberret licèt non raro in originibus vocabulorum; at tanta rerum & historiæ Romanæ ignorantia non cadit in Tantum virum. Quid? nonne passim Livius & Salustius, & alii, quum de prisca Republica loquuntur, cohortium meminere? nonnè interdum palam distinguunt à manipulis? Piget tam frequentia & obvia loca compilare: tamen quia res mota est, & in dubium vocata, devorandum hoc etiam laboris. Livius XXVII. *Consul, ingenio hostis usus, quo minus in tam apertis collibus timeri poterant, quinque cohortes, additis quinque manipulis, nocte jugum superare, & aversis vallibus considere jubet.* Eodem: *Duo simul præsidia, Placentinæ cohortis, & manipulorum secundæ legionis aggrediuntur.* Idem: *Cohortibus, quæ signa amiserant, dare hordeum jussit, centurionesque manipulorum quorum signa amissa fuerant, districtis gladiis discinctos destituit.* Quibus tamen in locis, Cohortes, de Sociis auxiliaribus; manipuli, de legionariis accipi videntur debere. Et sane non absque specie addubitat Savilius, an pars legionis fuerint Cohortes? Nam Livius, cum de legionarium militum manu aliqua loquitur, manipulorum plerumque meminit: cum verò de auxiliis cohortium, ut cohortium *Latinarum*, *Hernicarum*, *Pelignarum*, *extraordinariarum*; quas vix est ut manipulos appellet. Unde & Centuriones, quos ad Syphacem miserat Africanus, qui militiam ejus proximè morem Romanorum ordinarent, equites in turmas, pedites in cohortes distribuere docuerunt. Lib. XXX. *Equites in turmas, pedites in cohortes, sicut quondam ab Romanis Centurionibus didicerat, distribuit.* Meminit tamen aliquando & Cohortium legionariarum. Lib. XLV. *Equites turmatim, & cohortes peditum suis quæquè ordinibus:* III. *Omnis juventus affuit postero die: Cohortes sibi quæque centuriones legerunt: bini senatores singulis cohortibus præpositi.* Dubites quid velit? cohortes veras intelligat; an manipulos? nam neque ex more Romano fuit, binos singulis cohortibus præfici; neque Senatores in Centuriones legi: & dicere possit, videri aliorum electionem militi permissam; alios tamen præpositos integræ cohorti: rursus, cum ait cohortes centuriones legisse, manipulos intelligere videtur: confundunt enim pleraque; ut sæpius jam diximus ista. Ita ordo in Re Militari, modo jugum, modo versum, modo manipulum, modo centuriam; inter-

dum aciem; interdum ſtrigam ſignificat, ita ſpira apud Græcos, veteri etiam Republica, non tantum Nova, nunc manipulum, nunc cohortem. Dionyſius ſpiras ſexagenarias, quingenarias, & octogenarias habet. Polybius hoc vocabulo ut plurimum manipulum denotat; alicubi tamen & velitibus ſpiras dat; qui neque cohortes habuere, neque manipulos: *τὰ διαστήματα τῶν πρώτων σημειῶν ἀνεπλήρωσε ταῖς τῶν χροσφομάχων σπείραις.* Ita Latini interdum ipſos etiam manipulos cohortes dicunt; interdum quamlibet manum manipulo grandiorem. Tales cohortes delectæ, ex quibus Cohortium Prætoriarum origo. Talis *cohors parmata* apud Livium, equitum, qui ad pedes deſcenderant. *Niſi hæc*, inquit, *parmata cohors ſiſtat impetum hoſtium, actum de Imperio eſt*. Ita enim legendum, probant illa paulo poſt ſequentia: *Ut parmatis novæ cohorti hoſtium locus detur*. *Parmata* autem, ut cohors *cetrata*, *togata*, *ſcutata*. Aliquando quælibet ſine diſcrimine manus: Alibi tamen intelligi cohortes legionarias, minime dubium eſt. Livius XXX. De Catone: *Denuntiari militum tertiæ parti ex omnibus cohortibus jubet, ut cibum, quem in naves imponant, mature coquant*. Idem: *Non continuas inſtruxit cohortes, ſed manipulis inter ſe diſtantibus ſpacium dedit*. XXXIV. *Tandem ſigna legionum ſupervenerunt; & quum primi agminis cohortes ductæ in prælium eſſent*. Ubi nihil verear proprie accipere: quia alterum agminis genus per cohortes ordinabatur: Saluſtius: *Metellus ubi videt Numidas minus inſtare, paulatim milites in unum conducit, ordines reſtituit, & cohortes legionarias quatuor adverſum pedites hoſtium locat*. Ac non idem in legione eſſe cohortem, & manipulum, Varro in iis, quæ ſupra citavimus, palam docet: de legione enim & partibus legionis loquitur; legioni cohortes, cohortibus manipulos ſubjicit. Polybius etiam in undecimo palam de legione: *καὶ τρεῖς σπείρας (τοῦτο δὲ καλεῖται τὸ σύνταγμα τῶν πεζῶν, παρὰ Ῥωμαίοις κοόρτης)* Cincio Vero Alimento, Scriptori antiquo, apud Gellium, quid eſt quod reponant? Nam in legione decem eſſe cohortes, manipulos triginta, diſerte dixit. Cohortem autem legionariam, ut recte dixit Lipſius, ex manipulo haſtatorum, nec non principum & triariorum, cum velitibus cujuſque generis fuiſſe compoſitam; tum ex eo liquet, quod aliter legio in decem partes commode tribui non queat; tum ex Militia Cæſariana, in qua quæque cohors tres manipulos, vel ſex centurias, duas haſtatorum, duas principum, totidem habuit triariorum. Cæſar: *Aquila conſervatur, omnibus primæ cohortis centurionibus interfectis, præter principem priorem*. Cicero: *At ille cohortem primam totam perdidit, centurionemque primipili nobilem ſui generis Aſinium Dentonem,*

&

& reliquos ejusdem cohortis. Adde quod hæc ipsa ratio hujus divisionis pulchra est. Cohors enim hæc, decima legionis pars, toties centum homines habet, quoties legio mille: Cohors legionis quaternum millium quadringentos, quinum millium quingentos, senum millium sexcentos: Deinde cum pars aliqua legionis ad præsidia agitanda, aut parvas expeditiones mittitur, ex omni militum genere aliquos demi, ex iis unum corpus effici posse, aptissimum est; quod fit tota cohorte missa. Adde quod residui in legione milites, tum commodius longe ordinari possunt: exempli gratia, si quadringentos hastatos, nullos verò nec principes, nec triarios, vel quadringentos principes, absque hastatis & triariis, de legione detraxeris, tota ratio aciei turbabitur. Subsidia non erunt paria primæ aciei, nec prima acies subsidiis, detractis hastatis solis, non erunt, qui ante principes ejusdem ordinis collocentur; detractis vero principibus, vel triariis, hastati subsidio suo destituentur. At si ejusdem ordinis principes, hastatos, & triarios, hoc est justam cohortem demseris, acies quidem ab illa parte, qua collocatur legio, ista ratione imminuta, brevior paulo erit; sed ratio & modus instruendi, idem manebit. Præterea, sicut in singulis manipulis est quidam nexus, non tantum eorum, qui eodem versu, sed etiam qui eodem jugo collocantur: ita in acie vinculum quoddam non solum inter milites ejusdem generis, ejusdemque aciei, inter hastatos, & hastatos principes, & principes triarios, & triarios esse oportuit: verum etiam inter eos, qui sibi subsidio ponebantur inter primum manipulum hastatorum, & primum principum, & primum triariorum: item inter secundos, tertios, & inter diversa genera, qua ratione efficiebatur, ut legio ab omni parte, & undique pulchrè composita esset & ordinata.

EX-

EXPLICATIO FORMARUM.

PRima harum Formarum ad numerum pedemque illa eadem est, quam exhibet Lipsius in libro de Militia, quam hic adjunxi; tum ut discrimen quod est inter nostram & illam, tum ut eodem actu, quatuor legionum metatio ostenderetur: demto enim vallo portaque prætoriis, hæc quam illi pro castris consularibus nobis dederunt, pars dimidia duplicium castrorum erunt, in quibus quatuor legiones tendunt.

Duarum verò legionum, sive *consularis exercitus vera castra* sunt, quæ formâ secundâ dedimus: quæ tamen à prioribus sola Prætorii & Quæstorii positione abeunt: Nam cum illic ea parte castrorum sint sita, quæ hic est prætentura: hic inter duas legiones media ponuntur. Cætera ad priorem formam. Quæ cum à Lipsio aliisque explicatæ affatim, hic repetere, supervacaneum ducimus.

At formam Castrorum *Hyginianorum trium*, videlicet, *legionum cum supplementis*, quæ à nemine ante me fuit descripta, hic describere operæ precium est. Atque hæc ita se habet.

Gromam posui in medio viæ principalis, quod ista ratione stellæ, sive concurrentes lineæ quatuor portas medias contingant.

Laterum prætorii unum tantum explevimus intra viam sagularem: cui dedimus longitudinem pedum septingentorum viginti: latitudinem pedum sexcentorum, ut computat Hyginus, demtis nimirum triginta pedibus, qui respondent dimidiæ parti viæ Prætoriæ: cum his sint sexcenti triginta pedes: eadem est latitudo omnium partium intra viam sagularem.

Prætorio dimidio dedimus pedes nonaginta.
Stationi proxime hoc pedes 10.
Comitibus Imperatoris pedes sexaginta.

Reliquo numero pedes quadringentos viginti; ut supra computavimus: ordinem tamen, quibus ista disposita, quia Hyginus diserte non descripsit, nos nemini præscribemus. Ratio, quam nos secuti sumus, hæc est; ut

Quam-
omites,
res qui-
m fagu-
non du-
& ala
e jussi
ciper
hem
exilla
llaric

las p
ius
ungu
facile
opon

parte

torii

amn

des

alte

ftrig
legio
est F
icina
im pe

d ring
olloc
supra
ho

EXPLICATIO

P Rin
qua
tum
actu, quatu
que prætorii
pars dimidia
tendunt.

Duarum v
formâ secund
rii positione
hic est præte
priorem form
tere, superva

At formam
supplementis, c
precium est. *I*

Gromam po
concurrentes li

Laterum pra
dedimus longit
dum sexcentor
dibus, qui resp
ti triginta pede
rem.

Prætorio d
Stationi p
Comitibus I
Reliquo numero
ordinem tamen,
psit, no nemini

Quam-
comites,
res qui-
m fagu-
non du-
& alas
re iussit
ccipere
a hemi-
vexilla-
illarios

ilas pe-
nus in
ingula
facile sit
roponere

parte al-
torii lon-
camnum
edes cen-
a alteram
s strigas,
s legiona-
c est Præ-
vicinalem
rum pedes

iadringen-
collocatur
s supra co-
hortes

E X

PRin
quai
tum
actu, quatu
que prætorii
pars dimidia
tendunt.

Duarum v
formâ ſecund
rii poſitione
hic eſt præte
priorem form
tere, ſuperva

At forman
ſupplementis,
precium eſt.

Gromam pc
concurrentes l

Laterum pr.
dedimus longi
dum ſexcentoı
dibus, qui reſ
ti triginta pedı
rem.

Prætorio
Stationi
Comitibus

Reliquo numer
ordinem tamen
pſit, no nemir

Quam-
›mites,
es qui-
n sagu-
ion du-
& alas
e jussit
:ciperé
hemi-
exilla-
llarios

las pe-
ıus in
ngula
ıcile sit
roponere

parte al-

:torii lon-

: scamnum

›des cen-

alteram

s strigas,
legiona-
: est Præ-
vicinalem
:um pedes

ıadringen-
collocatur
s supra co-
hortes

E

P

actu,
que pr
pars d
tendunt
Duar
formâ sec
rii positic
hic est pr
priorem f
tere, sup
At fo
supplemen
precium
Groma
concurre
Lateru
dedimus l
dum sexc
dibus, q
ti triginta
rem.
Præ
Stat
Com
Reliquo n
ordinem t
psit, no r

ut more Polybiano interius equites, exterius pedites collocemus: Quamvis Hyginus, in Descriptione generali Castrorum, proxime comites, non equites prætorianos, sed cohortes prætorias ponat; propiores quidem prætorio cohortes, equitesque prætorianos, proxime verò viam sagulariam cohortes primas; & his alas quingenarias apponi debere non dubito. Rationem vero tensionis quod attinet, cohortes prætorias & alas quingenarias, & reliquum numerum hic integris strigis tendere jussit Hyginus. Cohors quoque prima eandem pedaturam commode accipere potest, vexillarii semistrigium; nisi quis rectius putet dividi in tria hemistrigia cohortem primam, & supra hanc iisdem strigis collocari vexillarios; utrumque enim fieri potest: & dixit alibi Hyginus, vexillarios tendere supra cohortem primam, & in striga cohortis primæ.

Vias vicinales duas hic posui percurrentes, & retenturam: singulas pedum quinque & viginti: quinquaginta enim pedes viis dat Hyginus in universum; nec quot sint numero definit. Unde suspicêre, inter singula genera vias esse interjiciendas, ut diximus supra: quod cum facile sit unicuique, hanc rationem, quæ Polybianæ propior videtur, proponere volui: nemini tamen pro verâ obtrudere.

Via principalis est pedum sexaginta, ad hanc ante prætorium parte altera tribunal, altera aræ, & auguratorium.

Prætentura intra viam sagularem, eandem quam latera Prætorii longitudinem habet, & latitudinem.

Scamnum legatorum sexaginta pedum est; totidem pedum, scamnum legatorum.

Alæ milliariæ. His dedimus ex præscripto Hygini singulis pedes centum quinquaginta.

Nationibus dedi primùm strigam integram, deinde partem alteram strigæ; in quà valetudinarium, veterinarium, & fabrica.

Cohorti primæ cum vexillariis & exploratoribus adsignavi duas strigas, id est centum viginti pedes: quibus parte altera tres cohortes legionarias, secundam, scilicet, tertiam, & quartam opposui. Ac hæc est Prætenturæ intra viam sagularem numerus: adde his unam viam vicinalem pedum viginti & quatuor; aliàs pedum demum erunt ad numerum pedes septingenti viginti.

Via Quintana est pedum triginta.

Retentura, in pari latitudine cum cæteris partibus, habet quadringentos octoginta pedes longitudinis. Septendecim hemistrigiis collocatur numerus retenturæ. Sed an in hac ratione tensionis nationes supra co-

 hortes

hortes iisdem hemistrigiis; an in medio eorum suis hemistrigiis tendant: Viarum præterea numerum, incertum relinquimus: nec putet quisquam pro vero nos afferre, quod in forma hic pingi curavimus: nam utrumque omisit Hyginus.

Has tres partes circuit *via sagularis* latitudine pedum triginta: nam quamvis de fronte & tergo minus diserte id dicat Hyginus; tamen quum harum copiarum tensio seorsim tradatur, &, ratione strigarum, diversa sit, omnino mihi persuadeo viam hanc ambire interiora Castra.

Ultra hanc cohortes legionariæ, quarum pedaturam, ex sententia Hygini, uti arbitror, dedimus, nisi quod de ordine cohortium, cum Hyginus nos destituat, non contendam. Nam primæ in prætenturâ opposui secundam, tertiam & quartam; ita quintam, deinde proxime primam ad vallum intranti portæ prætoriæ parte læva, deinde sextam parte dextra, rursus septimam lævâ, deinde octavam dextrâ, denique eâdem ratione nonam & decimam lateribus. Atque ita absolvi pedaturam legionis, quæ in Prætentura tendit.

Duarum reliquarum cohortes secundas adposui primæ, tertias his opposui ab alterius viæ principalis parte: quartas adposui secundis: quintas iterum ab altera parte viæ junxi tertiis, deinde sextas, proxime quartam; & postea ultra quintanam septimas, octavas, nonas, decimas ordine, usque ad portam Decumanam.

Causa hæc est, quod Hyginus in Prætentura cohortes cohortibus jubet opponere, ut combinatæ possint educi. Nos tamen de hoc ordine non pugnamus, si quis eum paulum velit immutatum. Ex Hygino quidem constat, quatuor cohortes in frônte, & totidem tergo tendere; quarum singulæ accipiunt pedes sexaginta per trecentos sexaginta. Octo verò singulis lateribus pedatura pedum nonaginta per ducentos viginti. De qua pedatura, cum & latitudini & longitudini partium ad pedem conveniat, & divisioni Castrorum respondeat, dubitare non licet. Intervallo Hyginus dat pedes sexaginta. Igitur latitudo universorum Castrorum erunt pedes mille sexcenti viginti: longitudo, duo millia trecenti decem.

A D-

A D D E N D A.

P*Ag*. 6. *l*. 1. *percurrant.*) Alioquin in veteri novaque Castrorum metatione, non pauca observes ad Agricolarum & Agrimensorum leges componi: quorum neutrum mirum: veteres Romani, atque adeo ipsi Imperatores, agricolæ erant: *Qui*, ut ait Plinius, *eâdem curâ semina tractabant, quâ bella, eâdemque diligentiâ arva disponebant, quâ castra.* Novorum verò castrorum metatores, professione, Agrimensores erant.

Ead. p. l. 19. *impetum fecit.*) Varro & Nonius ex Paccuvio, *chlamide clupeat brachium.*

Pag. 7. *l*. 9. *nactus equis.*) Ponimus autem in his æstivis sub dio, equos; quia Hyginus spacium hoc, quod adsignat jumentis, distinguit à papilione; nec usquam legi sub tabernaculo, sed aliquoties strato dorso stetisse. Nec res ipsa est probabilis; cum tantum impedimentorum & tanta tentoria, quæ cum milite equos capiant, nimium oneratura sint exercitum.

Pag. 8. *l*. 19. *jam Livio dicuntur equi.*) & ante hunc Sabino Massurio apud Gellium.

Pag. 11. *l*. 18. *adjecimus forma.*). Erunt fortassis etiam, quibus verius videatur, ante tabernacula poni arma: Nec pugno, si quis olim ita fuisse contendat. Dionysius Halicarnassæus Libro V. meminit τῶν καταπεπηγμένων παρὰ ταῖς σκηναῖς ὑμῶν. Sed cum Hyginus primò papilionum, deinde armorum, tertiò jumentorum mentionem faciat, ab ejus ordine recedere non sum ausus.

Pag. 13. *l*. 13. *Christiana militia.*) Tertullianus de Oratione: *Nam & Militia Dei sumus.*

Pag. 15. *l*. 4. *vel vexillum unum.*) quingenti homines: erunt in unum quinque millia septingenti octoginta.

Pag. 19. *l*. 13. *initiemur.*) Nam in angulis rectis quadratis æquilateris, vel altera parte longioribus, numerus latitudinis per longitudinem multiplicatus, ut notum est, efficit totius areæ pedaturam.

Pag. 21. *l*. 14. *descripta suis quæque partibus.*) Leoni μέρος, sunt tria hominum millia; quam multitudinem ille turmam appellat. Μοῖρα, cuneus, vel ala milliaria: At Polybius manipulos legionarios, ut partes in quas legio dividebatur, μέρους appellat. Ἑξῆς δὲ τούτοις μετὰ τῶν ταξιαρχῶν

χῶν διεῖλον τὰς ἡλικίας ἑκάστην εἰς δέκα μέρη. & statim: καὶ τὸ μὲν μέρος ἕκαστον ἐκάλεσαν, καὶ τάγμα, καὶ σπεῖραν καὶ σημαίαν. Ita & Latini. Varro, *Manipulum*, ait, *minimas esse partes, quæ sequuntur unum signum.* Livius IX. *Romana acies distinctior, pluribus partibus constans:* & XXXVII. *fronte in decem partes divisa.* Cæsar bello Gallico II. *Quam quisque in partem ab opere devenit, quæque prima signa conspexit.* De bello civili III. *Numero multis partibus fuisse inferiorem.* Quæ etsi ex vulgari consuetudine sermonis Latini videntur dicta, ab Militari tamen hac divisione ortum trahunt; fortassis cum *partes* militare sit vocabulum.

Pag. 28. *l.* 10. *ratio & situs.*) Hæc tamen origo mihi non admodum placet, ut verum fatear: itaque initio volebam viam *angularem* vel *angulariam*, ut semel habet liber, obviâ nominis origine; quod nimirum circumeundo supplementa quatuor angulos efficiat, & ad castrorum angulos pæne concurrat: Sed cum toties dicatur sagularis, tenuit me reverentia veteris scripturæ.

Pag. 33. *l.* 1. *prælio firmabat.*) De Alexandro Lampridius: *Ægrotantes ipse visitavit per tentoria milites, etiam ultimos, & carpentis vexit, & omnibus necessariis adjuvit: & si forte gravius laboraßent, per civitates & agros patribusfamilias, hominibus, & sanctioribus matronis, eos distribuebat, reddens impendia quæ fecissent, sive convaluißent illi, seu perissent.* Ubi omnino arbitror reponendum esse: *Patribusfamilias humanioribus, vel honestioribus*: cum Salmasio; pro *hominibus*, quos hic inepte intruserunt. Est hoc hujus vocabuli fatum; aliquoties in membranis, ut in alienum locum irrepserit; alibi verò sit corruptum. Ne hic citem loca ab aliis observata; Suetonius Cajo: *Monenti aviæ Antoniæ, & tanquam parum esset non obedire, memento, ait, omnia mihi, homini licere.* Aliæ editiones, *in omnes*: manu exarati codices quidam; *& hominis*: lego; *Omnia mihi in homines licere.* Dixit enim idem, se in hominum bona omne jus habere. Et sic credibile est locutum Latialem illum Jovem, illum, qui se inter Castorem & Pollucem præbebat adorandum, illum, qui cum Luna concumbere, & cum Jove secretò jactabat fabulari. Nam & sic Poëtæ & Oratores solent adulari Principibus, ut eos hominibus opponant:

Jam pridem nobis Cæli te Regia, Cæsar,
Invidet, ac hominum queritur curare Triumphos.

Latinus Pacatius: *Gaudent profectò divina perpetuo motu, & jugi agitatione se vegetant Æternitatis; & quicquid homines vocamus, laborem, vestra natura est.* Papinianus 1. Thebaïd.

Ma-

—— *Maneas hominum contentus habenis,*
Undarum Terræque potens, & sidera dones.

Ubi male Luctatius interpretatur istud; *sidera dones*, *Concedas Numinibus, vel suis locis esse sinas.* Sensus enim est: *maneas contentus Imperio hominum, Terræ & pelagi*: Cælo autem alios dones, alios deos facias: respicit enim ad morem illius ætatis, quo Cæsares in deos referebant fato functos decessores suos. Auctor Octaviæ: *stulte verebor ipse, cum faciam Deos.* Plinus Panegyrico: *Tu sideribus patrem intulisti, quia Deum credis.* Vellejus de Tiberio: *Sacravit parentem suum Cæsar, non imperio, sed religione; non appellavit eum, sed fecit Deum.*

Pag. 35. *l.* 36. *insererentur.*) Cæsar de bello Gallico VI. *Complures erant in castris ex legionibus ægri relicti; ex quibus qui hoc spatio dierum convaluerant, circiter trecenti sub vexillo unà mittuntur.*

Pag. 37. *l.* 2. *frumentum commeatusque.*) In libris sacrorum; Ἀποκριθεὶς δὲ πέτρος καὶ οἱ ἀπόστολοι. Act. V. solet etiam aliquando inverti hoc genus eodem sensu; ut levis armatura, & velites. Apud D. Marcum Angelus: Εἴπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, καὶ τῷ πέτρῳ. Est enim & hoc σχῆμα non infrequens, συγκαταλέγειν τὸ μέρος τῷ ὅλῳ, ut dixit Strabo.

P. 46. *p.* 32. *omissi sint.*) Quod genus in Codicibus Imperatorum, & ejus ætatis Scriptoribus, Castrenses ministri, & Castrensiani dicuntur. Hinc titulus in Codicibus: *de Castrensianis, & Ministerianis. l.* 7. *Cod. Theod. de privilegiis eorum qui in sac. Pal. mil. Quique in scriniis militant, quique inter agentes in rebus plenum vigiliarum munus exercent, admissionales etiam, & qui sub Castrensis officio, quique Comitatensibus & privatis largitionibus obsecundant. Alibi ministeriales appellantur, & aulicum ministerium.*

Pag. 55. *l.* 3. *Sella sedisse.*) In Judicio adsidentes Legatos Tribunosque describit in Milite Mariano Quintilianus: *Nec pudet accusatorem apud C. Marium assidentibus legatis, præfectisque, & istis illi prodigio dissimillimis Tribunis, toto armatorum judicio, objicere militi, quod vir sit.*

Ead. l. 16. *Ante principia Castrorum.*) Quibus tamen in locis distingui videntur à via Principali principia; & proprie sumi pro ipso illo loco, in quo tendunt Principes, ante quem habebantur judicia. Quare tutius hic legeris *ad viam principalem*: nisi si verius sit quod longius à scriptura abit; *parte media viæ principalis.* Nam Groma media via principali poni videtur debere, ut mediæ Castrorum portæ in conspectu rigoris efficiant stellam: si in ipso introitu ad viam principalem posueris, mediis quidem portis prætoriæ, & Decumanæ respondet, at non principalibus.

Pag. 57. *l.* 22. *legiones tres vexillarii.*) Prædictum, & supra dictum: Medio ævo frequentia sunt; artium scriptoribus, & formulariis fortassis etiam, antea in usu fuerunt: at apud politiores scriptores vix est ut invenias hoc sensu. Nam quoties priora in memoriam revocare volunt, solent dicere; *de quibus ante dictum*, aut simili modo. Apud Livium quidem: *Præmonitis militibus adesse certamen quadrato agmine, ad prædictas hostium latebras succedunt*: Sed ibi *prædictæ latebræ*, non intelligendæ latebræ, de quibus antea sumus locuti: sed quæ ipsi *prædictæ* fuerant, de quibus antea fuerat monitus.

Pag. 61. *l.* 15. *in orbe.*) Cæsar de Bello Civili I. *Circumfundi noctu equitatum Cæsaris, atque omnia loca atque itinera obsideri.*

Pag. 66. *l.* 23. *suo referam loco.*) Nam mutatio numeri in istis, tum aliis, tum Hygino frequens est.. Si quis tamen retinere malit quod est in libro, per me licet: & fortassis fuerat; *ut suo quæque referam loco.*

Pag. 67. *l.* 6. *Romani aut equestres.*) Intellige Equites Romanos, veterem illum legionis Romanum equitatum, tunc non fuisse. Ita & illa inferius: *non quidem legionarius, aut Romanus, sed honestissimus provincialium*; ne quis secus ea accipiat.

Pag. 69. *l.* 13. *neutrum eâ ætate observatum.*) Hinc Cæsar opponit legionibus equites, de bello Gallico V. *Cæsar legiones equitatumque revocari, atque itinere desistere jubet.* Eodem: *Ut hostes impetum legionum, atque equitum sustinere non possent.* Ibidem: *Præmisso equitatu, confestim legiones subsequi jussit.*

Pag. 70. *l.* 4. *militias recenseat.*) Apud Cæsarem Trebonius, Eques Romanus, Equitum Præfectus. Trebatio, Ciceronis amico, Cæsar Tribunatum dedit. Plinium majorem Præfectum alæ militasse, testatur minor Plinius, lib. V. Epistolâ 3.

Pag. 72. *l.* 12. *vexillariis legionis.*) Hac tamen ratione dari videntur cohorti primæ quatuor turmæ, id est quinque turmarum numerus; quia prima duplum numerum habet.

Pag. 74. *l.* 34. *ut opinor quam pediti.*) Liquet ex Livii XXVI. ubi præfecti sociis equitibus imperant; quemadmodum Tribuni legionariis: *Dimittens*, inquit, *Prætorium Tribunis militum, ac Præfectis sociûm imperavit, uti duobus millibus equitum delectis nunciarent, ut ad tertiam buccinam præstò essent.*

Pag. 76. *l.* 33. *In castris non obtinuisse*) Non pauca eorum quæ antea Quæstorum fuerunt, ut custodia ærarii, sub Imperatoribus, ad alios translata. In Castris, fortassis Præfectus Castrorum hunc obtinuit locum. *Pag.*

Pag. 91. *l.* 12. *Tribus peditibus unus eques respondet.*) Impendium quoque Veteri Republica, quod in unum equitem, & tres pedites fiebat, erat idem.

Pag. 101. *l.* 1. *Quomodo & hoc loco legere non inepte possis.*) Sumo partem tertiam, ut habeam equitum numerum, qui in ea longitudine tendit. Erit hemistrigium.

Eâdem, linea 10. *quinquies ducenti fient mille.*) vel potius; *quinquies ducenti fient mille; & nunc hemistrigia quinque diximus alæ milliariæ pedaturam.*

Eâdem, l. 34. *si tamen eandem quam cæteri accipiunt pedaturam.*) Equites enim Pannonii Veredarii duplam pedaturam accipere videntur debere; nisi si corruptus est numerus; & pro DCCC. legendum CCCC. Ista quidem ratione cætera conveniant huic computationi.

Pag. 109. *l.* 20. *ad magnitudinem tuam primus adferam.*) In brevi omnes auctores sum persecutus:) paulo aliter Plinius XXI. *Ex nostris autem scripsere aliqui libros Anthologicôn; Flores verò persecutus est nemo; quod equidem inveniam.*

Pag. 113. *l.* 36. *Lignea ferme tota erant.*) Apud Polybium hîc est observare, frondibus, vel materiæ quibus tegebantur latera, tabernaculorum terram immisceri solitam; id enim non fuisse in Castris Carthaginiensium, tanquam insolitum, notat: in castris iisdem Asdrubalis describit τὴν συνέχειαν τ̃ σκηνῶν.

Pag. 114. *l.* 10. *Locum non præberet.*) Quintilianus in milite Mariano: *Nemo nostrûm recusat itinerum laborem, nec invisam super arma falcem, non æstivi solis ardorem, nec sub pellibus actam hyemem.*

Pag. 115. *l.* 20. *instruunt aciem.*) Josephus disertè: ne repentino quidem hostium incursu opprimi posse Romanos; quod non nisi munitis castris in hostico confideant.

Pag. 119. *l.* 26. *sic appellant.*). *Ora* alii:. Plinius, *Ora autem fossarum binis utrimque lapidibus statuminari, & alio super integi.*

L. 27. *solum*) Est enim pars ima cujusque rei, ut calceamenti:

Avia Pieridum peragro loca, nullius ante
Trita solo.

Eâdem ratione humillimus dicitur infimus; quod in mundo infima pars humus, ut ait Varro in secundo de lingua Latina. Nec dissimiliter: *Pes pro quovis fundamento; & qui negotium instituit, pedem posuit*: ut idem dicit.

Pag. 120. *Tumultuariam vocat Vegetius.*) Lucanus ingentia illa ad Dirrachum Cæsaris opera, tumultuaria vocat: lib. VI.

Assyriis

Aſſyriis quantum populis telluris Eöæ
Sufficit, in regnum ſubitum bellique tumultu,
Raptum clauſit opus.

Nam à celeritate, propter quam ordo conſuetus ſervari non poſſit, tumultuariæ res dicuntur: Tumultuarius delectus; tumultuarium opus; & pro bello ſubito, tumultus.

Pag. 122. *l.* 23. *Terreus*) In Prætorianis caſtris ſub Auguſto mala zizipha, & tuberes, decoris cauſa, in aggeribus Caſtrorum ſata, ſcribit Plinius lib. XV. *Sextus Papinius, quem Conſulem vidimus, primus utraque,* Zizipha & tuberes, *attulit, divi Auguſti noviſſimis temporibus, in caſtrorum aggeribus ſata, baccis ſimiliora, quam malis; ſed aggeribus præcipue decora; quoniam & in tecta jam ſylvæ ſcandunt.*

P. 123. *l.* 29. *abſcindi:*) Feſtus: *Ceſpes eſt terra in modum lateris cæſa, cum herba;* ſive, Frutex reciſus & truncatus eſt. Gloſſarium: Ceſpes χορτόπλινθος, χορτόβωλος, πλίνθος. Leo. Conſt. X. 5. 14. τοῦτο δὲ τὸ φοσσάτον, ἢ ἀπὸ οἰκοδομῆς λίθων, ἢ πλίνθων ὀχυρῶσαι, κἂν πρὸς μίαν ἡμέραν συμβῇ μένειν ἐκεῖσε.

Pag. 127. *l. ultima ne decidat.*) Plinius: *in ſolutiori terra ſepibus firmari, ne procidant; aut ſupinis lateribus procumbere.*

Pag. 133. *l.* 6. *quietum pati:*) Quintilianus lib. XII. *Niſi forte Imperatorem quis idoneum credit, in præliis quidem ſtrenuum, & fortem, & omnium, quæ pugna poſcit, artificem; ſed neque delectus agere, neque copias contrahere, atque inſtruere, neque proſpicere commeatus, nec locum capere caſtris ſcientem.* Xenophon ſcribit inter Regis apud Lacedæmonios munia, fuiſſe, tempus locumque, *quibus caſtra muniantur, proſpicere.*

Pag. 140. *l.* 15. *ora foderent*) Livius XXI. *Nec ad trajiciendum ſatis magnam vim babebat, nec quicquam aperti erat quod peteret.* Cæſar de bello Civili II. *Humerum apertum gladio appetit, parumque abfuit quin interficeretur.*

Pag. 146. *l.* 36. ὀρχάμενον:) Prætorium, id eſt, villam urbanam, Rei Ruſticæ ſcriptores, loco ſicciore, & paulò erectiore collocare jubent. Priſci quidem illi homines militares, in Caſtris educti, in villarum poſitione eandem fere, quam in prætorio Caſtrenſi, rationem ſequebantur. Plinius l. XVIII. c. 6. *C. Marius, ſepties Conſul, villam in Miſinenſi poſuit; ſed peritiâ caſtra metandi; ſic ut comparatos ei cæteros, etiam Sulla felix, cæcos fuiſſe diceret.*

Pag. 148. *l.* 15. *convertemus.*) Hæc tamen non ideo dico, quod non recte formas has figuras dici putem; ſed quòd non ex uſu Menſorum.

Alio-

Alioquin Cicero, & alii, has formas, modò formas nuncupant, modò figuras.

Pag. 152. *l.* 32. *equite tendebat.*) Est & hoc argumentum, veteres Romanos, præter equum bellatorem, jumentum sarcinarium habuisse.

Pag. 163. *l.* 1. *portam positus.*) Quæstoriam enim, & decumanam portam, eandem esse, non est dubium. Sequitur igitur, Prætoriam etiam atque extraordinariam, eandem esse, cum hæ sint oppositæ.

Pag. 170. *l. ultima mei consecranei.*) Tertullianus Apologetico: *Sed qui Crucis nos religiosos putat, Consecraneus erit noster; cum lignum aliquod propitiatur.*

Pag. 173. *l.* 20. *Scipionis jurant.*) Tertullianus de Oratione: *Ideo nec extat in quæ verba docuerit Johannes, adorare quod terrena cælestibus cesserint.*

Eâdem pag. l. 21. *in vestra summi Ducis.*) Interdum tamen etiam apud summum Ducem sacramentum dixerunt. Cæsar de bello civili 1. *Milites Domitianos sacramentum apud se dicere jubent.*

Pag. 174. *l.* 10. *in sacramenti verba spondemus.*) Hieronymus ad Heliodorum: *Recordare tirocinii tui diem, à quo, Christo consepultus, in Sacramenti verba jurasti.* Baptismum enim, ut primum, quo Christo initiamur, sacramentum; & sacramento militari imprimis simile κατ' ἐξοχὴν vocant Sacramentum.

Pag. 185. *l.* 13. *decem millibus passuum ædificarent.*) In Jure etiam legitimum diei iter sunt XX. passuum millia. Romani eodem spatio removerunt ab mari Carthaginem. Epitomator in Livii librum XLIX. *Consules M. Manilius & Censorinus, Carthaginiensibus, ex autoritate Patrum, jusserunt, ut in alium locum procul à mari decem millia passuum, nec minus remotum migrarent, oppidumque facerent.* Non autem longius vulgò castris exisse populatum, probabile est, quam ut eodem die in castra possent redire. Ideo denûm millium hic mentio.

Pag. 192. *l.* 21. *Hæc vigiliarum initia.*) Stationes etiam Christianorum hora nona solvebantur: nam ad exemplum militaris stationis, in Militia Divina institutæ, & inde nomen traxere. Tertullianus de Oratione: *Si statio de militari exemplo nomen accipit (nam & militia Dei sumus) utique nulla lætitia, sive tristitia, obveniens, castris stationes militum rescindit. Nam lætitia libentius, tristitia solicitius, administrabit Disciplinam.*

Pag. 193. *l.* 30. *Adminiculum inclinatis*) Quintilianus milite Mariano: *Romano militi, pro vallo excubanti, meretriciam obscænæ libidinis patientiam aliquis imperat?* Eodem: *Ferienda sit fatigato fossa, pro vallo portisque vigilandum.*

Pag. 203. *l.* 27. *Dionysius etiam meminit.*) Jam olim duorum mensium frumentum, cum sex mensium stipendio; simili casu jam ante constituta militibus æra, imperatum. Lib. IX. Δύοτε μηνῶν τροφὰς τῇ στρατείᾳ, καὶ δύο χιτόνας κατ' ἄνδρα, καὶ ἀργύριον εἰς ὀψωνιασμὸν ἑξαμήνου.

Pag. 205. *l.* permutaretur.) *Henricus Savilius, duos obolos Polybio valere quatuor asses: Centurioni alterum tantum, equiti drachmam datum, vel Romanum denarium. Continuatum id stipendium usque Cæsaris ætatem; qui legionibus in perpetuum duplicaverit; ita ut pediti in diem stipendium essent octo asses, centurioni sedecim, equiti viginti quatuor. Augustum peditis stipendium auxisse usque decem asses, paulo post videri excrevisse in denarium integrum.*

Pag. 211. *l.* 21. *Mille centum esse cæpit.*) Quemadmodum assibus uncialibus factis, pro imminuto ære, & quinta parte, quam Respublica fecit lucri, quadraginta asses unciales, sive duo denarii, & victoriatus adjecti possunt videri.

Pag. 215. *l.* 36. *Stipendia magna donasset.*) Idem in Maximino: *Dato itaque stipendio, & quidem ingenti, Romam versus cum exercitu proficisci cæpit.*

Pag. 218. *l.* 3. *duplum dari.*) Eandemque iterum summam, sed duplicatam in donativo Neronis, bina nimirum millia nummûm.

Eadem pag. *l.* 8. *fuerit attributum.*) Nisi verius sit, ubi Dio duplum Prætorianis, quàm reliquis militibus, datum scribit; reliquos milites, de urbanis cohortibus, non de legionibus interpretari: urbanæ enim cohortes sesquiplex stipendium acceperunt; dimidium ejus quod Cohortes Prætoriæ. Verba Dionis Lib. LII. Τοῖς δορυφορήσουσιν αὐτὸν διπλάσιον τὸν μισθὸν τοῦ τοῖς ἄλλοις στρατιώταις διδομένου ψηφισθῆναι.

Pag. 219. *l.* 23. *tam sumtuosum & pretio vile animal.*) Varro *sesquilisse* apud Nonium:

Nunc emunt trossuli nardo nitidi vulgo Attico talento equum.

Cato apud Gellium de Antiquis: *Equos carius, quam coquos emebant.* Scribit & Varro de Re Rustica, in Reatino asinos admissarios tricenis ac quadringenis venire. Item suâ memoriâ Reatinum asinum veniisse sestertiis millibus sexaginta; & unas quadrigas constitisse Romæ quadringentis millibus.

Pag. 221. *l.* *antepen: equites essent.*) nisi quis velit legi, *arbitror restitui oportere, quod minus duobus millibus ducentis sit*, id sit supplendum, & restituendum, quod deest duobus millibus ducentis, vel vero eorum pretio.

Eadem pag. *l.* 32. *tria millia sexcenti.*) Stipendio nimirum simplici ad centum duodecim denarios, cum victoriato computato.

FINIS.

INDEX VERBORUM

ET

RERUM MEMORABILIUM,

quæ hoc Opere continentur.

Au-

Con-

Equi-

INDEX.

F.

M.

 Præ-

Q.

R.

S.

Sol-

T.

 Triarii

INDEX.

V.

INDEX

AUCTORUM QUI AUT EMENDANTUR, AUT DIFFICILIORIBUS LOCIS EXPLICANTUR.

E R R A T A.

IN Prolegomenis. pag. 5. l. 15. contemtionem. pag. 11. l. 3. conservanda constantiores. pag. 15. l. 16. inter tot secula. l. 19. illi mannario. pag. 16. l. 16. igneatum. pag. 27. l. 25. jam cunctando & sedendo; jam ratione. pag. 26. l. 24. displicerent. pag. 27. l. 14. procuderunt. pag. 28. l. 7. qui huic scripto. p. 29. l. 12. utamur. p. 30. l. 4. similia sunt. p. 34. l. 12. quas & l. 15. sigillatim illarum. p. 40. l. 15. ista qua. p. 42. l. 14. tendunt per p. 43. l. 15. primi papiliones. p. 46. l. 7. Sexcenti viginti. p. 48. l. 12. pubescentium. p. 50. l. 23 rejectam. p. 51. l. 13. ala (& mox) haberet.

In Hygino. pag. 1. l. 15. efficiunt strigam pedum sexaginta reliqui. p. 3. l. 10. ut dextra cohortes contrarie tendant, &c. p. 4. l. 16 & 17. numerus utrorumque fuerit. l. 21. numero dispositae. p. 5. l. pen. proxime singularium. p. 6. l. 14. numerum legionum. p. 7. l. 6. laxius tendere. l. 13. & 14. accipies & cognominatur etiam Quintana. l. 24. proxime fine imperatori. p. 8. l. 11. ut flatus aura aestu exercitum levat. l. 21. artem iniquitates locorum vitandi. p. 9. l. 15, ut retenturam computemus. p. 10. l. 13. Cantabri. l. 15. in exercitu nationum in retentura. p. 12. l. 2. quatuor millia partis dimidia duo millia: accip. &c. l. 14. in unum ad sexcentenos homines. p. 14. l. 2. quadringentis hominibus. l. 11. non fuerit, ut totius. l. 20. quaestorio & viis. l. 24. octoginta, fiunt quadringenti octoginta, inde. p. 17. l. 10. cohortium & valli, qui eff. &c. l. 15. e qua media. l. 17. & 18. latitudinem valli. p. 18. l. 3. ne qua via lateribus Castrorum supersit, caeterum quocunque latere flumen sive &c. l. 10. per quas. l. 15. circum portas, in coxis, in loco tironum: maxime &c.

In Notis. pag. 1. l. 10. agrorum &c. p. 2. l. 8. ad explendam. l. 19. hinc inde paulum allevaris. p. 5. l. 1. τάξις ut & alibi. p. 6. l. 9. area qua. p. 8. l. 9. συμψάοντα. l. 10. τὰς ἀσπίδας. l. 30. μέρος. l. ult. consistit: X I. p. 9. l. 6. sui alienique. p. 11. l. 13. papiliones constituerimus. l. penult. suspicaretur. p. 13. l. 28. continuit. p. 15. l. 11. catervis. p. 18. l. 9. interiora. p. 22. l. 17. interiora castra exporriguntur. p. 23. l. 28. tabularium cohortium. l. 29. parte esset. p. 24. l. 23. ἀταξίαν. l. 26. non nisi centum quatuor. l. 29. nudi. p. 26. l. 2. ad aciem primam. p. 28. l. 34. antiquitatis Vegetius. p. 31. l. penult. συνάπτει. p. 34. l. 24. intra viam. p. 39. l. 19. habuit quos. p. 44. l. 11. cum Druso. l. 24. in aliis. l. 28. equites Praetoriani. p. 46. l. 11. quadringenis. l. 18. illos neque apud. p. 48. l. 8. ut scholastica voce utar, praesupponunt. l. 10. nullus dubito. p. 49. l. 23. pedum septingentorum viginti. p. 51. l. 34. dat pedaturam. l. Remove istud finge, hic & alibi: fuerat enim f id est fortassis. p. 52. l. 12. intra. p. 54. l. 25. omnis. l. 32. ascendentes tribunal, ipsum sellam. l. 34. paulo post iterum. p. 56. l. 8. posito vel adposito. l. 30. vide sis Salmasium: eadem γνώμονα. p. 57. l. 7. consecravimus. l. 22. exercitis. p. 58. l. 6. podismum. l. 28. qua lateribus praetorii. p. 59. l. 7. octo legionariis cohortibus. p. 60. l. 22. minima vero. p. 62. l. 19. infra. l. 21. pedes centum quinquaginta. &c. p. 63. l. 32. ad septuag. p. 64. l. 1. reddent. l. 23. tota. l. 35. destinentur. p. 70. l. 10. explerent, imminuta. p. 71. l. 35. quam. p. 72. & 2. & 4. quinque turmae. l. 6. turmas effugere. p. 73. l. 18. gregarios ostendit. l. 22. quoque & alibi. p. 74. l. 7. ex hoc. A. L. A D. p. 76. l. 11. in porta forum. l. 20. παρεχόρηγα. l. 22. πιμπτὰ l. 29. his castris. p. 77. l. 26. jubet quaestorium l. 27. praetorii partem. l. 35. quod ad sensum. 36. & 37. in publicum & ad quaestores redacta. p. 78. l. 5. majestatem adornarent. p. 79. l. 14. licentius. p. 83. l. 29. quod ad. l. 34. buccina nuntiabantur. p. 87. l. 32. reciderunt. p. 89. l. 6. distinguunt. l. 12. πεζῶν ut & alibi. p. 90. l. 14. λογχοφόρους. l. 18. τάγμα l. 27. σημαίαν. 29 πεζῶν. p. 91. l. 24. adjiciendum ducentis. l. 26. reliquus. p. 118. l. 33. accipiant. p. 124. l. 34. sarctum habent. p. 127. l. 23. vallo insererentur. p. 135. l. 17. terrorem incessisse. p. 137. l. 6. ut duci caelesti. p. 139. l. 23. Barbarorum. p. 140. l. 35. plane eodem modo dicunt. p. 141. l. 28. quia in eo. p. 149. l. 18. ni fallor. p. 150. l. 28. addit minus probabilem. p. 151. l. 15. illic triginta via singularis latitudo. p. 153. l. 33. quarum si &, reliqua. p. 154. l. 20. intelligeres. p. 155. l. 35. diversam. p. 158. l. 22. uno lateri. p. 160. l. 16. major sociorum copia. p. 161. l. 33. ad duarum legionum. p. 164. l. 22. contingere sese. p. 166. l. 32. τῶν στρατοπέδων. 167. p. 34. primi Teucrum & p. 174. l. 15. ὀμνύει. p. 176. ἐξορκίζουσι. p. 16. ὀμνύουσι. p. 180. l. 23. specie dicte audientis. p. 182. l. 18. victores in castra. 182. l. 30. ἰσωματία, item, τάξις τις l. 36. ἀπολείπειν. p. 187. l. 14. verum quas jurarent. p. 189. l. pen. alternis vicibus. 190. p. 19. non nimis bene. 193. l. 24. notione. l. 25. Eodem instituto. p. 195. l. 35. optione suo. p. 196. faciebant tribuni. p. 198. l. 28. hominum & equorum. 199. l. 26. ideo Caesar. 202. l. 11. de qua egimus. p. 208. l. 29. annuum frumentum. p. 204. l. 2. triumpho Papirii. p. 205. l. 6. & 206. 15. ὀψώνιον. p. 208. l. 15. Q. Fabio. l. 28. denum duntaxat. p. 209. l. 4. sensisset miles. l. 26. quidem quintam partem. l. 35. & p. 210. 33. quadringentos. p. 212. l. 22. ejus rei argumentum. l. 33. republica. p. 215. l. 19. stipendioque. p. 218. l. 9. quem deni assaria. p. 222. l. 23. in quibus non ea est proportio. l. 28. neque pro caetera. p. 223. l. 2. ne minimam quidem. p. 224. l. 14. tam lautum. p. 225. l. 15. magnificentiae causam. p. 226. l. 17. alio nomine. p. 229. l. 11. ambiuntur. p. 233. l. 11. Tribunorum aliam. l. 28. irrepserint. p. 234. l. 21 ἐπισιτισμόν. p. 237. l. 10. siti prospexisset. l. 26. πεζοὶ πυρῶν ἁπλῶς. p. 239. l. 29. annona arctissima. p. 241. l. 6. centeria, saeviciam. l. 11 portionem rogae. l. 15. annonaria species. p. 242. l. 8. varie ad populum. 243. l. 6. milites tum dari. 247. l. 1. egentior. l. 14. πεζοφόροι. l. 20. novam arcem. p. 248. l. 19. alliciebant. p. 249. l. 6. frumento carent. l. 26. & 27. neque

com-

commertiis tum fuit. p. 250. l. 6. *bellaini magis quam.* l. 11. *quicquid velent.* 252. *mutari solebant, nec aliam accipiebant.* p. 262. l. 7. *cum suis cuique.* p. 263. l. 24. *prandium dixerint.* p. 264. l. 31. *contenteque haberi.* p. 268. l. 25. *decem vel octo hominee semper, sed ut plurimum decem.* l. 27. *contubernia decem vel octo.* p. 268. l. 30. *dividenda centuria.* l. 32. *ut etiam Cyri.* p. 269. l. 28. *narrantes.* p. 275. l. 33. *minusque sitentem.* p. 280. l. 28. *è castris.* p. 288. *explorarent hostem.* p. 298. l. 19. *ala quingenaria.* p. 299. pag. 303. l. 20. *interpretari videremur.* p. 304. l. 29. *adeo extenuatum.* p. 305. l. 15. *talis autem* l. *ultima à quo deducit.* p. 306. l. 28. *nondum in verum.* p. 307. l. 22. *republica hastato.* p. 308. l. 16. *δόρατα & hastas.* p. 310. l. 20. *nam magnitudo &.* p. 311. l. 1. *impingant.* l. 16. *Atrebati.* l. 22. *ratione contum nunc.* p. 113. *ut Savilius, verum.* p. 316. l. 3. *octingenariae.* l. 28. *Cincio vero Alimento.* p. 318. l. *penult. ordinem tamen quo esset.* p. 119. l. 33. *& quatuor alias pedum denum.* l. 35. *pedum quadraginta.* p. 320. l. *ultima trecenti viginti.* p. 321. l. 21. *σκηναῖς ὑπῶν.* p. 325. l. 23. *invisum super arma fascem.*

Cæteris mendis, quæ quidem non pauca occurrent, præsertim in Græcis & interpunctionibus, ignoscet candidus lector, quod hæc ex exemplo quibusdam in locis non admodum expresse descripto, absente autore typis descripsimus.